

NEUVOSTOLIITON ETUPIIRISTÄ NATON ETULINJAAN

61. Kadettikurssi ja 45. Merikadettikurssi
50 vuotta

Kylmänsodan veteraanit ry

Kumminlahja

LXI KADETTIKURSSILLE

Tänään 45-vuotispäivänään 16. 5. 1975 XI kadettikurssi luovuttaa kumminlahjanaan LXI kadettikurssille tämän Viipurin linnan 1400-luvun Tykin pienoismallin, jonka on valmistanut XI kurssin kadetti Aimo Mattila.

Kadettikurssiltamme, jolta v. 1930 valmistui 50 upseeria, määrättiin joukko-osastopalvelukseen Viipuriin Lauri Bremer, Olavi Ehrnrooth, Erkki Heinilä, Lauri Kalervo, Arvo Kettunen, Armas Kunttu, Alpo Marttinen, Aimo Mattila, Tauno Rantala, Reino Raski, Armas Soukkio, Eino Säilä ja Rolf Wirkki.

Calvisodassa kaatui Esko Verho komppanianpäällikkönä Kämärällä 23. 2. 1940. Viipuria puolustivat pataljoonankomentajana Jaakko Hakanen Karjalan esikaupungissa ja komppanianpäällikkönä Osmo Rainio Viipurinlahdella sekä patteristoupseerina Aimo Mattila Neitsyt-niemellä.

— Päämajassa ja muissa johtoportaisissa osallistuivat Tykin puolustukseen Walter Alho, Torvald Appelroth, Lauri Bremer, Teppo Erwe, Sakari Haahti, Heimo Hukki, Viljo Jyränki, Kokko Lumme, Risto Pajari, Reino Raski ja Leo Tepola.

*K*urssin kadetteja taisteli niin talvi- kuin jatkosodassa kaikilla rintamilla, vielä elossa olevista mm. jatkosodassa Tuomas Hyttinen ja Aarne Rautasalo pataljoonankomentajina Aunuksessa sekä Vertti Rantakylä lentueen päällikkönä. Sodissa kaatuivat jo aikaisemmin mainittujen kahden lisäksi Einar Boman, Ragnar Groundstroem, Jaakko Hakanen, Johannes Kalervo, Teemu Palo, Yrjö Pitkänen ja Ilmari Siivonen, joten kaatuneita on kaikkiaan yhdeksän.

*N*äissä sodissa kurssi osallistui monen miehen voimalla tämän Tykin, sen linnan ja kaupungin puolustukseen, joten Tykin pienoismalli hyvin symbolisoi XI kadettikurssin elämäntyötä.

NEUVOSTOLIITON ETUPIIRISTÄ NATON ETULINJAAN

**61. Kadettikurssi ja
45. Merikadettikurssi
50 vuotta**

Kirjatoimikunta:

Puheenjohtaja Juha-Pekka Liikola
Kirjatoimikunnan sihteeri Kari Rekola
Toimitustyö ja kirjoitukset Kalle Liesinen
Valmistelut ja taustatyö Tapio Niitynperä
Matrikkelityö John Nordblad
Kuvatoimitus Vesa Ranki
Talous Hannu Aikio

Kansi:

Suunnittelu: Hannu ja Anssi Aikio
Kummikurssien perinnetykin kuva: Kari Rekola
Esilehdillä kuvat perinnetykin salalokeron pergamentista

Tämän kirjan julkaisemista ovat tukeneet:

Maanpuolustuksen kannatussäätiö
Suomen Marsalkka Mannerheimin sotatieteellinen rahasto
Rauma Marine
Saab Finland

ISBN 978-952-88-1799-4 (kovakantinen)

ISBN 978-952-88-1800-7 (PDF)

Kustantaja: © Kylmänsodan veteraanit ry

Taitto: Päivi Kultalahti

Painopaikka: OTAVAN KIRJAPAINO OY, Keuruu

Julkaisuaika: Syyskuu 2026

Painos: 1

NEUVOSTOLIITON ETUPIIRISTÄ NATON ETULINJAAN

**61. Kadettikurssi ja
45. Merikadettikurssi
50 vuotta**

Kylmänsodan veteraanit ry

Sisällys

ESIPUHE	6
SUOMI MUUTOSTEN VIRRASSA	8
Elämää kylmän sodan rintamalla	11
Meistä tuli koululaisia	18
Kadettikoulun erilaiset nuoret	25
Luutnantit uudistusten keskelle	35
Kouluttajista kehittäjiksi	49
Suomi valitsee viisaasti	60
Virran mukana, mutta mela kädessä	68
PUOLUSTUSHAARAT UUDELLA VUOSITUHANNELLE	69
MAAVOIMAT TRAKTORIN LAVALTA NYKYAIKAAN	71
Aluejärjestelmä ja toimintavalmius	72
Suorituskyvyn kehittyminen	80
Taktiikan kehittyminen	90
Viisvitosesta Leoon – ura panssarikaluston muutoksen matkassa	97
MERIVOIMAT MERELLÄ JA MAALLA	109
Satavuotiskauden ensimmäinen puolisko – merivoimat ja kansainvälisyys	110
Meripuolustus Merikadettikurssi 45:n palvelusuran alkaessa	128
Viisi tehtävää merivoimissa – luutnantista amiraaliksi	135
Merivoimien yhdistymisen vuosikymmenet	157
Merivoimat uudella vuosituhannella	165
ILMAVOIMAT NOUSUKIITOON	182
Lentokadetteina Santahaminassa ja lakeuksilla	187
Lennonopettajiksi ja hävittäjäkoulutukseen	191
Kurssimme siirtyminen reserviin alkaa ja kalusto uudistuu jälleen kerran	207
Koulutusjärjestelmä jatkuvassa muutoksessa	211
Konehankintoja ja organisaatiomuutoksia	215
Lentäjien juhannus	217
Kylmän sodan lentäjät	219
RAJAVARTIOLAITOS – MUUTOKSEN VUOSIKYMMENET	221
Rajavartiolaitos seitsemänkymmentäluvulle	222
Tästä vuoden 1977 uudet rajaupseerit aloittivat	227
Hidasta kehitystä rajalla 80-luvulla	229
Tulosjohtamiseen 90-luvulla	233
Lait ja organisaatio ovat jatkuvassa muutoksessa	244

PUOLUSTUSVOIMIEN KANSAINVÄLINEN TOIMINTA	246
RAUHANTURVAAJASTA NATON JÄSENEKSI	251
Toimintaympäristön muutos vaikuttaa kenttäoperaatioihin	253
Kokemuksia kenttäoperaatioista	262
Hyödyt kansalliselle puolustukselle	275
Kriisien hallinnan perintö	278
ETYK: LIENNYTYSTÄ, VALVONTAA JA ASERIISUNTAA	281
Luottamusta lisäävät toimet ja tavanomaiset aseet	283
Liennytyksen aika palaa, kun sotahalut loppuvat	296
SOTA, SOTILAS JA SODANKÄYNTI	298
Mitä sodasta tiedetään	299
Sodan lait, totta vai tarua	309
PUOLUSTUSVOIMAT JA SEN HENKILÖSTÖ	319
Henkilöstörakenteen erityisvaatimukset	319
Ammattiliiton näkökulma puolustusvoimien kehittämiseen	324
Henkilötilinpäätös	328
Upseerikoulutuksen pitkät perinteet	334
Nykyajan kadettien koulutus ja upseerikasvatus	338
Koulutus Merisotakoulussa	347
Opin teillä ulkomailla	357
OSUMIA, HUTEJA JA SUOJATULTA	370
Suomi – reaktiivinen toimija	370
Taistelevat kenraalit vai oudon organisaation ongelma?	372
Mitä tapahtui suojeluskuntien ylösnousemukselle	377
Mitä tapahtui upseerikerhoille	386
Upseerimiekka	392
Upseeri ja yhteiskunta kohtasivat 70-luvulla	394
SAATESANAT SUKUPOLVILTA TOISILLE	396
KUMMIKURSSIEN KAPULANVAIHTO ISOKUMMEILTA MEILLE	396
KUMMIKURSSIEN KAPULANVAIHTO MEILTÄ NUORUKAISILLE	405
HENKILÖHAKEMISTO	411
Kadettikurssi 61. ja 45. Merikadettikurssi	414
In Memoriam 2025	416

ESIPUHE

Kadettikurssi 61. ja 45. Merikadettikurssi opiskelivat silloisissa Kadettikoulussa, Merisotakoulussa, Ilmasotakoulussa sekä aselajikouluissa syyskuusta 1974 vuoden 1977 maaliskuun loppuun. Kursin aloitti 117 kadettia, joista 99 valmistui upseerin ammattiin. Opimme suomettumisen vuosina olemaan tarkkoja poliittisesti korrektista puheenparresta, mutta Suomen puolustajan tehtävä pysyi kirkkaana mielessämme.

Aloittaessamme upseerin uran oli puolustusvoimien sodan ajan henkilöstömäärä yli 700 000 miestä. Kun lopetimme, se oli puolittunut 350 000 mieheen ja naiseen, joille kaikille kuitenkin riitti asianmukainen, joskin osin vanhentunut varustus. Aloitimme kylmän sodan aikaan, läpäisimme sen jälkeisten paikallisten sotien vuodet ja aloimme jäädä eläkkeelle kansainvälisesti verkottuneina Euroopan unionin jäseninä. Nyt silaamamme tie Naton jäseneksi on kuljettu perille. Suomi ei joutunut sotaan emmekä enää todennäköisesti ole aluetta, joka omistuksesta taisteltaisiin jo ennen kuin suurvaltojen välienselvittely alkaa. Olemme uskoakseni tehneet työtä, jolla oli paitsi tarkoitus myös tulos.

Eläkkeelle kurseista jäi tai ammattia vaihtoi 4 kenraalimajuria ja 2 kontra-amiraalia, 6 everstiä ja 4 kommodoria. Yleisin sotilasarvo oli everstiluutnantti, joita oli 35 ja merivoimissa oli vastaavasti 9 komentajaa. Majureita oli 27 ja komentajakapteeneita 3. Kuusi henkilöä päätyi kapteeneiksi ja yksi kapteeniluutnantiksi. Kaksi henkilöä vaihtoi uraa yliluutnantteina.

Moni meistä on tehnyt vielä toisen työuran sotilastehtävien jälkeen ja vielä useampi on ollut yhteisöilleen suureksi hyödyksi tavalla tai toisella. Joskus palvelusura aloittaessamme väitettiin sotilaselämän nitistävän persoonallisuudet pakottamalla tottelemaan sekä pitämään lyhyttä tukkaa ja samanlaisia vaatteita. Meitä ei nitistetty, ajatteluamme

ei vangittu, eikä persoonallisuuttamme pakotettu samaan muottiin. Veljeksiä emme ole vielä, mutta veljiä me kyllä olemme.

Olemme koonneet näkemyksemme oman sotilasuramme aikaisista kehityskuluista tämän kirjan muotoon. Työtä on johtanut etusivulla mainittu kirjatoimikunta kenraalimajuri Juha-Pekka Liikolan johdolla. Kirjoittajina ovat toimineen käsiteltyyn aihealueeseen perehtyneet upseerit, jotka tarvittaessa on mainittu kunkin artikkelin alussa. Pääkirjoittajat ovat saaneet tukea toisilta kadettiveljiltä, joten uskallamme sanoa kirjan olevan kurssimme yhteinen tuote.

Kadettikurssi 11 toimi 50 vuotta vanhempina kummeinamme. Saimme omilta kummeiltamme haltuumme kurssin perinnetykin, jonka kuva on kirjan kannessa. Sen salalokerossa on säilytetty listaa kurssin kulloisestakin koolle kutsujasta. Tykki on kiertänyt keskuudessamme ja muistuttanut kulloistakin haltijaansa kadettitoveruuden velvoitteista. Kun oma viidenkymmenen vuoden taipaleemme nyt täyttyy, luovutamme tykin kadettikurssille 111 ja merikadettikurssille 94 terveisinä sadan vuoden takaa.

Tykin mukana haluamme luovuttaa tämän kirjan. Olemme eläneet pitkän kaaren niin kansainvälisen kuin kansallisenkin muutoksen ja Suomen puolustusvoimien kehityksen keskellä. Kaikki historialliset yksityiskohdat eivät vielä ole julkisia, mutta uskomme voivamme kertoa kokemuksistamme laajemmin ja hyödyllisemmin kuin viralliset tarinat tekevät. Tahdon esittää lämpimät kiitokseni kirjatoimikunnalle, kirjoittajille ja tukijoillemme siitä, että tämä teos näki päivänvalon.

Jokainen sukupolvi kohtaa omat vaikeutensa itse, eivätkä neuvot vanhentunein tiedoin niissä auta. Vaikeuksien ja hämäreiden aikojen yli on kuitenkin päästy ennenkin luottaen tietoon enemmän kuin toiveisiin ja uskoen menestykseen enemmän kuin tappioon. Kunnian sanotaan olevan kestävän palkka, mutta hyvin tehty työ palkitsee tekijäänsä vielä enemmän.

**Kadettiväpäli
Kari Rekola**

SUOMI MUUTOSTEN VIRRASSA

Kalle Liesinen

Me synnyimme vuosien 1947–1955 aikana. Yli puolet meistä veti ensimmäisen henkäyksensä vuosina 1952–1953. Toisen maailmansodan päättymisestä oli tuolloin kahdeksan vuotta ja elintarvikkeiden säännöstely Suomessa oli vielä voimassa. Sokerin ostokorteista luovuttiin helmikuussa 1954, ja kahvi vapautui kuukautta myöhemmin. Pikkulapsina olemme siis nähneet vanhemmillamme valtion yleisostokortit, vaikka emme sitä välttämättä muistakaan. Alkoholin ostaminen oli sallittua vain kansalaiskuntoisille viinakortin hankkineille aina vuoteen 1970 asti. Kortilla ostamisen merkitys muuttui nykyiseksi vasta aikuistuttuamme.

Toki monella muullakin tavalla elettiin menneessä maailmassa, joka on nyky-suomalaisille tuntematon. Varstat olivat jo rihipuinnissa väistyneet maamootto-reilla pyörineiden puimakoneiden ja viskureiden tieltä, mutta leikkuupuimureista nähtiin vasta unta. Sähkö tuli jo yli puoleen Suomen talouksista, mutta viimeisenä kylänä Kittilän Pokka sähköistettiin vasta vuonna 1987. Puhelimellakin pääsi soittamaan, mutta maaseudun käsivälitteiset puhelinkeskukset olivat usein auki vain aamuseitsemästä iltayhdeksään. Puhelin ei vielä 60-luvun alussa kuulunut joka kodin kalustoon, joten soittamassa käytiin naapurissa tai taajamien puhelin kioskeista. Käsivälitteisistä keskuksista luovuttiin 50- ja 60-luvuilla ja viimeiset niistä automatisoitiin vuonna 1980. Vuonna 1992 markkinoille tuli Nokia 101 nmt-puhelin, jonka hinta laski alle 10 000 markan eli nykyrahassa alle 3 000 euron. Siitä alkoi kannettavien puhelinten läpimurto. Viimeinen puhelin koppi poistettiin käytöstä vuonna 2009, mutta paperiset puhelinluettelot olivat hävinneet jo aikaisemmin.

On tarpeellista muistuttaa miten paljon esimerkkeinä mainitut ja muutkin arki-set asiat ovat muuttuneet meidän elinaikanamme. Monet tehdyt päätökset ja järjestelyt ovat nimittäin olleet joko suoraan tai välillisesti riippuvaisia seikoista, joita ei välttämättä tule ajatelleeksi nykyajan näkökulmasta: Vaikkapa kansakouluja oli syntymämme aikaan lähes joka kylässä. Se oli välttämätöntä jo senkin vuoksi, että vain päätiet aurattiin talvella eikä koulukyyteihin voinut siten tukeutua. Myös varuskuntia oli paljon, osin suurten ikäluokkien, mutta vanhaltaan myös huonojen liikkumismahdollisuuksien vuoksi. Syntymämme aikaan Suomessa oli 27 000 henkilöautoa. Vuonna 2022 niitä oli liikennekäytössä 2 740 000.

Tästä Suomesta me tulimme: Näkymä kadettien talvileiriltä Koillismaalla 1975. Kuvan ottaja oli viestimiehensä kanssa perustamassa radioasemaa vaaran laelle. ”Rouva maitokelkalla kutsui meidät nauttimaan myöhään illalla räiskäleitä. Ne olivat elämäni parhaat”! [Vesa Ranki]

Vanhempiemme nuori aikuisuus oli kulunut sodassa, josta rimpuihtiin irti vielä 50-luvun alussa. Ylipäällikkö, presidentti ja Suomen Marsalkka Mannerheim katsoi olevansa ”*velvollinen esittämään muistelmansa poliittiselle ja politikoivalle maailmalle*”. Marsalkan muistelmat julkaistiin postuumisti vuosina 1951–52. Viesti kansainväliselle yhteisölle oli, että osan aikaa toista maailmansotaa vallinnut Suomen asema Saksan rinnalla ei ollut vapaa valinta, mutta Suomi taisteli aina olemassaolonsa ja omien päämääriensä puolesta. Kotimaan keskusteluja varten marsalkka korosti vanhemmillemme yhtenäisyyden ja sisäisen voiman merkitystä sekä ulkoisen tuen tarvetta itäisen uhkan edessä.

Omaa ymmärrystämme kasvatimme kehittyvän ja vaurastuvan maan lapsina. Suomi aloitti rakennustyönsä kovin alhaalta toisen maailmansodan kuluttavien ponnistusten jälkeen. Suurin osa positiivisesta muutoksesta syntyi suomalaisten työn ja koulutuksen ansiosta. Niiden avulla rakennettiin sivistynyttä hyvinvoin-

tiyhteiskuntaa ja samalla valjastettiin tekninen kehitys täysimääräisenä hyötykäyttöön. Mustavalkoinen televisio tuli koteihimme 60-luvulla, mutta suuri tietosanakirja oli jo sitä ennen ollut monen talouden kirjahyllyssä.

Meidät kasvatti kovia kokenut ikäluokka, joka oli saanut oman kasvatuksensa snellmanilaisen filosofian hengessä. Emme enää kuuluneet suuriin ikäluokkiin, jotka kuusikymmentäluvulla olivat hetkeksi täyttäneet Kadettikoulun yli 200 hengen suuruisilla vuosikursseilla. Nuoruuden ehdottomuudella ajattelimme edeltäjiemme korvanneen laatua määrällä. Synnyimme sodan jälkeisen henkisen murroksen aikaan, elimme nuoruutemme keskellä toista murrosta ja eläkkeelle siirryttyämme olemme nähneet Suomen ja sen puolustusvoimien astuneen taas uuteen aikakautteen.

Kun historiaa pohditaan, on aina syytä asettua niihin oloihin, joissa historiaa on alun perin tehty. Tapahtumat muodostavat jatkumon, mutta määräytyvät oman aikansa rakenteiden ja todellisuuden perusteella. Väärään kontekstiin sijoitettuna historiallisista tapahtumista voi tehdä virheellisiä päätelmiä. Tulevaisuuden rakentajille ymmärrys menneisyyden tosiasioista on siten suureksi avuksi ja jopa välttämätön turvatekijä.

Historiastaan, kulttuuristaan ja traditioistaan vieraantunut väki on helppo johdatella tuhoisiin yhteiskunnallisiin ratkaisuihin. Osassa maailmaa historian väärentäminen kuuluu jopa hallinnon keinoihin kontrolloida ihmisiä. Toisaalta jalat tukevasti tieteelliset kriteerit täyttävän historiatiedon kamaralla voi luottavaisesti rakentaa kestävää tulevaisuutta. Sama pätee myös yksittäisten toimialojen ja käytännöllisten kehityskulkujen sisällä. Usein puhutaan myös harmaasta tiedosta, jolla viitataan syvälliseen sisäpiirikäsitykseen asioiden siihenastisesta kehityksestä. Sellaisen käsityksen siirtoon yli ajan kuilun tässäkin kirjassa pyritään.

Elämää kylmän sodan rintamalla

Meistä ensimmäinen oli kolmen kuukauden ikäinen, kun Generalissimus Stalin helmikuussa 1948 lähetti tasavallan presidentti Juho Kusti Paasikivelle kirjeen, jossa ehdotettiin Neuvostoliiton ja Suomen välille ystävyys- ja avunantosopimusta. Sellainen Neuvostoliitolla oli muiden vaikutuspiiriinsä joutuneiden maiden kanssa. Ehdotus, ja jo huhtikuussa allekirjoitettu sopimus, herättivät kansainvälistä huomiota, sillä Neuvostoliitto näytti sopimusten avulla vahvistavan valtapiiriään. Samaan aikaan kommunistien järjestämä painostus oli jo puhjennut täyteen vauhtiin Tshekkoslovakiassa ja kupli muuallakin Euroopassa.

Siitä huolimatta syntymävuosiamme valaisi uuden ajan toiveikas aamu. Alun perin vuoden 1938 peruuntuneiden olympialaisten majoitukseen suunniteltu Kadettikoulun päärakennus oli valmistunut Santahaminaan vuonna 1940. Helsingin olympialaiset järjestettiin vuonna 1952. Stalin kuoli ja sotakorvausjärjestelykin päättyi virallisesti 1953. Neuvostoliitto veto-oikeuksineen salli Suomelle YK-jäsenyyden kahdeksan vuoden yrittämisen jälkeen vuonna 1955. Neuvostoliiton hallussa ollut Porkkalan vuokra-alue palautettiin Suomelle 1956. Muutamat meistä ehtivät kokea ”maailman pisimmän tunnelin”, joksi leikillisesti kutsuttiin Kauklahden ja Tähtelän rautatieasemien välistä osuutta Turun radasta. Junan ikkunat nimittäin peitettiin teräsluukuilla niin, että matkustajat näkivät yhtä vähän miehittäjän oloista Kirkkonummella ja Inkoossa kuin tunnelissa ajaen.

Yhdysvallat tarjosi raunioiksi ammutulle Euroopalle Marshall-avuksi kutsuttua jälleenrakennustukea. Se herätti Neuvostoliiton perustamaan Kominform-organisaation vastustamaan Marshall apuun myöntyvää oikeistososialismia, likvidoimaan Itä-Euroopan poliittisesti sopimattomat järjestöt ja varmistamaan luotettujen kommunististen puolueiden toiminta Neuvostoliiton politiikan välineinä. Suomi kieltäytyi Marshall avusta, mutta Suomen kommunistista puoluetta ei siitä huolimatta hyväksytty Neuvostoliiton johtamaan Kominform -järjestöön. Neuvostoliiton toimintatavat olivat kuitenkin Suomessa samansuuntaisia kuin sen muissakin naapurimaissa, joskin pehmeämpiä kuin varsinaisissa satelliittivaltioissa.

Vuonna 1949 kommunistit organisoivat mittavan lakkoallon Suomeen. Neuvostoliiton silloinen Suomen suurlähettiläs kenraaliluutnantti Grigori Savonenkov, kehotti jatkamaan lakkoja istuvan hallituksen kaatamiseksi. Ajatuksena oli katkaista elintarvikekuljetukset maamme satamissa ja vaikuttaa laajasti Suomen poliittiseen päätöksentekoon.

Sosialidemokraattisen puolueen vähemmistöhallitus (Fagerholmin 1. hallitus) johti Suomea vuosina 1948–1950. Kommunistit järjestivät korpilakkoja istuvaa hallitusta vastaan ja sosialidemokraattinen sisäasiainministeri Aarre Simonen sai lempinimen Sapeli-Simonen tukahdutettuaan syksyllä 1948 Arabian posliinitehtaan lakkomellakat.

Kemissä järjestetty korpilakko Isohaaran voimalaitoksella johti kesällä 1949 ammuskeluun lakkoilijoiden ja poliisin välillä. Yhden ammutun ja yhden auton alle jääneen vuoksi alettiin puhua Kemin veritorstaista. Hallitus käytti Simonen johdolla sekä poliiseja että puolustusvoimien lähettämää 500 varusmiehen osastoa valvomaan järjestystä. Varusmiesten käyttö lakkotilanteessa sisäisen järjestyksen ylläpitäjinä jäi kiveksi ammattiliittojen kengässä, mutta myös ainoaksi kerraksi.

Vuonna 1948 kommunistit organisoivat Tshekkoslovakiassa toimintavaliokuntien verkoston, joka silloisen termin mukaan ”puhdisti” erilaiset organisaatiot yliopistoista tehtaisiin. Oikeistolaiset ja muutkin toisinajattelijat erotettiin ja korvattiin neuvostomielisillä ihmisillä. Itä-Saksan kansantasavalta perustettiin 1949. Samana vuonna kommunistit yrittivät murhata marsalkka Titon Jugoslaviassa. Toisella puolella maailmaa alkoi Korean sota vuonna 1950 Kim Il-Sungin käytyä sitä ennen sopimassa asiasta Stalinin kanssa.

Neuvostojoukkojen miehittämässä Itä-Saksassa tapahtui kansannousu vuonna 1953. Neuvostoliitto käytti asevoimia sen kukistamiseen ja aina täsmälliset saksalaiset laskivat kuolleiden saksalaisten määräksi 513, myöhemmin teloitetuiksi 106 ja kahakoissa haavoittuneiksi 1838. Kansannousun välitön syy oli määräys tuotantotavoitteiden nostamisesta 10 prosentilla ja palkkojen laskemisesta myös kymmenellä prosentilla.

Unkarissa kansan kärsivällisyys loppui vuonna 1956 ja Neuvostoliitto palautti sinnekin järjestyksen asevoimin. Tällä kertaa kuolleiden määrä laskettiin tuhansissa ja teloitettujakin oli 360. Vuoden verran YK:n jäsenenä ollut Suomi ei tuominnut Neuvostoliiton toimia.

Niin kansainvälinen kuin kotimainenkin politiikka kuohuivat varhaisen lapsuutemme aikana, mutta onneksemme emme jaksaneet tai osanneet siitä kiinnostua. Neuvostoliitto rakensi voimalla ja vallalla etupiiriään. Sen vaikutuksen alle joutuneet kansat huomasivat pian, millaisen suurvenäläisen ikeen ne olivat niskoilleen saaneet. Ihmisten pakeneminen rautaesiripun yli, ali tai läpi idästä länteen muuttui rutiiniksi, jota pidimme lapsina normaaliin elämänmenoon kuuluvana asiana.

Tshekkoslovakian miehitys vuonna 1968 muistutti meidän silloin jo teini-ikäistä joukkoamme Varsovan liiton luonteesta Neuvostoliiton ylivallan takaajana sekä sosialistisen maailman sisäisestä väkivaltaisuudesta. Muistutus tuli tarpeeseen, koska erityisesti Vietnamin sota, mutta myös Neuvostoliiton kauniilta kuulostava rauhanpropaganda olivat ehtineet vaikuttaa monen suomalaisen ajatteluun. Afganistaniin neuvostojoukot hyökkäsivät vuonna 1979. USA:n presidentti Jimmy Carter totesi Neuvostoliiton saaneen siitä oman Vietnamin sotansa, mutta kommentti ei Suomessa herättänyt kummempaa huomiota. Sen sijaan Puolaan vuonna 1981 julistettu sotatila kapinoivien ammattiliittojen saamiseksi kuriin palautti suomalaisten mieleen todellisuuden propagandan takana.

Suomalaista sisäpolitiikkaa leimasi puolueiden erilainen suhtautuminen Neuvostoliiton vaikutusyrityksiin maassamme. Tärkein taistelu käytiin sosialidemokraattisen puolueen ja kommunistien välillä rintamalinjan asettuessa välillä myös SDP:n

Vuoden 1952 kesäolympialaiset Helsingissä oli suuri onnen betki kansakunnalle. Olympialaisten järjestelytoimikunnan varajohtajaksi nimettiin kenraalimajuri, Mannerheim-ristin ritari Armas-Eino Martola, joka upseerina sai vastuulleen käytännön järjestelyt. Puolustusvoimia tarvittiin taas. [Finna]

sisälle. Poliittinen kamppailu heijastui ammattiyhdistysliikkeeseen sekä myös urheilumaailman järjestökenttään. Käytännössä painittiin siitä minkä sortin sosialisti kukin oli – kuten sanonta kuului. Kamppailu jatkui vuodesta 1946 aina kuusikymmentäluvun puolelle ja jakoi vasemmiston ainakin kahteen osaan.

Poliittisten lakkojen lopettajana tunnetuksi tullut varatuomari Simonen riitautui puolueensa oikeistosiiven kanssa ja perusti yhdessä muun sosialidemokraattisen opposition kanssa Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattisen Liiton. Se lakautettiin vuonna 1973, mutta ehti sitä ennen hajottaa suomalaista vasemmistoa lisää työntymällä kolmanneksi vaihtoehdoksi sosialidemokraattien ja kommunistisen Suomen Kansan Demokraattisen Liiton väliin.

Kel' onni on, se onnen kätkeköön

Eino Leinon runossa ”Laulu onnesta” neuvotaan kätkemään onni, jos sellaisen huomaa itseään kohdanneen. Runo on ensimmäisen kerran julkaistu vuonna 1900, joten se on kestänyt aikaa. Toisen maailmansodan jälkeisinä suomettumisen vuosina runon säkeistä tuntui muodostuvan henkinen ohjenuora koko kansakunnalle, tunsii runon tai ei: *”Ei onni kärsi katseit’ ihmisten. Kell’ onni on, se käyköön korpehen ja eläköhön hiljaa, hiljaa vaan ja hiljaa iloittkohon onnestaan”*.

Onnen hetkiä koettiin vuonna 1952, kun Ruotsin kuningas Kustaa VI Adolf vieraili Suomessa, Armi Helena Kuusela valittiin Miss Universumiksi ja Suomi saavutti 22 mitalia Helsingin olympialaisissa. Käytyjen sotien tarpeellinen jälkipuinti kanavoitui kulttuurin keinoihin. Väinö Linnan Tuntematon sotilas ilmestyi joulukuussa 1954. Sen ensimmäinen painos loppui hetkessä ja ensimmäisen vuotensa aikana kirjaa myytiin yli 160 000 kappaletta. Kirja sanoitti suomalaisen kokemuksen käydyistä sodista ja pakotti käsittelemään myös kiistanalaisia kulttuurisia kysymyksiä. Kirjan täytettyä 50 vuotta sitä oli painettu 615 000 kappaletta eikä tekstiä ole vielääkään ammennettu tyhjäksi. Yritykset kääntää Tuntematon sotilas englannin kielelle ovat osoittaneet kirjan kuuluvan sellaiseen suomalaisuuteen, jonka ydintä on lähes mahdoton selittää toisissa kulttuureissa kasvaneille.

Suomen marsalkka Carl Gustaf Emil Mannerheim kuoli Sveitsissä tammikuussa 1951. Hänet haudattiin Suomessa valtiollisin menoin 5. helmikuuta suuressa surujuhlassa. Helsingin tuomiokirkolta, silloiselta Suurkirkolta muodostettiin Hietaniemen hautausmaalle 11 000 ihmisen kunniakuja, jota pitkin kahden kilometrin mittainen hautausaatto kulki 100 000 ihmisen muodostaman yleisön halki.

Tapahtuma koettiin Suomen kansaa yhdistävänä. Eduskunnan sosialidemokraattinen puhemies Karl-August Fagerholm piti Suurkirkossa muistopuheen, jossa hän nimesi Mannerheimin perinnöksi isänmaan itsenäisyyden ja vapauden. Sen vaalimiseksi puhemies kehotti: *”Kunnioittakaamme suuren vainajan muistoa uutteralla rauhantyöllä ja pyrkikäämme yhteisymmärryksessä tekemään tästä maasta vapaan ja onnellisen kansan koti”*.

Juhlapuheiden, myös surujuhlien puheiden ylevät kehotukset tuntuvat joskus turhanaikaisilta, mutta toisaalta niissä pyritään usein ilmaisemaan vakaata ja pysyvää tunnetilaa. Nyt luettaessa nuo varhaislapsuutemme aikaisen eduskunnan puhemiehen sanat kuulostavat oikeaan osuneelta ja jo toteutuneelta visioltä. Suomi on ollut hetken aikaa suuri rauhanturvaaja YK-tehtävissä ja myös maailman onnellisimmaksi kansaksi meitä on mainittu.

Sisäpolitiikan miinakentät

Moni yhteiskunnallinen voimavirta pyrki vaikuttamaan meihin nuoruutemme aikana. Kylmän sodan asetelma kommunistisen ja läntisen maailman vastakkainasetteluna heijastui taustalla kaikkeen. Sisäpolitiikassa se näkyi vasemmiston ja oikeiston erilaisissa lähtökohdissa, mutta myös poliittisen polarisaation heiluntana hyvin laajoin liikkein. Sosialidemokraattien ja SKDL:n välissä kulkenut jakolinja hiipi viimeistään nuorisojärjestö Teiniliitossa oikeiston, eli kokoomuksen ja ”yleisdemokraattien” eli keskustan ja vasemmistopuolueiden väliin.

Mannerheimin hautajaisissa ennustetun onnellisen Suomen rakentaminen oli helpompaa sanoa kuin toteuttaa. Työtä oli paljon ja ulkopuolelta tulevien poliittisten vaikutteiden pelättiin suistavan uudet hankkeet raiteiltaan. Ihanteita kohditi pyrittiin, mutta miten ihanteet sitten käytännössä toteutettaisiin, oli hämärän peitossa. Asiaa ei mitenkään auttanut havainto siitä, että Neuvostoliiton harjoittaman poliittisen painostuksen saattoi sisäpolitiikassa helposti kanavoida omien valtapyrkimystensä tueksi.

Neuvostoliitto kykeni 60-luvulla esittelemään näyttäviä saavutuksia, joiden taustalla oli toisen maailmansodan jäljiltä toimimaan jäänyt sotateollisuus. Kiehovimmillaan Neuvostoliiton etumatka näkyi avaruusmatkailussa. Huhtikuussa 1961 kosmonautti Juri Gagarin kiersi Maan 108 minuutin pituisella maailman ensimmäisellä miehitetyllä avaruuskävelynä. Aleksei Leonov kirjasi vuonna 1965 ihmisen ensimmäisen avaruuskävelyn. Pian USA kiilasi edelle, kun Neil Arm-

strong teki ”suuren harppauksen ihmiskunnalle” astumalla kuun pinnalle 21. heinäkuuta 1969. Neuvostoliiton ydinaseet ja tekniset näytöt tekivät siitä maailman toisen navan kaksinapaiseen maailmaan ja vahvan vaikuttajan maailmanpolitiikkaan.

Konkreettinen esimerkki Neuvostoliiton vaikutuksesta Suomen sisäpolitiikkaan nähtiin vuonna 1961, kun Suomen sosialidemokraattinen puolue nimesi oikeuskansleri Olavi Hongan presidenttiehdokkaakseen. Helmikuusta alkaen Hongan taakse ja samalla silloin yhden kauden presidenttinä ollutta Urho Kekkosta vastaan asettui joukko oikeistopuolueita ja syntynyttä kokoonpanoa alettiin nimittää Honka-liitoksi.

Saman vuoden elokuussa Saksan demokraattinen tasavalta eristi Itä-Berliinin lännestä rakentamalla Berliinin muurin ja lokakuussa Neuvostoliitto räjäytti Novaja Zemljalla Tsar Bomban, nykyaikaan asti suurimman ydinlatauksen. Pommin räjäytyspäivänä Neuvostoliitto jätti Suomelle nootin, jossa esitettiin neuvotteluja sotilaallisen uhkan torjumiseksi.

Presidentti Urho Kekkonen hajotti eduskunnan, joka käyttää Suomessa korkeinta valtaa. Perustelu Kekkosen omien sanojen mukaan oli: *”Jotta voitaisiin mahdollisimman pian saada kansan vastaus siitä, jatketaanko ystävällismielistä ulkopoliittikkaa vai ei”*. Sen jälkeen Kekkonen matkusti Novosibirskiin, jossa marraskuun 24. pääministeri Nikita Hruštšov piti julkisuuteen tarkoitetun lounaspuheen sanoen, ettei Neuvostoliitto puutu toisten maiden sisäisiin asioihin, *”mutta emme voi myöskään olla seuraamatta tarkoin tilannetta rajanaapurissamme”*. Samaan aikaan Suomessa Olavi Honka ”ymmärsi” luopua presidenttiehdokkuudestaan.

Sotilaallinen kriisi vältettiin, Kekkonen palasi hyväntuulisena Suomeen ja voitti tammikuun presidentinvaalit ylivoimaisesti. Samalla Suomeen levisi virheellinen käsitys, että suomalainen, Aleksandr Puškinin Vaskiratsastaja-runon mukaan *”luonnon surullinen poikapuoli”*, kykenee taluttamaan venäläisiä haluamaansa suuntaan, kunhan muistaa kumarrella sopivasti.

Sananlaskun mukaan mitä isot edellä, sitä pienet perässä. Neuvostokortin käyttöön Suomen sisäpolitiikassa kiinnitettiin huomiota myös ulkomailla, jossa alkoi levitä alun perin saksalainen sana finnlandisierung, suomettuminen. Ilmiön olemassaoloa ei Suomessa haluttu myöntää. Niinpä vuonna 1979, kun eduskunnan puhemies Johannes Virolainen joutui selittämään miksi silloinen vaalivoittaja kokoomus ei kelvannut hallitukseen, hän sanoi taustalla olevan *”yleiset syyt, jotka jokainen käsittää, kun ottaa huomioon Suomen aseman.”*

Yleiset syyt -termi osui kansan naurusuoneen ja vakiintui käyttöön. Presidentti Kekkonen kuitenkin suuttui pahanpäiväisesti, koska oli tehnyt työtä päästäkseen eroon suomettumisen käsitteestä. Hän kirjoitti yhden myllykirjeistään, jossa leimasi Virolaisen ”*ulkopoliittisesti epäluotettavaksi*”. Arvio nostettiin esille Keskusta-puolueen puoluekokouksessa syksyllä 1981, kun Virolaisen tie puolueen presidenttiehdokkaaksi yritettiin katkaista.

Noottikriisin aikaan olimme lapsia kymmenen vuoden molemmin puolin. Jotain kriisistä ehkä ymmärsimme itsekkin, mutta osa vanhemmistamme huolestui pahanpäiväisesti ydinaseen ja Suomeen kohdistuneen painostuksen ajallisesta yhteydestä. Tämän kirjoittaja muistaa pettymyksen, kun toivottujen kilpasuksien sijaan lapsille ja äidille hankittiin leveät metsäsuksut. ”*Jos rytinä tulee, niin niillä on helpompi hiihtää turvaan Norjaan*”, oli silloin Lapissa asuneen perheen perustelu.

Vaikka Honka-liiton pikku episodi oli venäläisille vain tärkeämpien asioiden sivujuonena hoidettu ryyppyilta, se säikäytti suomalaiset pitkäksi aikaa. Ystävyys, yhteistyö sekä rauhantahtoinen puolueettomuuspolitiikka jäädytettiin ryyppyot-saiseksi uskonkappaleeksi vuosikymmeniksi. Kun yleisistä syistä viimein alettiin hieman virnuillen puhua, olimme olleet jo pari vuotta upseerin virassa. Koko lapsuuttamme ja nuoruuttamme varjostivat nuo yleiset syyt, jotka jokaisen tuli käsitellä. Meitä ne kuitenkin koskivat eniten koulumaailman kautta, mutta toki YYA-sopimus hakattiin kalloihimme myös Kadettikoulussa.

Meistä tuli koululaisia

Jokainen meistä aloitti koulunkäyntinsä kansakoulussa, joka vuoden 1958 kansakoululain mukaan oli kuusivuotinen, mutta jonka jälkeen oli vielä kaksivuotinen pakollinen jatkokoulu, jota kutsuttiin kansalaiskouluksi. Sellaista kukaan meistä ei käynyt, sillä me kaikki selvisimme pääsykokeesta oppikouluun kansakoulun neljännen tai viidennen luokan jälkeen. Oppikoulu puolestaan jakautui viisivuotiseen keskikouluun, josta saattoi jatkaa ammattikouluihin ja opistotasoiseen koulutukseen, sekä kolmevuotiseen lukioon, jonka jälkeen saattoi ylioppilaskirjoitusten kautta hakeutua akateemiseen koulutukseen.

Suomalainen koulujärjestelmä ei ollut staattisessa tilassa 50-luvulla. Silloisilla oppikouluilla tarkoitettiin valtioneuvoston luvan saaneita valtion, kuntien tai yksityisten omistamia oppilaitoksia, joissa käytiin keskikoulu ja lukio. Yksityisiä oppikouluja pyrittiin perustamaan jokaiseen itseään kunnioittavaan kuntaan niin, että niitä oli lopulta enemmän kuin valtiollisia ja kunnallisia oppikouluja yhteensä. Vuonna 1950 ylioppilaaksi oli kirjoittanut 4 000 henkilöä. Määrä kolminkertaistui reilussa kymmenessä vuodessa, ja meidän päästessämme abiturienteiksi ylioppilaiden vuotuinen määrä ylitti jo 20 000 rajan.

Käymäämme oppikoulujärjestelmää arvosteltiin liiasta karsivuudesta. Oppikouluihin oli pääsykoe ja ne olivat maksullisia kouluja rajallisia vapaaoppilaspaikkoja lukuun ottamatta. Niinpä ainakin teoriassa perheiden talous saattoi tulla koulunkäynnin esteeksi. Suomalainen koulujärjestelmä uudistettiin portaattain Lapista alkaen vuosina 1972–1977. Me kaikki ehdimme lukioihin juuri ennen uuden peruskoulun alkamista.

Peruskoulun tuloa vastustettiin, koska pelättiin vaatimustasoa olevan pakko laskea, jotta kaikki pääsisivät keskikoulutasoiseksi ajatellusta koulutuksesta läpi. Oppikoulujen kunnallistaminen puolestaan epäilytti erityisesti yksityisissä kouluissa työtään tekeviä. Virallisesti piti kuitenkin uskoa aikaisemman koulujärjestelmän johtaneen yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon ja peruskoulun puolestaan edustavan uutta mahdollisuuksien tasa-arvoa. Käytännössä koulumatkat oppikouluun sekä työmiestä arvostava, mutta herroja epäilevä asenne taisi joissain perheissä olla rahaa suurempi este koulunkäynnille. Lapset kun vanhan ajattelun mukaan pilaantuivat herroiksi viimeistään lukiossa.

Käymäämme oppikoulua ei osaamatta ja osallistumatta voinut läpäistä, joten lukupäätäkin vaadittiin. Oppikoulujärjestelmässä oli mahdollisia, joskin hankalia kieroteitä edetä perusjärjestelyn sivussakin, mutta koulutuksen umpikujia ei samalla tavalla pyritty välttämään kuin nykyisin. Sodan jälkeen kadettikoulun va-

linnoissa ei aluksi vaadittu ylioppilastodistusta, kunhan lukio ja reserviupseerikoulu olivat käytyinä. Meidän pyrkiessämme Kadettikouluun ylioppilastodistus oli jo pakollinen. Niinpä olimme läpäisseet monia testejä ja tutkintoja jo ennen kuin edes saimme hakea Kadettikouluun. Aselajista ja saapumiserästä riippuen valinta reserviupseerikouluun saattoi olla karsinnoista vaikein.

Kadettikoulu asettui koulutusjärjestelmässä omaan lokeroonsa opistotason yläpuolelle, mutta akateemiseksi tutkinnoksi upseerin tutkintoa ei valmistuessamme vielä laskettu. Muutamat meistä hakeutuivat myöhemmin siviiliammatteihin, joissa vaadittiin muodollista akateemista tutkintoa. Entisten upseerien valinta noihin virkoihin synnytti kanteluita pätevyysvaatimusten kiertämisestä. Oikeuskäsittelyjen kautta vanha upseerin tutkinto yhdistettynä kapteenikurssin käymiseen saatiin kuitenkin tulkittua akateemisen tutkinnon korvaajaksi. Useat kurssiveljemme tekivät vuosituhannen vaihteessa paljon työtä upseerikoulutuksen täydeksi integroimiseksi vallitsevaan korkeakoulutukseen sekä akateemisen maailman käytäntöihin eikä ongelmaa enää ole.

Sodan aiheuttamat traumat, voima vai heikkous

Vanhempamme eivät olleet unohtaneet sotaa, mutta ei meille sitä äidinmaidossa siirretty. Vanhempiemme ikäluokan kuoltua on esille noussut näkemyksiä, joiden mukaan sodissa henkisesti vammautuneet aikuiset olisivat pakottaneet traumansa myös meihin lapsiin. Kadettikurssillamme onkin enemmän Karjalan evakkojen lapsia, kuin tilastollisesti voisi olettaa. Monelle perheelle muisto menetetyistä kotiseudusta ja huoli ympäri Suomea muuttaneista ystävistä olivat kova pala nieltäväksi. Evakkomatka pakotti ihmiset takaisin elämän alkutekijöihin ja isku oli kova myös taloudellisesti. Kertomuksia on yhtä paljon kuin sukujakin, mutta Suomi ei kuitenkaan käpertynyt odottamaan uutta sotaa, vaan rakensi elämälle uutta alkua.

Tunnettu sosiaalipatologi Martti Siirala (1922–2008) puhui taakansiirtymästä, joka asettuu osaksi ihmisen identiteettiä ja vaurioittaa itsetuntoa. Siirala näki sodan henkisten vammojen synnyttäneen suomalaisen ajattelutavan, jossa luovutaan omista oikeuksista realistisiksi koettujen kansainvälisten valtasuhteiden pelottamina. Siirala päätyi ajattelussaan siihen, ettei kansallista traumaa voi korjata oikaisematta historiallisia vääryyksiä. Niinpä hän kuului Tar-

ton rauha ry:n perustajiin ja hänet nimettiin sodassa menetettyjen alueiden palauttamista vaativan liikkeen kunniapuheenjohtajaksi sekä sysättiin samalla poliittisille sivuraiteille.

Toisenlaista koulukuntaa samasta asiasta edustaa hengenheimolaisineen sukupuolittuneeseen väkivaltaan paneutunut sosiologi Sari Näre (s.1957), joka mielellään näkee ikäluokkamme haavoitettuin lapsina, joihin vanhempamme siirsivät piilevät henkiset vammansa puhumattomuudella ja arvaamattomalla väkivallalla. Ajatuksen taustana on havainto, että koettujen kärsimysten painetta yritetään usein onnistumatta purkaa järjen avulla, vaikenemalla ja kieltämällä tapahtunut.

Vanhemmuus on ymmärrettävästi muuttunut vuosien myötä, mutta silti mukana kulkee ylisukupolvisia käytäntöjä. Vanhemmuuden muutoksesta väitellyt psykologian tohtori Merja Korhonen (s. 1951) on määritellyt erilaisia isätyyppejä, joista epävakaat tai pelottavat isät tuntuisivat sopivan suoraan Närein koulukunnan traumansiirtäjiksi. Etäiset ja humalasta tai mielenhäiriöistä kärsivät vanhemmat saattoivat toimia väkivaltaisesti ja julmasti. Tunteensa tukahduttaneessa, mutta painostavassa ilmapiirissä lapsi saattoi ahdistua ja kokea tilanteen omaksi syykseen.

Sota tuntuu olevan hyvin pitkävaikutteinen inhimillisen toiminnan ilmentymä. Se ei lopu silloin, kun aseet vaikkenevat, vaan voi jatkua sukupolvienkin yli. Onneksi asiaa voi lähestyä myös käytännöllisesti ja katkaista kriisien jatkumon. Sodassa murtuneista ihmismielistä kirjoittanut nuoremman polven historioitsija Ville Kivimäki (s. 1976) on ymmärtänyt suomalaisen tavan selvittää sodan jälkimainingeista. Tartuttiin työhön ja rakennettiin hyvää elämää myös maan sisäisille pakolaisille, joita evakoiksi kutsuttiin.

Perheitemme tavat käsitellä historiaa ja puhua tai vaieta tunteistaan ovat tietysti vaihdelleet, mutta oma kokemuksemme sodista ja sotatraumoista on asettanut asiat mittasuhteisiinsa. Se etteivät vanhempamme juurikaan puhuneet meille kokemistaan kipeistä muistoista oli tapa vapauttaa lapset menneisyyden taakoista. Hakeutumistamme upseerin ammattiin ei siten voi laskea vanhempiemme vaikeamisen sen enempää kuin painostuksenkaan syyksi. Vanhempamme eivät sulloineet meitä pakolaisleireille, eikä meitä kasvatettu kostamaan ja käymään seuraavaa sotaa. Suuri osa meistä on nähnyt myös sellaisen todellisuuden toimiessaan rauhanturvaajana maailmalla. Se ei ole ollut meidän osamme, emmekä ole olleet vanhempiemme uhreja.

Teoriaa vaikenemisesta ja itselle epämieluisien asioiden muovaamisesta itsepetoksella oman mielen mukaisiksi on käytetty keppihevosena myös historian uudelleen tulkinnassa. Vuosituhannen alussa Venäjän äänitorveksi ryhtynyt dosentti Johan Bäckman apureineen julkaisi vuonna 2012 Efraim Zuroffin kirjan ”Operaatio viimeinen mahdollisuus”. Zuroffin johtama Simon Wiesenthal -keskus penäsi Bäckmanin innoittamana Suomen valtiojohtoa käsittelemään Suomen natsimenneisyyttä. Se osaltaan johti Lars Westerlundin Kansallisarkistossa kirjoittamiin selvityksiin Saksaan luovutetuista juutalaisista ja suomalaisten toiminnasta SS-divisioona Wikingin osana.

Jerusalem Postin mukaan Suomen Kansallisarkiston raportti vuodelta 2019 vahvisti yli tuhannen suomalaisen sotilaan osallistuneen juutalaisten massamurhiin holokaustin aikana. Kansallisarkiston kotimaahan suunnatussa tiedotuksessa todettiin erikseen, ettei kahdeksan tuolloin vielä elossa olleen SS-vapaaehtoisen osalta ollut todisteita joukkomurhista. Syyllisiksi leimautuikin siten 1400 jo edesmennyttä vapaaehtoista SS-sotilasta. Suoria todisteita juutalaisten kansanmurhaan osallistumisesta ei heidänkään osaltaan ollut. Se oli ymmärrettävää, koska suomalaisten ”Panttipataljoona” oli taistelujoukko rintamalla eikä sitä käytetty joukkomurhiin selustoisissa. Jälkiä ei jää asioista, joita ei ole tapahtunut. Niinpä suomalaisten tekemien murhien aihetodisteeksi tarjottiin etupäässä puhumattomuutta, asioiden piilottelua ja tahallista valkopesua.

Vaikka selvityksellä olikin Valtioneuvoston ja Kansallisarkiston arvovalta takanaan, se asettui vähitellen omaan arvoonsa. Myös Efraim Zuroff sanoutui irti suomalaisten syyllistämisestä huomattuaan langenneensa Johan Bäckmanin informaatioonsaan. Käydyssä keskustelussa kadettikursillamme oli osuutensa. Muutamaa vuotta myöhemmin saatiin konkreettinen esimerkki natsiksi leimaantumisen vaaroista, kun Venäjä aloitti sotatoimet Ukrainassa vedoten denatsifikaation tarpeeseen. Samalla ehkä opittiin jotain hybridisodankäynnistä totuuden jälkeisenä aikana, kuten tuon aikakauden muoti-ilmauksilla sanottiin.

Vanha ja uusi maailma törmäyskurssilla

Opettajamme olivat enimmäkseen sodan kokeneita oman aikansa edustajia. Sittem opettajuutta ei kouluissamme oltu vielä ”tieteenalaistettu”, meitä ei ”yksilöllistetty”, opetussuunnitelmamme ei ollut ”tavoiterationalisoitu” eikä kouluamme ”dekontekstualisoitu”, kuten uudistukselliset suuntaukset 70-luvulla määriteltiin. Toisaalta meistä ei myöskään yritetty kasvattaa sosialistisia ihmisiä, jonka arveltiin olleen peruskoulussa myöhemmin järjestetyn Pirkkalan monisteena tunnetun opetusmenetelmäkokeilun tavoitteena. Jos jotain voisi saamastamme opetuksesta sanoa, niin useimmissa kouluissa noudatettiin suomettumiseen liittyvää itsesensuuria. Sen vuoksi useimmat meistä kuului koulussa enemmän Thermopylain kuin Tali-Ihantalan taisteluista.

Politiikka hiipi tavallisen koululaisen tietoon Teiniliiton kautta. Teiniliitto oli ennen sotia oppikoulujen toverikuntien yhdyssiteeksi perustettu järjestö. Sen koko kasvoi viisikymmenluvulla nopeasti oppikoulujen määrän lisääntyessä. Vuonna 1965, kun ikäluokkamme oli saavuttanut teini-ikä, Teiniliittoon kuului 415 teinikuntaa ja jäseniä siinä oli 77 000. Liitto sai aikakauteen nähden avokätisesti valtion avustuksia ja vuodesta 1966 alkaen sillä oli varaa jakaa julkaisemansa Teinilehti kotiin jokaiselle oppikoulun yläluokkalaiselle. Lehden levikki oli yli 100 000, ja se piti koululaiset hyvin tietoisina kulloinkin muodissa olleista keskusteluista.

Tuleva professori, koululainen Yrjö Engeström koki oman opinahjonsa niin ahdistavana, että jätti suutuspäissään Lauttasaaren lukion kesken ja ryhtyi Teiniliiton kouluasiainsihteeriksi. Hän sai käyttöönsä mittavan apparatuurin turhautumisensa purkamiseen ja toi liiton tavoitteisiin niin kouludemokratian kuin vapaan kasvatuksenkin. Engeströmin innoittajana toimi idealistisia brittiläisiä vasemmistolaisia lähellä ollut Summerhill-koulu, joka käytti demokraattisen opetuksen metodeja, ajoi vapaata kasvatusta, suhtautui sallivasti vapaaseen rakkauteen sekä antoi oppilaiden vaikuttaa äänestämällä opetuksen sisältöön.

Engeströmin vaikutus oli 60-luvulla merkillisen suuri siihen nähden, että hän toimi kesken jääneen lukion tiedoilla ja murrosikänsä energian ajamana. Suoranaisesti hänen esittämänsä ideat johtivat vain Pakilan työväentaloon perustettuun päiväkotiin, joka on ajat sitten luopunut vapaan kasvatuksen aatteistaan ja päätynyt Helsingin kaupungin omistukseen. Myöhään seestynyt Engeström väitteli tohtoriksi vasta vuonna 1987. Hänen nuorena omaksumansa ajatukset haastoivat kuitenkin perusteellisesti sen ajan kasvatuksen ja koulujärjestelmän sekä näkyivät 60–70-lukujen koulutuspolitiikassa ja siitä käydyssä keskustelussa. Sii-

nä sivussa syntynyttä hippiliikkeen, uusvasemmistolaisuuden ja taistolaisuuden yhdistelmää elettiin todeksi. Sitä kuvaa esimerkiksi Laura Honkasalon romaani ”Sinun lapsesi eivät ole sinun”.

Sisäpolitiikka tuli Teiniliittoon, kun tajuttiin liiton olevan tehokas vaikuttaja sekä äänestysikään tulevien nuorten keskuudessa että lausunnon antajana virallisissa yhteyksissä. Liitto ajoi monenlaisia asioita kouludemokratiasta koululaisten tupakointihuoneisiin.

Hyväosaisia vanhempiaan vastaan kapinoivilla helsinkiläisnuorilla oli näkyvä asema Teiniliitossa. Liitto pyrki kattamaan toiminnallaan koko maan ja haravoi tehokkaasti aktiivisia nuoria mukaan riveihinsä. Teiniliitosta tuli varsinainen eliittimagneetti ja sen hallinnossa nähtiin monia vaikuttajahahmoja. Tällaisia olivat esimerkiksi yhä tunnetut Jaakko Kalela, Erkki Tuomioja, Ben Zyskowitz, Erkki Liikanen, Esko Aho ja Satu Hassi. Tausta Teiniliiton johdossa johti lähes kaikkien kohdalla menestykselliseen uraan poliittisin perustein täytettävissä tehtävissä.

Teiniliiton arvopohja mullistui vuonna 1965, kun sen säännöistä poistettiin sanat maanpuolustustahto ja kansallinen yhteenkuuluvuus. Tilalle tuli kansainvälinen yhteisymmärrys, joka oli sopivan löysä ja siten monikäyttöinen termi moneen tarkoitukseen. Tampereella vuonna 1968 Teiniliiton liittokokous hyväksyi yksi-

Teiniliiton kouluasiainsihtööri Yrjö Engeström piiskasi murrosiän energialla koulutus uudistuksia huimaan laukeaan. [Finna, Kansanarkisto]

mielisesti ponnien, jossa liiton hallitus velvoitettiin selvittämään mahdollisuuksia asevelvollisuuden korvaamisesta kehitysaputyöllä. Seppel sankarihaudoille käytiin laskemassa viimeisen kerran.

Teiniliiton vuosittaisista kokouksista tuli poliittisten untuvikkojen kokoustekninen harjoituskenttä, jossa asioiden lisäksi nujuttiin valtakirjoista ja äänten hyväksymisestä. Vasemmistosta ja keskustasta muodostui ”rauhantahtoinen yleisdemokraattinen rintama”, joka pyrki nitistämään vihollisensa ”porvarit” eli kokoomuslaiset ja joskus myös ”revisionistit”, keitä he sitten kulloinkin olivat. Tunnettu porvaripesäke oli Joensuun Normaalilyseon teinikunta, joka erosi teiniliitosta. Kriittisiä ääniä kuultiin myös yhdentoista koulun muodostamasta Savon Teiniyhdistyksestä, Tampereen Yhteiskoulun, Klassillisen Lyseon ja Lyseon teinikunnista, Kajaanin, Laukaan, Virtain ja Hausjärven yhteiskouluista sekä Helsingin juutalaisesta yhteiskoulusta.

Sosialidemokraatit ja keskustalaiset pitivät aluksi Teiniliiton näkyvimpiä johtopaikkoja hallussaan, mutta vuodesta 1972 alkaen taistolaisina tunnetut vähemmistökommunistit miehittivät pääsihteerin tehtävän, puolet hallituspaikoista ja enemmistön piirisihteereiden toimista. Ahneus johti kuitenkin likaiseen loppuun, kun vuonna 1975 havaittiin liiton runsaasti liioitelleen jäsenmääräänsä saadakseen enemmän jäseniin sidottua valtionapua. Asian selvittelyssä näytti putkahtavan esille muitakin väärinkäytöksiä myös Teiniliiton kautta kulkeneiden taksvärkkirahojen suhteen. Joukko liiton arkistokansioita hävisi kuitenkin sopivasti niin, ettei ketään saatu rikosvastuuseen. Teiniliiton taru loppui siihen – tosin pitkällisen rahoituksen näivettymisen kautta virallisesti vasta vuonna 1984.

Vuonna 1971 eduskunta hyväksyi lain oppikoulun kouluneuvostosta (829/71). Kouluneuvostot sisältyivät Teiniliiton vuoden 1967 kouludemokratiaohjelmaan. Ne olivat oppilaista ja opettajista äänestämällä koottuja elimiä, joilla ei käytännössä ollut paljonkaan päätösvaltaa. Ensimmäiset kouluneuvostovaalit osoittivat, ettei Teiniliitossa valtaa pitävä kansakunnan etujoukko edustanutkaan tavallisten koululaisten näkemystä. Kouluneuvostovaalit olivat politisoituneet heti kuten toivottiin ja pelättiin, mutta voittajiksi selvisivätkin porvarit eivätkä taistolaiset. Kouluneuvostojärjestelmä lakkautettiin toimimattomana, kun vuoden 1983 lukiolaki (477/83) astui voimaan.

Kukaan kadettikurssistamme ei ollut kuulunut Teiniliiton johtoon, mutta koulujemme kautta olimme mukana, jotkut mukana keskustelussa ja jotkut oppositiossa. Meidän vanhempamme eivät olleet sellaista kansakunnan kermaa, joita vastaan olisimme kapinoineet julistamalla juuri päinvastaisia arvoja. Ehkä meissä ilmeni se tulevaan upseerin ammattiinkin sopiva ominaisuus, että uskoimme vain sen, minä omin silmin näimme. Maailman parantaminen marxismi-leninismillä avulla ja vallankumouksen autuus eivät siihen näkökulmaan oikein sopineet.

Kadettikoulun erilaiset nuoret

Kun tulimme varusmiesikään, lähes 95 % ikäluokasta suoritti varusmiespalveluksen. Laki aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta oli astunut voimaan vuonna 1969, mutta siviilipalvelusta pidettiin yhä hyvin erikoisena ratkaisuna. Lääketieteellisistä syistä vapautusta varusmiespalvelusta ei myöskään myönnetty helpolla ja varuskunnissa palvelikin kansalaisia, joiden saattoi ajatella olevan siellä lähinnä sosiaalisin perustein. Sotaväen käyminen oli yhä todiste siitä, ettei ollut yhteiskunnallinen pudokas.

Varusmiesajanamme vanikka oli vielä kovaa ja joissain varuskunnissa tarvittiin hammaslääkärin antama pehmeän leivän kortti, että pääsi käsiksi tavalliseen ruisleipään. Manttelikäärön pyöryttäminen taisteluvyön päälle kuului perustaitoihin ja jalkarätit jaettuun varustukseen. Niillä ja irtohihnoilla oli puolensa, kun oppi varustusta käyttämään. Astuessamme palvelukseen suuri osa meistä sai henkilökohtaiseksi aseekseen ”pystykorvan”, Jalkaväenkiväärin m/28–30. Ase oli hyvä, ja muutama meistä taisi ostaa sellaisen vielä omakseenkin vuosina 1983–1984. Silloin kivääri nimittäin poistui puolustusvoimien käytöstä ja niitä myytiin asekeräilijöille sekä puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen henkilökunnalle. Siirtyminen rynnäkkökivääreihin tapahtui varusmiesajanamme.

Onnekkaimmat meistä pääsivät joukkoihin, joissa rynnäkkökivääri jaettiin jo alokkaille ja saatiin maihinnousukengät nahkasaappaiden sijaan. Moni muu asia odotti kuitenkin vielä toteutumistaan. Kuulonsuojaus ampumaradalla toteutui siten, että ensimmäisen laukauksen hylsy laitettiin aseeseen puoleiseen korvaan ja seuraava toiseen. Paukkupatruunoita ei juurikaan ollut, joten metsässä juostessa kuului huutaa ”laukaus, laukaus” aina kun ajatteli ampuvansa. Rynnäkkökivääreiden tultua jakoon huudettiin myös ”sarja, sarja”, jolloin saattoi päästä kouluttajan puhutteluun patruunoiden tuhlaamisesta. Opimme kuitenkin, että vain osumat ratkaisevat.

Eteneminen varusmiehenä reserviupseerikouluun vaati paneutumista asiaan. Ylioppilastodistus auttoi ja peruskokeen – siis vanhanaikaisen älykkyystestin – riittävän hyvä tulos oli perusedellytys. Varusmies aika oli eräänlainen esivalinta aktiiviupseerin uralle. Tarvittiin niin kuntoa, kykyä kuin asennettakin, että viihtyi puolustusvoimissa. Mihinkään muottiin ei joutunut sulloutumaan, kuten myöhemmin tajusimme.

Pyrimme opiskelemaan Kadettikouluun kukin omista syistämme. Varusmiespalvelus ja usealla myös palvelu kouluttajana väliaikaisessa virassa, niin sanottu kesävanrakkiaika, takasi sen, että tiesimme mihin olimme menossa. Monen päätökseen

Asennetta tarvittiin Kadettikoulun opinnoissakin. Leirivalmisteluissa kadetit Malinen, Ranki, Sällälä ja Vänskä. [Vesa Ranki 1975]

hakeutua upseerin uralle vaikutti joku vanhemmista upseereista, joko esimerkiksiään tai arvioimalla työn sopivan meille.

Kadettikoulun pääsykokeissa pyrkijöiden henkistä kapasiteettia ja mielenterveyttäkin testattiin niin paljon kuin se silloisten psykologisten testien avulla oli mahdollista. Pääsykoekirjoja ei päättetty ja muutamat tietopuoliset kokeen osat mittasivat lähinnä yleissivistystä ja varmistivat, että lukion kurssit oli läpäisty. Fyysiset testit ja iso osa pääsykokeen muistakin osioista olivat karsivia siltä osin kuin minimitasoa ei saavuttanut. Luotettavuus ja kansalaiskunto varmistettiin suojelupoliisin selvityksellä, jota varten kotikunnan suupaltit sukulaismiehetkin saivat joissain tapauksissa lausua arvionsa ja kehuskella sillä myöhemmin. Toki pisteetkin laskettiin ja siihen aikaan neuroottisen tarkka ”paremmuusjärjestys” syntyi. Hakijoita oli enemmän kuin opiskelupaikkoja, mutta mitään suurta ryntäystä sotilasalalle ei ollut.

Kurssillemme hyväksytyistä 18 jätti leikin kesken, usea heti alkuvaiheessa saatuaan houkuttelevan opiskelupaikan muualta tai huomattuaan, ettei sisäoppilaitoksen sotilaallinen kurinalaisuus ollut heitä varten. Yhtä vaille sata valmistui. Eniten

meitä, eli 13, oli Helsingistä. Pirkanmaalta tuli 11 ja Varsinais-Suomen – Satakunnan alueelta 10 kadettia. Pohjois-Suomesta ja Hämeestä oli kummastakin kotoisin 9 ja Savosta, Kainuusta sekä Kaakonkulmalta kustakin puolestaan 7 kadettia. Keski-Suomessa syntyneitä oli 6 ja Itä-Suomesta sekä Oulun seudulta oli syntyisin kummastakin 5 henkilöä. Pohjanmaalta ja Päijät-Hämeestä tuli molemmista 4 ja Uudeltamaalta 2 upseeria. Maantieteellinen jakautumamme oli siten aika tasainen ja vastasi väestöllistä jakaumaa.

Jostain historiallisesta syystä kadettiaikamme vanhemmat upseerit kokivat tarpeelliseksi todistaa julkisuudessa, ettemme olleet yläluokan jälkeläisiä, vaan aivan tavallisia kansalaisia. Tyypillisesti olimmekin keskiluokkaisista perheistä, joka sopi 60-luvun ilmapiiriin. Useimmat meistä olivat myös keskitason ylioppilaita, mutta joukossa oli toki myös kiinnostuksensa kohteissa hyvinkin pitkälle ehtineitä osaajia.

Aikakauden yleisdemokraattisessa ja suomettuneessa hengessä olimme erilaisia nuoria, joiden piti olla tarkkoja poliittisesti korrektista puheenparresta. Sitä testaamaan pyrki television kuvausryhmä. Maalaisliiton Yleisradion pääjohtajaksi nostama ja Urho Kekkosen linjaa kulkeva Eino S. Repo oli 60-luvulla antanut laitoksen radikalisoitua. Hän oli kuitenkin jo 70-luvun alkupuolella siirtynyt radion johtajaksi, joten oletimme tulevan televisio-ohjelman olevan jo jotenkin tasapuolinen. Kadettikoulun johtokin oli hyväksynyt sen tekemisen. Saimme tietää, että kymmeneltä meistä kysyttäisiin, miksi olimme lähteneet upseerin uralle. Niinpä kymmenen kadettia kurssiltamme valmistautui toimittaja Hannu Taanilan haastatteluun.

Listasimme opiskelumotivaatiomme ja koordinoimme jokaiselle kerrottavaksi häntä itseään lähellä olevan syyn hakeutua kadetiksi. Tämän kirjoittaja oli oppinut kansakoulunopettajavanhemmiltaan, että kävi raskaaksi aloittaa sama opetus aina syksyllä uudestaan. Siksi kerroin halunneeni uralle, joka kehittyisi vuosien mittaan ja tarjoaisi siten aina uusia tehtäviä. Kaikki muutkin valmistelemamme vastaukset olivat yhtä järkeviä, mutta samalla yhtä tylsiä. Niinpä keksimme, että yksi meistä sanoisi ennen vastauksensa asiallista osaa jonkin huvittavan syyn upseerin uralleen.

Ohjelman ilmestyessä televisioon parin viikon päästä istuimme kylki kyljessä kadettikerholla ja tapitimme lähetystä, jossa eri tavoin pilkattiin maailmanrauhan horjuttajia. Viimein tuli osio, jossa piti käsitellä suomalaista upseerikoulutusta. Ja todellakin, ohjelmaan oli yksi meistä kymmenestä päässyt kertomaan isänmaallisista arvoistaan. Vastauksen sitä osaa ei tosin näytetty, mutta kevennys kylläkin. Niinpä Suomen kansa sai kuulla kadetti Pertti Alasen suulla upseeriksi pyrittä-

vän, koska siten sai kauniit vaatteet ja housuihin punaiset reväärit. Myöhemmin Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan pääsihteerinä toiminut Alanen ja me muutkin saimme tehokasta opetusta tiedottamisen sudenkuopista.

Itseään valistuneina ja edistyksellisinä pitävät piirit näkivät upseerit syventyvän ystävyys- ja yhteistyön jarrumiehinä sekä esteinä. Samaan henkeen myös muut, hiukan naiivit ihmiset omaksuivat käsityksen, että suomalaiset upseerit olisivat erityisen sotahulluja, elleivät poliitikot ja rauhantahtoiset kansalaiset pitäisi heitä kurissa. Tällainen antimilitaristinen ajatustapa on sinnitellyt vuosikymmenet, kunnes Putinin-Trumpin-Netanjahun tapaiset poliitikot konkretisoivat yksinkertaisillekin sodan olevan ensi sijassa niiden ihmisten työkalu, jotka eivät sinne itse joudu.

Seitsemänkymmentäluvun ilmapiirissä upseerikoulutus oli kummajainen myös monen sellaisen nuoren mielestä, joka ei julistanut rakastavansa rauhaa ja Neuvostoliittoa. Muutamat maolaisuuteen innostuneet ja Vietkongin harvalukuiset ihailijat olivat poikkeus, sillä he pitivät periaatteessa puolustusvoimissa saatavaa asekoulutusta vallankumouksensa välineenä, joskin varusmieskoulutus riitti heille henkilökohtaisesti. Nuoria enemmän kiinnostusta kadetteihin osoitti vanhempi väki. Lähes jokainen meistä joutui kohtaamaan sotakokemuksistaan kertovan veteraanin, veteraania teeskentelevän suupaltin, varusmiesajastaan uskomattomia tarinoivan reserviläisen tai sitten sen tiedostavan rauhanliikeneisen.

Kohtaamisiin tottui, mutta myös kyllästyi. Keksittyä tarinaa sadistisesta kouluttajasta, joka joutui koulutuskieltoon polkaistuaan takapuoli pystyssä olevaa alokasta selkään niin, että terävä kanto tunkeutui mahaan, ei jaksanut aina kuunnella. Virkapukuisena vänrikkinä tulin yllätetyksi lahtelaisessa kortteliravintolassa nuoren naisen ruusuhuivissaan hakiessa tanssiin. Taistolaistytön tarkoitus oli kappaleen puolella välissä päästä kirkumaan: ”*Näpit irti minusta senkin murhaaja*”. Sen hän sitten tekikin. Kapakan yleisön kunniaksi on sanottava, että tytön äänekäs tempaus ei saanut sitä reagoimaan ja niinpä saatoin ahdistelijaksi ja murhaajaksi syytettynä laskea rauhassa punoitukseni ja juoda tuoppini loppuun. Uniformujen uskottavuudessa asepuke taisi siis sittenkin voittaa maatuskahuivin.

Kadettien arki ja juhla

Opiskelu Kadettikoulussa oli tiukasti ohjattua ja tiiviiksi paketoitua. Ensimmäisellä vuosikurssilla noudatettiin varsin pitkälle samanlaista päiväohjelmaa kuin varusmiespalveluksessa aamuhätyksineen ja minuutin tarkkoine päiväohjelmineen. Asuimme sisäoppilaitoksen tyyliin eikä kampukselta oltu yötä poissa ilman lupaa. Yliopistoihin verrattuna opiskelumme oli puristettu eräänlaiseen vakuumpakattuun muotoon. Yliopistojen kahden lukukauden asemasta Kadettikoulussa niitä oli vuodessa kolme. Ihmisenä kasvaminen tapahtui aivan toisenlaisten paineiden alla kuin pienessä sievässä opiskelijakapakan kantapöydän siviiliopinnoissa. Luennoille marssittiin suljetussa muodossa tai ainakin jonossa eikä niiltä oltu poissa.

Opiskelun ohessa simuloitiin silti vapaata opiskelijaelämää. Illan tunteina oli avoinna kaljakellari, jossa henkisesti harjaannuttiin myös varuskuntien upseerikerhojen tuleviin työvuoroihin. Kadettikoulun juhlilla oli erityinen maine pääkaupungin sosieteetissa eikä myöhemmin opetusneuvoksen arvonimen saaneella Åke Blomqvistilla ollut daamien etsimisessä kadettien tanssikursseille muuta kuin karsinnan vaikeus. Myös pohjoismaisten kadettikoulujen vuotuiset tapaamiset olivat ohjelmassa ja jäivät mieleen.

Arkinen työ rakentui luennoista ja niiden väliin sijoitetuista oppilasharjoituksista, joissa tulevat kouluttajat kouluttivat toisiaan. Jos harjoitus ei oikein onnistunut, saattoivat kurssiveljet pahimmillaan pitää huolen siitä, ettei millään aikuiskasvatuksen opeilla enää päässyt eteenpäin. Pro exercitio -koe käytiin suorittamassa Helsingin yliopistossa. Se oli yliopistoissa vuoteen 1978 käytössä ollut kielikoe, jolla opiskelija kuului osoittaa hallitsevansa opinnoissaan tarvitsemansa vieraan kielen. Upseereiksi kun opiskeltiin, myös valtiorahallinnon kielitutkinto toisesta kotimaisesta kielestä piti läpäistä. Joillekin oli tekemistä jo tässäkin. Kaikki osallistuivat myös Venäjän kielen alkeiskurssiin, josta kestävimmit jatkoivat opiskelemaan venäjää pääkielenään.

Valmistumisen jälkeisen rauhanaikaisen työn vuoksi koulutustaidon ja kasvatustieteen, siis kasvatustieteen, opiskelu oli etupainotteista ja osana sitä suoritettiin myös silloisen käytännön mukainen approbaturitutkinto Helsingin yliopistoon. Nykyisellä kielellä kyse oli perusopinnoista. Opetus tapahtui Santahaminassa, jossa filosofian tohtori Toivo Heikkurinen välillä huvitti sekä itseään että hereillä olevia kadetteja moittimalla torkkuvia sivistyssanoilla, jotka ymmärretyiksi tullessaan olisivat varmasti herättäneet. Yleistä ymmärrystä lisättiin myös sotahistorian opinnoilla, mutta jostain oli lisäksi keksitty kansantalouden opinnot ristiksemme. Niistä taisi jäädä ennen kaikkea mieleen, että yliopistoluennoitsijankin olisi hyvä hallita edes joitain didaktisia keinoja.

Pelko Kadettikoulun juhlien jäykkyydestä ei tuntunut daameja haittaavan, vaikka sarkatanssiaisissa eversti Lars Heinrichsin monokkeli salpasikin tulevan rouva Päivi Liesisen puhekyvyn. Kuvassa Kadettikoulun vuosipäivän tanssiaiset Katajanokan Kasinolla 1937. [Museovirasto, Pietinen]

Sodan ajan tehtäviin tähdättiin opiskelemalla taktiikkaa ja aselajiooppeja. Siinä kokonaisuudessa näki selvästi mietityn myös tulevia opintojamme kapteenikursseilla sekä esiupseerikurssilla ja sotakorkeakoulussa. Kohokohdiksi muodostuivat pitkät talviharjoitukset Pohjois-Suomessa. Toramokivalo taitaa yhä olla monen kurssimme upseerin mielessä, vaikka se ei kummoinen paikka Lapin kairaa olekaan.

Ensimmäisen vuosikurssin kadettina joutui tutustumaan kadettikasvatukseen oppijan asemassa. Toisella vuosikurssilla olisi sitten pitänyt osoittaa kypsyyttä käyttämällä kasvattajan valtaansa rakentavalla tavalla. Kaikilta asia ei sujunut hyvin kummassakaan roolissa. Meidän aikamme kadettikasvatus juonsi juurensa ikivanhasta simputusperimästä: venäläisestä Haminan Kadettikoulun ajoilta ja saksalaisesta jääkäreiden jäljiltä. Traditiot luotiin heti Itsenäisen Suomen Kadettikoulun aloittaessa toimintansa. Vuosikymmenien aikana käytännön ilmentymät tönivät nuoren kadetin epämukavuusalueelleen, josta saattoi pelastautua harjoittamalla sopivaa mielen hallintaa ja huumorintajua. Vaikeinta se oli silloin, kun tuolloin jo säällisen muodollisuuden kaapuun puetun simputuksen harjoittaja oli liikkeellä itsekorostuksen tai pahanilkeyden eikä kasvutavoitteiden vuoksi.

Kadettien edunvalvonta-asoiden hoitaminen oli lähes olematonta aloittamamme opinnot syksyllä 1974. Edelliseltä kurssilta oli edustaja Upseeriliiton Helsingin osaston johtokunnassa, ja kadetit pääsivät myös työmarkkinajärjestön täysivaltaisiksi jäseniksi, mitä Upseeriliitto piti edistyksellisyytensä osoituksena. Kadettien suurimmat ongelmat olivat taloudellisia. Päiväraha oli 4 markkaa, eli 50 penniä suurempi kuin silloisilla varusmiehillä. Sillä sai askin tupakkaa, jota tuolloin pidettiin luontevana hyvinvoinnin mittarina. Päivärahan pienuus koettiin opiskelua haittaavaksi tekijäksi täydestä ylöspidosta huolimatta. Kadetti ei voinut myöskään saada valtion takaamaa opintolainaa toisin kuin muut opiskelijat.

Varsinaiseen opiskeluun taloudelliset huolet eivät vaikuttaneet. Tosin vapaa-ajan riennot jäivät vähäisimmiksi kuin muilla opiskelijoilla. Meidän aikanamme kadettikoulu ja perhe-elämä eivät sopineet yhteen. Ei ollut isyyslomia eikä lapsen syntyminen saanut vaikuttaa kadetin arkeen. Ensio Johanssonin ensimmäinen lapsi syntyi vuoden -75 talvileirin aikana. Sitä tietoa kukaan ei metsään välittänyt ja leirin jälkeen kadetti joutui etsiskelemään puhelinkoppia selvittääkseen, onko hänestä tullut isä. Toisen kadetin pyytäessä lomaa päästäkseen katsomaan vastasyntynyttä lastaan, oli vastaus: *”Ylihuomenna alkaa viikonloppuvapaa, että eiköhän se riitä”*. Asenne varuskunnissa oli samansuuntainen, eivätkä nuorten upseereiden asiat muutoinkaan olleet pinon päällimmäisinä.

Olli Niemensivu tunsi tarvetta vaikuttaa kadettien opintososiaaliseen tilanteeseen. Hänellä oli nuorisojärjestötaustaa, joka auttoi asian markkinoinnissa poliittisille päättäjille. Niemensivu kävi pari kertaa eduskunnassakin kertomassa kadettien taloudellisesta asemasta kansanedustaja Ilkka Suomiselle, josta tuli myöhemmin eduskunnan puhemies. Vuonna 1975 kadetin päiväraha saatiin kytkettyä valtion matkakustannusten korvausperusteisiin. Siten kurssimme alkoi saada noin neljä kertaa suurempaa päivärahaa kuin aikaisemmin.

Suuri kiitos kadettien ongelmien ymmärtämisessä kuuluu silloiselle koulun johtajalle eversti Tauno Sutelalle, joka jaksoi aina kuunnella kadetteja, poiketen monista muista vanhemmista upseereista. Oletettavasti Sutela vaikutti voimakkaasti lausunnoillaan kadettien taloudellisten ja sosiaalisten asioiden edistämiseen.

Aloittaessamme opinnot Kadettikoulun johtajana oli jääkärisukuinen eversti, sittemmin kenraalimajuri Lars Heinrichs. Hän oli johtaja-aikanaan säätänyt katkeran kalkin vähemmän kuvottavaksi, kuin aikaisempina vuosina. Heinrichs tuki myös professori Pekka Leimun vuonna 1984 julkaistun tutkimuksen ”*Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä*” toteutumista. Vuonna 1974 Kadettikoulun johtajaksi tuli joviaali eversti Tauno Sutela, joka lähes välittömästi sai kadetti Esko Tavian lanseeraaman lempinimen ”Suen Tassu”. Viipurin maalaiskunnassa syntynyt Sutela piti älyttömyydet kaukana jo pelkällä olemuksellaan.

Kurssillamme kadettikurssien välinen simputus ei noussut isoon rooliin. On itse vaikea arvioida, oliko syynä sen vähäisyys vai aiempi siedätyshoitomme. Meitä nuorempi Jukka Sorvari tutki 90-luvun alun kadettikurssien näkemyksiä simputuksesta. Kadettikoulutus oli laajentunut nelivuotiseksi ja akateemista upseerikoulutusta oli alettu rakentaa. Sorvarin tutkimuksessa 41 % nuorimmasta kurssista oli sitä mieltä, että heidän kurssillaan ihmisarvoa oli loukattu pennalismilla. Kaikkien tuolloin tutkittujen kurssien keskiarvona 21 % silloisista kadeteista ajatteli siten.

Jonkinlaiset initiaatiomenot tuntuvat kuuluvan ihmisten kulttuuriseen perimään organisaatiosta riippumatta. Samoin ihmisyyhteisöjen sisäisen nokkimisjärjestyksen rakentaminen on luontainen ilmiö, jossa helposti hairahdutaan asiattomuuksiin. Pennalismien typeryyden aste ja simputettujen herkkyydet ovat vuosien mittaan voineet vaihdella, mutta oletettavasti suurin muutos oli tapahtunut suhtautumistavassa koko asiaan. Kadettikasvatusta ei saa pilata väärillä motiiveilla eikä tarkoituksensa kadottaneilla toimilla. Maanpuolustuskorkeakoululla myöhemmin palvelleet kurssiveljemme jalkauttivat suhtautumistavan parannukset myös kadettikasvatuksen käytänteisiin.

Kurssimme siirtyessä toiselle vuosikurssille julkaisimme simppeja varten vihkon, johon oli kerätty joitain neuvoja kadetin elämää varten. Yksi teksteistä käsitteli viikonloppujen viettämistä Helsingin ravintolapalveluiden parissa.

Teksti vaikuttaa selkeältä ja veljelliseltä neuvonnalta siihen asti, kunnes mainitaan Wittgenstein ja Waltari. Juuri tällaiset anomaliat pitivät nuoret kadetit varpailaan. Ruokasalin ruutuun saattoi päästä kertomaan, kuinka monta menee itään ja kuinka monta länteen. Vastaus kyllä löytyi, kun keksi menijöiden olevan ruokalan palkkeihin piirrettyjä hahmoja, mutta se keksiminen...

Filosofi Wittgenstein ja Mika Waltari on tempaistu tähän kauhua aiheuttamaan varmaankin sointuvien w-kirjainten vuoksi. Oikeaa vastausta ei perinteiden kirjasta löydy ja simppu parka menettää yönensä miettiessään vanhempien kadettien jumalaista viisautta. No, jos silloinkaan, niin ei ainakaan enää kukaan meistä tarkalleen muista, mitä tuolloin tarkoitimme.

Kielen luonnetta tutkinut Ludwig Wittgenstein taisi pitää huumoria yhtenä ihmisen tapana säilyttää arvokkuus vaikeissakin tilanteissa. Waltari puolestaan kuvasi kirjoissaan inhimillisiä heikkouksia kuten itsekkyyttä, ahneutta ja ennakkoluuloa ihmisten perusominaisuutena ja on joskus sanonut: *”Vaikka ihmisen perusominaisuudet eivät nähtävissä olevien aikojen puitteissa voi muuttua, koska niillä on kymmentuhat-, satatuhat, kaksisataatuhatta vuotta vanhat periytyvät vaistot pohjanaan, niin ihmisten välisiä suhteita voidaan muuttaa, täytyykin muuttaa, jotta maailma voisi pelastua tuhoutumisesta.”*

B. ULKOpuolinen vapaa-ajanvietto

Nuoren miehen elämässä on vaihteita, jolloin hän kaipaakin muutakin kuin sotaväen karua ankaruutta ja sen välkkyväksi kiillotetun koneiston julmaa kauneutta. Helsinki – Suomenlahden Ihme ja Itämeren Helmi kutsuu. Sieltä löydät kirkkaiden neonvalojen alla avoimia ovia, joista yöhön loistavat värikkäät valot ja kuuluu sähköpianojen haikea soitanto ja tanssin pehmeä poljento.

Löydät varmasti pian oman polkusi, mutta hakuammunnan helpottamiseksi pari osoitetta. Jos miehen itseluottamuksesi kaipaakin pönkittämistä, pane viiskasi yllesi, harjaa hampaasi ja suuntaa askeleesi sunnuntai-iltapäivän naistentansseihin Vanhaan Maesteroon Eerikinkadulle. Tanssia todella saat. Ellei se miellytä ja kaipaat henkistäkin kontaktia, ota siviilikuteet ja mene KY:lle. Henkilökortti käy opiskelijakortista. Se KY (Ostrobotnia) on lysti oluenjuontipaikka. Muita mukavia paikkoja ovat Josafat ja Sillankorva. (Sitten tietysti ravintola Kirja, jossa Kruunuhaan intellektueellit käyvät ja Kosmos, jota puoliboheemit suosivat.) Jos et halua ympimähkään etsiskellä, kysele vanhemmilta kadeteilta. Löydät heidän joukostaan Arkadian-Fennian ja Merihotellin-Tornin ja monien muiden paikkojen kadetteja.

Muista mitä Wittgenstein sanoo arvokkuudesta ja Waltari ennakkoluuloista.

Jos nyt joutuisimme ruutuun vastaamaan Wittgensteinista ja Waltarista niin näillä mentäisiin. Ja se saisi riittää.

Yhteisen ensimmäisen vuoden jälkeen opintomme jakautuivat ensin puolustushaaroittain ja sitten aselajeittain. Aselajivalinta vaikutti tietysti opintojen suuntaamiseen, mutta rajoitti myös maantieteellisesti mahdollisia työpaikkoja uran alkuvaiheessa. Vielä suurempi vaikutus oli joukko-osastovalinnalla, joka tehtiin opintomenestykseen perustuvassa järjestyksessä. Parhaalla olivat kaikki paikat valittavissa ja viimeinen sai sen, mikä oli jäänyt jäljelle. Toisen vuosikurssin aikana alkoivat näkyä paineet edessä olevista valinnoista, mikä heijastui yhteishenkeen. Kurssillamme asiasta ei syntynyt pysyviä ristiriitoja, mutta muutamia järjestelyitä sovittiin etukäteen, eivätkä kaikki saaneet toiveitaan toteutumaan. Lähinnä perhesyyt, usein vaimon tai kihlatun työpaikka suuntasivat valintaa määrätyle paikkakunnalle.

Siirtyminen Santahaminasta puolustushaara- ja aselajikouluihin oli henkisesti suuri, sillä niissä emme enää olleetkaan sadan kadetin joukko, vaan pieni ryhmä tulevia työtovereita. Aselajikouluissa meitä myös kohdeltiin sen mukaisesti. Ensimmäisen vuoden jaettu sulatusuuni kapteeni Olavi ”Olli” Kerosen silmien alla oli jo hitsannut meidät yhteen. Tunsimme toistemme luonteen sekä voimat. Välillämme oli luottamus siihen, että kurssiveljeä autetaan eikä yllätyksiä tule. Kun myöhemmin syystä tai toisesta piti hoitaa asioita toisen aselajin kanssa, oli aina helpointa aloittaa työ oman kurssin upseerin kanssa eräänlaisen sisäpiiritiedustelun merkeissä.

Luutnantit uudistusten keskelle

Kun valmistuimme Kadettikoulusta, valtion johtoon asettui Kalevi Sorsan II hallitus. Sen hallitusohjelmassa sanottiin: ”Hallitus pyrkii turvaamaan maan elintärkeät edut noudattamalla rauhaan ja kansainväliseen yhteistyöhön tähtäävää puolueettomuuspolitiikkaa Paasikiven-Kekkosen linjan mukaisesti. Tämän politiikan pohjana on YYA-sopimus, johon nojautuen hallitus toimii aktiivisesti hyvien naapuruussuhteiden kaikinpuoliseksi lujittamiseksi Neuvostoliiton kanssa”. Niinpä rauhaan ei pyritty ensisijaisesti YK:n peruskirjaan tai kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen tukeutumalla, vaan monimutkaisin diplomaattisin tanssiaskelin, joihin vihkimättömän ei kannattanut itseään sotkea.

Elämä varuskunnissa noudatteli vanhaa suljettua muotoaan. Aitojen sisällä asuttiin ja yleensä siellä oli peruspalvelut saatavilla. Yhteisöllisyyttäkin tunnettiin ja nuori upseeri integroitiin nopeasti mukaan, tosin usein sihteerin tehtävien ja varuskunnan mukaan myös upseerikerhon vuorolistojen kautta. Siihen suhtauduttiin sietävästi, koska järjestelmä lupasi vahingon kiertävän seuraavien luutnanttien tullessa taloon.

Resuiset reserviläiset kävivät näyttämässä, miten homma toimii. Pikkuhiljaa opimme luottamaan, että kyllä se vain toimii! [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Lieväksi tyrmistykseksemme niin ei 80-luvulla enää tapahtunutkaan. Yhä useamman uuden upseerin vaimo vastusti muuttoa varuskuntaan ja samanaikaisesti Suomen talous vapautui niin, että vähäiselläkin kuukausitulolla sai nostettua asuntolainaa. Meitä nuoremmat luutnantit lähtivätkin töiden jälkeen kotiinsa aitojen ulkopuolelle eivätkä jääneet asuntoalueen talkoisiin. Varuskuntien hiljainen hiipuminen alkoi aivan silmiemme edessä meidän sitä vielä täysin ymmärtämättä.

Mennessämme kentälle erilaisia yksiköjä oli paljon enemmän kuin nykyään. Meistä neljännes aloitti palveluksensa joukko-osastossa, jota ei enää ollenkaan ole. Puolet meistä meni joukkoon, joka on sen jälkeen muuttanut ja muuttunut. Yleisin aloitustehtävä oli joukkueen tai vastaavan joukon kouluttajana, mutta tehtäväkirjo laajeni nopeasti. Ehkä vaativin aloitustehtävä joukostamme tuli Vesa Rankille, joka meni suoraan Utön linnakkeen päälliköksi. Siellä nuoren luutnantin vastuulle tuli koulutettavien varusmiesten lisäksi alavaruskunta, kymmeniä kilometrejä valtakunnan rajaa ja nippu teknisiä ja inhimillisiä haasteita, joita oli vaikea kuvitella mannervaruskunnan kouluttajainhuoneen nurkassa.

Valmistumisemme aikaan tehtiin uudistuksia puolustusvoimien työaikajärjestelyissä. Nuoret upseerit päätyivät tuntikirjanpidon alaisiksi. Aikaisempi huoleton suhtautuminen työajan suunnitteluun päättyi siihen. Toimiupseerikunta piti tarkkaan huolta siitä, että tunnit merkattiin oikein, sillä ylityöstä, ilta- ja yötyöstä sekä viikonlopuista alettiin maksaa korvauksia. Rahaa ei kuitenkaan ollut yhtä paljon kuin tunteja oli totuttu tekemään, jonka vuoksi käyttöön tulivat tasoitusvapaat, joilla saatiin ylityökorvauksia nollattua. Se puolestaan johti tilanteeseen, jossa työssä olevilla oli työtä vapaalla olevienkin edestä. Moni yksikön päällikkö joutui hylkäämään vanhat vakiosuunnitelmansa ja ajattelemaan töiden järjestelyn kokonaan uudestaan.

Vuonna 1977 luutnantin keskiansio ylitöineen oli tilastokeskuksen mukaan 3 032 markkaa kuukaudessa, eli nykyrahana 2 316 €. Mahdollisuudella tehdä ylitöitä oli iso merkitys. Ylemmät esikunnat pyrkivät rajoittamaan ylityökorvausten määrää, mutta jatkuva kouluttajien puute perusyksiköissä pakotti kouluttajat perustyöaikaan pidempiin päiviin. Merivoimissa ja lennostoissa oli omat erityispiirteensä, ja valmiustehtävät toivat tärkeän lisänsä ansioihin.

Vuonna 1979 upseerin tutkinnosta tuli virallisesti korkeakoulututkinto. Sillä oli myönteinen merkitys upseerikoulutuksen arvostukselle, vaikkakin rinnastus tapahtui aluksi alempaan tutkintoon (668/1992) ja lopullinen läpimurto saavutettiin

Kiinteä rannikkotyöstö oli modernien meritorjuntaohjusten bankintoihin asti rannikonpuolustuksen selkäranka. Rannikkolinnakkeet kattoivat kaikki sisään tulevat väylät 2000-luvulle asti. Nykyään moderneimmat linnakkeet täydentävät liikkuvaa ohjustorjuntaa ja merimiinoitteita tärkeimmillä väylillä. [Jorma Tenovu, Utö 2025]

vasta vuosituhaten vaihteessa annetussa asetuksessa (464/1998) sekä sen pienen väännön jälkeen tehdyissä täsmennyksissä.

Upseeriliitolle 1980-luku oli jatkuvien muutosten aikaa. Upseerin asema, eläkeuudistusuhka, palkkauksen epäkohdat, siirtojen pakollisuus ja ulkomaantehtävien palkkauksen taso askarruttivat. Vuonna 1991 päätettiin suuresta eläkeuudistuksesta. Päätöksellä ei ollut vaikutusta kurssimme pääsyyn eläkkeelle, mutta laskentaperusteiden muutokset leikkasivat hieman kokonaiseläkettä.

Ulkomaantehtävien palkkaus on ollut jatkuva puheenaihe 1980-luvulta lähtien. Monista muista maista ulkomaantehtäviin lähteneet upseerit palvelivat oleellisesti paremmilla palkkaeduilla. Huolta herätti myös ulkomaanpalveluksen jälkeinen palveluspaikka kotimaassa. Pääesikunta ”unohti” toisinaan kysellä ulkomaantehtävistä palaavilta halukkuutta siirtoihin ja käytti kotimaahan palaajia henkilöstöpelilautansa reserveinä. Yksittäisen upseerin kannalta sellainen tuntui mielivaltaiselta eikä lisäännyt halukkuutta komennustehtäviin ulkomaille.

Tiesimme jo palveluksen alussa, että tehtävät vaihtuvat ja siirtoja sekä palveluspaikan muutoksia tulee. Yleisesikuntaupseerikoulutuksen käyneillä virkakierro oli paljon vilkkaampaa kuin esiupseereilla. Muutto paikkakunnalta toiselle oli

aina suuri haaste. Piti sovittaa yhteen perheen tarpeet ja viran hoito. Lasten koulua ja vaimon työpaikkaa sekä asumista ei ollut helppoa järjestää perheenjäsenten mielen mukaiseksi.

Puolisot olivat töidensä vuoksi suurimpia kärsijöitä ja mukautujia upseerin elämässä, mutta myös lapset joutuivat vaihtamaan ystäväpiiriään paikkakunnan ja koulun vaihtuessa. Osalla nämä ammatin varjopuolet johtivat perheiden hajoamiisiin. Suuri osa siirroista tapahtui silti oman halukkuuden ja toiveiden suuntaisesti. Moni hoiti virkatehtäviään reppurina eri paikkakunnalla kuin missä ydinperhe asui, koska koko perheen muutto olisi ollut taloudellisesti ylivoimaista tai lasten koulunkäynti hankaloitunut. Sellaisissa tapauksissa nopea urakierto oli siunaukseksi perheiden päästessä parin kolmen vuoden päästä taas yhteen.

Aikanamme saatiin upseerien asemassa syntymään tärkeitä sosioekonomisia harppauksia. Eläköityessämme 2000-luvun alussa upseerien palkat olivat yhteiskunnallisessa vertailussa kilpailukykyisiä ja upseerien ammattitaitoa arvostettiin samoin kuin vastaavan tason siviiliammattajeja. Meidän osaksemme tuli palvella isänmaatamme ilman sotia. Suurin osa meistä sai nauttia monipuolisista ja vaihtelevista töistä. Näyttää myös siltä, että voimme viettää vanhuuttamme kohtuullisella eläketurvalla.

Organisaatio sopeutui muutoksiin 70-luvun lopun ja 80-luvun alun aikana. Koulutustasosta ei annettu juuriakaan periksi, mutta työtä tehtiin aikaisempaa järkevämmin ja vähitellen myös henkilöstökustannuksiin käytettävissä oleva resurssi asettui vastaamaan välttämättömän alarajaa. Samanaikaisesti puolustusvoimat kamppaili vanhenevan materiaalin kanssa. Joku pilkkakirves sanoikin puolustusvoimien ajantasaisten välineiden riittävän juuri ja juuri maatalousnäyttelyiden tarpeisiin. Ainoa mitä riitti, olivat yhä kovakuntoiset varusmiehet, mutta hekin vähenemään päin.

Nuorina kouluttajina jaksoimme surrata viiksilankaa auki sissiharjoitusten tähtymiinoinhin pohtimatta sen enempää eikö teknisesti edistyneempiäkin menettelyjä olisi. Asia olisi varmasti alkanut kypsyttää, ellei kahdeksankymmenluvun alkaessa olisi tapahtunut parannuksia niin varusmiesten suojavaatetuksen kuin taisteluvälineidenkin osalta. Toki yhä tehtiin manttelikääröjä kiinnitettäväksi nahkaisilla irtotoihnoilla taisteluvyön täytteeksi, mutta myös asianmukaiset talvivaatteet saatiin vähitellen käyttöön.

Luutnantteina ollessamme Pääesikunta johti puolustusvoimia, johon kuuluivat puolustushaaraesikuntiansa alaisina merivoimat ja ilmavoimat. Maavoimilla ei ollut omaa esikuntaa. Niinpä maavoimia johti pääesikunta suoraan. Maavoimien kehittäminen kuului Pääesikunnan koulutusesikunnalle ja operatiivinen johto yleisesikunnalle.

Antero Karumaa kertoo:

Falklandin sota (1982) ja Britannian kuninkaallisen laivaston tyypin 42 ohjushävittäjän HMS Sheffieldin tuhoutuminen liitopommien osumasta ja tieto pommitusta seuranneen massiivisen laivapalon vaikutuksista aiheuttivat toimenpiteitä kaikissa laivastoissa. Suomessa suunniteltiin tuolloin keveitä alumiinirunkoisia aluksia, joiden paloherkkyyttä jouduttiin arvioimaan.

Alusmiehistöille ryhdyttiin kehittämään turvaa-antavia ja meritoimintaan sopivia varusteita: ergonomiset kelluntaliivit, henkilökohtaiset kelluntapuvut, suojakypärät. Toinen seuraus oli merisotilaiden tunnistamisen varmistaminen. Niinpä eräessä keskisuomalaisessa suojatilassa on varmassa tallessa hammaskartastoja sekä biotunnisteita pysyväisesti säilytettäväksi määrättynä aineistona, biodatana.

Merivoimissa käytössä oleva meritaisteluasu saatiin palveluskäyttöön jo 1990-luvulla. Meritaisteluasu ja meripalvelukseen liittyvä uudistunut varustus otti huomioon palo- ja palveluturvallisuuden alustoiminnassa, kerrospukeutumisen ja hygienian, sekä käytettävyyden eri alusluokilla ja eri vuodenaikoina. Uusi asukokonaisuus muutti myös merisotilaiden ulkoista ilmettä entistä edustavammaksi. Samanlaista kehitystä on nähty kaikissa puolustushaaroissa. Viimeisimpänä Ukrainan sodan kokemukset taistelukentän suojavarusteista onkin saatava käyttöön. Ammattimaisuus on arvo sekin, myös reserviläisillä.

Koulutusesikunnassa toimi aselajitarkastajien järjestelmä. Aselajitarkastajat vastasivat oman aselajinsa kehittämisestä ja olivat oman aselajinsa henkilöstöryhmäpäälliköitä. Heille oli siten keskitetty varsin paljon valtaa, joka joissain tilanteissa ristesii operatiivisen johdon ja suurissa varuskunnissa myös yhtymien johdon kanssa. Luutnantteja ja yliluutnantteja järjestely ei häirinnyt. Meille nuorille aselajitarkastajat olivat suuria päälliköitä, jotka johtivat valtakunnallisia aselajileirejä, pitivät tärkeiksi muodostuneita koulutustasokilpailuita ja muokkasivat taktista toimintaa. Silloiset sotilasläänit järjestivät valmiusharjoituksia ja sotaharjoituksia, joiden merkitys jäi usein etäisemmäksi, kuin helposti ymmärrettävien leirien.

Sotilaspiirit leimautuivat nuorissa ajatuksissamme kortistonpitäjiksi, jotka joskus kävivät resuisten reserviläisten kanssa todistamassa paikallispuolustuksen autuudesta oikealle sotaväelle. Iän ja kertausharjoitusten myötä arvostuksemme liikekan-

Liikekannallepanossa valmistauduttiin parhaimmillaan perustamaan kaksi panssariprikaatia, joiden taisteluvaunukalusto oli T-72. Vaunukaluston uudistamisen yhteydessä siirryttiin Leopard 2A4-kalustoon, T-vaunuista luovuttiin ja ne hävitettiin. Varastointimahdollisuudet olisivat olleet kovin puutteelliset. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

nallepanojärjestelmää ja reserviläisten potentiaalia kohtaan kasvoi. Sotilaspiireistä nousi myös tarpeita puolustusvoimien reservin kehittämiseksi.

Ensimmäinen huomiota herättänyt reservin vääristymä johti muutoksiin merivoimien koulutuksessa. Rauhan ajan toiminnan ylläpitämiseksi merivoimissa koulutettiin suuri määrä matruuseja. Sodan ajan merivoimien vahvuus ei edellyttänyt suurta kertynyttä reserviä. Niinpä vain häviävän pieni osa koulutetuista sijoitettiin merivoimien sodan ajan joukkoihin. Sitä vastoin eteläisen Suomen jalkaväikyksiköissä merisotilaskoulutus oli tyyppillinen rivimiehen tausta - matruusin ja joukon yhteiseksi harmiksi.

Rannikkotykistö oli toinen suuri ylimääräisen reservin tuottaja. Linnakkeita pidettiin jatkuvasti miehitettyinä rauhan ajan valvonnan ja valmiuden vuoksi. Kaikkea tällä tavalla syntynyttä reserviä ei pystytty sijoittamaan sodan ajan rannikkotykistöön. Ongelma kärjistyi, kun tekninen kehitys poisti paljon henki-

löstöä sitoneet menetelmät ja vanhan kaluston. Rannikkotyökistön reserviläisten katsottiin kuitenkin sopeutuvan matruuseja helpommin maavoimien sodan ajan yksikköihin.

Havainnon seurauksena merivoimiin perustettiin 80-luvun alussa vihreä linja, joka vastasi jalkaväkikoulutuksen tason nostamisesta. Samalla saatettiin merivoimien peruskoulutus ajan tasalle. Yhtä lukuun ottamatta kaikki työhön keskeisesti vaikuttaneet päälliköt olivat kadettikurssiltamme. Sodan ajan meripataljoonat organisoitiin koulutuksen päämaaliksi ja matruusit alkoivat ampua jalkaväen taisteluumuntoja Syndalenissa. Tällä korjausliikkeellä kyettiin elämään aina merivoimien ja rannikkotyökistön yhdistämiseen asti.

Pian valmistumisen jälkeen monet meistä pääsivät jollekin ammattitaitoa laajentavalle kurssille. Pätevyyksiä hankittiin ja sijoituskelpoisuutta parannettiin. Esimerkiksi Suojelukoulu kurssitti henkilökuntaa tällaisilla kolmen viikon kursseilla. Ammatillinen jatkokoulutus tuntui meistä monesta kiinnostavalta ja katkaisi sopivasti kenttäkouluttajan välillä hektisenkin rutiinityön. Viitisen vuotta valmistumisesta kokoonnuimme aselaji- ja puolustushaarakohtaisille kapteenikursseille. Ne kestivät vuoden ja edellyttivät taas asumista oppilasmajoituksessa koulutuspaikkakunnalla. Kapteenikurssilla keskityttiin pataljoonan tasoiseen johtamiseen ja sodan ajan päälliköistä tehtiin sodan ajan komentajia. Julkilausettuna tavoitteena olivat myös valmiudet rauhan ajan yksikön päällikön sekä esikuntaupseerin tehtäviin, tosin niiden osalta ilmeisesti ajateltiin sammakon osaavan uida, kun se veteen heitettiin.

Ruuhkavuodet 80-luvulla

Puolustusvoimien ylipäällikkö vaihtui, kun Tasavallan presidentti Urho Kekkonen erosi virastaan verisuoniperäisen muistisairauden vaivaamana vuonna 1981. Ero ei kaikilta osin ollut arvokas näytelmä, koska luopuminen tapahtui olosuhteiden pakosta ja jotakuinkin viimeisellä mahdollisella hetkellä. Pääministerinä toiminut Mauno Koivisto valittiin presidentiksi vuonna 1982. Sisäpoliittinen tilanne rauhoittui ja alettiin puhua konsensuspolitiikasta.

Yhteisymmärryksen taustalla tapahtui muutoksia Suomen puoluekentässä. Suomen Kansan Demokraattinen Liitto, SKDL mureni vaalitappioihin sekä enemmistön ja taistolaisen vähemmistön riitoihin. Eduskuntatalossa SKDL:n ryhmähuone jaettiin väliseinällä kahtia vuonna 1986. Idealistisen ja radikaalin

nuorison mielenkiinto siirtyi sosialismista uusiin asioihin. Ympäristötempauksena aloittanut Koijärviliike muuntui vihreäksi liikkeeksi ja silloinen johtohahmo Ville Komi nousi vammaisten asiaa ajaneen Kalle Könkkölän kanssa eduskuntaan vuonna 1983.

Eduskunnan äänestäessä vuonna 1985 Suomen täysjäsenyydestä Euroopan vapaakauppajärjestössä (EFTA) Komi ja Könkkölä äänestivät jäsenyyttä vastaan yhdessä SKDL:n kansanedustajien kanssa. Puolueeksi Suomen Vihreä liitto rekisteröityi vuonna 1988 jolloin mukana olivat jo Pekka Haavisto, Osmo Soininvaara, ja eversti Yrjö Hautalan tytär Heidi Hautala. Vihreiden järjestäytyminen puolueena vei aikansa ja aiheutti myös riitoja erilaisten yhden asian liikkeiden kesken. Siirryttäessä 90-luvulle puolue oli päätenyt vastustamaan yleistä asevelvollisuutta ja ajamaan siirtymistä pieneen ammattiarmeijaan.

Kadettikurssimme eli kahdeksankymmenluvulla ruuhkavuosiaan niin perheiden, työn kuin opiskelunkin parissa. Näimme silloin kaikille suomalaisille oudon ilmiön, kun rahoitusmarkkinat avautuivat. Suomen pankki vapautti aikaisemmin luvanvaraisen ulkomaisen luoton hakemisen vuonna 1986. Vuosikymmenen lopulla pankit suorastaan tyrkyttivät lainarahaa, kun kymmentä vuotta aikaisemmin sitä oli saanut lakki kourassa anella. Ehtivimmät sijoittivat osakkeisiin, ja Suomessa olikin selvä nousukausi, vaikka maailmalla talouskasvu ei poikennut tavanomaisesta.

Rahoitusmarkkinoiden avautuminen johti talouden ylikuumenemiseen. Tavallinen kansalainen koki sen asuntojen hinnan nousuna. Kurssimme kadettiväpeli Kari Rekola oli kuitenkin tarttunut tilaisuuteen ja perustanut yhä vielä toimivien yritysten ryppään kotiseudulleen. Nousukausi kuitenkin päättyi kuin seinään Neuvostoliiton kaupan käytännössä loppuessa ja suomalaisen hintakuplan puhjetessa. Riskin otto vei Rekolan tuomiolle leivättömän pöydän ääressä ja pakotti keskeyttämään hyvässä vauhdissa olleen uran puolustusvoimissa. Työtä löytyi liike-elämästä ulkomailla ja menestystäkin tuli. Ammatin vaihdon oppirahat piti kuitenkin maksaa.

Pääsikunnan koulutusesikunta vaikutti yllättävän paljon nuorten upseereiden arkiseen elämään. Kahdeksankymmenluvulla sitä johti Pääsikunnassa pitkään vaikuttanut, värikäs ja tehokas kenraaliluutnantti Raimo Viita, jonka virhesilmää pelättiin. Hänen johdollaan maavoimien tutkimus- ja kehittämistoiminta keskittyi pataljoonatasoon toimintaan. Olimme näissä traktorivetoisissa kokeiluharjoituksissa mukana vaativimmissa paikoissa yksiköiden päällikköinä ja kapteenikurssilla myös pataljoonan komentajina.

Pääesikunnan organisaatiossa toteutettiin 1.3.1968 jako neljään alaesikuntaan: yleisesikuntaan, koulutusesikuntaan, huoltoesikuntaan ja sotatalousesikuntaan. Vuosina 1969–1992 toimineella Pääesikunnan koulutusesikunnalla oli kaksi roolia. Nimensä mukaisesti se johti ja kehitti puolustusvoimien koulutusta, mutta esikunnan toinen, ja ajoittain koulutusta suurempi rooli oli maavoimien kehittäminen. Koulutusesikunta ei kuitenkaan ollut puolustushaaran esikunta, eikä sillä ollut operatiivista vastuuta, joka kuului yleisesikunnalle ja jakautui edelleen sotilaslääneille sekä meri- ja ilmavoimille.

Käytännön elämässä Pääesikunnan työjärjestys ei vastannut täsmällisesti kaikkiin maavoimien kehittämisen ja toisaalta operatiivisen johtamisen välisiin rajanvetokysymyksiin. Yksittäisissä kysymyksissä, kuten tiedustelualan ohjaamisessa, haettiin vastuualueiden rajoja maavoimille kuuluvan taktisen toiminnan ja toisaalta yleisesikunnan johdossa olevan valtakunnallisen toiminnan välillä. Myös koulutusesikunnan ohjaava rooli ilma- ja merivoimien sekä Rajavartiolaitoksen suuntaan oli hankalasti rajattavissa.

Esikunnilla oli myös toisistaan eroavia intressejä. Vuosina 1975–1980 koulutusesikunta tarkasteli varuskuntia ja toimipisteitä ensisijaisesti koulutushenkilöstön tehokkaan käytön kannalta. Yleisesikunta puolestaan nosti valmiudelliset näkökohdat suunnittelun kärkeen. Siten pääesikunnan sisällä oli poikkeavia näkemyksiä puolustusvoimien organisaation kehittämisestä.

Organisaatiota kuitenkin muutettiin. Vuonna 1976 työnsä jättäneen toisen parlamentaarinen puolustuskomitean työn perusteella aloitettiin maavoimien rauhan ajan organisaation kehittämisohjelma (MARO). Maavoimien romuttamisohjelmaksi pilkatulla prosessilla oli ilmeiset perusteet. Varusmiesmäärät laskivat 1980–1990-luvuilla kahteen kolmannekseen aikaisemmasta vahvuudesta. Samalla entistä suurempi suhteellinen osuus varusmiehistä ja henkilökunnasta uhkasi sitoutua tyhjentyvien varuskuntien ylläpitotehtäviin; oli yhtä aikaa pula sekä kouluttajista että koulutettavista. Oli selvää, että kadettikurssimme joutui sopeutumaan muutoksiin, jotka lopulta osoittautuivat jatkuvaksi prosessiksi.

Sotaharjoituksissa taistelimme toisiamme vastaan, sillä ulkomaalaisten joukkojen läsnäolo Suomen kamaralla olisi 70–80-luvuilla ollut täysin mahdoton ajatus. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja puolustusvoimain komentaja kenraali Lauri Sutela käyttivät arvovaltaansa ja oveluuttaan torjuakseen Neuvostoliiton pyrkimykset yhteisiin sotaharjoituksiin Suomen kanssa. Niinpä sääntöjen piti olla samat kaikille eikä edes Ruotsin kanssa ollut yhteisiä harjoituksia ennen 90-luvun puoliväliä, jolloin ne vähitellen aloitettiin kriisinhallinnan teeman alla. Niinpä harjoituksissa jakauduimme sinisiin, eli kotimaisiin joukkoihin ja A-2 harjoitusvahvuuden mukaisiin keltaisiin, joita niitäkin oli sekä itäistä että läntistä mallia. Punaisia joukkoja harjoituksissamme ei näkynyt, ettei kukaan vain luulisi niitä ystävyys- ja yhteistyöjoukoiksi Venäjältä.

Suunnassa vai eksyksissä

Toisinajattelija ja Kekkos-kriitikko Kauko Kare oli perustanut vuonna 1971 Itsenäisyyden Puolesta ry:n. Kauko Kare määritteli itsensä tannerilaiseksi sosiaalidemokraatiksi, mutta leimautui oikeistolaiseksi vastustaessaan Neuvostoliiton vaikutusta Suomessa, presidentti Urho Kekkosen politiikkaa ja sosialismia. Vielä perustajaansa oikeistolaisemmaksi leimautui alkujaan puoluepoliittisesti sitoutumattomaksi tarkoitettu Itsenäisyyden Puolesta ry, kun sen puheenjohtajaksi nousi tohtori Heikki Eskelinen.

Yliluutnantti Pertti Riutta lähti järjestön toimintaan mukaan viehättyneenä sen Viron separatisteille osoittamaan tukeen. Nuori upseeri värvättiin yhdistyksen sihteeriksi ja hän oli mukana järjestämässä Finlandia-talolla ”Itsenäisyys ilman Leniniä” -juhlaa. Viro-yhteydet ja itsenäisyysjuhla herättivät sen verran huomiota, että tuolloin Pääesikunnan komentopäällikkönä, nykykielellä henkilöstöpäällikkönä, toiminut kontra-amiraali Jan Klenberg soitti Pertti Riutalle kotiin. Klenberg totesi ystävällisesti, ettei ollut sen enempää yliluutnantti Riutan kuin puolustusvoimienkaan etu, että Riutta toimi niin näkyvässä roolissa Itsenäisyyden puolesta yhdistyksessä. Viesti meni perille, mutta ei valitettavasti aiheuttanut välittömiä toimenpiteitä.

Kadettikurssimme tuli tietoiseksi asiasta toukokuussa 1982, kun yliluutnantti Pertti Riutta katosi Taistelukoululta kesken jalkaväen kapteenikurssin kenenkään asiasta tietämättä. Kurssin vanhin Jukka Pennanen ja kadettivääpelimme Kari Rekola noteerasivat asian, ja huoli kasvoi, kun Pertti Riutan vaimo soitti kysyen mis-

sä mies oli. Vastausta ei saatu hetkeen myöskään koulun henkilökunnalta. Riutta oli viety Ratakadulle, jossa hän oli ensin pidätettynä silloisen maksimiajan 14 vuorokautta ja sitten vangittuna 60 vuorokautta. Taistelukoulun johtaja eversti Erkki Rannikko taipui kertomaan kurssille tapahtuneesta vasta, kun kurssin tuohtumus oli kuohua yli kattilan reunojen.

Myöhemmin oikeudessa tulkittiin Pertti Riutan jo kouluajoilta periytyvän kaveripiirin olevan 1978 perustettu salainen sotilaallinen organisaatio ”Pohjantähti”, josta Riutan puolustusvoimilta laittomasti hankkimilla aseilla koulutettiin vastarintaliikettä miehitettyyn Suomeen. Näin tietysti olikin, vaikkakin joukko ennemminkin kouluttautui itse romanttisessa asekatkenthengessä, kuin tuli koulutetuksi.

Tuodakseen asiaan järkevää toiminnallisuutta Pertti Riutta teki vuoden mittaisen työn kääntämällä suomen kielelle sveitsiläisen kirjan *Der totale Widerstand: Eine Kleinkriegsanleitung für Jedermann*. Se oli majuri Hans von Dachin vuonna 1957 tekemä aseellisen vastarinnan opas Sveitsin miehityksen varalta.

Kirjaa oli tarkoitus jakaa valikoidulle väelle Suomessa. Ensin se oli kuitenkin saatava painetuksi. Siihen tarjosi apunsa Itsenäisyyden Puolesta -yhdistyksen puheenjohtaja Heikki Eskelinen, jonka kautta saatiin mukaan Ranskan tiedustelupalvelu, joka lopulta painoi kirjan. Naton perustajajäsen Ranska oli erossa Naton sotilaallisesta rakenteesta vuosina 1966–2009. Niinpä se pyrki voimakkaasti luomaan omia tiedustelulähteitään eri maihin, myös Suomeen.

Kaksisataasivuista vastarintaopasta painettiin 200 kappaletta, joista Pertti Riutta kävi kapteenikurssin viikonloppuvapaalla hakemassa Tukholmasta sata kappaletta Suomeen. Sata kirjaa odotti Tukholmassa matkalaukussa ottamistaan käyttöön joko Suomessa tai Virossa. Kirjoja ei ehditty kuitenkaan jakaa ennen kuin Riutta pidätettiin ja lopputuloksena ne ilmeisesti hävitettiin kaikki. Jos jokin kirja olisi jäänyt jäljelle, se olisi jo tarinansa vuoksi kallisarvoinen keräilykappale.

Jalkaväen kapteenikurssi rauhoittui, kun kuultiin kadettiveljen olevan hengissä ja syytettynä vakoilusta. Tiesimme jotakuinkin tarkkaan minkä tason salaisuuksien kanssa sen ikäinen upseeri työskenteli, emmekä kysyneet kuvittelemaan Pertti Riutan halunneen aiheuttaa Suomelle mitään vahinkoa. Oikeudenkäynti järjestettiin kesällä 1982 ja Korkein oikeus käsitteli asian 1983. Pertti Riutan syyksi laskettiin ase- ja räjähderekoksia sekä vakoilu Ranskan hyväksi Suomen ulkosuhteita vahingoittavalla tavalla. Tuomio oli 2,5 vuotta ehdotonta vankeutta.

Tuomion pituus hämmästytti kadettikurssia. Oli ajateltu, että vakavasti rikollisen toiminnan raja kulkee siinä, että ottaa vastaan toimeksiantoja ulkopuoliselta taholta. Koska oikeudenkäynti ja tuomio olivat kuitenkin salaisia, ei kenelläkään

ollut varmaa tietoa asiasta. Myöskään Pertti Riutta ei halunnut avata kurssille asiaa kokonaisuudessaan, koska se koski myös joukkoa muita ihmisiä.

Vankeusaikanaan Pertti Riutta opiskeli Kauppakorkeakoulussa Keravan vankilasta käsin erikoistuen turvallisuusalan tieto- ja viestintätekniikkaan. Pitkäaikainen ura avautui Liikemiesten kauppapistossa (vuodesta 2018 Business College Helsinki), jonka yliopettajan tehtävästä hän jäi eläkkeelle.

Puolustusvoimissa palveleville oman maan edun vahingoittaminen on aina vakava asia, ja sellaiseen syylistynyt olisi varmasti jäänyt myös kadettikurssimme ulkopuoliseksi. Pertti Riutan kohdalla niin ei käynyt. Ymmärsimme kyllä aikakauden jännitteet, jotka vaikuttivat harkitsemattomien tekojen takana. Silti annettu vankeustuomio hyväksyttiin, koska yhteydenpito vieraan valtion tiedustelulaitokseen ylitti hyväksyttävän toiminnan rajan.

Kahdeksankymmenluvun jälkeen lainsäädäntö muuttui selkeämmäksi. Salainen yhteys toisen valtion tiedustelupalveluun ei edelleenkään käy, mutta Venäjän suututtamista vastarintaoppaalla tuskin laskettaisiin enää rikokseksi. Ei kuitenkaan riitä, että on oikeassa. Pitää myös olla oikeassa oikeaan aikaan ja ymmärtää voimassa olevan lain olevan voimassa, kunnes se on kumottu. Ammatin ja työn menetys sekä rikoksen sovittaminen Keravan vankilassa putsasivat kuitenkin pöydän. Pertti Riutta ja hänen ajoittain sarkastinen huumorinsa pysyy osana kurssiamme.

Kurssimme viesti kummikurssille kuitenkin on, ettei politikointi kuulu virassa olevalle sotilaalle. Puolustusvoimat toteuttaa poliittisen johdon antamat tehtävät, vaikka ne eivät aina henkilökohtaisesti miellyttäisikään. Upseerin ei pidä myöskään erehtyä tehtävässään miellyttämään muita. Informaatiosodankäynnin kyllästämisessä nykymaailmassa sellainen on vielä vaarallisempaa kuin meidän aikanamme.

Kurssimme kadettipursimies Georgij Alafuzoff, sittemmin puolustusvoimien ja Euroopan Unionin sotilastiedustelun arvostettu päällikkö säilytti kotitoimistossaan mittavaa arkaluonteisten ja salaisten asiakirjojen määrää. Vuoden 2024 oikeuden päätöksen mukaan muuta tarkoitusta kuin työskentely kotona ei ollut. Menettely kuitenkin rikkoi julkisuuslakia (1999/621), vaaransi vakavasti asiakirjaturvallisuuden ja katsottiin huolimattomaksi sotilassalaisuuksien käsittelyksi. Viimein vuonna 2025 asia päättyi kuuden vuoden prosessin jälkeen korkeimman oikeuden langettamaan lainvoimaiseen ja ehdottomaan vankeustuomioon törkeästä palvelusrikoksesta. Toinen kurssimme viesti kummikurssille onkin, että lait koskevat kaikkia ja niitä on noudatettava. Jos jokin normi on hankala ja epätarkoituksenmukainen, silloin on muutettava itse normia, ei sen henkilökohtaista tulkintaa.

”Olihan meidän uskottava, mitä meille sanottiin”, miettii kadettikurssi 61:n kalterikadetti Pertti Riutta. Keskustelimme kylmän sodan jälkeen levinneestä ja myös kurssimme keskuudessa vallinneesta käsityksestä, että Suomessa nähty Neuvostoliiton myötäily oli vain naamio-pinta, jonka alla oli vahva kansallisen itsenäisyyden ajatus.

Pertti Riutan mielestä 60–70-lukujen nuorilla ei ollut mahdollisuutta nähdä isänmaallisuutta suomettuneen puheen takana, koska sellaista ei paljastettu vahingossakaan, tai sitten sitä ei edes ollut. Syvälle hänen mieleensä on painunut Keskustapuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtajan, ja pitkäaikaisen ministerin, Eino Uusitalon pyrkimys korostaa rauhanomaisen rinnakkaiselon merkitystä. Siinä tarkoituksessa Uusitalo esitti vuonna 1974 Suomen itsenäisyyspäiväksi Moskovan välirauhan päivämäärää 19. syyskuuta 1944. Ehdotettuna juhlapäivänä Suomi menetti rauhansopimuksella Karjalan kannaksen, Laatokan pohjoispuolen, Kuusamon–Sallan alueen sekä Petsamon.

Kouluhallituksen pääjohtajaksi 1973 noussut Erkki Aho (sd) oli osastopäällikkönä hyväksynyt yhteiskunnallisen opetuksen uudistamiskampanjan, jonka yksi päämääristä oli: *”Äärioikeistolainen, suurpääomaa ja imperialismia palveleva opetusaines sekä maamme puolueettomuus- ja rauhanpolitiikan vastainen materiaali poistetaan opetuksesta”*.

Vielä selvemmin Pertti Riutan ajatteluun vaikutti tuolloin ulko-ministerinä toimineen, mutta myös presidentti Kekkonen seuraajaehdokkaana pidetyn, Ahti Karjalaisen (kesk.) lausuma, ettei Suomen puolustusvoimilla olisi sodassa juuri merkitystä.

Poliittiselta johdolta nuorille kuuluva viesti oli yhdensuuntainen, eikä siinä näkynyt säröjä – oli siis uskottava, mitä sanottiin. Kaiken lisäksi puolueiden nuorisjärjestöt pyrkivät olemaan emopuolueitaan oikeaoppisempia soveltaessaan rauhanomaisen rinnakkaiselon leniniläisiä periaatteita. Nuorisopolitiikka tiivistyi Teiniliittoon, jonka yleisdemokraattisuuden vastaista oppositiohenkeä oli myös Porissa, jossa Pertti Riutta kirjoitti ylioppilaaksi.

Hänen jo kouluaikoina syntynyt ystäväpiirinsä kasvoi samanmiehisistä, joiden ajatuksissa Suomessa ei anneta periksi, vaikka poliitikot antaisivat ja armeija romahtaisi. Joukko kokoontui illanviettoihin Suomenselän korpien turvaan ja juhlisti tapahtumia ampumaharjoituksilla, joihin pystyi järjestämään aseita ja materiaalia venyttämällä sääntöjä, puolustusvoimien ”pitkällä kuitilla” sekä tukeutumalla tuttuihin asekauppiaisiin. Työ vastarintaoppaan tekemiseksi oli Pertti Riutan sanojen mukaan kuitenkin tarkoitettu eräänlaiseksi testamentiksi Pohjantähdelle ja keinoksi irtautua porukasta, joka muuttuisi rasitteeksi upseerin uran edetessä.

Pertti Riutta ajattelee ottaneensa tapahtumista harteilleen enemmän vastuuta, kuin olisi ollut välttämätöntä. Hän esimerkiksi muistaa maksaneensa Itsenäisyyden puolesta ry:n puheenjohtajalle Heikki Eskeliselälle 6 000 markkaa vastarintaoppaan painattamisesta. Ne rahat katosivat ja kirjaa käsiteltiin oikeudessa Ranskan tiedustelupalvelun rahoittamana.

Samaan aikaan Eskelinen-Riutta-jutun kanssa käsiteltiin oikeudessa Neuvostoliiton hyväksi vakoilleen ja 8 kuukauden vankeuteen tuomitun toimittaja Matts Dumellin tapausta. Dumell koki joutuneensa sijaiskärsijäksi jutun päätekijänä pidetyn Tiedonantajan toimittajan ja myöhemmin kansanedustajan Jaakko Laakson asemesta. Pertti Riutta puolestaan pohtii, vaikuttiko Dumellin ja hänen tuomiodensa suureen eroon tarve alleviivata, miten ankarasti suhtauduttiin Neuvostoliiton vastaiseen toimintaan verrattuna sen eduksi tehtyyn vakoiluun.

Pertti Riutan tuomion peruste oli: ryhtyi tahallisesti toimintaan, joka vaarantaa Suomen suhteet ulkovaltaan. Tuomio oli pitkä ja mulisti koko elämän eikä se ikinä lähde mielestä. *”Tuota tuomiota en kuitenkaan ole koskaan moittinut, koska koko elämäni tarkoitus oli nimenomaan haitata ulkovallan toimintaa Suomessa”*, sanoo Pertti Riutta.

Kouluttajista kehittäjiksi

Kahdeksankymmenluvulla toteutetut maavoimien kokeiluharjoitukset tähtäsivät niin organisaatioiden kuin materiaalinkin kehittämiseen. Ne olivat mittavia tapahtumia, jotka kuitenkin johtivat kiistaan pääesikunnassa yleisesikunnan ja koulutusesikunnan välillä.

Mukana olleet muistavat kieltämättä kalliit harjoitukset eräänlaisina kohokohtina ja poikkeuksellisen opettavina koulutustapahtumina. Puhuessaan syksyllä 1983 Ylemmän päällystön kurssille koulutuspäällikkö keskittyi pelkästään maavoimien kehittämiseen. Jo tuolloin ajateltiin, että koulutusesikunnan kaksoisrooli maavoimista ja koulutuksesta vastaavana esikuntana olisi tulevaisuudessa uusien vaikeuksien lähde. Niinpä yleisesikunnan järjestelyosasto alkoi selvittää pääesikunnan mahdollista uudelleenorganisointia. Koulutusesikunnassa ajatus maavoimaesikunnan perustamisesta otettiin myönteisesti vastaan ja siitä alkanut kehitys helpotti kurssimme työtä, kun osa meistä siirtyi kentältä suunnittelutehtäviin.

Kahdeksankymmenluvun kokeiluharjoitukset toivat uutta realismia suunnitteluun ja taistelutekniikkaan. Kuva Taistelukoulun kokeiluharjoituksesta 80–85. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Suomen puolustusvoimat miellettiin pitkän aikaa maavoimiksi, joita ilma- ja merivoimat tukivat. Syynä siihen oli paitsi traditio, myös Pariisin rauhansopimuksen rajoitukset, jotka typistivät merivoimat 10 000 tonniin ja ilmavoimat 60 lentokoneeseen. Puolustusvoimat rakennettiin mahdollisimman toimivaksi organisaatioksi annettujen rajoitusten puitteissa.

Siinä tilanteessa oli luontevaa, että pääesikunta oli samalla maavoimien esikunta ja puolustushaarojen edustus yhteisessä suunnittelussa rajautui muutamaaan puolustushaaraupseeriin operatiivisella ja suunnitteluosastolla. Toki pääesikunnan eri tehtävät olivat haettavissa puolustushaarasta riippumatta, mutta yhteisoperaatioesikunnan henkeä nykyaikaisessa mielessä sai hakea.

Vuoden 1988 aikana Pääesikunnan johtotehtävissä tapahtui sukupolvenvaihdos ja tie Pääesikunnan maavoimaesikunnalle ja toisaalta koulutuksen johtovastuun siirtämiselle henkilöstöesikuntaan oli auki.

Vuoden 1993 aikana maa jaettiin kolmeen maanpuolustusalueeseen ja 12 sotilaslääniiin. Samassa yhteydessä toteutettiin myös Pääesikunnan uudistus. Pääesikunnassa oli nyt neljä esikuntaa: henkilöstöesikunta, operaatioesikunta, huoltoesikunta ja maavoimaesikunta sekä Pääesikunnan päällikön alainen tiedotusosasto. Uudistuksella selkeytettiin toimivalta- ja tehtäväkysymyksiä sekä siirryttiin länsimaiseen käytäntöön, jossa henkilöstö- ja koulutusasiat hoidetaan samassa paikassa.

Pitkällinen prosessi saatettiin teknisen kehityksen auttamana loogiseen loppuunsa vasta vuoden 2008 alussa, kun Pääesikunnasta irrotettiin Maavoimat omaksi puolustushaarakseen. Samalla maavoimaesikunta irrotettiin fyysisesti pääesikunnasta ja sijoitettiin Maavoimien esikunnaksi nimettynä Mikkeliin. Maavoimille siirrettiin asevelvollisuusasioiden hoito, kansainväliset kriisinhallintaoperaatiot sekä huollon tuki kaikille puolustushaaroille.

Kahdeksankymmenluvun kokeiluharjoitukset ja organisaatiotarkistukset toivat voimaa puolustusvoimien sisäiseen kriittiseen tarkasteluun. Varusmieskoulutuksen tuottoon voitiin pitkälle 80–90-luvulle suhtautua suurpiirteisesti, koska reservistä ei ollut pulaa: Järjestelmän pullonkaula oli sodan ajan varustus, eivät ihmiset. Sodan ajan joukkojen materiaalipuutteet vaihtelivat 20–80 % välillä, joten todellisuudessa varusmiehiä koulutettiin kokoonpanoihin, jollaisia toivottiin voitavan joskus varustaa.

Varusmiespalvelun motiiviksi riitti 60–70-luvuilla rauhan ajan henkilöstön tarve varuskunnissa ja yleisen asevelvollisuuden tasapuolinen toteutuminen. Huonoimillaan vain alokasaika oli tehokasta koulutusta. Palvelusajan loppupuolen varus-

miesten tuottama palaute ajan hukasta ja tehottomuudesta ei ole painokelpoista ja näkyi pitkään varttuneiden miesten asenteissa puolustusvoimia kohtaan.

Puolustusvoimain komentaja Jaakko Valtanen pyrki parantamaan koulutuksen sisältöä korostamalla sosiologisia lainalaisuuksia. Hän summasi ajatuksiaan komentajakautensa puolivälissä vuonna 1987:

“Varusmiesikäluokkien pieneneminen on omiaan korostamaan tarkoituksenmukaisen ajankäytön ja tehokkaan koulutuksen tarvetta. On saatava oikea mies oikealle paikalle, kuten sanotaan. Tähän voidaan päästä kehittämällä edelleen soveltuvuustutkimuksia ja atk-pohjaista koulutuksen seurantaan...”

Vastaisuudessa on ehkä tarpeen kiinnittää huomiota koulutuksen sisällölliseen uudistamiseen ja siinä varusmiesten omien näkökohtien selkeämpään huomioonottamiseen. Varusmiehet itse – sen tiedämme – eivät halua jollain tavalla helpompaa, löyempää tai kevyempää koulutusta. He toivovat lisää tehokkuutta.”

Yksi pisimpään eläneistä, mutta käytännössä ongelmallisista ajatuksista oli varusmiespalveluksessa olevien asevelvollisten käyttö suoja- ja kantajoukkoina. Suunnitelma oli otettu käyttöön jo vuoden 1932 asevelvollisuuslailla.

Kun suojajoukkojärjestelmä luotiin 30-luvulla, palvelukseenastumiserien määrä vaihteli yhdestä neljään vuodessa ja palvelukseen tultiin eri joukko-osastoissa eri aikoina. Varusmieskoulutus kesti aina vähintään vuoden tai enemmän. Sotakelpoiseksi joukko katsottiin neljän kuukauden koulutuksen jälkeen. Tuolloinen menettely takasi suojajoukkotehtäviin aina valmiiksi joukkokokoonpanossa harjaantuneita ja koulutettuja varusmiesyksiköitä.

Varusmiespohjaisen suojajoukon perusteet murenivat, kun varusmiespalvelus sotien jälkeen lyheni ja siirryttiin säännöllisiin palvelukseenastumisaikoihin. Varusmiesten käyttö sodan ajan kärkijoukkona oli kuitenkin niin vakiintunut menettely, ettei syntyneitä heikkouksia haluttu nähdä. Tosiasiallisesti varusmiehistä ei voinut muodostaa taistelukelpoisia suojajoukkoja, koska koulutus oli kesken suuren osan vuotta. Rohkeus asiantilan tunnustamiseen heräsi 80-luvulla ja johti toimiin 90-luvulla, jolloin järjestelystä luovuttiin, varattiin reservin sotilaspoliisiyksiköitä erikoisjoukkojen vastaiseen toimintaan ja parannettiin joukkojen valtakunnallisia perustamisjärjestelyjä.

Seuraavan tönäisyn asialle antoivat vasta Venäjän tunnuksettomat aseistautuneet sotilaat, jotka valtasivat Krimin niemimaan 2014. Suomessa aloitettiin valmiusyksikkökoulutus vuoden 2017 alussa kaikissa Maavoimien joukko-osastoissa paitsi Utin Jääkärirykmentissä, jonne on keskitetty palkattuun henkilöstöön perustuva kyky erikoisjoukkotoimintaan.

Mahdollisuuksien murros 80-luvulla

Kahdeksankymmenluvun puoliväli mylläsi kurssimme arkea ja suuntasi meitä erilaisille upseerin urille. Kapteenikurssin jälkeen osa siirtyi työskentelemään esikunnissa pääosan jatkaessa yksikön päällikön tehtävissä. Myös aselajien ja parissa tapauksessa puolustushaarojen rajojen yli siirryttiin. Eteen tuleva sotakorkeakoulu askarrutti monia. Noin kolmasosa kurssista saattoi odottaa sinne pääsevänsä, mutta pääsykokeet läpäistäkseen kaikkien oli tehtävä tosissaan työtä. Pääsykokeisiin yleensä kyllä osallistuttiin, sillä kuukauden lukuloman saattoi ottaa rennostikin, jos ei ollut tosissaan.

Oli kuitenkin myös niitä Kadettikoulun ja kapteenikurssien menestyjiä, jotka pohtivat loppuelämänsä jatkoa eivätkä sen vuoksi edes pyrkineet yleisesikuntaupseerin tehtäviin. Kurssillamme on oman paikkakuntansa kantavia voimia, kunnanvaltuustojen puheenjohtajia, yhdistysten vetäjiä ja sukujensa päämiehiä, joiden elämän yleisesikuntaupseerin siirtomylly olisi saanut raiteiltaan. Heille esiupseerikurssin kautta tarjoutuva erikoistuminen ja sitoutuminen omalle kotiseudulleen sopivat parhaiten.

Esiupseereina ja yleisesikuntaupseereina ikäluokkamme oli viimeistä karttalauekkusukupolvea ja varhaisia omaksujia, kun siirryttiin tussikynistä tietokoneisiin. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Kahdeksankymmenluvun puoliväliin asti puolustusvoimat toimi lyijykynän, konseptiarkkien ja vahasmonistuksen avulla. Säilytettävän työn taltiointia varten esikunnissa työskenteli konekirjoittajia, jotka kymmensormijärjestelmineen naputtelivat päätökset, suunnitelmat ja tärkeät asiakirjat paperille. Konekirjoitetut tuotokset diarioidiin juhlallisesti ja leimattiin vieläkin juhlallisemmin punaleimaiseksi, jos kyse oli salassa pidetystä aineistosta. Kaikkein tärkeimpiä asiakirjoja ei koskaan lähetetty postitse, vaan ne kuljetettiin esikunnan väleillä kuriireiksi määrättyjen upseereiden mukana.

Kadettikoulussa olimme tutustuneet laskutikun lisäksi nelilaskimiin, joilla saattoi suorittaa yhteen-, vähennys-, kerto- ja jakolaskuja. Edistyneimmät olivat kuitenkin jo hankkineet funktiolaskimen osoitukseksi teknisestä kiinnostuksestaan. Aloittaessamme opinnot Sotakorkeakoulussa olivat mikrotietokoneet jo valtaamassa alaa. Personal Computer -PC, eli henkilökohtainen tietokone ei suinkaan kuulunut puolustusvoimien käyttämään kalustoon, mutta ymmärsimme niiden olevan tulevaisuuden työväline. Niinpä suuri osa meistä liittyi yhteisostoon, jolla hankimme tietokoneet itsellemme ensimmäisenä yleisesikuntaupseerikurssina. Osa tyytyi CP/M-käyttöjärjestelmään varakkaampien jo panostaessa MS-DOS-tietokoneisiin. Ensimmäinen varsinainen Windows käyttöjärjestelmä julkaistiin vasta vuonna 1995.

Ennen meitä operatiivinen suunnittelutyö tehtiin suoraan kartalle tai läpinäkyvälle vahapaperille. Kuusikymmenluvun lopulla markkinoille tuli huopakarkisia permanenttiusseja. Ne mullistivat tekniikan ja 70- ja 80-luvuilla piirrettiin kartan päälle levitetulle muovikalvolle. Korjailuun käytetyn denaturoidun spriin tuoksu leijui karttahuoneissa. Ensimmäisten tietokoneiden näytöt olivat yksivärisiä kuvaputkinäyttöjä. Windows käyttöjärjestelmä ja nestekidenäytöt olivat kelvollisia korvaamaan kokonaan manuaalisesti piirtämällä tehdyn suunnittelun vasta vuosituhannen vaihtuessa.

Työvälineillä ja niiden sanelemilla työtavoilla oli väistämätön vaikutuksensa suunnitelmien toimeenpanoon ja organisaatiokulttuuriin. Meidän oppimassamme käytännössä oli oleellista ajatella riittävän pitkälle ja välttää tarpeettomia muutoksia. Koska tilanteet kuitenkin muuttuvat suunnitellusta, piti alajohtoportailta olla aloitekykyä ja liikkumavaraa sopeutua tilanteeseen.

Ymmärsimme teknisen kehityksen tarpeen ja pystyimme edistämään sitä varhaisina omaksujina. Monet meistä ovat kuitenkin myöhemmin katsoneet huolestuneina puuttumista toisten vastuualueille, johon nykyaikainen tekniikka antaa mahdollisuuden. Mahdollisuus mikromanageeraukseen houkuttelee unohtamaan operatiivisen ja strategisen ajattelun sekä ottamaan tilalle jatkuvan taktisen säätä-

misen. Jokaisen upseerin pitäisi ymmärtää tehtävänsä johtajana omalla organisaatiotasollaan ja huolehtia ensisijaisesti siitä. Toki alainen tarvitsee tukea ja ylempi johtoporras tietoa, mutta tehtävätaktiikan ja hyväksi koetun toimintavapauden hengessä eikä koskaan ohitellen väliin jääviä johtoportaita.

Kansainvälisiä kokemuksia pyrittiin 80-luvulla keräämään kaikessa hiljaisuudessa. Monelle komennus YK-tehtäviin tarjosi paitsi vaihtelua, myös elämäkokemusta ja taloudellista hyötyä. Ainakin hankituksi tuli parempi ajoneuvo kuin minkä Suomen palkoilla olisi saanut. Eivät niinkään ulkomaan komennuksella maksetut palkat, vaan auton verovapaus auttoi rekrytoinnissa. Suomella oli ulkona sotilastarkkailijoita ja pitkään pataljoonat Golanilla ja Etelä-Libanonissa sekä Jugoslavian hajoamissotien alettua myös Balkanilla. Suurimmillaan rauhanturvaamisessa lähenneltiin lain sallimaa kahdentuhannen sotilaan rajaa ja käytännössä välillä ylitettiin se, kun lentokone vei rotaation ensin etelään ja toi vaihdon takaisin vasta paluulennolla.

Kokemukset YK-tehtävissä tarjosivat realismia sotilaalliseen ajatteluun ja paljon kansainvälisiä kontakteja, joita suomalainen upseeri ei muutoin olisi saanut. Eri missiot olivat tietysti erilaisia, mutta välillä niissä jouduttiin tulituksen kohteiksi ja ammuttiin myös takaisin. Taistelutehtäviä YK-komennukset eivät olleet, mutta vaarallisia ne saattoivat silti olla.

Ikäluokkamme tunnisti päätöksenteon kankeuden kansainvälisissä organisaatioissa. Oma sotilaallinen johtamistoimintamme oli hiottu huippuunsa kansallisista lähtökohdista, joita monikansalliset kitkapinnat eivät hidastaneet. Suunnittelun ja johtamisen prosessimme ottivat kyllä erilaiset näkökohdat huomioon, mutta eivät pyrkineet toimintaa hidastamaan yksimielisyyteen. Kun yhteensopivuutta Naton organisaatioihin rakennettiin, Suomi joutui luopumaan monista kansallisista käytännöistä kuten omaleimaisesta esikuntarakenteesta, vakioiduista prosesseista ja jopa karttojen ja symbolien standardeista. Tilalle tuli yhteensopivuutta, mutta usein menetettiin suoraviivaiset ja nopeat käytännöt. Kaikkia askeleita ei voitu ottaa eteenpäin. Yksi tällaisista taka-askeleista oli torjuntahävittäjien johtamiseen kehitetyn kotimaisen tietovuo-järjestelmän korvaaminen kansainvälisellä.

Liennytyks alkaa muuttaa maailmaa

Liennytyksajattelu oli 1970-luvun puolivälissä voimakasta ja alkujaan Neuvostoliiton aloitteesta alettiin kehittää Euroopan laajuista turvallisuuskonferenssia. Aluksi sitä pidettiin jonkinlaisena kylmään sotaan liittyvänä juonena ja Suomikin epäröi asiaan sekaantumista. Presidentti Urho Kekkonen ei uskonut, että Neuvostoliiton esittämä konferenssi koskaan toteutuisi, mutta esitti silti kokouspaikaksi Helsinkiä.

Monen yllätykseksi turvallisuuskonferenssin ensimmäinen valmisteleva vaihe järjestettiin ulkoministeritasolla Helsingin Finlandia-talossa 1973. Suomessa käytyjä keskusteluja jatkettiin Genevessä aina kevääseen 1975 asti ja ne takkusivat ihmisten ja tiedon vapaaseen liikkumiseen liittyvissä kysymyksissä.

Etykin huippukokous järjestettiin Helsingin Finlandia-talossa heinä- ja elokuun vaihteessa vuonna 1975. Ulkoministeriön puolelta hankkeen päävalmistelijana oli toiminut diplomaatti Jaakko Iloniemi. Turvatoimet kokouksen aikana olivat massiiviset sillä Münchenin verilöyly vuoden 1972 kesäolympialaisissa oli muistissa. Kokous saatiin kuitenkin toteutettua tyylikkäästi ja Helsingin päätösasiakirja allekirjoitettiin elokuussa 1975.

Suomessa Euroopan turvallisuus ja yhteistyökonferenssi, ETYK koettiin suureksi menestykseksi ja maailmallakin alettiin puhua liennytyksestä ja Helsingin hengestä. Kylmän sodan päättäjäistilaisuus huippukokous ei kuitenkaan ollut. Idän ja lännen vastakkainasettelu kiristyi yhä ja laajeni sijaissodiksi kolmannen maailman maissa. Vuonna 1979 nähtiin Suomenkin kaduilla rauhanliike vastustamassa ”euro-ohjuksia”. Varustelukierteen aloittaneita Neuvostoliiton SS20-ohjuksia ei vastustettu, mutta Naton päättäessä sijoittaa Eurooppaan Gryphon-risteilyohjuksia alkoivat suuret mielenosoitukset, joita riitti 80-luvun puolivälin yli.

Kilpavarustelu keskipitkän matkan ohjuksilla kesti lähes kymmenen vuotta. Siihen liittyi myös kilpavarustelu avaruudessa, joka heikensi Neuvostoliiton taloutta siinä määrin, että Yhdysvaltain presidentin Ronald Reagan ja Neuvostoliiton johtaja Mihail Gorbatšov allekirjoittivat vuonna 1987 INF-sopimuksen, jossa sitouduttiin poistamaan maalle sijoitetut lyhyen- ja keskimatkan ydinohjukset. Sopimus kesti aina vuoteen 2019 asti ja edelsi vuoden 1991 START-sopimusta, jolla rajoitettiin strategisten ydinohjusten määrää.

Kylmän kauden jälkeen liennytyks oli palannut aseriisuntasopimusten myötä ja Helsingin huippukokouksessa istutetut siemenet pääsivät vihdoinkin itämään. ETYK:iin puhallettiin uutta henkeä perustamalla virallisesti vuonna 1994 Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyj, eli OSCE – Organization for Security

and Cooperation in Europe. Järjestön ensimmäinen pääsihteeri astui virkaansa 1992 ja järjestön puitteissa aloitettiin erilaisten luottamusta ja turvallisuutta lisäävien toimien sarja. Niistä ensimmäinen oli jäsenmaiden velvollisuus tehdä ilmoitus sodan ajan joukkojensa ja kaluston vahvuudesta.

Joukko kurssimme upseereita oli juuri silloin pääesikunnassa toimistomajureina ja joutuivat tekemisiin kuuman asiakirjan kanssa. Suomen sodan ajan vahvuutta ei aikaisemmin ollut kerrottu edes suomalaisille, koska sitä pidettiin yhtenä suurimmista sotasalaisuuksistamme. Nyt pitäisi sitten kertoa yhtymät ja raskas kalusto koko maailmalle.

Silloisia ETYK-sääntöjä luettiin tarkasti ja ilmoitus tehtiin täsmällisesti sääntöjen mukaisesti. Joukkojemme materiaalipuutteet olivat johtaneet siihen, että toimivia yhtymiä oli vain rajallinen määrä ja ne tietysti ilmoitettiin. Lisäksi Suomessa oli tuolloin lähes sata erillistä pataljoonaa, joita ei tarvinnut ilmoittaa. Merivoimien tykistö ja heittimistö olivat myös ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolella. Niiden paljastuminen herätti hämmästyä vielä vuonna 2015, kun kaikki tykit ja raskaat heittimet siirrettiin puolustusvoimissa logistiikkalaitoksen kirjanpitoon. Niinpä suomalainen tykistöaseistus näytti vuoden 2016 Etyj-ilmoituksessa lisääntyneen lähes tuhannella kappaleella.

Etyj-ilmoitusten ja maanpuolustusalueiden operatiivisen suunnittelun myötä alettiin sodan ajan puolustusvoimien koon mielekkyyttä pohtia laajemminkin. Käytössä oli perusaseistus yli kuudensadantuhannen miehen armeijalle. Joukon tehtävän mukainen tärkein kalusto oli varattu, joskaan ei välttämättä puolustusvoimien hallussa. Käytännössä kaikesta muusta olikin sitten puutetta verrattuna joukkojen määrävahvuusluetteluihin. Pahimmat aukot liittyivät joukon liikkuvuuteen ja johtamis yhteyksiin.

Väestötilastot paljastivat, että myös demografiset tekijät muuttivat mahdollisuuksia pitää yllä sodan ajan joukkoja entisessä mittakaavassaan. Jopa niinkin pieni tekijä kuin siviilipalvelukseen hakeutuvien määrä alkoi syödä vahvuutta keskikokoisen varuskunnan verran. Kovin innoissaan ei oltu myöskään sotureiden fyysisen ja mielenterveydellisen keskiarvon laskevasta suunnasta. Vaikka intoa ja maanpuolustustahtoa saattoi riittää, niin liikkumaton puolustus, ”tuo suomalaisen jäykkäniskan lempilaji” oli usein joukkojen ainoa realistinen käyttömahdollisuus.

Kurssimme ollessa keski- ja ylemmän johdon tehtävissä reivattiin sodan ajan vahvuutta vähitellen vastaamaan nykyaikaisen sodankäynnin edellyttämää realismia. Se tarkoitti näkyviä muutoksia puolustusvoimien rauhan ajan rakenteissa, mutta vielä enemmän näkymättömiä muutoksia niin materiaalivarastoissa,

hankinnoissa kuin reservin käytössäkin. Tätä kirjoitettaessa sodan ajan joukkojen vahvuus on 280 000 tasolla, siis alle puolet siitä, mistä yhdeksänkymmenluvulla aloitettiin. Melkoista aseriisuntaa, mutta sen ansiosta taistelujoukkoihin sijoitetuille on nyt antaa käyttökelpoinen ja meidän aikaamme verrattuna riittävä varustus.

Neuvostoliiton romahdus, vaara vai mahdollisuus

Siihen asti tuntemamme maailma mullistui, kun Neuvostoliitto romahti yhdeksänkymmenluvun alkaessa. Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pääsihteeriksi oli vuonna 1985 noussut tuolloin 54-vuotias Mihail Gorbatšov. Hän oli nähnyt Neuvostoliiton talouselämän, maksukyvyn ja uskottavuuden rapistuvan vanhan stalinistisen puoluejohdon käsissä. Gorbatšov aloitti sarjan uudistuksia palauttaakseen maan toimintakyvyn. Ulkopolitiikkaan tarvittiin uutta ajattelua; avoimuudella – glasnost – piti parantaa sisäpolitiikkaa ja uudistusten – perestroika – tuli korjata talous. Vuonna 1988 Gorbatšov ilmoitti sallivansa demokraattiset uudistukset Itä-Euroopassa.

Romaniaa lukuun ottamatta Itä-Euroopan vallanvaihdokset sujuivat verettömästi, Neuvostoliittoon perustettiin presidentin virka, johon Gorbatšov valittiin. Talouden kehitystä lukuun ottamatta kaikki näytti hyvältä ja Mihail Sergejevitš Gorbatšov sai Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 1990.

Venäjällä kylmän sodan päättyminen vei valtaa suuriin etuihin tottuneilta turvallisuusorganisaatioilta. Liian myöhään aloitettu talouden uudistaminen nakersi puolestaan perestroika -politiikan suosiota. Glasnost-politiikka oli sallinut heräävän vastarinnan kaikilla väkivalloin Neuvostoliittoon liitetyillä alueilla. Vuoden 1991 alussa Baltian maissa kapinoitiin, mutta neuvostojoukot tukahduttivat mielenilmaisut. Vastarinta ja kapinointi kuitenkin jatkuivat ja levisivät yli koko valtakunnan. Gorbatšov yritti parhaansa mukaan kursia kokoon hajoavaa Neuvostoliittoa, mutta sen yrityksen tielle nousi myös tärkeimmän neuvostotasavallan, Venäjän federaation presidentiksi valittu Boris Jeltsin.

Elokuussa 1991 Neuvostoliiton varapresidentti Gennadi Janajev yhdessä seitsemän muun vanhoillisen kommunistin kanssa perustivat valtion hätätilakomitean ja yrittivät tehdä vallankaappauksen. Gorbatšov asetettiin kolmeksi päiväksi kotiarestiin datšallaan Krimillä ja tankit vyöryivät Moskovaan. Neuvostoarmeija

ei kuitenkaan ollut yhtenäinen toimissaan vallankaappajien alaisena. Ristiriidat ilmenivät esimerkiksi siinä, että Baltian joukkojen komentaja Fjodor Kuzmin ilmoitti hätätilakomitealle ottaneensa Viron, Latvian ja Liettuan hallintaansa, mutta samanaikaisesti ensi linjan panssarijoukkoja siirtyi Moskovassa tukemaan Boris Jeltsiniä, joka vaati kapinan lopettamista ja Gorbatšovin palauttamista valtaan.

Kapina loppui kolmessa päivässä ja sen tekijät vangittiin, joskin armahdettiin myöhemmin. Muutosten vyöry oli kuitenkin alkanut. Baltian neuvostotasaval- lat sekä Ukraina, Valko-Venäjä ja Venäjä julistautuivat itsenäisiksi. Armenia, Azerbaidžan, Kirgisia, Tadžikistan, Turkmenistan ja Uzbekistan seurasivat he- ti perässä. Georgian tasavalta oli pyristellyt itsenäisyyteen jo huhtikuussa 1991.

Boris Jeltsin kielsi kaappausyrityksen taustalla olleiden Neuvostoliiton ja Venä- jän kommunististen puolueiden toiminnan Venäjällä ja takavarikoi niiden varat. Tämä liike pakotti Gorbatšovin eroamaan kaikista puolueviroistaan, jotka oli- vat olleet perinteinen vallan lähde. Neuvostoliiton presidentin virasta Gorbatšov erosi joulukuussa 1991 ja samalla purkautui Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto.

Suomea Neuvostoliiton tilanne oli pitänyt varpaillaan lähinnä taloudellisten ky- symysten vuoksi. Äkillisesti alkanut vallankaappaus oli kuitenkin järkytys, kos- ka aseellisten konfliktien mahdollisuus aivan Suomen rajojen vierellä oli nyt täy- sin mahdollista. Vanha suomettumisen henki vilahti esiin tehdyissä toimenpiteis- sä. Hallitus muodosti ad-hoc -turvallisuustyöryhmän tärkeimmistä ministeriöistä, mutta puolustusministeri Elisabeth Rehniä ei siihen kelpuutettu, ettei turvalli- suustyöryhmän perustaminen ”olisi näyttänyt paniikkireaktiolta”. Suomen viralli- set kannanotot laadittiin niin kieli keskellä suuta, että niissä ei oikeastaan sanottu yhtään mitään, joka puolestaan kertoi paljon.

Ulkoministeri Paavo Väyrynen halusi pitää pelikentän avoimena myös sille mah- dollisuudelle, että vanhoilliset voittaisivat Venäjällä. YYA-sopimuksen määräaika oli tuolloin päättymässä ja pian vallankaappauksen torjunnan jälkeen Suomen ul- koministeriö etsiskeli Moskovasta huolestuneena uuden sopimuksen allekirjoitta- jaa. Neuvostoliiton loppuvaiheen ulkoministeriksi palannut Eduard Shevardnadze torjui joulukuussa 1991 allekirjoituksen ja Väyrynen puolestaan perui jo valmis- tellun Moskovan matkansa. Niinpä uusi Suomen tasavallan ja Venäjän federaation välinen sopimus suhteiden perusteista, valmisteltiinkin uuden Venäjän kanssa ja saatettiin voimaan kesällä 1992. YYA-sopimus se ei enää ollut.

Vallankaappauksen ja sitä seuranneen epävarmuuden aikana puolustusvoimien kaikki tiedustelujärjestelmät toimivat täydellä teholla. Viro julistautui itsenäiseksi yöllä 20 elokuuta 1991. Vielä seuraavana aamuna neuvostojoukot yrittivät vallata siviilien suojeleman Tallinnan televisiotornin, josta virolaiset välittivät tietoja ulkomaailmalle.

Viron hallitukseksi kaavailtu joukko oli jakautunut kolmeen osaan, joista yksi oli Tallinnassa, yksi Tukholmassa ja yksi istui matkaradiot korvillaan Hotelli Palacen baarissa Helsingissä. Iltapäivällä 21. elokuuta kurssiveljemme Kalle Liesinen ja Tapio Niitynperä marssivat puolustusvoimain komentajan käskystä Palaceen kertomaan, että vallankumous Moskovassa on epäonnistunut ja sotilasjoukot ovat aloittaneet vetäytymisen pois Tallinnasta. Virolaisilla oli aikaa nostaa malja niin hyvälle uutiselle, että lasit piti heittää rikki baarin nurkkaan. Sen jälkeen, kun kaikki eivät hissiin mahtuneet, osa juoksi portaita alas rantaan, jossa pieni katettu moottorivene heitä odotti.

Tiedustelutoiminnan ylitöiden lisäksi rajojen valvontaa täydennettiin ja hallitus täsmensi joitain poliisivaltuuksia. Laaditut skenaariot sisälsivät usein mahdollisuuden myös Venäjän hajoamiseen ja maan päätymiseen sisällissodan kurimukseen. Valtakeskukset Leningrad (Pietari lokakuusta 1991) ja Moskova olivat hengeltään erilaisia ja niiden ajateltiin voivan joutua hakaukseen keskenään. Myös täydellinen anarkia saattoi olla mahdollinen. Sen vuoksi Suomessa varauduttiin Venäjältä tuleviin pakolaistulviin ja samalla havahduttiin valmiuslainsäädäntömme heikkouksiin.

Puolustusvoimat toimitti ajantasaista tietoa tasavallan presidentille, puolustusministerille, hallituksen kulloinkin toimiville elimille ja yhteistoimintaviranomaisille. Suomen reaktioissa näkyi varovainen suhtautuminen tapahtumien kulkuun. Venäjä oli tunnustanut Viron ja Latvian itsenäisyyden 23.8.1991. Liettuan itsenäisyyden se oli tunnustanut jo aikaisemmin. Islanti, Norja, Ruotsi ja Tanska ilmoittivat tekevänsä samoin. Suomi joutui hankalaan tilanteeseen sillä Jeltsinin ja Gorbatschovin; Venäjän ja Neuvostoliiton valtapeli ei vielä ollut ohi. Tarkasti harkittuaan Suomi päätti 25.8 kuitenkin periaatteessa liittyä Baltian maiden itsenäisyyden tunnustaneeseen joukkoon. Viron ensimmäinen talvi oli taloudellisesti äärimmäisen vaikea ja sen valtion rakenteiden perustaminen vaati paljon tukea. Siinä suomalaiset kunnostautuivat ja puolustusvoimat olivat mukana lukuisissa hankkeissa.

Suomi valitsee viisaasti

Puolustusvoimissa siirryttiin yhdeksänkymmenluvun alussa kolmen maanpuolustusalueen järjestelmään. Samassa yhteydessä muutettiin sotilasläänijakoa, ja aiemmat sotilaspiirit tehtävineen sulautettiin sotilaslääneihin. Kolmenkymmenen esikunnan tilalle jäi enää viisitoista esikuntaa ja Pääesikunnankin vahvuutta pienennettiin.

Muutos merkitsi sodan ajan suunnittelun myllyttämistä uuteen uskoon ja se puolestaan johti koko varastointi- ja huoltojärjestelmän uudelleen järjestämiseen laattikko kerrallaan. Kurssimme oli tuolloin urallaan kapteeni-majurivaiheessa, jossa käytännön suunnittelutyöksi ei vielä riitä papereiden allekirjoittaminen, vaan ne pitää itse tehdä. Niinpä olemme heitä, joiden nimikirjaimet saattavat löytyä teki-jöinä paperin alareunasta esittelijöiden ja allekirjoittajien ollessa muita.

Suuri muutos selkeytti kaikille, millaisella koneella sotaa käytäisiin. Kun nyt tiedettiin päämäärä, oli myös tarkasteltava kriittisesti sekä henkilöstöä että materiaalia. Potentiaalinen varusmiesvahvuus oli vuonna 1992 tulossa pohjalukemaansa, josta se syntyvyystietojen mukaan laskisi enää vain siviilipalveluksen yleistyvän trendin vuoksi. Tämän lisäksi koulutuksen tuotto taistelutehtäviin oli erilaisten vakiintuneiden, mutta epätarkoituksenmukaisten käytäntöjen vuoksi huono.

Kaakkois-Suomen sotilaslääni oli tutkinut Karjalan prikaatin kuuden saapumiserän määrällisen koulutustuloksen. Sodan ajan prikaatin yleisimpään tehtävään, etulinjan jalkaväkimieheksi ei kaikista 500 alokkaan suuruisista saapumiseristä saatu koulutettua ketään ja parhaimmillaankin tulos oli 26 miestä saapumiserää kohden. Ongelma oli samanlainen kaikkialla maassa ja asiantila piti välttämättä korjata. Tammikuussa vuonna 1992 puolustusvoimain komentaja, amiraali Jan Klenberg avasi pohjoismaiset varusmiestoimikuntapäivät Onttolassa. Silloin tuli ensimmäistä kertaa julkisuuteen ajatus varusmieskoulutuksen suurremontista:

“Varusmieskoulutuksessa pyritään aikaisempaa enemmän siihen, että koulutetaan kokonaisia joukkoja tai niiden osia reserviin. Yksityisen varusmiehen koulutusta suunnataan siten, että hän toimii ja harjoittelee palvelusaikansa lopussa tulevassa sodan ajan tehtävässään. Tulevaisuudessa varusmiehelle tullaan ilmoittamaan joukko, johon hän sodan ajan kokoonpanossa kuuluu. Samalla ilmoitetaan suunniteltu ensimmäisen kertausharjoituksen ajankohta, joka on yleensä noin viiden vuoden kuluttua varusmiespalveluksen päättymisestä.”

Joukkotuotantoa ei kuitenkaan 90-luvun alussa voitu ottaa käyttöön, koska varusmiesten palvelusaikauudistusta ei tehty. Amiraali Jan Klenberg ja puolustusmi-

nisteriön kansliapäällikkö kenraali Aimo Pajunen olivat jääneet epäilemään Pääesikunnan päällikön Gustav Hägglundin ajamaa palvelusajan lyhentämistä. Vanhalla mallilla kulkevaa toimintaketjua ei myöskään haluttu muuttaa, koska se oli prosessin omien tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien mukaan hyvin toimiva.

Epäkohtien käsittely ja joukkotuotannosta käyty keskustelu kuitenkin vähensivät kentän suurpiirteisyyttä kutsuntojen, koulutuksen ja sijoittamisen ketjussa. Kenraali Hägglundin mielestä tilanne ei ryhdistymisestä huolimatta ollut hyvä. Hän koki asian tulosjohtamiskysymyksenä: Sodan ajan valmiuden ja rauhan ajan organisaation kehittämisen kannalta koulutuksen mittarit olivat vääriä.

Joukkotuotanto ja sen edellyttämä palvelusaikauudistus jäivät muutamaksi vuodeksi odottamaan kenraali Gustav Hägglundin omaa komentaja-aikaa. Asiaa nostettiin uudelleen esille vuonna 1996 joukko-osaston komentajien neuvottelupäivillä, jossa se tyrmättiin. Siitä huolimatta Hägglund ajoi muutoksen hallituksen puolustusselontekoon eduskunnalle vuonna 1997 ja uudet palvelusajat otettiin kaikista epäilyksistä huolimatta onnistuneesti käyttöön vuonna 1998.

Gustav Hägglund muistelee itse kirjassaan Suomen puolustus (2001) omia ja Pääesikunnan ajatuksia 1990-luvun alusta seuraavasti: *“Ajatus tulosjohtamisesta jäi itämään, ja tuolloin kehitin ajatuksen niin sanotusta joukkotuotannosta. Perusidea oli se, että pannaan rauhan ajan joukko-osastot tuottamaan taisteluvalmiita joukkoja mahdollista sotaan varten eikä vain yksilöitä sijoitettavaksi joukkoihin asuinpaikkakuntansa mukaan. Eli yksikkö olisi vastuussa siitä, että se kouluttaa kustakin saapumiserästä toimivan joukon. Tällä tavalla taattaisiin, että varusmiehet eivät koulutusvaiheessa hupene kuin akanat tuuleen.”*

Sotilassosiologinen tutkimus on osoittanut sotilasjoukon kiinteyden ja pysyvien primääriryhmien positiivisen merkityksen. Toisaalta tiedetään kiinteyden puutteen heikentävän toimintaa. Tyypillisiä taistelustressireaktioiden ennustajia ovat joutuminen sotaan ennalta tuntemattomassa joukossa, päätyminen taistelussa vieraaseen sotilasryhmään ja epäluottamus lähimpään esimieheen. Suomessa joukkojen huono kiinteyden näkyy jo kertausharjoitusten suurissa lykkäysprosentteissa.

Israelin asevoimien johtava psykologi, professori Reuven Gal on jo vuonna 1986 tiivistänyt käsityksensä joukon kiinteyden merkityksestä: *“Yksikön kiinteyden merkityksestä: Yksikön korkean taistelumoraalin lähde erityisesti taistelutilanteissa. Lisäksi miesten väliset siteet ja keskinäinen tuntemus vaikuttavat heidän kykyynsä kestää taistelun kauheus.”* Joukon kouluttaminen ja kertausharjoittaminen yhdessä on siten paitsi oppimisen myös joukon käyttökelpoisuuden lähde.

Valtakunnan ja maanpuolustusalueiden taistelukykyä testattiin ja kehitettiin harjoituksilla, jotka alkoivat ylimmästä johdosta ja päättyivät kertausharjoitusjoukkoihin. Moni vanha ongelma oli edelleen jäljellä. Yksi niistä oli puolustushaarojen yhteistoiminnan järjestäminen. Puolustusvoimain komentajan adjutantti muistaa Pääesikunnassa järjestetyn johtamisharjoituksen, johon puolustushaarakomentajat oli komennettu mukaan. Tilannetta arvioitiin tyylikkäästi yhdessä, jonkinlainen toimintasuunnitelmaakin syntyi päivässä parissa ja pääesikunnan kenraalit esikuntauseereineen kaivautuivat kellareihinsa sitä toteuttamaan.

Touhua aikansa seurailtuaan Ilmavoimien silloinen komentaja Heikki Nikunen kysäisi komentajan adjutantilta, että onkohan hänellä itsellään täällä enää mitään virkaa. Eipä kai, todettiin yhdessä. Niinpä oli pääesikunnan unohtaman kenraalin aika lähteä Tikkakoskelle puolustushaaraansa johtamaan ja ilmoittautumiskäynti komentajan luona kiilattiin lähimpään väliin.

Merivoimien toiminta ei oleellisesti muuttunut organisaatiomuutoksen yhteydessä, mutta sitä vastoin sotilaallinen tilanne Suomenlahdella muuttui perusteellisesti Neuvostoliiton kadotessa. Eniten muutos koski rannikkotykistöä, jonka tulevaisuutta vaivasi myös kiinteiden rakenteiden suoja-arvon hupeneminen täsmäaseiden vallatessa tilaa. Maavoimien ja merivoimien operatiivisen vastuualueen rajanveto ei sekään ollut helppoa, koska Suomen rannikkoa puolustettaessa oli kyettävä toimimaan koordinoitusti sekä maalla että merellä. Meri- ja Ilmavoimien keskeinen yhteistoiminta kyllä toimi, koska tekniset puolustushaarat hyvin ymmärsivät toistensa rajoitteet ja vahvuudet. Ratkaisu löydettiin liittämällä maavoimiin kuuluneet rannikkotykistö ja rannikkojääkärit merivoimiin vuonna 1998.

Ilmavoimille oli vuonna 1963 saatu hankittua 20 MiG-21F-13-konetta. Niiden seuraajiksi saatiin 80-luvun puoliväliin mennessä 26 kappaletta MiG-21BIS-hävittäjiä. Ruotsista hankitut ja osin Suomessa valmistetut Saab J35 Draken -hävittäjät olivat vain hiukan nuorempaa ikäluokkaa. Mig oli nopeampi, mutta Drakenissa oli parempi tutka. Molemmat koneet olivat kuitenkin yhdeksänkymmenluvulla tulleet tehokkaan käyttöikänsä päähän. Seuraavan sukupolven koneita vastaan niitä olisi pitänyt käyttää miehitettyinä ohjuksina, joita johdetaan maan pinnalla toimivien tutkien ja taistelujohdon avulla. Sellaiseen kyllä valmistauduttiin, mutta 90-luvun muutokset tarjosivat mahdollisuuden myös mullistavaan hyppäykseen uuden sukupolven hävittäjiä hankkimalla.

Poistuva MiG-21BIS on ollut toistaiseksi Suomen nopein kone yli kaksinkertaisine äänennopeuksineen. Koneiden poistuttua saattoi upseerikerholla nähdä vanhan merimiehen ja nuorehkon lentäjän itkemässä kadonnutta maailmaa. Lentäjä

tietysti kaipasi kahden Machin kerhoon ja merimies puolestaan merivoimien viimeistä laivaa, jollaiseksi Suomessa Hämeenmaa ja Uusimaa nimillä purjehtineita Riga -luokan avomerifregatteja saattoi sanoa.

McDonnell Douglas F/A-18 Hornet -koneiden osto oli siihen asti suurin Suomeen kerralla tehty puolustusmateriaalihankinta. Se oli mahdollista Neuvostoliiton paineen hellitettyä, mutta kansainvälisen tilanteen edelleen näyttäessä arvaamattomalta. Puolustusvoimat raapi hankintaan kaikki irti saatavat resurssinsa ja ilmavoimien vuosikymmen olisi todellakin imaissut mahdollisuudet maavoimien kehittämiseltä vuosikymmeneksi, ellei nähtävissä olisi ollut Saksan kauppana tunnettua suurhankintaa.

Tavanomaiset aseet Euroopassa, TAE-sopimus syntyi 1990 ja se salli Varsovan liiton ja Naton pitävän saman määrän aseita Euroopassa. Sopimus uudistettiin Venäjän vaatimuksesta vuoden 1996 ETYJ:n huippukokouksessa. Saksan demokraattisen tasavallan yhdistyessä Saksan liittotasavaltaan vuonna 1990 Saksalle jäi huomattava ylimäärä aseita, jotka piti jotenkin hävittää. Suomi ei ollut TAE sopimuksen allekirjoittajia, joten ylijäämämateriaalin dumppaaminen meille oli mahdollista. Päätökset hävittäjähankinnasta ja maavoimien ylijäämämateriaalin saamisesta Suomeen eivät tapahtuneet Suomen toivomassa järjestyksessä. Niinpä puolustusministeriön kansliapäällikkö kenraaliluutnantti Aimo Pajunen ja puolustusvoimain komentaja amiraali Jan Klenberg joutuivat Hornet-päätöksen jälkeen odottamaan sormet ristissä Saksassa tehtyä poliittista päätöstä Suomen maavoimien varustamisesta.

Myönteisen päätöksen vihdoin saapuessa järjestettiin edustussaunaksi muutetussa Pääesikunnan vartiotuvassa hilpeä tilaisuus, jossa komentaja ja kansliapäällikkö juhlistivat elämäntyönsä valoista loppusuoraa. Suurhankintoihin palataan puolustushaaroja koskevilla luvuilla. Niiden merkitys on syytä ymmärtää, koska ne kytkeytyvät sotilaalliseen ajatteluun ja asettavat toimintamahdollisuuksien rajat.

Suomen ehkä tärkeimmästä valinnasta ei juurikaan keskusteltu eikä sitä tarvinnut jännittää. Suomi nimittäin säilytti yleisen asevelvollisuuden ja piti puolustusvoimien perustehtävän ennallaan. Ruotsissa valinta oli toinen ja Suomessakin rauhanliike ja Vihreä liitto ajoi siirtymistä pieneen ammattiarmeijaan. Useimmissa puolueissa reserviläisarmeijan kustannustehokkuus puolustustehtävissä oli kuitenkin jo sisäistetty.

Myös Suomen asema muuttuu, kun ympäristö muuttuu

Viron itsenäistyminen vaikutti olevan Suomelle kova paikka. Vielä päivää ennen Viron tunnustamisesta tehtyä päätöstä silloinen ulkoministeri Paavo Väyrynen oli presidentti Mauno Koiviston muistelmien mukaan todennut, että Baltian maat eivät täyttäneet suvereenin valtion tunnusmerkkejä. Lopulta Suomi kehitti ajatuksen, että itse asiassa Viron itsenäisyys jatkui 1940–1991 pakolaishallituksen muodossa, minkä vuoksi Suomen ei tarvinnutkaan tunnustaa Viron tasavaltaa vuonna 1991 uudelleen, kunhan elvytti diplomaattisuhteet, joka sitten tehtiinkin.

Viron maanpuolustusta tuettiin monin tavoin, kuten kouluttamalla virolaisia kadetteja Suomen Kadettikoulussa. Oli eräänlainen pettymys Suomelle, kun Viro ei valinnutkaan puolueettomuutta Venäjän kinalossa, vaan hakeutui Naton jäseneksi vuonna 2004. Viro kummitteli kivenä Suomen kengässä vielä Natoon liittyvissä keskustelussa 2020-luvulla. Pelättiin Suomen joutuvan vastuuseen myös Viron puolustamisesta tai itse hyökkäyksen kohteeksi, jos Suomi suhtautuisi Viroon liian myönteisesti.

Euroopan unioni näyttäytyi Suomelle vaarattomana turvallisuusyhteisönä. Selvitys Euroopan yhteisöjen jäsenyydestä aloitettiin jo syksyllä 1991. Selonteko asiasta annettiin eduskunnalle tammikuussa 1992. Jäsenyyden hakemisen eduskunta siunasi maaliskuussa 1992. Jäsenyyksprosessi vei yli kaksi vuotta ja huipentui kansanäänestykseen syksyllä 1994 siten, että jäsenyys alkoi 1995.

Tärkein keskustelu EU-jäsenyydestä käytiin vuoden -94 presidentinvaaleissa. Ehdokkaista Paavo Väyrynen ja Keijo Korhonen vastustivat jäsenyyttä, mutta Martti Ahtisaari ja Elisabeth Rehn kannattivat sitä. Asiasta järjestetyssä kansanäänestyksessä jäsenyyttä kannatti 56,9 % ja vastusti 43,1 % äänensä antaneista. Ammattiryhmistä maanviljelijät olivat tärkeimpiä vastustajia, naiset vastustivat enemmän kuin miehet ja puolueista suurin vastarinta oli Kristillisessä liitossa, jossa Euroopan unionin kannattajia oli vain 10 %. Euroopan unioniin liittymisen puolesta olivat eniten korkeasti koulutetut sekä Kokoomuksen ja RKP:n kannattajat.

Kansanäänestyskeskustelussa käytettiin paljon populistisia puheenvuoroja uhkaillen itsenäisyyden menetyksellä, myrkytetyllä geeniruoalla, laskevalla moraalilla ja kireäpipoisilla säännöillä nykien kulloinkin mieliä kuohuttavista naruista. Vanhalta kenraali Adolf Ehrnroothilta yritettiin tivata hänen kantaansa markan säilymiseen. *”Sehän on vain fyrkkaa”*, oli hämmästynyt vastaus. Kantaa markan vaihtumisesta uuteen rahayksikköön tivattiin myös televisiohaastattelussa, jolloin Ehrnrooth totesi: *”Ei huolta. Fyrkka kuin fyrkka”*. Kansanäänestyksen jälkeen

tutkittiin suomalaisten tietoja Euroopan unionista ja huomattiin hyvin monen kansalaisen kuvitelleen Suomen liittyneen Natoon samalla kun liittyi Euroopan unioniin.

Niin ei kuitenkaan ollut, mutta puolustusvoimat sai ohjeistuksen hakeutua niin lähelle Natoa, kuin liittymättä voi. Sitä työtä tehtiin ensin 1994 alkaneen rauhan-kumppanuusohjelman, Partnership for Peace, PFP, puitteissa ja sen jälkeen tarkis-tamalla vuotuisia yhteensopivuustavoitteita. Ensimmäinen maavoimien sotilaiden kansainvälinen harjoitus ulkomailla järjestettiin Norjassa 1997. Siihen osallistui Porin prikaatiin perustetun kansainvälisen valmiusjoukon varusmieskomppania.

Päätöksen Suomen osallistumisesta Nordic Peace 1997 -harjoitukseen teki halli-tuksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valiokunta. Sinänsä yksinkertainen asia edel-lytti myös tarkennuksia lainsäädäntöön ja Naton isäntämaasopimuksen hyväksy-mistä. Sitä käsiteltiin eduskunnan puolustusvaliokunnassa, jonne kuultavaksi oli kutsuttu myös joukon silloinen komentaja. Hän valmistautui kertomaan, miten suomalaisen varusmiehen oikeudet oli turvattu harjoituksen aikana. Esityksensä jälkeen hän sai vastattavakseen vain yhden kysymyksen: *”Jos amerikkalainen sotilas tulee Suomeen ja tekee täällä rikoksen, voidaanko hänet tuomita siitä kotimaassaan kuolemaan ja olisiko Suomi silloin moraalisisessa vastuussa tästä kuolemasta”*.

Yhdeksänkymmenluvulla nousi esille myös Ottawan miinakielto-sopimus. Suomes-sa sitä ajoivat rauhanjärjestöt, ulkoministeriö noteerasi sopimukseen liittymisen ole-van vallitseva trendi ja Tasavallan presidentti Tarja Halonen liputti voimakkaasti so-pimuksen puolesta. Eduskunta hyväksyi liittymisen Ottawan sopimukseen marras-kuussa 2011. Suomi hävitti varastoistaan yli miljoona miinaa, viimeiset vuonna 2015. Suomen rikoslaki säädettiin kieltämään jalkaväkimiinojen valmistamisen, hankkimi-sen, hallussapidon ja luovuttamisen, maksimirangaistuksen ollessa kuusi vuotta.

Miinojen päätymistä suomalaiseen maaperään sopimus ei olisi estänyt muiden kuin suomalaisten sekä muiden allekirjoittajien osalta. Venäjä, joka ei ole sopimusta allekirjoittanut, on sodassaan Ukrainaa vastaan osoittanut käyttämiensä jalkaväki-miinojen merkityksen ja tehokkuuden vielä 2020-luvulla. Suomi ehti miinakiellon vuoksi tuhota miinansa ja poistaa miinoittavat joukot koulutusvahvuudesta ja pe-rustamistehtäväluetteloista. Ammattitaitoiseen suluttamiseen kykenevän reservin määrä on siten romahtanut. Peruminen ei olisi enää helppoa, kuten puolustusvoi-main komentajana toiminut Timo Kivinen totesi vuonna 2022.

Taktiikkaa on kuitenkin sopeutettu ja avuksi on hankittu kalliita, tosin vain osittain miinat korvaavia järjestelmiä. Silti kadettikurssimme taitaisi äänestää Ot-tawan sopimukseen liittymisen oman aikamme tyhimmäksi puolustusvoimia

koskevaksi päätökseksi. Onneksi sopimuksesta on nyt irtaannuttu, mutta vanhan suorituskyvyn saavuttaminen on silti monen vuoden työn päässä. Samalla on kuitenkin mahdollista korjata Ottawan sopimuksen esille nostamia ongelmia ja kehittää omien miinoitteiden raivauskykyä. Olemmehan aina ymmärtäneet, että suomalaiset joutuvat joka tapauksessa raivaamaan omat miinansa, voitettiin sota tai sitten ei.

Pohjois-Atlantin liitosta tulee sisäpoliittinen vedenjakaja

Raollaan oleva ovi Natoon tuli puolustusvoimille selväksi jo 90-luvulla. Vaikka kansalaiset olisivatkin saattaneet hyväksyä Natojäsenyyden samalla kuin Euroopan unionin, menetettiin asian poliittinen liikevoima. Natosta puhuminen leimasi ihmisen vielä vuosituhannen vaihduttuakin ”sotakiimaiseksi Natohaukaksi” ja vanhat neuvostovastaisuuden leimakirveet tuntuivat palaavan käyttöön. Puolustusvoimat noudatti poliittisen johdon ohjetta hankkiutua Nato-yhteensopivaksi ja huolehti siitä, että poliittinen liikkumavara siten säilyi.

Sisäinen kamppailu asiasta oli kireintä sosiaalidemokraattisessa puolueessa, jossa parivaljakko Erkki Tuomioja ja Tarja Halonen vahti, ettei Nato-ovea narisutettu liikaa. Pääministeri Paavo Lipponen pelkäsi Natosuhteen jättävän muut kysymykset jalkoihinsa puolueessa, eikä sen vuoksi ajanut asiaa, vaikka ymmärsikin Euroopan unionin puolustuksen rakentuvan käytännössä Pohjois-Atlantin liiton varaan. Puolustusneuvosto linjasi, ettei Suomi hae Naton jäsenyyttä, joskin julkisuuteen optio jäikin näkymään. Linjaukseen tyytynyt Tasavallan presidentti Martti Ahtisaari ilmoitti heti presidenttikautensa jälkeen, että hänen mielestään Suomen tulee liittyä Natoon.

Puolustusministeriö rahoitti Suomen Washingtonin suurlähetystöön puolustusasiainneuvoksen tehtävän, jossa virkamiestasolla pidettiin yllä suhteita puolustusalan siviilivirkamiehiin ja tutkimuslaitoksiin Yhdysvalloissa. Vuoroillaan sitä hoitivat esimerkiksi Pauli Järvenpää, Jyrki Iivonen ja Helena Partanen. Virkakunnan kautta ylläpidetyt suhteet olivat tarpeen, koska Irakin sota jäädynni Suomen ja Yhdysvaltojen ylimmät suhteet presidentti Tarja Halosen moitittua Yhdysvaltoja YK:n yleiskokouksessa.

Yhdysvaltain ja Britannian johtama kansainvälinen liittouma kävi vuonna 2003 lyhyen sodan diktaattori Saddam Husseinin hallinnon syrjäyttämiseksi. Halosen mukaan Irakin kysymyksessä kansalliset edut ohittivat maailman yhteisen tahdon, ja osa YK:n jäsenistä turvautui voimatoimiin, jotka olivat kansainvälisen oikeuden vastaisia. USA tulkitsti arvion koskevan itseään eikä Halosta sen jälkeen kutsuttu Valkoiseen taloon. Virkamiestasolla suhteet kuitenkin säilyivät ja kymmenen vuoden neuvottelujen jälkeen Yhdysvallat salli Suomen ostaa JASSM-risteilyohjuksia Hornet hävittäjiin. Päätös ajoittui kuin tervetulotoivotukseksi Sauli Niinistön astuessa tasavallan presidentin virkaan.

Suomessa ei suhtauduttu Putinin sotiin Tšetšenian tasavallassa ja Georgiassa yhtä jyrkästi kuin Irakin sotaan. Tšetšeniaan ja Georgiaan ottivat kantaa vahvimmin kokoomusministerit Jyri Häkämies ja Alexander Stubb, joita Suomen sisäpolitiikassa keskustelussa läksytettiin puheiden venäjävastaisuudesta. SDP:n puheenjohtaja Eero Heinäluoma syytti ministereitä lisäksi mörköleikin kehittelystä, mitä se sitten tarkoittikaan.

Venäjällä oli vuonna 2012 aikaa haastaa Suomea lähettämällä Venäjän asevoimien komentaja, kenraali Nikolai Makarov varoittamaan Suomea veljeilemästä Naton kanssa. Presidentti Niinistö ei suostunut ottamaan moitteita vastaan, vaan oikoi puolestaan Makarovia. Täysin jälkiä jättämättä Venäjän painostus ei kuitenkaan mennyt. Islannin ilmavalvontaharjoituksessa vuonna 2012 ulkoministeri Erkki Tuomioja piti huolta siitä, että suomalaiset koneet lensivät aseistamattomina, joka tietysti oli loukkaus myös suomalaisten lentäjien ammattitaitoa kohtaan. Muiden käyttäessä harjoituksessa Viron Ämärin kenttää suomalaiset koneet pysyttelivät visusti poissa Viron ilmatilasta, ettei vain tulisi vääriä käsityksiä.

Vasta Venäjän toteuttama Krimin valtaus 2014 alkoi purra ”uussuomettuneisiin” asenteisiin. Puolustusvoimat kehitti valmiustoimintaansa, mutta poliittisella kentällä eläteltiin yhä toiveita uuden liennytyskauden alkamisesta. Erkki Tuomioja viittasi Iltalehdessä vuonna 2018 kansainvälisiin sotaharjoituksiin sanoen niitä suunnitelleiden sotilaiden ja virkamiesten saattaneen olla mukana jopa suorastaan rikollisessa salaliitossa, jolla olisi harjoitustavoitteiden asemasta pyritty lähettämään poliittista viestiä Venäjälle.

Sisäisen vastustuksen lisäksi myös USA vaikutti nihkeältä Suomen Nato-oven narauttelun suhteen. Venäjä oli helmikuussa 2022 hyökännyt Ukrainaan ja Yhdysvallat pelkäsi sodan laajenevan. Sen vuoksi ei Suomenkaan pitänyt kiirehtiä. Tilanne kuitenkin muuttui, kun Ukraina sai kuin ihmeen kaupalla torjuttua Venäjän

hyökkäyksen Kiovaan ja kykeni tekemään onnistuneen vastahyökkäyksen Donbasin pohjoisosissa. Pääministeri Sanna Marin oli jo päättänyt Naton kannalle. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö puolestaan varmisti Yhdysvaltojen myönteisen kannan Suomen jäsenyyteen ja laajan sisäpoliittisen sitoutumisen asiaan. Suomi jätti Nato-hakemuksen toukokuussa 2022 ja sai jäsenyyden 4. huhtikuuta 2023. Muutos on toi puolustusvoimat kokonaan uuteen aikaan ja erilaiseen maailmaan kuin missä oma kadettikurssimme teki työnsä.

Virran mukana, mutta mela kädessä

Aloittaessamme upseerin uran oli sodan ajan tehtäviin käytettävän henkilöstön määrä yli 700 000 miestä. Kun lopetimme, se oli puolittunut jo 350 000 mieheen ja naiseen, joille kaikille kuitenkin riitti asianmukainen varustus. Aloitimme kylmän sodan aikaan, läpäisimme sen jälkeisten paikallisten sotien vuodet ja aloimme jäädä eläkkeelle kansainvälisesti verkottuneina Euroopan unionin jäseninä. Olimme tehneet työtä, jolla oli paitsi tarkoitus myös tulos. Yksi tuloksista on Suomen sujuva liittyminen Naton organisaatioon, ei sen toteuttaminen vaan se, että liittymiseen oli riittävä tekninen ja taidollinen valmius.

Kadettikurssi 11 toimi 50 vuotta vanhempina kummeinamme. Viemme eteenpäin viestiä tuolta pieneltä kadettikurssilta, jolla opiskeli kolme Mannerheim-ristin ritaria: Reino Lukkari, Eero Leppänen ja Alpo Marttinen. Kun heidän lisäksi mainitsee nimen Usko Sakari Haahti, ymmärtää jokainen historian tuntija, että viesti on lähtenyt kadettikurssilta, jolta kohtalo vaati paljon, mutta palkitsi nirsosti. Nyt voimme jo vapaasti ilmaista arvostuksemme miehille, joiden työllä oli sekä tarkoitus, että tulos – itsenäinen Suomi.

Puolustusliiton jäsenenä jäljellä olevan 280 000 sotilaan armeijamme perustoi-
met tuskin muuttuvat paljonkaan, mutta Suomi joutuu tarkastelemaan maailmaa uudesta näkökulmasta. Olimme maa, joka sitoutui puolustamaan itseään omien rajojensa sisällä. Nyt olemme maa, joka vaikuttaa ja osallistuu siihen, miten globaalisti puolustaudutaan maailmanlaajuisia uhkia vastaan. Jos ajatuksen konkretisoisi, niin Kuolan niemimaan ydinsiilot ja niiden haltija eivät meidän ikäluokkaamme paljoakaan kiinnostaneet, mutta teidän nuorempien upseereiden päivän ongelma nekin saattavat olla. Maailman virtauksia ei ehkä voi muuttaa, mutta teillä jokaisella on mela, jolla voi yrittää ohjata virran viemää ajopuutakin.

PUOLUSTUSHAARAT UUDELLE VUOSITUHANNELLE

Suomalainen upseerin ura on rakennettu enemmän jatkuvan oppimisen ja ammatissa kasvamisen pohjalle kuin juuri mikään muu ammatti maassamme. Upseeriksi ei pääse olematta ensin alokas eikä sotatieteiden tohtorista tule automaattisesti kenraalia ennen kuin tarvittava käytännön kokemus on hankittu. Nuorina upseereina meitä saattoi turhauttaa uran hitaus ja ”näin on ennenkin tehty” -ikäluokan henkinen laiskuus, mutta yllättävän nopeasti siirryimme kouluttajan tehtävistä suunnittelijoiksi ja kehittäjiksi.

Yllättävän nopeaa oli myös puolustushaarojen kehittyminen erityisesti huipputeknologisen kärjen osalta. Viime vuosikymmeninä läntinen sotateoria on keskittynyt laatuun määrän sijaan. Teknisesti kehittyneet järjestelmät yhä pienempien ja taistelukykyisempien joukkojen käytössä kuvaavat läntistä asevoimien kehittämistä. Täsmäiskut, järjestelmien verkottuminen, avaruuden hyväksikäyttö, kauko-vaikuttaminen, informaatioidankäynti ja asevoimien ammattimaistuminen ovat vallitsevat trendit, joihin köyhät maat eivät kykene.

Huippukalliin aseteknologian Akilleen kantapääksi paljastuu jatkuvasti aseiden, vasta-aseiden ja viimein vasta-aseiden dilemma. Sotatekniset tikkaat nimittäin menettävät jossain vaiheessaan kosketuksen lähtökohtaansa: Ohjuksentorjuntaohjuksella ei enää vaikuteta autopommin kuljettajaan paikallisessa jakeluautossa eikä sillä myöskään kannata torjua halpaa droonia. Tämä tarjoaa aseteknisesti heikommassa asemassa oleville – köyhille tai teknologisten mahdollisuuksien ulkopuolelle joutuneille – mahdollisuuden kiistää koko pelin säännöt. Asymmetrinen sodankäynti sissisodan menetelmienä ja terrorismi ovat tämän mahdollisuuden ilmentymiä.

Kaikki toimintatavat ja teknologiat eivät kuitenkaan vanhene toimintakelvottomiksi. Venäläiset ovat Ukrainassa käymänsä hyökkäyssodan yhteydessä todistaneet vanhanaikaisen miina- ja estesodankäynnin toimivan edelleen vastahyökkäysten tukahduttajana. Vanhan kolmen linjan kiväärin luodista kuolee edelleen yhtä lailla, ja joissain tilanteissa varmemminkin, kuin 5,56×45 mm NATO-patruunan luodista. Usein vanhentumisen tuoma muutos kohdistuu vain käyttöedellytyksiin, ei asejärjestelmien tehoon sinänsä. Puolustushaarojen kehittäjän onkin syvällisesti ymmärrettävä toiminnallinen kokonaisuus taistelukentällä pystyäkseen tekemään oikeita valintoja tarjolla olevien mahdollisuuksien välillä.

Kunkin aikakauden valinnat on yleensä tehty mahdollisimman hyvin juuri silloisen tiedon ja käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Osa valinnoista eivät Suomessakaan ole olleet onnistuneita, mutta sotilaallisesta näkökulmasta ne eivät ole olleet puolustuskykyä vahingoittavia lukuun ottamatta liittymistä Ottawan miinakieltosopimukseen vuonna 2012.

Kaikki kehitystyön onnistumiseen vaikuttavat tekijät eivät ole olleet puolustusvoimien, eivätkä usein edes Suomen valtion vallassa. Jotkin kansainväliset muutokset ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat perustavanlaatuisella tavalla myös Suomen puolustuksen järjestelyihin. Esimerkki siitä on Neuvostoliiton romahdus, joka hetkessä mitätöi maihinnousu-uhkan Suomenlahdelta ja johti rannikkotykistöaselajin siirtymiseen merivoimien osaksi.

Yhden ikäluokan upseereiden uran aikana kaikki puolustushaarat kokevat merkittäviä muutoksia. Hyvässä tapauksessa upseeri ehtii syvällisesti perehtymään sotilasorganisaation kriisiajan toimintaan nuorena upseerina, tutkimaan ja suunnittelemaan tulevaisuuden keski-ikäisenä ja myös rakentamaan sen seuraajiensa käyttöön ennen uran päättymistä. Kun näin tapahtuu, lähtökohtatilanne on koettu omakohtaisesti ja jalat ovat tiukasti kiinni todellisessa elämässä. Katse on kuitenkin kohdistettava tulevaisuuteen. Upseerin nykyinen koulutus antaa mahdollisuuden käyttää tieteellisiä menetelmiä suunnittelun tukena ja vuosien mittaan kertyvä näkemys, niin toivomme, johtaa kestävään lopputulokseen.

MAAVOIMAT TRAKTORIN LAVALTA NYKYAIKAAN

Juha-Pekka Liikola

Maavoimien kehitystä voisi tutkia vuosia ja kirjoittaa siitä useammankin kirjan. Niin varmasti tehdäänkin, mutta muutosta on hyödyllistä tarkastella myös mukana olleen upseerin henkilökohtaisten havaintojen kautta. Olin kehityksessä mukana alkaen valmistumisestani upseeriksi vuonna 1977 ja hyvin informoitu ainakin tähän hetkeen asti. En lähesty maavoimien kehitystä vain suorituskyvyn osatekijöittäin tai aselajeittain enkä myöskään kronologisesti tai tieteellisesti dokumentoiden, vaan kerron mitä koin, ja mitkä asiat jäivät mieleeni käännekohtina eri vaiheissa uraani.

Viimeisessä palvelustehtävässäni Maavoimien esikuntapäällikkönä vuosina 2011–2014 sain kokonaisvaltaisen kuvan maavoimistamme, näin taistelukentän trendit ja uhkakuvan muutoksen. Pääsin katsomaan pitkän sotilasurani päätteeksi aikaisemman kehityksen lankojen liittymisen yhteen, kun muutoksen palapeli valmistui ja edessä oli seuraava muutos. Tuolloin presidentti Sauli Niinistön sanoin *”naamiota alettiin riisua”* ja sodan todellisuus alkoi palata eurooppalaisten elämään.

Koko palvelusurani ajan maavoimat eli alibudjetoituna, mutta silti suurena ja hyvin koulutettuna sotavoimana. Liian pienten määrärahojen vuoksi maavoimien suorituskyyä ei voitu kehittää kokonaisuutena, vaan hankintoja ja parannuksia tehtiin kulloinkin käytössä olleen rahan raamittamana. Moni ajatteli, että organisaatiouudistuksiakin tehtiin lähinnä säästöjen takia, mutta niiden takana oli myös yhteiskunnassa ja väestössä tapahtunut kehitys. Muutokset johdattelivat puolustusvoimia koko ajan parempaan suuntaan.

Puolustusvoimien läpi ajamat ratkaisut loivat uutta ja ainakin meidän kehittäjien mielestä rakensimme aikaisempaa tehokkaampaa tai kestävämpää järjestelmää edellisen päälle. Mennyt aikakausi on koko ajan tarjonnut hyvän alustan seuraaville kehitysaskelille, vaikka ympäristön vaatimat muutokset ovat välillä olleetkin isoja. Tärkeimmät ja samalla ratkaisevimmat asiakokonaisuudet, kuten koulutus ja asevelvollisuus, ovat aina olleet resurssien käytön keskiössä. Pitkälle sen ansiosta 2000-luvun Maavoimat nähdään voittopuolisesti suorituskyykyisenä ja Nato-liittolaisten silmissä esimerkillisenä sotavoimana. Suomella ei ole ollut samanlaista tarvetta rakentaa puolustuskykyä uudelleen, kuten monessa maassa on 2020-luvulla ollut pakko tehdä. Me voimme rakentaa uutta entisestä. Pohja on vankka!

Kivääriryhmä jalkautuu. Maataloustraktori sodanajan puolustusvoimien jalkaväen ajoneuvona oli karua todellisuutta aina maatalouden murrokseen ja puolustusvoimien sodanajan vahvuuden leikkauksiin asti. Siirtyminen traktoreista muihin maastokelpoisiin ottoajoneuvoihin alkoi maatilojen alasajon kiihtyessä ennen vuositubannen vaihdetta. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Aluejärjestelmä ja toimintavalmius

Maavoimien muutosta on vaikea ymmärtää ja kuvata, ellei aloita puolustusvoimien alueorganisaation ja toimintavalmiuden kehityksestä. Puolustuksen perusta 1970-luvulla oli alueellinen puolustusjärjestelmä. Maa oli jaettu seitsemään sotilaslääniiin, joita komentavat kenraalit olivat vastuussa oman alueensa puolustamisesta ja siihen tarvittavien joukkojen perustamisesta sekä tarvittaessa joukkojen vastaanottamisesta muilta sotilaslääneiltä. Jokainen sotilaslääni oli jaettu sotilaspiireihin, joita oli yhteensä 23. Sotilaspiirit vastasivat joukkojen perustamisesta sekä asevelvollisuuden toteutumisesta eli kutsunnoista ja palvelukseen käskemisestä. Sotilaspiirien johtoon kuuluneet paikallisjoukot puolustivat aluettaan joko omassa selustassa, taistelualueella tukien torjuntatehtävässä olevia yleisjoukkoja tai sissitoimintaan siirtyneinä vihollisen selustassa.

Everstien tai everstiluutnanttien komentamat sotilaspiirit oli jaettu sotilasalueisiin, joita johtivat reserviupseerit, yleensä majurit. Sotilasalueet olivat paikallispuolustuksen varsinainen toteuttaja. Niiden käytössä oli sissitoimintaan tai oman selustan puolustamiseen erikoistuneita erilliskomppanioita ja erillispattereita sekä vartiokomppanioita. Sissitoimintaan valmistauduttiin hyvin syvällä alueella, siis paljon kauempana omassa syvyydessä kuin mihin yleisjoukot valmistauduttiin ryhmittämään.

Kenraaliluutnantti Veikko Koppinen kirjoitti everstiluutnanttina Sissikoulutusoppaan (1956) ja Sissiohjesäännön (1957). Hän popularisoi ajatuksensa alkujaan kielletyssä romaanissaan ”Räjähtävä tyhjyys”. Kaikilla toiseen maailmansotaan osallistuneilla mailla oli kokemusta partisaanitoiminnasta tai sissitoiminnasta ja vallattujen maiden kansannousuista. Niinpä Koppisen kuvaama laajamittainen sissitoiminta toimikin pitkään erinomaisena pelotteena. Sissiromantiikka herätti kuitenkin myös epäilyksiä, koska siihen väistämättä liittyi Mao Zedongin ajatus siviiliväestöön tukeutuvasta sissisodasta. Sellainen asettaa siviilit ilmeiseen vaaraan ja sen vuoksi sissitoiminta kytkettiin muuhun taistelutoimintaan eikä varsinainen sissisota ollut päämääränä.

Rauhan ajan joukko-osastot olivat sotilasläänin komentajan johdossa olevia koulutuskeskuksia ja ne valmistautuivat perustamaan koulutetuista varusmiehistä ja ammattisotilaista nopeimmin käyttöön saatavat joukot eli kantajoukot, siis pataljoonan tai patteriston ja niiden osia. Osa joukosta jäi hälytyksen tullessa varuskuntaan perustamaan palvelukseen käsketyistä reserviläisistä perustamisvastuullaan olevan kantajoukon täydennysosan, suurimmillaan prikaatin. Sotilaspiiri johti perustamista ja oli siihen liittyvissä asioissa rauhan ajan joukko-osaston komentajan esimies.

Tällaisessa ympäristössä sain palvella aina vuoteen 1993 asti, jolloin aluejärjestelmän massiivista esikuntarakennetta ryhdyttiin perkaamaan. Nuorena upseerina totuin sanaan toimintavalmius ja siihen mitä se tarkoitti. Harjoittelimme säännöllisen epäsäännöllisesti joukko-osastomme kantajoukon saattamista sotavalmiiksi, minkä piti onnistua kuudessa tunnissa. Emme tienneet harjoituksista etukäteen. Harjoitus alkoi ylemmän johtoportaan antamalla salatulla viestillä, jonka vastaanotti joukko-osaston päivyestäjä. Siitä lähti liikkeelle valmisteltu hälytys. Minut hälytettiin yksikön päällikkönä kotoani lähetillä tai myöhemmin puhelimella, siis lankapuhelimella. Jos en ollut puhelimella tavoitettavissa, lähetti lähti etsimään minua paikoista, joissa saatoin olla.

Yksikköni tulon jälkeen pakkasin oman varustukseni, hyppäsin pyöräni selkään ja poljin nopeasti jääkärikomppanianani väistöalueelle, jossa varusmiesten itse muodostama joukko jo odotti maastoutuneena. Oppaat ohjasivat muista komppa-

nioista tulevia osia, kuten kranaatinheitinjoukkueen ja kevytsinkoryhmän omille paikoilleen. Seuraavaksi saapuivat ajoneuvot, muutama traktori kranaatinheitinjoukkueelle, ampumatarvikkeille ja huollolle. Niin saatiin kantajoukon yksikön runko valmiiksi. Tuskin koskaan se oli määrävahvuinen tai täysin varustettu, mutta toimintakykyinen silti.

Pian tuli lähettiupseeri pataljoonan esikunnasta ja antoi tehtäväni kirjallisena. Jääkärikomppanian piti siirtyä tuttuun ja monesti harjoiteltuun paikkaan maahanlaskun torjuntaan ja valmistautua vastahyökkäykseen itään tai etelään. Tehtävä vastasi valmisteltua todellisuutta. Se että kyseessä oli harjoitus, selvisi vain siitä, että kirjallisen yksisivuisen tehtävän viimeisenä lauseena oli lisämääre, jossa käskettiin säilyttää ampumatarvikkeet vannehdituissa laatikoissa komppanian vääpelin valvonnassa. Joukkueenjohtajat kokoon, lyhyt käsky ja sitten lähdettiin. Usein harjoitus loppui, kun oli saavuttu tehtäväalueelle, tai kun oltiin ylittämässä lähtökynnys, joka yleensä oli varuskunnan portti. Joskus oltiin valmiusharjoituksessa koko viikko.

Kun myöhemmin yleisesikuntamajurina palvelin Lahden Sotilaspiirin Esikunnassa, järjestettiin valmiusharjoitus, jossa koko kantajoukkopataljoonan reserviläiset käskettiin etukäteen palveluksen, mutta ei heille tutuille ilmoittautumispaikoille vaan Lahden Urheilutalolle. Valmiusharjoituksen ja tarkastuksen kohteena ollut Hämeen Rykmentti ei tiennyt tästä etukäteen mitään. Rykmentti hälytettiin normaalisti ja sille annettiin tehtävä perustaa varusmiehistä ja sotilaspiirin palvelukseen käskemistä reserviläisistä sen oma kantajoukkopataljoona ja toteuttaa kolmen vuorokauden sotaharjoitus, jossa piti pataljoonan operatiivisen tehtävän mukaisesti hyökätä tietyllä alueella.

Hämeen Rykmentti pani perustamisorganisaationsa toimeen, hajautti materiaalin perustamispaikoille ja luuli, että harjoitus oli sitten tässä. Mutta käskyn mukaisena aamuna alkoikin reserviläisiä saapua varuskunnan portille Urheilutalolta kuljetettuina niin, että ensimmäisissä kuljetuserissä oli enemmän johtajia ja viimeisissä kuljetuserissä vain miehistöä. Tämän ajateltiin vastaavan todellisuutta. Perustaminen onnistui hyvin kuten myös itse sotaharjoitus, ja joukko-osasto selvisi valmiustarkastuksesta kiitettävästi. Sotaharjoituksen johtajana yllätyksekseen toiminut everstiluutnantti, sodan ajan prikaatin komentaja ihmetteli, miksi tällaisia harjoituksia suunnitellaan ja valmistellaan kuukausia etukäteen, kun ex tempore -toteutus onnistuu aivan hyvin. No, se onnistuminen oli harjoittelun tulosta.

Joskus valmiutta harjoiteltiin vain materiaalin osalta. Materiaali oli varastoitu osin joukko-osastojen varastoihin ja pääosin sotilaspiirien aluevarastoihin sekä pääesikunnan johtamien asevarikoiden varastoihin. Materiaalia varastoitiin yleensä yksiköittäin kiireysjärjestyksessä niin, että kantajoukkojen materiaali oli varuskunnissa, sotilaspiirien perustamisvastuulla olevien joukkojen materiaali aluevarastoissa ja porrastusmateriaali eli suuret massat varikoissa.

Olin palveluksessa upoudessa Hämeen Sotilasläänin esikunnassa, joka syntyi sotilaspiirien lopettamisen ja maanpuolustusalueiden perustamisen myötä vuonna 1993. Silloin tehtiin valmiustarkastus, jossa hajautettiin tietyn perustamiskeskuksen perustamisvastuulla olevien joukkojen kaikki materiaali erään koulun pihalle, tietenkin koululaisten loman aikana. Yleensä materiaali valmistauduttiin kuljettamaan suoraan yksittäisille perustamispaikoille, mutta nyt piti harjoitella myös tilannetta, jossa oli tarve hajauttaa materiaali nopeasti tulossa olevan ilmahyökkäyksen alta pois aluevarastoilta ja varikoilta. Tällainen harjoitus testasi varastojen ja kuljetusjärjestelmän kykyä.

Minun tehtäväni oli järjestää perustamiskeskuksen varaston materiaalin vastaanotto ja vartiointi. Yhden jääkäripataljoonan materiaali tuli eri varastoilta odotetussa ajassa isoilla rekoilla ja laskettiin koulun asfalttipihalle trukeilla hyvään järjestykseen. Sen jälkeen materiaali tarkastettiin, vastaanottoajat kirjattiin ja viimein kaikki lastattiin rekkoihin ja vietiin takaisin. Suurimmat keot olivat luonnollisesti kranaatinheittimien ja panssarintorjunnan määrävahvuiset 3 tuliannosta. Lopputuloksena oli tietoisuus siitä, että perustamiskeskuksen materiaalin hajauttaminen onnistui tässä mittakaavassa. Joku toinen teki arvion laajamittaisen hajauttamisen onnistumisesta senhetkiselä käyttöön saatavalla kuljetuskapasiteetilla. Toimintavalmius osoittautui laajaksi kokonaisuudeksi ja yksittäinen upseeri pääsi eri tehtävissä raapaisemaan vain sen kulloinkin tarkastettuja osia.

Hallinnollinen puolustusvoimauudistus lopettaa aluejärjestelmän

Maavoimat ei ollut itsenäinen puolustushaara ennen vuotta 2008, jolloin Maavoimien esikunta perustettiin Mikkeliin. Sitä ennen Puolustusvoimat oli käytännössä maavoimat, jonka lisäksi Puolustusvoimiin kuuluivat Meri- ja Ilmavoimat.

Mikään ei ole pysyvää ja kaikki muuttuu aikanaan. Samoin kävi hyväksi koetun aluejärjestelmän, koska niin suureen esikuntamassaan ei väki yksinkertaisesti enää riittänyt. Tuli lisää koulutushaaroja, vaatimukset joskin myös mahdollisuudet esikuntatyöskentelyyn lisääntyivät, ulkomaantehtävät laajenivat ja kun henkilöstön määrää ei lisätty, oli kehityksen suunta selvä. Tilanteen muuttuminen Neuvostoliiton hajoamisen myötä muutti puolustuksen rakenteita. Enää ei katsottu olevan tarvetta laajamittaiseen sissitoimintaan tai huippunopeaan kykyyn perustaa joukkoja sotaa varten. Kylmä sota oli ohi ja uskottiin tiedustelun kykenevän antamaan riittävän ennakkovaroituksen, jolloin valmiutta kyllä ehdittäisiin kohottaa suunnitelmallisesti.

Viimeksi mainittu olettaus on osoittautunut jo useita kertoja vääräksi. Silti säävutettu toimintavalmius ”normalisoitiin” ja aluejärjestelmää sekä sodan ajan puolustusvoimien vahvuutta alettiin vaihteittain karsia.

Panssarikärki T-55 vaihtaa jääkärit kärkeen. Kuva voisi olla vaikka Portinhoikasta kesällä 1944. Vaunukalusto on uudistunut, mutta jääkärit kulkevat polkupyörillä kuin jatkosodassakin ja rynnäkkökiväärit odottavat tulemistaan. Kuva on 1970-luvun todellisuutta ja samankaltaisena hyökkäyksen harjoittelu jatkui vielä kymmenkunta vuotta. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Patteriston tasoryhmä muuntaa tasolla tulikomennot ampuma-arvoiksi. Tietotekniikka alkoi tulla vauhdilla joukkojen toimintojen tueksi vasta 2000-luvulla. Pitkään manuaalinen tasoryhmä voitti laskimen nopeudessa ja ainakin virheiden korjaamisessa. Suomalaisessa tykistöössä on edelleen ”se jokin”, jota tullaan katsomaan kaukaa. Se jokin on osaamisen taso. [Sotamuseo/ Puolustusvoimat]

Kokonaan poissuljettuna yllätyshyökkäyksen mahdollisuutta ei kuitenkaan pidetty. Yllätyshyökkäys terminä tuntui tosin poliittisesti pannaan julistetulta, mutta kenraali Gustav Hagglund onnistui hivuttamaan rauhan aikana valmiina olevin joukoin tehdyn strategisen iskun käsitteen päätöksentekijäin ymmärrykseen. Niinpä valmistelut mahdollisen strategisen iskun torjumiseksi saatettiin aloittaa. Venäjän hyökkäys Kiovaan 24. helmikuuta 2022 osoitti uhkakuvan olleen täysin todellinen aina yksityiskohtaista toteutusta ja käytettyjä joukkoja myöten.

Vuonna 1993 lakkautettiin sotilaspiirit, suurennettiin sotilasläänejä, ja muodostettiin uusiksi operatiivisiksi johtoportaisiksi kolme maanpuolustusalueetta, Pohjoinen, Läntinen ja Itäinen. Maanpuolustusalueiden operatiiviset tehtävät liittyivät niiden vastuualueisiin. LMPA vastasi pääkaupunkiseudusta ja Ahvenanmaasta olleen samalla myös tukialue, IMPA vastasi oletetusta painopistesuunnan puolustuksesta ja PMPA vastasi Lapin ja vyötärön puolustuksesta.

Joukko-osastot olivat suoraan maanpuolustusalueen komentajan komennossa. Myös uudet sotilasläänit kuuluivat maanpuolustusalueen alaisuuteen. Sotilasläänien tehtäviin kuuluivat asevelvollisuusasiat, joukkojen perustaminen ja operatiivisten tehtävien toteuttaminen. Ne vaihtelivat alueen mukaan kovista taistelutehtävistä tukialueen tehtäviin.

Tämä alueellinen johtamisjärjestelmä jäi lyhytaikaiseksi, koska jo vuonna 2008 perustettiin Maavoimien Esikunta Mikkeliin. Maanpuolustusalueet lakkautettiin ja niiden tilalle tuli Maavoimien johtoon seitsemän sotilasläänä. Maavoimat haluttiin muuttaa omaksi puolustusharakseen kokonaisvaltaisen resurssien ja operaatioiden suunnittelun varmistamiseksi. Maavoimien asioiden hoitaminen pääesikunnan osana oli osoittautunut loppujen lopuksi hankalaksi.

Tämäkään organisaatio ei ollut pitkäikäinen, sillä puolustusvoimissa tunnistettiin tarve parantaa sodan ajan joukkojen materiaalista valmiutta. Oli yleisesti tiedossa, että vain kolmasosa sodan ajan joukoista oli hyvin varusteltu ja niiden sodankäynnin kannalta tärkeä materiaali oli olemassa varastoissa. Pääsääntöisesti ajoneuvot olivat niilläkin vuokra- tai ottoajoneuvoja ja liikuntakyvyn saaminen käyttöön riippui valmiustilan kulloinkin voimassa olevasta lainsäädännöstä. Samoin viestivälineissä oli suuria puutteita. Vasta Neuvostoliiton lakattua olemasta oli saatu konetuliaseiden ja tykistön laatu sekä ampumatarvikkeiden määrä riittävälle tasolle entisen DDR:n ja Kiinan kanssa tehtyjen kauppojen myötä. Ylijäämämateriaalin hankintaa kutsuttiin myös ”kirppisostoiksi”, mutta se siirsi maavoimien kaluston vääjäämätöntä vanhenemista parikymmentä vuotta.

Toinen kolmasosa joukoista oli keskinkertaisesti varusteltu ja viimeinen kolmasosa oli huonosti varusteltu. Sille oli kuitenkin jakaa jonkinlaiset aseet. Yhdeksänkymmentäluvun lopun asekauppojen jälkeen viimeisillekin joukoille oli antaa rynnäkkökiväärit, vanhat heittimet ja tykit. Puuttumaan jäivät yleensä viestivälineet ja kaikki vaatetusmateriaali, muukin varustus oli toiveiden ja siviiliyhteiskunnan varassa. Lisää rahaa ei ollut saatavilla poliitikkojen suhtautuessa maavoimien tarpeisiin ”peruskaurana” – rutiinina, jolla ei ollut niin väliä, koska sota ei ollut uhkaamassa. Huomautukset siitä, että peruskaurasta tulee kovin kallista ja huonosti saatavaa silloin, kun sota uhkaa, kaikuivat kuuroille korville.

Puolustusvoimauudistusta alettiin valmistella jo ennen vuotta 2010 ja valmisteluiden vauhti kiihtyi vuosikymmenen alussa. Tarkoitus oli saada normaalin puolustusbudjetin lisäksi rahaa ja muita resursseja irti omasta organisaatiosta supistamalla sodan ajan joukot 280 000 sotilaan tasolle, lopettamalla aluejärjestelmä eli sotilasläänit ja lopettamalla myös osa joukko-osastoja. Siviilihenkilöstöstä valmistauduttiin vähentämään noin 2 000 ihmistä lähinnä luonnollisen poistuman kaut-

ta. Myös koulutusta valmisteltiin leikattavaksi, mutta pääosin kertausharjoitusten osalta. Näillä kaikilla toimenpiteillä haravoitiin kokoon osa sodan ajan maavoimien modernisointiin tarvittavasta rahasta. Loppuosa sisältyisi puolustusbudjettiin, jonka oletettiin säilyvän tasoltaan samana ja pysyvän vakaana.

Laskelmat olivat luotettavan tuntuksia, kun aloitin Maavoimien Esikuntapäällikkönä vuonna 2011. Erityisesti lähes valmis sodan ajan maavoimien kehittämisohjelma oli sykähdyttävä. Jos se olisi 2010-luvulla toteutettu, ei 2020-luvun lopulta alkaneen Ilma- ja Merivoimien suurten ja välttämättömien hankintojen jälkeen olisi taas edessä Maavoimien modernisointia ja jopa F35-kauppaa suurempaa rahantarvetta.

Mutta toisin kävi, sillä poliittinen päätöksentekijä puuttui asiaan. Vuodesta 2008 alkanut talouden laskusuhdanne vaati hallitukselta toimenpiteitä. Hallitusneuvotteluiden yhteydessä keväällä 2011 tuleva pääministeri teki rajun päätöksen supistaa puolustusbudjettia 10 %, jotta muita ”tärkeämpiä” asioita saatiin hoidettua. Puolustusvoimilta vedettiin matto alta, sodan ajan maavoimat jäi uudistamatta ja pahat materiaalipuutteet paikkaamatta.

Prikaatin esikunnassa valmistaudutaan esittelemään operaatiovaihtoja. Sodanajan joukkojen esikunnat sijoitettiin useimmiten teltoihin vielä 2000-luvun alussa. Erilaiset liikkumista nopeuttavat konttiratkaisut ja johtamisajoneuvot alkoivat tulla kokeilukäyttöön 1990-luvulla. Ukrainan sodan myötä esikuntien linnoittaminen ja naamiointi on noussut uuteen arvoon liikkeen paljastuessa yleensä aina. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Modernisoinnin rahoituslähteeksi ajateltu hallinnollinen puolustusvoimauudistus kuitenkin tehtiin, jotta hallitus sai rahansa. Maavoimien esikunnassa tehtiin vuonna 2011 päätös hankkia leikkauksista huolimatta kehittämisohjelman mukaisia kalustoja edes yksi kutakin, että koulutus saataisiin alkuun.

Luulen, että keväällä 2022 tapahtunut poliitikkojen nopea takinkääntö natojäsenyyden kannattajiksi johtui osittain siitä, ettei kymmenen vuoden aikana sodankäyntikyvystämme huolehdittu niin kuin olisi pitänyt. Olimme toki uskoneet varainkäytöllisesti paremman ajan joskus koittavan ja sitä silmällä pitäen koulutus ja perehtyminen nykyaikaiseen kalustoon oli aloitettu. Varsinainen piristysruiske poliittisille päättäjille tuli Kremlistä Venäjän alkaessa muokata eurooppalaista turvallisuusympäristöä.

Suorituskyvyn kehittyminen

Koko kylmän sodan ajan ja sen jälkeen aina kevääseen 2022 asti Suomessa oli valalla ajatus, ettei Suomi yksinään voisi joutua sotatoimien kohteeksi, vaan silloin olisi aina kyseessä koko Eurooppaa koskeva sota. Näin ollen Suomessa ei pidetty mahdollisena joutua uudelleen talvisodan kaltaiseen tilanteeseen, jossa taisteltaisiin yksin valtavaa ylivoimaa vastaan. Tosin yksi kurssiveljistämme huomautti televisiossa, että eurooppalainen suursota voisi alkaa vaiheella, jossa liittoutuneiden sodankävijöiden välistä vallattaisiin ensin löysät pois. Sellainen ajatus vaiettiin kuoliaaksi, ja virallinen näkemys kirjattiin eri muodoissa eduskunnan turvallisuuspoliittisiin selontekoihin. Samalla kirjattiin puolustusvoimien rooli turvallisuuden takaajana niin, että asevoimin piti kyetä torjumaan hyökkääjää niin kauan, että poliittisella johdolla oli mahdollisuus saada aikaan poliittinen ratkaisu.

Tämä johti auttamattomasti suhteellisen pieniin varastoitaviin ampumatarvikemääriin, jolla myös säästettiin rahaa. Silloinen ajatus turvallisuuspoliittisesta tilanteestamme selittää eduskunnan ja vuorollaan hallitusvastuussa olleiden poliitikkojen ajatusmaailmaa ja näkemystä maavoimien suorituskyvyn kehittämisen tarpeettomuudesta. Maavoimien katsottiin olevan välttämätön paha, jota tuskin koskaan tullaan tarvitsemaan, mutta ”sellainen on kuitenkin oltava varmuuden vuoksi”. Niinpä poliitikot sentään antoivat asevelvollisuuden olla, olihan se myös tehtyjen selvitysten perusteella ylivoimaisesti halvin sotalaitosjärjestelmä. Uskon kuitenkin, että juuri asevelvollisuuden ylläpitäminen pelasti Suomen aikana, jolloin emme vielä kuuluneet Natoon, mutta Putin oli jo vallassa Venäjällä.

Näistä syistä aina vuoteen 2022 asti Suomea valmistauduttiin puolustamaan suurella, jopa 500 000 sotilaan reserviläisarmeijalla, joka oli pääosin puutteellisesti tai erittäin huonosti varusteltu. Puutteita oli kaikesta, aseista, ampumatarvikkeista, viestivälineistä, kuljetuskalustosta ja muusta materiaalista. Suorituskyky on kuitenkin paljon muutakin kuin vain materiaalin tehoa. Myös määrä on laatua, kuten viimeisin Euroopassa käytävä Ukrainan sota osoittaa. Tehokkain ohjus tai tarkinkaan maaliin ohjautuva kranaatti ei yksinään ratkaise, jos niitä pitää ampua jatkuvasti kuukausien tai vuosien ajan. Ainoa Suomessa määrällisesti hyvällä tasolla ollut suorituskyvyn tekijä oli reservin määrä. Vasta puolustusvoimauudistus 2010-luvulla muutti joukkojen materiaalista suorituskykyä, kun joukkojen määrää supistettiin ankarasti. Jäljellejäänyt noin 180 000 sotilaan maavoima saatiin kohdullisesti varustettua.

Koulutustason ratkaiseva vaikutus suorituskykyyn on tullut uudelleen todistettua Ukrainassa. Meidän tasomme oli ja on edelleenkin hyvä. Kun tänään kuulemme ulkomaalaisten kehuja maavoimistamme, kehut kohdistuvat nimenomaan asevelvollisten osaamiseen. Puolustusbudjetin surullinen supistaminen 2010-luvulla johti kuitenkin myös kertausharjoitusten rajuun vähentämiseen. Se näkyi ikävästi ja liian kauan reservin koulutustason putoamana. Tätä kirjoittaessani koulutuksellisen suorituskyvyn aukkoa kurotaan umpeen niin paljon kuin joukko-osastojen kyky antaa myöten.

Suorituskyvyn kolmas tekijä on kulloinkin käytettävä taktiikka. Olemme sitten 1970-luvun siirtyneet alueellisen puolustusjärjestelmän sissitaistelua hyödyntävästä taktiikasta liikkuvuutta korostavaan taktiikkaan. En ota enää kantaa vanhan alueellisen puolustusjärjestelmän puolesta, mutta huomautan, että liikkuva taistelutapa vaatii nopeasti liikkuvan armeijan ja erittäin toimivan tiedustelun, sekä myös nopeasti liikkuvan, hyvin kattavan ja tietoa käsittelevän viestijärjestelmän, jota nykyisin johtamisjärjestelmäksi kutsutaan.

Liikkuvuus lienee yksi maavoimiemme heikkouksista vielä 2020-luvulla. Vaikka siihen panostetaankin kovasti, joukkojen ja niitä tukevien epäsuoran tulen yksiköiden liike perustuu edelleenkin liiaksi vuokra- ja ottoajoneuvoihin sekä vedettävään kalustoon. Panssaroitu kalusto tai telakuorma-autot ovat vain parhaiten varustettujen pataljoonien ja patteristojen käytössä.

Tärkein suorituskyvyn osatekijä on mielestäni loppujen lopuksi tahto. Napoleonin tiedetään lausuneen epäonnistuneen Espanjan sotaretkensä jälkeen, että maailmassa on kaksi tekijää, jotka hallitsevat; henki ja miekka ja pitkän päälle henki voittaa miekan. Olemme tätä kirjoittaessani Euroopan ainoa kansa, jonka nuoris-

ta miehistä edelleen suurin osa suorittaa asepalveluksen asevelvollisina. Pelkästään tämä osoittaa maanpuolustustahdon eli hengen suuruutta. Tehdyt mielipidemittaukset todistavat samaa ja osoittavat maanpuolustushengen konkretisoituvan selvänä tahtotilana.

Konetuliaseet kaikille

Uunituore rynnäkkökivääri oli jo oma palvelusaseeni saapumiserässä 3/73. Tuo 7,62 RK 62 oli palvelukseni alkaessa kevyt, moderni, toimintavarma ja tarkka ase. Sen tulivoimaa pidettiin hyvänä, nykyisin sanottaisi ennemminkin riittävänä Suomen keskiarvoisilla ampumaetäisyyksillä. Se ampuu 7,62x39 patruunaa, jonka läpäisy riitti, kun kellään ei siihen aikaan ollut ballistista suojausta. Sellainen tuli vasta myöhemmin. Rynnäkkökivääri oli 1970-luvulta alkaen jalkaväen perusase. Aluksi jalkaväen sodan ajan joukoissakin oli vain osalle jakaa rynnäkkökivääri. Muiden aselajien reservissä käytettiin vielä pitkään sotilaskivääriä ja erilaisia konepistooleja. Se, että varusmiehet käyttivät konetuliastetta, ei siis tarkoittanut sellaisen kuulumista kaikkien reservistä perustettavien jalkaväkiyksiköiden varustukseen. Kotimainen teollisuus valmisti rynnäkkökivääreitä puolustusvoimien tilausten hitaassa tahdissa.

Vasta Neuvostoliiton hajoaminen mahdollisti konetuliaseen tulon jokaisen suomalaisen kiväärimiehen aseeksi. Suomi osti vuonna 1991 entisen Saksan demokraattisen tasavallan, DDR:n varastoista 100 000 AK-47-rynnäkkökivääriä ja niihin 300 miljoonaa patruunaa. Ostettujen patruunoiden nalleissa on vähäinen määrä elohopeaa, jonka takia niitä ei käytetä rauhan aikana ympäristösyistä ja välttämättä altistumista. Vuonna 1992 Suomi osti Kiinasta toiset 100 000 rynnäkkökivääriä. Kiinalaisvalmisteiset aseet tulivat pitkäaikaisvarastoinnin vaatimassa varastorasvassa ja niiden käyttöönotto vaatii valtavan työn asevarikoilla.

Näiden kauppajen myötä maavoimien joukkojen varustelutaso parani huomattavasti, kun huonoimminkin varustelluiden joukkojen henkilökohtaiseksi aseeksi saatiin konetuliase. Tähän muutokseen kului lähes 30 vuotta ja se onnistui viimein Tavanomaiset aseet Euroopassa (TAE) -sopimuksen toimeenpanon avaaman eurooppalaisen ”kirpputorin” ja kiinalaisen halpamyynnin avulla. Kehityksen hitaus johtui maavoimien ylläpitoon suunnattujen varojen pienuudesta. Noihin aikoihin maavoimien kehittämisestä puhuminen tarkoitti käytännössä vain joitain yksittäisiä osia kuten panssarivaunuja tai ohjuksia, mutta ei joukkojen suorituskyvyn kehittämistä kokonaisuutena.

"Kun tykistö ampumatarvikkeet sai"...

Tykistön sanottiin saaneen ampumatarvikkeensa, kun Suomi osti tykkeitä ja niiden ampumatarvikkeita Itä-Saksan varastoista. Tapasin ulkomaankomennukselta palanneen Uudenkylän Aluevaraston päällikön, jonka tehtävänä oli kiertää tietyt varikot entisen DDR:n alueella ja valita niistä tykkeitä sekä niiden ampumatarvikkeita Suomeen lähetettäväksi. Hän kertoi käyneensä useammalla varikolla ja saaneensa osakseen arvostavaa ja kohteliasta käytöstä.

Itä-Saksassa varastointivastuussa olevat olivat pukeutuneet vaaleanruskeisiin työtakkeihin, jollaiset olivat minun ikäluokalleni tuttu näky ensimmäisissä kesätyöpaikoissa tehtailla tai varastoissa. Varastopäälliköillä oli eräseuranta ja varastotilanne yhdistettyinä ruutuvihkoihin ja merkitsemisvälineinä olivat kosmoskynät. Varastopäälliköt etsivät suomalaisille aina käyttökelpoisimmat materiaalit, joka tarkoitti esimerkiksi valmistuseriä ja -vuosia tai tehdyn huollon läheisyyttä. Suomi osti tuona hetkenä pääosan nykyisen tykistömme pääkalustosta eli 122H63-tykeistä ja niille ampumatarvikkeita enemmän kuin silloinen lukumääräinen varastointivaatimus edellytti. Kerrotaan, että materiaalia tuli kymmeniä junallisia ja junat olivat ennätyspitkiä. Suomen tykistö pääsi kertaheitolla eroon toista maailmansotaa edeltäneestä kalustosta. Elettiin jo vuotta 1992 – toisin kuin elektroniikka tykkirauta vanhenee hitaasti.

Ennen Itä-Saksan kauppaa tykistön kehitys oli keskittynyt sen käyttöön. Tykistömme osaaminen olikin maailman paras. Rohkenen näin sanoa enkä usko liioittelevani yhtään. Osaamisen ja tahdon lisäksi tarvitaan kuitenkin myös liikkuva ja kauaskantoisen kalusto, jos aiotaan taistella liikkuvasti. Tykistön ja kranaatinheittimistön liikkuvuus on välttämätön myös vastatykistötoiminnan nopean kehittymisen takia. Kaksitehokymmenluvulla hankitut K9-tykit eli Moukarit ja raskaat MLRS-raketinheittinjärjestelmät näyttävät suuntaa, johon tykistöä on vietävä 2020- ja 2030-luvuilla.

Parhaiten varustelluilla patteristoilla on 2020-luvulla itseliikkuvuus, ne siis jäävät eloon oman tulenavauksensa jälkeenkin. Asejärjestelmissä on automaattinen paikantamiskyky ilman GPS-yhteyttä jopa tykkikohtaisesti sekä lähtönopeustutka tai -tutkat. Näin varusteltu tuliyksikkö avaa tulen suoraan vaikutusammuntana ja itseliikkuvuuden lisäksi se on toinen omien tappioiden vähentäjä ja vihollisen tappioiden lisääjä. Kun tähän vielä lisätään ohjautuvat kranaatit, ei tarvitse enää kuin järjestää kranaatinheittimille kaikki sama ja saada määrä kuntoon. Tätä kirjoittaessani vain raketinheittimet ovat itseliikkuvia, tykistöstä sellaista on pieni osa ja kranaatinheittimistä vain murto-osa. Liikkuvaa sotaa ei voi käydä ilman liikkuvaa tykistöä eikä mitään sotaa voi käydä ilman tykistöä, joka toimii vielä ensimmäisen tulen aloituksen jälkeenkin.

Ukrainassa massamaisesti käyttöön tulleet droonit ovat luoneet paikalleen pysähtyneessä sodankäynnissä välialueen, jolta raskas aseistus on vedetty kauemmaksi. Tykistön liike tulenavauksen jälkeen samoin kuin asemien valmistelu ja suojaus ovat siten nousseet uuteen arvoon ja kohtaavat uusia taktisia sekä taisteluteknisiä haasteita. Maavoimien sodankäyntiä muutokset eivät heilauta sen enempää kuin konekiväärin keksiminen aikoinaan. Nopeimmin ajatteleva, oppiva ja sopeutuva voittaa tämänkin haasteen.

Suomen tykistöstä puhutaan usein Euroopan suurimpana. Se on liioittelua, koska vertailu tehdään väärään ilmansuuntaan. Suurin tykistö löytyy Venäjältä, myös sen eurooppalaisista osista. Valtaosa tykistöämme on vedettävää, alle 155 mm kaliiberiltaan ja suhteelliselta iältään yhtä vanhaa kuin kuuluisa Hyppyheikki, 120 K/78 -tykki Talvisodassa. Tykistömme lukumääräisellä suuruudella ei pitäisi kehuskella, osaamisella kyllä.

Myös kranaatinheittimistön kehitys on ollut enimmäkseen osaamisen kehittämistä. Suomalaisvalmisteiset kranaatinheittimet ovat parasta kalustoa antamaan jalkaväen lähitukitukea. Yhdeksänkymmenluvulla Neuvostoliiton kaaduttua ja kylmän sodan päätyttyä esitettiin ajatuksia poistaa jalkavälikomppanioiden kokoonpanosta kokonaan 81 mm kranaatinheittimet. Niitä ei kuulemma enää tarvittaisi modernissa sodankäynnissä. Luojan kiitos nämä ajatukset eivät menneet läpi ja kiväärikomppanian päällikön oma epäsuorasti ampuva tulituki jäi jokaiseen komppaniaan. Heittimien merkitys kokoonpanoissa varmistui nopeasti Afganistanin sodan kokemusten myötä.

Puolustusvoimauudistuksen myötä kranaatinheittimien lukumäärä tulijoukkueissa kasvoi kahdesta kolmeen ja tulen teho lisääntyi vastaavasti. Pohjoisen joukko-osastoilla on ollut käytössään telakuorma-autoihin asennettavat 120 mm heittimet 1990-luvun lopulta alkaen. Näin varusteltu kranaatinheitinkomppania kykeni halutun kaltaiseen liikkuvuuteen. Se oli myös esimerkki kustannustehokkaasta ratkaisusta, jolla saavutetaan haluttu kehitysaskel rajallisella rahalla.

Suomessa on kehitetty myös rikkaan miehen ratkaisu heittimistön tulivoiman kasvattamiseksi ja liikkuvuuskysymyksen ratkaisemiseksi. Tätä Amos-järjestelmää on käytössä tietääkseni yksi tuliyksikkö enkä usko lisää hankittavan, vaikka köyhän ei pitäisikään ostaa kuin parasta. Vaikuttaa siltä, että toimintavarmuudeltaan Amos ei välttämättä ole sodan olosuhteisiin sopiva. Joka tapauksessa se on Suomen Maavoimille liian kallis ja sitä se taitaa olla muillekin. Jos vajaan 40 pataljoonan heitinkomppaniat varustellaan itseliikkuvalla kalustolla, uskon ratkaisun löytyvän suomalaisten Pasin tai Sisun ja 120/81 ”Tampellan” yhdistelmästä. Tosin myös suovittoiseen maastoon soveltuvat heitinkomppaniat tarvitaan yhä.

AMOS-kaksoiskranaatinheitin, maailman paras kranaatinheitinjärjestelmä osoittautui erinomaiseksi. Sen hinta on suurvalloillekin kova eivätkä sen toimintavarmuuteen kaikki luota. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Panssarintorunta perustui pitkään sinkoaseistukseen ja suluttamiseen. Ensimmäisen sukupolven vähäiset pst-ohjukset oli sijoitettu pst-komppanioihin. Siirtyminen ohjuksiin ja kertakäyttöisiin sinkoihin tapahtui vähitellen 1980-luvulla. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

"Kevyestä" singosta kertakäyttöiseen ja "helvetin raskaasta" ohjuksiin

Seisoin poteron vieressä. Lataaja oli työntänyt harjoituslaukauksen 55S55:n eli kevyen singon putkeen. Partion johtajan annettua tulikomennon ampuja laukaisi aseensa, mutta tavanomaisen nenäontelon tyhjentävän jysäyksen sijasta kuuluikin vaimea tussahdus. Katsoin alas poteron suuntaan ja näin kranaatin roikkuvan siivekkien kohdalta putkessa ja valtavan ruutipalon lieskojen lyövän useamman metrin etäisyydelle eteen ja taakse. En saanut sanaa suustani, mutta ampuja sai. Hän huusi suoraa huutoa ja kääntyi hädissään. Lataaja kyyristyi ampujan jalkoihin poteron pohjalle ja minä väistelin hyppien tulisuihkua. Se ei onneksi monta sekuntia palanut, mutta tarpeeksi kauan aiheuttaakseen ansaittua kauhua lähiympäristössä.

Jälkeenpäin sain tietää, että kyse oli ruutipanoksen vajaapalosta, jollaisia joskus sattui harjoituslaukauksille, kun ammuttiin paljon. Vääränlaisen syttymisen saattoi aiheuttaa kiivaasta ampumisesta kuumentunut putki. Syttymissyys jäi minulle epäselväksi, vaikka asia tutkittiin. En koskaan saanut tietään tutkimuksen lopputulosta.

Tämä episodi sattui kesällä 1977 Hollolassa sijaitsevan Hälvälän harjoitusalueen sinkoampumaradalla. Olin silloin uunituoreena luutnanttina palveluksessa panssarintorjuntajoukkueen johtajana Hämeen Ratsujääkäripataljoonan Esikuntaeskadroonassa ja tietenkin johdin siihen aikaan paljon sinkoammuntoja. Tuo harjoituslaukauksen vajaapalo ei lisännyt uskoani silloisten aseidemme kykyyn olettettua vihollisen panssareita vastaan. Minulle oli kyllä vakuutettu sekä kevyen, että raskaan singon tehokkuutta, ja olin itsekkin ampunut erilaisiin teräslevyihin sekä nähnyt aseiden läpäisykyvyn.

Vuosien 2022–2024 kokemukset Ukrainan sodan taisteluista antavat olettaa, että sinkomme olisivat olleet todellakin tehokkaita aseita sen aikaisiin taisteluvaunuihin ja tietenkin myös rynnäkkövaunuihin. Toinen asia on, olisiko niitä ollut jakaa joukoille tarpeeksi ja oliko ampumatarvikkeita tarpeeksi. Näihin kylmääviin tosiasioihin pääsin tutustumaan vasta paljon myöhemmin. Samalla panssarintorjunta oli kehittynyt uudelle tasolle, mutta aseiden lukumäärät tai paremminkin niiden vähäisyys vaivasivat mieltäni sitä enemmän mitä enemmän sain asiasta tietoa.

Tehtäviini kuului myös raskaan singon koulutuksen antaminen tietyille määrälle ratsumiehiä. Muodostimme harjoituksiin kaksiputkisen raskassinkojoukkueen. Ammunnat sisäpiipuilla suoritettiin Hälvälässä ja harjoituslaukauksilla Hätilässä. Jokainen saapumiserä pääsi ampumaan muutaman kovan laukauksen panssariromuihin aseiden tehon osoittamiseksi. Läpäisy oli 1970-luvun lopun vaunukalustoon riittävä, mutta osuma oli saatava sivusta tornin juureen tai telapyörien väliin tornin kohdalla. Osumisen vaikeus piili kranaatin hitaassa lähtönopeudessa, jonka vuoksi kaareva lentorata vaati etäisyyden tarkkaa tietämistä. Joukkueen etäisyyden mittaaja optisine välineineen oli siksi tarpeen. Taistelukyvyyn varmistamiseksi tarvittiin myös huolellinen tuliaseman, väistöaseman, vaihtoasemien ja suoja-aseman valmistelu tuliasemakortteineen. Tulenavaus paljasti aseiden varmasti ja se saattoi edellyttää huippunopeaa asemanvaihtoa. Tätä luonnollisesti harjoiteltiin paljon ja aseiden raskaus tuli tutuksi panssarintorjuntamiehille.

Pimeätaistelukyky edellytti ulkopuolista valaisua, joten pimeällä tapahtuva tulitoiminta oli todellisuudessa mahdollisuuksien ylärajalla. Rauhanajan ammunnoissa toki pimeälläkin onnistuttiin saamaan osumia. Raskaalle singolle kehitettiin pimeätähtäin, mutta siitä minulla ei ole kokemuksia. Olen kuullut sen olleen käyttökelpoinen. Ampumaetäisyshän oli rajallinen, käytännössä muutama sata metriä, joten viime vuosituhannen lopun pimeäkiikareiden kehitysaste mahdollisti tarkan tulitoiminnan myös sinkoaseilla. Raskaan singon ampumatarviketta kehitettiin panssaroinnin kehittyessä monikerroksiseksi. Aktiivipanssareiden tultua käyttöön

uusi kaksoislatauksella varustettu kranaatti tehosi niihinkin. Samanaikaisesti tapahtunut panssarintorjuntaohjusten taistelulatausten ja käytettävyyden kehitys haastoi kuitenkin raskaat singot.

Raskaalle singolle tuli panssaroimattomuuden ja paljastumisen takia yhä vaikeammaksi selviytyä tulenavausta pidemmälle, ja niinpä erilaiset ohjukset syrjäyttivät sen. Ohjukset ovat minulle vieraampi ase. Olen seurannut niiden kehitystä kauempaa, joten omakohtaisen kokemuksen puutteen takia jätän niiden tulon ja vaikutusten kommentoinnin vähemmälle. Totean vain, että panssarintorjuntaohjus teki jalkaväestä lähes tasavertaisen taistelussa panssareita vastaan. Tämä on todennettu myös Ukrainan sodassa.

Pitteinen maastomme mahdollistaa jalkaväen liikkeen tai väijymisen sopivalla etäisyydellä vaunusta ja moderni ”ammu ja unohda” -ohjus tuhoaa vaunun lähes aina tai ainakin tekee siitä taistelukelvottoman. Maaston peitteisyys saattaa kuitenkin joissain tapauksissa osoittautua tulitoimintaa rajoittavaksi tekijäksi. Kyse on loppujen lopuksi siitä, riittääkö kulloinkin panssaritaisteluun joutuvalla jalkaväen osastolla ohjuksia vaikutusalueella olevien vaunujen tuhoamiseksi, vai onko vaunuosasto tulenantokykynsä jatkuvuuden takia paremmassa asemassa. Yksittäinen ase on vain yksittäinen ase ja niitä pitää olla taisteluun menevän jalkaväen mukana kulloinkin odotettavissa olevan viholliseen nähden tarpeeksi ja täydennys on oltava mahdollista suorittaa ennen ohjuksien loppumista tai uusien maalien ilmestymistä.

Kevyeen sinkoon ei koskaan kehitetty pimeätähtäintä ja ase jäikin kehityksestä jälkeen ja lopulta pois käytöstä 1990-luvulla. Selvitäkseen taistelukentällä jalkaväki ja kaikki muutkin joukot tarvitsevat kyvyn tuhota kevyitä panssareita. Vihollisella on periaatteessa rynnäkö- tai kuljetusvaunu jokaista kivääriryhmää kohti. Kevyt sinko korvattiin kertakäyttöisillä singoilla 1980-luvulta alkaen. Kertasinko eli Kesko tuli jokaisen taistelijan aseeksi. Siksi sen käyttö liitettiin peruskoulutuskauden koulutusohjelmaan ja jokainen varusmies ampuu harjoitusraketin tai -raketteja ja jotkut kovankin.

Ensimmäinen Suomeen hankittu kertasingomalli oli helppokäyttöinen ruotsalainen Pansarskott m/68 ”Miniman”. Se jäi nopeasti pois käytöstä amerikkalaislähtöisen, Norjassa lisenssillä valmistetun kertasingon, 66 KES 88 tieltä. Tämä maailmalla laajasti käytetty ase on jatkuvan kehittämisen kohteena. Se on tarkoitettu massamaisesti käytettäväksi lähitorjunta-aseeksi ja sopii myös meidän käyttöömme. Kun erilaisten panssaroitujen maalien määrä nykyaikaisella taistelukentällä voi olla suuri, on kertasingoja, jokaisen taistelijan aseita, oltava runsaasti käytettävissä. Minun palvelukseni aikana näiden määrä ei ollut mielestäni riittävä. Ymmärtääkseni myöhemmät hankinnat ovat muuttaneet tilannetta.

NH90 osoittautui luotettavaksi työjuhdeksi varsinkin erikoisjoukkojen kuljetusvälineenä. Luotettavuus ja käytettävyys on saatu aikaan joukkojen, huollon ja logistiikan saumattomalla yhteistyöllä. Monissa maissa tässä ei ole onnistuttu yhtä hyvin. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Helikopterit ja mihin niitä käytetään

Suomeen haluttiin hankkia taisteluhelikoptereita 2000-luvun alussa. Kansanedustajien enemmistö piti niitä hyökkäysaseina ja siksi arveluttavana varusteena Venäjän rajanaapurille. Jotkut sanoivat selvästi, ettei meidän pidä hankkia aseita, jotka hermostuttaisivat itänaapuria. Toiset kauhistelivat julkisuudessa esiintyneitä arvioita taisteluhelikoptereiden hinnasta. Eripuraa esiintyi puolustusvoimien sisälläkin. Pelättiin, että kallis järjestelmä ei riittäisi pitkän itärajan puolustamiseen, ja että kaikki rahat menisivät helikoptereihin. Hyökkäyksellisen ”taisteluhelikopteri” nimen sijasta hankinnan kannattajat keksivät uuden termin ”saattohelikopteri”, ja koska tarvittiin saatettava, alettiin valmistella kuljetushelikopterien uusimista erikoisjoukkojen tai tärkeiden reservien siirtämiseksi.

Lopulta päädyttiin siihen, että poliittinen päätöksentekijä ei hyväksynyt taisteluhelikoptereiden hankintaa, mutta kuljetushelikoptereiden kyllä. Niinpä meille hankittiin pataljoonallinen (20 kpl) NH90-helikoptereita, ilman tunkeutumiskykyä vihollisen hallussaan pitämälle alueelle.

Erikoisjoukkopataljoona ja Helikopteripataljoona organisoitiin Erikoisjoukkorykmentiksi Uttiin. Aluksi puolustusvoimien ylin johto korosti, ettei helikopteripataljoona ole erikoisjoukkojen yksinoikeus, mutta tällaiset äänet lienevät

hiljalleen laantuneet. Erikoisjoukkojen nopean siirtymisen varmistaa nyt rykmentin oma ilmakuljetuskyky. Toki muutkin joukot pääsevät harjoittelemaan niiden käyttöä.

Laajassa maassamme helikopterit ovat tarpeellinen työkalu johtajien, erikoisjoukkojen, pienten reservien, kriittisten varaosien ja joskus haavoittuneidenkin nopeaa kuljettamista varten. Ilmakuljetus vaatii aina edes hetkellisen ilmaherruuden, ajantasaisen ilmatilannekuvan ja toimivan omakone-tunnistuksen, muuten se on liian suuri riski.

Helikoptereiden määrästä ja kaluston oikeellisuudesta käydään oikeutetusti joskus kiivastakin keskustelua, enkä siihen tässä osallistu. Totean käyttäneeni erilaisia helikoptereita viimeisinä palvelusvuosinani yksittäin tai noin 10 koneen osastoina tilanteesta ja tarpeesta riippuen ja olen aina ollut tyytyväinen tilaukseni toteuttamiseen. Tulevat vuodet osoittavat valitun kaluston käytettävyyden ja taloudellisuuden tason. Jään mielenkiinnolla seuraamaan.

Taktiikan kehittyminen

Suomalainen sotataito on aina perustunut olosuhteiden hyväksikäyttöön, hyvään osaamiseen ja suorituskyvyn puutteiden korvaamiseen innovatiivisuudella ja aktiivisuudella. Taktiset johtajat ovat osanneet tehdä ratkaisuja, joiden toteuttaminen on johtanut menestykseen alivoimaisenaikin. Miten taktiikkamme kehittyi tai muuttui palvelukseni aikana?

Taistelun keskeisin osa on perusyhtymä, kaikkia aselajeja sisältävä joukko, jolla on riittävästi voimaa itsenäisiin sotatoimiin. Se on perinteisesti koko tarkastelujakson ollut prikaati: Jalkaväkiprikaati, joka liikkuu ottoajoneuvoilla tai prikaateista parhaiden varustellut puolustusvoimien omalla kalustolla. Varhaiset Jääkäriprikaatit, joiden pataljoonien miehistö liikkui polkupyörin, poistuivat joukkoluettelosta puolustusvoimauudistuksen myötä. Panssariprikaateja oli kaksi ja niihin keskitettiin panssarikalustomme. Nekin poistuivat, kun perustettiin sodan ajan joukoiksi Karjalan ja Porin Jääkäriprikaatit sekä erilliset panssaripataljoonat.

Prikaatien lukumäärää alettiin pienentää 2000-luvulla, koska modernia johtamisjärjestelmää ei korkean hinnan takia olisi saatu niihin ja vanha lankayhteyksiin perustuva johtamisjärjestelmä tuli tiensä päähän. Poistuvien prikaatien tilalle ryhdyttiin muodostamaan pataljoonan ja patteriston taisteluosastoja. Joukkotyyppi

Jääkärikärki etenee. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

sopi senhetkiseen uhkakuvaan, koska toivottiin Suomen olevan mahdollisen yleiseurooppalaisen sodan sivusuunta. Venäjän osoittauduttua kykeneväksi ja halukkaaksi hyökkäämään yhteen maahan kerrallaan, prikaati perusyhtymänä tulee palaamaan entiseen arvoonsa. Pataljoonan taisteluosasto on osoittautunut Ukrainan sodassa liian pieneksi yksinään ja useampaa niitä yhdessä käytettäessä tarvitaan aina yhteinen taistelun johtaja, siis prikaatin komentaja apunaan prikaatin esikunta ja tietenkin toimiva viestijärjestelmä.

Vielä 1970-luvulla uskottiin jääkäripataljoonan kykyyn selviytyä kohtaamistais-telusta panssaroitua vihollista vastaan. Jääkärikärjen toimintaa harjoiteltiin kovasti. Olihan jääkärikärki pystynyt pysäyttämään hetkeksi panssariarmeijan kärjen Karjalan kannakselle kesällä 1944, miksei siis myös nyt, ajateltiin.

Taktiikka muuttui, kun 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun alkupuolella järjestettiin sarja kokeiluharjoituksia. Sain olla komppanianpäällikkönä näissä harjoituksissa. Tulin keltaisen panssarikärjen saartamaksi monta kertaa, mutta valmistellussa puolustuksessa hyvin linnoittautuneena pärjäsimme. Kokemusten myötä hyökkäyksellinen taktiikka muuttui enemmän puolustusvoittoiseksi. Puolustus perustui syvyyttä omaaviin puolustusasemiin, joissa puolustukselle edullisessa maastossa sijainneiden pidettävien maastonkohtien muodostama verkosto ja miinoitteet es-

tivät vihollisen liikkeen sille edullisille alueille. Puolustuksen piti olla joustavaa ja murtoon päässyt vihollinen valmistauduttiin tuhoamaan vastahyökkäyksin. Vastahyökkäyksen piti olla hyvin tiedustelu ja valmisteltu, ei enää kohtaamistaistelu, koska siihen ei ollut välinettä saatavilla.

Kohtaamishyökkäykseen kykenivät vain panssaroidut joukot. Niiden kaluston modernisoitumisen myötä liikkuva taktiikka alkoi elpyä. Oletetun vastustajan tunnettu massiivinen tulenkäyttö, kyky murtautua tulella läpi, johti myös aktiivisen ja liikkeeseen perustuvan taktiikan kehittämiseen muuallakin jalkaväessä. Tiedettiin, että paikallaan oleva joukko paljastuu varmasti ja uskottiin sen olevan massiivisella tulenkäytöllä tuhottavissa. Kykyyn linnoittaa riittävästi ei oikein uskottu.

Näistä lähtökohdista kehittyi Maavoimien uusi taistelutapa. Tämän taktiikan ehdottomia edellytyksiä olivat hyvä ja nopea maastoliikkuvuus, modernin panssarintorjunnan ja ilmatorjunnan riittävyys liikkuvan joukon mukana, hyvä johdettavuus ja hyvä elektronisen sodankäynnin sietokyky. Jos jokin näistä osatekijöistä jää puutteelliseksi, on pakko nopeasti palata vanhaan puolustusasemataktiikkaan, linnoittamiseen ja massiiviseen miinoittamiseen. Liikettä jäävät silloin edustamaan vain vastahyökkäykset oman ryhmytyksen sisällä. Droonien käytön lisääntyminen tulee myös johtamaan liikkeen vähentymiseen, ellei lähi-ilmatilannekuva ja kyky torjua drooneja ole riittävän hyvä.

Suomessa ja myös puolustusvoimissa oli NL:n hajoamisen jälkeen vallalla ajatus, että tiedustelu antaa ennakkovaroituksen mahdollisesti tulevasta hyökkäyksestä riittävän ajoissa. Vuosituhannen vaihteen molemmin puolin tapahtui kuitenkin useita kertoja, että Venäjän aggressioihin liittyvää ennakkovaroitusta ei tullut tai sitä ei uskottu tai poliittinen tilanne oli sellainen, ettei puolustusvalmiuden kohottamiseen ryhdytty. Venäläisten suurhyökkäys Kiinaan helmikuussa 2022 alkoi naamioimalla joukkojen keskittäminen normaaliksi sotaharjoitukseksi, johon lännessä uskottiin, koska se oli mieluisin vaihtoehto.

Johtopäätökset vaaran merkeistä, kuten materiaalin ennakkovarastoinnista sotaharjoitusten varjolla jäivät tekemättä kaikkialla Euroopassa. Suomen onneksi on todettava, etteivät nämä tapahtumat suoranaisesti kohdistuneet Suomeen, mutta olisivat voineet kohdistua. Jotenkin minulle jäi käsitys, että meilläkin herättiin toistuvasti kasakan nauruun, vaikka aggressiivisen kauden merkit olivat aivan selvät Venäjän aloittaessa Tšetšenian 2. sodan, Georgian sodan, Krimin valtaamisen, Itä-Ukrainan sodan ja viimein Ukrainan valtausyrityksen helmikuussa 2022.

Venäjän vallattua Krimin vuonna 2014 ilman yhtään laukausta, meillä havahduttiin ja ryhdyttiin voimaperäisesti palauttamaan nopeaa toimintavalmiutta yllätyshyökkäyksen varalta. Täytyy myöntää, etten ymmärrä, miksi tähän ei ryhdytty jo 2008 Georgian sodan alettua. Sehän oli malliesimerkki hyvin valmistellusta ja harjoitellusta yllätyshyökkäyksestä. Venäjä oli luonut yllätyshyökkäyskonseptinsa jo 1990-luvun lopulta alkaen ja Georgian sotaa voidaan pitää sen ensimmäisenä käytännön harjoituksena. Konsepti tunnettiin hyvin Maavoimien Esikunnassa, mutta tarvittiin suurempi pelästyminen, ennen kuin Suomessa reagoitiin. Krimin miehitys 2014 osoitti, että teoriaa voidaan todellakin panna käytäntöön ja Venäjän hyökkäys helmikuussa 2022 Kiovan porteille olikin jo tyylipuhdas strateginen isku.

Uhkakuvan muutoksen myötä rakennettiin valmiusjoukot. Ne varusteltiin ja koulutettiin hyvin. Jotta niiden valmiutta ja suorituskykyä voidaan arvioida, pitää ajoittain tehdä laaja valmiusharjoitus, jossa käsketään palvelukseen myös valmiusjoukkojen täydennysosat reservistä. Harjoitukseen pitää liittää materiaalin, myös ampumatarvikkeiden ja räjähteiden, hajauttaminen joukoille. Tällaisten harjoitusten jälkeen voidaan pohtia valmiusjoukkojen riittävyyttä erilaisissa skenaarioissa.

Taktiikka kehittyi jatkuvasti uhkakuvien vaihtuessa, sotatekniikan parantuessa, olosuhteiden muuttuessa, käytössä olevien voimavarojen vaihdellessa ja myös kansainvälisen politiikan muuttuessa. Uudet tarpeet rakentuvat yleensä vanhan päälle eivätkä vanhat uhkat useinkaan katoa uusien tieltä. Taktiikka kehittyi ja muuttuu aina, mutta taktiikan perustotuudet eivät muutu, niiden olemus tosin saattaa vaihdella.

Muuttumattomia perusasioita jo Sunzin ajoilta ennen ajanlaskumme alkua ovat ainakin ennakkoinnin ja tiedustelun tarve, aikatekijän huomioon ottaminen, yllätyksen merkitys, painopisteen luomisen välttämättömyys, sivustojen ja selustan suojaamisen tarve, reservin tarve, voimien taloudellisen käytön tarve ja jatkuvuuden varmistamisen välttämättömyys. Sotatekniikan kehittyminen on muuttanut aselajien ja puolustushaarojen yhteistoiminnan välttämättömyydeksi. Jos kärjessä hyökkäävän pataljoonan on mukautettava liikkeensä tulivalmistelun aikatauluun, on epäonnistuminen lähellä. Niinpä hyökkäyksen kärjen onkin voitava määrittää tuen aikautus ja tukevien osien on pystyttävä mukautumaan siihen. Suomi on sodissaan menestynyt ennen kaikkea taistelutahdon sekä innovatiivisen ja aloitteellisen taktiikan ansiosta. Kaiken pohjana on kuitenkin reserviläisten kyky toimia järkevästi ja yhteen hiileen puhaltaen.

Kehitys 2020-luvulla reservistä nähtynä

Puolustusvoimien kehittämisen ajureita 2020-luvulla ovat Suomen Nato-jäsenyys ja Ukrainan sota. Nato on päätenyt lähtöruutuunsa eli oman alueensa puolustamiseen. Kriisinhallinnan ja vastasissioperaatioiden jälkeen Naton perustamissopimuksen viides artikla on palannut vanhaan arvoonsa, kun Venäjä aloitti laajentumishaluisen politiikkansa mukaisen sodan Ukrainassa. Ihmetellä tietenkin voi, miksi Nato reagoi aikaisintaan vuonna 2014 tai vasta vuonna 2022.

Valmistautuminen sotaan ja sotilasoperaatiot heti Putinin ensimmäisestä presidenttikaudestaan alkaen eivät muuttaneet suhtautumista Venäjään. Epäilemättä puuttumattomuus auttoi aggressiivisen politiikan leviämistä venäläisten ajattelussa. Ukrainan auttaminen siinä mitassa, että sota on jatkunut, mutta ei päätenyt, on kehittänyt venäläisten taistelukykyä. Vuosi 2025 on tuonut mukanaan uuden tilanteen Venäjän päästessä neuvottelemaan suoraan Yhdysvaltojen kanssa eurooppalaisten ja Naton päiden yli.

Puolustusliittoon kuuluminen tulee tietenkin muuttamaan myös Suomen maavoimia. Muutokseen johtaa Naton maallemme antama operatiivinen tehtävä. Se on salainen tieto, mutta voisi kuvitella sen kuuluvan jokuinkin seuraavasti: ”Suomi puolustaa Naton itärajaa alueellaan omin ja erikseen sovittavan liittolaisavun voimin. Suomi valmistautuu lähettämään erikseen määriteltävät joukot 5. artiklan mukaisiin tehtäviin xxx-alueelle.”

Ymmärrettävästi tällainen tehtävä edellyttää suorituskkyä, jonka Nato määrittää. Epäilen, että Maavoimien suorituskkyä on parannettava 2020-luvun alun tilanteesta huomattavasti. Nato rakentaa kestävää puolustuskkyä edellyttäen, että se voi suhtautua luottamuksella Suomen kkyyn toteuttaa meille määrätty operatiiviset tehtävät mahdollisimman vähäisellä liittolaisavulla.

Liittolaismaiden edustajat arvostavat sitä, että emme ajaneet puolustustamme alas kylmän sodan päättymisen jälkeen, kuten niin monet maat tekivät. Niinpä alueemme puolustusta ei tarvitse lähtökohtaisesti rakentaa liittolaisten suorituskkyjen varaan kuten esimerkiksi Baltiassa on laita. Ukrainan sodan ja kansainvälisen poliittisen tilanteen kehitys on paljastanut suurimpien kehitystarpeiden olevan muualla Euroopassa.

Maavoimien suorituskkyyn kehittämisen kohteita tulevat olemaan materiaalin kuljetuskkyyn varmistaminen kaikissa tilanteissa, joukkojen johtamisjärjestelmien modernisoiminen koskemaan kaikkia joukkoja, joukkojen liikkuvuuden ja suojan merkittävä parantaminen, joukkojen tulivoiman lisääminen alkaen kivääriryhmäs-

tä operatiivisen tulenkäytön ulottuvuuteen, epäsuoran tulen tuliyksiköiden liikkuvuuden muuttaminen vedettävästä itseliikkuvuuteen, joukkojen ilmatorjunnan lisääminen ja ilmavoimien yhteistoimintakyvyn lisääminen, droonien käytön ja torjunnan liittäminen kaikkeen toimintaan... luetteloa voisi jatkaa pitkään, mutta tuossa on hyvä alku.

Maavoimien suorituskyvyn parantaminen tulee olemaan hinnaltaan hävittäjä-hankintaa kalliimpi, jos se tehdään kunnolla. Suomen vajaan 200 000 sotilaan vahvuisen maavoiman on kyettävä torjumaan Ukrainassa 2022 alkaen nähdyn kaltaisen hyökkäysvoima. Ukrainan aktiivisen rintaman pituus on 1 000 km, kuten meilläkin saattaisi olla ja Ukraina torjuu hyökkäystä noin 400 000 sotilaan voimin. Tietenkin osaaminen ja tahto ratkaisevat, mutta ilman riittävää välinettä on vaikea saada ennaltaehkäisevää vaikutusta ja tarvittaessa torjuvaa vaikutusta. Liittolaisten osallistuminen tasoittaa voimasuhteita, mutta liittolaisten maavoimien joukkojen varaan ei Suomen puolustusta rakenneta. Liittolaisten rooli tullee kattamaan ennen kaikkea avaruustoimintaa, tiedustelua, ilmatoimintaa, syvälle ulottuvaa vaikuttamista ja logistiikkaa.

Ukrainan sotaa seurataan kaikkialla tarkasti. Sodan opit näkyvät jo sodan kestäessä myös Suomen maavoimien kehittämisessä. Odotan mielenkiinnolla tietoja siitä, miten droonit tulevat muuttamaan epäsuoran tulen käytettävyyttä ja tulenjohdon organisoitumista. Kaikista teknisistä harppauksista huolimatta sodankäynnin ratkaisevaksi tekijäksi ja viimeiseksi lukoksi näyttävät edelleen jäävän etulinjan taistelijat poteroissaan.

Toinen mielenkiinnon kohde onkin jo ensimmäisessä maailmansodassa hyväksitty koetun linnoittamisen renessanssi. Venäjän tulenkäyttö ei olekaan niin kaiken murskaavaa, etteikö hyvin linnoittautunut puolustaja kykenisi torjuntaan, kunhan aselajit toimivat yhdessä.

Ukrainalaiset kykenevät jo korvaamaan etulinjan jalkaväkeä drooneilla. Samalla taktisen tason droonijoukot ovat itse muuttumassa etulinjan jalkaväeksi. Aika näyttää johtaako tämä trendi pidemmälle. Tekniikan kehittymisen lisäksi se riippuu käyttöön saatavien sotilaiden määrästä ja osaamistasosta.

Ukrainan sota tuo varmaan monia muitakin kehittämiskohteita, mutta yksi huomio jo tätä kirjoitettaessa on varma. Se on suomalaisen asevelvollisuusmallin ylivertaisuus. Kaikista asevelvollisista on oltava kattava rekisteri, jollainen meillä jo on ja joka mahdollistaa palvelukseen määräämisen. Toinen asevelvollisuuden suuri tekijä on asekoulutuksen saaneiden määrä. Ilman tätä pohjakoulutusta palvelukseen määrättävän kouluttaminen selviämään edes auttavasti taistelussa kestää vähintään

3–4 kuukautta. Varusmiespalveluksen suorittanut tarvitsee puolestaan yhden päivän tai enintään muutaman viikon koulutuksen sen mukaan kauanko edellisestä koulutuksesta on ja onko käytettävä materiaali ja aseistus tuttua.

Hengen ja materiaalin lisäksi sotilaallisesti ratkaisevin tekijä on reservin koko, siis sen riittävyys. Aikaisempien sotien ja harjoituskokemusten perusteella tiedetään, että täydennyksiä tarvitaan jo ennen taistelun alkamista useita prosentteja joukon vahvuudesta. Tämä johtuu sairastumisista, loukkaantumisista, muuttoliikkeestä, osoittautumisesta kykenemättömäksi valittuun tehtävään ja järjestelyjen muista vaikeuksista.

Taisteluiden alkamisen jälkeen täydennystarve kohoo taistelun aiheuttamien tappioiden ja taistelukunnon ylläpidon myötä jopa kymmeneen prosentteihin. Talvi- ja jatkosodissa kiivaimpien taisteluiden aikoina tappiot kohosivat useisiin satoihin kaatuneisiin ja haavoittuneisiin vuorokaudessa. Reserviä tarvitaan siis enemmän kuin vain muodostettavien joukkojen määrävahvuuden verran tappioiden täydentämiseksi ja tarvittaessa uusien joukkojen muodostamiseksi. Pitkittyvässä sodassa mitataan lopulta koko yhteiskunnan potentiaalia ja resilienssiä.

En asevelvollisuudesta kirjoittaessani ota kantaa koko ikäluokkaa koskevaan asevelvollisuuteen. En halua ottaa kantaa siksikään, että mielestäni sota ja sotiminen eivät ole tasa-arvokysymyksiä eivätkä myöskään perustu vapaaseen valintaan. Sodassa asevelvollisen on kyettävä suoriutumaan tehtävistään äärimmäisen rasituksen ja kuolemanpelon vallitessa. Esimerkit Euroopasta osoittavat, ettei Suomen kokoisesta kansasta löydy riittävästi vapaaehtoisia ottamaan haaste vastaan. Se ei onnistunut myöskään Ukrainassa, jossa kevääseen 2024 mennessä palvelukseen käsketyt noin 900 000 käytännössä vapaaehtoisia eivät riitä.

Jos koko ikäluokkaa koskevat kutsunnat ja palvelukseen määrääminen joskus toteutuvat, varusmiespalvelukseen on kuitenkin käskettävä sotilaallisen tarpeen mukaan valittuja niin paljon, että riittävä koulutetun reservin määrä voidaan ylläpitää. Siihen nykyinen asevelvollisuusjärjestelmä kykenee.

Maavoimia on ennen Ukrainan sotaa ylläpidetty alimitoitetuilla budjeteilla. Sodan tultua takaisin Eurooppaan ja hyökkääjän ollessa rajanaapurimme, tilanne on muuttunut ja Maavoimista tulee kehittämisen keskipiste. Puute pakottaa keksimään uusia ratkaisuja kaikessa sotaan liittyvässä Toivottavasti maavoimien kehittäminen osana liittokunnan ennalta ehkäisevää pelotetta johtaa 2020-luvulla olosuhteissamme toimiviin tuloksiin. Aikaisemmin tehdyt kehitysaskleet ovat talouden asettamista rajoista huolimatta olleet oikeansuuntaisia, vaikka eivät riittävän kokoisia. Perusta on siis vahva pian alkavalle suorituskyvyn parantamiselle. Toivottavasti se ehditään tehdä ajoissa.

Viisvitosesta Leoon – ura panssarikaluston muutoksen matkassa

Jukka Pennanen

Upseerin ura saa joskus tarkoituksella, joskus sattumalta ja usein oman kiinnostuksen seurauksena toistuvia kosketuspintoja johonkin osaan puolustusvoimien toimintaa. Yksittäinen opinnäytetyökin voi vaikuttaa, kun etsitään sopivaa henkilöä määrättyyn tehtävään. Syvä paneutuminen aselajin erityiskysymyksiin, voi pitää upseerin oman aselajinsa huomassa, mutta yleensä osaamisesta pyritään silloinkin rakentamaan niin laaja-alaista, että roolin yleisjohtajana kykenee vaivatta omaksumaan. Jukka Pennanen lahkeeseen tarttui T-55-panssarivaunun torni ja kiintoisasti se roikkui mukana varusmiehestä kenraaliksi.

Panssarijoukkojen pitkäaikainen työjuhta modernisoitu T-55M kalustolla varustettu komppania hyökkäämässä pioneerien rakentaman sillan yli. Neuvostoliitosta 1960–1970-lukujen taitteessa bankitut T-55-taistelupanssarivaunut modernisoitiin 1990-luvulla ja ne palvelivat eri tehtävissä 2020-luvulle. [Panssarikoulu]

*Panssarivaunukomppania lähdössä ampumaleirille Parolan asemalta Niinisalon Pohjankaan-
kaalle huhtikuussa 1978. Komppanian kalustona 10 kpl T-55 ja 4 kpl BTR 50 PK -vau-
nuja. [Jukka Pennanen]*

Rannikkotykistön varusmies ja tornitykit

Kesäkuun lopun helteinen päivä vuonna 1972: Rannikkotykistön tulenjohtolin-
jan upseerioppilas on muiden mukana kurssin kovapanosammunnoissa Kuivasaa-
ressa Helsingin edustalla. Tuliasemalinjan tykkikalustona on 76 ITK 31. Tulen-
johtolinjalla etäisyysmittarina on Zeissin 5-metrinen liikkuvamerkkinen stereo-
etäisyysmittari, suunta saadaan optisilla suuntimilla. Molemmat laitteet tykkien
tavoin ovat 1930-luvulta. Tykkikohtaiset ampuma-arvot lasketaan manuaalisesti
kasematin keskiössä.

Seuraavana päivänä rannikkotykistön tarkastaja, talvisodassa Viipurinlahden tais-
teluissa vaikeasti haavoittunut eversti Eero Veranen valitsee satunnaisesti upsee-
rioppilaan, minut johtamaan ensimmäisenä varusmiehenä juuri käyttöönotetun
T-55 tornikanuunapatterin tulta. Etäisyys ja suunta saadaan nyt tutkalta ja tykki-
en ampuma-arvot laskee tietokonepohjainen ammunnanlaskin. Tuli on tehokasta
ja panssarivaunujen tornitykit tekevät 19-vuotiaaseen tulenjohtajaan lähtemättö-
män vaikutuksen.

Kehittyvistä panssarijoukoista Pääesikuntaan

Keväällä 1976 toisen vuosikurssin kadettina pähkäilin aselajivalintojen kanssa; rannikkotykistöön vai jalkaväkeen. Jalkaväessä oli mahdollista päästä panssarijoukkoihin, joilla on myös rannikkotykistön tapaan nuo mainiot T-55:n tykkitornit, ja mikä parasta, liikkuvalla alustalla. Panssarikoulussa alkoivat panssarilinjan kadetin T-55-opinnot lokakuussa 1976. Myöhemmin nuorena upseerina sain ajo-, johtaja- ja ajo-opettajaoikeuksia useille muillekin panssarivaunutyypeille. Neuvostoliittolainen kalusto tuli tutuksi, huoltoa ja välyksien mittaamista riitti, mutta kalusto ei pettänyt pakkasillakaan. Pahin ongelma oli rajoittunut pimeätoimintakyky, jota infrapunataajuudella toimiva valonheitin ei pelastanut.

Yliluutnanttina olin mukana Rovajärvellä koeammunnoissa, joissa testattiin rannikkotykistön hankkimia 100 mm:n valoammuksia sekä Boforsin kehittämiä, vaunujen torneihin kiinnitettäviä Lyran-pienoisheittämiä. Kokeiluissa päädyttiin jälkimmäisiin ja näin alkoi venäläisen panssarikaluston modernisointi. Samoihin aikoihin Parolannummelle saapuivat ensimmäiset Saab Training Systemsin BT-41 ampumasimulaattorit. Kapteeniksi ylennettynä 1.psvk:n päällikkönä pääsin ihastelemaan prismoista heijastuvan lasersäteen mahdollisuuksia ampumataidon kehittämisessä.

Sotakorkeakoulun jälkeen sain yleisesikuntakapteenina siirron pääesikunnan jalkaväkitoimistoon vastuualueenani panssari- ja panssarintorjuntakalusto. Neuvostoliitosta hankitut T-72:t oli otettu käyttöön ja niiden myötä perustettiin toinen sodan ajan panssariprikaati. Vanhempi T-55-kalusto modernisoitiin, ja työtä ohjasi työryhmä, jonka sihteerinä toimin tuoreena majurina. Modernisointityö jatkui vuosia ja kokouksia, kokeiluja ja hankintamatkoja riitti. T-55M varustettiin Boforsin valonvahvistimella, laser-etäisyysmittarilla ja ennakkolaskimella varustetulla ammunnanhallintajärjestelmällä, belgialaisten nuoliammuksella, lisäpanssaroinnilla, jo T-54-kalustosta tutulla ilmatorjuntakonekiväärillä sekä saksalaisilla savunheittimillä. Vaunujen taisteluarvo kohosi vuosikausia kestäneessä hankkeessa vähintään T-72:n tasolle.

Samanaikaisesti modernisointityön ohella kehitettiin sisä- ja ulkotilasimulaattoreita. Digitekniikka voitti analogisen ja panssarikoulutushallin ampumasimulaattorit hankittiin Israelista. Raskaat ruotsalaiset BT-41-simulaattorit kehittyivät ja uudet BT-46:t voitiin asentaa vaunujen lisäksi panssarintorjunta-aseisiin. Myös erotuomariaseet, maaliprismasetit sekä taistelijoiden prismaliivit otettiin käyttöön. Ulkotilojen ampumakoulutussimulaattorit kehittyivät monipuolisiksi taistelusi-mulaattoreiksi ja luokkasimulaattorihankinnat aloitettiin.

Vierailtuani muutaman kerran Ruotsin panssarikoulun harjoituksissa Revingeessä Skånessa vakuutuin simulaattoreilla varustettujen joukkojen kaksipuolisista harjoituksista. Simulaattorit tehostivat koulutettavien itseohjautuvuutta ja motivaatiota. Koulutustason nousu näkyi harjoitusmenestyksessä ja palautteen anto sai konkreettista sisältöä. Ulkotilasimulaattoreista ja niiden kokonaisvaltaisesta käytöstä kirjoitin vuoden 1990 Jalkaväen vuosikirjaan. Useampisivuisessa kirjoituksessa maalailtiin isolla pensselillä tulevaisuutta, joka kaksipuolisen taistelusimulaation (KASI) kautta on nyt ollut todellisuutta jo 20 vuoden ajan.

Panssarintorjuntaohjus 83 -järjestelmässä (TOW/ITOW) otettiin käyttöön maavoimien ensimmäiset lämpökamerat, hankittiin ”double nose” -ohjuksia ja molemmat ohjusjärjestelmät varustettiin luokka- ja ulkotilasimulaattoreilla. Ohjushanke oli alkua tuleville suurille materiaalikaupoille Yhdysvalloista. Hankintamatka Alabamaan avasi visiiriä. Myöhemmin Rovajärvellä valmistajan edustajalla riitti ihmettelemistä varusmiesampujien osuessa jokaisella ohjuksella.

Tulitoiminnan koulutusta kehitettiin; Panssariprikaatin koulutushallin hankittiin T-72- ja T-55M -sisätila-simulaattorit. Kuvassa T-55M:n simulaattori, joka oli rakennettu vaunun todellisia sisätiloja vastaavaksi ja tulitoiminnan harjoittelu tapahtui digitaalisesti. [Panssarikoulu]

Panssarivaunukomppanian T-55 valmistautuu ampumakierrokselle Hätilän ”ohjusaukealla” talvella 1978. Ammunta ei ole vielä alkanut, koska pääaseen 100 mm kanuunan putken päässä on suojus. Kanuunan sisäputkella ammuttiin 23 mm patruunalaukauksia. Näkymä kouluttajan paikalta vaunun tornin takaa, jossa tornin takaosassa näkyvät tulosten merkkiauspahvi, luukun avain ja ”kouluttajan piuha” vaunun sisäiseen puheverkkoon. [Jukka Pennanen]

Panssarioppia Ruotsin lisäksi Neuvostoliitossa, Israelissa, Sveitsissä ja Saksassa

Eri hankkeisiin liittyen matkustin majurina myös Neuvostoliittoon, jossa suomalaisryhmä testasi tuolloisen yliluutnantti Martti J. Karin tulkkamana BTR-80 -vaunua, josta kenraalit kaavailivat BTR-60:n korvaajaa. Testiryhmän vaatimuksista pari vaunua saatiin kotimaan testeihin, jota käytäntöä itänaapuri ei aikaisemmin ollut hyväksynyt. Perusteelliset kokeilut osoittivat vaunun rajoitteet ja kokeilujen tuloksena päädyttiin käyttämään bilateraali kauppojen hännistä vapautuneet varat BMP-2-vaunujen lisähankintaan.

Israeliin tehdyt panssarivaunujen sisätilasimulaattorien hankintamatkat avasivat digitekniikan mahdollisuuksien lisäksi kuvaa panssaritaktiikasta ja taistelutekniikasta kokeneiden israelilaisten panssariupseerien kertomana. Tämä puolestaan vaikutti hankkeen käytännön toteutuksiin kuten vaununjohtajan näyttöjen sijoit-

Kirjoittaja pääsi tutustumaan Leopard 2A4-vaunuihin Sveitsissä ja Saksassa. [Jukka Pennanen]

tamiseen. Esimerkkinä tällaisesta pohdinnasta oli isäntien kysymys: ”Toimitteko taistelutilanteessa luukut auki vai kiinni?” He olivat tyytyväisiä vastaukseemme ”auki”, jolloin tähytys ja ennen kaikkea johtaminen ei vaarannu. Israelin itäkalustolla varustetut vastustajat oli koulutettu toimimaan luukut kiinni, mikä oli näkynyt vuosien 1967 ja 1973 sotien tappioluvuissa. Kokemus aiheutti haasteen, kun myös johtajan luukun ulkopuolelle oli kiinnitettävä näytöt.

Jalkaväkitoimistosta siirryin takaisin Panssariprikaatiin, jossa tehtävät järjestytoimiston päällikkönä painottuivat panssarijoukkojen uuteen sodan ajan organisaatioon ja joukkojen perustamiseen. Mielenkiintoisena lisänä olivat mittavat Panssaridivisioonan 50-vuotisjuhlat, joiden valmistelua sain johtaa. Juhliin saapui pari tuhatta, tuolloin keskimäärin hieman yli 70-vuotiasta Laguksen divisioonan sotaveteraania.

Juhlat kestivät kaksi vuorokautta ja veteraanit majoittuivat kasarmeihin, joista varusmiehet oli käskytetty telttoihin. Lukuisten juhlapuheiden, paraatin, taistelunäytöksen, kalustoesittelyn ja ruokailujen ohella vauhtia ja jännittäviä tilanteita riitti eikä juhliin käsketty alkoholin tuontikielto kasarmialueelle toteutunut. Melkoisia miehiä eikä ihme, että Tali-Ihantalassa ovi sulkeutui. Juhlissa mukana oli

vielä muutama Mannerheim-ristin ritari. Heistä mieleeni jäi erikoisesti ”Sotkan” ajajan Lauri Heinon ”tyypit” T-55:lla. Heinon taidot olivat tallella ja vaunu sai melkoista kyytiä Parolannummen lentokentällä.

Juhlavuoden jälkeen pääsin tutustumaan Sveitsissä Mannerheim-stipendiaattina alppimaan asevoimiin kolmen kuukauden ajan. Tutustuminen huipentui sveitsiläisten uuden Leopard 2A4 -kaluston simulaattorikoulutukseen, taisteluharjoitukseen ja kovapanosammuntoihin. Sveitsiläisten sisätilasimulaattorit oli asennettu Leon torneihin, jotka oli ryhmitetty muutaman aarin suuruisten maastolaatikoiden reunalle, missä pienet maalivaunut ja ajoneuvot liikkuivat pienoisorautatietyyppisesti. Kauniisti sanoen oli helppoa havaita, että pari vuotta aikaisemmin tehty oma päätöksemme digiteknikkaan siirtymisestä oli ollut oikea.

Kahden viikon taistelukoulutusvaihe täysin ranskankielisen Leo-komppanian mukana Jura-vuoriston reunoilla lähellä Ranskan rajaa, oli saksanlukijamajurille antoisa, joskin raskas kokemus. Yli yön ei harjoiteltu, mutta herätys oli kello 6, kentälle klo 7, koko päivä kaksipuolisia harjoituksia palautteineen, klo 17 vaunuhuolto, sitten syömään ja joka ilta klo 19 kokoontuminen koko joukolla harjoitusalueen kerholle. Viini virtasi ja laulu raikui. Kello 22 käskettiin kaikki nukkumaan, kuudelta herätys ja sama uudestaan. Vaativaa on joskus sotilaan elämä rauhankin aikana. Kovapanosammunnat toteutettiin 2 500 m:n korkeudessa Alpeilla, jossa ensimmäisenä suomalaisena ammuin Leo 2:lla. Vaikuttava kokemus.

Pian Sveitsi-vaiheen jälkeen sain toisena suomalaisena komennuksen Bundeswehrin kansainväliselle yleisesikuntakurssille, jonne menon Pariisin rauhansopimus oli estänyt Neuvostoliiton romahdukseen asti. Kurssi, jonka aikana Suomi liittyi Euroopan unioniin, kesti 1,5 vuotta ja perheeni seurasi mukana. Kurssi tutustui muun ohella pari vuotta aikaisemmin yhdistyneen Saksan itäisten osien valtaviin panssarijoukkojen kasarmi- ja harjoitusalueisiin. DDR:ssä panssaripataljoonia oli ollut Lapin kokoisella alueella yli 50!

Lukuisissa kartta- ja maastoharjoituksissa sekä sotapeleissä ilahdutti se, että toimittiin mekanisoidun tai panssaridivisioonan puitteissa usein panssarintorjuntahelikoptereiden ja rynnäkkökoneiden tukemana. Tuoreena everstiluutnanttina sain toimia panssaridivisioonan eri johtotehtävissä. Nato-raameissa toteutetut Weser-joen ylimenohyökkäys, vastahyökkäys Baijerissa ja viivytyks Fuldan aukossa tulivat tutuiksi.

Bundeswehrin rauhan ajan vahvuus oli vielä tuolloin puoli miljoonaa miestä ja taistelupanssarivaunujen sodan ajan vahvuus puolestaan noin 3 000! Kolmen viikon pituinen työharjoittelu Marder-rynnäkköpanssarivaunujen varusmieskoulu-

tuksessa tapahtui 7. Panssaridivisioonan perusyksiköissä kuuluisilla Rommel-kasarmeilla, joiden nimi 2000-luvulla muutettiin poliittisten paineiden takia. Vielä tuolloin yhdistyneessä Saksassa oli laajalti varusmieskoulutusta, joka panssarijoukoissa kesti 16 kuukautta.

Takaisin Hämeeseen

Pari vuotta Saksan vaiheen jälkeen palvelusurani vei jälleen Parolannummelle, nyt Panssarikoulun johtajaksi. Oli hienoa kokea panssarijoukkojen monipuolinen kehitys niin kaluston kuin koulutusolosuhteidenkin osalta. Muutamassa vuodessa oli aselajien yhteistoiminta ja vaunumiehistöjen taidot kehittyneet merkittävästi. Nyt osaamista kyettiin myös mittaamaan – kiitos erilaisten simulaattoriratkaisujen.

Panssarikoulutushalli oli kovassa käytössä, modernisoidut T-55:t olivat yhdessä T-72:n kanssa koulutuksessa, panssarijääkärit olivat siirtyneet BMP-kalustoon ja myös eri aselajit toimivat pääosin teloilla. Panssarirukin oppilasmäärä oli kolmin-kertaistunut lähes 60:een kattaen kaikki aselajit. Myös uudet materiaalihankinnat työllistivät Panssarikoulua ja sen henkilökuntaa.

Panssarikoulun johtajan vierailu U.S. Army Armor Schoolissa, joka vielä tuolloin sijaitsi Fort Knoxissa, oli ikimuistoinen. Kutsu tuli koulun johtajalta ja muukin seura oli panssariupseerille mitä kiinnostavinta. M1 Abrams ja Bradley vaunujen hankevastaavat kertoivat kokemuksiaan niin päivällä kuin syventävästi illallakin. Ammattimiesten kesken oli helppoa olla monessa samaa mieltä.

Panssarikoulun johtajavaihe päättyi siirtoon johtamaan everstinä Läntisen maanpuolustusalueen operatiivista osastoa, jossa tehtävät painottuivat joukkojen perustamiseen, suojaamiseen ja operaatioiden suunnitteluun. Kiitos Saksasta tehtyjen mittavien käytetyn kaluston hankintojen voitiin Suomessa ensimmäistä kertaa perustaa kaksi lähes määrävahvuista sodan ajan panssariprikaatia.

Vielä vuosituhaten vaihteessa ja Kosovon sodan päättyessä nähtiin Venäjän kehitys hyvinkin epävarmana ja niinpä puolustusvoimissa valmius oli merkittävässä osassa. Suunnittelua sekä kertaus- ja valmiusharjoituksia riitti. Myös Wienin ase-rajotussopimusten tarkastusmatkat työllistivät niin kotimaassa kuin ulkomailla. Samalla otettiin reippaita askelia Nato-yhteensopivuuden suuntaan Pfp-kumppanina.

Pääsin suunnittelemaan ja osaltaan johtamaan tuohon aikaan maamme laajinta kansainvälistä harjoitusta nimeltään Nordic Peace 1999. Harjoitus pidettiin Porin prikaatissa ja siihen osallistui sotilaita yli kymmenestä maasta, muutama upseeri myös Venäjältä. Kännyköitä käytettiin ensimmäistä kertaa laajemmin lähinnä harjoituksen erotuomaritoiminnassa.

Nato-oppeja kävin harjoittelemassa Oberammergaun kursseilla, jossa Saksan yleisesikuntakurssilta tutut panssariyhtymät ja suurvaltauhka olivat vaihtuneet pienimuotoisempiin joukkoihin ja terrorismiuhkiin. Viimeistään 11.9.2001 jälkeen painopisteeksi länsimaissa tuli sota terrorismia vastaan, joka konkretisoitui Irakissa ja Afganistanissa. Samalla eurooppalaisten valtioiden kiinnostus ja kyky perinteiseen sodankäyntiin romahti ja asevelvollisuuksia alettiin ajaa alas eri maissa. Tässä tilanteessa sain komennuksen sotilasasiamieheksi Saksaan sivumaanani Puola.

Karjalan Prikaatin mekanisointi vauhdittui 2000-luvun alussa, kun Kymen jääkäripataljoona aloitti koulutuksen CV9030-vaunuilla. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Sotilasasiamiehenä Saksassa

Panssarijoukkojen tiedot ja taidot eivät olleet haitaksi myöskään sotilasasiamiestehtävissä Berliinissä ja Varsovassa. DDR-kalustoa tuotiin yhä meritse Suomeen ja Leopard 2A4-kalustoa hankittiin kiinnostavien ja tiukkojen neuvottelujen jälkeen Bundeswehrin varikoilta. Vaunuja oli saatavilla, koska liittokansleri Schröderin ohjaamana Bundeswehr keskittyi lähes kaikkien eurooppalaisten valtioiden tavoin terrorismin vastaiseen toimintaan ja luonnonkatastrofeihin syleillen siinä ohessa Venäjää. Puolustuksen motto oli: ”Saksan kohtalo ratkaistaan Hindukushissa”.

Leopard-vaunujen hankintaneuvottelut pidettiin Bonnissa, jossa vielä tuolloin sijaitsi osa ministeriöistä. Tarkoituksena oli uusia toisen sodan ajan panssariprikaatimme taistelupanssarivaunut. Neuvottelujen loppuvaihe elokuussa 2001 oli erikoisen jännittävä. Myyjän tarjoama hinta oli noin miljoona euroa per vaunu ja saksalaisten mukaan Suomi oli saamassa vaunut halvimpaan hintaan.

Neuvottelujen viimeisenä päivänä meille selvisi Jane’s Defence Weekly -julkaisun vähäisestä artikkelista, että Saksa oli myymässä samoja vaunuja tuoreelle Nato-naapurilleen Puolalle yhden euron (!) hintaan. Saksalaiset yllättyivät saamastamme tiedosta, jonka piti olla salainen. Koska suomalaisten tarjoama summa oli jo kiinnitetty Bundeswehrin seuraavan vuoden budjettiin, eivät saksalaiset suostuneet pienempään kokonaishintaan, mutta tarjosivat useiden neuvottelutaukojen jälkeen 40 vaunua alkuperäistä tarjousta enemmän. Kaupat lyötiin lukkoon saman tien.

Kun suomalaisen sotilasasiamiehen tehtävälistan ensimmäinen kohta käski seurata Bundeswehrin kehitystä ja kymmenes edistää maamme puolustusteollisuutta, olivat naapuri Ruotsin vastaavat prioriteetit päinvastoin. Sitäkin yllättävämpää ja mieluista oli päästä mukaan suomalaisen puolustusmateriaalin myyntiponnisteluihin, kun Patrian upouusi AMV-panssariajoneuvo valittiin yhdeksi ehdokkaaksi 1999 Natoon liittyneen Puolan maavoimien miehistöpanssariksi.

Ehdokasvaunut kävivät läpi mittavat kenttäkokeet, jotka AMV voitti ja Puola päätti hankkia 600 vaunua Patrialta. Hävinneet ehdokkaat yrittivät kumota kauppaa monin tavoin. Onneksi puolalaiset kestivät ankaran paineen. Kauppaan liittyi massiivinen tietotaidon siirto Puolaan, jossa vaunujen pääosan valmistus tapahtui. Hanke osoitti myös, kuinka tavattoman vaikeaa pienen, tuolloin vielä liittoutumattoman valtion oli päästä mukaan isojen maiden hallitsemaan puolustusbisnekseen.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskusta pohjansa saanut ja USA:n johtama kansainvälisen liittouman hyökkäys Irakiin tapahtui keväällä 2003. Vain muutama viikko ennen hyökkäystä tutustuin parin muun suomalaisen upseerin kanssa USA:n asevoimien mittavaan harjoitukseen Borne Sulinowon harjoitusalueella (ent. Gross Born) Puolassa. Harjoitus toteutettiin samoilla nummilla, joilla aikoinaan suomalainen SS-pataljoona koulutettiin.

Harjoituksen tarkoitus oli taistelu venäläiskalustolla varustettua vastustajaa vastaan. Kentälle pystytetyssä komentokeskuksessa näimme tulevaisuuteen; U.S. joukkojen tiedustelu perustui pääosin satelliitteihin ja drooneihin ja tulenkäyttö kaukovaikutteisiin asejärjestelmiin. Paluumatkalla takaisin Saksaan pääsimme pitkien autojonojen ohi ystävällisten puolalaisten rajaviranomaisten innostuttua kehumaan meitä Nato-kumppaneiksi. Olivat kyllä 20 vuotta aikaansa edellä.

Komentajana Kaakonkulmalla

Vuonna 1999 oli tehty viisas päätös varustaa Karjalan prikaati ruotsalaisilla, mutta Patrian kokoamilla CV9030-rynnäköpanssarivaunuilla. Vekaranjärvestä oli tulossa Parolannummen ohella panssarivaruskunta. Berliini vaihtuikin Vekaranjärveen ja kenraaliylennyksen saaneena panssariupseerina otin vastaan prikaatin komentajan tehtävän kurssikaverini Juha Kilpiän jälkeen.

Vaunujen määrä prikaatissa lisääntyi tasaisesti ja Parolan Leot kävivät harjoittelemassa CV-vaunujen kanssa. Komentajalla ja alaisilla riitti tekemistä panssariasioiden parissa harjoitusjärjestelmää kehitettäessä, komean panssarihallin käyttöönotossa, panssariurien rakentamisessa ja aselajien yhteistoiminnassa. Myös Niinisalon hiekkaharjanteet tulivat tutuksi Kaakonkulman puolustajille. Vielä tuolloin välit itäiseen naapuriin olivat neutraalit ja komentajien tutustumisvierailut puolin ja toisin kuuluivat vuosisuunnitelmiin. Verrattaessa omaa tasoamme naapuriin saimme olla ylpeitä.

Kolmea vuotta Karjalan prikaatissa seurasi viimeinen, 5 vuotta kestänyt tehtävä itäisen Suomen komentajana. Panssariupseerin ura sai päätöksen työssä, jossa panssariasiat eivät olleet jokapäiväisiä, mutta jossa panssarijoukkojen iskukyky olisi tosipaikassa testattu.

Oli helteinen kesäkuun iltapäivä Kirkonmaan linnakkeella Kotkan edustalla vuonna 2012. Täsmälleen 40 vuotta oli kulunut siitä, kun nuorena upseerioppilaana johdin Kuivasaassa tornitykkipatterin tulta. Sama mies, tosin nyt harmaampana sai ammuttaa 100TK-patterin viimeisen tulenavauksen. Se tuntui hyvältä, vaikkakin haikealta. Neljässä vuosikymmenessä oli kaksi kylmän sodan aikaista uraa tullut päätökseensä.

MERIVOIMAT MERELLÄ JA MAALLA

Antero Karumaa

Merivoimissa on noudatettu vanhaa ”Kukkarokiven sääntöä”. Perinteen mukaan mereltä Pansion sotasatamaan kuljettaessa, pienen Kukkarokivi-luodon sivuutuksen jälkeen sattumukset ja tapahtumat jäävät vain oman joukon tietoon. Tässäkin kirjoituksessa on noudatettu Kukkarokiven sääntöä ja muitakin hyväksi koettuja merimiestapoja. Jotta kuitenkin voisimme viisaasti ohjalla ajan virrassa, on virallisen historian ohelle kuitenkin nostettava muutamia keskeisiä tekijöitä ja tapahtumia.

Merivoimiamme käsittelevä kirjallisuus on perinteisesti rajoittunut joihinkin perusteoksiin: Suomen Laivaston historia, Meriupseeriyhdistyksen vuosikirjat sekä muutamat lähinnä sota-aluksista kertovat teokset. Vesiväripiirroksistaan tunnettu insinöörikommodori Alpo Tuurnala on kuvittanut ja sanoittanut upeita merivoima-aiheisia kuvateoksia. Rannikkojoukkojen historiaa, aseistusta ja linnake-elämää on kuvattu monipuolisesti ja laadukkaasti monissa teoksissa, joiden tekijä tai tukija on usein ollut sotatieteiden tohtori, komentaja Ove Enqvist. Tutkimukseen on tuonut merkittävän lisäpanoksen Forum Marinum-museo. Itsenäisyyden juhluvuoden myötä myös merivoimat kattavia laadukkaita teoksia julkaistu useita. Emme siis koe tarvetta kirjoittaa uudelleen merivoimien historiaa.

Vuoden 1973 Kenttäohjesäännössä meripuolustuksen tehtävät määritettiin seuraavasti: *”Valtakunnan aluevesien valvonta, alueloukkausten ja hyökkäysten torjunta meri- ja rannikkoalueella sekä valtakunnallisesti elintärkeiden meriyhteyksien suojaaminen”*.

Meripuolustukseen osallistuivat merivoimat ja silloin vielä maavoimiin kuulunut rannikkotykistö sekä merivartiostot. Käsitteitä ja määritelmiä on sittemmin päivitetty. Vuonna 2008 Kenttäohjesäännössä meripuolustus (MEPU) sai seuraavan sisällön: *”Kaikki ne toimenpiteet, joiden avulla suojataan yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, valvotaan merialue, turvataan merialueen koskemattomuus ja meriyhteydet sekä torjutaan merialueelta tulevat hyökkäykset. Meripuolustukseen osallistuvat kaikki puolustushaarat, rajavartiolaitos ja siviiliviranomaiset”*. Muutos 1970-luvulta nykyaikaan on suuri.

Satavuotiskauden ensimmäinen puolisko – merivoimat ja kansainvälisyys

Merenkulku on ihmiskunnan historian vanhinta kansainvälistä toimintaa ja senkin vuoksi rikas sekä perinteistä että toimintatavoista. Ruotsin laivaston 500-vuotisjuhla oli myös yhteisten Ruotsi-Suomen merivoimien merkkipäivä. Ruotsinsalmen toinen meritaistelu 9.7.1790 Kotkan edustalla valittiin merivoimien perinnetaisteluksi. Oman kolmikielekkeisen sotalippunsa alla toimi Suomessa rakennettuja Sääristolaivaston aluksia. Myös miehistö ja valittu taktiikka olivat peräisin Suomesta. Augustin Ehrensvärdin sanat suomalaisille merisotilaille on hakattu Suomenlinnan Kuninkaanportin kivitauluun. *”Seiso tässä omalla pohjallasi äläkä turvaa vieraan apuun”*. Lausetta siteerataan ahkerasti tänäkin päivänä!

Englannin laivaston meriperinteitä on siirtynyt lähes kaikkiin laivastoihin. Asusteet, erityisesti meriupseerien puvusto, käytetty merisanasto ja laivapalveluksen tapakulttuuri ovat paljolti brittiläistä alkuperää. Panssarilaivojen rakentamiseen osallistui englantilaisia asiantuntijoita, jolloin omaksuttiin erityisesti isompien laivaluokan alusten toimintamallit.

Itsenäisen Suomen Amiraaliesikunnan esikuntapäällikkönä toimi saksalainen meriupseeri. Ensimmäinen meriupseerikurssi järjestettiin Santahaminassa saksalaisen mallin mukaisesti. Ehkäpä näkyvin vaikutus on edelleen käytössä oleva meriupseeriarvojen käytäntö: kapteeniluutnantti, komentajakapteeni, komentaja, kommodori. Erityisesti kommodori (Kapitan zur See) käännetään usein virheellisesti kapteeniksi.

Venäjän laivaston vaikutusta ei voi sivuuttaa. Keisarillisessa laivastossa palvelleita meriupseereita tuli palvelukseen Suomen laivastoon. Aluskalusto oli venäläistä, joten sekin vaikutti toimintatapoihin. Laivapalveluksessa omaksuttiin terminologiaa ja käytettiin venäläisiä koulutusvälineitä. Vielä nykyäänkin tunnetaan merenkulkutermin Butakovin käännös tai Obuhovin kuuluisat tykit.

Venäjän vallan aikana palveli yli 300 suomalaista meriupseerin eri tehtävissä keisarillisessa laivastossa. Heistä 70 meriupseeria nousi 108 vuoden aikana amiraalin tehtäviin: 9 täyttä amiraalia, 20 vara-amiraalia ja 41 kontra-amiraalia. Lisäksi merivoimien teknillisestä oppilaitoksesta valmistui kaksi insinöörikenraali-luutnanttia ja neljä insinöörikenraalimajuria. Tätä kirjoitettaessa itsenäisen Suomen puolustusvoimissa 107 vuodessa on ylennetty vasta 41 upseeria amiraalin arvoihin.

Panssarilaiva Väinämöinen Rannikkolaivaston 20-vuotisjublassa 1938. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Ensimmäinen itsenäisen Suomen merikadettikurssi alkoi 11.10.1920. Kurssi hyväksyttiin viralliseksi aktiivipalvelukseen valmistuvien meriupseereiden koulutuskurssiksi vasta koulutuksen lopulla, kun kurssi liitettiin osaksi Kadettikoulun opetusohjelmaa omana merikadettiosastonaan.

Suomalaisia meriupseereita hyväksyttiin myös ulkomaisiin sotilasopetuslaitoksiin, aluksi Ranskaan ja Italiaan, myöhemmin Ruotsiin, Tanskaan ja Iso-Britanniaan. Ensimmäiset meriupseerit suorittivat sotakorkeakoulua vastaavat opinnot ensin Italiassa, sitten Ruotsissa.

Ensimmäiselle merikadettikurssille valittiin 21 oppilasta hyvin erilaisin taustoin. Reserviupseerikoulutusta oltiin vasta aloittelemassa. Useampi oppilas oli osallistunut saksalaisten koulutukseen Santahaminassa (Ausbildungskommando Sandhamn) ja saanut ensi tuntuman laivapalvelukseen saksalaisten sota-aluksilla lähinnä miinaraivaustehtävissä. Kaksi oppilaista oli saanut Ranskan laivastossa annetun lyhyen upseerikoulutuksen.

Oppilaiden keski-ikä oli kurssin alkaessa 25 vuotta. Opetussuunnitelma oli laadittu Ruotsin Merisotakoulusta saadun mallin mukaiseksi. Kurssille valitut tekivät kolmen vuoden palvelussitoumuksen. Kurssilaisille maksettiin sotilasarvon mukaista palkkaa ja ylläpito kustannettiin omasta lompakosta.

Vuosikello noudatti nykyisinkin käytössä olevaa periaatetta – talvet teoriaa, kesät laivapalvelusta. Purjehduskauden päätyttyä pidettiin tutkinto opetetuista aiheista, nykytermein tasokoe. Oppiaineisiin kuuluivat merisotilaan perusopetuksen (merenkulku, merimiestaito, merenkulun tähtitiede, laivanrakennus- ja koneoppi) lisäksi useita yleissivistäviä aineita. Mielenkiintoinen yksityiskohta oli vieraan kielen valinta, sillä Merisotakoulussa päädyttiin opiskelemaan englantia eikä saksaa. Yli puolet kurssilaisista puhui kotikielensä ruotsia. Useilla merikadeteilla oli jo pitkälle edenneitä yliopisto- tai muita opintoja.

Kurssilaisista useimmat päätyivät komentajan tai komentajakapteenin sotilasarvoon. Merisotakoulun kurssilaisista Svante Sundman nousi itsenäisen Suomen kenraalikuntaan ensimmäisenä kadettiupseerina jo vuonna 1943. Kadettikoulusta maavoimiin valmistuneiden vuosikurssien kenraaliylennykset alkoivat vasta 1950-luvulla (Valkama 1950, Hanste ja E. Ehrnrooth 1955).

Kurssilaiset etenivät vaativiin päällikkö- ja kehittämistehtäviin sekä toimivat ulkomaantehtävissä. Mielenkiintoisissa tehtävissä oli kirjoja: meri- ja sotilasasiamiehen tehtävä Lontoossa ja Washingtonissa; laivaston ensimmäisen Kapitulanttikurssin johtaja; panssarilaivan rakennusvalvoja ja ensimmäinen päällikkö sekä Panssarilaivueen komentaja. Oman kummikurssimme meriupseereita oli sukellusvenepalveluksessa. Ensimmäisen merikadettikurssin Svante Sundman toimi merivoimien esikuntapäällikkönä, merivoimien vt. komentajana ja samanaikaisesti Merenkulkuhallituksen pääjohtajana. Sulho Sipilä nousi meriupseeriuran jälkeen kuuluisuuteen arvostettuna taidemaalarina.

Laivastolaki antoi valtuudet suurten hankkeiden käynnistämiseen. Panssarilaivojen ja sukellusveneiden rakentamiseen tarvittiin ulkomaisia asiantuntijoita ja erikoisosaajia. Kahdenvälistä yhteistoimintaa harjoitettiin erityisesti virolaisten kanssa. Syksyyn 1939 mennessä valmistelut Suomenlahden sulkemiseen Viro-Suomiyhteistyönä oli tehty. Sotien aikana 411 virolaisvapaaehtoista palveli merivoimissamme kantaen sinistä asepukeua. Ymmärrettiin Tallinnan perinteet hansakaupunki Räävelinä ja tiedettiin virolaisen merenkulun perinteiden sekä ammatillisen osaamisen säilyneen.

Merivoimilla on historian valossa ollut vahvoja kansainvälisiä vaikutteita jo itsenäisyyden alkuvuosista alkaen. Koululaiva Suomen Joutsen teki kahdeksan kaukomatkaa vuosina 1931–1939. Matkakohteet ja purjehdusten useiden kuu-kausien kesto antoivat kaukomatkalle osallistuneelle henkilöstölle, myös merikadeteille, poikkeuksellisen kokemuksen maailmasta. Puolustushaaran kansainvälinen toimintaympäristö on aina näkynyt merikadettien koulutuksessa. Useita kymmeniä koulutuspurjehduksia ja satamavierailuja on tehty lähes kaikilla maailman merillä tunnetuilla koululaivoilla Suomen Joutsen, Matti Kurki ja Pohjanmaa.

Merivoimissa tuskin edes tunnettiin käsitettä kansainvälisyyskoulutus, sillä kaikki tekeminen oli jossain määrin sidoksissa kansainvälisyyteen, jopa globaaliin toimintaan. Erityisesti itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä Suomen merivoimat oli hyvin kansainvälinen organisaatio. Onko nyt alkamassa samankaltainen kehitysvaihe, joskin NATO-liittolaisen asemassa?

Kun vertaa itsenäisyyden alkuvuosia sotien jälkeiseen aikaan viisikymmentä vuotta sitten, löytää yhtäläisyyksiä. Sotavuodet olivat molemmissa verottaneet aluskalustoa. Sotakorvaukset ja vaativa miinaraivaustehtävä koettelivat niin henkilöstöä kuin raihnaisia laivojakin. Suorituskykyjen nopea palauttaminen ei ollut mahdollista, vaan edessä olivat vuosien, ellei vuosikymmenien hankkeet. Koulutusjärjestelmään ensimmäiset merikadettikurssit antoivat vahvan alkusysäyksen. Koulutuspurjehdukset purjefregatti Suomen Joutsenella ovat edelleen saavuttamaton elämys meille myöhemmin meriupseereiksi kouluttautuneille.

Itämeri – Rauhan meri?

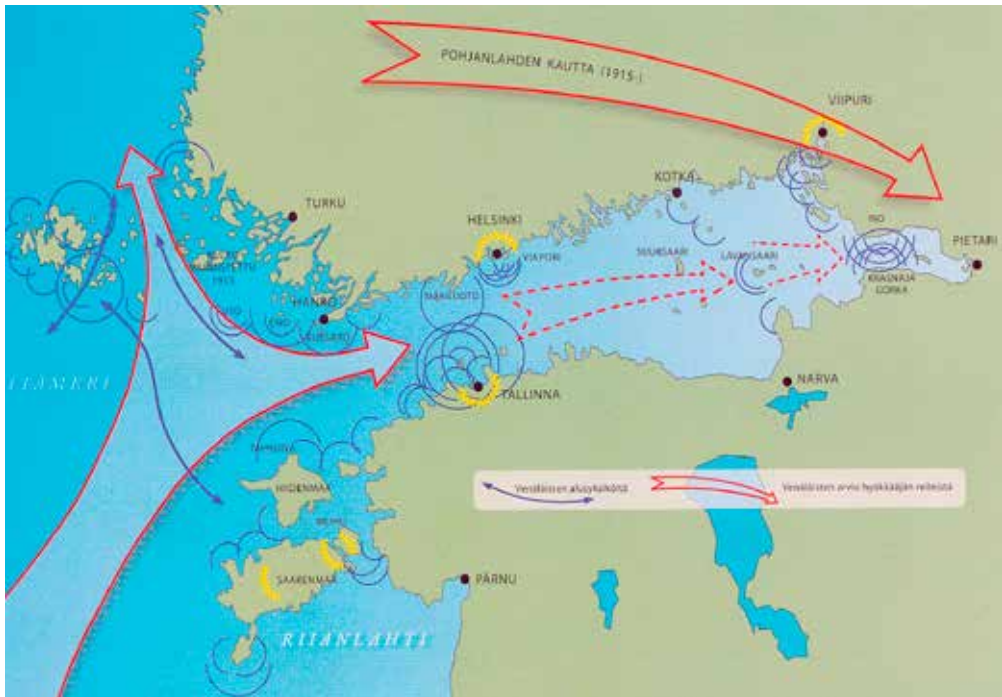
Suomen merivoimien ja meripuolustuksen osatekijöiden toimintaa ei voi ymmärtää tuntematta merellistä toimintaympäristöä. Itämeri, eteläinen rantamaa, Ahvenanmaan maakunta ja Meri-Suomi ovat keskiössä, kun kuvataan tapahtumia meriupseerin näkökulmasta. Ilman turvallisuuspoliittista tarkastelua ei voida myöskään edetä: onko Itämeri todellakaan rauhan meri?

Virkauran opinnäytteet, joiden aihealue liittyy merivoimiin tai ainakin sivuaa merellistä toimintaa, aloitetaan usein merimaaston kuvauksella. Itämereen laskee kaikkiaan 250 jokea. Suolapitoisuus vaihtelee 3–8 ‰:n välillä, kun isoissa valtamerissä se on noin 35 ‰. Itämeri oli aiempina kehityskausinaan suljettu järvi. Nyt se peittää laskentatavan mukaan yli 400 000 neliökilometrin alueen ja on maailman suurin murtovesialue.

Itämeri jakaantuu altaisiin, joita varsinaisen Itämeren lisäksi ovat Pohjanlahti, Riianlahti ja Suomenlahti. Suurin syvännö ulottuu vain 427 metrin syvyyteen ja keskisyvyys on alle 100 metrin. Merialue on vuosittain usean kuukauden ajan ainakin osittain jään sulkema.

KRONOLOGIA:

1856	Ahvenanmaan sopimukset 1856, 1921, 1940
1939–1945	Sotiemme vuodet
1944	Välirauhansopimus
1945–	Merialueen raivaus
1947	Pariisin rauhansopimus
1948	YYA-sopimus
1949	Laivasto-ohjelmat 1949, 1951, 1955, 1966
1952	Organisaatiomuutos, Sotakorvaukset maksettu, XV Olympialaiset Helsingissä.
1956	Porkkalan vuokra-alueen palautus
1971, 1976	Parlamentaariset komiteamietinnöt
1973	Kenttäohjesääntö I, yleinen osa
1974	Laki puolustusvoimista
1975	Fregatti Storoževoin kapina Itämerellä
1978	Kansainvälinen Merisymposium Suomessa.
	Merivoimat 60 vuotta.

Pietari Suuren merilinnoitus Suomenlahdella. Rannikkolinnakeisiin, merilinnoituksiin ja pieniin laivastoyksiköihin perustuva puolustusjärjestelmä. Arvio vibollisen toiminnasta Suomenlahdella. Vuonna 1914 tarkistetun suunnitelman ja siihen liittyvien mittavien rakennustöiden tavoitteena suojata Pietaria merellistä hyökkääjää vastaan. Merilinnoituksen rakentaminen keskeytyi Venäjän vallankumouksen, Suomen itsenäistymisen ja sisällissodan vuoksi. Suomi sai perintönä merilinnoituksen - ja uhkamallin? [Ove Enqvist-Heikki Tiilikainen: Linnakesaaret, sivu 15. Kustannusosakeyhtiö Tammi 2014. ISBN 978-951-31-8005-8]

Maan kohoaminen vaikuttaa Itämeren kehitykseen. Joki- ja kanavareitit ovat laajentaneet merenkäytön piiriä. Rannikkoviivan rakenteissa näkyy ihmiskäden jälki. Nykymaailmassa merkittävimmät Itämeren uudet rakenteet kulkevat meren pohjassa kaapeliratoina ja putkistoina. Näkyvimpiä kohteita ovat massiiviset tuulienergian hyödyntämiseen rakennetut voimalat, joiden lukumäärä yhä kasvaa.

Merentutkijoiden määrittämä Itämeren alue alkaa Skagerrakista ja Kattegatista. Itämeren aluetta ovat halkoneet ja osin muokanneet uskontokunnat, kulttuuriset sekä varsinkin turvallisuuspoliittiset tekijät. Viimeisen tuhannen vuoden aikana 1100-luvulta alkaen on lähes 400 vuoden ajan sodittu tai ainakin kahakoitu. Välillä Itämeren reuna-valtiot ovat muodostaneet demokratian

ja totaalisen järjestelmän välisen rajapinnan. Suomen viralliseen turvallisuuspoliittiseen kuvaukseen kirjataan yleensä vain tuhannen kilometrin maaraja itäisen naapurin kanssa. Suomen menetetyistä käsivaresta eteläiselle Itämerelle mitataan kuitenkin yli 3000 kilometrin matka, jossa rantaviivan isännyys on toistuvasti vaihdellut.

Itämeri on yhdeksän itsenäisen valtion ympäröimä sisämeri. Venäjän maakais-taleet Suomenlahden pohjukassa sekä Kaliningradin erillisalue ovat tällä hetkel-lä poikkeuksia puolustusliitto Natoon kuuluvien valtioiden hallitsemilla ran-tamailla. Itämeren alue muodostaa strategisen kokonaisuuden. Suomenlahti ja eteläinen rantamaa, Saaristomeri sekä erityisesti Ahvenanmaa ovat osa tätä ko-konaisuutta.

Suomen meripuolustuksen merkitys on kasvanut Itämeren tilanteen viimei-sissä muutoksissa. Euroopalle ja erityisesti Venäjälle Itämeri on tärkeä energi-an siirtoreitti. Itämeren laivaliikenne on puolestaan Suomen elinehto. Toimet ja hankkeet Suomen huoltovarmuuden turvaamiseksi ovat saaneet kansalais-ten vahvan tuen.

Ahvenanmaan demilitarisoitu asema on poikkeuksellista koko maailmankin mittakaavassa. Maakunnalla on iso merkitys meriyhteyksien suojaamisessa, mutta myös sen kautta kulkevien yhteyksien vuoksi. Suomella on velvoite kaikissa tilan-teissa huolehtia Ahvenanmaan puolustamisesta ja väestön elinmahdollisuuksien turvaamisesta. Sopimukset edellyttävät, että maakunnan maa- ja merialue pide-tään Suomen valtion hallinnassa.

Merellä on useita rajoja, joita ei voi merkitä merimaastoon. Suomen ja Ve-näjän välinen valtakunnan meriraja alkaa Virolahden pohjukasta ja kulkee saa-riston läpi Haapasaarille. Suomen ja Ruotsin välillä on valtakunnan merirajaa Tornionjoen suulla ja Ahvenanmaan länsipuolella Märketin kapeikossa. Valta-kunnan merirajojen päätepisteiden välillä on yhtenäinen aluevesiraja eli alue-meren ulkoraja.

Aluevesiraja kulkee nykyisin kahdentoista (12) meripeninkulman etäisyydellä rantaviivasta. Naapurivaltion kanssa voidaan sopia rajaviivan kulusta tarkemmin. Painopistealueeksi muodostuneella Suomenlahdella aluemereren leveys jää osin alle 12 meripeninkulman Suomen ja Viron tekemän kapeikon keskiviivaa määrittävän sopimuksen sekä alusliikennettä ohjaavan reittijakojärjestelmän vuoksi.

Vuonna 1995 aluemereren laajentamisen yhteydessä Suomen valvottava ja turvat-tava merialue kasvoi lähes kolminkertaiseksi. Rannikkovaltion merirajan ja sen sisäpuolisen vesialueen puolustamisen edellyttää riittävää suorituskykyä. Niin-

pä aluemerен laajentaminen 12 meripeninkulmaan sekä viattoman kauttakulun salliminen ilman ennakoilmoitusta edellytti lisäresursseja ja merkittävää työpanosta.

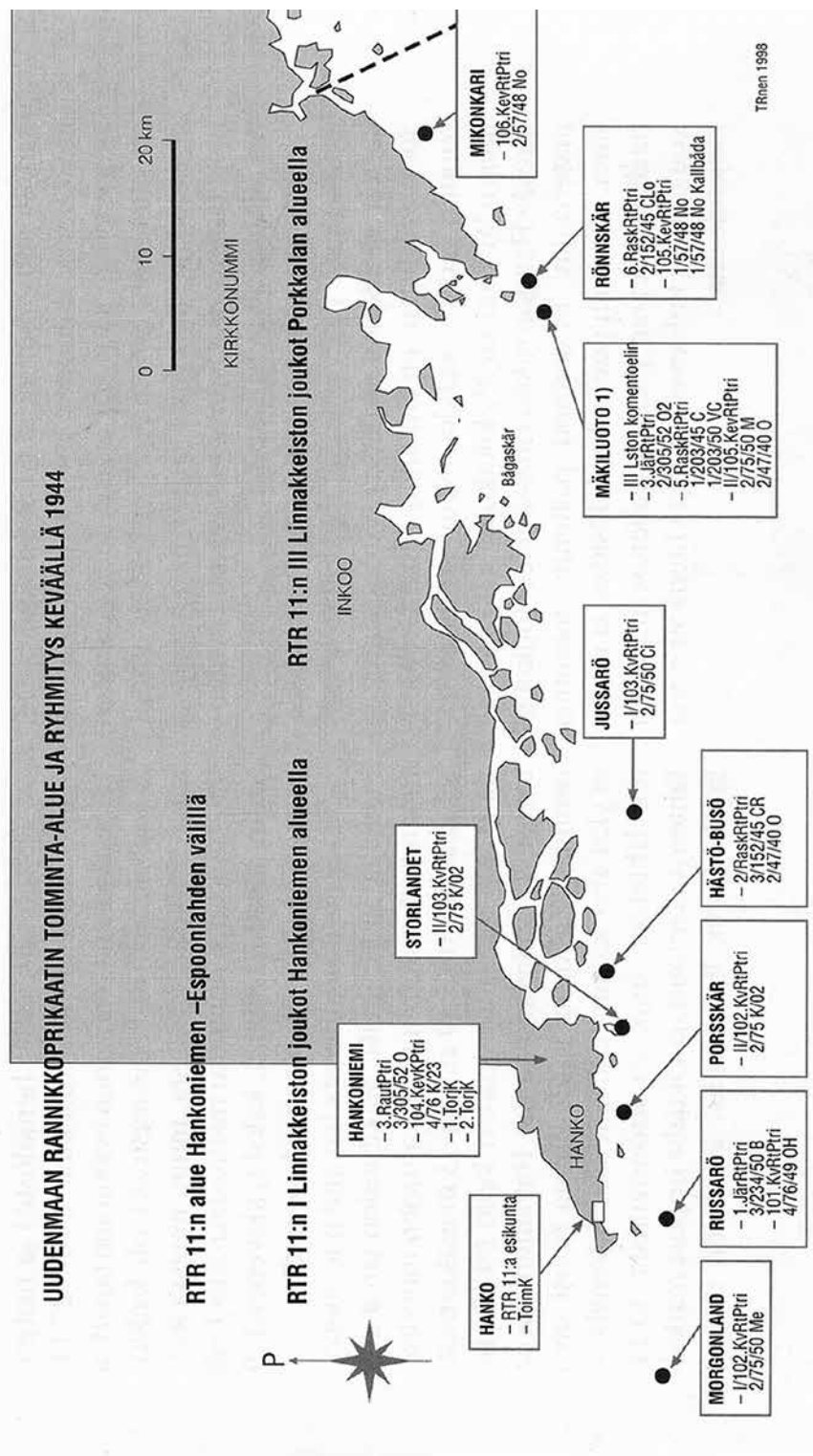
Suurvaltapolitiikka on koskettanut myös merialueista käytettyjä nimiä. Tästä ehkä tunnetuin esimerkki on Meksikonlahden nimimuutos Amerikan lahdeksi. Venäjällä on nostettu esiin Suomenlahden nimen muuttaminen Venäjänlahdeksi. Lännen suunnalta tulleet merenkulkijat ovat historian saatossa nimenneet itäisen meren Itämereksi (Baltic Sea). Kuitenkin Virossa käytetään maantieteellistä nimeä Länsimeri. Venäjän ja Puolan kielellä nimi on Baltian meri. Keskustelu voi jatkua, mutta Suomessa kartastojen nimistöön tuskin on tulossa muutoksia.

Toimintaympäristön merkittävimmät muutokset vaikuttavat puolustushallinnon ja yhteistyökumppaniemme kehittämiseen sekä tehtyihin organisaatiotarkistuksiin. Merenkulkuelinkeinoon kuuluvat varsinaisen varustamotoiminnan lisäksi huolinta-, ahtaus- ja satamapalvelut. Satamat olivat vielä 1970-luvulla pääosin yleissatamia, jotka olivat kaupunkien ja kuntien omistuksessa. Muutamia yksityisiä liikeyritysten tarpeita palvelevia satamia olivat Neste Oy:n Sköldvik ja Naantali sekä Rautaruukki Oy:n satama Raahessa. Lisäksi oli useita pienehköjä laituripaikkoja, jotka soveltuivat pienempien alusten kiinnittymiseen. Nykyisin kaikki merkittävät satamat ovat erikoislupakohteista ja vaativat ennakkoluvan kiinnittymiseen. Satamatoiminta on maksullista palvelutoimintaa myös merivoimien aluksille.

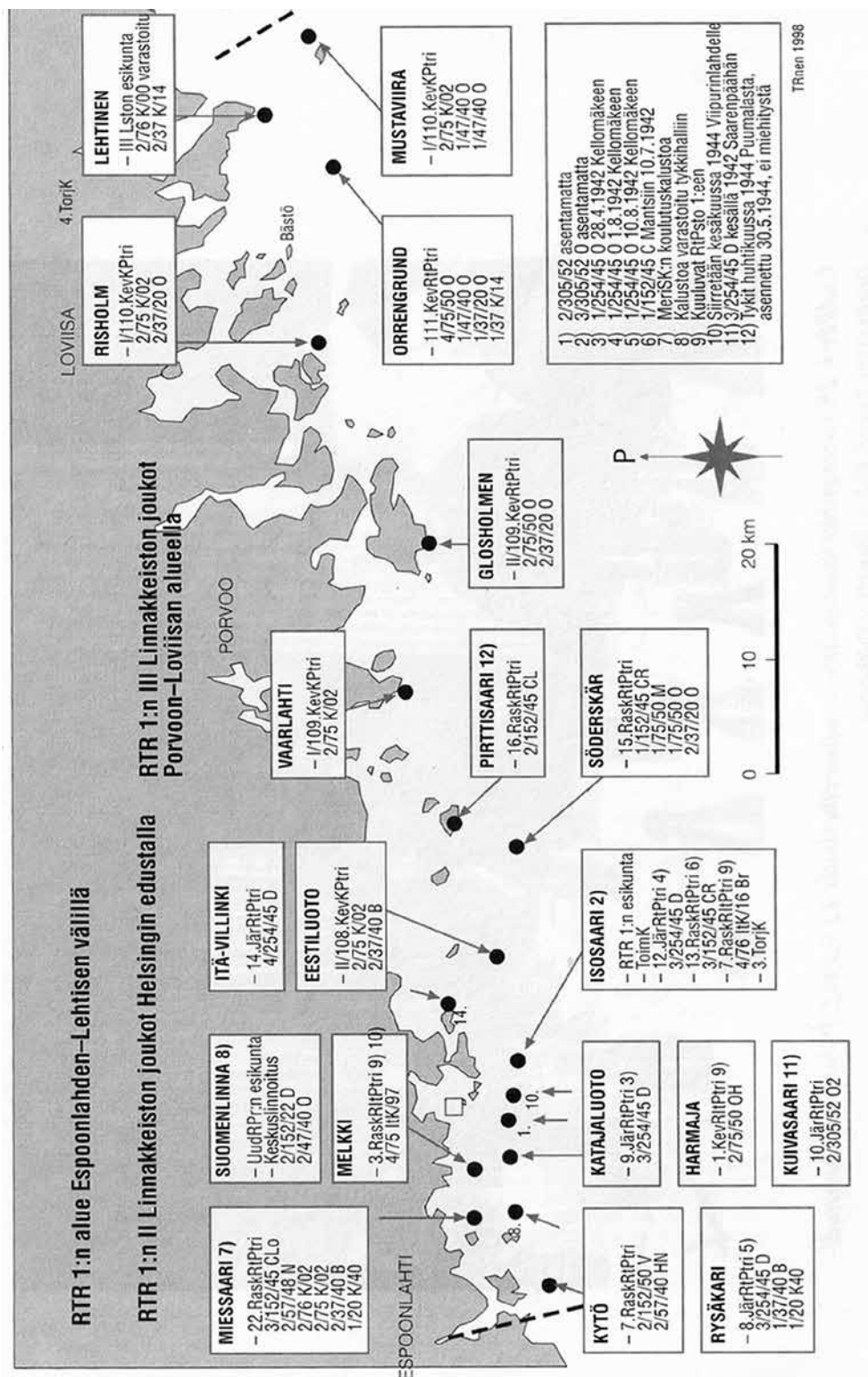
Merivartiostot toimivat Suomenlahdella, Saaristomerellä ja Ahvenanmaalla sekä Pohjanlahdella. Merivartiostojen toiminta-alueet jakaantuvat merivartioalueisiin, jotka samalla toimivat meripelastuksen alueellisina johtoportaina, meripelastuslohkoina.

Keskeiset merivartioasemat olivat korkeassa valmiudessa ja miehitettyinä ympärivuorokautisesti. Vielä 1970-luvulla valmiutta voitiin joustavasti kohottaa ja suorittaa ”jatkuva puolueettomuusvalvontaa”. Toiminnassa olivat seuraavat merivartioasemat:

Suomenlahti:	Mustamaa, Hasselö, Kytö, Suurpisi ja Jussarö
Saaristomeri:	Storklubb, Enskär ja Hiittinen
Pohjanlahti:	Valassaaret.

Aukeaman kurissa Uudenmaan Rannikoprikaatin toiminta-alue ja ryhmitys keväällä 1944. Meripuolustuksen toiminta-alue ja tukikohdaverkko rakentuivat sotavuosien jälkeen monimuotoisen ja vaikeasti ylläpidettävien linnoituslaitteiden merintekokohtien ympärille. Poikkeuksena oli Porkkalan alue, joka jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle vuokra-alueeksi 50 vuoden ajaksi. [Urho Myllyniemi – Eino Riihi: SRR, Suomenlinnan Rannikkokorykementti 1918-1998, Gummerus, Jyväskylä 1998, ISBN 952-90-5237-5]

Vielä 1980-luvulla merivartiostoilla oli iso rooli saariston asukkaiden auttamisessa tärkeissä kansalaispalveluissa sekä erityisesti kelirikko- ja sairaankuljetuksissa. Merivartioasemaverkko jaettiin sittemmin painopistesuunnilla sekä niiden ulkopuolella oleviin asemiin. Painopistesuuntien ulkopuolelle jääneitä asemia muutettiin partiotukikohdiksi, jotka jätettiin ilman pysyvää miehitystä.

Toimintojen keskittäminen ja säästövelvoitteet johtivat useiden merivartioasemien lakkauttamiseen: Pohjanlahdella Mässkar (1991), Moikipää (1993), Mikkelinsaaret (1993); Suomenlahdella Santio (1992), Boistö (1996) sekä Saaristomerellä Airisto (1992), Bodö (1994); Ahvenanmaalla Saltvik (1994) ja Kumlinge (1994).

Länsi-Suomen Merivartiosto perustettiin vuonna 2004 yhdistämällä Saaristomeren ja Pohjanlahden toiminnot. Asemaverkkoa on sen jälkeenkin keskitetty ja toimintoja automatisoitu. Valot ovat sammuneet 2000-luvulla vielä Bågaskäristä ja Glosholmenista.

Rannikkopuolustuksen osalta tehtiin jako valmius-, valvonta- ja vartiolinnakkeisiin. Opimme tuntemaan rannikkopuolustuksen aktiiviset koulutuspaikat ja tukikohtarakenteet: Kirkonmaa, Rankki, Isosaari, Mäkiluoto, Russarö, Örö, Utö, Gyltö. Purjehduskausilla rannikkopuolustuksen tukeutumispaidat olivat välttämättömiä huoltopisteitä. Valmiustehtävissä linnakkeiden sijainti tarjosi suuren lähtövalmiuden laituripaikkoja. Operatiivisissa valmisteluissa rannikkojoukot olivat keskeisiä ja tärkeitä yhteistyökumppaneita.

Varusmieskoulutus linnakkeilla on nyt päättynyt. Valmiustehtäviin varustetut ja valmistellut paikat ovat edelleenkin salassa pidettävää tietoa. Lista lakkautetuista toimipaikoista on puhutteleva ja merikadettikoulutuksemme aikaikkunassa muistojakin herättävä. Itäisimmän Suomenlahden rannikkolinnakkeet ovat sotahistoriaa: Kellomäki, Saarenpää, Tuppara, Ravansaari, Ristniemi. Laatokan alue: Mantsi, Rautaveräjä, Niikkana, Heinäsenmaa, Järisevä, Kaarnajoki. Oli toki muitakin, mutta luettelossa ovat tärkeimmät. Sotiemme veteraaneille kunniaa tehden; näihin kohteisiin ei valitettavasti pääsyä enää meilläkään ollut!

Puolustusvoimien maaomaisuus rantamaalla on siirretty pääosin Metsähallitukselle. Jäljelle jääneestä omaisuudesta tai laitteiden hallinnasta maksetaan vuokraa. Miehitetystä linnakkeista lopulta jäivät jäljelle vain Kirkonmaa, Isosaari ja Gyltö. Lista tärkeimmistä rannikkolinnakkeista on silti syytä esittää.

Helsinki-Porkkala:	Villinki, Isosaari, Kuivasaari, Katajaluoto, Rysäkari, Miessaari, Mäkiluoto.
Itäinen Suomenlahti:	Pukkio, Mustamaa, Vanhankylänmaa, Kirkonmaa, Rankki, Pirttisaari.
Läntinen Suomenlahti – Saaristomeri:	Hästö-Busö, Russarö, Örö, Utö, Katanpää, Gyltö, Kuuskajaskari, Alskär, Borstö, Lökholm.
Ahvenamaa:	Kökar, Storklubb, Herrö, Boxö, Signilskär.

Sotien jälkeen rannikkolinnakkeet, merivartiostojen tukikohdat sekä puolustusvoimien hallinnassa olevat alueet on jouduttu monien selvityskierrosten jälkeen muokkaamaan ja sopeuttamaan poliittisen ja taloudellistenkin tekijöiden mukaan. Useimmiten päätös on perustelluista syistä ollut kohteesta luopuminen.

Kerran luovutetun alueen saaminen uudelleen käyttöön maanpuolustuksellisiin tarkoituksiin edellyttää järeitä keinoja, useimmiten valmiuslakien käyttöön ottamista. Uskoakseni merikadettina saatu muistitieto, merenkulun osaaminen ja oivallinen perehdytys merimaastoon ovat edelleen säilyneet. Varmasti aluksen ohjailu vielä vuosikymmenten jälkeen onnistuisi edellä lueteltuihin kohteisiin. Sotilasmerenkulkuohjeen velvoittamat reittiselosteetkin löytynevät ullakolta?

Merivoimien uudet suorituskyvyt 1970–1990

Pariisin rauhansopimus 1947 määritteli meripuolustuksen rajapinnat. Itämeri oli kahden erilaisen poliittisen järjestelmän väliraja. Suomen merivoimien miehistövahvuus sai olla korkeintaan 4 500 ja kokonaistonniston 10 000 tonnia. Merivoimilta kiellettiin nykyaikaiset asejärjestelmät: ohjukset, torpedot, herätemiinat. Rajoituksiin kuuluivat myös keskeiset alustyytit; sukellusveneet, moottoritorpedot, neet sekä erityyppiset hyökkäykselliset rynnäköalukset

KRONOLOGIA:

- 1963 Pariisin rauhansopimuksen soveltaminen; rajoitukset
- 1971 Parlamentaariset puolustuskomiteat 1971, 1976, 1981
- 1971 Operaatiokäsä ”ALPO”
- 1973 Kenttäohjesääntö I, yleinen osa
- 1974 Laki puolustusvoimista; tehtävät merivoimille, Tuima-luokan alukset Suomeen 1974, 1975
- 1978 Kansainvälinen Merisymposium Helsingissä, Merivoimat 60 vuotta. Merikadettikoulutus uudistuu.
- 1980 Koululaiva Pohjanmaan 1. koulutuspurjehdus
- 1981 Whiskey on the rocks -välikohtaus Karlskronan edessä
- 1983 Merivoimien Esikunta siirtyy Katajanokalta Lauttasaareen. Merisotakoulun planetaario avataan.
- 1986 OPSU; operatiivinen käsä; PEVA-TEVA-SOVA-käsitteet
- 1987 Öljytuho Porvoon edustalla (Antonio Gramsci)
- 1990 Merivalvontavastuu merivoimille
- 1991 Baltian maiden itsenäistyminen, meritilanteen muutos
- 1994 Merelliset toimijat; METO-yhteistyö. Estonia-aluksen uppoaminen Itämerellä.
- 1995 Aluevesien laajennus; 12 meripeninkulmaa. Naisten vapaaehtoinen palvelus aloitetaan. Kenttäohjesääntö 1995.
- 1998 Rannikkotyökistön ja Uudenmaan prikaatin liittyminen merivoimiin

Suomen päämääräksi oli jo vuoden 1949 puolustusrevisiossa asetettu puolueettomuuden säilyttäminen ja maan pitäminen mahdollisen sotatoimen ulkopuolella. Myös edellisenä vuonna Neuvostoliiton kanssa solmittu sopimus Ystävyydestä, yhteistyöstä ja avunannosta (YYA) oli merkitsevä ja järjestelyjä vahvasti suuntaava tekijä koko olemassaolonsa ajan. Sopimusta jatkettiin vielä vuonna 1982.

Neuvostoliitto aktivoitui YYA-kysymyksessä erityisesti vuosina 1972–1974 vedoten lännen suunnalta tulevaan uhkaan: Suomi oli sitoutunut taistelemaan ja torjumaan kaikki läntiset hyökkäykset maalla, merellä ja ilmassa. Ahvenanmaan aluetta oli valmistauduttava puolustamaan, vaikka maakunta oli demilitarisoitu rauhan aikana. Niinpä merivoimien operatiiviset suunnitelmat tuli laatia sopimusten edellyttämän ja Neuvostoliiton näkemän uhkakuvan perusteella. Siinä viholiisen tavoitteena olisi:

- Ahvenanmaan ja lounaisen saariston haltuunotto
- Hangon-Porkkalan alueen valtaus tavoitteena sulkea Neuvostoliiton laivastovoimat Suomenlahden pohjukkaan
- koko Lounais-Suomen haltuunotto tukialueeksi sotatoimien jatkamisen edellytyksenä.

Merivoimien tehtävänä kylmän sodan aikana oli ylläpitää korkeata valmiutta. Valmistautumistehtävänä oli edellä kuvattujen läntisten uhkien torjunta erityisesti taistelutoimien alkuvaiheessa. Ahvenanmaan puolustus ja joukkojen merikuljetusten suojaaminen korostui annetuissa tehtävissä.

YYA-sopimuksen velvoittamia suorituskykyjä myös seurattiin ulkomailta. Neuvostoliitto myöntyi tarjoamaan sotavarustusta osana tavaravaihtosopimusta. Kaupankäynnin myötä syntyi mahdollisuus tarkistaa Pariisin rauhansopimuksen sotavarustukselle asetettuja ehtoja. Hankintoja jouduttiin tekemään sekä länsimaista että Neuvostoliitosta. Käytännössä YYA-sopimus esti kehittyneimmän länsimaisen sotamateriaalin myymisen Suomelle.

Neuvostoliitto esitti aika ajoin yhteisten laivastoharjoitusten järjestämisestä. Neuvostoliiton laivaston amiraali Sergei G. Gorshkovin vielä vuonna 1981 tekemä ehdotus torjuttiin kohteliain sanankääntein. Suomi onnistui pyrkimyksissään pysyttäytyä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella. Merivoimien ja muu merellinen aluevalvontajärjestelmä nostettiin tehostettuun valmiuteen aina kansainvälisen tilanteen kiristyessä. Operatiivisessa suunnittelussa ja tulenkäytön harjoittelussa valmistauduttiin torjumaan kaikki merelliset hyökkäykset - ilmansuunnasta riippumatta!

Muistoja Sotakorkeakoulusta 1980-luvun lopulta

Osana opetusta valmisteltiin operatiivisia harjoituksia koko valtakunnan alueella. Mielenkiintoinen organisaatio oli kuvitteellinen Länsi-Suomen sotilaslääni, jonka vastuualue merialueella ja rantamaalla painottui Selkämeren eteläosiin. Virkistävä yksityiskohta merikartassa oli Ahvenanmaan maakunnan ja ympäröivän saariston täydellinen puuttuminen. Karttateknisen poiston syytä ei kyselyistä huolimatta paljastettu.

Vahvoja hyökkäyskiiloja saatiin meritse uitettua länsirannikon satamiin ja yleisesikuntakurssin ”loppusodassa” torjuttiin armeijakunnan voimin maihinnousua Uudenkaupungin–Rauman alueella. Ohjusveneellä palvelleelle kansiupeerille ratkaisut harjoitustilanteen valinnassa olivat hämmästelyn ja epäuskon sävyttämiä.

Nykyään käytettäisiin ehkä termiä harkittu disinformaatio tai sotilasviekkaus, sillä maaston mittasuhteet saattoivat toki vastata jotain muutaakin aluetta Suomessa ja linnakkeet pääkaupunkiseudulla olivat vielä toimintavalmiita. Harjoitustilanne oli kuitenkin todellinen ajan kuva ja jäänne kylmän sodan kaudelta.

Kylmän sodan vuosina Neuvostoliitolla oli meristrategisen termin mukainen merenherruus Itämerellä. Maantieteellisesti Suomenlahdelta aina Tanskan salmien tuntumaan koko itäranta oli Neuvostoliiton tai Varsovan liiton liittokunnan tukialuetta. Neuvostoliiton Itämeren laivasto oli ylivoimainen mitattuna hyökkäyksellisellä voimalla ja alusten lukumäärällä. Se käsitti suurimmillaan yli 400 erityyppistä alusta: nelisenkymmentä sukellusvenettä, useita kymmeniä korvetteja sekä ohjusveneitä. Lisäksi Itämeren Laivastoon kuului vahva ilma-ase ja maihinnousuvoimaa.

NATO-maiden merivoimien tehtävät ja alueen aluskalusto keskittyivät Etelä-Itämerelle ja erityisesti Tanskan salmien turvaamiseen. Raskaan aluskaluston käyttö suunnattiin Pohjanmerelle ja Atlantille liittolaisavun merikuljetusten suojaamiseen.

Ruotsi varautui Itämeren yli suuntautuvan maihinnousun torjuntaan. Puolueettoman Ruotsin merellinen torjuntakyky oli merkittävä. Siihen kuului sukellus- ja ohjusveneitä, tulivoimainen ja vahvasti linnoitettu rannikkopuolustus painopistesuunnilla sekä tehokas ilma-ase.

Itämerellä Varsovan liiton aluskalusto oli 1970–1980 luvuilla kaksinkertainen Naton merivoimiin verrattuna. Suorituskykyä ei kuitenkaan jouduttu tes-

Itämeren laivastot 1973–2003

	NEUVOSTOLIITTO/ VENÄJÄ				PUOLA		DDR		
	1973	1983	1993	2003	1973	1983	1973	1983	
Sukellusveneet	83	34	23	2	4	4			Saksan Demokraattisen Tasavallan merivoimien kaluston pääosa myytiin Saksojen yhdistyttyä vuonna 1990.
Risteilijät	7	2	2						
Hävittäjät	27	6	5	2	4	1			
Fregatit, korvetit	27	31	29	27			28	11	
Taisteluveneet, vartioveneet	240	200	167	2	78	86	75	73	
Miinalaivat									
Raivaajat	105	125	67	10	24	47	63	46	
Maihinnousualukset	49	26	31	5	16	23	22	12	

	RUOTSI			
	1973	1983	1993	2003
Sukellusveneet	22	12	12	7
Risteilijät				
Hävittäjät	8	2		
Fregatit, korvetit	5		6	6
Taisteluveneet, vartioveneet	65	57	56	21
Miinalaivat	11	25	12	11
Raivaajat	35	44	23	12
Maihinnousualukset	48	92	95	20

	SUOMI			
	1973	1983	1993	2003
Sukellusveneet				
Risteilijät				
Hävittäjät				
Fregatit, korvetit	5	2	2	
Taisteluveneet, vartioveneet	18	21	18	12
Miinalaivat	2	3	6	6
Raivaajat	2	6	13	14
Maihinnousualukset	12	6	6	10

	SAKSAN LIITTOTASAVALTA				TANSKA				PUOLA	
	1973	1983	1993	2003	1973	1983	1993	2003	1993	2003
Sukellusveneet	12	24	22	13	6	5	5	5	3	4
Risteilijät										
Hävittäjät	11	7	6	2					1	
Fregatit, korvetit	12	13	11	12	10	10	7	7	5	10
Taisteluveneet, vartioveneet	38	39	40	20	43	45	33	28	27	20
Miinalaivat					7	7	6	4		
Raivaajat	74	59	43	22	12	6	3	10	25	22
Maihinnousualukset	24	28	27	6					12	9

[Suomen Laivasto 1969-2000/Laivasto III, s 273; Meriupseeriyhdistys ry, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2008, ISBN 978-951-95298-4-4]

taamaan. Supervaltojen välinen kilpavarustelu painottui ydinaseisiin. Itämeren alueen sekä Ruotsin ja Suomen ilmatilan tulkittiin antavan reittimahdollisuuden risteilyohjukseen käytölle ja siten muodostuvan uhkatekijäksi Neuvostoliiton suuntaan.

Kylmän sodan merisotatapahtumat:

1950	Korean sota
1956	Suezin kriisi
1962	Kuuban kriisi
1971-	Intian-Pakistanin sotatoimet
1973	Israel; Jom Kippur -sota
1980	Iran-Irak sotatoimet
1982	Falklandin sota
1990	Persianlahden sota

Suomen laivasto sotien jälkeen

Suomen merivoimat olivat kooltaan Itämeren alueen pienimmät. Suorituskyky alkoi kohentua tuntuvasti vasta 1970-luvulla. Neuvostoperäisen aseistuksen määrä oli kuitenkin suuri johtuen YYA-sopimuksesta ja kahdenvälisestä kauppavaihdosta. Tultaessa 1980-luvulle kaikki merivoimien alustilaukset suunnattiin kotimaisille telakoille ja asejärjestelmien hankinnat puolestaan länsimaihin.

Sotakokemukset ohjasivat merivoimien suunnittelua. Rauhansopimuksen rajoitukset estivät kuitenkin uusimpien suorituskykyjen hankinnan. Vaaran vuosina laadittiin useita suunnitelmia meripuolustuksen kriittisen tilanteen kohentamiseksi. Laadittiin useita kehittämisohjelmia, joista vain osa voitiin toteuttaa.

Puolustusrevisio linjasi vuonna 1949 merivoimien rauhan ajan tehtävät:

- liikkuvaan vartiointiin ja puolueettomuusvartiointiin (AKT)
- kauppamerenkulun suojaamiseen tärkeimmillä reiteillä
- muodostamaan sodan ajan organisaation rungon jo rauhan tilassa
- antamaan koulutusta oikeassa organisaatiossa todellisessa merimaastossa.

Painopisteet olivat Lounais-Suomen ja Uudenmaan rannikot. Sotakokemusten mukaan merivoimien johtaminen ja siinä erityisesti rannikko- ja laivasto-

voimien ja maarintaman joukkojen yhteistoiminta eivät olleet onnistuneet toivotulla tavalla.

Vuonna 1952 merivoimista muodostettiin oma puolustushaara. Laivastoon kuului supistettu esikunta, kaksi lippuetta ja kaksi laivastoasemaa. Samalla rannikotykistö liitettiin maavoimien alaisuuteen. Merisotakoulu toimi Pääesikunnan johdossa vuoteen 1963 saakka.

Merivoimien kehittämisen hätäohjelma mahdollisti hankinnat kotimaisilta telakoilta. Englanti oli sotien jälkeen merkittävin ulkomainen hankintamaa. Englannista ostettiin vuonna 1957 kaksi uutta Dark-luokan moottoritorpedovenettä, jotka erikoisten Napier Deltic -koneiden vauhdittamina toimivat Vasama 1- ja Vasama 2 -nimisinä moottoritykkiveneinä. Vuonna 1961 ostettiin koululaivaksi fregatti Porlock Bay (uppouma 1 480 tonnia). Suomessa alus sai nimen Matti Kurki 1200-luvulla eläneen pirkkalaispäällikön mukaan.

Viisi R-luokan vartiovenettä valmistuivat alun perin 1950-luvulla rannikkorai-vaajan tehtäviin. Vartioveneeksi ne varusteltiin 1960-luvun lopulla. Neuvostoliitosta ostettiin vuonna 1964 merivoimille saattajiksi kaksi Riga-luokan fregattia Uusimaa ja Hämeenmaa, joilla palvelevat väittivät niiden olevan Suomen merivoimien ainoat laivat. Turun telakka valmisti 13 Nuoli-luokan moottoritykkivenettä 1960-luvun alkupuolella. Tykkiveneitä saatiin 1960-luvun lopulla operatiiviseen käyttöön kaksi, Turunmaa ja Karjala.

Meripiiriorganisaatio otettiin käyttöön vuonna 1967, jolloin lippueet toimivat laivastoasemien alaisuudessa. Meripiirivaihe oli tulevien meripuolustusalueiden esiaste.

Vuonna 1961 liikkuva laivastovoima muodostettiin merivoimien yhtymäksi, joka sai nimekseen Laivastolippue. Lippue on nykyisen Rannikkolaivaston perinnejoukko. Laivastolippue toimi suoraan merivoimien komentajan johdossa. Merisotakoulun palauttaminen merivoimien osaksi tapahtui vuonna 1963. Sodan jälkeen ensimmäinen uusi varuskunta perustettiin Porkkalanniemelle alueen vuokra-ajan päättymisen sen salliessa. Upinniemen varuskuntaan siirrettiin Helsingin Katajanokalle tukeutuneet alusyksiköt.

Merivoimien sodan ajan vahvuudessa laivastovoimat oli edelleen jaettu kolmeen lippueeseen. Päätoimintasuuntien eli Suomenlahden ja Ahvenanmaan lisäksi laivastovoimia suunniteltiin käytettäväksi Selkämeren ja keskisen Pohjanlahden suunnalla. Kolmannen lippueen johto-osa oli varsin kevyt ja toimi rannikolle tukeutuen kuten taisteluosaston johtoporras.

Meripuolustus Merikadettikurssi 45:n palvelusuran alkaessa

Parlamentaarisen puolustuskomitean (PPK) mietintöön kirjattiin vuonna 1971 uudelleen meripuolustuksen käsite. Ensimmäisessä komiteassa 1970–1971 keskityttiin erityisesti meri- ja ilmavoimien kehittämiseen. Puolustus tuli suunnata kahta tilannemallia varten:

- alueellisen koskemattomuuden ja puolueettomuuden suojaaminen
- maattamme vastaan suoritettavan hyökkäyksen torjunta.

Meripuolustuksen tehtävissä korostettiin erityisesti alueellisen koskemattomuuden valvontaa ja -torjuntaa. Laivastoasemien työnjakoon tehtiin merkittävä muutos. Turun Laivastoasemasta (TurLAs) tehtiin laivastoyksiköiden päätukikohta. Helsingin Laivastoasemalle keskitettiin varusmieskoulutus (HelLAs). Organisaatio noudatti yleisperusteiltaan merivoimien nykytilaa.

Valtioneuvoston asettama hajasijoitustoimikunta oli määrittänyt Merisotakoulun uudeksi sijoituspaikaksi Vaasan. Puolustusministeriö muutti vuonna 1974 aikaisemman tekemänsä päätöksensä Suomenlinnatoimikunnan ja Merisotakoulun esitysten mukaiseksi. Niinpä merikadettipolkumme saattoi alkaa perinteisessä Suomenlinnassa Vaasan tai Upinniemen sijaan.

Komitean mukaan merivoimille kirjatut tehtävät edellyttivät jo rauhan aikana erityisiä suorituskyykyjä. Hyökkäyksen torjunnassa meripuolustuksen oli kyettävä rajoittamaan ja suuntaamaan hyökkääjän toimintaa sekä tuottamaan merkittäviä tappioita. Merivoimien kehittämisessä etusijaisiksi muodostuivat kyvyt, joilla torjutaan alueloukkaukset ja suojataan Suomeen suuntautuva meriliikenne.

Puolustusjärjestelmän yleisjärjestely ja toimintamalli kirjattiin vuoden 1975 Kenttäohjesääntöön seuraavasti: *”Maavoimien tehtävänä oli valtakunnan maa-alueelle maitse, meritse ja ilmoitse tapahtuvien hyökkäysten torjuminen ja vihollisen lyöminen. Meripuolustuksen tehtävänä oli valtakunnan aluevesien valvonta, alueloukkausten ja hyökkäysten torjunta meri- ja rannikkoalueella sekä valtakunnalle tärkeiden merikuljetusten suojaaminen”*. Seuraavat komiteat korostivat kattavaa merivalvonta- ja johtamisjärjestelmää sekä merivoimien ja rannikkojoukkojen yhteistoimintakykyä.

Johtamisjärjestelmää voidaan pitää päämajakeskeisenä. Merivoimien komentajan suunniteltiin toimivan ainakin merivoimien käyttöä koskevissa päätöksentekovaiheissa Pääesikunnassa. Merisuluttamisen ja meriliikenteen johtamisen suunnittelu- ja johtamisvastuu oli merivoimien komentajalla. Sen sijaan meritse tapahtuvi-

en hyökkäysten torjunnasta vastasi rannikkosotilasläänin komentaja, jolle kuului alueensa puolustus myös merialueella. Asiantuntemusta pyrittiin lisäämään sijoittamalla rannikkosotilaslääneihin sodan ajan tehtävään meriupseerin koulutuksen saaneet merikomentajat.

Meripuolustuksen yleisjärjestelyt aiheuttivat keskustelua. Erityisesti operatiivinen toiminta rantamaalla ja merialueilla aiheutti tulkintakysymyksiä. Laivastoyksiköiden saadessa uusia suorituskykyjä ja siirryttäessä tulen käytössä meritorjuntaohjusten sekä herätemiinojen aikakaudelle konkretisoitui operatiivisten johtosuhteiden haasteellisuus.

Merivalvontatehtävien jakaantuminen monen eri viranomaisen kesken johti tarpeeseen tiivistää yhteistyötä erityisesti rajavartiolaitoksen kanssa. Rannikkotyksikölle hankittiin tutkakalustoon sekä automaattiseen tietojenkäsittelyyn perustuva valvonta- ja ammunnanhallintajärjestelmä (RAVAL). Merellisten toimijoiden orastavalle yhteistoiminnalle luotiin teknilliset ja toiminnalliset perusteet. METO-yhteistyöstä kehittyi sittemmin suomalaisen viranomaisyhteistyön kärkihanke.

”Suomen puolustusvoimat 100 vuotta” -juhlateoksessa avataan poikkeuksellisen tarkasti operatiivisten suunnitelmien sisältöä ja kehittymistä. Vuonna 1971 puolustusvoimain komentaja hyväksyi operaatiokäskyn, jonka peitenimi oli ”ALPO”. Keskeisin uudistus oli sodan ajan joukkojen jako operatiivisen käytön mukaan yleis-, paikallis- ja tukijoukkoihin. Pitkäkestoisen ja laajan valmistelutyön tuloksena päivitettiin myös puolustushaarojen liikekannallepanosuunnitelmat ja toteutettiin materiaalsiirrot. Pääesikunta teki tarkastuksia ja laati vuosittain arvion valmiuden kehittymisestä. Jo vuoden 1973 loppuun mennessä saavutettiin käskyn toimeenpanon edellyttämä valmius.

Opettelimme ja omaksuimme laivastoyksiköissä työuramme alkuvaiheen operatiiviset mallit ”ALPO”-käskyn periaatteiden mukaan. Käskyn voimassaoloa jatkettiin poikkeuksellisen pitkään eli vuoteen 1986 asti. Tuolloin hyväksyttiin käyttöön uusi käsky, joka sai peitenimekseen ”KYNNYS”. Uusittu op-käsky määritteli neljä valmiustilaa: PEVA – TEVA – TOVA – ja SOVA, joilla siirryttiin perusvalmiudesta tehostetun- ja torjuntavalmiuden kautta sodan ajan tilaan. KYNNYS-käskyssä ei enää tunnistettu YYA-sopimuksen velvoitteita. Yllätyshyökkäys nähtiin edelleen suurimpana uhkana. Tunnistettiin ennakkoaroitusaika, jonka tavoitteena oli antaa aikaa sanatakasti *”itsenäisyyden ja kansan elinmahdollisuudet turvaavalle poliittiselle ratkaisulle”*. Operaatiokäsky ”KYNNYS” oli voimassa kylmän sodan päättymiseen saakka. On merkittävää, että ennen erittäin salaiset puolustuksen perusteet on nyt voitu tuoda kassakaapeista päivän valoon.

Jälkiviisauden ja suomettumissyötysten takaa voidaan kaivaa esiin sotilaallisen maanpuolustuksen ydin: säilyttää itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus vaikeista vaaran vuosista huolimatta.

Merivoimat 1977

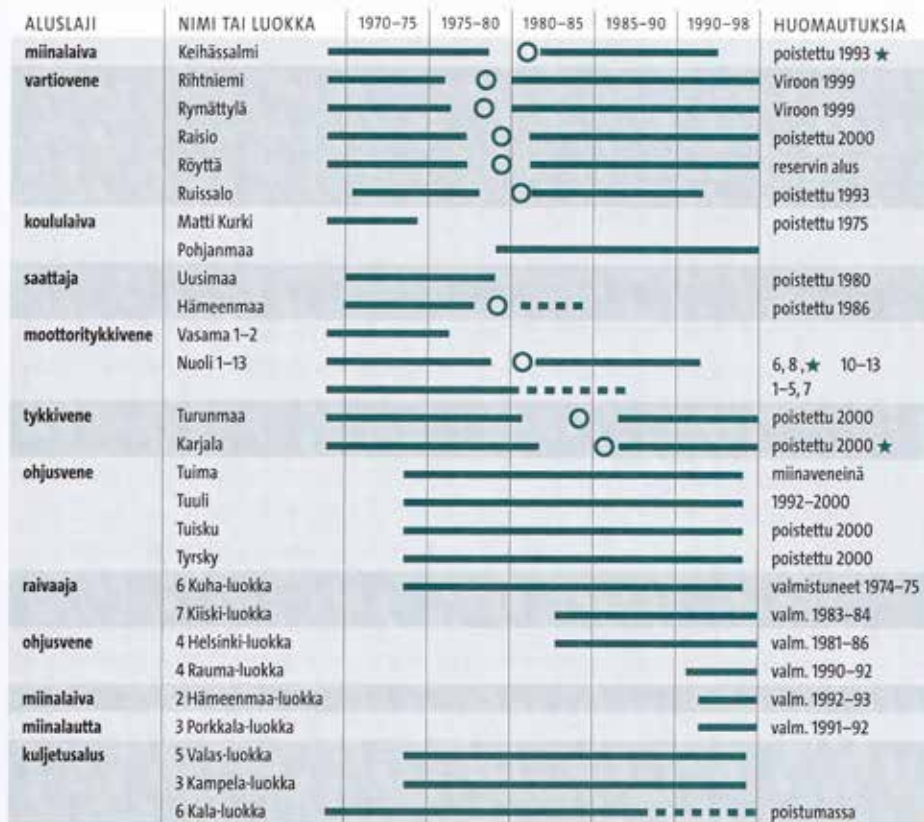
Merivoimiin kuului neljä joukko-osastoa ja merivoimien esikunta puolustushaaran johtoesikuntana. Laivastolippue, sittemmin Rannikkolaivasto (1980) oli merivoimien ja aikanaan rauhan ajan palkatun henkilöstön lukumäärällä mitattuna myös Suomen suurin joukko-osasto. Alukset oli jaettu neljään laivueeseen, siis merivoimien joukkoyksikköön. Tykkilaivue, Miinalaivue, Vartiolaivue sekä Ohjusvenelaivue muodostivat kokonaisuuden, jolle ominaista oli korkea valmius jo rauhan aikana.

Merisotakoulu Suomenlinnassa vastasi merivoimien kantahenkilökunnan ja reservin upseerien koulutuksesta. Suomenlinnan historiallinen tausta ja vuosisatainen sotilasperinne näkyy vieläkin saarien elämässä. Merikadetin ja myöhemmin meriupseerin elämään Suomenlinna on jättänyt pysyvän jäljen.

Merivoimien esikunta toimi Katajanokalla Helsingissä. Turun Laivastoasema (TurLAs) toimi merivoimien huollon päätukikohtana. Pansion meritukikohdan laajat huolto- ja luolastotilat oli rakennettu sotien aikana. Laivastoaseman organisaatioon kuuluivat erilliset suojatilat Turun Kallanpäässä sekä Kemiönsaaren Skinnarvikissa. Talvikaudella alusyksiköille sijoitettavat varusmiehet saivat peruskoulutuksen Pansiossa. Laivaston soittokunta oli sijoitettu Pansioon.

Helsingin Laivastoasemalla Upinniemiessä toimi Laivastonkoulu, joka vastasi varusmiesten perus- ja aliupseerikoulutuksesta. Upinniemeen oli sijoitettu myös maavoimiin tuolloin kuulunut Rannikkojääkäripataljoona, jossa yleensä työskenteli meriupseeri esikunnassa ja toinen yksikön päällikkönä. Rannikkolaivaston Vartiolaivue ja Merisotakoulun alukset tukeutuivat Upinniemen sotasatamaan. Upinniemeen rakennettiin useita merivoimien erikoiskoulutukseen tarvittavia tiloja ja laitteita. Ammuntasimulaattorien sijoituspaikkana toimi harjoituslaittekeskus, sukeltajakurssin vaatimat vesiharjoitustilat rakennettiin uimahallin yhteyteen sekä varuskuntasairaalaan perustettiin painehoitokeskus. Upinniemeen osin talkootyöllä rakennettu Merikappeli on ollut kirkollisen työn keskeinen toimipiste. Porkkalan alueen historia vuokra-alueena näkyy edelleen nimistössä ja paikallishistoriassa.

Merivoimien taistelualusten ja miinoitustehtäviin käytettyjen apualusten elinkaaret vuosina 1970–2000

■ ■ ■ riisuttuna tai kertausharjoituskäytössä
 ○ peruskorjaus
 ★ museoalus

[Suomen Laivasto 1969-2000/Laivasto III, s 273;
 Meriupseeriyhdistys ry, Otavan Kirjapaino Oy,
 Keuruu 2008, ISBN 978-951-95298-4-4]

Rannikkotykistö 1977

Rannikkotykistö oli meripuolustuksen kiinteä osa, joskin maavoimien johdossa. Saaristossa sijaitsevat linnakkeet, merivalvonta-asemat ja koulutuskeskukset oli ryhmitetty pääosin Suomenlahden ja Saaristomeren ulkosaarille. Saariston vakituinen asutus etenkin ulkosaaristossa koostui suurelta osin rannikkotykistön linnakkeilla palvelevasta kantahenkilökunnasta ja varusmiehistä sekä Rajavartiolaikoksen merivartioasemien henkilökunnasta.

Vahvimmat linnakkeet on rakennettu tärkeimpien satamakaupunkien edustalle. Rannikkotykistölle oli pakkolunastettu suuri määrä alueita 1950-luvulla. Alueellisen puolustusjärjestelmän avainkäsitteitä rannikkotykistöaselajin kehityksessä olivat meri- ja rannikkopuolustus. Työnjako laivaston ja rannikkotykistöaselajin kesken selveni erityisesti puolustuksen suunnittelussa ja teknillisessä kehittämisessä.

Maantieteellisesti painopistealueita olivat Ahvenanmaa, Suomenlahden suu ja pääkaupunkiseutu. Rannikkotykistön sodan ajan yhtymä oli 1980–1990 luvuilla aluevastuussa oleva rannikkoalue, jonka rungon muodostivat rannikkorykmentit ja linnakkeet. Päätaistelumenetelmä oli puolustus, jossa tulenkäytöllä merelle pyrittiin saavuttamaan torjuva tai ainakin kuluttava vaikutus mereltä tulevaan hyökkääjään.

Rannikkotykistöön kuului 1970-luvulla kaksi rannikkotykistörykmenttiä, kaksi kiinteää ja yksi moottoroitu rannikkotykistöpatteristo sekä Rannikkotykistökoulu, joka siirtyi vuonna 1969 Niinisalosta Santahaminaan. Joukko-osastojen alaisuudessa oli tavanomaisesti 2–3 koulutuslinnaketta sekä useampia vartiolinnakkeita. Koulutus ja joukkotuotanto järjestettiin koulutuslinnakkeilla. Vartiolinnakkeilla oli ainoastaan vartiointiin ja aluevalvontaan tarvittava henkilöstö. Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentin vastuualue ulottui Kymijoen suulta Porkkalan selälle. Turun Rannikkotykistörykmentti toimi Hangon länsiselältä aina Porin edustalle.

Kotkan Rannikkopatteriston alue ulottui Ahvenkosken itäpuolelta valtakunnan itärajalle. Hangon Rannikkopatteristo toimi Hankoniemen molemmilla puolilla. Vaasan Rannikkopatteristo oli kalustoltaan moottoroitu tykistöjoukkoyksikkö. Sen harjoitusalueet sijoittuivat Lohtajan ja Reilan ampuma-alueille, ja patteriston kotivaruskunta oli Vaasan kaupunki.

Rannikkopuolustuksen tuli meripuolustuksen kiinteänä osana omata sellainen valmius ja valmiuteen liittyvä torjuntakyky, että rannikollemme suoritetun hyökkäyksen tuottamat tappiot, menetetty aika ja operaatioon sidottu materiaali ja kalusto eivät vastaisi hyökkäyksellä mahdollisesti saavutettavia sotilaallisia ja poliittisia etuja. Luotiin korkea kynnyksi!

Moottoroitua rannikkotykistöä kehitettiin vielä voimakkaasti 1980-luvulla, kun Saksan kaupan osana saatiin lisää rannikkotykistön käyttöön soveltuvaa tykkikalustoa ja ampumatarvikkeita. Siirtyminen ohjuskauten jatkui MTO66-ohjuspatterien jälkeen uuden MTO85-kaluston ja väylätorjuntaohjusten hankinnoilla. Samoihin aikoihin hankittiin lännestä johdinohjattuja panssarintorjuntaohjuksia väylätorjuntaan (SS-11). Viimeinen uusi 130 mm:n tornikanoonapatteri asennettiin rantakallioon vuonna 1990.

Neuvostoliiton romahdettua ja Baltian maiden itsenäistyttyä maihinnousuuhka merialueella muuttui ratkaisevasti ja nopeasti. Samaan aikaan täsmäaseiden kehittyminen haastoi pysyvästi paikoilleen asetetun kaluston. Aselajin ja jopa saariston elämänmuodon kannalta muutos oli raju. On ymmärrettävää, että varttuneempi rannikkokotikotiaselajin henkilöstö murehtii edelleenkin kahdeksan vuosikymmenen ikään ehtineen ja suuria palveluksia isänmaalle tehneen rannikkokotikotiaselajin ja kiinteän rannikkopuolustuksen kauden päättymistä Suomen rantamailla.

Merivartiostot 1977

Merirajojen vartiointi on ollut Rajavartiolaitoksen vastuulla jo vuodesta 1944 alkaen. Tällöin merivartiolaitys liitettiin Rajavartiolaitokseen. Tehtävät määritettiin 1975 annetussa laissa ja seuraavan vuoden asetuksessa. Lisäksi Rajavartiolaitoksen (RVL), poliisin ja tullin yhteistoiminnasta määrättiin asetuksella (1978). Suomen ja Neuvostoliiton välillä oli tehty rajajärjestyssopimus ja yhteyttä hoiti rajavaltuutettu. Rajavartiolaitoksen upseerit suorittivat upseerin tutkinnon puolustusvoimissa ja merivartiostoihin tulevat upseerit hakeutuivat merikadettikoulutukseen Merisotakouluun kuten nytkin.

Ohjusvene Tuuli. [Sotamuseo/ Puolustusvoimat 1986]

Suomen rannikko ja sen edustan merialue oli jaettu kolmen merivartioston kesken: Suomenlahti, Saaristomeri ja Pohjanlahti. Ahvenanmaa kuului Saaristomeren Merivartioston vastuualueeseen. Merivartiostojen vastuualueet jakaantuivat 2–3 merivartioalueeseen, jotka toimivat myös meripelastuksen lohkokeskuksina. Merivartioalueilla oli useita pysyvästi miehitettyjä merivartioasemia, joilla oli jatkuva päivystys. Asemilla oli oma jatkuvasti lähtövalmis venekalusto tai jäätalveen soveltuva talvikalusto. Merivartiostoihin kuului lisäksi rannikkovartiolaivoja, ulkovartiolaivoja ja ilma-aluksia.

Toiminnan painopiste siirtyi merirajoille ja tämä näkyi merivartiostojen koskevien tehtävien määrittelyssä. Aikaisemmin merellä tapahtuvassa vartiointissa jouduttiin keskittymään salakuljetuksen estämiseen ja kalastusvalvontaan. Uusi painotus näkyi vuonna 1975 uusituslaissa, jossa merivartiotoiminta sai kokonaan uudenlaisen tehtävänimikkeen: alueloukkausten estäminen. Suunnittelussa päädyttiin myös merivartiostojen pitkäkestoisen toimintakyvyn parantamiseen. Merivartiostoilta luotiin reservit, joita valmiustilanteen mukaan voitiin kutsua palvelukseen. Tehostettu rajavartiointi ja toiminta vahvennetussa kokoonpanossa suunniteltiin jatkamaan sodan ajan kokoonpanoon siirrettyssä.

Neuvostoliittolaisten kalastustroolarien toiminnan tehostettu valvonta 1970-luvulla johti valvontakäytäntöjen kehittämiseen. Merivartiostojen lisäksi meri- ja ilmavoimat sekä luotsipiirit valvoivat merialuetta. Aluevalvonnan saaminen mahdollisimman aukottomaksi vaati viranomaisten yhteistyötä. Vuonna 1980 laadittu ”Rauhanajan merivalvontaohje” määritti yhteistyön periaatteet ja kuvasi toimintamallin sekä prosessit häiriötilanteissa. Merivartiostojen kokoonpanoon perustettiin omat johtokeskukset. Perustamiseen vaikutti aluevalvonnan tehostamisen lisäksi uudet meripelastukseen ja öljyntorjuntaan liittyvät tehtävät.

Merivartiostojen suorituskyky parani merkittävästi, kun Turun Vartiolentue perustettiin vuonna 1980. Ensimmäisen helikopterikaluston muodosti kolme keskiraskasta Mi-8 helikopteria. Vuonna 1988 koneet korvattiin kahdella ranskalaisella AS 332 Super Puma -helikopterilla, jolloin suorituskyky merialueella kohentui ja mahdollisti vaativatkin meripelastustehtävät.

Myös merivartiostot joutuivat 1980-luvun alulla tilanteeseen, jossa johtamis- ja hälytysjärjestelmien vajaamiehitys vaaransi toimintavalmiuden. Merivartiostojen kiinteitä asemia sekä liikkuvaa kalustoa ryhdyttiin varustamaan vedenalaisen valvonnan välineillä. Aikakauden turvallisuuspoliittinen tilanne määritti vedenalaisen valvonnan painopistesuunniksi Märketin kapeikon Ahvenanmaalla ja Merenkurkun Pohjanlahdella. Merivartiostot pyrkivät rakentamaan aukottoman tutka- ja

kuuntelujärjestelmän Ahvenanmaalle ja Merenkurkkuun. Järjestelmää oli tarkoitus täydentää liikkuvalla valvonnalla ulkovartiolaivoilla ja helikopterein. Niinpä Valasaarten merivartioasemasta tuli vedenalaisen kuunteluun keskittyvä merivartioasema. Uhkakuvakin oli vielä tuolloin poliittisesti värittänyt.

Edellä kuvattu meripuolustuksen organisaatio, merellinen toiminta-alue ja operatiiviset tehtävät oli odottamassa 45. Merikadettikurssilta merivoimien ja Rajavartiolaitoksen luutnantin virkaan nimitettyjä meriupseereita.

Palvelusuran alussa emme voineet aavistaa tulevia tapahtumia, jotka mullistivat organisaatiota ja muovasivat merellistä toiminta-aluetta. Vuonna 1990 Suomen hallitus totesi, että vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksen Saksaa koskevat ja Suomen itsemääräämisoikeutta rajoittavat määräykset, sotilasartiklat, olivat menettäneet merkityksensä. Neuvostoliiton hajoamisen ollessa tosiasia, katsoi Tasavallan Presidentti Mauno Koivisto tammikuussa 1992 sopimuksen ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta (YYA) lakanneen olemasta.

Viisi tehtävää merivoimissa – luutnantista amiraaliksi

Annoin oman sotilasvalani Parolannummen perinteisellä paraatikentällä. Kenraali Laguksen muistokiven ja T55-mallisen taistelupanssarivaunun telaketjun äärellä. Katsojia oli vain kourallinen. Kunniavieraat olivat sodan käyneitä panssariveteraaneja, kuten ikääntyneimmät kouluttajammekin.

Meripuolustusalueen komentajana kolme vuosikymmentä myöhemmin olin todistamassa suurta maanpuolustusjuhlaa. Upinniemeen johtavalle maantielle jouduttiin antamaan suuren automäärän vuoksi liikennöintirajoituksia. Rannikkosotilaskotiyhdistyksen valmistamat 8 000 sokerimunkkia loppuivat kesken. Kirkkonummen ja lähikuntien pojat saateltiin juhlamenoin meriväkeä. Vanhoilla linnakkeilla oli palveltu jopa neljässä sukupolvessa, vaikka välissä oli kahdentoista vuoden vuokra-aika, parenteesi.

Monen asian muutos meriupseerin uran aikana oli valtava. Itselläni oli mahdollisuus katsoa sitä usean eri tehtävän näkökulmasta ja olla mukana tekemässä päätöksiä, jotka vaikuttivat pitkälle myös urani jälkeiseen aikaan. Rauhan ajan upseerin

tehtävään kuuluu asiantuntijan ja päättäjän rooli puolustusvoimien jatkuvuuden rakentajana. Suomalaisen järjestelmän harvoin esiin tuotu vahvuus on, että upseerikin aloittaa oppimisen alokkaana. Kehittäminen ei silloin ole vain teoriaa, vaan se nousee itse koetusta käytännöstä. Merivoimien kehitystä on helpoin kuvata omien tehtävien kautta ja samalla muistuttaa, ettei nuori upseeri valmistu opinnoistaan vain työhön, vaan kokonaiselle uralle.

Amiraalin nyrkki

Kadettikurssi oli takana, ylennys merivoimien luutnantin arvoon saatu ja nimikirjassa oli merkintä nuorempi upseeri ap. (alempi A-palkkaluokka). Näillä perusteilla saatiin oikeus ja orastava valmius siirtyä kentälle, merivoimissa laivapalvelukseen. Vielä 1970-luvulla laadittiin koko upseerikunnan käsittävä sijoitusluettelo meripalvelutehtäviin komennettavista. Tavoitteena oli saada irti lisähenkilöstöä sotakouluista, esikunnista ja tukitehtävistä purjehduskauden ajaksi aluspalvelukseen. Henkilöstövaje on ollut liikkuvan laivaston ikaikainen murhe ja haaste.

Merikadettikurssin tulevat tehtävät annettiin kurssilaisille tiedoksi kolmannen opintovuoden aikana. Kurssimenestys, ja kadeteille erityisesti työpaikan sijainti sekä perhe-elämän yhteensovittaminen määrittivät työpisteen, vaikka mitattu osaaaminen, soveltuvuus tai kehittämismahdollisuudet olisivatkin ehkä olleet toimivampia valintaperusteita. Marsalkan sauvan painoa ei kukaan tuolloin tuntenut vauhtisäkissään eli merivoimien varusterepussa.

Suomeen kadettikurssimme aikana hankitut ja Pansion Ohjusvenelaivueeseen sijoitetut Tuima-luokan ohjusveneet tarjosivat valituille ylivertaisen mahdollisuuden. Merivoimien siirtyminen ohjusaikaan oli valtava harppaus, jota voitaisiin ehkä verrata ilmavoimien siirtymiseen suihkukonekauteen.

Tämän kirjoittajalle taistelupanssarivaunulla (T55) annettu reserviupseerikoulutus ja pitkän venäjän kielen opiskelu antoivat lisävalmiuksia. Työharjoittelu laivuejaksoilla valmiuslaivueessa, laadittu kadettikurssin tutkimustyö Tuima-luokan ohjusveneen henkilöstön kouluttamisvaatimuksista sekä merivoimien panostukset uuteen laivastoyksikköön tekivät joukko-osastovalinnasta helpon. Pansion merivaruskuntaan tukeutuivat liikkuvan laivaston yleisvoimiin kuuluneet parhaat alusyksiköt. Tosin uusi kotikaupunki opetti nopeasti: Turkuun ei muuteta – Turkuun synnyttään!

Tuima-luokan tarina on mielenkiintoinen kuvaus pitkäaikaisesta ja perusteellisesta suunnittelutyöstä, turvallisuuspolitiikan haasteista sekä idänkaupan kummallisuuksista. Mutta näin toimittiin kylmän sodan aikana. Ohjusaikaan siirtymistä valmistellut rakettitoimikunta ja sen seuraajaorganisaatiot olivat kirjanneet selkeät kriteerit Suomeen hankittaville järjestelmille. Koulutus ja harjaantuminen jouduttiin hankkimaan Neuvostoliitosta. Aaltoilevat näkemykset aluslavetista, kotimaisen telakkateollisuuden tukemisesta ja hankittavasta meritorjuntaohjuksesta koulutuslaitteineen viivytti ja osin hankaloitti päätöksentekoa.

Ohjuslautta Isku toimi salaisuuden verhon alla kokeilu- ja koulutusaluksena. Arkistotiedoista voidaan selvittää, että asejärjestelmähankinnan ohella voitiin ostaa 24 kappaletta kiinteäsiipisiä MTO66-nimellä tunnettuja meritorjuntaohjuksia. Koulutusajan ohjuslautta Iskun henkilöstö tunnettiin merivoimien piirissä salaperäisinä ”mustapartaisina miehinä”.

Ajalle kuvaavaa on, että ylin valtiojohto suhtautui hankintaan kriittisesti. Sana rakettiase tai ohjus johti poliittiset toimijat epämuikavuusalueelle. Tämän päivän kuvaus on naseva: *”Suomettuminen on vainaja, joka ei suostu kuolemaan”*. Vuonna 1974 pidettyä puolustusvoimien ylipäällikön puhetta sanatarkasti siteeraten: *”Jos nyt halutaan Suomen ulkopoliitiikkaan soveltaa suomettumissanaa, se sopii. Me lähdemme siitä, että suomettuminen merkitsee poliittista sovintoa Neuvostoliiton kanssa”*. Ohjusveneet ja moderni aseistus saatiin hankittua torailusta huolimatta, ehkäpä juuri sovinnon eleenä?

Laivapalveluksessa turvallisuuspoliittista kuohuntaa ei juurikaan seurattu – tehtiin vain työtä, jolla oli tarkoitus! Hankintasopimukseen oli kirjattu tarkat kohdat salaamisesta ja kielto antaa tietoja sivullisille. Sotilaat ovat aina olleet taitavia salaamaan. Pääesikunnan tiedotusohje – sotilas uutiset kesäkuu 1969: *”Puolustusvoimat ovat hankkineet meritorjuntaohjuksia puolustusvoimien uudishankintojen yhteydessä puolustusvalmiuden ylläpitämiseksi maamme puolustuksen ajanmukaisten vaatimusten tasalla.”* Kryptinen osuus sisältää lisäksi seuraavia vastaamisohjeita:

- ohjus on neuvostoliittolaista valmistetta, suomalainen tyyppimerkintä on mto66
- soveltuu alusten torjuntaan, ampumaetäisyys on pitkähkö
- käyttökelpoinen kaikissa sää- ja näkyvyysolosuhteissa
- koulutus Suomessa on käynnissä.

Hienoista kuvakirjoistaan tunnettu insinöörikommodori Alpo Tuurnala on kuvannut Tuima-luokan hankintaa monisyydesti ja osuvasti: *”Saatiin venäläistä kovaa teetä!”* Aluksen mukana asejärjestelmän ja muun aluskaluston lisäksi tuli riittävä muonavarasto, samovaari ja useita pussillisia venäläistä teelajiketta.

Harjoitustoiminta ja taktilliset käyttöperiaatteet, samoin koetoiminta ja asejärjestelmän myöhempi kehittäminen liitettiin salaiseen arkistoon. Toimintamalli on johtanut siihen, että Tuima-luokan ohjusveneestä, Ohjusvenelaivueen toiminnasta, operatiivisesta valmiudesta ja vaikuttavuudesta ei ole ollut kokonaisvaltaista tutkimusta. Vasta näinä vuosina Forum Marinum -merimuseon ja Maanpuolustuksen Kannatussäätiön (MPKS) tuella on koostettu teos ”Amiraalin nyrkki – Tuima-luokan ohjusveneet 1974–1994”. Komentaja evp. Kari Huhtalan kirjoittama historia on kattava tietokirja alusluokan vaiheista.

Merivoimien komentajana 1966–1974 toimi vara-amiraali Jouko Pirhonen, sodan ajan moottoritorpedovenemies ja Mannerheim-ristin ritari. Hän teki päätöksen Ohjusvenelaivueen perustamisesta 17.6.1974. Joukkoyksikkönä toiminta alkoi heinäkuun alussa laivueen esikunnan johtaessa kahta perusyksikköä, viirikköä, joihin oli tarkoitus sijoittaa kaikki neljä Tuima-luokan ohjusvenettä. Kokoonpanoon liitettiin myös koealus Isku. Uudet alukset otettiin Suomessa vastaan vuosina 1974 ja 1975.

Alukset nimettiin sodan ajan torpedoveneiden mukaan: Tuima, Tuisku, Tuuli ja Tyrsky. Kylkinumerointi tehtiin järjestysnumeron mukaan 11, 12, 14, ja 15. Merivoimatradiation mukaan numeroa 13 ei käytetä. Ei myöskään Tarmo-nimeä, joka perinnealuksista ainoana sotatoimissa menetettiin. Henkilöstö koottiin muista laivueista, lähinnä saattaja- ja moottoritykkivenelaivueista. Merivoimien henkilöstösuunnittelussa on jouduttu turvautumaan uuden kaluston vastaanottamisessa rajuihinkin henkilösiirtoihin. Luovuttavan yksikön puhekielessä käytettiin osuvasti sanaa ”kannibalismi”.

Amiraali Pirhosen elämäntyötä ja näkemyksellisyyttä merivoimien kehittämisestä on aina arvostettu. Ohjuskauteen siirtyminen oli luonnollinen kehitysvaihe rakennettaessa uusia suorituskykyjä ja tulivaikutusta torpedoaseen tai laivatykkistön kantaman ulkopuolelle. Monet taktilliset ratkaisut ja saaristotaistelun antamat kokemukset ovat siirtyneet ohjusvenemiehille. Kehittämiskokemusten herkkyyttä kuvastaa päätös sähkötorpedojen tutkimustoiminnan lopettamisesta, joka tehtiin merivoimissa vasta 1980-luvun alussa. Muistoina hankkeesta ovat edelleen Upinniemessä ja Kuivasaaressa kököttävät torpedokoeasemat.

Ohjusveneidä perehdytyskoulutus tapahtui Neuvostoliitossa. Ohjusjärjestelmän koulutusta oli haettu 1960-luvun lopulla Bakusta ja Odessasta. Noutovalmistelut taas tehtiin Riiaassa, Kronstadtissa ja Tallinnassa. Ohjusveneet valmistettiin Neuvostoliitossa Vympelin telakalla, joka sijaitsee jokireitillä Volga-joen varrella Moskovan pohjoispuolella. Kaikkiaan vientiversioita (Projekt 205ER) valmistettiin arviolta 90

kappaletta. Mielenkiintoiset valokuvat viimeisistä OSA II -aluksista havaittiin Väli-merellä Syyrian sotasatamassa ilmapommituksissa vaurioituneina vielä vuoden 2024 lopulla.

Veneluokan aluksien huollon ja tukitoimien järjestäminen vaati emälaivan antamia palveluita. Emälaiva Louhi oli jo merikadettiajoilta tuttu jäänmurtaja, joka toimi ohjusveneiden tukena. Louhelle sijoittui myös laivueen johto. Energiakriisin vuoksi päädyttiin luovaan ratkaisuun; kulussa olevia ohjusveneitä hinattiin emälai-
van perässä ja kyljessä. Turunmaan saaristossa alusten matkanopeutta rajoitettiin, jolla meriturvallisuuden ohella pyrittiin pienentämään rantaviivan eroosiovaiku-
tuksia. Tuolloin Louhi ja ”rumat ankanpoikaset” oli tuttu näky Airistolla kulke-
ville veneilijöille!

Meriupseerin uran kohokohta on aina ensimmäinen taistelualuksen päällikkyys. Tehtävämääräys ohjusvene Tuiman päälliköksi oli odotettu, mutta myös järisyttävä kokemus. Taistelualuksella päällikön vastuu on jakamaton.

Nousujohteinen ja varsin nopea tehtäväkierto tapahtui osaamisen karttuessa pur-
jehduskausittain: II-upseeri, försti, päällikkö. Valmistuvalta merikadettikurssilta saa-
tiin keväisin kaksi uutta upseeria ohjusveneviirikön vahvuuteen.

Ammattitaitoa ja erityisosaamista koeteltiin kovapanosammunnoissa. Ohjusvene-
laivueen suorittamat meritörjuntaohjusten ammunnat olivat aina merivoimien suur-
tapahtumia, johtuen mittavista valmisteluista ja varotoimenpiteistä. Kovapanosam-
munta eli KOPA sai liikkeelle lähes koko liikkuvan laivaston. Teknilliset valmistelut
tehtiin Turun Laivastoaseman alaisuuteen kuuluneessa ohjushuoltolassa. Varusmie-
hille ja uudelle henkilöstölle esiteltiin MTO66-ohjuksen hapettimen ja ajoaineen
ominaisuuksia rajussa polttonäytöksessä, joka oli osa varotoimintaa. Meriliikenne
katkaistiin ammunta-alueella ja muut viranomaiset, erityisesti rajavartiolaitos ja il-
mavoimat antoivat tukipalveluita: Merialueen tuli olla riittävän laaja ja helposti val-
vottava, siksi KOPA järjestettiin yleensä Selkämerellä Isokarin merialueella.

Ohjusveneille valittu alue tarkoitti useiden viikkojen harjoittelua Uudenkaupungin
ja Rauman välillä. Lypertön aukko, autio Katanpään linnake sekä Uudenkaupungin
Hepokarin ja Janhuan laiturit tulivat tutuiksi.

Tuima-luokan ohjusveneet olivat lajinsa viimeisiä taistelualuksia, joissa ohjailu ta-
pahtui avo-ohjaamosta. Kerrospukeutuminen ja erilaiset päähineviritykset kuuluivat
kansipalvelukseen vuodenajasta ja säästä riippumatta. Itämeren nopeimpien alusten
vauhtiin kykeni kaasuturpiineillaan ajaen vain matkustaja-alus Finnjet. Ja kilpa-ajoa
piti tietysti kokeilla, toki hyvä merimiestapaa noudattaen.

Suojakertoimia ei tunnettu ja vasta nykylääketiede on todistanut auringon säteilyn suojaamattomalle iholle aiheuttaman vaaran. Vähärikkisen polttoaineen ja muiden savukaasujen kertymät odottavat elimistössä edelleen. Puhealueen kuuloaistissa lie-
nee kaikilla ohjusvenemiehillä alenemaa?

Alukset tuli varustaa pitkäaikaiseen meritoimintaan. Varustelua jouduttiin täyden-
tämään erityisesti merenkulkuvälinein. Ehkäpä haasteellisin meripalvelun osuus liit-
tyi majoitukseen, ateriointiin, taustameluun ja yleiseen hygieniaan. Työsuojelu- ja
työhyvinvointisäännökset eivät enää 2000-luvulla olisi venyneet neuvostolaivaston
ratkaisuihin alusrakenteissa ja -tiloissa. Kotijoukot tunnistivat pyykkikassin kanssa
kotiin palaavan merisotilaan: ”Isi haisee ohjusveneelle!”

Ohjusveneistä muodostui merivoimien näyteikkuna näytösammuntojen myötä.
Merisymposium vuonna 1978 kokosi Itämeren laivastojen johdon Suomeen. Han-
gon vesillä järjestettiin Suomen merivoimien mittavin laivastonäytös. Ohjusveneet
ampuivat yhteislaukauksena kaksi meritorjuntaohjusta. Ruutirakettimoottorin 144
kilon ruutipanos heitti rautamurikan näyttävästi tulisuikhuvan seurattessa noin
kilometrin etäisyydelle ampuvasta aluksesta. Näytösammuntoja suoritettiin useita
kymmeniä erityisesti tärkeissä vierailutapahtumissa. Harjoitusohjus sai nimen ”Len-
tävä silitysrauta” tai möykky.

Operatiivisen laivueen komentaja, myöhemmin vara-amiraali Sakari Visa on ku-
vannut Ohjusvenelaivueen vaikuttavuutta ja meritorjuntaohjusten hankintapäätöstä
seuraavasti: *”Ohjusveneaikakauteen siirtyminen oli merivoimille suuri harppaus. Uuden
alusluokan asejärjestelmän ominaisuuksien kehittäminen ja kovapanosammunnat teki-
vät Ohjusvenelaivueen henkilöstöstä ammattilaisia, jotka olivat työstään ylpeitä. Neljän
ohjusveneiden laivue muodosti merivoimien iskukyvyyn. Omaksuttu taktiikka ja yhteisoi-
minta rannikkojoukkojen ja ilmavoimien kanssa lisäsi ohjusaseen vaikuttavuutta ja yl-
lätyksellisyttä. Tuima-luokasta saadut kokemukset ja näkemykset käynnistivät varsin
nopeasti kotimaisen ohjusveneprojektin ja modernin meritorjuntaohjusjärjestelmän etsi-
misen länsimaisilta merivoimilta. Merivoimat sai hyvän lähtökohdan Helsinki-luokan
ja myöhempien kotimaisten ohjusveneiden kehittämiseksi.”*

Täysin varusteltujen sotavalmiiden ohjusveneiden ja niiden mukana tulleen alus-
ja huoltolahenkilöstön koulutuksen hankinta vain muutamassa vuodessa oli onnis-
tunut ja aikaan hyvin sopiva ratkaisu. Nykyisin uuden suorituskyyvyn hankintaan
ja operatiiviseen valmiuteen nostamiseen saattaa kulua jopa kaksi vuosikymmentä.

”Amiraalin nyrkki” -teoksessa kirjoittaja tuottaa mielenkiintoisen tilinpäätök-
sen erilaisten mittalukujen muodossa. Tuima-luokan ohjusveneet olivat palve-
luskäytössä ohjusveneinä 20 vuotta ilman peruskorjausta. Ohjusveneillä ajettiin

229 000 meripeninkulmaa ja pääkoneita käytettiin yli 13 000 tuntia. Vähärikistä polttoainetta kulutettiin 13,7 miljoonaa litraa eli noin 450 säiliöauton kuormaa. Suomeen hankittiin yhteensä 78 kappaletta MTO66U eli kääntyväsiipisiä meritorjuntaohjuksia. Kaikki ohjukset käytettiin KOPA-ammunnoissa. Muutamia museo- ja koulutuskappaleita on säilytetty. Lisäksi näytösammuntoihin tuotettiin 57 harjoituslaitetta, möykkyä. Siten ammuttujen ohjusten kokonaismäärä oli 132. Luvussa on mukana viimeiset massamaiset ammunnat, joissa MTO66U oli maalilaitteena.

Laivapalvelusvuosien aikana sain ohjusveneen päällikkönä antaa ”TULTA”-komenton ja painaa ”LÄHTÖ”-nappia ikimuistoiset yhdeksän kertaa eri ohjusammunnoissa. Unohtumattomia hetkiä jokainen!

Ohjuksen kehittäminen ja koetoiminta toi kyseenalaisia ennätyksiä päälliköille. Niissä mitattiin lentoradan pituutta, korkeutta tai osumatarkkuutta. Nopeimman aluksen titteli tai ”sinisen nauhan” haltijan nimi (eli nopeimman siirtymisen ohjailija Pansion ja Upinniemen tukikohtien välisellä merimatalla) herättää edelleen akateemista keskustelua.

Entisen päällikön valtaa aina vahva surun tuntemus oman aluksen kohdatessa palvelusajan päätöksen. Entisaikaan taistelualukset upotettiin tai ainakin vaurioitettiin maalialuksina. Toivomus on, että sota-alus kohtaisi kunniakkaan lopun. Ohjusveniivirikössä tunnistettiin nimikkoveneet. Omat alukseni olivat Tuima ja Tyrsky. Merkinantolaitteisiin (Tyfon) maalatun värikoodin mukaan: punainen ja keltainen ohjusvene. Ohjusveneen päällikkyyyslippu on tarkasti tallennettu parhaiden muistojen joukkoon!

Elinkaaren lopulla kaksi ohjusveneistä, Tuima ja Tuuli muutettiin nopeiksi miinaveneiksi. Toimintaa pidettiin yllä vielä muutaman purjehduskauden ajan. Miinavene Tuimaa en voinut tunnistaa enää omakseni. Viimeiset laivapäiväkirjan merkinnät tehtiin vuonna 2001. Tuima-luokan tarina päättyi huutokaupassa 2003. Loppusijoituspaikka selvisi vuonna 2006, jolloin Egyptiin myydyt alukset laivattiin ja kuljetettiin Välimerelle.

Kerran Tuima-mies, aina ohjusbies!

Merikadettikurssin johtajana

Merisotakoulun päärakennuksen seinustoille on maalattu useita lauseita ja miete-lauseita. Ehkäpä tunnetuin ja muistetuin on siteeraus Aleksis Kiveltä: *”Täällä ei auta valitus ja murhe, vaan työ ja toimi”*. Liikunta- ja juhlasalin seinällä on kadettiupseerien tunnuslause ”Constantem decorat honor”. Merisotakoulun juhlaKirja antaa hieman erilaisen käännöksen: kestävää koristaa kunnia.

Taustaltaan vähemmän tunnettuja perinne-esineitä on useita. Leijonapatsas pää-rakennuksen edustalla on kuvanveistäjä, luutnantti Tapio Wirkkalan suunnitte-lema. Leijonapatsas voitti kilpailun, jossa valittiin Äänisen rannikko- ja saaristotais-teluissa kaatuneiden sankarivainajien muistopatsaan tekijä. Monen vaiheen jälkeen patsas onnistuttiin evakuoimaan kotimaahan ja edelleen Suomenlinnaan. Massii-viseen Leijona-patsaaseen kuuluvan reliefin teksti on puhutteleva:

*”Äänisjärvi, Pohjanlahti, Auranrannat, Vienansuu,
siin’ on suomalainen mahti jok’ ei oo kenenkään muun!”*

Merisotakoulun pihapiiri ja taiteilija Tapio Wirkkalan Leijona-patsas. [Sotamuseo/Puolus-tusvoimat 1984]

Merisotakoulu antoi opetusta neljällä osastolla. Merikadettien koulutus järjestettiin kadettiosastolla. Merkittävä osuus käytännön merenkulkukoulutuksesta tapahtui koululaivalla tai pienemmillä aluksilla, joihin muutostöillä ja lisävarustelulla oli tehty parannuksia. R-luokan vartioveneet Rihtniemi (51) ja Rymättylä (52) sekä H-luokan päivitetty alukset ovat olleet useita merikadettien vuosikursseja palvelleita työjuhtia. Merkittävin muutos tapahtui vasta vuonna 2007, kun kolme Fabian Wrede luokan koulutusalausta saatiin Merisotakoulun käyttöön.

Koululaiva Pohjanmaa (kylkinumero 01) oli ensimmäinen itsenäisen Suomen erityisesti koululaivatehtäviin suunniteltu, kotimaassa rakennettu alus. Oma merikadettikurssimme ei ennättänyt kadettiaikana palvelemaan uudella koululaivalla. Myöhemmät laivapalvelusjaksot ovat antaneet monille kurssiveljille koululaivan arvokkaita ja muistorikkaita kokemuksia erilaisissa tehtävissä. Pohjanmaa teki koulutuspurjehduksia neljällä vuosikymmenellä siten, että viimeinen matka tapahtui 2013. Väli vuosina ovat miinalaivat Hämeenmaa (02) ja Uusimaa (05) toimineet koulutusaluksina, jolloin alusten ”kipparointia” ovat hoitaneet osa merikadettiveljistämme.

Pitkien koulutuspurjehdusten tarkoituksena kaikilla matkoilla on ollut tutustaa aluksen henkilöstö pitkäjänteiseen laivapalvelukseen merellä ja harjaannuttaa eri koulutusryhmiä. Tärkeä erityisryhmä ovat aina olleet merikadetit. Oma kauteni koululaivalla ajoittuu vuosiin 1984–1985, jolloin toimin merikadettikurssin (53.MEK) johtajana. Merisotakoulua johti tuolloin kommodori Kalle Rantanen. Kurssikirjassa koulun johtaja opastaa ja neuvoa valmistuvia meriväen luutnantteja: *”Kehittää ammattitaitoanne, pyrkikää kehittymään johtajana ja muistakaa olla aina oikeudenmukaisia alaisianne kohtaan”*.

Merikadettikurssi (53. MEK) kuvasi kurssikirjassaan omaa kadettiaikaansa osuvasti: *”Kasvatus tapahtui kovalla kädellä ja perinteitä vaalien. Koulutuspurjehduksista ensimmäinen, raskain, katkerin, antoisin ja mieleenpainuvin suuntautui aina Brasiliaan saakka. Kurssilaisille tarjoutui tilaisuus jatkaa Suomen Joutsenen valtameripurjehtijoiden perinteitä ja olla mukana koululaiva Pohjanmaan ylittäessä päiväntasaajan”*. Lopuksi todetaan rakentavasti ja myönteisesti, että saadun koulutuksen vahvistamat hartiat ovat valmiit kantamaan vastuun aluksista, miehistöistä, turvallisuudesta ja ihmishengistä merialueilla kaikissa olosuhteissa Merivoimien ja Rajavartiolaitoksen tehtävissä. Voisiko tuon paremmin ilmaista?

Arvostettu tanssinopettajamme, opetusneuvos Åke Blomqvist on arvioinut Merisotakoulun työtä monien vuosikymmenten kokemuksella: *”Todelliset herrasmiehet kasvatetaan Merisotakoululla Suomenlinnassa.”* Jätän tarkemmin ruotimatta koulutusaikaa, ohjelmaa tai koulutusolosuhteita. Merisotakoulu – ja Rannik-

kotykistökoulu – ovat eläneet ajassa ja kehittäneet puolustushaaran tarpeisiin ja vaatimuksiin osaavaa henkilöstöä. Siksi seuraava vuoteen 1984 ajoittuva muistelu pitkältä koulutuspurjehdukselta sopii kuvaamaan meriupseeriksi kasvamisen tuskaa ja iloa.

Meriupseeriyhdistyksen vuoden 2012 vuosikirjan teema oli ”Meriupseerielämä”. Ohessa sanatarkka joskin tiivistetty kuvaus eräästä mieleenpainuvasta tapahtumasta. Kirjoittaja on silloinen kadetti, myöhemmin kadettipursimies ja kommodori Jukka Savolainen:

*”Koululaiva Pohjanmaa lähti ikimuistoiselle matkalle, edessä oli visiitti Madeiral-
le, Brazilian Belem do Paraan ja Lissaboniin. Varsinkin puolelle meistä se oli elämys,
koska olimme suorittaneet varusmiespalveluksen maavoimissa. Minä kuuluin tuohon
jäykkälavettiseen joukkoon, joka opetteli olemaan kolhimatta itseään laivarautaisiin
kaiteisiin ja muutoinkin karjumaan hieman sävyisämmin. Laivan päällikkönä toimi
komentajakapteeni Esko Illi, vanhuskurssin johtaja kapteeniluutnantti Jaakko Tikka
ja oman simppukurssin johtaja yliluutnantti Antero Karumaa.*

*Purjehduksella oli mukana Merisotakoulun johtaja, kommodori Kalle Rantanen.
Nuoren merikadetin silmissä Rantanen oli maailmaanähty, hienostunut meriupseeri.
Kommodori pukeutui laadukkaaseen silkkivuoriseen, joskin ajan patinoimaan ja
hieman kellertävään helletakkiin.*

*Madeiralta lähdettyämme sain pikakutsun upseerimessiin. Siellä odotti kommodori
Rantasen adjutanttinakin matkan aikana toiminut kurssinjohtaja. Kommodorin hel-
letakin hihaan oli tullut laivan hyvin rasvatuista laipoiden kulkuovista pahannäköiset
tahrat. Sain tehtäväkseni puhdistaa helletakin ja poistaa sitkeän ruskehtavan aineen. Mi-
nulle annettiin ohjeet tarvittavista pesuaineista ja liuottimista (mm sprii). Siispä ryhdyin
riuskasti toimeen: kaatelin tahroihin ensin hieman spriitä, riittävän kasan pesuainetta ja
jätin helletakin likoamaan kuumaan veteen. Muutaman tovin jälkeen menin tarkastele-
maan hoidon tulosta. Rasva oli lähtenyt pois, mutta sormituntumaa hamutessa syntyi ta-
kin hihaan reikä. Koko kyynärvarren alue oli kemiallisessa käsittelyssäni siirtynyt jonkin-
laiseen amorfiseen tilaan. Ripustin helletakin henkarille. Lopputuloksena hiha oli täysin
kellastunut ja aivan rutussa, siinä oli ammottava reikä, eikä edes rasva ollut lähtenyt pois.*

*Tietysti oli otettava härkää sarvista; upseerimessin ovelle ja kurssinjohtajan puheille.
Myös kommodori Rantanen sattui olemaan paikalla ja kyseli puhdistusoperaation ti-
lannetta. ”Vielä vaiheessa, herra kommodori”. Yliluutnantti Karumaalle oli kerrotta-
va: ”On eräs asia, joka minun pitäisi näyttää teille”. Seuraksi lähti myös vanhuskurs-
sin johtaja. Suihkuhuoneessa Karumaa nosti henkarin, katsoi ällistyneesti helletakin
pesutulosta ja erityisesti kurtussa nököttävää, reikäistä hihaa. Sekunnin kuluttua mo-*

lemmat kurssinjohtajat ulvoivat naurusta. Toivuttuaan poistuivat upseerimessiin takki mukanaan. Asiaan ei palattu.

Minulle tarina on ollut tärkeä siksi, että se osoittaa kuinka meriupseerien kesken vallitsee tiukan hierarkian ja laivapalvelukurin ohella todella hurtti huumori ja laaja-alainen inhimillinen ote elämään.”

Mutta tarina ei päättynyt tähän. Kommodori sai käyttöönsä uuden helletakin koululaivan peräkannella. Kadettiosaston toimiessa mannekiineina valittiin kooltaan ja kunnoltaan sopivin asuste. Matka jatkui ja kommodori esiintyi uudenhohravassa helletakissa seuraavissa satamissa Brasiliassa ja Portugalissa.

Kadettikurssin johtaja tuumii varmasti aina, mitä oppilaista tulee? Kadetti Savolaisesta tuli ensin oman kurssinsa kadettijohtaja, kadettipursimies; sittemmin kommodori ja vaativissa ulkomaantehtävissä prikaatikenraalin palvelusarvossa toiminut rajaupseeri. Nykyisin Jukka Savolainen toimii Suomen Hybridiosaamiskeskuksen verkostojohtajana. Ensimmäinen opettavainen ”hybridioperaatio” tapahtui siis jo koululaivalla.

Virkaurakurssit lomittuvat myös meriupseerien palvelusuraan. Kapteenikurssi hoitui talvikaudella Merisotakoulussa laivapalvelustehtävien aikana. Aluksen ja viirikön päällikön tehtäviin lisättiin vielä laivueupseerin sijaisuuksia. Samoin opettavainen mahdollisuus hoitaa operatiivisen päivystäjän tehtäviä. Merivoimien valmiusyksiköissä erilaisia päivystystehtäviä on aina ollut riittävästi!

Merikadettikurssin vielä jatkuessa oli tehtävä vaikea päätös. Pyrkiminen Sotakorkeakouluun edellytti panostusta pääsykokeisiin, vuosiloman käyttöä valmistautumiseen sekä vielä lukuloman ottamista. Kurssien rytmitys on aina ollut haasteellinen. Kurssien järjestäminen tapahtui neljän vuoden välein. Sotakorkeakouluun (SKK) yleisesikuntaupseerin opintoihin saattoi pyrkiä vain kahdesti. Sisäänpääsy oli siis hoidettava varman päälle. Pääsykoe onnistui ja opinnot Liisankadulla alkoivat.

Sotakorkeakoulu on aina toiminut jakovaiheena – vain osa kadettiveljistä voi jatkaa opintojaan. SKK:n jälkeen myös palvelutehtävät muuntuvat kurssitoveruudesta esimies-alainen-tilanteeseen. Palveluspaikkojen ja toimipisteiden sijainti eriyttää ja etäännyttää. Merivoimissa kuljetaan useimmiten pääkaupunkiseudun ja Turun tammimetsävyöhykkeen väliä.

Nuoret yleisesikuntaupseerit saivat viimeistään nyt komennuksen esikuntatehtäviin. Osalleni tuli siirto Helsingin Lauttasaareen, jonne Merivoimien Esikunta oli muutamia vuosia aikaisemmin muuttanut. Perinteinen toimipiste oli sijainnut lähes koko itsenäisyyden ajan Katajanokalla Helsingissä.

Tiedustelun tehtävissä

Merivoimien Esikunnan historiassa on tunnistettavissa viisi kehitysvaihetta. Syntyhistoria itsenäisyyden alkuun liittyen; Amiraaliesikunta, Laivaston Esikunta, Suomen sotalaivaston päällikön esikunta ja Suomen Meriväen päällikön esikunta. Vahvaa saksalaista ohjausta antoi sotavoimien ylipäällikön ensimmäinen neuvonantaja, jonka ensisijainen tehtävä oli laivaston suunnittelu- ja järjestelytyöiden johtaminen.

Kylmän sodan kaudella 1950–1990-luvuilla meripuolustuksen kenttä oli jakautunut. Vuosituhannen vaihtuessa puolustushaaran kaikki elementit yhdistettiin viimein yhteisen johtoesikunnan alaisuuteen.

Merivoimien Esikunnan tilat Katajanokalla olivat käyneet ahtaiksi. Merikasarmi odotti peruskorjausta, joka tapahtui sitäkin perusteellisemmin vasta ulkoasianministeriön isännöydessä. Uusi osoite löytyi entisen Johtamistaidon Opiston (JTO) käyttämistä tiloista Lauttasaaren Pohjoiskaarelta. Lauttasaareen valmisteltiin maanlaiset suojatilat, jonne sijoitettiin tärkeimmät yleisesikunnan osat (operatiivinen, liikekannallepano ja tiedustelu) sekä uusi valmiusyksikkö, merivoimien operatiokeskus. Tiedustelutoimiala on perinteisesti sijoitettu turvaluokitettuihin tiloihin. Kohtalokseni tuli monivuotinen ”luolamiehen eli olmin” elämä. Päivänvalolta suojattua esikuntapalvelua on kertynyt reilu vuosikymmen.

Itämeren tilanteen seuraaminen 1980-luvun lopulla oli kiehtova, joskus pelottavakin näytelmä. Merelliset tapahtumat säilyivät yllättävänkin rauhallisina. Uusilta taivaskanavilta (CNN, BBC) voitiin seurata suoraa tv-lähetystä Punaiselta torilta. Neuvostoliitto lakkasi virallisesti olemasta valtio. Varsovan liitto oli lakkautettu ja Saksat olivat yhdistyneet. Venäjän lipun alla purjehtiva Itämeren Laivasto menetti meritukikohtansa Baltiassa (Tallinna, Paldiski, Riika, Ventspils, Liepaja ja Klaipeda). Pietarin alueen satamien ohella vain eteläinen Kaliningradin alue ja sen Baltijskin meritukikohta säilyivät operatiivisessa käytössä. Mittavia merikuljetuksia tehtiin itäisen Saksan tyhjentämiseksi.

Itämeren muuttunut tilanne näkyi NATO:n toimeliaisuutena ja laajentumiskierroksina 1999 (Puola) ja 2004 (Baltian maat). Neuvostoliitosta irtautuneiden maiden hakeutuessa NATO:n turvaan, sen tukialue Itämerellä kasvoi 1000 kilometriä idemmäksi Saksan Lyypekinlahdelta aina Viron Narvajoen suulle. Venäjän Itämeren Laivaston kaluston määrä supistui kolmannekseen vuosikymmenen aikaikkunassa. Puolustusmäärärahojen niukkuus johti vanhojen suorituskykyjen alenemaan, jopa alusten rappioon. Eristynyt asema puolestaan johti Venäjän merikuljetusten merkittävään kasvuun ja sen satamakapasiteetin uusimiseen. Työn alle

otettiin uusia projekteja, joista tärkeimmät liittyivät energian siirtämiseen (Nord-Stream). Uusi aikakausi oli alkanut!

Merivalvonta ja sen avulla luotu tilannekuva perustui vielä 1980-luvulla aisti- ja tutkamerivalvonnan havaintoihin. Meritilannekuva yhdistettiin manuaalisesti aluetasolla. Koko Suomenlahden ja Pohjois-Itämeren alueen reaaliaikaisen ja kattavan meritilannekuvan muodostaminen tuli mahdolliseksi vasta 1990-luvulla tapahtuneen kehitystyön myötä. Merivoimien komentaja sai lisävastuuta ja samalla merellisiin viestikeskuksiin sijoitetut alueelliset johtoportaat siirrettiin maavoimien sotilaslääniä alaisuudesta merivoimille. Merivoimien Esikunnan operaatiokeskuksesta tuli keskeinen toimipiste. Suomi laajensi aluemerensä 12 meripeninkulmaan ja samalla merialue kasvoi laajennuksen seurauksena lähes kaksinkertaiseksi. Johdantamista tukevia tietojärjestelmiä kehitettiin ja pilotoitiin.

Meritiedustelu osallistui saumattomasti ylijohdon työskentelyyn. Merellinen sivusta olikin painopistesuunta, jossa tapahtumia vyöryi ja seurattavia kohteita oli valtava määrä. Laivastoyksiköiden valvontakykyä lisättiin ja toimialan tehtäviin kuului sekä taustamateriaalin että valvontavälineiden hankinta. Erityinen tarve oli lisätä alusten pimeänäkökykyä. Ylijohdon tiedustelun kanssa yhteistyössä suunniteltiin ja varustettiin valvonta-alus. Ensimmäinen valvonta- ja tiedustelutehtäviin varusteltu laiva sai nimekseen Kustaanmiekka. Pääesikunnan johdolla käynnistettiin projekti, jonka tavoitteena oli hankkia Suomen olosuhteisiin sopiva miehittämätön lentolaite, lennokki. Merivoimien vaativiin valvonta-, meritiedustelu- ja maalinosoitustehtäviin pyrittiin löytämään meriolosuhteisiimme sopiva ratkaisu. Laajahko kokeilutoiminta johti lopulta Ranger-järjestelmän hankintaan jo kolme vuosikymmentä ennen nykyistä droonien aikaa.

Keväällä 1992 sain yllättäen kutsun Presidentinlinnaan. Lyhyt tapaaminen evers-tiluutnantti Esa Tarvaisen kanssa johti siirtoon Pääesikunnan kirjavahvuuteen. Ad-jutanttit tehtävä alkoi helmikuussa 1992 ja käsitti presidentti Koiviston viimeiset virkavuodet sekä presidentti Ahtisaaren koko kuuden vuoden toimikauden. Linnan ovi takanani sulkeutui 1.3.2000. Kahdeksan vuottahan on tunnetusti hyvin käyttäytyvän ensikertalaisen ”elinkautinen linnatuomio”. Henkilökohtaisella tasolla kahdeksan mielenkiintoista, joskin työn täyttämää vuotta laajensivat meriupseerein toimintapiiriä ja opastivat kokonaisvaltaisen turvallisuuspolitiikan maailmaan niin kotimassa kuin globaaleillakin kentillä.

Marinoituminen uudelleen; paluu merivoimiin operaatiopäälliköksi

Rakennemuutoksen seurauksena myös Merivoimien Esikunnan henkilöstökoonpanoa tarkennettiin. Samalla vahvuuteen tuli suuri joukko rannikkopuolustuksen parissa palvelleita. Pääesikunnan rannikkotyöstöosasto lakkautettiin.

Operatiivinen osasto työskenteli edelleen Lauttasaaren vesitornin alle louhitussa suojatilassa. Olin muuttanut samaan luolatilaan sen valmistuessa 80-luvun lopulla. Nyt johdossani oli koko operatiivinen osasto ja käytössäni puolet pienempi työtila. Rakennemuutoksen jälkeen työsarkaa riitti, sillä merivoimien sodan ajan vahvuus oli kasvanut laivastokokoonpanoon verrattuna kuusinkertaiseksi.

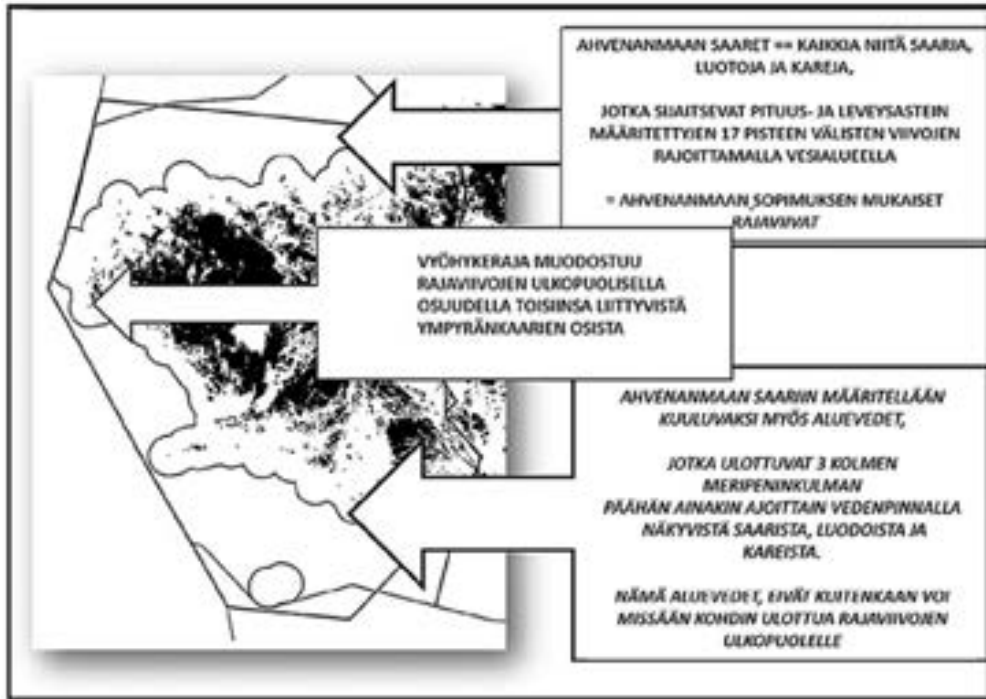
Aika ajoin kysytään mihin tarvitsemme merivoimia. Historia on opettanut meren sekä yhdistävän että erottavan. Suomi on merivaltio. Merten vapauden turvaaminen, meriliikenteen suojaaminen sekä kansainvälisen merellisen vakauden ja turvallisuuden ylläpito on kansallinen ydintehtävä. Suomea voi kuvata saareksi, koska ulkomaan kaupasta peräti 85 % kulkee meritse. Prosenttiluvun sisältämää tietoa ei useinkaan analysoida tai avata. Yksinkertaistetussa mallissa päivittäiset laivavuorot (noin 150) muutetaan mittayksiköiksi. Tällöin Suomen satamien vuorokauden lastimäärä vastaisi 7 000 junavaunullista tai 11 200 rekka-auton täysperävaunua.

Merivoimien operatiivista suunnitelmaa päivitettiin 2000-luvun alussa. Jäykän torjuva tulenkäyttö korvattiin joustavilla ja painopisteen muutokset mahdollistavilla tehtävillä. Satamia ei enää suljeta, vaan kuljetukset suojataan ja meriliikennettä jatketaan jopa harkitulla riskillä.

Merellisessä toimintaympäristössä korostui kyky estää merialueemme hyväksikäyttö. Merivoimilta edellytettiin suorituskykyjä, joilla vastata nopeasti ja taloudellisesti uhkamalleihin. Avainsana oli joustava valmiuden kohottaminen. Käytössä olivat hyvin varustetut johtamispaikat koko vastualueen kattaen. Hyökkäyksen torjuntaan valmistauduttiin koordinoitulla tulenkäytöllä.

Ahvenanmaan valvonta ja turvaaminen on aina ollut haasteellinen tehtävä, johon tuen maakunnan demilitarisoidusta asemasta. Nyt suunnittelu voitiin tehdä merivoimien johdolla ja ennakkovarastointia kehitettiin. Joukkojen harjoittaminen jouduttiin edelleenkin tekemään soveltaen, koska sopimus kieltää sotilaalliset valmistelut maakunnan alueella. Halukkuus ja tarve Ahvenanmaan sopimuksien tarkastelemiseen on tunnistettu merivoimissa jo pitkään.

Ahvenanmaalla on neljä erityispiirrettä: tehokas itsehallinto, vahva ruotsin kielen asema, aseettomuus ja puolueettomuus. Ahvenmaan aluetta ja maakuntaa on

Åhvenanmaan demilitarisoidun ja neutralisoidun alueen rajat Maanmittauslaitoksen mukaan 2012. [Bo Österlund; Åhvenanmaata koskevien sopimusten ja Suomen lainsäädännön tarkastelu valtionalusten viattoman kauttakulun näkökulmasta. Tiede ja Ase 2020, s 175]

150 vuoden ajan yritetty pitää aseettomana ja sotatoimien ulkopuolella sopimusteksteillä. Kuitenkin sopimuskaudella linnoitteet on tuhottu neljä kertaa poliittisen sopimuksen perusteella. Kolmeen kertaan sotavarustus on rakennettu uudelleen sotilaspoliittisten velvoitteiden vuoksi.

Tasavallan presidentin Mauno Koiviston kauden viimeisellä Åhvenenmaan maakuntamatkalla Kultaranta VII -veneellä olin mukana adjutanttina. Presidentti tiivistä turvallisuustilanteen haasteellisuuden: *"On kaunista unta kuvitella, että me voisimme välttää kaikki konfliktit, jos emme valmistaudu torjumaan niitä ennakolta. Ja että ne konfliktit katoaisivat jonnekin. Tarvitaan voimavaroja ja tarvitaan tahtoa pitää valtakunnan alue omissa valvonnassa"*. Presidentti Mauno Koiviston viisas ja painava näkemys vuodelta 1993 on siirtynyt merivoimien valmiustehtäväksi.

Vara-amiraali Sakari Visa oli käynnistänyt keskustelun ottamalla kantaa ristiriitaiseen tilanteeseen, jossa edelleenkin toimitaan. Sopimukset velvoittavat Suomea puolustamaan Åhvenanmaata, mutta eivät salli maakunnan alueella puolustuksen valmistelua. Asetusta (A 128/1996) tarkennettiin siten, että suomalaisia sota-aluk-

sia voidaan normaaliolosuhteissa käyttää saaria, sen merialuetta ja syvänteitä tarkistamassa yksi tai kaksi keveää vedenpinnalla kulkevaa sota-alusta kerrallaan. Alukset voivat ankkuroida Ahvenanmaan aluevesillä, mutta laituriin kiinnittyminen ei ole suotavaa. Niinpä ylipäällikkömme Tasavallan Presidentti joutuu maakuntaan matkatessaan käyttämään RVL:n tarjoamia kuljetuspalveluita. VTT Jukka Tarkka toteaa ”Ahvenanmaa, Itämeren voimapolitiikan pelinappula” -kirjassaan osuvasti: *”Puolueettomuus ei voi säilyä, eikä aseettomuus toteutua, ellei ole niiden koskemattomuutta suojaavaa voimaa”*.

Merivoimien laivastoyksiköiden osallistuminen kansainväliseen toimintaan käynnistyi 1990-luvulla. Kahdenväliset Ruotsi–Suomi-merivoimaharjoitukset eli Loviisa-harjoitukset olivat merkittävä päänavaus ja koulutustilaisuus kansainväliseen toimintaan ja harjoitusten suunnitteluprosessiin. Suomalaiset hyötyivät taistelutekniikan ja taisteluosastotaktiikan opeista. Samalla voitiin saada tietoja puuttuvien suorituskyykyjen ominaisuuksista ja mahdollisuuksista (sukellusveneet ja niiden torjunta, torpedoase).

Suomen ja Ruotsin merivoimat aloittivat kahdenvälisen meritilannekuvayhteistyön vuonna 2006 (SUCFIS, Sea Surveillance Co-operation Finland-Sweden). Molempien maiden merivoimat luovat, ylläpitävät, analysoivat ja jakavat meritilannekuvaa yhteensopivilla järjestelmillä. Toiminta on sittemmin laajentunut Itämeren alueen rantavaltioiden merivalvontayhteistyöksi, jossa ylläpidetään merellistä tilannetietoisuutta koko Itämeren alueelta. Venäjä ei ole toiminnassa mukana.

Suomi tuki kahdenvälisesti Viron puolustusvoimien rakentamista. Ensimmäiset virolaiskadetit aloittivat meriupseerikoulutuksen Merisotakoulussa vuonna 1996. Koulutus laajeni pian käsittämään myös muuta merivoimien henkilökuntaa eri kurssien muodossa. Vuoteen 2003 mennessä Merisotakoulusta oli valmistunut 17 meriupseeria ja 13 reservin upseeria, jotka nykyisin ovat miehittäneet keskeiset tehtävät Viron merivoimien johtopaikoilla. Olemme maksaneet merivoimien kunniavelkaa virolaisille vapaaehtoisille, joita erityisesti olivat Merivoimien Suomen-pojat. *”Jos tämä meri on vapaa Suomelle, on se vapaa myös Virolle”* on kirjoitettu yhteisestä historiasta kertovan teoksen etulehdelle.

Naton Rauhankumppanuusohjelmaan kuuluvat Itämeriharjoitukset aloittivat vakiintuneeksi muodostuneen merellisen harjoitustoiminnan. Suomen merivoimien komentaja kutsuttiin mukaan Euroopan merivoimien komentajien (CHEN) vuotuisiin kokouksiin. Merivoimat liittyi jäseneksi Naton rannikko- ja saaristomerisodankäynnin monikansalliseen osaamiskeskukseen (Centre of Excellence for Operations in Confined and Shallow Waters) 2010-luvun alussa. Samaan aikaan miinalaiva Pohjanmaan osallistuminen Atalanta-operaatiossa YK:n

Ahvenanmaan sopimusten olennaiset määräykset

Ahvenanmaan saarten vyöhykkeen rajaavat:

- erikseen määritetty rantaviiva sekä em. kohdassa määritetyistä luodoista, saarista ja kareista 3 mpk:n etäisyydellä oleva viiva

Ahvenanmaan vyöhykkeellä ei saa ylläpitää:

- sotilasrakennusta tai -tukikohtaa eikä sotatarkoitukseen käytettävää laitetta

Minkään vallan maa-, meri- tai ilmavoimat eivät saa tunkeutua em. vyöhykkeelle tai oleskella siellä (pl. 7 artiklan poikkeustapaukset).

Aseiden ja sotatarpeiden valmistus, tuonti, kauttakuljetus ja vienti vyöhykkeelle on kielletty.

Rauhan aikana on kuitenkin luovallista, että

- Suomi saa poikkeuksellisissa olosuhteissa viedä vyöhykkeelle ja pitää siellä tarpeellisia aseellisia voimia järjestyksen ylläpitämiseksi,
- Suomi voi aika ajoin käyttää saaria tarkastamassa 1–2 keveää pintasota-alusta; ne voivat väliaikaisesti ankkuroida alueella,
- Suomi voi, jos erikoisen tärkeät seikat niin vaativat, käyttää vyöhykkeellä muitakin kuin em. aluksia; niiden yhteinen uppouma saa olla enintään 6 000 tonnia,
- Suomen hallitus voi antaa luvan vain yhdelle jonkun muun maan sotalaivalle kerrallaan tulla vyöhykkeelle ja,
- Suomen ilmavoimat saavat lentää alueen yli, mutta laskeutua vain hätätapauksessa

Sodan aikana

- Ahvenanmaan vyöhyke on puolueeton ja
- Suomella on oikeus laskea vyöhykkeelle miinoja, jos Itämeri joutuu sodan piiriin

Alueen valvonta

- SNTL:n (Neuvostoliiton konsulinvirasto valvoo demilitarisointia ja linnoittamattomuutta [muttei puolueettomuutta])
- Neuvostoliitolle myönnetään lisäksi oikeus valvoa, että tämän sopimuksen 1 artiklassa määrättyjä, Ahvenanmaan saarten demilitarisointia ja linnoittamattomuutta koskevia sitoumuksia noudatetaan.

Neuvostoliiton konsulinedustajan havaitessaan seikkoja, jotka hänen käsityksensä mukaan ovat ristiriidassa sopimuksessa olevien, Ahvenanmaan saarten demilitarisointia ja linnoittamattomuutta koskevien määräysten kanssa, hänellä on oikeus tehdä Ahvenanmaan maakunnan lääninhallituksen [Maaherran johtama Suomen Valtionvirasto 1.1.2010 alkaen] välityksellä Suomen viranomaisille ilmoitus yhteisen tutkimuksen suorittamisesta.

Jos Ahvenanmaan saaria taikka niiden kautta Suomen mannermaata vastaan suunnattu äkillinen hyökkäys saattaisi vyöhykkeen puolueettomuuden vaaraan, on Suomen ryhdyttävä vyöhykkeellä tarpeellisiin toimenpiteisiin hyökkääjän pysäyttämiseksi tai torjumiseksi, siksi kunnes sopimuksen tekijät saattavat puuttua asiaan (Saksa, Tanska ja Islanti, Viro, Ranska, Iso Britannia ja Irlanti, Intia, Italia, Latvia, Puola, Ruotsi sekä Suomi)

ruoka-apuohjelman suojaamiseen Somalian rannikolla oli merkittävä avaus. Suomen merivoimille vaativa ja pitkäkestoinen merellinen kriisihallintatehtävä oli uusi suorituskyky.

Rannikkojääkärit ovat osallistuneet EU:n pohjoismaisen taisteluosaston toimintaan sekä Naton nopean toiminnan joukkojen valmiusvuoroihin. Toimintaa kehitetään edelleen. Merivoimien kansainvälinen materiaaliyhteistyö syveni 2000-luvulla.

Tehtävä merivoimien operaatiopäällikkönä antoi vastauksia myös merivoimien tarpeellisuudesta esitettyihin kysymyksiin. Kotimaan puolustaminen ja elintärkeiden merikuljetusten suojaaminen on kirjattu lakiin. Merivoimilla on oltava riittävä suorituskyky turvaamaan merenkäyttömme alati muuttuvassa tilanteessa. Kehittämistä ohjaavat poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset tekijät.

Oman virkaurani viimeiset opetustapahtumat ajoituivat 2000-luvun alkuun, jolloin takana oli kahdeksan vuoden jakso yleisissä tehtävissä puolustusvoimien ulkopuolella. Ylemmän päällyskurssi (YPK) ja heti perään Ylimmän johdon kurssi (YJK) kokosi yhteen vielä kerran ikäluokan yleisesikuntatutkinnon suorittaneet upseerit. Valtakunnallisen maanpuolustuskurssin olin läpikäynyt jo adjutanttikaudellani (1993), joten tietojen päivittäminen erityisesti turvallisuuspoliittisen tilanteen ja operatiivisen suunnittelun haasteista oli tarpeellista.

”Merelle vahva” – merivoimien valmiusyhtymän komentajana

Kenttäohjesäännön päivitetty versio tuli painosta vuonna 2008. Yleisessä osassa määritetään puolustusjärjestelmän ja puolustusvoimien toiminnan peruseriaatteet eli doktriini. Johdantoon on kirjattu tärkeä seikka: sisällössä on otettu huomioon nykytila sekä tiedossa olevat puolustusjärjestelmän ja puolustusvoimien toiminnan muutokset. Komentajakausi valmiusyhtymässä oli muutosten toimeenpanon aikaa!

Meripuolustusalue vastaa alueensa meripuolustuksen suunnittelusta ja toimeenpanosta, valmiuden ylläpidosta, valmiuden säätelystä sekä käskettyjen joukkojen perustamisesta. Meripuolustusalueen komentaja vastaa merialueen valvonnasta alueellaan. Valmiutta kohotettaessa meripuolustusalueen komentaja johtaa perustettuja rannikkoalueita ja taisteluosastoja sekä vastuualueen taisteluun ja sen tuke-

miseen tarkoitettuja merivoimien joukkoja. Joukko-osasto toimii myös paikallis-hallintoviranomaisena, joka toteuttaa valvonta- ja valmiustehtävät sekä joukkojen tuottamistehtävät.

Puolustusvoimain komentajan määräämällä merellisen varuskunnan päälliköllä oli hallinnollisia tehtäviä, joilla oli kosketuspinta ympäröivään yhteiskuntaan, erityisesti kunnallishallintoon. Näitä ovat esimerkiksi varuskunnan kehittämissuunnitelma, sotilaalliseen järjestykseen liittyvät asiat, vartiopalvelukseen ja turvallisuuteen liittyvät asiat sekä yleiseen palvelukseen liittyvät asiat.

Kuivahko ohjesääntöteksti muuttui käytännön elämässä useiden merellisten varuskuntien, toimipisteiden, koulutuspaikkojen, harjoitusalueiden, satojen kiinteistöjen ja haasteellisten suojatilojen kokonaisuudeksi. Henkilöstö koostui 750 palkatusta sotilaasta, siviilistä ja erityisosaajasta sekä muutamasta tuhannesta varusmiehestä. Perustamistehtäväluettelossa oli yli 25 000 nimeä, ennakkoarastoitua sotavarustusta oli kymmenissä varastoissa. Osa tärkeimmästä sotavarustuksesta, kuten merimiinat ja taistelualusten ampumatarvikkeet, pidettiin jatkuvassa valmiudessa varuskuntien omissa varastoissa. Toiminta- ja vastuualueen rantaviivan pituus oli noin 276 kilometriä eli 149 meripeninkulmaa. Varsinaista rintamavastuualueetta mitattiin 230 kilometriä: Hangosta pääkaupunkiseudun kautta itärajalle eli Kotkan – Hamina alueelle. Aluevesirajan siirron myötä (12 mpk) oli valvottavan alueen kokonaisala 2 746 neliökilometriä.

Sotahistoria on nähtävillä Suomenlahden tukikohtajärjestelyissä. Talvisodan jälkeen Hankoniemen vuokra-alue toimi Neuvostoliiton etummaisena puolustuslinjana. Neuvostoliiton meripuolustuksen perintönä saatu toimintamalli oli sulkea Suomenlahti Porkkalan kapeikon kohdalla. Laivastoaseman paikan valintaan vaikuttivat sekä sotilaspoliittiset seikat että Neuvostoliiton perinteiset turvallisuuspoliittiset arviot. Porkkalan-Obbnäsin laivastotukikohdan ympäriltä oli vuokrattu riittävän laaja alue, joka antoi mahdollisuuden sotasataman lisäksi maatukikohdan ja lentokentän rakentamiseen. Majoitustiloja rakennettiin arviolta 30 000 sotilaille ja tarvittaville tukiorganisaatioille. Vuokra-aika määritettiin viidenkymmenen (50) vuoden ajaksi. Neuvostoliitto luopui Porkkalan alueesta yllättäen jo 11 vuoden jälkeen (1956). Porkkalan tukikohtaa ei enää tarvittu. Itämerellä vahvan neuvostolaivaston toiminnan painopiste oli siirretty eteläiselle merialueelle.

Päätös laivastoaseman ja rannikkojoukkojen siirtymisestä vapautuneelle vuokra-alueelle aloitti rakennus- ja perusparannustöiden lisäksi maa-alueiden pakkolunastusmenettelyn. Edelleenkin rakennuskannassa, suojatiloissa ja paikannimistössä on

löydettävissä vuokra-alueen jälki. Meripuolustusalueen tehtäviin on kuulunut vuosikymmenien ajan räjähtävän materiaalin kerääminen ja vaarattomaksi tekeminen. Valitettavan suuri määrä ammuksia on edelleenkin meren pohjassa etenkin Hangoniemen ja Porkkalan linnakkeita ympäröivillä vesialueilla.

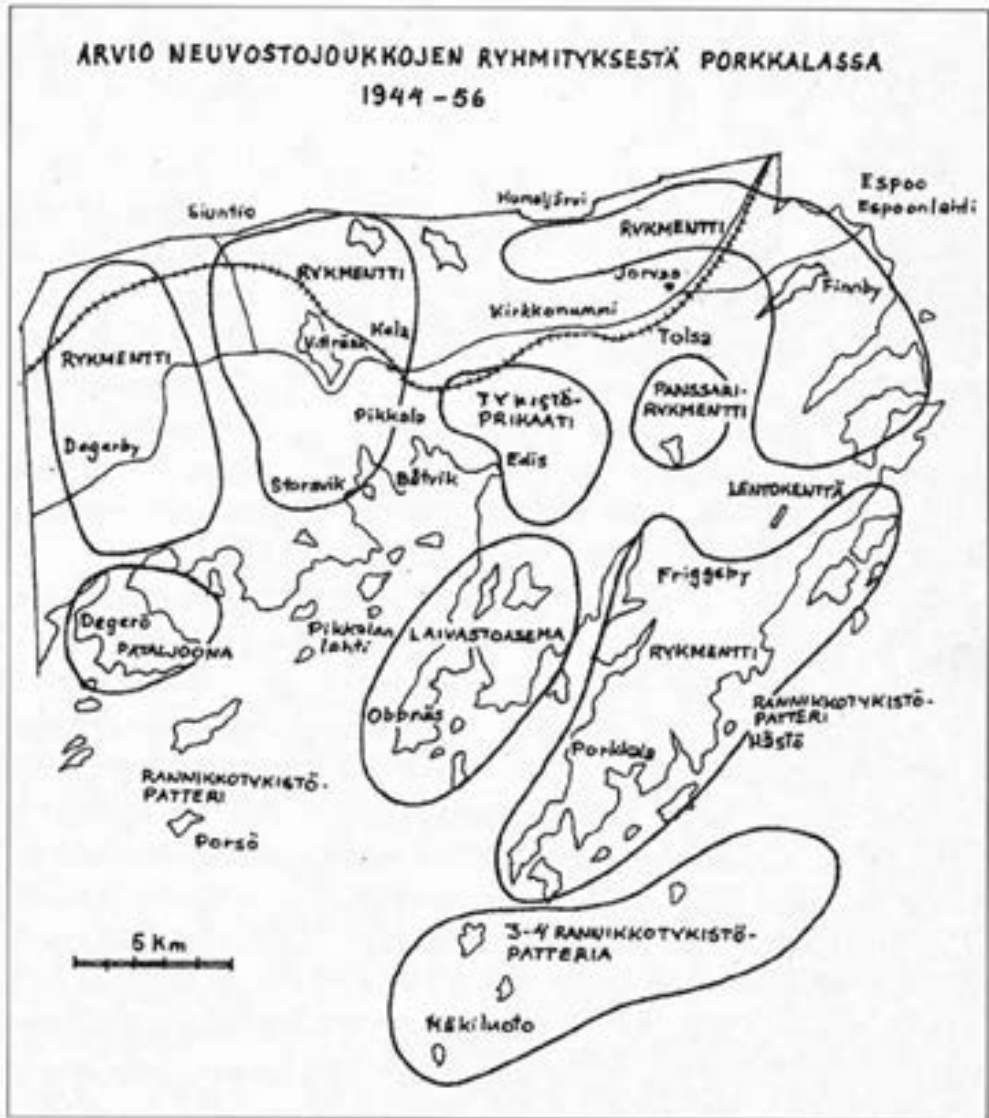
Suomenlahden Meripuolustusalueen perinteet voidaan määrittää perinnejoukon ja sijaintipaikan mukaan. Laivaston organisaatiot saivat alkunsa Helsinkiin, Katajanokalle, perustetuista organisaatioista: Merikunta, Sotasatama, Laivastoasema, Helsingin tukikohta. Rannikkojoukkojen historia alkaa Suomenlinnasta: Viaporin Rannikkotykistö, Suomenlinnan Linnoitustykistö, Rannikkotykistörykmentit eri numeroinnilla, Helsingin Lohko sotavuosina, Uudenmaan Rannikkoprikaati ja Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentti. Kaikkiaan voidaan tunnistaa kolme toista (13) perinneorganisaatiota. Lisäksi perinteitä tulee Hangon ja Kotkan-Haminan alueilta niin, että alueella samoja tehtäviä hoitaneiden joukkojen yhteenlaskettu lukumäärä on lähes parikymmentä.

Näiden juurien yhteenliittymänä muodostettiin Suomenlahden Meripuolustusalue 1.7.1998. Silloin yhdistettiin Suomenlinnan Rannikkotykistörykmentti, Hangon Rannikkopatteristo ja Suomenlahden Laivasto. Hangon Rannikkopatteristo lakkautettiin vuonna 2002. Kotkan Rannikkoalue kevennettiin joukkoyksiköitasolle. Muodostettu Kotkan Rannikkopataljoona liitettiin meripuolustusalueeseen vuonna 2006.

Valmiusyhtymän sinisessä lipussa on keskellä valkoinen ankkuri, jossa päällekkäänä ovat keltaiset tykinputket ristikkäin. Tangon puolella yläkulmassa on Helsingin kaupungin vaakuna, vene ja kruunu. Ankkuri lipussa kuvaa laivastovoimia ja tykinputket vahvaa rannikkotykistöä, jotka ovat aina puolustaneet pääkaupunkiseutua.

Meripuolustusalueiden aika oli merkittävä vaihe merivoimien kehittämisessä ja kehittämisessä nykyiseen kokoonpanoon. Valmiusyhtymässä oli korkealla tasolla niin johtamisvalmius, ympärivuorokautinen ja -vuotinen aluevalvonta kuin virka-apu- ja öljyntorjuntatehtävätkin. Kyky joustavaan ja nopeaan valmiuden kohottamiseen saavutettiin. Toimintamalliksi valikoitui koko yhtymän joukkojen meripuolustusharjoitus, laivastoyksiköiden ja rannikkojoukkojen yhteisharjoitus. Useimmiten varusmiesten loppusota ja joukkotuotannossa olevien reserviläisyksiköiden koulutus liitettiin mukaan. Meripuolustusalueen sodan ajan joukkojen suuri määrä ja vastualueen laajuus edellytti harjoitusten rytmitystä. Osa tulenkäytön harjoittelusta ja tärkeimmät ammunnat jouduttiin tekemään oman vastualueen ulkopuolella.

Varusmieskoulutuksen järjestäminen keskitettiin pääosin Suomenlahden Meripuolustusalueelle. Merivoimien Koulutuskeskukseen astui saapumiserässä palvelukseen noin tuhat alokasta, kahdesti vuodessa. Varusmiehet saapuivat pääosin eteläisen ruuhka-Suomen kunnista, joka loi koulutusryhmiin laajan kirjon. En-

Arvio neuvostojoukkojen ryhmityksestä Porkkalassa 1944-1956

[Eero Auvinen: Obbnäs-Upinniemi, Suomenlahden Meripuolustusalueen tukikohta, s 107, Newprint Oy, Uusikaupunki 1999. ISBN 951-9129-33-2]

simmäisten palveluspäivien poistuma ja palveluksensa keskeyttäneiden lukumäärä oli verraten korkea. Komentajan tärkeimpiä avustajia olivat lääkäri, pappi ja sosiaalikirjuri; joskus tarvittiin lakimiehenkin apua. Suomalaisen yhteiskunnan koko kuva oli löydettävissä asevelvollisten saapumiserästä. Joskus perustehtävä hämärtyi; joukkotuotantotavoite muutettiin yksilön selviytymiskamppailuksi. Ääripää näkyivät: parhaat erottuivat – toisella laidalla palvelus useimmiten keskeytyi. Tasapainoa lienee vaikea saavuttaa edelleenkin?

Varuskunnan etuna olivat hyvät lähikoulutusalueet ja omat ampumaradat. Joukkoja jouduttiin kuljettamaan leiriolosuhteisiin kuitenkin varsin etäälle: Hankoniemelle ja Salon seudulle, Kiikalaan. Varuskunnassa voitiin antaa kirkollisen työn palveluita omassa varuskuntakirkossa, Merikappelissa. Sadat merisotilaat ovat suorittaneet rippikoulun ja osallistuneet läheiseen konfirmaatioon Upinniemen Merikappelissa. Alokastiedotteessa annoin komentajana palvelukseen astuville alokaille kannustusta: *”Aktiivisuus palkitaan – olet oman onnesi seppä niin merivoimissa kuin muutenkin elämässä”*.

Olen toiminut suuren osan virkauraani operatiivisissa ja valmiustehtävissä. Meriupseerin uraan sisältyy hienoja hetkiä ja kohokohtia. Ensimmäinen taistelualuksen päällikkyyks on ikimuistoinen aika. Sotakoulujen lopputyöt ja kurssien hyväksytty läpikäyminen ovat aina muistelemisen arvoisia tapahtumia. Komentajatehtävä, erityisesti valmiusyhtymässä, on sekin ainutkertainen ajanjakso. Meripuolustusalueella toimiessa etenkin eräät Merisotakoulun seiniin kirjoitetut tunnuslauseet ovat puhutelleet: *”Jos haluat hallita toisia, opi hallitsemaan itseäsi”*! Tehtävä henkilömäärältään suuren joukon ja valmiusyhtymän komentajana antoi valmiuksia seuraaviin tehtäviin.

Komentajakauden kruunasi valinta kenraalikuntaan ja siirtyminen amiraalin määräaikaan virkaan. Elämä on täynnä valintoja ja odotuksia, joista vain osa voi toteutua. Tehtävämääräys Pääesikunnan henkilöstölle komentopäällikön vaatimaan tehtävään oli yllättävä ja aluksi hämmentäväkin. Todistettavasti neljän vuosikymmenen ajalla meriupseeri voi muuntua, uusiutua ja jopa kehittyä monialaisiin töihin.

Merivoimien yhdistymisen vuosikymmenet

Kylmän sodan kausi on käsitteenä mielenkiintoinen. Edelleen kiistellään siitä, että syntyikö sen jälkeen Kylmän sodan jatkumo eli eräänlainen ”Kylmän rauhan kausi”. Neuvostoliiton raunioille syntyi 15 itsenäistynyttä valtiota. Saksat yhdistyivät. Suomenlahden etelärannalla aluetta hallinnoi Viro. Keskisen Itämeren itärantaa miehittivät Latvia ja Liettua. Uudesta tilanteesta huolimatta Suomen rajanaapurina oli edelleen sotilaallinen suurvalta.

Vuoden 1995 selonteossa turvallisuusympäristöä luonnehdittiin poikkeukselliseksi murroskaudeksi. Tämä piti paikkansa erityisesti, kun tarkastellaan merellistä toiminta-aluetta. On ollut tarpeen pitää mielessä, että Venäjän ydinalueet sijaitsevat yhä Suomen välittömässä läheisyydessä. Arvioihin ja ennusteisiin on liittynyt aina epävarmuustekijöitä. On kuitenkin selvää, että Venäjä pysyy merkittävänä toimijana Itämeren ja Pohjois-Euroopan alueen politiikassa ja taloudessa.

KRONOLOGIA:

- 1991 Baltian maiden itsenäistyminen, meritilanteen muutos
- 1994 Merelliset toimijat; METO-yhteistyö.
Estonia-aluksen uppoaminen Itämerellä.
- 1995 Aluevesien laajennus 12 meripeninkulmaan. Naisten vapaaehtoinen palvelus käynnistyy. Kenttäohjesääntö 1, yleinen osa.
Poliittinen linjaus; Pariisin rauhansopimuksen rajoitusten sitovuus. Liittyminen Euroopan yhteisöön.
- 1996 Laaja-alainen valmistelutyö (Kesähäät -98)
Laivapalveluohjesääntö; LPO 1996
- 1997 VNS 1997. Meripuolustuksen yhdistyminen
- 1998 Merivoimien Loviisa-harjoitukset, Rannikkotyökistön ja Uudenmaan prikaatin liittyminen merivoimiin.
Uusi johtamis- ja hallintomalli. Laivastojen perustaminen
- 2001 VNS 2001. Merivoimien kehitysohjelmat; tarkistuspiste
- 2003 YETTS; yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen
- 2004 VNS 2004

Merikadettiveli Georgij Alafuzoff arvioi Venäjän strategiaa ja sotilaspolitiikkaa vuonna 2001 ilmestyneessä kirjassa ”Suomen turvallisuus ja puolustus”. Alafuzoff kirjoitti artikkelinsa alkuun venäläisen filosofin Petr Jakovlevits Tsaadavin (1794–1856) mietteen: *”Venäjän menneisyys on kauhea, nykyisyys vielä kamalampi, tulevaisuutta ei ole lainkaan”*. Viiltävä analyysi tehtiin jo 200 vuotta sitten. Alafuzoff päättää arvionsa seuraavasti: *”Sen jälkeen Venäjä on läpikäynyt useita murrosvaiheita, mutta sitä ei ole pystytty sotilaallisesti lyömään. Myös puheet Venäjän taloudellisesta romahtamisesta voidaan leimata ennenaikaisiksi. Venäjä ei katoa maailmankartalta, ja sen merkitys Euroopalle ja Pohjolle, erityisesti niiden turvallisuudelle, on suuri. Tulevaisuudessa tuo merkitys todennäköisesti tulee vielä kasvamaan”*.

Artikkeli kuvaa selkeästi Venäjän intressejä, jotka yhä liittyvät maamme strategiaan ja turvallisuuspoliittiseen asemaan. Venäjän uudisti presidentti Putinin kauden alulla kaikki sotilaspolitiikan kannalta merkittävät asiakirjat: kansallisen puolustuksen doktriinin, ulkopoliittisen doktriinin ja sotilasdoktriinin. Venäläinen kehitysarvio 2000-luvun alussa oli varsin synkkä: koko 1990-luvun ajan noin 60 % maan puolustusmenoista kului asevoimien ylläpitoon (palkat, ravinto, vaatetus). Asehankintoihin oli käytettävissä alle 20 % sekä suunnittelu- ja kehitystyöhön noin 5 prosenttia.

Venäjä ei kyennyt vastustamaan NATO:n laajenemista, joskin kielteinen suhtautuminen siihen on säilynyt nykypäiviin osana politiikkaa. Venäjän luoteisen sivustan arvioitiin kuitenkin olevan turvallisinta raja-aluetta. Pohjoismaiden ja varsinkin Baltian maiden suhteellisen alhainen rauhan aikainen sotilaallinen potentiaali yhdessä myönteisen poliittisen kehityksen kanssa myötävaikutti Venäjän asevoimien supistuksiin. Luoteisosaan sijoitettuja joukkoja lakkautettiin ja kalustoa romutettiin tai siirrettiin maan eteläisiin osiin. Pohjois-Eurooppa on kuitenkin Venäjän nykypäivän ja tulevaisuudenkin kannalta avainalue. Itämeri on silta Länsi-Eurooppaan ja Atlantille. Luoteisalueidensa sotilaallisesta turvallisuudesta Venäjä tulee aina huolehtimaan kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Merikadettikurssimme kadetit ovat olleet ensi linjan toimijoita niin kutsutuissa yleisissä tehtävissä. Kadettipursimies, myöhemmin kontra-amiraali Georgij Alafuzoffin virkatehtävät ovat painottuneet ylijohtoon tiedustelun tehtäviin kotimaassa ja ulkomailla. Nimi on myös löydettävissä Venäjän Federaation yleisesikunta-akatemian priimustaulusta. Nykyisen tiedon mukaan vuonna 2001 laadittu artikkeli antoi vahvoja perusteita kohdalleen osuvaan tilannekuvaan.

Selonteot ja merivoimien uudistaminen

Puolustusvoimien hallinto- ja johtamisjärjestelmä organisoitiin uudelleen 90-luvun alussa ja vuonna 1993 aloitti toimintansa kolme maanpuolustusalue. Merivoimissa tämä merkitsi Rannikkolaivaston ja laivastoasemien lakkauttamista joukko-osastoina, kun niiden tilalle perustettiin pääoperaatiosuunnille Suomenlahden ja Saaristomerien Laivastot. Näin jälkikäteen tarkasteltuna oli tarpeen tehdä organisaatioon esivalmistelut, joilla ennakoitiin seuraavaa kokonaisvaltaista uudistusta vuonna 1998.

Meripuolustuksen johtosuhteet selkiytyivät. Merivalvonnan johtaminen ja operatiivisen meritilannekuvan muodostaminen siirtyivät merivoimien komentajan johtovastuulle. Merivalvonnan vastuualueet määritettiin merialueittain: Suomenlahti, Saaristomeri ja Pohjanlahti. Aluevastuussa toimivat Suomenlahden ja Saaristomerien Laivastot sekä Pohjanlahden Merivartiosto RVL:n alaisuudessa.

Valtioneuvoston selonteko (VNS97) annettiin eduskunnalle 17. maaliskuuta 1997. Selonteon valmisteluista tai sisällöstä ei annettu tietoja etukäteen. Heinäkuussa 1998 merivoimat vietti 80-vuotisjuhlaa. Samaan aikaan vahvistettiin puolustushaaran uusi organisaatio, johon nyt kuuluivat niin laivasto- kuin rannikkojoukotkin. Vuonna 1952 voimaan tullut ero päättyi. Merimieskielellä todettiin asumuseron päättyneen ja pidettiin hulpeat kesähäät. Julkistamisessa käytettiin myönteistä lausahdusta: *”Erillään erinomaiset – yhdessä ylivoimaiset”*.

Saaristomerellä ja Suomenlahdella entiset laivastot ja rannikkotykistörykmentit yhdistettiin merivoimien valmiusyhtymiksi, Meripuolustusalueiksi. Kotkan Rannikkoalue jatkoi itäisen Suomen valmiusjoukkona. Uudenmaan Prikaati liitettiin merivoimiin ja jatkoi rannikkojääkärikoulutusta. Merivoimien Varikko vastasi merivoimien erikoishuollosta ja -materiaalista. Rannikkotykistökoulu yhdistyi Merisotakouluun. Rannikkotykistön patteristo Vaasassa lakkautettiin, samalla toimintaa Hangon suunnalla kevennettiin.

Yhdistymisen tuloksena merivoimien tehtäväkenttä ja henkilöstön kokonaisvahvuus kasvoivat merkittävästi. Ahvenanmaan ja Saaristomerien puolustaminen annettiin kokonaisuudessaan merivoimien tehtäväksi. Rakennemuutoksen tavoitteena on ollut meripuolustuksen tehon ja suorituskyvyn parantaminen. Rauhan ajan koulutustehtävän ohella merivoimilla oli nyt kokonaisvastuu alueellisen koskemattomuuden jokapäiväisestä valvonnasta ja turvaamisesta rannikkollamme. Operaatiokäskyssä merivoimille annettiin – vuosikymmenien jälkeen – oma vastuualue. Alue sisältää Suomenlahdella ja Saaristomerellä (mukaan lukien Ahvenanmaa) koko merialueen, saariston ja osan rantamaasta.

Samalla määritettiin käsitteet. Merivoimien Esikunta on merivoimien komentajan johtoesikunta. Meripuolustusalueet ovat merivoimien alueellisia johtoportaita ja samalla valmiusyhtymiä. Meripuolustusalueen komentajat johtivat meripuolustusta vastuualueellaan. Lippueet ovat merivoimien operatiivisia johtoportaita. Rajavartiolaitoksen joukoista meripuolustukseen osallistuvat ensisijaisesti merivartiostot ja Vartiomentolaivue.

Valtioneuvoston selonteko vuodelta 1997 (VNS97) nousee merivoimien kehittämisen suhteen tärkeimmäksi asiakirjaksi, ja se on samalla selventänyt koko maanpuolustuksen doktriinia. Meripuolustuksen operatiivinen ratkaisu on nyt yksinkertainen ja tehtävä selkeä: *”Meripuolustusta kehitetään kahden operaatiosuunnan, Saaristomeren ja Suomenlahden, vaatimusten mukaisesti. Saaristomeren suunnalla meripuolustuksen painopiste on laivastoyksiköiden toiminnassa ja Suomenlahden suunnalla rannikkojoukkojen toiminnassa.”* 2000-luvulla suunnitelmaa on täsmennetty ja kehitetty edelleen ajan vaatimuksia vastaavaksi.

Operatiivinen tavoite varmasti saavutettiin. Meripuolustus keskitettiin yhteen johtoon, johtoportaita ja -tasoja vähennettiin, hallintoa kaikkialla kevennettiin ja keskitettiin. Iso osa tehostamisvaikutuksista kului kustannussäästöihin ja palkatun henkilöstön lukumäärä supistui vuosikymmenessä puolella tuhannella.

Kesäkuussa 2001 julkaistu selonteko (VNS01) ei vaikuttanut oleellisesti merivoimien johtamis- ja hallintorakenteeseen. Tärkein uusi velvoite oli meriyhteyksien turvaaminen, mikä edellytti merivoimien aluksilta merikelpoisuutta ja pitkäkököä toiminta-aikaa. Tämä on näkynyt suunniteltaessa uusia suorituskykyjä.

Seuraava selonteko 2004 (VNS04) antoi jo perusteita uudelle johtamis- ja hallintojärjestelmälle. Näkyvin seuraus oli Merivoimien Esikunnan siirto Turkuun, sekä rannikkopuolustuksen mittava alasajo. Liikkuvasta rannikkotykistöstä luovuttiin ja kiinteääkin järjestelmää vähennettiin tuntuvasti.

Valtioneuvoston selonteiden kokonaisuus muodosti selvän kehityspolun. Vuoden 1997 selonteko määritteli puolustusratkaisun perusteet; suunnitelmaa on edelleen täsmennetty ja täydennetty vallitsevaa tilannetta vastaavaksi. Itämeren alueen merkittävä muutos tunnistettiin ja viranomaisten välinen yhteistoiminta kirjattiin aikaisempaa tarkemmin. Kansainväliset tehtävät; yhteensopivuus ja integroituminen kansainvälisiin johtamisjärjestelmiin virallistettiin kehittämissuhteiksi.

Muuttunut uhkakuva ja sopimusrajoitteiden purkaantuminen mahdollisti meripuolustuksen yhdistymisen. Kiinteästä ja osin liikkuvastakin rannikkopuolustuksesta luopuminen on kuitenkin koettu haasteelliseksi. Keskeisten asejärjestelmien

suunnittelu, hankinta ja käyttöönotto saattavat kestää 10–20 vuotta. Tämä edellyttää pitkäjänteisyyttä hankkeiden läpiviennissä.

Merellisten toimintojen ja operaatioidenkin käsitteet ja määritelmät tunnetaan yleensä huonosti. Herääkin kysymys tulisiko selontekojen, rakennemuutosten, merellisten uhkakuvien ja erilaisten kalustojen hallinta kuvata tarkemmin ainakin merivoimien ulkopuoliselle henkilöstölle? Haastetta lisäävät NATO-liittokunnan käyttämä terminologia ja erityisesti englannin kielestä johdetut lyhenteet.

Julkisuuteen ulkoisesti näkyvin muutos liittyikin asusteisiin. Kaikki merivoimissa palvelevat siirtyivät kantamaan virkapukuohjeen edellyttämiä merivoimien asuja ja merivoimien arvomerkkejä. Siirtymäkautta annettiin vuoteen 2003. Maastopuvussa ja meritaisteluasussa muutosta ei juuri havaitse. Muutosta on helpottanut virkapukuohjeeseen kuuluvien asusteiden karsiminen sekä uudet koko sotilashenkilöstön käyttöön suunnitellut vaatteet, kuten musta pusakka tai tumman sininen baretti. Varttuneempi reservin henkilöstö voisi vielä tunnistaa perinteisen rannikkokotykistön kauluslaatan, joka vuoteen 1962 asti ja taas vuodesta 1984 eteenpäin oli punareunainen laatta mustalla pohjalla.

Hankintaohjelmat; Laivue 2000; Hamina-luokan ja ilmatyynyaluksen uskomaton tarina

Merivoimat sai historiansa suurimman yhtenäisen tilausvaltuuden vuosille 2001–2006. Hankkeet saatiin käyntiin välittömästi huolellisen ennakkovalmistelun ja toteutetun tutkimustoiminnan ansiosta.

Hankkeen taustalla oli merivoimien siirtyminen ohjuskauteen. Tuima-luokan ohjusveneet ja ohjusjärjestelmä (MTO66U) Neuvostoliitosta oli tärkeä aloitusvaihe. Sen jälkeen kotimaassa rakennettiin Helsinki- ja Rauma-luokan alukset. Pääkalustona oli ruotsalainen MTO-85-ohjusjärjestelmä. Laivue 2000 suunnitelmassa haettiin ratkaisuja korvaajiksi Turunmaa- ja Tuima-luokan alusten suorituskyvyille. Suunnittelussa piti ottaa huomioon merisodankuvan muuttuminen 2010-luvulla. Vaihtoehtoja oli useita. Hankitaan 2–3 isompaa pinta-alusta ja mahdollisesti 2–3 rannikkosukellusvenettä? Kriteeristöä ja painotuksia punnittiin: Mitkä ovat suorituskyvyt aluevalvontaan ja hyökkäyksen torjuntaan, millainen ympärivuotinen käytettävyyys, omasuoja ja matalakulkuisuus tarvitaan, miten pienentää herätetasoa ja signaali kuormaa?

Lopulta hyväksyttiin päätös, jossa Laivue 2000 sai seuraavan kokoonpanon: Hankitaan kaksi (2) pinta-alusta perustana kehittynyt malli Helsinki- ja Rauma-luokan alumiinirunkoisista ohjusveneistä. Lisäksi rakennetaan suomalaisella telakalla neljä (4) uudentyyppistä ilmatyynyrunkoista alusta. Ilmatyynyalukselle annettiin tyyppimerkintä T-2000. Selontekoon kirjattiin seuraava teksti: *”Merivoimien kehittäminen on käynnistetty vuosille 2001–2006 myönnettyllä merivoimien uudistamisen tilausvaltuudella. Sen keskeinen hanke on Laivue 2000. Laivueen pääkalustona ovat T-2000-tyypin ilmatyynyalukset. Niille on ominaista suuri nopeus, hyvä liikkuvuus, mahdollisuus ympärivuotiseen toimintaan ja monipuolinen vaihtoehtoaseistus”*.

Hanke jaettiin kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisen vaiheen aikana luodaan sarjahankintavalmius. Toisessa suunnitellussa vaiheessa oli tarkoitus toteuttaa alusten ja asejärjestelmien sarjahankinta. Kolmannessa vaiheessa (2007–2008) jatketaan ampumatarvikkeiden, erityisesti ohjusten hankintaa ja luodaan laivueen tukeutumis-, huolto- ja koulutusjärjestelmä.

Vuonna 2002 julkisuuteen annettiin tieto, että Laivue 2000:n hankinta etenee suunnitellusti, vaikka ilmatyynyaluksen prototyyppi luovutettiinkin noin kahdeksan kuukautta myöhässä. Runsaan puolen vuoden myöhästymisen aiheuttamaa ”kohinaa” voidaan verrata nykyisten hankkeiden vuosien viivästymiseen? Tuleville vuosille ajoittuvana haasteena nähtiin laajan koulutus- ja vastaanotto-ohjelman läpivienti.

Upinniemiessä aloitettiin ilmatyynyalusten seisonta- ja huoltotasanteen sekä ajoluisikan rakentaminen. Annetun rahoituksen osalta todettiin, että laivueen operatiivisen valmiuden saavuttaminen edellyttäisi vielä jatkohankintoja seuraavalla tilausvaltuudella vuosina 2007–2008. Kuvatut uudet suorituskyyvyt olisivat todellinen tiikerin loikka. Kaikki alukset soveltuisivat monitoimitehtäviin. Lisäksi ilmatyynyalukset kykenisivät toimimaan ja suojautumaan tavanomaisen väylästä ulkopuolella. Meritorjuntaohjusjärjestelmällä kyettäisiin kaukotorjuntaan (etäisyys salattiin). Ilmatorjuntaohjusjärjestelmän kantama olisi yli 10 kilometriä. Alusyksiköissä olisi kattava pinta- ja ilmatilannekuva, maalitiedot kyettäisiin saamaan kaikissa olosuhteissa. Lisänä olisi kehittynyt omasuoja. Odotukset olivat siis varsin korkealla!

Hamina-luokan prototyyppialus oli valmistunut 1998; sarjajeneet Tornio, Hanko ja Pori otettiin vastaan vuosina 2003–2006. Suomenlahden Meripuolustusalueen komentajana sain kunnian vastaanottaa alukset Rauman telakalla perinteisin juhlallisoin menoin.

Ilmatyynyalus (ITA) rakennettiin Raumalla Aker-FinnYardsin telakalla vuonna 2002. Tuuliksi kastettu prototyyppi täytti testeissä kaikki sille asetetut operatiiviset ja tekniset vaatimukset. Myös sarjahankinnan vaatimat kehitystarpeet saatiin ratkaistua. Ilmatyynyalus (Air Cushion Vehicle, ACV) on pinta-alus, jonka painoa kannattaa tietyssä paineessa oleva ilmatyyny. Suomalaisvalmisteinen T-2000 oli ensimmäinen taistelukäyttöön suunniteltu ilmatyynyohjusvene. Ratkaisuisa käytettiin hyväksi Yhdysvalloissa maihinnousukäyttöön suunniteltujen LCAC-alusten (Landing Craft Air Cushion) käytöstä saatuja kokemuksia. Ensimmäinen suomalainen miehistö sai erikoiskoulutuksen Yhdysvalloissa ja Panamassa.

Sitten tehtiin uusi päätös. Ilmatyynyalus ei enää sopinutkaan operatiiviseen konseptiin. Merivoimien tehtäviä oli jouduttu arvioimaan uudelleen. Valtakunnallisen meriliikenteen järjestelyissä otettiin käyttöön termi meriyhteyksien turvaaminen. Työnjako sovittiin siten, että meriliikenteen johtaminen ja merellisten toimintojen edellytysten ylläpito on Merenkulkuhallituksen (myöhemmin Traficom) vastuulla. Meriliikenteen suojaamisen päävastuu tuli merivoimille. Uusi terminologia ja merivoimien tarkennettu tehtävä kirjoitettiin vuonna 2008 julkaistuun Kenttäohjesääntöön.

Laivue 2000 -hankkeen muutoksen perusteita ei ole kirjattu selontekoihin. Todettiin vain hyökkäyksen torjuntaan suunnitellun ohjusilmatyynyaluksen sopivan huonosti uudistettuun konseptiin, joten aluksesta luovuttiin. Meripuolustusalueen

Ilmatyynyalus Tuuli, eli projekti T-2000. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

komentajan virkahuoneesta oli suora näköyhteys ilmatyynyaluksen ajoluiskalle ja seisontapaikalle. Rannalla jatkopäätöksiä odottava, miehittämätön ja seisomaan jätetty, omiensa hylkäämäksi tuomittu alus on aina surullinen näky. T-2000-projekti oli hyvin ja laadukkaasti hoidettu. Luopumispäätökseen varmasti oli vaikuttamassa myös laskelmat neljän aluksen elinkaarikustannuksista ja haasteet asejärjestelmien toimivuudessa taistelutilanteessa. Mieleen tulevat tutun laulun sanat: *Tuulella ei ole ystävää!*

Laivue 2000 -hanke sai uuden sisällön. Hamina-luokan ohjusveneitä päätettiin lopulta hankkia neljä (4) kappaletta. Samalla Hämeenmaa-luokan miinalaivoihin suunniteltiin laajahkot johtamis- ja asejärjestelmäpäivitykset. Ensimmäiset ilma- ja meritorjuntaohjusten onnistuneet ammunnat tehtiin 2000-luvun lopulla. Alusten varustelua jatkettiin vielä seuraavalla vuosikymmenellä.

Laivue 2000:n elinjaksopäivitystä, MLU-Mid-Life Upgrade, esiteltiin laajasti vuonna 2016. Perusteellisen alustekniillisen ja asejärjestelmäpäivityksen lisäksi pääaseistus vaihdetaan. Uusi pintatorjuntaohjus (PTO2020) mahdollistaa kaksinkertaisen kantaman ja kyvyn vaikuttaa myös maalla oleviin kohteisiin. Sukellusveneentorjuntakykyä parannetaan merkittävästi hankitulla kevyttorpedojärjestelmällä. Alusten monikäyttöisyyttä lisätään vaihtoaseistuksella. Pintatorjuntaohjusten lavetti voidaan poistaa ja korvata toisella hyötykuormalla (herätemiinat, torpedot, valvontasensorit). Siten peruskorjatut alukset voivat toimia eri rooleissa saadun tehtävän annettujen suoritevaatimusten mukaisesti. Puolustusvoimien muut suorituskyvyt ja liittokunnan antama tuki tuottavat jatkossa laaja-alaisen meri- ja ilmatilannekuvan. Ratkaisu erittäin haasteelliseen maalitiedusteluun ja maalinosoittamiseen lienee nyt löydettävissä?

Katsauksessa vuonna 2020 Pääesikunta antoi seuraavan kuvauksen: ”*Hamina-luokan ohjusveneiden peruskorjaus saatetaan loppuun vuoteen 2023 mennessä ja tällä Laivue2000MLU-hankkeella jatketaan alusten käyttöikää 2030-luvulle. Hankkeella kehitetään merivoimien liikkuvaa vedenlaista valvonta- ja sukellusveneentorjuntakykyä hankkimalla kevyttorpedoasejärjestelmä. Pintatorjuntaohjus (PTO2020) korvaa vanhentuvan meritorjuntaohjusjärjestelmän (MTO85). Hankittavan israelilaisen IAI Gabriel-järjestelmän kantama on yli 200 kilometriä. Uudella ohjuksella on maamaaliammuntakyky.*”

Vuonna 2025 Hamina-luokan alukset toimivat Suomenlahdella osana NATO:n laivastovoimaa. ”Raketti- ja ohjaama-aseiden” kehittämistä suunnitellut toimikunta aloitti toiminnan 1960-luvulla. Tuolloin alkoi myös määrätietoinen työ merivoimien siirtämiseksi ohjusaikaan. Rauhansopimusten rajoitusten poistuttua voitiin

hankkia ensimmäiset Tuima-luokan ohjusveneet 1970-luvulla. Hamina-luokan prototyyppialus valmistui vuonna 1998. Voidaan todeta, että rakettitoimikunnan 70 vuotta aikaisemmin määrittämä torjuntaetäisyys (150 km) on vihdoinkin saavutettu ja kantamaa saatu lisääkin. Tämän operatiivisen laivueen (Laivue 2000) ja kotimaisen ohjusveneen kehittämistyö eri vaiheineen on kestänyt yli 25 vuotta. Projekti on muuttanut muotoaan ja tavoitteitakin on päivitetty muutaman kerran. Päätöksentekijöiden käsissä kristallipallo on pyörinyt; arvioiden, ennusteiden ja perusteellisen tutkimuksen jälkeen voi edestä löytyä yllätys!

Lopputuloks on kerrassaan upea! Käyttöön on vihdoinkin saatu valmiustehtäviin Itämerelle soveltuvat monikäyttöalukset. Hamina-luokan ohjusveneillä voidaan hoitaa merivoimien ja liittokunnan vaativia tehtäviä seuraavat vuosikymmenet. Vanha ohjusvenemies voi nukkua yönsä rauhassa!

Ilmatyynyalus Tuulikin voi vielä löytää ystävän Itämeren tilanteen muuttuessa, kuka tietää.

Merivoimat uudella vuosituhaanella

Suomi seurasi 2000-luvulla vakiintunutta järjestelyä, jossa vahvalla poliittisella ohjauksella annetut ja parlamentaarisen käsittelyn läpikäyneet turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot julkaistiin neljän vuoden välein (2001, 2014, 2009, 2012). Pitkän aikavälin strategiatyöhön verrattuna valtioneuvoston selonteot sitovat tavoitteet resursseihin, eli yksinkertaistetusti rahaan.

”Selonteko selväksi, puolustusvoimat muutoksessa” -kirjanen kuvasi vuonna 2005 Puolustusvoimien mittavan rakennemuutoksen, rahat oli jotenkin saatava riittämään. Puolustusvoimain komentaja vakuutti esipuheessa, että alaisista huolehditaan eikä kaveria jätetä – tälläkään kertaa. Puolustusvoimien haasteena oli saada rahat riittämään jokapäiväiseen toimintaan ja taata samanaikaisesti suorituskyvyn merkittävä kehittäminen. Edessä oli vaikea tehtävä luoda seuraavien vuosikymmenien puolustuksen perusta vähillä resursseilla. Kirjanen julkaistiin vuonna 2005. Otsakkeet oli laadittu iskeviksi: Talous tasapainoon ja henkilöstömenot hallintaan; Lakkautukset ovat rakennemuutoksen näkyvin osa; Varikkoja yhdistetään ja varastoja lopetetaan; Sodan ajan vahvuus 2008; Hyvä työnantaja ja tukitoimet; Tavoitteena 2010-luvun puolustusvoimat.

KRONOLOGIA

- 2001 VNS2001, VNS2004
- 2006 SUCFIS; merivalvontayhteistyö Ruotsin kanssa
- 2007 Organisaatiouudistus; Kotka-Hamina
- 2008 Kenttäohjesäännön uusiminen, Georgian sota
- 2008 VNS2008
- 2011 Merivoimien operatiivinen konsepti, Kehittämishjelmat 2013–2014
- 2012 Puolustusvoimauudistus (PVUUD2012), Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko
- 2014 Venäjä valtasi Krimin
- 2016 Merisodan kuva; tutkimus
- 2017 Puolustuselonteko 2017; Laivue 2020, strateginen hanke
- 2018 Merivoimat 100 vuotta
- 2022 Venäjä aloitti 24.2. laittoman hyökkäyssodan Ukrainassa. Jemenin Huthit aktivoituivat Punaisellaamerellä
- 2023 Suomi liittyy NATO:n jäseneksi (4.4.2023); Meriupseeriyhdistys 100 vuotta
- 2024 Kummikurssi (94. MEK) aloittaa opintonsa Merisotakoulussa
- 2027 Kadettikurssien (61. ja 45.MEK) valmistumisesta 50 vuotta

Selontekojen ohjaamana Merivoimien meripuolustusalueiden rakennetta ryhdyttiin muokkaamaan ja rannikkopuolustusta ajamaan alas. Merivoimien sodan ajan vahvuus puolittui. Leikkaus koski erityisesti rannikolle perustettavia johtoportaita ja joukkoja. Rauhan ajan koulutusorganisaatio supistettiin joukkotuotantovelvoitteiden poistuessa. Tutut linnakkeet Utö, Örö, Russarö, Mäkiluoto, Orrengrund, Rankki hiljenivät. Ylimenokauden ajaksi syntyi käsite koulutuslinnake: Gyltö, Iso-saari, Kirkonmaa. Seuraavat rakennemuutokset ovat tyhjentäneet linnakkeista viimeisetkin. Pysyvää muutosta ovat täydentäneet RVL:n saaristosijotteisten tukikohtien lakkautukset.

Merivoimien Esikunnan organisaatiota muutettiin. Osastojen ja sektoreiden nimiin liitettiin NATO-maiden käyttämä tunnus M (= maritime) ja toimintoa vastaava numerointi. Tammikuussa 2008 Merivoimien esikunnan uudet tilat Heikkilän kasarmialueella Turussa otettiin käyttöön. Historian pitkä kaari ulottui Katajanokalta ensimmäisestä Amiraaliesikunnasta Helsingin Lauttasaareen. Ja nyt tehtiin

muutto perinteiseen Turkuun. Huonomminkin olisi voinut käydä, sanoivat Mikkelin muuttaneet maavoimaesikunnan veljet. Ilkeämielisten puheissa venäläisetkin edesauttoivat muuttopäätöksessä, olihan Heikkilän esikuntarakennus rakennettu alun perin toimimaan Itämeren Laivaston ihotautisairaalaan, kansankielellä merimiesten kuppatautiparantolana. Toisaalta Suomen Turku palasi taas keskeiseen ja tärkeään asemaan merivaruskuntana.

Samaan aikaan tehtäväkenttää päivitettiin: Merivoimissa keskitytään meriyhteyksien suojaamiseen, miinantorjuntakyvyn parantamiseen sekä liikkuvien rannikkojoukkojen kehittämiseen. Laivue 2000 saatetaan operatiiviseen valmiuteen vuoteen 2009 mennessä. Miinoituskykyä kehitetään jatkamalla kotimaisen herätemiinalakaluston hankintaa ja peruskorjaamalla Hämeenmaa-luokan miinalaivat. Miinalaivojen peruskorjauksessa otetaan huomioon kansainvälisen kriisinhallintatehtävien vaikutukset sekä kyky saattotehtäviin. Kiinteää rannikopuolustusta korvaavien liikkuvien rannikkojoukkojen varustamista ja asejärjestelmien hankintoja jatketaan. Liikkuvuutta ja tulivoimaa parannetaan. Merivalvonnan automatisointia lisätään.

Merivoimien muutoksella tavoiteltiin pienempää sodan ajan vahvuutta, mutta parantuvaa teknistä osaamista ja kasvavaa erikoiskoulutuksen määrää. Numeroiksi muutettuna saavutettiin pienehkö 1,5 miljoonan euron säästö, joka suunnattiin merivoimien kehittämiseen. Merkittäviä supistuksia tehtiin myös alusten valmiusvuorokausiin ja varusmieskoulutuksen maastopäiviin.

Sotilasorganisaation kyky mukautua muutokseen, toimeenpanna hankalia ja ikäviäkin päätöksiä, on hämmentävä. Rahoituskriisi uhkaa, mitä pitäisi tehdä: Ryhdytään rajoittamaan kustannusten vaikutusta, aloitetaan raju säästökuuri ja kohdennetaan varat ja vapautunut henkilöstö kehittämiseen. Talouden tasapainottamiseksi supistettiin lähes kaikkea puolustusvoimien toimintaa varusmieskoulutusta lukuun ottamatta.

Taistelualuksella merivahtivuoro soitetaan laivakellolla. Nykytekniikalla vahtiupseeri ilmoittaa ääniviestillä: *”Lopeta työt ja harjoitukset! Valmistautukaa ruokailuun. Neljäs neljännes merivahtiin!”* Säästövuosien esikuntapalveluksessa paluu laivapalvelukseen tuntui useinkin ylivoimaisen houkuttelevalta kaikessa yksinkertaisuudessaan!

Osallistuminen puolustusvoimauudistuksen suunnitteluun jäi viimeiseksi mittavaksi virkatehtäväksi palvelusurallani. Vaikka tarkastelu painottuu merivoimien ja meripuolustuksen uudistamiseen, joudun kuvaamaan prosessia puolustusvoimien henkilöstöpäällikön näkökulmasta. Selonteon keskeinen sisältö oli puolustusvoi-

mauudistuksen vaikutusten kirjaaminen kehittämislinjauksiin. Varsinaiset rahoitusratkaisut jäivät odottamaan seuraavia selvityksiä.

Puolustusvoimien palkatun henkilöstön (henkilötyövuosien) määrää vähennettiin: Vahvuus tasolta 14 500 laskettiin tasolle 12 300. Samalla sodan ajan määrävahvuutta leikattiin tuntuvasti: 350 000 sotilasta kirjattiin nyt luvuksi 230 000! Henkilöstöalan johto yritti vaikuttaa merkittäviin vähennyksiin. Tiedossa oli, että vaikutukset ovat pitkäkestoisia ja vaikeasti korjattavia: *”Lähes kaikki, minkä teet henkilöstöalalla tänään, vaikuttaa vuosikymmeniä tulevaisuudessa”*.

Tavoite oli kuitenkin selkeä ja välttämätön:

- Suomen sotilaallisesta puolustuskyvystä huolehtiminen
- Saada pysyviä kustannussäästöjä (kiinteistömenot, henkilöstökulut, materiaalihankinnat)
- Saavuttaa rahoituksen tasapaino; puolustusvoimien vahvuus, ylläpito ja toimintamenot.

Uudistuksen tarpeellisuus kerrottiin avoimesti julkisuuteen:

- Raha ei riitä nykyisen kokoihin puolustusvoimiin
- Sotamateriaali vanhenee ja hankittava varustus kallistuu merkittävästi
- Varusmiesikäluokat pienenevät
- Haasteena on lisäksi yleinen kustannusten nousu.

Uudistus tapahtui varsin lyhyessä aikataulussa. Poliittinen ohjaus ja tarvittavat hallinnolliset päätökset tehtiin kevättalvella 2012. Syksyllä ja seuraavana keväänä 2013 eduskunta käsitteli lainsäädännön ja presidentti allekirjoitti lait. Samaan aikaan hoidettiin yhteistoimintamenettely, valmisteltiin henkilöstön mittavat tukitoimet sekä käynnistettiin uuden johtamis- ja hallintojärjestelmän edellyttämät organisaatiomuutokset.

Merivoimien komentaja Veli-Jukka Pennala kuvasi muutosta meripuolustuksen kentässä: *”Merivoimat on uuden ajan alussa; osittain olemme palaamassa vanhaan samalla, kun otamme käyttöön paljon uutta. Puolustusvoimauudistuksen toimeenpano lakkauttaa vuoden 2014 lopussa kolme joukko-osastoa, joiden toiminta organisoidaan uudelleen. Samassa yhteydessä 1.1.2015 perustetaan kaksi uutta joukko-osastoa. Merivoimien Esikunnan rooli toimintojen yhdistäjänä kasvaa. Rannikkolaivastoon kootaan laivastoyksiköt, Rannikkoprikaati toimii rannikkojoukkojen kouluttajana ja Uudenmaan Prikaati vastaa edelleen rannikkojääkärijoukkojen tuottamisesta. Merisotakoulu jatkaa puolustushaaran erikoisopetuksen antamista. Tutkimuskeskus ja Meritaistelukeskus Suomenlinnassa tuovat opetukseen ja tutki-*

mukseen lisäkapasiteettia. Merivoimien tukipalvelut ja hankintatoimi liitetään puolustusvoimien yhteiseen kokoonpanoon ja samalla hyödynnetään palvelukeskuksia ja uusia kumppanuuksia.”

Uudistuksessa purettiin merivoimien pääjoukot, meripuolustusalueet. Alueellinen jako vahvisti myös joukkojen toiminnallisuuden: Suomenlahti on rannikkojoukkopainotteinen, Saaristomerelle tukeutuvat laivastoyksiköt. Merivoimien Esikunta ja Pansion tukikohta tekevät Turusta johtavan merivaruskunnan. Perinteet säilyvät Suomenlinnassa, jossa uudistunut sotakoulu jatkaa saarellaan.

Rannikkolaivastossa Merivoimien kaikki taistelu- ja apualukset ovat yhden komentajan alaisuudessa. Päätukikohta on Turun Pansiossa. Yksi neljästä laivueesta sekä osa öljyntorjunta- ja apualuksista tukeutuu Kirkkonummen Upinniemeen. Tämä jako on perinteinen ja palaa entiseen järjestelmään. Uutta on laivastoasemamallisen tukiorganisaation puuttuminen. Nyt tukeudutaan Puolustusvoimien Logistiikkalaitoksen ja Palvelukeskuksen tuottamiin palveluihin.

Nimimuutokset kuvaavat organisaatioiden historiaa. Näin Rannikkolaivasto kehittyi merivoimien yhtymäksi: Rannikkolaivue, Rannikkolaivasto, I Raivaajaosasto, 1. Lippue, Turun Lippue, Laivastolippue, Rannikkolaivasto, Suomenlahden Laivasto, Saaristomeren Meripuolustusalue, Rannikkolaivasto. Nimiruletti on tehnyt jo monta pyörähdystä!

Kunniamarssi on Ernst von Wegesackin marssi, jonka tarina perustuu Suomen sotiin (1808–1809). Marssi on omistettu ruotsalaiselle kenraalille, vapaaherra Eberhard Ernst Gotthard von Vegesackille, jonka maihinnousulaivasto päättyi Kristiinankaupunkiin elokuussa 1808. Kuningas tosin oli käskenyt hänen rantautua Poriin.

Wegesackin marssista tuli Rannikkolaivaston kunniamarssi jo vuonna 1919. Laivaston historiassa marssi on toiminut kunniamarssina Laivaston Koulutuskunnassa (1928), Rannikkolaivaston ja Suomen Joutsenen kunniamarssina (1936). Sotavuosien jälkeen Laivastolippue, koululaiva Matti Kurki (1968) ja myöhemmin Saaristomeren Laivasto (1992) saivat saman kunniamarssin. Hieno perinne elää! Vahva merellinen yhteys Ruotsiin selviää kunniamarssin alkuvaiheista. Ruotsin ja samalla Ruotsi-Suomen laivasto juhlisti äskettäin 500 vuoden yhteistä taivaltaan!

Vuoden 2015 alussa Suomenlahden Meripuolustusalueen toiminta päättyi. Seuraajana aloitti Rannikkoprikaati, joka kouluttaa merivoimien rannikko- ja erikoisjoukkoja. Porkkalan Rannikkopataljoona on merellinen huoltopataljoona. Suomenlinnan Rannikkorykmentti vastaa miehistö- ja johtajakoulutuksesta. Ryk-

menttiin kuuluva Ohjuspatteri jatkaa Santahaminaan sijoitettuna. Meritiedustelupataljoonan kokoonpanoon kuuluvat Meritiedustelukomppania ja Sukeltajakoulu. Erikoistoimintaosasto kouluttaa sotilaita kansallisiin ja kansainvälisiin erikoisoperaatioihin.

Upinniemen varuskunta on ollut suomalaisessa käytössä 1960-luvulta alkaen ja siellä on toiminut meripuolustuksen tärkeitä osia. Rannikkojääkärien koulutus on siirretty Dragsvikiin, mutta koulutuksen alkuaajoista on löydettävissä jalanjälki. Samoin Suojelukoulun harjoitusradat tuntee varttuneempi upseeristo. Torpedokoeaseman rakennus muistuttaa pitkäaikaisesta koe- ja kokeilutoiminnasta. Jo 2000-luvun alulla käynnistetyt kehittämishankkeet on voitu tärkeimmiltä osin saattaa päätökseen. Erityisesti työsiirtolan vankityövoimalla tehty rakennuskanta on odottanut purkamista tai perusparantamista.

Upinniemessä toimii edelleen ainoa vaativaan vedenlaiseen toimintaan keskittyvä ja sukeltajakoulutusta antava yksikkö, samoin erikoiskoulutuksen vaatimat laitteet ja tilat. Palokoulutuskeskus ja öljyntorjunnan erikoisosaaminen on sijoitettu Upinniemeen. Sotasatama lieene seuraava merkittävä kehittämiskohde. NATO:n isäntävaltiolta (HNS) edellyttämät logistiikka- ja satamapalvelut sekä uuden Laivue 2020:n suurehkot monitoimikorvetit vaativat uusia rakenteita Upinniemeen. Linnakesaaret (Russarö, Bengtskär, Isosaari) tarjoavat edelleenkin poikkeuksellisen monipuoliset harjoitusmahdollisuudet. Mahdollisesti eteläisen rantamaan kaupallistakin satamapapapiteettia joudutaan varustamaan ja varaamaan liittokunnan tarpeisiin.

Meripuolustuksen tulevaisuudenkuvaa on kartoitettu 2010-luvulla useissa tutkimuksissa. ”Merisodan kuva 2036”-tutkimus ja kehittämishankkeisiin liittyvät osatutkimukset ovat antaneet perusteita seuraaville suunnittelukierroksille. Ohessa muutamia keskeisiä tekijöitä:

1. Itämeren merkitys energian ja kaupan siirtoreittinä säilyy jatkossakin. Meripuolustuksen rooli yhteiskunnan toimivuuden turvaamisessa korostuu tulevaisuudessa.
2. Merivoimien toimintaympäristöön mitoitettu ympärivuotinen alueellinen koskemattomuuden valvonta- ja turvaamiskyky ilmaan, pintaan ja veden alle, merellisten hyökkäyksen torjuntakyky sekä kyky turvata Suomen merelliset yhteydet ovat keskeinen osa puolustusvoimien normaaliolojen ennaltaehkäisyä.
3. Merivoimien kehittäminen perustuu siihen, että merivoimien tehtävät säilyvät nykyisen kaltaisina myös vuonna 2030.

Tutkimuksiin perustuen meripuolustuksen kriittiset suorituskykytarpeet vuonna 2025 ovat hyvä tilannekuva operaatioalueelta, pinta-alusten torjuntakyky, merimiinoituskyky, sukellusveneentorjuntakyky sekä ilmatorjuntakyky.

Laivastoyksiköiden rungon 2020-luvulla muodostavat neljä peruskorjattua Hamina-luokan ohjusvenettä, neljä uutta Laivue 2020 -taistelualusta, peruskorjatut Pansio-luokan miinalautat, Katanpää-luokan miinantorjunta-alukset sekä uusi pintatorjuntaohjus.

Rannikkojoukkojen suorituskyvyn rungon muodostavat liikkuva ja tulivoimainen operatiivinen taisteluosasto, uudet pintatorjuntaohjussyksiköt, alueelliset johdoportaat sekä erilliset meritiedustelu-, rannikkojääkäri-, suojaus- ja tuliyksiköt.

Laivue 2000:n peruskorjauksella ja lisävarustamisella varmistetaan Hamina-luokan operatiivinen käytettävyys 2030-luvulle asti. Laivue 2020 otetaan operatiiviseen käyttöön 2020-luvun puolessa välissä. Taistelualusten suorituskyky on suunniteltu olevan käytössä 2050-luvulle asti. On muistettava, että puolustusvoimien muut kehittämisohjelmat tuottavat merivoimille tärkeitä suorituskykyjä. Taisteluhallinta edellyttää myös merellisten viranomaisten saumatonta yhteistoimintaa.

Merelliset strategiat Nato-ympäristössä

Suomi on julkaissut ensimmäiset NATO-jäsenyyden aikaiset asiakirjat, joissa linjataan turvallisuutemme kehittämistä. Nyt seurataan asiakirjoja Merikuljetusstrategia 2013 sekä Meristrategiat 2025 ja 2032.

Ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, yhteiskunnan turvallisuusstrategia, kyberturvallisuusstrategia sekä puolustusselonteko antavat toivottavasti riittävät ja aikaan sopivat perusteet tärkeimmille toimijoille. Puolustusselonteko kuvaa turvallisuusympäristön muutoksen. Itämeri on keskiössä. Nyt nähdään myös tarpeet henkilöstömäärän kasvattamiseen ja -rakenteen muuttamiseen. Jälkiviisaasti voidaan todeta, että ryhdytään korjaamaan edellisten supistusten vaikutuksia.

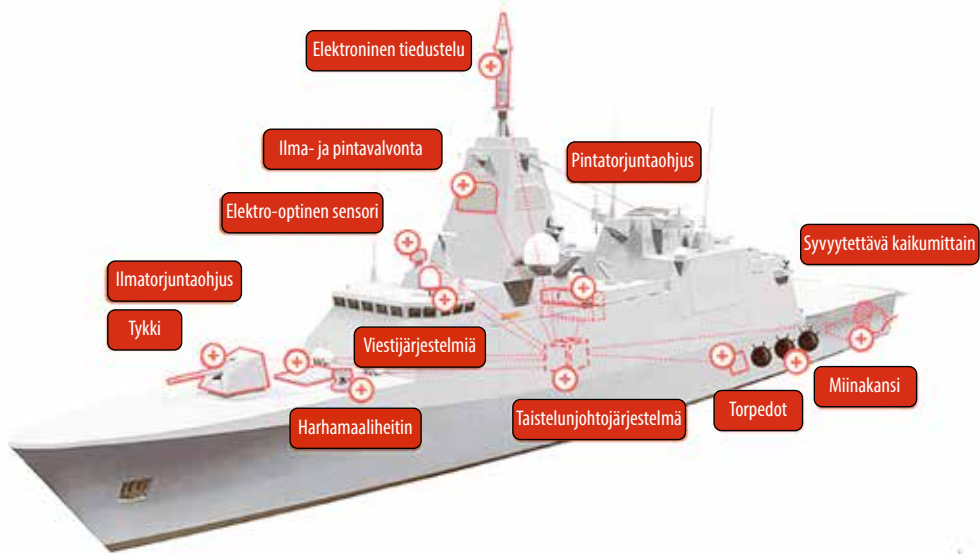
Uusin selvitys on helmikuussa 2025 julkistettu droonistrategia. Laadittu tekninen tarkastelu asettaa mittavan tavoitteen nostaa suomalaiset droonialan yritykset maailman kärkiosaajien joukkoon. Merivoimien suorituskkyjen kehittämisen kannalta on toivottavaa, että tässä onnistutaan.

”Merivoimien strategia 2032, yhtenäinen merellinen iskukyky”, on laadittu 2020-luvun alulla eli ennen liittokuntavaihetta. Toivottavasti asiakirjan julkinen versio voidaan päivittää käsitteiden ja määritelmien osalta.

Itämerellä vallitseva uusi asetelma, joka nähdään läntisten toimijoiden kannalta suotuisana, tukee Suomen kykyä meren hallintaan ja omien meriyhteyksien turvaamiseen. Naapurivaltio Venäjä on ollut useita vuosia sotaa käyvä maa, jolla on vaikutusta asevoimien toimintaan myös Suomen lähialueella.

Puolustusvoimissa on nimetty kaksi strategista hanketta: alus- ja monitoimihävittäjähankkeet. Molemmissa kyse on puolustushaaran pääkaluston korvaamisesta ja taistelukyvyyn turvaamisesta 2060-luvulle saakka. Hankkeiden rahoitustarve on mittaluokaltaan niin suuri, että rahoitus hoidetaan eduskunnan myöntämällä lisärahoituksella. Käyttö- ja ylläpitokustannukset katetaan puolustusbudjetista.

Laivue 2020 eli Pohjanmaa-luokan alukset muodostavat meripuolustuksen rungon 2050-luvulle asti. Pohjanmaa-luokan monitoimikorvetit pystyvät ympärivuotiseen ja pitkäkestoiseen operatiiviseen toimintaan kaikissa Itämeren olosuhteissa. Normaaliolojen tehtävien, merialueen valvonnan ja turvaamisen lisäksi aluksilla on kyttävä voimakkein torjumaan merellinen hyökkäys ja suojaamaan meriyhteydet. Suunnitelmissa on korvata seitsemän lähivuosina poistuvaa taistelualusta.

Merivoimien uudet suorituskyvyt. Pohjanmaa-luokan monitoimikorvetti ja alukseen rakennettavat tärkeimmät ominaisuudet kaaviokuvana. [Puolustusministeriö]

Alkuperäinen suunnitelma oli, että vuoden 2025 jälkeen merivoimien taistelualuskalusto koostuu

- Neljästä Pohjanmaa-luokan monitoimikorvetista
- Neljästä peruskorjatusta Hamina-luokan ohjusveneestä
- Kolmesta peruskorjatusta Pansio-luokan miinalautasta
- Kolmesta Katanpää-luokan miinantorjunta-aluksesta.

Suunnitelmaa on jo jouduttu päivittämään. On todennäköistä, että Rauma-luokan ohjusveneiden sekä miinalaivojen elinkaarta joudutaan pidentämään. Hamina-luokan monitoimialukset ovat operatiivisen tehtävien keskeiset toimijat vielä 2030-luvulla. On jo tiedossa, että Pohjanmaan valmistuminen siirtyy vuosille 2027–2029. Käytettävyys vaativiin valmiustehtäviin voisi siten alkaa 2030-luvun alulla. Haasteellinen tekijä lienee valmiuslusten lukumäärä, toiminnan volyymi ja osaavan henkilöstön riittävyys. Ratkaistavaksi jää asevelvollisten ja reserviläisten käytettävyys. Laajennetaanko ”kotivedet” käsittämään koko Itämeren altaan merialueen?

NATO-liittokunnan uutena jäsenenä joudutaan valmistelemaan laaja kirjo operatiivisia suunnitelmia sekä luomaan yhteensopivat toimintamallit. Työ on jo käynnistynyt. Itämeren olosuhteet ja etenkin vuodenaikojen (jäätalvi) tuomat haasteet

joudutaan ottamaan huomioon liittolaismaiden asevoimien varustamisessa ja henkilöstön koulutuksessa. Merellisessä toiminnassa taktilliset harjoitteet, eri asetekniikoiden käyttö ja erityisesti voiman käyttöön liittyvät säännökset (VOKS) vaativat sopeuttamista ja harjaantumista lähimerialueellamme.

Tuoreessa merisotaopin oppikirjassa ”Nykyaikainen merisodankäynti (2021)” on kuvattu merisotakäsitteen muutostekijöitä ja uusia vaatimuksia. Kylmän sodan kaudelta voidaan tiivistää muutamia tärkeitä tapahtumia ja kehityskulkuja. Vasta 1950-luvulla Suezin kriisissä käytettiin ensimmäisen kerran helikoptereita. Vietnamin sota (1964–1975) oli myös valtaisa merikuljetusoperaatio. Ilmavoimien merkitys merisodan käynnissä kasvoi. Jom Kippur -sodassa (1973) havaittiin uuden tekniikan hyödyntämistä upotussodassa. Persianlahdella käytiin tankkerisotaa; kapean Hormuzin salmen meriliikenteen häiriöt ja alusvauriot osaltaan aiheuttivat maailman laajuisen energiakriisin. Persianlahden sota (1990–91) toi merisodan kuvaan aluslaveteilta ammutut risteilyohjukset, joiden käyttöä uutisoitiin lähes reaaliaikaisesti. Toisessa Persianlahden sodassa (2003) eli Irakin sodassa tiedustelulennot toimivat tilannekuvan ja maalinosoittamisen välineinä. Nykytiedot Punaiselta mereltä kertovat epäsymmetristen keinojen käytöstä ja terroriteoista, joiden kohteena on ollut meriliikenne.

Merisodan kuva on jatkuvassa muutoksessa. Ukrainan tapahtumat ovat liittyneet meren vapaan käytön estämiseen ja meriliikenteen laajamittaiseen häirintään. Kokonaisvaltainen selvitys, jossa otetaan huomioon muuttunut sotilasstrateginen tilanne Itämerellä (NATO-liittokunta, Venäjä), merisodan käyntiin vaikuttanut tekninen kehitys sekä viimeaikaiset merisotatapahtumat (mm Ukraina ja Punainen meri) tulevat osoittamaan merisodan kehittymiselle vaatimuksia myös Itämeren altaan alueella.

Ukrainan käytössä ollut merellinen voima ei kyennyt sodan alussa kiistämään merenkäyttöä, eikä valtio asevoimillaan kyennyt oman merialueensa turvaamiseen. Ukraina on toiminut puolustuksellisesti ja pyrkinyt kuluttamaan vastustajan voimaa. Ukrainalla ei ole ollut käytössään merenhallintaan tarvittavaa kapasiteettia verrattuna Venäjään. Kynnysasejärjestelmiä ovat olleet meritorjuntaohjukset sekä merimiinat. Nopeasti kehitetyillä meridrooneilla on kyetty onnistuneisiin operaatioihin.

Miehittämättömät järjestelmät ovat muodostuneet tärkeäksi osaksi merisodankäyntiä. Monipuolisuus, yhteiskäyttöisyys sekä uudet tekniset ratkaisut voivat tuoda yllättäviäkin asejärjestelmiä osaksi merisotaa. Perinteiseen varustukseen (herätemiina, torpedo, pinta- ja meritorjuntaohjus) voidaan lisätä vaikeasti ha-

vaittavia ja torjuttavia toiminnallisuuksia. Nykyaikainen asearsenaali on jo sisältänyt nykytermein ”vaanivia aseita”, joiden käytettävyyttä voidaan ohjata uusimmalla tekniikalla (tekoäly). Meridroonien suurimpia etuja arvioidaan olevan toimintakyvyn pitkäkestoisuus ja monimuotoisuus, tehokas maalinosoitusmahdollisuus ja torjuttavuuden vaikeus. Toisaalta merisodassakin on otettava huomioon kustannustehokkuus.

Merellinen kriisi Mustalla merellä on ollut poikkeuksellisen pitkäkestoinen (2014–). Toimintojen volyymi ja taistelutoimien intensiteetti ovat vaihdelleet. Erityisesti Ukraina on joutunut tekemään ratkaisuja, joilla omaa sotavoimaa säästetään. Toimintamalli on mahdollistanut vain ajallisesti ja paikallisesti rajoittujen tehtävien onnistuneen suorittamisen. Vastustajalle aiheutetut tappiot ovat syntyneet perinteisillä taktisilla ja taisteluteknisillä tehtävillä: meritiedustelu, maalinosoitus (ulkopuolinen maalittaminen), pintatorjunta, merimiinoittaminen (merisuluttaminen). Droonisodankäynti on tuonut tullessaan uusia aseteknisiä mahdollisuuksia. Rannikkojoukkojen tulen käytöllä ja liikkeellä on kyetty taistelemaan rantamaalla. Saadut arviot ja ennusteet ovat varmasti käyttökelpoisia.

Valtioneuvoston puolustusselonteko 2024; merelliset osuudet

Valtioneuvoston puolustusselonteossa 2024 meripuolustuksen suorituskyky perustuu kattavaan toimintaympäristötietoisuuteen sekä taistelunkestävään tilannekuvaan ja johtamiseen. Meripuolustuksen kehittämisessä korostuvat liikkuvuus, taistelunkestävyys ja tulivoima.

Selonteon loppuun on liitetty tiiviit johtopäätökset. Puolustusselonteon aikajänne ylittää kuluva vaalikauden ulottuen 2030-luvulle. Johtopäätöksistä viimeinen (22.) on velvoittavin: *”Ratkaisevin tekijä Suomen puolustuskyvyn varmistamisessa on puolustuksen pitkäjänteinen ja riittävä resursointi”!*

Selontekojen ja selvitysten vuosikymmenten mittainen jatkumo on saanut uuden sisällön. Tosiasiat tunnustetaan ja tunnistetaan. Itämerellä toimitaan yhdessä, ei enää koskaan yksin!

”Itämeren alue on strategisesti tärkeä Suomelle ja kaikille muillekin Itämeren ympärysvaltioille. Kaupankäynnin jatkuvuus, häiriötön meriliikenne ja merenalaisen infrastruktuurin turvaaminen ovat avainasemassa koko suomalaisen yhteiskunnan toimivuuden ja turvallisuuden varmistamisessa.

Pohjoismaat, Itämeren alue ja Euroopan puoleinen arktinen alue muodostavat strategisen kokonaisuuden. Sotilaallisesta näkökulmasta Suomi, Ruotsi ja Norja muodostavat yhtenäisen toiminta-alueen. Itämeren alueella on tärkeää kyetä toimimaan joustavasti yhdessä liittolaisten kanssa. Naton sotilaallinen läsnäolo ja harjoittelu Suomen alueella tukevat yhteisen puolustuksen tehokasta toimeenpanoa sekä vahvistavat edellytyksiä puolustaa Suomea.

Ilmastomuutoksen, luontokadon ja saastumisen turvallisuusvaikutukset kohdistuvat Suomeen sekä suoraan että välillisesti.

Puolustusvoimien poikkeusolojen organisaatiossa merivoimien kokoonpanoon kuuluu 16 taistelualusta, 60 tukialusta sekä 24 000 henkilöä. Naton jäsenenä Suomen puolustusratkaisu muodostuu asevelvollisuuteen perustuvasta vahvasta kansallisesta puolustuskyvystä osana liittokunnan pelotetta ja puolustusta. Meripuolustuksen uudistaminen on käynnissä. Pohjanmaa-luokan monitoimikorvettien (Laivue 2020 -hankkeen) valmistuessa Merivoimilla on kyky ympärivuoriseen pitkäkestoiseen läsnäoloon ja operointiin Itämerellä sekä kyky osallistua Naton merelliseen toimintaan ja operaatioihin. Tämä tukee koko puolustusjärjestelmää ja meriyhteyksien turvaamista.

Merellisten hyökkäysten torjunnan edellyttämä pintatorjunta- ja miinoituskky on pidetty yllä, ja seuraavan sukupolven kauaskantoisen pintatorjuntaohjusjärjestelmän käyttöönotto on käynnissä. Vedenalaisen valvonnan järjestelmien sekä miinanraivaamiskyvyn uudistaminen on käynnistetty. Nykyisiä pääasejärjestelmiä käytetään, kunnes uudet suorituskyvyt saavuttavat täyden toimintakyvyn.

Merivoimat on aloittanut osaltaan Naton yhteisen puolustuksen edellyttämien suorituskykyjen suunnittelun. Niiden toimeenpano edellyttää lisäresursointia ja vuosia kestäväää työtä. Jäsenmaille annetaan neljän vuoden välein tavoitepaketit. Niiden sisältämien suorituskykytavoitteiden toimeenpanon aikajänne on pääosin 7–19 vuotta. Meripuolustus on oma suunnitteluala osana puolustussuunnitteluprosessia. Ohjaavat periaatteet ovat tasapuolinen taakanjako ja kohtuullisen vaatimustason määrittäminen. Meripuolustus osallistuu edellytyksien luomiseen liittolaisjoukkojen ja niiden materiaalin vastaanottamiselle sekä ennakkovarastoimiselle.”

Suomalaisen merisotataidon tulevaisuus osana liittokuntaa

Naton doktriini määrittää merellisille taisteluoperaatioille kolme päätoimintoa: merenhallinta, meren käytön kiistäminen ja voiman projisointi. Liittoutuminen tuskin muuttaa merkittävästi Suomen merivoimien toimintaa. Vasta lähivuosina tullaan näkemään, miten perinteinen suomalainen merisotaoppi vahvuuksineen ja haasteineen saadaan kehitettyä osaksi liittokunnan yhteistä ymmärrystä. Operaatioiden kokonaisvaltainen suunnittelu edellyttää vaikutuslähdistä ajattelua. Merioperaatioille ei Natossa ole erillistä suunnitteluohjetta.

Oma sukupolvemme tunsi käsitteen merenherruus. Naton terminologiassa ja doktriineissa merenherruus on korvattu käsitteellä merenhallinta. Meriteiden turvallinen käyttö, oman alueen valvonta ja turvaaminen sisältyvät jo uusiin tehtäviin. Itämeren toimintaympäristö muodostaa haasteellisen toiminta-alueen etenkin, jos tavoitteena on täydellinen merenhallinta.

Uudistuvassa upseerikoulutusjärjestelmässä joudutaan tasoittamaan erot suomalaisen ja Natossa omaksutun merisotaopin välillä. Kansallisissa toimintavoissa ja alusyksiköiden kokoonpanoissa olevia eroavaisuuksia joudutaan sovittamaan yhteen. Vuosikymmenten aikana annetun opetuksen peruste on ollut puolustuksellinen toimintamalli. Uhka-arvioissa ennen aina alivoimaiseksi arvioidun kotimaisen laivaston operaatioajatus ja taistelutapa voivat kuitenkin muuttua.

Itämeren operaatio- ja harjoitusalue laajentuu. Suomalainen alus tukeutuu ehkäpä Tallinnaan tai Karlskronaan; osasto harjoittelee Riianlahdella tai turvaa merikuljetuksia Tanskan salmista kotivesille. Merenkulun laaja-alaisuutta voisi verrata Hansaliiton aikoihin. Monitoimikorvettien merikelpoisuus ja pidentynyt toiminta-aika antavat mahdollisuuden tehtäviin Itämeren piirin ulkopuolellakin.

Naton terminologian, suunnittelutavan ja prosessien tunteminen tuovat lisävaatimuksia merivoimien henkilöstön koulutusjärjestelmälle. Henkilöstöstrategiaan on kirjattu lisääntyvät kielitaitovaatimukset sekä kulttuurien tuntemus osana osaamisen kehittämistä. Englannin kielen käyttö opinnoissa lisääntyy. Kaikki sotatieteiden maisterin tutkinnon suorittavat englannin kielikokeen (NATO STANAG 6001). Yleisesikuntaupseereiden pääsyvaatimuksena on voimassa oleva englannin kielen kielitutkinto.

Aikanaan saatoimme valita pääkielen. Kielitutkinnot olivat vapaaehtoisia. Maisteri Rouhiaisien opettama nostalginen venäjän kielen peruspaketti (30 tuntia) simpupalvena oli kaikille pakollinen: Ruki ver! Merisotakoulussa annettiin alkeet me-

relliseen englantiin Sea speak-kurssilla. Tämä oli vaatimuksena VHF-radiopuhelimen käyttäjän tutkinnossa. Vähitellen rallienglannista on tulossa valtakieli.

Ennustan, että toisen kotimaisen kielen virkamieskielitutkinnosta joudutaan jossain vaiheessa luopumaan. Samalla meriupseereille tärkeän ruotsin kielen osaamisesta tulee arvokas resurssi.

Merenkulun huoltovarmuus ja Suomen elinkeinoelämä

Itämeren ja Pohjanmeren satamat muodostavat merikuljetustemme päämarkkina-alueen. Merireittejä voidaan täydentää maa- tai raideyhteyksillä, mutta meriväylien korvaaminen kokonaan niillä ei ole mahdollista. Merikuljetukset ja niihin liittyvät logistiikkapalvelut pysyvät Suomen ulkomaankaupan perustana.

Merellisestä huoltovarmuudesta vastaavan vesiliikennepoolin toimeksiannosta on laadittu kattava selvitys merenkulun huoltovarmuudesta ja toimintaympäristön muutoksesta. Laatijoiden perehtyminen valmiussuunnitteluun näkyy laadukkaassa analyysissä. Tutkimus laadittiin vuonna 2018 ja sen tilastotietoja tulisikin jo päivittää vastaamaan nykytilannetta.

Selvityksessä kuvataan tarkasti ja selkeästi tärkeimmät toimintamallit, käsitteet ja määritelmät sekä esitetään vaikutusarvio tärkeimmistä uhkatekijöistä. Myös meriliikenne ja satamatoiminnot ovat viime vuosina altistuneet ulkoiselle häirinnälle. Itämeren satamat ovat erikoistuneet eri lastityyppeihin, toimintoja on digitalisoitu ja automatiikka ohjaa lastausjärjestelmiä, joka rajaa vaihtoehtoisia toimintatapoja. Jopa työmarkkinoiden sopimustilanne voi vaikuttaa satamien toimintaan lakkojen lamauttaessa viennin ja tuonnin.

Vuonna 2019 tehtiin liikennehallinnon laaja uudistus, jolloin myös sovittiin vastuun jaosta. Keskeiseksi viranomaistoimijaksi tuli TRAFICOM, kun entisen Merenkulkuhallituksen, Viestintäviraston ja Liikenneviraston toiminnot yhdistettiin. TRAFICOM vastaa merenmittauksesta ja merikartoituksesta, kyberturvallisuudesta sekä laajoista kauppameriliikenteen tukitoimista. Merivoimat turvaa meriyhteydet ja suojaa meriliikennettä kriisitilanteissa. Naton laajentuminen Itämerelle parantaa toimintaedellytyksiä.

Aikaisemmin merivoimien komentajalle oli annettu tehtäväksi johtaa kansallisesti tärkeää meriliikennettä. Nykyisen työnjaon mukaan rauhan ajan tehtäviä jatketaan kriisin eri vaiheissa. Niinpä kansallisen viranomaisyhteistyön merkitys kas-

vaa ja kansainväliset toimintamallit vaativat suunnittelua, yhteensovittamista ja harjaantumista. On tärkeää, että meriupseerien asiantuntemus saadaan käyttöön siviiliviranomaisten kanssa tehtävään yhteistyöhön niin kotimaassa kuin kansainvälisessä toiminnassakin.

Vuonna 2018 entinen alusrekisterin nimi muutettiin nykyiseen asuun: Suomen rekisteri. Suomi on yksi lippuvaltio. Käytössä on kuitenkin kaksi lippua; Suomen lipun lisäksi Ahvenanmaan lippu. Suomen meriklusteri käsittää yli 3000 kaupallista yritystä. Liikevaihto oli jo vuonna 2014 noin 13 miljardia euroa. Ulkomainen omistususuus oli viidenneksen luokkaa. Haasteena on ollut Itämeren olosuhteisiin soveltuvan kauppaa-aluskaluston vähentyminen. Samoin pulaa on jäävahvisteisista aluksista. Merirahdin kuljettamisessa on havaittu merkittäviä hintahäiriöitä viime vuosina.

Puutteet suomalaisessa kauppalaivastossa paljastuvat, kun tarkastelee jäävahvistettua (IA super, IA ja IB) aluskalustoa. Jäävahvistettuja irtolastialuksia on 26 kappaletta (vertausluvut EU: 537, maailma: 640), öljytankkerit 2 kpl (EU: 45, maailma: 60), Ro-Ro-alukset 53 kpl (EU:155, maailma: 95) ja konttialukset 1 kpl (EU:178, maailma: 168). Saadaanko Suomen ja liittokunnan tarvitsema kuljetuskalusto tarvittaessa käyttöön? Irtolastialusten saatavuus on toistaiseksi hyvä, suurten säiliöalusten käyttöä rajoittavat pitkähköt kuljetussopimukset, Suomen lipun alla ei konttialuksia liikennöi!

Ilmatieteen laitoksen jääpalvelu luokittelee talvet kolmeen ankaruusluokkaan: leuto, keskimääräinen ja ankara. Itämeren jäätalvet ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet. Meteorologiassa käytetään ilmastollisiin vertailuihin 30-vuotisjaksoja. Kun verrataan jaksoa 1991–2020 jaksoon 1961–1990 nähdään omien virkavuosiemme aikana tapahtunut muutos: Pohjanlahdella jäätalvi on lyhentynyt keskimäärin kolme viikkoa ja Suomenlahdella kuukauden verran. Arvioiden mukaan vuosisadan puolivälin jälkeen ankaria jäätalvia ei juurikaan esiinny. Suomenlahdella Hankoniemen edustalla (Russarö) jääpäivien lukumäärä oli 1960-luvulta alkaneella tarkastelujaksolla keskimäärin 59 jääpäivää; 2000-luvulla lukumäärä on supistunut 30 jääpäivään.

Pelissäännöt merellä

Ihmisen toiminnan vaikutukset ovat näkyneet Itämeren pienessä ja matalassa altaassa, jonka joskus kuvataan olevan maailman saastunein sisämeri. Meriliikenne kuormittaa merta: öljy- ja jätevesipäästöt, myrkylliset pohjamaalit, lastivesien kuljettamat vieraslajit, vedenalainen melu sekä ilmaan päätyvät typpi-, rikki- ja hiili-dioksidipäästöt ovat kaikki haitallisia.

Itämeri on luokiteltu erityisen herkäksi merialueeksi (PSSA) ja Helsingin sopimuksessa on hyväksytty sen nimeäminen erityisalueeksi (MARPOL). Itämerellä ovat voimassa kansainvälisen merisopimuksen rajoituksia tiukemmat kiellot ja raja-arvot, jotka lisäävät myös kustannuksia.

Nato-liittokunnan ja Suomen välillä on allekirjoitettu yhteisymmärryspöytäkirja isäntämaatuesta. Näin varmistetaan, että ympäristöasiat otetaan huomioon kansainvälistä harjoitustoimintaa ja valmiustehtäviä suunniteltaessa. Tavoitteena on suojella Itämeren erityisen herkkää matalaa merialuetta. Esimerkiksi alusten jätevesinormit, jotka Atlantilla ja Välimerenkin alueella ovat tasoltaan hyväksytyjä, eivät ole riittäviä Itämeren sopimusalueella.

Eurooppalainen öljyvahinkoja seuraava satelliittitarkkailu- ja havaitsemisjärjestelmä (CSN, Clean Sea Net) valvoo EU:n merialueita. Tavoitteena on saavuttaa merialueiden pilaantumisen nollataso vuonna 2030. Vuosittain tehdään muutamia tuhansia havaintoja haitallisista päästöistä. Haasteena on EU:n rantavaltioiden reagointihalukkuus ja -kyky tarvittaviin torjuntatoimiin.

Merioikeuden tärkeät sopimukset:

1974	SOLAS; yleissopimus ihmishengen turvallisuudesta merellä
1983	MARPOL; alusten päästöjä mereen ja ilmakehään säätelevä sopimus
1994	HELCOM; Itämeren alueen meriympäristön suojelu eli Helsingin sopimus
1996	UNCLOS; sota-alusten erityisasema kv. oikeudessa eli lippuvaltiolaki

Suuret öljyturmat:

1967	Torrey Canyon; Englanti
1978	Amoco Cadiz; Ranska
1979	Antonio Gramsci; Latvia
1979	Öljynporauslautta Ixtoc I; Meksiko
1979	Atlantic Empress / Aegean Captain; Trinidad and Tobago
1987	Antonio Gramsci; Porvoo
1982	Globe Asimi; Liettua
1983	Castillo de Berver, Etelä-Afrikka
1989	Exxon Valdez; Alaska
1990	Persianlahden sota; öljynpäästöt sotatoimena
1991	Amoco Haven; Italia
1991	ABT Summer, Angola
2002	Prestige; Espanja
2010	Deepwater Horizon, Meksikonlahti

Laadukasta ja osaavaa tutkimusvoimaa on suunnattu Itämeren olosuhteiden selvittämiseen ja perustutkimukseen yli sadan vuoden ajan. Autolautta Estonian uppoaminen oli murhenäytelmä, joka vauhditti reaaliaikaisen aallonmittauslaitteen kehittämistä. Mittalaitteen sijoittamista pohjoiselle Itämerelle ohjasivat havainnot vaarallisimmista aalloista, jotka Itämerellä mitattiin yli seitsenmetrisinä. Nykyään palvelu saadaan koko Itämeren kattavalta alueelta. Tuloksena on luotettava merisääpalvelu, monipuolistunut varotoiminta, jääkartat ja tiedot vaarallisesta aallokosta. Lähes kaiken tarvittavan informaation saa reaaliajassa.

YK on julistanut vuonna 2021 alkavan vuosikymmenen merten vuosikymmeneksi. Valtiovallan linjausten mukaan tutkimuslaitosten toimintaa on haluttu kohdentaa suoraan yhteiskuntaa palvelevaksi. Samalla tavoitteena on suunnata huomiota Suomen valtameripolitiikkaan. On laadittu Suomen Itämeren strategia ja Arktinen strategia, joka määrittää Jäämereen kohdistuvaa toimintaa.

Merikadettikoulutuksen perustavoitteisiin on aina kuulunut merimaaston ja merellisen ympäristön tuntemus. Merenkulun opintoihin sisältyy mittava aluspalvelus, jonka aikana merikadeteille annetaan kattava opastus koko Suomen väylästöön, satama- ja tukikohtaverkostoon sekä merenkulkuelinkeinoon.

Aikanaan STT:n radiouutiset iltaisin kello 19 olivat merenkulkijalle ainoa tietolähde, eikä niitä saanut jättää kuuntelematta. ”Tiedonantoja merenkulkijalle” sisälsi ennusteen tulevan vuorokauden merisäästä. YLE:n välittämällä säätiedolla lähdettiin merelle: *”Kotka-Rankki ohutta yläpilveä, näkyvyys kohtalainen, aallokon ja veden korkeus. Kovan tuulen varoitus seuraaville merialueille -”*. Tuulimittaria piti osata käyttää, usein merimiesjärkikin oli tarpeen!

Omista merikadettiajoistamme merenkulun tekninen välineistö on tehnyt suoranaisten sukupolviloikan analogisesta digitaaliaikaan. Teknisistä parannuksista huolimatta meri on edelleenkin elementti, jossa tarvitaan todellista merimiestaitoa. Sotilaan on nykyaikana varauduttava myös elektroniseen sodankäyntiin ja siihen, ettei ”helppoihin” järjestelmiin voi luottaa. Suomalainen taistelualus ei seilaa tuurilla vaan taidolla!

ILMAVOIMAT NOUSUKIITOON

**Kai Vainio, Pekka Wahlgrén, Seppo Kohtala,
Veli-Matti Heinijoki ja Seppo Gröhn**

Viisikymmenluku, jonka alkupuoliskolla kurssilaisemme syntyivät, oli sodasta toipumisen ja jälleenrakennuksen aikaa. Ilmavoimien ohjaajakursseilla alkeis- ja harjoituskonekoulutus annettiin Stieglizeillä sekä kotimaisilla Viimoilla, Pyryillä ja Vihureilla.

Vuonna 1952 muodostetut lennostot, Luonetjärvellä 1. lennosto, Porissa 2. lennosto ja Rissalassa 3. lennosto, nimettiin tammikuussa 1957 maakuntien mukaan Hämeen-, Satakunnan- ja Karjalan lennostoiksi. Loppuun kuluneen Messerschmitt-kaluston tilalle ostettiin Englannista Vampire-suihkuharjoitushävittäjiä. Ensimmäiset niistä laskeutuivat Poriin tammikuussa 1953.

Varsinainen taistelukonekalusto jäi tuolloin puuttumaan. Sellaisen hankkimiseksi laadittiin esitys vuoden 1956 alussa. Loppuvuodesta tehdyn päätöksen mukaan hankittiin 12 kappaletta Gnat-hävittäjiä, joista ensimmäiset kaksi saapuivat Luonetjärvelle 30.7.1958. Seuraavana päivänä majuri Lauri Pekuri rikkoi äänivallin ensimmäisenä Suomessa. Pekuri oli myös ensimmäinen suomalainen, joka lensi kaksinkertaisella äänennopeudella Dassault Mirage III -hävittäjän koe-lennolla.

Ilmavalvonta- ja johtamisjärjestelmän ensimmäinen vaihe saatiin valmiiksi 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Se sisälsi matala- ja keskivalvontaan kykenevän tutkakaluston. Amerikkalaisen U2-tiedustelukoneen ampuminen alas Neuvostoliitossa vuonna 1960 ja seuraavan syksyn noottikriisi antoivat sysäyksen kaukovalvontatutkien hankkimiseksi. Neuvostoliiton ilmoituksen mukaan U-2:n yhdeksi varalaskupaikaksi oli merkitty Sodankylä. Suomi jaettiin kolmeen ilmapuolustusalueeseen, joista vastasivat lennostot. Pääjohtokeskukset, joiden yhteyteen sijoitettiin kaukovalvontatutkat, rakennettiin luolatiloihin Tampereella, Kuopiossa ja Rovaniemellä.

Ilmavoimille 1960- ja 1970-luvut olivat suurten muutosten ja voimakkaan kehityksen aikaa. Karjalan lennosto siirrettiin Utista Rissalaan vuonna 1961. Tiedustelu- ja kuljetuslentue jäi Uttiin Karjalan lennoston alaisuudessa ja kasvoi lai-

MiG-21F-13, Saab J35 Draken ja Folland Gnat. Ilmavoimilla oli 12 Folland Gnat -koneita 1958–1972. Koneen suurin nopeus M0.98 (1040 kmh) ja lakikorkeus 14,6 km. [Ilmavoimat]

vueeksi 1962. Ensimmäiset Mil Mi-1 -helikopterit tulivat Poriin vuonna 1961 ja seuraavana vuonna saapuivat Mil Mi-4 -kopterit. Saman vuoden aikana kopterit siirrettiin Uttiin. Kuljetuslentolaivue itsenäistyi Karjalan lennostosta syksyllä 1965. Ilmavoimien Viestipataljoona muutti Luonetjärvelle kesällä 1962 ja vuoden 1966 alussa sen nimi muutettiin Ilmavoimien Viestikouluksi.

Munkkiniemen vanhassa Kadettikoulussa vuodesta 1940 asti toiminut Ilmavoimien esikunta siirrettiin luolatiloihin Tikkakoskelle vuonna 1973. Hämeen lennosto muutti Rovaniemelle ja Tikkakoskelle perustettiin Tiedustelulentolaivue. Ilmavoimien Teknillinen Koulu siirrettiin Kauhavalta Kuoreveden Halliin vuosina 1974–1976. Satakunnan lennoston yksiköt siirtyivät Porista Pirkkalaan vuosina 1979–1985. Ilmavalvontaa tehostamaan hankittiin kiinteisiin tiloihin sijoitettavia kotimaisia keskivalvontatutkia, joista ensimmäinen otettiin käyttöön vuonna 1978.

Kalustohankintoja

Ilmavoimille hankittiin vuosina 1960–1970 yhdeksän DC-3-kuljetuskonetta, jotka sijoitettiin Uttiin. Koneita käytettiin kuljetusten lisäksi laskuvarjojääkärien hypykoneina, kartoituskuvauksiin ja maalinhinauksiin. Yksi kone varustettiin soveltuvaksi elektroniseen mittaustiedusteluun. Vuosina 1960–62 Uttiin hankittiin neljä Il-28 ”Nikita” -pommikonetta, joita käytettiin maalinhinaus-, ilmakuvauks- sekä meri- ja säteilyvalvontalentoihin. Koneet osoittautuivat tarkoituksiinsa hyvin sopiviksi. Konetyypin viimeinen lento lennettiin kesäkuussa 1981.

Ensimmäiset nykyaikaiset MiG-21F-13 torjuntahävittäjät, kaksikymmentäyksi K-13-infrapunaohjuksilla varustettua konetta, saatiin Neuvostoliitosta tavaranvaihtona vuonna 1963. Vuonna 1965 saatiin vielä yksi korvauskone runkonumeroltaan MG-92. Koneet pystyivät torjuntaan vain takasektorista ja näköetäisyyden sisäpuolelta. Ne sijoitettiin yhdessä kauppaan kuuluneiden neljän kaksipaikkaisen MiG-15 UTI koulukoneen kanssa Rissalaan Karjalan lennoston. Kaksi vuotta myöhemmin saatiin käyttöön kaksi kaksipaikkaista MiG-21U-koulukonetta. Poliittisten neuvottelujen tuloksena Pariisin rauhansopimusta oli tulkittu niin, että Suomelle sallittiin puolustukselliset ohjukset. Ohjusten sallimista aluksi vastustanut Iso-Britannia suostui hankintaan, sillä edellytyksellä, että heiltä ostetaan panssarintorjuntaohjuksia.

Gnat-hävittäjien korvaaminen tuli ajankohtaiseksi 1960-luvun lopussa. Tavoitteena oli hankkia jokasään hävittäjä. Valituksi tuli ruotsalainen Saab 35 Draken. Alkuvaiheessa Ruotsista vuokrattiin kuusi DKB-konetta, jotka saapuivat Luonetjärvelle vuonna 1972. Drakenit siirrettiin Hämeen lennoston siirron myötä Rovaniemelle 1973, ja seuraavana vuonna lennoston nimi vaihdettiin Lapin lennostoksi. Suomessa kootut 12 kappaletta DKS-versiota otettiin käyttöön vuosina 1974–1975. Vuonna 1976 hankittiin kuusi kappaletta DKF-konetta ja kolme kaksipaikkaista DKC-koulukonetta. Samalla DKB-koneet lunastettiin omiksi. Ensimmäinen DK-simulaattori saatiin Rovaniemelle vuonna 1977. Keväällä 1984 tilattiin siihen asti pelkästään harjoituskoneilla toimineelle Satakunnan lennostolle 18 kappaletta DKF- ja kaksi kaksipaikkaista DKC-konetta.

Materiaalihankinnoissa muodostui käytännöksi hankkia kolmannes kotimaasta, kolmannes idästä ja kolmannes lännestä. Muutos tähän käytäntöön tapahtui vasta Neuvostoliiton hajoamisen myötä 1990-luvun alussa.

Lentokoulutusympäristön kehittyminen

Lentokoulutusjärjestelmä uusittiin valitsemalla 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa alkeiskoulukoneeksi Saab Safir. Sillä korvattiin Viimat ja Stieglitzit. Suihkuharjoituskoneeksi ostettiin Ranskasta 18 Fouga CM 170 Magisteria ja koneen rakennuslisenssi. Tyyppi korvasi Vihurit ja Pyryt ja niitä rakennettiin Suomessa lopulta 62 kappaletta. Safirit ja Fougat tulivat hyvin tutuiksi omalle kadettikurssillemme.

Uusittu lentokoulutusjärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1975. Se oli yhtenäinen, kaikki konetyypit kattava lentokoulutuksen kokonaisjärjestelmä, joka koostui nousujohteisesti toisiinsa niveltävistä ohjelmista alkeiskoulukoneesta hävittäjään.

Kauhavan Ilmasotakoulu, jonka nimeä muutettiin useaan kertaan vuosikymmenten saatossa, oli siirretty Ilmailukouluna Santahaminasta Kauhavalle heinäkuussa 1929. Tärkeänä perusteena valinnalle oli kentän jääminen Neuvostoliiton pommikoneiden ulottumattomiin. Paikkakuntaa valittaessa oli etsitty paikkaa myös vesilentoasemalle. Sopivaa aluetta, johon olisi voitu sijoittaa lähekkäin sekä lentokenttä että vesilentoasema, ei kuitenkaan löydetty.

Lentoreserviupseerikurssillemme valittiin 30 oppilasta. Saavuimme lokakuussa 1973 eri puolilta Suomea Kauhavan rautatieasemalle. Varuskunnassa oli historian havinaa, sillä lentokonehallit, esikuntarakennus, upseeri- ja alipäällystökerhot ja monet muut rakennukset oli rakennettu jo 1920- ja 1930-luvuilla.

Lentävät varusmieskurssit majoitettiin vuonna 1967 valmistuneeseen oppilas-asuntolaan. Asuimme ylellisesti kahden hengen tuvissa asuntolan toisessa kerroksessa. Ensimmäisessä kerroksessa sijaitsivat luokkatilojen lisäksi henkilökunnan toimistotilat. Toisessa kerroksessa majoittui myös kapteenikurssi, mikä siihen aikaan kesti kahdeksan kuukautta. Kadettikurssien majoitus oli kolmannessa kerroksessa. Asuntolan varusmiespäivystäjä istui alakerran aulassa. Siistijöitä ei ollut ja varusmiehet pitivät paikat puhtaina mukaan lukien lattioiden vahaus kiillotuskoneella. Kadetit pitivät huolen siitä, että pidimme tilat kunnossa. Mikäli työn jälki tai jokin muu seikka ei miellyttänyt herroja kadetteja, tuli käsky tulla kadettikerrokseen selvittämään tekosiaan tai tietämättömyytään.

Varusmiehinä olimme kuorineet perunoita vielä vanhan linnarakennuksen keittiössä. Siinä rakennuksessa myös aterioitiin. Kadetteina pääsimme jo uuteen vuonna 1975 valmistuneeseen talousrakennukseen, jossa sijaitsivat nykyaikainen ruokala, sotilaskoti, liikuntasali sekä varusvarasto. Perunoita ei enää varusmiestenkään tarvinnut kuoria.

Lentoreserviupseerikurssi käynnistyi yleissotilaallisella koulutuksella. Loppuvuodesta ja seuraavan vuoden alussa keskityimme lennon teoriaan. Lentäjien yönä kurssilaiset johdatettiin huput päässä toisistaan kiinni pitäen lentokonehalliin, jossa lentohaalariin pukeutunut ”Ikipilotti” otti keskiyöllä vastaan valan Fougan ohjaamossa. Valan jälkeen kaikille annettiin ”Ankkamerkki” kiinnitettäväksi lentohaalarin hihaan. Tilaisuus päättyi yhteiseen kahvitilaisuuteen ruokalassa. Olimme valmiita koettelemaan siipiämme.

Alkeislentokoulutuksen kurssimme sai Saab Safir -kalustolla. Kadettikurssilla peruslentokoulutus annettiin Fouga-kalustolla. Alkeiskoulutuksen apuna oli kolme yksinkertaista Link trainer -lentokoulutuslaitetta, joilla harjoiteltiin mittarilentämistä. Fouga-koulutukseen oli käytettävissä yksinkertainen ”simulaattori”, jolla harjoiteltiin ohjaamotyöskentelyä ja mittarilentoa. Ikääntyneestä tekniikasta huolimatta molemmat lentokonetyypit soveltuivat hyvin peruslentokoulutukseen ja riittävät taidot saavutettiin siirryttäessä vaativampiin konetyyppeihin.

Lentopalvelus aloitettiin maaliskuussa kolmen hengen ryhmissä. Opettajina toimivat juuri auskultoineet tuoreet lennonopettajat. Lentoleiri pidettiin Menkijärvellä, jossa oli peruskoulutuskaudella opeteltu myös taistelijan taitoja ja juoksuhautojen kaivamista. Ensimmäisen yksinlennon jälkeen seurasi kurssiveljien toimesta ”lento” Korjaamohallin paloaltaaseen. Ankkamerkin sai poistaa lentohaalarista.

Yksinlentojen alettua lentokoulutusohjelmaan kuului myös ”telinepäivystys”. Yksi kurssilainen vuorollaan oli laskuun käytettävän kiitotien alkupäässä valopistoolin kanssa sen varalle, että laskutelineet olisivat unohtuneet sisään. Huonon sään sattuessa kierrettiin usein kentän ympäri noin kahdeksan kilometrin pituinen ”kentän lenkki”. Kurssilla käytiin perehtymässä myös ilmataistelun johtamiseen viestikeskuksessa ja opeteltiin aisti-ilmavalvonnan perusteet. Aikanaan lähes koko maan kattaneesta, pääosin kiinteästä järjestelmästä on sittemmin siirrytty liikuteltaviin ilmavalvonta-asemiin.

Lentoreserviupseerikurssillamme aloitti 30 ohjaajaoppilasta ja kaikki läpäisivät lentokoulutuksen Safirilla. Meidät kotiutettiin vänrikkeinä syksyllä 1974. Lentotunteja kertyi noin 40. Kadettikurssillamme aloitti 17 kadettia. Meistä 11 oli lentoreserviupseerikurssiltamme, edelliseltä kurssilta mukaan tuli viisi vänrikkiä, sekä yksi aiemmin kadettikurssin keskeyttänyt kadetti, joka oli päättänyt jatkamaan kurssillamme. Seuraavalla kadettikurssilla 62 aloitti kaksi lentoreserviupseerikurssimme vänrikkiä. Finnairille siirtyi 11 veljeä varusmieskurssiltamme. Loput seitsemän jatkoivat siviilitehtävissä, heistä yksi lennonjohtajana. Kolmestakymmenestä oppilaasta 23 jatkoi työtä lentäjän ammatissa.

Lentokadetteina Santahaminassa ja lakeuksilla

Kadetteina aloitimme opinnot koko kurssi yhdessä Santahaminassa, silloisessa sisäoppilaitoksessa. Kurssin kesto oli kaksi ja puoli vuotta. Noin puolen vuoden yhteinen jakso antoi erinomaisen tilaisuuden tutustua kurssiveljiin. Koulutukseen kuuluivat yleissotilaalliset tiedot ja taidot mukaan lukien talvileiri, käynnit ruudussa, simppujen yö sekä laskiais- ja kaaderitanssiaiset. Merivoimien kadetit siirtyivät ensimmäisinä oman puolustushaaran opinahjoon, Merisotakouluun alkuvuodesta 1975 ja toukokuussa me ilmavoimien kadetit pääsimme Ilmasotakouluun Kauhavalle.

Lentotunteja kurssillamme kertyi Safirilla 30 ja Fougalla 120 tuntia. Koulutuksemme sisälsi tyyppi-, suunnistus-, mittari-, taito-, osasto-, yö-, taistelulento- ja ampumalentokoulutusta. Osastolentoleiri pidettiin Kruunupyyssä, mittarilentoleiri Tikkakoskella ja matalasuunnistusleiri Rovaniemellä. Maamaali-

IlmaSK:n kolmipaikkainen Safir SF-2 Pohjanmaan yllä toukokuussa 1982. Koneen matkanopeus oli 250 km/h. Käytössä oli 36 konetta 1958–1982. [Jyrki Laukkanen]

Fouga-pari kesällä 1987. Koneen suurin nopeus 650 km/h. Lakikorkeus 10,5 km. Käytössä oli 80 konetta 1958–1988. [Jyrki Laukkanen]

munnat Fougalla suoritettiin Peurannevalle sijainneisiin tauluihin. Kurssiin kuului myös viikon mittainen laskuvarjohyppykoulutus Utissa ja kaksi laskuvarjohyppyä DC-3-koneesta. Lentomerkit annettiin juhlallisesti ilmavoimien vuosipäivänä maaliskuussa 1977. Tähän tapahtumaan liittyi lentomerkin kirkastaminen eli merkin mittaisen väkijuoman nauttiminen upseerikerholla.

Pohjoismaisia lentokadettipäiviä oli järjestetty vuosittain vuodesta 1962 alkaen. Kolme kadettia upseerin johdolla vieraili vuorollaan Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Ohjelmaan kuului toiminnan esittelyä, seurustelua, kilpailuja ja illallistanssiaiset. 2000-luvulla nämä vierailut muuttuivat kansainvälisiksi kadettipäiviksi.

Kurssin loppupuoolella tuli ajankohtaiseksi lennostoihin sijoittuminen. Valintakriteerinä käytettiin osin opintomenestystä, mutta myös tasajaon periaatetta. Ikäluokkamme valmistuessa kadettikurssilta hävittäjäkoulutus oli mahdollinen joko MiGillä tai Drakenilla. Keväällä 1977 kurssistamme komennettiin Karjalan lennostoon kuusi, Lapin lennostoon kuusi ja Satakunnan lennostoon viisi luutnanttia.

Aika ei ollut ilmavoimissa erityisen valoisaa. Säästösyistä osa koulukoneista oli varastoitu. Määrärahat ja sen myötä lentotunnit olivat rajalliset, osin olemattomat, mikä ei tietenkään ollut lentopojille mieleen. Kaupallinen lentoliikenne lisääntyi merkittävästi 1970-luvun alussa ja yhtiöt tarvitsivat kipeästi lentäjiä. Samanaikaisesti palkkaerot siviili- ja sotilasilmailun välillä olivat suuret. Lentolisää oli maksettu jo vuodesta 1921 alkaen, mutta se oli jäänyt selvästi jälkeen Finnairin ohjaajien palkoista. Seurauksena suuri joukko ohjaajia, vuosina 1972–1975 yhteensä 72 ohjaajaa, siirtyi puolustusvoimista Finnairin palvelukseen. Poistuman paikkaamiseen kului kymmenen vuotta. Meitä edeltävälle kadettikurssille valittiin maavoimalinjalta kuusi kadettia koulutettaviksi ohjaajiksi.

Kaiken lisäksi 1970-luvulla tapahtui Fougilla yhdeksän kuolemaan johtanutta onnettomuutta, viisi valmistumisvuotenamme 1977 sekä DC-3-koneen tuhoutuminen Rissalassa seuraavana vuonna. Vuonna 1976 otettiin käyttöön ensimmäinen sekä lentävää että lentoteknistä henkilökuntaa koskeva sitoumusjärjestelmä. Se tarkoitti kurssimme ohjaajille 10,5 vuoden sitoumuksen allekirjoitta-

Fougan etuohjaamo 1970-luvulla. [Jyrki Laukkanen]

mista. Sen myötä poistuma siviilitöihin saatiin tyrehtymään. Hämmästyttävää kyllä, usko ja into omaan tekemiseen ja palvelukseen ilmavoimissa säilyivät kursilaistemme keskuudessa hyvinä.

Lento-onnettomuudet ja niiden syyt synnyttivät tarpeen muuttaa toimintakulttuuria ja erityisesti turvallisuuskulttuuria. Kerhoilloissa kerrottiin yhä tarinoita rohkeista lentäjäpojista, mutta uusi ajatusmalli korosti riskien ennakointia ja hallintaa. Ymmärrettiin, että hävittäjälentäminen sisältää jo sinällään riskejä.

Ylhäältä alas kulkeva käskylinja muuttui oppilaskeskeiseksi vuoropuheluksi. Turvallisuuskulttuurin pieniä mutta tärkeitä muutoksia kuvaa käyttöön otettu tapa, jossa opettaja kertoo oppilaalle mitä tehtävä sisältää. Sen jälkeen oppilas kertoo, miten aikoo tehtävän toteuttaa. Painopiste oli oppilaan ymmärryksen varmistamisessa niin teknisenä suorituksena kuin turvallisuuden näkökulmasta. Tämän ajattelumallin sisäänajossa saimme olla mukana. Sen myötä ilmavoimiemme suorituskyky parani suurin harppauksin, samoin lentoturvallisuus.

Laivueissa lentokoulutus jatkui Fougilla. Painopiste oli ilmataistelukoulutuksessa. Seitsemän kurssilaistamme sai torjuntahävittäjäkoulutuksen, viisi MiGillä ja kaksi Drakenilla. Yksi kurssilainen päätyi kuljetuskone- ja yksi helikopteriohjaajaksi Utissa. Muut jatkoivat lentämistä suihkuharjoitus- ja yhteyskoneilla. Koneista perustettiin sodan ajan laivue, jonka tehtävät sovitettiin yhteen MG- ja DK-laivueiden kanssa. Hawkit voitiin 30 mm Aden-tykin lisäksi varustaa AIM-9 tai R-60-infrapunaohjuksin torjuntatehtäviä varten.

MiG-21F-13. Koneen suurin nopeus M2.05, lakikorkeus yli 20 km. Käytössä oli 22 F-version konetta 1963–1986 ja 26 BIS -versiota 1978–1998. [Hannu Vallas via Jyrki Laukkanen]

Lennonopettajiksi ja hävittäjäkoulutukseen

Ensimmäiset kurssimme luutnantit komennettiin lennonopettajakurssille Kauhavalle jo valmistumista seuraavana syksynä. Kurssin ohjelmaan sisältyivät teoria-, lento- ja opetusharjoittelujaksot. Fougilla lennettiin noin 50 tuntia ja Safireilla 18 tuntia. Kurssilaiset lensivät ensin vanhemman lennonopettajan kanssa koululennon ja sen jälkeen saman lennon kahdesti toisen kurssilaisen kanssa kummankin toimiessa vuorollaan opettajana tai oppilaana. Lentoreserviupseerikurssin aloittaessa alkuvuodesta lentopalveluksen kukin luutnantti koulutettavakseen kolme oppilasta koulutettavaksi ja samalla 1. luokan lennonopettajakelpuutuksen. Lennonopettajakurssi oli edellytys myös lentueenpäällikön tehtävään nimittämiseksi. Suurin osa kurssistamme sai lennonopettajakelpuutuksen toimien lennonopettajana joko Ilmasotakoulussa tai laivueissa. Tutkavalvonta- ja taistelunjohtotehtävät olivat luonteva jatko osalle sotilaslentäjäkoulutuksen saaneista ohjaajista.

*Painepuku lentobaalareiden
alla. [Jyrki Laukkanen]*

*MiG-21BIS painepuku.
[Jyrki Laukkanen]*

MiG-21F ohjaamo. [Jyrki Laukkanen]

Yliäänihävittäjä MiG-21

MiG-21 kehitettiin torjumaan korkealla lentäviä pommikoneita. Kehitystyön päämäärinä olivat erinomainen nousukyky, suuri nopeus ja lakikorkeus. Nämä tavoitteet saavutettiin ja kone oli aikansa suorituskykyisimpiä hävittäjiä. Aseistus koostui ilmasta ilmaan ohjuksista ja tykistä. Vuosina 1963–1986 Suomessa käytetyissä MiG-21F-13-versiossa ei ollut hävittäjätutkaa. Tämän myötä onnistunut torjuntasuoritus edellytti käytännössä näköyhteyden saamista viholliseen.

Suomen ilmapuolustuskyky saavutti kuitenkin merkittävän edistysaskelen MiG-kaluston myötä. Käytettävissä olleet nopeus- ja korkeusalueet kaksinkertaistuivat kerralla. Koneen huippunopeus korkealla oli 2,05 Machia ja alakorkeuksissa yli 1000 km tunnissa. Suurin lentokorkeus oli 20 km. Nämä lentoarvot myös saavutettiin helposti kuten Pekka Wahlgrén

kertoo. MiG-21BIS oli konetyypin viimeisin kehitysversio, jossa oli jo tutka ja tutkaohjukset. Suomen Ilmavoimat hankki niitä 26 kappaletta. Koneet palvelivat vuosina 1978–1998 torjunta- ja tiedusteluhävittäjinä.

Pekka ”Pexi” Wahlgrenin muistikuvia Migistä:

Koneen suuri käytettävissä oleva nopeus- ja korkeusalue ja sen sotilaallinen suorituskyky ovat luoneet eksoottisia mielikuvia tästä konetyypistä. Eikä aiheetta. Korkealla tapahtuvaan ylääänilentämiseen valmistautuminen alkoi tehtävänannolla ja ylääänivarusteiden pukemisella. Alusasun päälle puettiin painepuku, joka toimi pelastuspukuna mahdollisessa hyppytilanteessa korkealla. Lisäksi tarvittiin raskaat lentosaappaat, hansikkaat ja ylääänikypärä. Kaiken tämän päälle normaali lentohaalari tavanomaisine varusteineen. Lopputulokset ohjaajan kannalta oli raskas ja ahdas.

Muistan ihmetelleeni, kuinka näissä varusteissa pystyy viihollista tähyttämään, kun päätä ei juurikaan pysty kääntämään painekypärän sisällä. Migin ohjaamojärjestelyä ei nykymittapuun mukaan voi kehua ergonomiseksi. Pikemminkin se oli sähkömekaanisten mittareiden ja käyttökytkimien sekamelska. Ohjaajan ylääänivarustuksen myötä ohjaamo alkoi olla jo perin ahdas, eikä se kovin tilava ollut muutenkaan.

Käynnistyksen jälkeen rullattiin lähtöpaikalle. Pyöräjarruja vasten lisättiin perusmoottorin tehot maksimille, vapautettiin jarrut ja sytytettiin jälkipoltto, tässä järjestyksessä, sillä jälkipolton sytyttämisen jälkeen liikkeelle lähdettiin, olivat pyöräjarrut päällä tai ei. Ilmaannousun jälkeen kiihdytettiin nopeus 1000 km tunnissa, nostettiin nokka nousukulmille ja noin kahden minuutin kuluttua pyöräjarrujen vapauttamisesta saavutettiin 10 km:n korkeus ja 1 Machin nopeus. Tästä voitiin edelleen jatkaa nousua kohti 20 km:n korkeutta ja nopeutta 2 Mach. Pelkkää kiihdytystä, korkealle ja kovaa, en muista pitäneeni sitä erityisen vaativana suorituksena. Tarkkuutta kyllä vaadittiin, että nopeus ja korkeus saavutettiin optimaalisesti ja lennon oikea profiili säilyttäen.

Muistikuvia noista korkeuksista ja nopeuksista jäi tunnepuolelle. Taivaankansi alkoi tummentua stratosfäärissä. Kohina ohjaamossa oli melkoinen. Karttaa katsoen eteneminen oli ripeää, joskaan kulmanopeusefekti ei ollut noissa korkeuksissa merkittävä. Nopeus- ja Machmittarin viisarin liike myötäväväan oli nopeaa, mutta niin oli myös polttoainemittarin viisarin liike vastakkaiseen suuntaan. Kiihtyvyys oli vaikuttava kokemus, kuten oli myös hidastuvuus, kun jälkipolton kytki pois päältä ja ohjaaja oli hetken voita vasten.

Migien käyttöönoton myötä Ilmavoimat sai ensimmäisen kerran sotien jälkeen ajanmukaista ja uskottavaa hävittäjäkalustoa. Koneiden operatiivinen käyttö ja lentotehtävät olivat hyvin monipuolisia ulottuen hävittäjätorjunnan ja taistelulentotehtävien harjoittelusta tunnistuslentotehtäviin sekä taktiseen lentotiedusteluun. Viimeksi mainittu lentotoiminta suoritettiin alakorkeuksissa suurella yli 1000 km/h nopeudella.

MiG-koneille tehtiin lukuisia modifikaatioita, avioniikkaa päivitettiin länsimaisiin standardeihin, muutama kone varustettiin tiedusteluun sopivilla kuvausjärjestelmillä ja koulutuskäytössä päästiin käyttämään omasuojajärjestelmiä sekä aktiivisia häirintäjärjestelmiä. Kokemusta ja oppia kerääntyi paljon niin lentotoiminnan kuin teknisen kehityksen alueilla. MiG-21F-13-versio lensi viimeisen lentonsa Suomessa 1986 ja BIS-versio vastaavasti 1998. Onnettomuuksissa tuhoutui viisi MiG-21F-13 ja kuusi MiG-21BIS konetta. Kolme ohjaajaa sai surmansa ja kahdeksan pelastautui heittoistuinella.

MiG-lentäjille kone oli hävittäjä, joka jätti voimakkaat muistot. Suuri käytettävissä oleva nopeus- ja korkeusalue, hyvä liikehtimiskyky ja erinomainen kenttäkelpoisuus leimasivat konetta. MiG-21 oli lentäjän kone ilman automatiikkaa.

Jokasään torjuntahävittäjä Saab 35 Draken

Saab 35 Drakenin hävittäjäjutka ja tutkaohjus toivat Ilmavoimille ensi kertaa joksään torjuntakyvyn. Asejärjestelmä kykeni monipuolisiin hyökkäyskuvioihin perinteisen taakse kaartamisen lisäksi sekä hyökkäämisen myös etusektorista. Asejärjestelmä käsitti hävittäjäjutkan, infrapunaetsimen, tutkaohjukset (RB27/AIM-26B), infrapunaohjukset (RB24/AIM-9B/J, RB28/AIM-4C), 30 mm Aden-tykin sekä alkuvaiheessa myös 13,5 cm rynnäkköraketit.

Ruotsista saatiin uusia näkemyksiä hävittäjätaktiikasta, olihan Ruotsi tuohon aikaan yksi sotilasilmailun suurvalloista. Draken-projekti toi mukanaan uutta tietoa myös lentopalvelukseen, lentoturvallisuuteen ja lentotekniikkaan liittyvästä kulttuurista.

Draken palveli Ilmavoimissa neljänä versiona erittäin luotettavasti vuosina 1972–2000. Kaikkiaan koneita oli Ilmavoimien käytössä 48 kappaletta. Suomessa kaikille Drakeneille tehtiin Valmetilla huomattavia modifikaatioita, joilla parannettiin avioniikka- ja asejärjestelmiä sekä yhdenmukaistettiin eri versioita Suomen olo-

suhteisiin sopiviksi. Monipuolisuutta lisättiin vielä loppuvaiheessa asentamalla koneisiin tietovuojärjestelmä, jolla taistelunjohtoon välittämä tärkeä tieto tuli suoraan koneen tutkanäytölle. Näin operatiivisia lentoja voitiin suorittaa radiohiljaisuudessa paljastamatta omaa sijaintia. DKS-koneisiin asennettiin myös omasuojaheittimet (silppu/soihdut) pyrstökartioiden sivuille.

DK-pari Perämeren yllä huhtikuussa 2000. Suurin nopeus korkealla M1.7, max korkeus 18 km. Käytössä oli 48 konetta 1972–2000. [Jyrki Laukkanen]

Ensimmäiset ohjaajat koulutettiin Ruotsissa. Draken oli ensimmäinen ilmavoimien hävittäjä, jonka koulutukseen sisältyi ennen lentoja tapahtunut toiminta simulaattorilla. Tyypikoulutus alkoi teorialla, jossa käytiin läpi koneen aerodynamiikka, koneen järjestelmät, lentokäsikirja ja lentomenetelmät. Teoriakoulutuksen jälkeen siirryttiin simulaattoriin harjoittelemaan ohjaamon laitteet, tarkastukset ja lentämiseen liittyvät toimenpiteet. Hätätoimenpiteiden läpikäynti simulaattorissa erilaisissa vikatapauksissa oli kustannustehokasta koulutusta. Näin saatiin alkutuntuma lentämiseen, mikä aloitettiin kaksipaikkaisella koulukoneella. Pian oltiin sitten valmiita siirtymään yksipaikkaisiin sotakoneisiin.

Koulutus oli nousujohteista ja erittäin määrätietoista. Koulutuskielenä oli ruotsin kieli, johon kadettikoulussa saatu toisen kotimaisen kielen kielitutkinnon läpäisy ei aivan antanut täysiä valmiuksia. Kielitaitoa kerrattiin ja täydennettiin Suomessa ennen Ruotsiin menoa.

Vuosien saatossa Suomeen saatiin omat kaksipaikkaiset koulukoneet sekä simulaattorit ja näin Draken-koulutus pystyttiin hoitamaan myös Suomessa. Ruotsin komennukset eivät kuitenkaan kokonaan päättyneet. Ruotsissa käytiin vielä useita vuosia simulaattorikoulutuksessa. Näillä lennoilla harjoiteltiin monipuolisesti asejärjestelmä- ja elektronisen häirinnän alaisia lentoja. Kun Suomen simulaattorit saatiin myös asejärjestelmien osalta modifioitua valmiiksi, Ruotsin vierailujen määrä väheni oleellisesti.

Ohjausominaisuuksiltaan Drakenia pidettiin vaativana koneena. Kaksoisdelta-siiven vuoksi kone saattoi joutua vaikeasti oikenevaan supersakkaukseen. Muusta koulutuksesta poiketen supersakkauskoulutus järjestettiin loppuun asti Ruotsissa, missä oli käytettävissä muutama tähän tarkoitukseen modifioitu ja oikaisuvarjolla varustettu kaksipaikkainen (DKC) Sk 35C -kone. Ohjusammunnoissa tukeuduttiin joitakin kertoja Vidselin ampuma-alueeseen.

Draken osoittautui suomalaisten käytössä luotettavaksi ja tuohon aikaan tehokkaaksi ja Seppo Kohtalan mukaan myös pidetyksi työkaluksi. Drakeneille sattui Suomessa 28 vuoden käyttöaikana vain yksi kuolemaan johtanut lento-onnettomuus.

Seppo ”Peppo” Kohtalan mukaan operatiivisen Draken-valmiusohjaajan koulutus kesti useita vuosia: *Valmiit ohjaajat pääsivät yhteen ilmavoimiemme päätehtävään eli toteuttamaan Suomen ilmatilan valvontaa ja turvaamista. Ilmatilan valvontapäivystyksiä hoidettiin vuorolistojen mukaan eri tukikohdissa ympäri Suomen. Tunnistuslentoja suoritettiin joka ilmansuuntaan, mutta Itämeri oli kuitenkin suurin temmellyskenttä eri valtioiden operoimissa kansainvälisellä alueella Suomen ilmatilaa lähestyen.*

Tunnistuselennolle pääsyä odotettiin suurella innolla. Taistelunjohto suoritti hälytyksen ja alkujohdamisen. Lähestyminen kohti tuntematonta kohdetta aseistetulla koneella nosti sopivassa määrin sykettä. Näköetäisyyden saamisen jälkeen lennettiin kohteen lähituntumaan tunnistustilanteeseen ja valokuvan ottamiseen. Varauduttiin, tarvittaessa voimakeinoja käyttäen, kohteen kääntymiseen, jos Suomen aluetta loukattaisiin. Aina siivelle ei päästy kohteen kääntyessä pois Suomen ilmatilaa lähestyessään ja saadessaan tiedon lähestyvistä tunnistajasta. Puhuttiin ”kissa ja hiiri” -leikistä. Tunnistusvalmiutta testattiin puolin ja toisin.

Ilmavoimien Draken-lentäjät jatkoivat Ruotsin ilmavoimissa alkanutta ritarikuntaperinnettä. Näin tehtiin myös Tanskassa ja Itävallassa, jotka olivat muut Drakenia käyttäneet maat. Draken-lentäjät kuuluivat Draken-ritarikuntaan (Lohikäärmeritarikunta). Uudet lentäjät kutsuttiin ritarikunnan kokelaiksi huumorintäyteisiin ja leikillisiin ritarikokeisiin, kun ritarikunta päätti, milloin uudet lentäjät olivat riittävän kokeneita ja ansioituneita. Vaatimukset läpäistyään uudet Draken-lentäjät hyväksyttiin ritarikunnan jäseniksi ja saivat käyttää Draken-ritarimerkkiä. Näin nostettiin joukkohenkeä ja yhteenkuulumisen tunnetta. Ritarikunta kokoontuu edelleen lähes vuosittain Drakenia ylistäen ja vanhoja hyviä aikoja hilpeästi muistellen sekä perinteitä kaiholla kunnioittaen.

Vanha rouva "Dakota"

Kai "Kaitsu" Vainio siirtyi lennonopettajakurssin jälkeen Kuljetuslentolaivueeseen. Kuljetuskoneina käytettiin DC-3-koneita, joiden kapasiteetti oli rajallinen ja nopeus vaatimaton. Toisaalta kolmosten kahden Pratt & Whitneyn kaksirivisen ja 14-sylinterisen tähtimoottorin kehräävä ääni oli musiikkia korville.

Kannuspyöräisenä koneena "Kolmonen" vaati tarkkuutta laskeuduttaessa, sillä se oli herkkä pomppimaan. Utissa saattoi kuulla lennonjohtajan sanovan, että selvä pomppimaan hallille tai pahimmillaan kysyvän ison pompun jälkeen: Näkyikö Suursaari?

Tupakointi oli vielä yleisesti sallittua 1970-luvulla. DC-3-koneen kippari saattoi polttaa kolme tupakkaa lennolla Utista Helsinkiin. Hieman lentoonlähdön jälkeen sammutettiin "No smoking" -valo ja ensimmäinen tupakka syttyi, lentopinnalla 50 paloi toinen tupakka ja lähestyttäessä Helsinkiä ennen "No smoking" -valon sytyttämistä vielä kolmas tupakka. Kaikki tämä noin puolituntisen lennon aikana.

Koneet olivat edellytys Utissa sijainneelle Laskuvarjojääkärikoululle, minkä lisäksi niillä lennettiin rahtilentoja, kartoituskuvauksia, henkilökuljetuksia ulkomaita myöten sekä maalinhinauslentoja Lohtajalla ilmatorjunnalle. Lento Utista Ivaloon vei nelisen tuntia. Tutuksi tuli myös säännöllinen rahtilento torstaina Utista Tampereen, Hallin, Jyväskylän, Kuopion ja Kauhavan kautta Rovaniemelle, jossa yövyttiin Pohjanhovissa.

DC-3 osastolennolla. Matkanopeus 260 km/h. Matkustajia 32. Käytössä oli yhdeksän konetta 1960–1984. [Kai Vainio]

*DC-kolmoset
pudottavat lasku-
varjojääkäreitä
1970-luvulla.
[Suomen
Ilmailumuseo,
Reijo Leppä]*

Perjantaina lennettiin takaisin Uttiin samaa reittiä. Rahdin lisäksi kyytiin pääsivät komennusmiehet ja kurssilaiset, sekä luvan kanssa ilmavoimien henkilökunta perheenjäsenineen. ”Rahtilentoja” jatkettiin vielä jonkin aikaa Fokker-kalustolla. Aikaan oli mahdollista saada vuosittain lupa lennättää myös kahta perheenjäsentä alkeiskoneella tai kevyellä helikopterilla. Tätä mahdollisuutta myös paljon käytettiin.

Kai ”Kaitsu” Vainio muistelee:

Learjet-koulutuksen yhteydessä myös Yhdysvaltojen ”Villi länsi” ja donitsit tulivat tutuiksi kerran vuodessa tapahtuvan simulaattorikoulutuksen myötä Wichitassa. Fokker-kaluston tuloon liittyen olin kahden Laskuvarjojääkärikoulun upseerin kanssa hollantilaisten Fokkerilla Ranskan Paussa lokakuussa, missä hollantilaiset kävivät hyppäämässä. Tarkoituksena oli perehtyä hollantilaisten hyppykäytäntöihin ja ohjaamotyöskentelyyn. Se olikin omastamme varsin poikkeava. Matkamekaanikolla oli aktiivinen rooli ohjaamossa toisin kuin meillä.

Perillä saimme kaikki kolme lyhyen koulutuksen hyppäämistä varten ja tarkoituksenani oli hypätä muiden mukana. Isännät eivät lupaa minulle kuitenkaan lopulta antaneet huolimatta siitä, että minulla oli jo kaksi hyppyä suoritettuna. Kolmistaan kuitenkin palelimme kaikki varusteet päällä sängyissämme upseerikerhon majoituksessa, sillä lämmitys kytkettiin päälle kalenterin, ei sään mukaan. Vanhempi herroista hankkikin tukankuivaajan, jolla puhalsi lämmintä ilmaa peiton alle. Muu palvelu kerholla oli tasokasta sikäläisten varusmiesten pitäessä siitä huolen.

Noin viisi vuotta valmistumisen jälkeen seurasi kahdeksan kuukautta kestänyt kapteenikurssi Kauhavalla. Kurssi antoi pätevyyden kapteenin virkaan ja sodan ajan laivueen komentajan tehtäviin. Kurssin suorittaneet sijoittuivat lentueiden ja esikuntien toimistojen päälliköiksi. Kurssi antoi myös mahdollisuuden hakea pääsykokeiden kautta Sotakorkeakouluun. Toinen vaihtoehto oli suorittaa noin yhdeksän kuukauden mittainen esiupseerikurssi Taistelukoulussa Tuusulassa.

Upseerien koulutusjärjestelmän muuttuessa 1990-luvulla viimeinen pitkä kapteenikurssi päättyi helmikuussa 1991. Kapteenikurssi muutettiin 1–3 kuukauden mittaiseksi täydennyskoulutukseksi tammikuussa 1995. Sen jälkeen siirryttiin päällikkökurseihin, jotka olivat kaksivaiheisia. Ne jakautuivat neljän kuukauden mittaiseen etäopetusvaiheeseen ja viiden viikon lähiopetusjaksoon.

Ilmavoimien taistelujärjestelmä kehittyi

Seppo Gröhn

Ilmavoimien taistelujärjestelmä on kuin kolmijalka, joka nojaa valvontaan, torjuntaan ja tukeutumiseen. Esikuntatoiminta nivoo jalat yhteen. Taistelunjohtojärjestelmä on osa koko taistelujärjestelmää. Sen tehtävänä on tuottaa ajantasaista ilmatilannekuvaa ja johtaa tulenkäyttöä (hävittäjä- ja ilmatorjunta). Toiminnassa yhdistyvät tiedustelu, valvonta, sensoridata ja johtaminen.

Taistelunjohtojärjestelmän kehitys oli vuodesta 1975 alkaen nopeaa. Valvontataso manuaalisine lätkineen jäi historiaan, niin ikään taistelunjohtoon analoginen seuranta- ja torjuntalaskin TIM. Käsivälitteisestä lankapuhelinyhteydestä keskustukseen siirryttiin suoraan tilannepuheyhteyteen, TIPU-järjestelmään, joka tarjosi suorat yhteydet tutka-asemien, tukikohtien ja Viestikeskuksen välillä.

Kaapeliyhteyksistä siirryttiin linkkijärjestelmään, joka oli aluksi maavoimien ylläpitämä. Myöhemmin tehtiin Ilmavoimien oma yhteysjärjestelmä Lennoston viestiverkko, LEVI. Myös erilaisia pitkän matkan yhteyksiä kehitettiin. Data-yhteyksiä koneen ja maa-aseman välillä harjoiteltiin (tietovuoro).

Uudet matalavalvontatutkat ja M70-sukupolven näyttölaitteet tekivät tutkatiedon siirron mahdolliseksi ilman viivettä ja ilman puhetta. Ilmatilanne esitettiin

Pääosin kiinteät aisti-ilmavalvonta-asemat ja -keskukset (IVAK) kattoivat aikanaan lähes koko maan. Niistä luovuttiin vasta 1990-luvulla. [Seppo Gröhn]

järjestelmässä, jota sektorinvalvoja käytti. Näyttölaite M70 oli tarkoitettu valvontaan ja taistelunjohtoon, ja sen käyttö edellytti sekä hiirtä että näppäimistöä. Laitte kykeni osoittamaan maalimerkin lentosuunnan ja nopeuden, mutta siinä ei ollut taistelunjohtolaskinta, joten johtaminen tehtiin manuaalisesti. Lisäksi laitteella pystyi määrittämään etäisyyksiä ja suuntia eri kohteisiin. Taistelunjohtolaskimeksi kehitettiin myöhemmin näyttölaite M85.

Suomalainen taistelunjohtojärjestelmä kehittyi maamme erityispiirteiden ja teknisten rajoitteiden puitteissa huippuunsa. Taistelunjohtoa ilmasta ei ollut eikä toiminta valmistautunut syvään tunkeutumiseen oman ilmatilan ulkopuolelle. Kun yhdeksänkymmenluvulla päästiin Hornet-hankinnan yhteydessä tutustumaan Naton järjestelmän yksityiskohtiin, voitiin huomata Nokia-Suomen olevan joissain asioissa pidemmällä kuin muualla oltiin.

Ilmavoimien taistelujärjestelmä tarjosi mahdollisuuden pitkään uraan. Seppo ”Eikka” Gröhn kertoo:

Siirryin 1980-luvun alkupuolella Rovaniemelle Viestikeskus 5:een, josta kehittyi mielenkiintoinen ja antoisin vaihe urallani. Kuukauden päivät sain ihmetellä mitä tapahtuu, mitä on missäkin jne. Kouluttajani oli kokenein taistelunjohtaja. Koulutuksessa otettiin haltuun tutkat, viestijärjestelmät ja radiojärjestelmät. Yksi tärkeimmistä opittavista asioista oli tutkakuvan ja siinä liikkuvien maalimerkkien analysointi ja tutkayhtälö.

Koulutukseen kuului tutkajohtamisen alkeet, maalimerkkien johtaminen tiettyyn pisteeseen ja useamman merkin pyörittäminen halutulla tavalla. Opetus eteni yksittäisistä toimista ilmatilannekuvan luomisen kokonaisuuden ymmärtämiseen.

Itsenäisenä valvontajohtajana toimiessani tehtävänäni oli ilmatilannekuvan kokoaminen ja siihen liittyvien ilmoitusten ja hälytysten tekeminen. Muutaman kerran jouduin käskemään itärajan rajavalvontaviranomaiset ulos tähyttämään ja kuuntelemaan.

Seuraavaksi siirryin taistelunjohtokoulutukseen. II- ja I-luokituksen ja kokemuksen karttuessa olin kuukauden Englannissa taistelunjohtokouluttajan koulutuksessa.

Palveluspaikkana Viestikeskus 5 oli mitä mainioin. Henkilöstössä oli paljon naisia ja miehiä, eri ikäluokkia eri ammattikuntia ja vuorokaudet olivat erilaisia tapahtumineen. Luolassa oli hyvä ilmapiiri henkilöstöryhmien ja henkilöiden välillä.

Sieltä saamieni kokemusten kautta oli helppo jatkaa sotilasuran loppuaika lennoston viestipäällikkönä – pelikenttä oli hallinnassa. Ilmavoimista siirryin edelleen Lapin lääninhallitukseen valmiustarkastajaksi tehtävänä siviilihallinnon sähköisen viestinnän varautuminen. Ilmavoimien taistelujärjestelmää rakennetaan autonomiseksi, mutta se on myös osa yhteiskunnan infrastruktuuria.

Taistelunjohtojärjestelmä on pysyvästi toiminnassa. Niinpä se tarjoaa jatkuvasti tietoa ja kokemuksia, joista jotkut jäävät mieleen. Omista kokemuksista ni erikoisempia olivat Inarijärven ohjuksena tunnetun venäläisen maaliohjuksen tapaus, ensimmäinen havaintoni Lockheed SR-71 ”Blackbird” strategisen tiedustelulentokoneen liikkeistä, sekä ”ruotsalaisten rynnäköinti Aavasaksan siltaa kohti”.

Neuvostoliittolainen maaliohjus tuli Norjan ilmatilan kautta Suomeen 28. joulukuuta 1984. Havaitsimme sen ja lähetimme yhden Drakenin kohteelle huolimatta Rovaniemen ja Ivalon tymäkelistä. Toinen Draken määrättiin ohjaamopäivystykseen ja tunnistuskone ohjattiin laskuun Ivaloon. Ohjus löytyi tutkakuvan piirroksen jatkeelta, mutta postimies ehti löytää ohjuksen ennen meitä. Torjuntakeskukseen päällikkönä tein myöhemmin kattavan selvityksen tapahtumista rajavartiolaitokselle ja ilmavoimien esikunnalle. Amerikkalainen ilmailulehti teki asiasta pienen jutun, jossa järjestelmäämme ja sen toimintaa keuhuttiin.

Syyskuun iltana vuonna 1985 ollessani taistelunjohtopäivystäjänä, tutkamittaja ja ilmoitti erikoisesta havainnosta. Maalimerkki lensi noin 3000 km/h Pohjoisella Jäämerellä lännestä itään ja jokaisen tutkakierroksen aikana maali teki aikamoisen harppauksen eteenpäin. SR-71-koneen nopeus ylitti virallisesti 3,3-kertaisesti äänen nopeuden. Tuolloin se oli niin nopea ja lensi niin korkealla, ettei yksikään maasta laukaistava ilmatorjuntaohjus olisi saanut sitä kiinni. Yhtä suuria kehityskohtia nopeudessa ja liikehdinnässä on myöhemmin voitu havaita vasta, kun hypersoniset aseet tulivat käyttöön 2000-luvulla.

Valvontajohtaja ilmoitti kesäkuussa 1986, että ruotsalaiset lensivät niin kuin rynnäköisivät tutkakuvassa Aavasaksan siltaa. Lähetimme koneen ilmaan selvittämään mitä oikein on meneillään. Valvontajohtaja teki käsketyt ilmoitukset Ilmavoimien operatiiviselle päivystäjälle ja tieto jaettiin eteenpäin. Torjuntakoneen johtamisessa huomasimme, että tutkakuva näytti teknisen virheen tai häirinnän vuoksi noin 100 km väärin eikä syy siihen koskaan selvinnyt. Onneksi tunnistuskone lensi visuaalissa ja pystyi paikantamaan itsenäisesti itsensä. Levitessään ilmoitusketjussa juttu kuitenkin paisui ”Aavasaksan sillan rynnäköinniksi” ja löysin itseni Pääesikunnasta selvittämässä ruotsalaisten kanssa mitä oikein tapahtui. Joskus asiat paisuvat tahattomasti kuin pullataikina, toki siitäkin kannattaa hyödyntää syntyneet oppi.

Konekalusto uudistuu

Safirin seuraajan selvitystyö käynnistettiin 1970-luvun alussa. Ilmasotakoulu sai ensimmäiset kotimaassa valmistetut Vinkat loppuvuonna 1980. Koneita hankittiin yhteensä 30 kappaletta. Viimeiset Vinkat poistuivat käytöstä vuonna 2022. Fougien seuraajan selvittely käynnistyi 1970-luvun puolivälissä. Valituksi tuli brittiläinen Hawk Mk 51. Kaikkiaan viidestäkymmenestä koneesta 43 koottiin Valmetin Kuoreveden tehtaalla. HW-kalustolla oli myös operatiivisia SA-tehtäviä ja niillä osallistuttiin tunnistuslentotoimintaan. Koneista perustettiin sodan ajan laivue, jonka tehtävät sovitettiin yhteen MG- ja DK-laivueiden kanssa. Hawkit voitiin 30 mm Aden -tykin lisäksi varustaa AIM-9 tai R-60-infrapunaohjuksin torjuntatehtäviä varten. Hawkien käytöstä sodan ajan tehtäviin luovutettiin 2010-luvulla.

Uudet jokasään torjuntoihin kykenevät MiG-21BIS-koneet korvasivat portaittain F-13-mallin 1970-luvun lopulla. Vanhentuneiden Iljushin Il-28 ”Nikita” korkeakuvaus- ja maalinhinauskoneiden tilalle hankittiin Yhdysvalloista kolme monikäyttöistä Learjet 35A -konetta 1970- ja 1980-lukujen taitteessa.

DC-3-koneet korvattiin kolmella hollantilaisella Fokker F.27 -koneella. Kaksi käytettyä F.27–100 Friendship konetta vuokrattiin vuonna 1980 Karair Oy:ltä ja ostettiin ilmavoimille 1982. Toinen koneista muutettiin 1980 luvun lopussa valvontakoneeksi sotilastiedustelun käyttöön, josta se poistui 2015. Toinen vanhemmista koneista poistui jo vuonna 2004. Vuonna 1984 ostettiin uutena F.27–400 Troopship, joka poistui käytöstä 2013. Koneiden hankinta aiheutti myös poliittista keskustelua joidenkin kansanedustajien kannattaessa Neuvostoliittolaisia An-32-koneita. Yhteyskoneiksi hankittiin kaksimoottorisia Piper Chieftain ja yksimoottorisia Arrow -koneita.

Viimeiseksi kotimaassa suunnitelluksi ja rakennetuksi koneeksi jäi Vinkan pohjalta kehitetty Valmet L-90 TP Redigo. Koneen prototyypeille sattui kaksi kuolemaan johtanutta lento-onnettomuutta, mutta lopulta niitä hankittiin Suomen Ilmavoimille 10 kappaletta. Käyttöön koneet tulivat vuonna 1991 ja poistuivat vaiheittain lokakuuhun 2013 mennessä.

Hawk-harjoitushävittäjä mullistaa lentokoulutuksen

Brittiläinen Hawk Mk 51 -harjoitushävittäjä osoittautui käänteentekijäksi kehityksessä, joka ei rajoittunut vain kaluston suorituskykyyn. Hävittäjäkalustojen uusiutuminen Draken- ja MiG-kalustoksi oli aikaisemmin syventänyt kuilua Ilmasotakoulun ja hävittäjälaivueiden välillä. Nyt lentokoulutus teki tiikerinloikan ja heräsi unesta, jossa jokainen päivä oli ollut tasaista puurtamista ikääntyvän kaluston ja heikon suorituskyvyn vankina.

Hawkien lukumäärää on lisätty vuosien saatossa kahdesti. Ensimmäisellä kerralla hankittiin seitsemän Hawk Mk 51A -versiota, ja toinen uusi konehankinta käsitti Sveitsin Ilmavoimilta hankitut 16 Hawk Mk 66 -konetta. Takaiskuilta ei aina voitu välttyä, kun lentoturvallisuus ja taisteluturvallisuus olivat vaakakupeissa. Vuosina 1981–2023 Suomessa tapahtui 12 Hawk-onnettomuutta, jotka ovat aiheuttaneet viisi kuolemaa ja 13 tuhoutunutta konetta.

Tuorein askel modernisoinnissa on ollut tiedonsiirron, verkottumiskyvyn ja tilannetietoisuuden parantaminen. Ilmassa lentävät koneet voidaan datalinkin, maaseman, tietokonepohjaisen ympäristön ja näitä yhdistävän yhdyskäytävän avulla verkottaa samaan operaatioon maassa olevien simulaattorien kanssa. Samalla voidaan luoda lentävän koneen ohjaamon näytölle simuloituja maaleja ja muita koulutuksen haastavuutta lisääviä elementtejä. Tämän ansiosta Hawk-kalustolla voidaan harjoitella modernin ilmasodankäynnin kannalta keskeistä näköetäisyyden ulkopuolella (BVR – Beyond Visual Range) tapahtuvaa taistelua. Aiempaa tehokkaampi ja todenmukaisempi harjoitus kehittää ohjaajien tilannetietoisuutta.

Nykyiset Hawkit ovat tutun näköisestä ulkonäöstä huolimatta täysin erilaisilla kyvyillä varustettuja kuin ennen ja myös niiden käyttöperiaatteet ovat muuttuneet. Yhdessä Patrian kanssa kehitetty LVC (Live Virtual Constructive) -koulutusympäristö hyödyntää Hawkien modernisoituja ohjaamoja ja datalinkia yhdistäen ilmassa tapahtuvan lentokoulutuksen maassa olevien simulaattorien verkkoon. Samaan koulutusympäristöön skenaarion osaksi liittyvät tietokoneilla luodut toimijat, jotka muuntavat omaa käyttäytymistään ohjelmoitujen mallien tai tekoälyn mukaisesti.

LVC-koulutusympäristön ansiosta tulevat taistelulentäjät harjoittelevat suuria ja monipuolisia ilmaoperaatioita jo Hawk-koulutuksensa aikana. Meidän aikamme luutnantti valmistui laivuepalvelukseen varustettuna suihkuharjoituskoneen käsittelyn ja lentämisen yleisillä perusteilla. Veli-Matti Heinijoki arvioi ohjaajien olevan nykyisin useamman askeleen pidemmällä ja aikaisempaa paljon valmiimpia siirtymään varsinaisen hävittäjäkaluston ohjaimiin.

Hawk-koulutuksen alusta alkaen mukana ollut

Veli-Matti ”Vellu” Heinijoki kertoo:

Siirto Ilmasotakouluun lennonopettajaksi oli raskas pettymys monille meidänkin kurssitovereillemme. Myös synkät lento-onnettomuusluvut painoivat raskaana Fougien siivillä, vaikka suurimmassa osassa onnettomuuksia ei kyse ollutkaan koneesta vaan turvallisuuskulttuurista. Nuorelle lentoupseerille ei vielä 1970-luvun lopulla avautunut ajatus, että Ilmavoimien johto oli valinnut meidät toteuttamaan suurta muutosta, jossa vaihdettiin kaluston lisäksi myös toimintatavat ja luotiin perusta uudelle lentokoulutusjärjestelmälle.

Hawkit saatiin 1980-luvun alussa Ilmasotakouluun ja koulutuskäyttöön. Vinka korvasi Saab Safrit. Lentokoulutus sai uudesta kalustosta nostovoimaa siipien alle ja alkoi uusi aika. Kun hankintojen myötä saatiin vielä pätevät Hawk-simulaattorit ja uudet lentokoulutusohjelmat, voitiin puhua kokonaisuudesta lentokoulutusjärjestelmästä. Aluksi vallitsi epäluulo liian suuresta loikasta Vinkasta Hawkiin, kun simulaattoreiden mahdollisuuksia ei vielä täysin ymmärretty. Suuri hyppäys onnistui kuitenkin tehokkaasti ja turvallisesti.

Opettajien motivaatiota nosti oman taktisen jatkokoulutuksen suunnitelmallinen ylläpito ja kehittäminen. Koulutuslentolaivueen kokoonpanoa uudistettiin pitämään yllä perustamisvastuullamme olleen Hävittäjälentolaivue 41:n valmiutta. Sain itse olla tämän kehitysvaiheen ytimessä lentueen päällikkönä, joka vastasi päivittäisen lentokoulutuksen toimeenpanosta.

Neljä vuotta tässä pestissä imi mehut miehestä, ja esiupseerikurssi Taiselukoulussa antoi aikaa hengähtää ja katsoa ympärilleen. Olimme yhdessä ponnistaen selvinneet tehtävästä niin, että koulutus pyöri sujuvasti ja onnettomuuksilta oli vältytty. Koulutuslentolaivue oli saatettu matkalle Hävittäjälentolaivue 41:ksi Tikkakoskelle. Oma ikäpolvemme jäi muistelemaan Kauhavan Ilmasotakoulua lentokoulutuksen kehtona.

Meidän aikamme Hawk oli infrapunaohjuksella varustettuna ärhäkkä peli matalilla lentokorkeuksilla. Sen kaartokyvyn hyväksikäyttöä maksimoitiin harjoittelemalla uutterasti vanhan ajan kaartotaistelua. Siinä saivat koneiden rakenteet ja ohjaajien niskat sellaista kyytiä, että tämän jutun kirjoittajakin sai lievän invaliditeetin reserviin päästessään. Fyysiset vaatimukset ohjaajille nousivat uuteen valoon. Uusi aika muutti entisen pitkänmatkan juoksijan punttisalilla ahertavaksi lihaskuntoihmeeksi.

Sieluille ja hävittäjälentäjyydelle teki kuitenkin hyvää tarkastaa tiukan keikan jälkeen tähtäinvideolta, miten tapahtumat lennolla olivat menneet. Sotaharjoituksissakin oli siirrytty maalikoneen roolista aktiivisiin torjuntatehtäviin.

Hawkit osastolennolla. HW-350:ssä R-60-harjoitusohjus. Suurin lentonopeus M0.88 (1038 km/h). Laskikorkeus 14,6 km. Käytössä 57 konetta vuodesta 1980 ja 18 Sveitsistä ostettua vuodesta 2007. [Jyrki Laukkanen 1997]

Uusin avaus Hawk-lentokoulutuksessa ovat Norjan, Kanadan ja Tanskan kanssa tehdyt sopimukset ohjaajakoulutuksesta. Ensimmäiset norjalaiset lento-oppilaat aloittivat koulutuksensa ilmasotakoulussa syksyllä 2023. Saatu palaute on arvokasta suunniteltaessa omaa F-35-koulutustamme. Tämäkin on osoitus Suomen lentokoulutusjärjestelmän kyvykkyydestä, jonka selkärangan muodostaa luotettava ja ajan vaatimuksiin mukautuva sotaratsu Hawk.

Nykyisin käytössä on 32 täysin modernisoitua Hawkia, joilla lennetään 2030-luvun loppupuolelle asti. Hawkeista 16 on Sveitsistä ostettua Mk 66 -mallia, seitsemän Mk 51A -mallia, ja yhdeksän alkuperäisiä Mk 51 -koneita. Viimeisin modernisoitu Hawk Mk 51, HW-340, valmistui modifikaatiosta sopivasti juuri ensimmäisen koneen Suomeen saapumisen 40. vuosipäivän alla.

Hawk-kalustoa ylläpidetään ja kehitetään jatkuvasti tiiviissä yhteistyössä Puolustusvoimien logistiikkalaitoksen ja Patrian kanssa. Hawkin avaamasta ovesta on ollut mahdollista Hornetien ja eri järjestelmähankkeiden myötä tehdä todeksi tunnuslause ”Suomen Ilmavoimat – Pohjolan Paras”.

Kurssimme siirtyminen reserviin alkaa ja kalusto uudistuu jälleen kerran

Tehtävien kirjo lennostoissa ja laivueissa oli monipuolinen lennonopettajista laivueen komentajaan, taistelunjohtajasta laivueupseeriin ja toimistopäällikköön. Kurssimme upseerit edustivat jo 1990-luvulla ”senioriteettia”. Ensimmäinen kurssistamme siirtyi reserviin vuonna 1992 ja viimeinen vuonna 2006.

Neuvostoliiton hajoaminen ja YYA-sopimuksen raukeaminen suuntasivat katseet voimakkaammin länteen ja suorituskykyisempään hävittäjäkalustoon. Kurssimme ohjaajat olivat jo kuitenkin liian vanhoja osallistuakseen Hornet -kaluston käyttöönottoon 1990-luvun jälkipuoliskolla. Niinpä Hornetin puikkoihin pääsiikin vasta seuraava sukupolvi.

Aliupseerien (toimiupseerien) lentäjäkoulutuksesta luovuttiin 1990-luvulla ja keskitettiin koulutus upseerikursseihin. Varusmiesten uusiutuneen palvelusaikajärjestelmän myötä lentoreserviupseerikurssi muuttui yhdeksän kuukauden mit-

Hornet-kaudelle 1996–1999. Kuvassa Hawk, MiG-21BIS, Saab 35 Draken ja F/A-18C Hornet. [Ilmavoimat via Jyrki Laukkanen]

USAFE Boeing KC-135R 38-025 tankkaa F/A-18C -Hornet -hävittäjää lokakuussa 2016. [Ilmavoimat via Jyrki Laukkanen]

taiseksi ohjaajan alkeiskurssiksi, jota seurasi neljän kuukauden mittainen ohjaajan jatkokurssi. Jatkokurssi oli tarkoitettu kadettikurssille pyrkiville.

Taistelukoneiden korvaamista ryhdyttiin alustavasti suunnittelemaan vuonna 1986 ja tarjouspyyntöjen valmistelu alkoi vuonna 1988. Syksyllä 1990 hallitus toteasi, etteivät Pariisin rauhansopimuksen keskeiset rajoitukset enää sitoneet Suomea ydinasekieltoa lukuun ottamatta. Uuden hävittäjätyypin valintaprosessissa oli lähdetty siitä, että puolet kalustosta hankittaisiin idästä ja puolet lännestä. Ilmavoimat halusi yhdenmukaisen kaluston lännestä ja pelkäsi, että poliittiset syyt johtaisivat myös huoltotarpeeltaan raskaan itäkaluston hankintaan.

Elokuun lopulla 1990 parlamentaarinen neuvottelukunta päätyi suosittamaan yhden konetyypin valintaa. Maaliskuussa 1990 oli tullut ensimmäinen yhteydenotto Hornet-leiristä. Useista keskusteluista huolimatta tarjouspyyntöä Horneteista ei kuitenkaan lähetetty. Arveltiin, että hinta olisi liian korkea. Loppuvuonna MiG-29 jäi pois vaihtoehtoista, kun sen korkea huoltotarve ja teknisen elinkaaren lyhyt mitta kävivät selviksi. Samalla Hornet alkoi nousta varteenotettavaksi vaihtoehtoksi. Päädyttäessä yhden konetyypin hankintaan lähetettiin läntisille toimittajille täsmennetyt tarjouspyynnöt. Vuoden 1991 puolella myös McDonnell Douglas oli lähettänyt ehdotuksen Horneteista.

Keväällä 1992 Suomessa tehtyjen koelentojen jälkeen koottiin havainnot eri koneista. Kilpailussa mukana olleista hävittäjistä Ruotsin (JAS-39) Saab 39 Gripen

ei ollut vielä valmis eikä siihen olisi välttämättä saatu yhdysvaltalaisia AMRAAM-ohjuksia. Myöskään ranskalaisten Mirage 2000 ei ollut täysin valmis ja sen parhaat ominaisuudet liittyivät ydinaseen kuljettamiseen kovaa ja korkealla. Yksimoottorisen F-16-hävittäjän päivitysmahdollisuuksia epäiltiin, tosin turhaan elektroniikan koon myöhemmin nopeasti pienentyessä.

Hankinnan mielekkyydestä käytiin laman kynnyksellä vilkasta keskustelua. Lehdistössä laskettiin, kuinka monta omakotitaloa hävittäjien hinnalla saataisiin. Omakotitaloilla ei kuitenkaan olisi voinut pudottaa hyökkääjän pommikoneita. Niinpä ilmavoimien perustelujen ja tehtyjen evaluaatioiden myötä päätettiin hankkia 64 Hornet F/A-18 laivaston hävittäjää Yhdysvalloista. Päätös hankinnasta julkistettiin 6.5.1992. Siihen sisältyi ohjaamosimulaattoreiden lisäksi myös ”pallosimulaattori”, joka mahdollisti todenmukaisen tyyppi- ja ilmataistelukoulutuksen. Koulutus- ja huolto-ohjeet säilytettiin pääosin englanninkielisinä. Tämä korosti kielen opetuksen merkitystä.

Hyväksyessään hävittäjähankinnan eduskunta edellytti, että myyjä sitoutuu täysimääräisiin vastaostoihin. Ne täytyivätkin määrällisesti, mutta eivät täysin laadullisesti. Hankinta aiheutti muutoksia myös ohjaajakoulutukseen, johon lentäjäkadon jälkeen vaivatesa vuosituhanen vaihteessa esitettiin hyvinkin radikaaleja

Mil Mi-8P -matkustajaversio (HS-5). Matkanopeus 250km/h. Matkustajia 24 tai rahtia 3 000 kg. Käytössä 10 konetta 1973–2010. HS-11 ja HS-13 lahjoitettiin Unkarin ilmavoimille. [Jyrki Laukkanen]

MiG-29 Rissalassa. [Jyrki Laukkanen 1986]

malleja. Ilmavoimista lähti tuolloin noin 70 pilottia eli viidennes ohjaajista kaikista ikäryhmistä.

Hornet-valinta ja Suomen liittyminen rauhankumppanuusohjelmaan vuonna 1994 loivat erinomaiset edellytykset kansainväliselle yhteistoiminnalle ja harjoittelulle. Hankinta loi tiiviin siteen länteen ja erityisesti Yhdysvaltoihin. Ensimmäiset Hornetit otettiin käyttöön Satakunnan lennostossa, sen jälkeen Karjalan lennostossa ja viimeisenä Lapin lennostossa.

Maavoimat oli jo pitkään halunnut helikopterikaluston komentoonsa kehittääkseen aselajia yhdessä erikoisjääkärien kanssa. Siirto toteutui tammikuussa 1997, jolloin Helikopterilentue liitettiin Utin jääkärirykmenttiin. Kuljetuslentolaivue lakkautettiin ja kuljetuskoneet siirrettiin Tikkakoskelle perustettuun Tukilentolaivueeseen. Yksi elektroniseen tiedusteluun varustettu Fokker oli siirretty Tiedustelulentolaivueeseen jo vuonna 1991.

Ensimmäiset Mi-8 helikopterit olivat tulleet Uttiin vuonna 1973. Yhteensä niitä oli käytössä yhdeksän kappaletta, joista viimeiset kaksi varastoituna ollutta kopteria lahjoitettiin Unkarille vuonna 2011. Niiden seuraajaksi rykmentille hankittiin 20 NH-kuljetushelikopteria, joiden toimitukset alkoivat nelisen vuotta myöhässä vuonna 2008. Koptereilla on osallistuttu myös kansainvälisiin harjoituksiin ulkomailla. Hetken aikaa pohdittiin myös taisteluhelikoptereiden hankkimista niiden suojaamiseksi. Koulutuskäytössä on ollut yhdeksän Hughes 500 -helikopteria.

Koulutusjärjestelmä jatkuvasa muutoksessa

Kadettikoulu muuttui 1990-luvun alussa nelivuotiseksi. Ensimmäiset naiset, Inka Niskanen ja Katariina Kauriinoja aloittivat Lentoreserviupseerikurssilla kesällä 1997 molempien jatkaessa Kadettikurssilla 85. Eversti Vainiolla oli kunnia kiinnittää lentomerkki kadettikersantti Niskasen juhlapukuun peruskorjatun korkeakouluosaston juhlallisissa avajaisissa keväällä 2001. Juhlapuheen tilaisuudessa piti ensimmäinen naispuolustusministeri Elisabeth Rehn. Myöhemmin Niskasesta tuli toistaiseksi ainoa suomalainen naispuolinen hävittäjälentäjä ja Hornet-laivueen komentaja Rissalassa.

Seuraavat uudistukset tapahtuivat tullessa 2000-luvulle ja aiheuttivat merkittävän määrän työtä Ilmasotakoulussa, jossa sovitettiin yhteen lentokoulutusta ja akateemista opiskelua. Helikopteriohjaajia koulutettiin koeluonteisesti kahdella kevyellä helikopterilla Kauhavalla vuonna 2002. Helikopterit ja kiinteäsiipiset eivät kuitenkaan hankaluuksitta sopineet samalle kentälle ja kokeilusta luovuttiin.

Vuodesta 2015 alkaen ilmapuolustuskoulutus keskitettiin Tikkakoskelle vuonna 2005 perustettuun Ilmasotakouluun. Koulussa on neljä opintosuuntaa; ohjaaja-, lentotekninen-, johtamisjärjestelmä- ja maasotalinjan ilmatorjuntaopintosuunta. Koulutuksen keskittäminen on tuonut mukanaan yhtenäisyyttä ja kokonaisvaltaisuutta.

Kansainvälisyyttä ja uusia tuulia

Ilmasotakoulun johtaja oli vuosituhannen vaihteeseen mennessä osallistunut jo muutaman vuoden Euroopan ilmasotakoulujen johtajien tapaamisiin. Ilmasotakoulu toimi kokousisäntänä keväällä 2000. Kauhavan syrjäisen sijainnin vuoksi tilaisuus järjestettiin Santahaminassa ja Helsingissä. Kokoukset keräsivät noin 20 maan edustajat yhteen keskustelemaan lentäjäkoulutuksesta. Yhteistyöhön liittyi runsas kadettivaihto.

Pohjoismaiden Lentosotakoulujen kokouksia oli järjestetty vuodesta 1996 alkaen. Tapaamiset loppuivat kuitenkin 2000-luvun alussa. Niissä käsiteltiin ohjaaja-valintoja ja alkeislentokoulutusta. Vuosituhannen alussa Euroopan ilmavoimien komentajien tapaamisissa keskusteltiin yhteisestä suihkuharjoituskoneesta ja yhteisistä 2–4 lentokoulutuskeskuksesta. Vuoden 2004 puolustuspoliittisessa selonteos-

Kääntyväsiipinen MiG-23 esittäytyi Rissalassa 1978 länsiyleisölle ensimmäistä kertaa.

[Jyrki Laukkanen]

sa puolustushallinto velvoitettiin selvittämään mahdollisuudet perustaa keskus Kauhavalle. Hankkeen eteen tehtiin työtä ministeritasoa myöten. Ilmavoimien ja Patrian välisellä 2008 solmitulla sopimuksella koulutus oli tarkoitus aloittaa vuonna 2015. Se kuitenkin hiipui ajan saatossa paljolti maiden erilaisista tarpeista ja kansallisista näkökohdista johtuen.

Syksyllä 2005 lopetettiin lennostoissa tapahtunut taktinen HW-koulutus ja Hawkit keskitettiin vuoden alussa perustettuun Lentosotakouluun Kauhavalle, jossa Koulutuslentolaivueesta tuli samalla Hävittäjälentolaivue 41. Vinka-koulutus siirrettiin Tikkakoskelle Viestikoulusta perustettuun Ilmasotakouluun ja alkeislentokoulutus ulkoistettiin Patrialle.

Lentoreserviupseerikurssille valittiin 40 lento-oppilasta, joista rekrytoitiin kadettikurssille noin 20 lentoupseeriksi koulutettavaa mukaan lukien maavoimien ja rajavartiolaitoksen ohjaajat. Kandidaattivaiheen päätteeksi kadetit saivat lentomerkkin. Lentokoulutus jatkui taktisella Hawk-koulutuksella vuoden ajan Kauhavalla. Lennostoissa Hornet-valmiusohjaajaksi pätevytyminen edellytti vielä lisää koulutusta noin kahden vuoden verran. Valmiusohjaaja on sotakelpoinen parven siipimiehenä. Sen jälkeen jatkuvat parin- ja parvenjohtajakoulutus.

Kylmän sodan aikana hävittäjälaivueiden kanssakäymiset ulkomailla perustuivat käytettyyn konetyyppiin. Drakenin osalta yhteyttä pidettiin ruotsalaisiin, tanskalaisiin ja itävaltalaisiin DK-ritarijuhlien merkeissä. MiGeillä laivuevierailut suunnautuivat muutamiin hävittäjätukikohtiin Moskovan lähistöllä neuvostoliittolaisten vieraillessa Rissalassa. Ensimmäinen vierailu Neuvostoliittoon tapahtui vuonna 1973 ja viimeinen elokuun puolivälissä 1991 juuri ennen 19.8. alkanutta vallankaappausyritystä. Suomalaiset vierailivat Neuvostoliitossa kuusi ja neuvostoliittolaiset Rissalassa viisi kertaa.

Laajaa kansainvälistäkin huomiota herättivät neuvostovierailut vuonna 1978, jolloin lännessä nähtiin ensi kertaa MiG-23. Samoin ensiesiintymisensä lännessä teki MiG-29 vuonna 1986. Sitä käytiin vielä vuonna 1989 esittelemässä Suomessa hävittäjähankintaan liittyen. Vierailuperinne loppui Neuvostoliiton hajoamisen ja länssikalustoon siirtymisen myötä. Neuvostoliittolaisten mottona oli kehittää ystävyyttä ja yhteistyötä, sekä lujittaa rauhaa YYA-sopimuksen hengessä. Suomalaisten kannalta hyötynä oli käytännön asioiden hoidon helpottuminen erityisesti byrokratian osalta.

Veli-Matti ”Vellu” Heinijoki kertoo: *1990-luvun puolivälissä aloimme Ilmasotakoulussa saada kutsuja kansainvälisiin lentonäytöksiin. Kun olimme aikamme ”painostaneet” Ilmavoimien esikuntaa, antoi Ilmavoimien komentaja meille luvan lähteä brittien vieraiksi Walesiin Valleysin lentotukikohtaan kahdella Hawkilla. Suora lento Kauhavalta kesti 3 tuntia 10 minuuttia. Sain lentää parin johtajana ja tunne oli miehistöllä hieno ja ylpeä, kun Lontoo ylitettiin kauniissa auringonpaisteessa 12 kilometrin korkeudessa Suomen lippu ensimmäistä kertaa lentohaalarin hihaan kiinnitettynä. Lento oli ensimmäinen GPS-laitteen avulla suoritettu matkalento.*

Kun vielä seuraavana vuonna sain viedä Hawk-parin Ranskaan Cambrais:n yli sadantuhannen katsojan kaksipäiväiseen tapahtumaan, oli vierailuvaihto avattu. Olimme ensimmäisillä kerroilla mukana maanäytelyissä, mutta myöhemmin Suomen pilotit ovat osoittaneet koulutuksemme laatua voittamalla useasti parhaan esityksen palkinnon suurissa kansainvälisissä ilmailutaphtumissa.

Lentotoiminnassa täysin uusi aika alkoi vuonna 2000, kun ilmavoimat alkoi osallistua kansainvälisiin kahdenkeskisiin tai useamman maan yhteisiin lentoharjoituksiin. Pohjoisessa käynnistyivät säännölliset CBT (Cross Border Training) -harjoitukset vuonna 2001. Niissä Suomen, Ruotsin ja Norjan ilmavoimat hyödyntävät

vastavuoroisesti toistensa koneita maalikoneosastoina tukeutuen kansallisiin tukikohtiin. Sen jälkeen kansainvälisiin harjoituksiin osallistuminen on lisääntynyt merkittävästi sekä ulkomailla, että kotimaassa. Ilmatankkausta harjoiteltiin ensimmäisen kerran vuonna 2006.

Valtioneuvosto määrätti vuonna 2004, että ilmavoimille luodaan valmius osallistua kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin osana monikansallista lento-osastoa vuodesta 2014 alkaen. Samasta vuodesta alkaen oli siirrytty englannin kielen käyttöön taktisessa lentokoulutuksessa ja metriset yksiköt vaihdettu merimaileiksi, jaloiksi ja solmuiksi. Ilmavoimat läpäisi syyskuussa 2009 ensimmäisenä Naton ulkopuolisena maana Naton TACEVAL (Tactical Evaluation) -arvioinnin. Yksikkö oli ensimmäisessä joukkopoolissa vuonna 2010–2013. Vuonna 2024 Ilmavoimat osallistui ensimmäistä kertaa operatiiviseen Nato-tehtävään. Suomi asetti Romanian Mihail Kogălniceanun lentotukikohtaan kuukaudeksi 90 hengen osaston ja seitsemän Hornet-hävittäjää tehostettuun ilmavalvontaan.

Maavoimien vuonna 2004 valmistuneessa iskukykytutkimuksessa todettiin, että perinteisen ilmapuolustustehtävän lisäksi Hornet-kalusto mahdollistaisi myös kaukovaikuttamisen. Hornet -kaluston ensimmäinen päivitys tehtiin vuosina 2006–2010 ja toinen 2012–2016. Samalla syntyi uusi kyky ilmasta maahan tapahtuvaan vaikuttamiseen. Se toteutettiin lyhyen kantaman ohjattavilla pommeilla, keskipitkän matkan liitopommeilla sekä pitkän kantaman JASSM (Joint Air-to-Surface Standoff Missile) -rynnäkköohjuksilla.

Konehankintoja ja organisaatiomuutoksia

Fokker -kuljetuskoneille alettiin etsiä seuraajaa 2000-luvun alkupuolella. Valinta päättyi espanjalaiseen Casa C-295M-koneeseen. Kaksi konetta saapui Pirkkalaan vuonna 2007. Vuonna 2011 saatiin kolmas elektroniseen tiedusteluun varustettu kone, jolla korvattiin vastaaviin tehtäviin vuoteen 2014 asti käytetty Fokker F.27 -kone.

Casaa on käytetty kuljetusten ja laskuvarjohyppytoiminnan lisäksi kriisinhallintaoperaatioiden tukemiseen Kosovossa, Tshadissa, Libanonissa ja Afganistanissa. Vuonna 2006 ryhdyttiin selvittämään korvaajaa kuudelle Chieftainille ja yhdeksälle Redigolle. Sopimus kuudesta sveitsiläisestä potkuriturbiinilla varustetusta Pilatus-koneesta tehtiin vuonna 2009 ja koneet saatiin käyttöön seuraavana vuonna.

Vinkan seuraajaksi valittiin Englannin ilmavoimien käytössä ollut Grob G115E -alkeiskoulukone, joihin tehtiin ohjaamon perusteellinen nykyaikaistaminen. Koneita ostettiin 28 kappaletta. Ne saatiin koulutuskäyttöön vuonna 2019. Hankinnan yhteydessä hankittiin myös neljä lennonharjoittelulaitetta Patrialta. Niiden avulla voidaan rakentaa nousujohteinen lentokoulutusohjelma.

Vuonna 2011 muodostettu pääministeri Jyrki Kataisen hallitus määrätti puolustusvoimille merkittävät säästötavoitteet, jonka myötä käynnistyivät keskustelut varuskuntaverkon karsimisesta. Ilmavoimien Teknillinen Koulu lakkautettiin vuoden 2013 lopussa ja Lentosotakoulu loppuvuonna 2014. Koulujen toiminnot ja Hawkit keskitettiin Tikkakoskelle Ilmasotakouluun. Satakunnan lennoston Hor-

Yhdysvaltain Ilmavoimien F-35A ja Suomen Ilmavoimien F/A-18C Hornet, jonka suurin lentonopeus on M1.8, lakikorkeus 15 km. Käytössä 64 konetta vuodesta 1995. F-35:n suurin lentonopeus on M1.6 ja lakikorkeus 18 km. [Ilmavoimat via Jyrki Laukkanen]

Suomen ensimmäinen F-35A oli ensilennolla 8.12.2025. Sivuvakaajassa Ilmavoimien uusi Kotka-tunnus. Ilmavoimille on tilattu 64 konetta, joista ensimmäiset tulevat käyttöön vuonna 2026. [Lockheed Martin]

netit siirrettiin Rissalaan ja Rovaniemelle. Tukilentolaivue ja Koelentokeskus siirtyivät Pirkkalaan. Ilmavoimien esikunnan yhteyteen perustettiin ilmapuolustuksen operaatiokeskus ja Tampereen pääjohtokeskus lakkautettiin.

Hornet-kaluston korvaaminen käynnistyi syksyllä 2015. Tarjouspyynnöt viidestä eri hävittäjätyypistä lähetettiin keväällä 2016. Tärkein kriteeri oli suorituskyky. Varsinaiset neuvottelut käynnistettiin syksyllä 2018. Ennen lopullista päätöstä käytiin Suomessa monipuolinen sotapeli, jossa arvioitiin tarjokkaiden soveltuvuutta puolustusjärjestelmäämme. Myös tähän hankintaan pyrkivät muutamat poliitikot vaikuttamaan ottamalla julkisesti kantaa ruotsalaisen Gripenin puolesta kesken evaluoinnin.

Valituksi tullut F-35 on maailman ainoa viidennen sukupolven häiveteknologiaan perustuva monitoimihävittäjä. Koneita on tarkoitus valmistaa yli 3000 kappaletta, ja sen tuotantoa jatketaan vuoteen 2046. Kone on käytössä useiden maiden ilmavoimissa ja niillä on tarkoitus lentää vuoteen 2070 asti. Ensimmäiset koneet tulevat Suomeen 2026 Lapin lennoston. Viimeiset saapuvat Karjalan lennoston vuoteen 2030 mennessä korvaten Hornetit.

Suomi liittyi Natoon 4.4.2023. Tämän jälkeen on voitu osallistua täysipainoisesti liittokunnan toimintaan, operatiiviseen suunnitteluun ja harjoitustoimintaan. Liittyminen on entisestään parantanut mahdollisuuksia ilmavoimien perusajatuksen

toteutukseen eli keskitettyyn torjuntaan hajautetusta ryhmyyksestä yhdessä liittolaisten kanssa. Meille on myös mahdollista saada kyvykkyyksiä, joita meillä ei aiemmin ole ollut. Sellaisia ovat muun muassa AWACS- ja ilmatankkaus koneet, elektronisen sodankäynnin koneet, tiedustelukoneet ja -lennokit sekä taisteluhelikopterit.

Lentäjien juhannus

Juhannusjuhlien alku asettuu vuoteen 1945, jolloin Kauhavan ilmailu-upseerikerhon kokouksessa valittiin huvitoimikunta. Se esitteli suunnitelmansa juhannusjuhlista yhdessä Alipäällystökerhon kanssa. Näin alkoi juhannusjuhlien ketju, joka jatkui lähes keskeytymättömänä vuoteen 2012 saakka. Saaduilla tuotoilla tuettiin mm sotainvalidia, sotaorpoja ja kerhojen toimintaa. Alkuun juhannusjuhlat olivat lentonäytöspainotteisia, mutta vuonna 1956 juhlat saivat uusia toimintamuotoja. Juhliin yhdistettiin tanssiaisit ja vuokrattavia toimipaikkoja oli muun muassa sirkukselle, tivolille, yleisölenätyksille sekä monenlaisten erilaisten artikkelien myyntiä varten. 1970-luvulla kuvaan tulivat myös taistelunäytökset ja Laskuvarjojääkärikoulun hyppyesitykset.

Kauhavan kenttäalueelle koottu juhannuskokko ”sytytettiin” sään salliessa näytävällä Fougan rynnäköllä. Uutena tuli myös lakeuden juhannusneidon valinta. Juhannusjuhlat yleistivät muuallakin ilmavoimien tukikohdissa. Kauhavalaiset kutsuivatkin lentonäytöksiä järjestävät tahot kokoukseen epäterveen kilpailun välttämiseksi muun muassa esiintyvien taiteilijoiden varaamisessa. Vuonna 1958 juhla mainostettiin Lentäjien Juhannus -nimellä ja niissä kruunattiin ensimmäinen Sotainvalidiliiton juhannusneito. Viimeinen neito kruunattiin vuonna 2008. Vaikka juhla oli toteutettu viikonloppuna vapaaehtoistyönä, edellytti juhlien laajentuminen lupaa Ilmavoimien esikunnalta, käytettiinhan niissä ilmavoimien lentokoneita. Alkuun koneiden käytöstä oli maksettu erikseen päätetty korvaussumma, mutta myöhemmin siirryttiin maksamaan Ilmavoimien esikunnan avustussäätiölle kymmenen prosenttia nettovoitosta.

Ilmasotakoulun taitolento-osasto aloitti kesällä 1961 neljällä Fouga-koneella, joilla lennettiin vuoteen 1986 asti. Sen jälkeen Hawkit korvasivat Fougat vuodesta 1997 Midnight Hawks -nimeä kantaneella osastolla. Se esiintyi ensimmäistä kertaa ulkomailla Itävallassa vuonna 2000, jonka jälkeen esiintymisiä on ollut useissa Euroopan maissa. Ensimmäinen kansainvälinen taitolentoesitys Kauhavalta nähtiin vuonna 1989 norjalaisen majuri Eidenin esittämänä F5-Tiger-koneella.

Varsinainen kansainvälistyminen tapahtui 1990-luvulla. Kurssiveli Vellu Heinijoen toimiessa lentonäytösten johtajana luotiin kotimaisten lentonäytösten turvallisuuskäytänteet yhdessä Ilmailulaitoksen kanssa ja oltiin kehittämässä myös kansainvälistä säännöstöä. Kauhavalla on vuosien saatossa ihailtu yksittäisiä, upeita lentoesityksiä ja maailmankuuluja taitolentoryhmiä mm Italian Freccie Tricolori, Patrouille de France ja brittien Red Arrows. Kansainvälisen ilmailuväen huomio keskittyi Kauhavalle vuoden 1995 näytöksessä, jolloin majuri Bugatshov esiintyi SU-35-koneella ensi kertaa länsimaissa suorittaen Bugatshovin ”Kobran”, jossa hävittäjä lentää takaperin.

Vellu Heinijoki toimi myös Vinka lento-osaston vetäjänä Juhannusjuhlissa. Eräänä aattoa edeltävänä päivänä hän kuitenkin teloi jalkansa tenniskentällä. Osaston johtajaa ei enää ehditty vaihtamaan. Laivueen komentaja ja lääkäri päättivät, että Vellu voi lentää jalka koukkuun lastoitettuna. Kun koneille aikanaan mentiin tavan mukaan yleisön halki Vellun könkätessä viimeisenä kyynärsauvoilla, kuului yleisön joukosta huokaus: ”Nyt on kyllä kaapaastu tynnyrin pohjalta”.

Lentäjien juhannusjuhlat tunnettiin varsinkin 1990-luvulta alkaen koko maassa. Vuonna 2012 järjestettiin viimeiset juhlat ennen Lentosotakoulun lakkauttamista kävijämäärän ollessa lähes 20 000 henkeä.

Juhannusjuhlia järjestettiin 50- ja 60-luvuilla joka toinen vuosi myös Utissa ja joissakin muissa lentotukikohdissa. Kouvolassa kaupungin yllä lentäneet DC-3-koneet olivat 60-luvulla yleinen näky. Ennen juhlia niistä pudotettiin lentolehtisiä juhlien mainostamiseksi. Koneita nähdessään lapsilla oli tapana huutaa innokkaasti ”pudota lentolehtisiä”. Lentolehtiset kimaltelivat hienosti ilta-auringon valossa lasten kerätessä niitä sitten kilpaa maasta.

Midnight Hawks -taitolentoryhmä juhannuksen vietossa. [Lauri Lappalainen]

Ilmavoimien F/A-18C tunnistamassa venäläistä Tupolev Tu-160 -pommikonetta kesäkuussa 2017. [Ilmavoimat]

Kylmän sodan lentäjät

Kurssimme upseerit kokivat ja näkivät ilmavoimissa kylmän sodan ajan. Nykypäivään verrattuna teimme töitä vaatimattomissa olosuhteissa ja niukoilla resursseilla. Voimakas myönteinen kehitys ilmavoimissa saatiin kuitenkin aikanamme alkuun ja niin koulutus, olosuhteet kuin suorituskykykin kohosivat uudelle tasolle, mitä liittoutuminen entisestään parantaa.

Ilmavalvonnalle ja hävittäjätorjunnalle luotiin kohtuulliset edellytykset 1960- ja 1970-luvuilla. Puolestaan 1980-luku loi perustan alkeis- ja harjoituskonekoulutukselle. Hävittäjäkalustomme alkoi kuitenkin olla vanhentunutta ympäristöömme nähden. Neuvostoliiton hajoaminen 1990-luvun taitteessa salli hankintojen suunnittamisen pelkästään länteen. Rauhankumppanuusohjelma ja Hornet-hankinta avasivat portin yhteistoiminnalle länsimaiden kanssa 1990-luvun jälkipuolelta alkaen. Kaikki rajoitteet poistuivat maamme liittyttyä Natoon vuonna 2023.

Vuosituhanne vaihteen jälkeen lisättiin ilmavoimien upseereiden määrää pääesikunnassa. Maavoimien esikunnan perustaminen Mikkeliin vuonna 2008 teki pääesikunnasta aidon puolustushaarapääesikunnan. Vuosituhannen vaihteen jälkeen kansainvälisestä yhteistoiminnasta ja harjoittelusta on tullut arkipäivää.

Vuoden 2014 jälkeen ilmavoimat on organisoitu solakaksi, hyvin toimivaksi kokonaisuudeksi. Ilmavalvonta on pääosin liikkuvaa. Tukeutumisjärjestelmä sallii kaluston hajautuksen ja johtamisjärjestelmä keskitetyn torjunnan. Valtakunnallinen, puolustushaarat kattava tilannekuva on yhtenäinen mahdollistaen yhteisoperaatiot. Hornet-kalusto kykenee kaukovaikuttamiseen ja F-35-kalusto avaa aivan uusia mahdollisuuksia kokonaismaanpuolustuksen kehittämiseksi yhdessä Nato-liittolaisten kanssa.

Kotimaisella ilmailuteollisuudella on aina ollut ja on edelleen rooli kaluston modernisoimisessa ja koneiden kokoonpanossa. Tämä on olennaista huoltovarmuuden ja taistelunkestävyyden kannalta.

Ohjaajakoulutus on mullistunut verrattuna aikanaan saamaamme lentokoulutukseen. Kehittyneiden simulaattoreiden käyttö yhdessä lennon seurantajärjestelmien kanssa antaa mahdollisuuden monipuolisten tilanteiden harjoitteluun ja talentuneeseen tietoon perustuvan palautteen antoon. Aikanaan saamamme kaksi ja puolivuotinen kadettikoulu pidentyi nelivuotiseksi, mutta Bolognan prosessin takia varsinainen kadettikurssi kestää nykyisin kolme vuotta. Myös virkauraan liittyvä jatkokoulutus on kokenut monia uudistuksia ja muuttunut osin etänä suoritettavaksi. Ilmapuolustuksen koulutuksen keskittäminen Ilmasotakouluun on entisestään lujittanut eri toimijoiden yhteenkuuluvuutta ja osaamista.

Qualitas Potentia Nostra – ”Laadussa voimamme”.

RAJAVARTIOLAITOS – MUUTOKSEN VUOSIKYMMENET

Seppo Juntunen, Matti Kylmäsuu

Rajavartiolaitos eli sodan jälkeen omaa eristäytynyttä elämäänsä. Varsinaista uhkaa tai uhkakuvia ei rajaa ja rajavartiolaitosta kohtaan ollut näkyvissä ainakaan julkisuudessa. Myös tiukka poliittinen valvonta esti laitosta tulemasta tutuksi suuralle yleisölle. Itäraja oli ja pysyi hiljaisena, tosin joskus rajavaltuutettujen kireänä kamppailukenttänä.

Vuonna 1947 säädetty laki rajavyyhykkeestä rauhoitti raja-aluetta. Rajalla oli kyllä tapahtumia, mutta yleiseen tietoon ne tulivat joko epämääräisinä huhuina tai ulkomaiden kautta. Sensitiivisestä tilanteesta käy esimerkiksi kahden nuoren opettajan Vilho Forsellin ja Pekka Tupitsinin karkumatka Neuvostoliitosta vuonna 1959. He ilmoittautuivat Ilomantsin Nehvonniemen vartioasemalla ja pyysivät heti turvapaikkaa. Rajaviranomaiset ja suojelupoliisi päätyivät pitämään miehiä poliittisina pakolaisina ja oikeutettuina turvapaikkaan.

Kainuun ja Venäjän Kalevalan alueen rajavaltuutettujen neuvottelu Suomen puolen neuvottelumajalla. Neuvostoliiton hajottua vain lippu pöydällä muuttui. Kuvassa vasemmalla "Kainuun alueen apparatuurin" sihteerinä Seppo Juntunen vuonna 1991. [Seppo Juntunen]

Presidentti Urho Kekkonen puuttui asiaan ja vaati loikkarien palautusta ja haukkui suojelupoliisin päällikön Armas Alhavan *”inhimillisen armeliaisuuden suorittamisesta Suomen selkänahalla”*. Suomi luovutti molemmat pakolaiset Neuvostoliiton rajamiehille. Kotimaassaan heidät tuomittiin maanpetoksesta ja neuvostovastaisesta agitaatiosta kymmeneksi vuodeksi kovennetun kurin työleirille. Pekka Tupitsin eli 53-vuotiaaksi ja hänet tunnetaan Kantelettaren venäläisen laitoksen raakakäännöksen tekijänä. Vilho Forsell erakoitui ja kuoli 49-vuotiaana

Länsirajalla vastaavia ongelmia ei ollut. Raja pysyi jatkuvasti rauhallisena huolimatta naapureiden kanssa joskus käydyistä kiistelyistä valvonnan muodoista. Merivartiostot näkyivät ja vaikuttivat meri- ja saaristoalueilla, mutta muodostivat vain yhden ryhmän muiden viranomaisten joukossa. Pysähtynyt laitos rapistui vähitellen.

Rajavartiolaitos seitsemänkymmentäluvulle

Toinen parlamentaarinen puolustuskomitea ei vuoden 1975 mietinnössään antanut merkittäviä eväitä rajavartiolaitoksen kehittämiseen. Se kuitenkin erotti rajavartiolaitoksen puolustusvoimien maa- ja merivoimista, ja samalla laitokselle annettiin selvät omat valvontatehtävät.

Mietintö korosti merellisiä tarpeita puolueettomuusvalvonnassa. Silloisesta puolueettomuuspolitiikasta käydyssä keskustelussa merivartiostoja tarkasteltiin tästä näkökulmasta niin julkisuudessa kuin eduskunnassakin. Myös rajavartiolaitoksen omat hankintasuunnitelmat painottivat merivalvontaa. Samaan suuntaan vaikutti myös meripelastuspalvelun valtakunnallinen kehittäminen.

Materiaali- ja kalustotilanne parani vähitellen kaikilta osiltaan seuraten laitoksen omaa hankintasuunnitelmaa. Liikkuvuutta lisättiin maarajoille autoilla ja moottorikelkoilla, merirajoille alushankinnoilla. Elettiin aikaa ennen kännyköitä, tietokoneita ja internetiä.

Rajavartiolaitosta koskeva laki vuodelta 1944 uudistui vuonna 1975. Laissa säädettiin rajavartiolaitoksen suoritevaatimukset, jotka olivat:

1. Vartioida ja partioida valtakunnan maa- ja merirajoja sekä selvittää rajatapahtumat siellä.
2. Osallistua aluevesien ja kalastusvyöhykkeen valvontaan.

3. Tehostaa tarvittaessa raja- ja merialueiden vartiointia ja valvontaa palvelukseen kutsutuin asevelvollisin.
4. Osallistua valtakunnan puolustukseen osaksi tai kokonaan puolustusvoimiin liitettynä.

Lisäksi viranomaisten yhteistoimintaa selkeytettiin uudistamalla PTR-asetus eli valtioneuvoston asetus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta.

Sopimus Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän välillä rajalla noudatettavasta järjestyksestä ja rajatapahtumain selvittämisyjärjestyksestä ("Rajajärjestyssopimus") on solmittu 1948, uusittu 1960 ja tarkistettu myöhemmin Venäjän kanssa. Sopimuksella on korvattu ennen sotia käytössä ollut raja-asiamiesjärjestelmä.

Sopimuksessa määritellään rajan kulku, sen merkitseminen sekä menettelytavat rajan ja rajamerkkien kunnossapidämiseksi. Samoin määritellään rajarauhan ylläpitämiseksi ja rajaloukkausten välttämiseksi tarvittavat toimenpiteet. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi valojen näkymisen estäminen rajan yli tai kielto kuvata naapurimaan aluetta.

Sopimuksessa määritellään rajan hoitoon ja tapahtumiin liittyvien asioiden käsittelyä varten rajavaltuutettujärjestelmä sekä rajavaltuutettujen toimivalta. Rajavaltuutetut, sijaiset ja muutokset niihin ilmoitetaan diplomaattiteitse toiselle osapuolelle.

Alueellisenä rajavaltuutettuna toimii rajavartioston komentaja ja sijaisena apulaiskomentaja. Naapurin puolella tehtäviä hoitivat vastaavat henkilöt. Lisäksi "apparaattiin" kuuluu valtuutetun sihteeri sekä apulaisia ja tulkki. Apulaisille ja tulkkille rajavaltuutetut allekirjoittavat lupakirjat.

Rajavaltuutetut kohtaavat tarvittaessa käsitelläkseen rajaan liittyviä asioita kuten rajatapahtumien selvittelyt, rajanylikulut, rajatöihin liittyvät asiat ja niin edelleen.

Rajavaltuutetuilla on toimivalta ratkaista käsiteltävä asia lopullisesti poiketen normaalista diplomaattireitistä. Rajatapahtumalla tarkoitetaan mitä tahansa tapahtumaa tai tekoa, joka vaatii selvittelyä molemmiin puolin rajaa.

Rajavartiolaitosta johti Helsingissä sijaitseva esikunta, joka hallinnollisesti oli samalla sisäministeriön rajavartio-osasto. Organisaatiossa rajavartiostoja oli neljä – Lappi, Kainuu, Pohjois-Karjala ja Kaakkois-Suomi. Merivartiostoja oli kolme – Suomenlahti, Saaristomeri ja Pohjanlahti. Koulutusta antavat yksiköt olivat Raja-

koulu Imatralla ja Merivartiokoulu Espoossa. Rajavartiolaitoksen ilmailutoimintaa varten ei ollut omaa erillistä organisaatiota.

Rajavartiostot jakaantuivat rajakomppanioihin ja komppaniat taas rajajoukkueisiin käsittäen 2–4 rajavartioasemaa. Rajavartioasemia oli 15–20 kilometrin välein koko itärajalla. Merivartiostoissa oli merivartioalueita ja näihin kuuluvia merivartioasemia. Lisäksi merivartiostoissa oli vartiolaivoja. Länsirajalla ja merialueilla vartioasemaverkko oli harvempi kuin itärajalla.

Lentokalustoksi vartiostoihin oli sijoitettu seitsemän kevyttä helikopteria. Lentokoneita oli vain kolme, eikä merikelpoisia kaksimoottorisia helikoptereita ollut lainkaan.

Itärajalla oli ja on edelleen voimassa rajajärjestyssopimus, joka määritteli mitä rajalla saa tehdä, miten rajamerkkejä hoidetaan ja miten rajalla tapahtuneet asiat käsitellään naapurimaan kanssa.

Itärajan alue oli 1970- ja 1980-luvuilla vielä suureksi osaksi vähätiestöistä erämaata pois lukien sodan jälkeen luovutetut alueet, joiden asutusta jäi hyvinkin lähelle rajaa. Maarajalla valvontamenetelmä oli pääasiassa partiointia rajalla tai rajavyöhykkeellä jalkaisin tai hiihtäen sekä tähystystä valvontatorneista. Kiikareiden lisäksi teknisiä valvontavälineitä ei juuri ollut. Rajavartioasemilla oli talvella moottorikelkkoja, mutta auto kuului vain niin sanotulle joukkuevartioasemalle. Viestivälineinä oli partioradioita ja lisäksi keskeisimmille partiomajoille oli vedetty puhelinlinjat. Merivartiostojen merivartioasemat ja vartiolaivat partioivat, tähystivät ja valvoivat aluettaan myös tutkalla. Etenkin eteläisessä Suomessa tämä tehtiin yhteistyössä puolustusvoimien kanssa.

Merivartiostojen suorittaman puolueettomuusvalvonnan merkitys kasvoi 1950-luvulta alkaen. Puolueettomuusvalvonnalla tarkoitettiin puolustusvoimien johdolla tapahtunutta Suomen turvallisuutta vaarantavan toiminnan, vieraiden sota-alusten sekä niiden aiheuttamia alueloukkauksien selville saamista. Osa merivartioasemista oli kokonaan sidottu puolueettomuusvalvontaan, mutta osalla merivartioasemista jatkui myös poliisiluonteinen valvonta ja salakuljetuksen vastainen toiminta.

Liikenne itärajan yli oli hiljaista ja rajanylittäjät oli jo viisumihakujen yhteydessä tarkastettu ennakkoon matkan tarkoitusta myöten. Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälisiin kauppasopimuksiin liittyen tuotiin erityisesti puutavaraa Suomeen rajavaltuutettujen sopimien tilapäisten rajanylityspaikkojen kautta. Ylikulku tapahtui rajavaltuutettujen allekirjoittamilla kulkuluvilla. Samanlaisella rajavaltuutettujen sopimalla rajanylitysjärjestelmällä suomalaiset rakensivat myös Kostamuksen ja Svetogorskin.

Kekkosen ja Kosyginin saunailta, Zavidovo helmikuussa 1970

Juhani Suomi kertoo:

Presidentti (Kekkonen) oli keskustelun kuluessa maininnut kuulleensa, että Kostamuksessa lähellä Suomen itärajaa oli löytynyt erittäin rikas rautamalmiesiintymä. Siihen viitaten oli hän ehdottanut, että Neuvostoliitto aloittaisi Kostamuksessa kaivostoiminnan ja toimittaisi sieltä rautamalmia Rautaruukille. Kosygin ei ollut kuullut esiintymästä, mutta oli keskustelun kuluessa innostunut ajatuksesta ja yhdessä ”korkeat kauppamiehet” olivat jo kaavailleet rautatieyhteyden rakentamista Raahesta Kostamukseen.

Rajavartiolaitos hoiti tullivalvontaa niillä rajanylityspaikoilla, joilla tullilaitos ei ollut järjestänyt sitä itse. Kansainvälisillä rajanylityspaikoilla, satamissa ja lentoasemilla passintarkastuksesta vastasi vielä poliisi ja tullitarkastukset teki tulli.

Itärajalla Neuvostoliiton rajavalvontajärjestelmä valvontalinjoinen, -aitoineen ja hälyttimien ei sijainnut rajalla vaan muutaman kilomerin päässä sisämaassa. Sen takia naapurin rajapartioita näkyi hyvin harvoin itse rajalla. Yhteistä ”rajakävelyä” oli vain joka heinäkuussa suoritettava rajajärjestyssopimuksen mukainen rajankäynti eli rajanvalvontatarkastus. Siinä molempien osapuolten upseerijohtoiset partiot tarkastivat yhdessä kävellen koko rajaosuuden sen toteamiseksi, että sopimuksen mukaiset rajatyöt eli raja-aukon raivaukset, rajamerkkien kunnostukset ja muut todetut korjaukset oli kesäkuun rajatöiden yhteydessä toteutettu. Kumpikin oli vastuussa vain oman rajakaistansa kunnostamisesta rajaviivaan saakka. Joskus oli havaittavissa ilman merkkiäkin missä rajaviiva kulki. Käveltävää rajaosuutta kullekin yhteispartiolle kertyi alueen mukaan 60–100 km 3–4 päivän aikana. Se oli hikistä hommaa heinäkuussa ja joskus työ saattoikin mennä kilpakävelyksi. Rajavaltuudet sitten allekirjoittivat pöytäkirjat tarkastuksesta myöhemmin kohtaamiskeskuksellaan. Nykyisin kävely korvataan jo muilla tekniikan välineillä.

Ruotsin ja Norjan rajoilla toimivat vielä Lapin rajavartiostoon kuuluvat Ylitorin ja Muonion rajakomppaniat. Ivalon rajakomppanialle kuului sekä Norjan että Venäjän rajaa.

Merialueella Neuvostoliiton vastainen meriraja oli merkitty poijuilla, eteläisimpänä oli kookas poiju numero 16 ja pienemmät poijut sijaitsivat siitä rajaa myöten kohti Hurppua. Poijujen paikalleen laittaminen kuului venäläisille. Al-

kukesästä rajavaltuutetut tarkastivat merimerkkien paikat yhdessä siirtyen suomalaisella vartiolaivalla poijulta toiselle. Tarkastuksella tuntui usein olevan kii-reinen aikataulu. Tällöin Neuvostoliiton rajavaltuutetun luvalla oikaistiin Neu-vostoliiton merialueen puolelta.

Merivartioiden muuttuminen keskittyi ajanjaksoon 1950-luvulta aina 1970-lu-vun alkuun. Salakuljetuksen valvonnan päättymisen ja yhteiskunnan muutosten myötä tilalle tulivat uudet toimintamuodot. Vapaa-ajan lisääntyessä veneilyn mää-rä kasvoi. Meriliikenteen turvallisuuden valvonta sai yhä suuremman merkityksen. Meripelastustehtävien, avustustehtävien ja etsintöjen määrä lisääntyi nopeasti ja nousi vanhojen toimintamutojen rinnalle. Pian havahduttiin huomaamaan, että uudentyypinen meripelastustehtävä tarkoitti myös Suomen ja Ruotsin välillä lii-kennöiviä matkustaja-aluksia.

Kadettikurssin 61. ja 45. Merikadettikurssin aktiiviaikaa dominoi sotilasliittoutumien vas-takkainasettelu ja Suomen sinnittely niiden välissä "ei kenenkään maana". Maailmalla puhut-tiin rautaesiripusta "The Iron Curtain", jossa Suomi ja Ruotsi yleensä laskettiin sotilaallisesti puolueettomiin maihin ja Jugoslavia puolestaan nimettiin liittoutumattomaksi maaksi. Alba-nian kohdalla joskus muistettiin mainita sen irtautuminen Varsovan liitosta vuonna 1968 ja tukeutuminen Kiinaan. [Dimitrios Karamitros]

Itärajaa 1970-luvulla. [RVL]

Tästä vuoden 1977 uudet rajaupseerit aloittivat

Vuonna 1977 Kadettikoulusta valmistui maasotalinjalta viisi ja merisotalinjalta neljä rajaupseeria. Myöhemmin merivartiostoon siirtyi vielä kaksi kurssikaveria. Tulimme kuvattuun järjestelmään syvimmän suomettumisen keskelle. Laitos ei oikein tuntunut olevan armeija eikä mikään siviilijärjestelmäkään. Sotilaallinen organisaatio ja käytöstavat virkapukuineen olivat kuitenkin toiminnassa vallitsevia.

Rajavartiolaitoksen tehtävistä ei kadettikoulutuksen aikana juurikaan kerrottu, puhumattakaan niiden opettamisesta. Varusmiespalveluksen rajavartiolaitoksen jossakin varusmiesyksikössä eli sissikomppaniassa suorittaneilla saattoi olla jonkinlainen kuva laitoksen tehtävistä. Valmistumisen jälkeinen palveluspaikka oli useimmilla tiedossa ennakkoon vain raja- tai merivartioston tarkkuudella. Nuoren upseerin ensimmäinen tehtävä rajavartiostoissa oli tavallisesti kouluttajana varusmiesyksikössä. Sinänsä se oli jo varsin tuttua työtä.

Koska merivartiostoissa ei ole varusmieskoulutusta, menivät valmistuneet luutnantit suoraan perämiehen tehtävään vartiolaivoille. He joutuivat siis käytännössä kouluttamattomina täysin uusiin työtehtäviin. Muun henkilöstön töitä kuitenkin kannustettiin seuraamaan ja siten itse opettelemaan tehtäviä ennen myöhemmin annettavaa koulusta.

No, tulihan laitos näinkin tutuksi käytännön sekä rajavartiolaitoksen oman täydennyskoulutuksen kautta.

Ensimmäiset tehtävät kestivät pari kolme vuotta, jonka jälkeen tehtävä vaihtui. Rajavartiostoissa se oli yleensä rajajoukkueen johtajan työ jollakin rajavartioasemalla. Siihenkään tehtävään ei kovin mittavaa perehdyttämistä saatu. Rajakomppanian päällikkö saattoi antaa ohjeeksi vain, että *”kahtelehan siellä”*. Rajajoukkue käsitti 2–3 rajavartioasemaa. Vartioasemia johtivat kokeneet toimiupseerit, eikä niiden sisäinen johtaminen kuulunut joukkueen johtajalle.

Joukkueenjohtajan päätehtäväksi jäikin tutustua perusteellisesti alueeseensa ja siellä oleviin toimintoihin – vaikka metsästellen, jos sitä harrasti. Työaikaa ei tuolloin laskettu, kun luutnanttikin oli johtava virkamies. Kirjalliset työt eivät nuorta upseeria suuresti rasittaneet; kolmen viikon jaksoissa joukkueenjohtaja laati oman tarkentavan rajavartiokäskynsä perustuen rajakomppanian päällikön käskyyn. Toimintakertomus ja maavalvontakatsaus piti laatia kuukausittain. Maavalvontakatsaus oli peitetympi nimi niille havainnoille, joita tehtiin naapurin puolelta. Vartioston komentaja tai esikunnan toimistopäälliköt saattoivat joskus keksiä erilaisia selvitystehtäviä tai muita harjoitusten suunnittelutöitä nuoremmille. Rajajoukkueenjohtajan varsinainen työ oli kuitenkin perusteellinen ”koulutus” siihen, miten rajaa käytännössä valvotaan, mitä kaikkea siellä sattuu ja tapahtuu ja miten eri asioihin reagoidaan. Myöhemmin organisaatiouudistuksissa tämäkin upseerin tehtävä jäi historiaan

Rajaupseerien virkaura jatkui varsin ennustettavana koko 1980-luvun. Työpaikat sijaitsivat rajavartiostoissa rajakomppanioiden komentopaikoilla, rajavartiostojen ja merivartiostojen esikunnissa, sissikomppanian päällikköinä, vartiolaivan päällikköinä sekä jatko- ja täydennyskursseilla. Rajavartiolaitoksen hajasijoituksen takia tehtävän muuttuminen tarkoitti yleensä samalla paikkakunnan vaihtoa.

Kapteenikurssin, esiupseerikurssin ja etenkin sotakorkeakoulun jälkeen monen kurssilaisen tie vei esikuntatehtäviin, yleensä ensin vartiostoissa ja myöhemmin rajavartiolaitoksen esikunnassa. Meistä 61.kadettikurssilta ja 45.merikadettikurssilta valmistuneista oli 1990-luvulla rajavartiolaitoksen esikunnassa samanaikaisesti töissä viisi kaverusta.

Super Puma toi uuden aikakauden meripelastuskykyyn. [RVL]

Hidasta kehitystä rajalla 80-luvulla

Rajavartiostot elivät 1980-luvulla eräänlaista pysähtyneisyyden loppuaikaa. Materiaalista kehitystä tapahtui, mutta muuten rajavalvonta ja valvontamenetelmät olivat perinteiset. Merivartiostojen merkitys sen sijaan kasvoi ja ne tulivat tärkeäksi osaksi rajavartiolaitoksen päätehtävää sekä valtakunnallista meripelastusvalmiutta. Merivartiostojen kalustoa kehitettiin hankkimalla uusia vartioveneitä ja vartiolaivoja.

Rauhanomaiseen merivalvontaan, meripelastukseen ja öljyvahinkojen torjuntaan liittyvät tehtävät vaativat viranomaisten välisen tiedonvaihdon lisääntymistä ja työn aikaisempaa parempaa koordinointia. Merivartiostoihin perustettiin johtokeskukset, joille tuli merkitystä myös valtakunnallisella tasolla. Jatkossa johtokeskukset ohjasivat merialueilla tapahtuvaa merirajojen valvontaa.

Merkittävät meripelastustapahtumat, kuten Viking-veneen ja Malmi-aluksen suuronnettomuudet, korostivat merivartiostojen kasvavaa roolia ja toivat rajavartiolaitokselle valtakunnallisen johtamis- ja koordinoititehtävän. Meripelastustoiminta keskitettiin merivartiostoihin ja pelastustehtävien koordinointi annettiin johtokeskusten vastuulle.

Ilmasta tapahtuva valvonta sekä etsintä- ja pelastustoiminta paranivat huomattavasti, kun oma erillinen vartiolentolaivue aloitti toimintansa kesäkuussa 1981. Sen käytössä oli aluksi kaksi kevyttä Piper Navajo lentokonetta, yksi kevyt helikopteri sekä puolustusvoimilta lainattu MI-8-helikopteri. Vartiostoilla oli yhä seitsemän kevyttä helikopteria. Vuodesta 1985 alkaen hankittiin keveitä kaksimoottorisia Agusta Bell 412 -helikoptereita, jotka paransivat meripelastuksen valmiutta. Iso hyppäys meripelastusvalmiudessa tapahtui vuonna 1988, kun hankittiin kaksi ensimmäistä keskiraskasta Eurocopter AS332 Super Puma -helikopteria ja vielä kolmas vuonna 1992. Kevyet valvontalentokoneet korvattiin 1995 alkaen saksalaisilla pääasiassa merivalvontaan käytettävillä Dornier 228 -lentokoneilla, jotka varustettiin myös ympäristövahinkojen havaitsemiseen soveltuvilla laitteilla.

Vartiostojen omat lentoryhmät lakkautettiin 1990-luvun organisaatiouudistuksissa ja toiminta keskitettiin vartiolentolaivueeseen, jonka tukikohdat perustettiin Turkuun ja Rovaniemelle sekä myöhemmin lisäksi Helsinkiin. Isojen rakenteellisten uudistusten ja kalustohankintojen jälkeen rajavartiolaitoksen lentokaluston kehittämistä ja uusimista on 2000-luvulla voitu jatkaa suunnitelmallisesti.

Rajalla tapahtuu, mutta mitä?

Suomen itärajalla on aina ollut tapauksia, joista ei ole haluttu tehdä isoa numeroa. Näin oli myös jälkisuometuneella 80-luvulla, jolloin rajatapahtumia sattui säännöllisen epäsäännöllisesti joko henkilöiden aiheuttamina tai ilma-alusten ja laivojen rajaloukkauksina koko itärajan osuudella ja merialueella. Kaikkea toimintaa ja tapahtumia itärajalla pidettiin ”ilmapuntarina” naapurimaiden suhteissa ja sen takia niihin suhtauduttiin erittäin vakavasti.

Rajalla sattuneet henkilöiden aiheuttamat tapahtumat olivat tarkasti valtiovallan johdon kontrollissa eikä julkisuuteen kerrottu juuri mitään ainakaan vapaaehtoisesti. Vaikeimpia olivat loikkaritapaukset, joissa rajan yli tultiin salaa, tarkoituksena joko jäädä Suomeen, tai useimmiten jatkaa Suomen kautta Ruotsiin tai vielä edemmäksi. Jos henkilö saatiin kiinni Suomen puolella, asian tutkinta siirtyi poliisille tai suojelupoliisille. Rajavartioston tehtäväksi jäi vain rajanylityksen selvittäminen.

Päätös loikkarin kohtalosta oli muiden viranomaisten käsissä. Mitään automaattista palautussopimusta Suomen ja Neuvostoliiton kesken ei ollut. Tapausten tultua ilmi Neuvostoliiton puolen rajavaltuutettu ilmoitti säännönmukaisesti tiukasti, että henkilö tai henkilöt on välittömästi palautettava takaisin. Tilanne aiheutti tiukko-

jakin selvittelyjä rajavaltuutettujen kesken, oli sitten kyseessä joko lähetetyt koepalot tai rajan yli päässeet ja turvapaikkaa hakeneet tai sitten luvattomat rajanylittäjät.

Suomen puolella kaikkiin henkilöiden luvattomiin rajanylityksiin suhtauduttiin epäillen ja ainakin osa niistä osoittautui selvästi Suomen toiminnan testaamiseksi. Päätös henkilöiden palautuksesta tuli yleensä sisäministeriöstä.

Niukka julkisuus ja vielä niukempi keskusjohtoinen tiedottaminen asetti usein rajavartiolaitoksen sijaiskärsijän asemaan ja selittelytilanteisiin itärajaa koskevissa tapahtumissa. Julkisuudessa puhuttiin joskus jopa ”salavartiolaitoksesta”. Loikka-ritapauksista ei tiedotettu ollenkaan.

Kuuluisia kansainväliseen julkisuuteen levinneitä tapahtumia olivat viulisti Viktori Mullovan ja kapellimestari Vakhtang Jordanian loikkaus Kuusamosta vuonna 1983, Inarijärven ohjus ja Neuvosto-Viron apulaisoikeusministerin Valdo Randperen loikkaus vuonna 1984 sekä KGB-eversti Oleg Gordijevskin pako vuonna 1985. Muutos rajavartiolaitoksen tiedotuskäytännöissä tapahtui hitaasti ja vasta venäläisen rajamajuri Andrei Vyhrstjukin loikkaus Suomussalmen kohdalta Suomeen syyskuussa 1992 toi avoimuutta rajatapahtumista tiedottamiseen.

Rajaolot Ruotsin ja Norjan kanssa olivat hyvin toisenlaiset kuin idässä. Rajatapaukset hoidettiin joko paikallisesti tai diplomaattisia teitä. Perusero oli sopimuspolitiikassa, sillä mitään erityistä rajajärjestyssopimusta tai siihen liittyvää rajavaltuutettujärjestelmää ei ollut, ja pohjoismaisesta passivapaudestakin oli sovittu jo vuonna 1957.

Suoraan rajavartiolaitosta koskevia sopimuksia tärkeimpinä olivat porosopimukset Ruotsin kanssa jo vuodelta 1926 sekä norjalaisten kanssa vuosilta 1952 ja 1958. Varsinkin Ruotsin rajalla olot olivat rauhalliset eikä luvattomista rajanylityksistä muodostunut ongelmaa. Rajan hoito oli määrätty Lapin rajavartioston tehtäväksi. Pohjanlahden merivartiosto toimi yhdessä Ruotsin tulliviranomaisten kanssa.

Merirajalla ja aluevesirajalla merivartiostot valvoivat Suomen aluetta yhdessä puolustusvoimien kanssa merivartioasemien ja vartiolaivojen partioinnin, tähtäyksen ja tutkavalvonnan avulla. Merivartiostot tutkivat alueillaan tapahtuneiden rajaan tai aluevesirajaan liittyvät loukkaustapahtumat. Useimmiten tapaukset liittyivät sopimuksen vastaiseen kalastukseen Suomen vesillä taikka valtionalusten tai ilma-alusten luvattomaan kauttakulkuun Suomen aluevesillä tai ilmatilassa.

Jäätälvien aikana 1970-luvun loppupuolella ja 1980-luvun alussa kuultiin usein radiossa sanottavan vaikkapa vartiolaiva Valppaan tai Turvan avustavan alusliikennettä Hankoon, Tammisaareen ja Koverhariin. Myös Saaristomeren merivartioston puolella jouduttiin hoitamaan talvista avustustoimintaa. Avustaminen tarkoitti vähintään väylän avaamista kauppa-aluksille, mutta usein myös jäihin kiinni juut-

tuneiden alusten irrottamista jäistä ajamalla mahdollisimman läheltä avustettavaa niin kovaa kuin uskalsi taikka hinaamalla kauppa-alusta. Hinattavalta saatiin hinausköyden mukana silloin tällöin ”saunakemikaaleja”

Matti Kylmäsuu kertoo:

Suomenlahdella oli eräänä pahimpana jäätalvena tilanne, jossa suuri osa liikenteestä ohjattiin avomerens sijasta jo Porkkalasta rannikon saaristoväylälle. Ja lisäksi Porkkalasta itään avustusta hoiti pahimmillaan vain yksi rajavartiolaituksen ulkovartiolaiva – ensisijaisesti ajamalla väylää pitkin niin, ettei se jäätyisi liikaa umpeen.

Mieleeni on jäänyt tapahtuma, jossa illalla saatiin Helsingin tienoilla oltaessa ilmoitus avustustarpeesta Haminassa. Avustettavan luona oltiin aamuyöstä. Pienehkön kauppa-aluksen keula oli korkealla, joten alus oli ilman lastia ja siten huono kulkemaan jäissä.

Kello kahdeksan tienoilla otettiin alus toiveiden mukaisesti hinaukseen Kotkan Kaunissaareen asti, mutta eihän se riittänyt keula pystyssä kulkevalle laivalle. Seuraavaksi paikaksi sovittiin sitten Loviisan taso, seuraavaksi Sköldvik (nyk. Kilpilahti), sitten Harmaja ja lopulta viimein Porkkala.

Harmajan jälkeen avustustyöstä alkoi tulla todella vaikeaa. Kolme varsinaista jäänmurtajaa oli nimittäin alkanut auttaa kauppa-aluksia Porkkalasta jäänmurtajaväylälle. Vastaan alkoi tulla kauppa-aluksia, jotka eivät voineet väistää, joten hinauksen kanssa piti aina rimpuilla avatulta väylältä sivuun. Porkkalassa päästiin eroon hinauksesta kahden aikaan yöllä, tukka märkinä, mutta ilman havereita ja monta kokemusta rikkaampana.

Eri aikoina toiminnan pääkohteet vaihtelivat: 1970 ja 1980-luvuilla tärkein huoli olivat kalastusalueet, vuodesta 1982 eteenpäin sukellusveneet ja niiden epäillyt alueloukkaukset. Vielä 1970-luvun loppupuolella merkittävän työmäärän etenkin Suomenlahden merivartiostolle aiheutti Suomen ja Neuvostoliiton välisten kalastussopimusalueiden valvonta Porkkalasta länteen. Onneksi sopimusalueen pohjoisraja oli saatu siirrettyä sopimuksella kahden meripeninkulman päähän aluevesirajasta. Käytännössä Virosta lähteneet neuvostoalukset kalastivat yleensä syksyisinä öinä ja kaikissa sääolosuhteissa paritroolauksella kilohailia. Usein tuntui siltä, että nimenomaan huonot sää- ja näkyvyysolosuhteet saivat kalastusalueet liikkeelle. Suomalaisen vartiolaivan tehtävänä oli pyrkiä omalla liikehdinnällään estämään troolaus sopimusalueen pohjoispuolella törmäämättä troolareihin tai troolivaajereihin. Silloisella kalustolla ja vaikeissa olosuhteissa tehtävä oli monesti stressaavaa.

Tulosjohtamiseen 90-luvulla

Enteet organisaation suuresta muutostarpeesta alkoivat näkyä 1980-luvun lopulla ja vauhti kiihtyi 1990-luvulla. Valtionhallinnon muutoskeinoksi valikoitui tulosjohtaminen ja siihen liittyvät tulossuunnitelmat sekä säästösuunnitelmat. Samanaikaisesti tehtäviä rajavartiolaitokselle tuli lisää. Meripelastus korostui ja viranomaisten tehostamistoimien seurauksena alkoivat keskustelut toimenpiteistä passintarkastuksen siirtämisestä poliisilta rajavartiolaitokselle. Organisaatiota sekä johtamisjärjestelmää alettiin uudistaa voimakkaasti nimikkeistöä ja asusteita myöten.

Henkilöstöpolitiikan mullisti vuonna 1987 voimaan tullut uusi virkamieslaki, joka teki myös rajavartijoista virkamiehiä, rajavartijan virkanimikkeellä. Merivartijat olivatkin jo virkasuhteessa. Nimikkeistöstä hävisivät entiset toimiupseerit, tilalle tulivat opistoupseerit. Rajakomppanian nimi muuttui rajavartioalueeksi. Koulutustarve lisääntyi koko rajavartiolaitoksessa. Uusien virkapukumallien kehittäminen aloitettiin.

Uusitut virkapuvut otettiin käyttöön kenraaliluutnantti Matti Aution toimiessa rajavartiolaitoksen päällikkönä ja kenraalimajuri Hannu Ahosen ollessa apulaispäällikkö. Virkapukujen uusiminen oli selvää jatkumoa oman identiteetin vahvistamisessa. Eräänä keskeisenä tekijänä oli varmasti myös passintarkastuksen siirtyminen rajavartiolaitoksen tehtäväksi, ei haluttu näyttäytyä uudelle asiakaskunnalle liian selvästi sotilaina.

Rajavartiolaitos oli mielletty pitkälti vihreällä rajalla toimivaksi ja ehkä tämä määräsi uusien asujen perusvärin. Muutoksella oli vastarintaakin, mutta yhteisen imagon saaminen kuitenkin voitti. Suunnittelu ja päätösten teko vei aikansa. Kursiviellemme kommodori Pekka Laitala kävi aikanaan esittelemässä m58- ja m30-pukujen seuraajaehdokkaan rajavartiolaitoksen apulaispäällikölle. Ensimmäisen kommentin tummasta puvusta hän sai jo astuessaan huoneeseen sisään: *”Minähän sanoin, että sen pitää olla vihreä!”*. Lähempää tarkasteltuna se todellakin oli vihreä, tosin hyvin tumman vihreä. Ja sellaiseksi se jäi – hyvä näin. Suunnittelijat eivät olleet toimineet vastoin päällikön tahtoa. Meripuoli sai kuitenkin jätetyksi ankkurinapin vihreän suikkalakin nauhaan.

Rajavartiolaitoksessa tulosjohtaminen tarkoitti kaiken toiminnan inventointia ja sen arviointia mitä tehdään ja mistä maksetaan mitäkin hintaa. Tilanteen uudelleen arviointiin vaikutti myös rajanvartioinnin taktisen kehittämisen vaatima uusi valvontateknikka ja lisääntynyt ajoneuvokalusto. Valvonnan suuntaamista riskianalyysiin perustuvaksi erityisesti itärajalla alettiin kehittää.

Sisäasianministeriö (vuodesta 2014 alkaen sisäministeriö) oli puolustusministeriötä edellä tulosjohtamisen hallinnollisessa omaksumisessa. Puolustusvoimain komentajan adjutantti todisti hauskan keskustelun pääesikunnan edustussaunassa, kun amiraali Jan Klenberg tiedusteli kenraaliluutnantti Matti Autiolta, miten tulosjohtamisen käyttöönotto oli käytännössä vaikuttanut rajavartiolaitoksen johdon työhön. Matti Autio pohti aikansa ja sanoi sitten johtamisen pysyneen pääpiirteiltään entisellään: *”Minä katson papereista montako uutta saunaa niillä on ollut aikaa rakentaa, ja vähennän tai lisään väkeä sitten sen mukaan”*.

Matti Aution lohkaisu ei tietenkään ollut koko totuus. Kun uusia valvontavälineitä tuli käyttöön ja toimintaa suunnattiin riskianalyysin perusteella, merkittävä osa syrjäisistä rajavartioasemista kävi tarpeettomaksi. Se johti myös muun, varsin massiivisen kiinteistöomaisuuden uudelleen arviointiin. Valtion kiinteistöjä keskitettiin vasta perustettuun erilliseen valtion kiinteistöyhtiö Senaattiin, joka alkoi periä käypää vuokraa myös niistä Matti Aution mainitsemista partiosaunoista.

Rajavartioasemia lakkautettiin ja yhdistettiin voimakkaasti. Hanke Saaristomeren ja Pohjanlahden merivartiostojen yhdistämiseksi Länsi-Suomen merivartiostoksi aloitettiin. Vuoteen 1995 mennessä lakkautettiin yhteensä 71 rajavartioasemaa ja 9 merivartioasemaa. Toimintaan jäi 48 rajavartioasemaa ja 28 merivartioasemaa. Sekin oli vain välivaihe suuressa muutoksessa.

Passintarkastustehtävien siirtyminen poliisilta rajavartiolaitokselle aiheutti suuren uudelleen koulutustarpeen ja oikeastaan tarpeen kasvattaa kokonaan uudenlainen rajamiespolvi. Vaikka ylikulunvalvontaa olikin tehty tilapäisillä rajanylityspaikoilla, oli se kuitenkin ollut vain lähinnä lupakirjojen tarkastusta ja ylikulkijat olivat tuttuja puutavaran kuljettajia tai rajan takana käyviä työntekijöitä. Lisääntynyt ihmisten kohtaaminen vaati uudenlaista toimintaa.

Kansainvälisillä rajanylityspaikoilla kielitaidosta tuli perusedellytys. Matkustajan kanssa on tarvittaessa kyettävä keskustelemaan rajanylityksen edellytysten selvittämiseksi. Pelkällä suomen kielellä se ei välttämättä aina onnistu. Rajanylitykseen liittyvä lainsäädäntö on tunnettava riittävän syvällisesti. Asiakirjojen aitous ja erilaiset väärennökset on kyettävä paljastamaan. Rajaliikenteeseen liittyvän rikollisuuden, erityisesti ihmissalakuljetuksen, tunnistaminen ja paljastaminen poliisin rinnalla tuli osaksi rajavartiolaitoksen tehtävää. Suurin haaste oli vastaanottaa Helsingin lentoaseman ja satamien passintarkastus poliisilta.

Rajavartijat kömpivät korpikuusten kärkeistä ihmisten ilmoille. Oli opeteltava uudet asiat ja käytöstavat. Osalle vanhoista rajavartijoista pukeutuminen valkoiseen paitaan, solmion sitominen kaulaan ja istuminen passintarkastuskoppiin

oli melkein elämää suurempi järkytys. Uudet tehtävät ja toimintakulttuuri olivat vaikeasti nieltäviä myös osalle vanhempaa päällystöstä. Rajavartioston komentaja ei päättänytkään enää kaikista risauksista, vaan päätösvalta oli annettava kentällä virkavastuulla toimiville alaisille.

Tämä konkretisoitui normaaleissa rajatarkastuksissa, joissa maahantulo voidaan evätä ja tehdä käännätyispäätös, mikäli maahan pääsyn edellytykset eivät täyty. Päätöksen tekee passintarkastaja ja vuoropäällikkö vahvistaa sen rajanylityspaikalla. Maahantulon ja maasta lähdön yksityiskohtaiset ehdot sekä viranomaisen toimivaltuudet on määritelty laissa. Turvapaikan hakemiseen sovelletaan omaa säänneltyä prosessiaan. Alkuaikoina joillain matkustajillakin oli epäselvyyttä päätösvalasta, ja jokunen ”komentajan kaverikin” uhkaili soittoilla esimiehelle, jos ongelmia ilmeni. Apureilla oli työ huolehtia, että komentaja ei sotkeudu asiaan.

Meripelastus säilyi merivartiostojen keskeisenä tehtävänä rajavalvonnan ohella. Muutokset merirajalla olivat vähäisempiä kuin maalla lukuun ottamatta passintarkastusta. Vuonna 1992 Suomenlahden merivartiostoon perustettiin passintarkastusosasto, jonka henkilöstömäärä kasvoi nopeasti yli sadan. Erityisesti Helsinki-Vantaan lentoaseman passintarkastuksen siirtyminen rajavartiolaitoksen vastuulle lisäsi henkilöstötarvetta. Myös Saaristomeren ja Pohjanlahden merivartiostoihin perustettiin vuodesta 1994 alkaen pienet passintarkastusyksiköt.

Valtionhallinnon organisaatiossa oli muodostunut tavaksi lisätä henkilöstöä uusien tehtävien mukana. Rajavartiolaitos oli ensimmäinen, tai ainakin yksi ensimmäisistä, valtion virastoista, joka ei toiminutkaan niin, kun passintarkastus siirtyi sen harteille. Rajavartiolaitoksen silloinen päällikkö kenraaliluutnantti Matti Autio sanoi selkeästi, etteivät lisäykset ole enää rajavartiolaitoksessa mahdollisia. Sen sijaan henkilöstöä tuli kohdentaa uudelleen – näin siten tapahtuikin koko laitoksessa. Uusien erilaisiin tarkastuksiin liittyvien tehtävien takia myös naisille oli avattava mahdollisuus päästä rajavartiolaitoksen sotilasvirkoihin.

Kun maailma muuttui, Neuvostoliiton vallankaappausyritys 1991

Vuonna 1985 Neuvostoliiton johtoon nousi uudistusmielinen Mihail Gorbatšov, jonka ajamat uudistukset alkoivat toteutua vuonna 1987. Sensuuri poistettiin, toisinajattelijoita vapautettiin ja yritykset saivat toimia vapaasti. Maan talous ei kuitenkaan kestänyt nopeaa muutosta ja komentojärjestelmä alkoi luhistua. Kommunistit olivat vastustaneet uudistuksia alusta asti ja vastustus vain lisääntyi niin, että 19. elokuuta 1991 varapresidentti Gennadi Janajev ilmoitti Mihail Gorbatšovin luopuneen terveyssyistä tehtävistään ja Janajevin olevan virkaatekevä presidentti.

Kainuun rajavartioston esikunnan operaatiopäällikön (rajatoimiston päällikkö) tehtäviä hoitanut Seppo Juntunen kertoo:

Kainuun rajavartiostossa elokuun 19. päivän aamu vuonna 1991 ei poikennut muista normaaleista maanantaiaamuista. Rajapartiot lähtivät ja tulivat suunnitelman mukaisesti. Rajalla ei ollut mitään poikkeavia havaintoja. Esikunnan väki meni kahvitaualle kuten ennenkin. Aamun uutisista oli saatu joitakin merkkejä yhteyksien vaikeudesta ja jostain liikehinnästä Neuvostoliitossa ja kuvia panssareista Moskovassa. Ensimmäinen radiotoimittaja soitti noin kello 09.15. kysyen tilanteesta.

Esikunnan rajatoimistossa aamu-uutisten perusteella pidetyn tilanteen-arvioinnin jälkeen käskettiin silloisia rajakomppanioita välittömästi seuraamaan erityisesti ylikulkupaikkojen toimintaa. Vähän myöhemmin käskettiin selvittämään rajan takana olevat suomalaiset ja haastattelemaan Neuvostoliiton puolelta tulleet henkilöt.

Kello 09.40 tuli Vartiuksesta ilmoitus esikuntaan, että venäläiset sulkiivat Neuvostoliiton puoleisen Lytän raja-aseman. Tieto välitettiin luonnollisesti heti rajavartiolaitoksen esikuntaan. Samanaikaisesti paikalliset tiedotusvälineet heräsivät kokonaisuudessaan ja pommittivat jatkuvasti rajan ja ylikulkupaikan tilannetietoja esikunnan rajatoimistosta. Vastailin puhelimeen sen minkä kerkesin.

Selvisi hyvin pian, että Vartius-Lytän rajanylityspaikka oli ainoa itärajan ylityspaikoista, jonka venäläiset sulkiivat. Iltapäivällä raja kuitenkin aukesi ja liikenne jatkui ainakin näennäisesti normaalisti. Mitään muuta erikoista ei rajalla ilmennyt. Tilanteen tehostettua seuraamista vahvennetuin miehityksin ylikulkupaikoilla ja torneista jatkettiin rajavartiolaitoksen esikunnan käskyn mukaisesti torstai-iltaan saakka. Keskiviikkona rajavartiolaitoksen esikunta

käski vielä jatkotehtävänä valmistautua irrottamaan reservin Kaakkois-Suomen alueelle. Rajalla ei havaintojen ja ylikulkijoiden haastattelujen perusteella todettu oikeastaan mitään tavallisuudesta poikkeavaa.

Rajavaltuutettujen kautta ei maanantain tilanteen vuoksi oltu erikseen yhteydessä venäläisiin. Sen sijaan ohjelmassa oli jo aiemmin keskiviikoksi, 21. päiväksi sovittu Kainuun ja Repolan alueiden rajavaltuutettujen tapaaminen Vartiuksessa. Sen tarkoituksena oli kirjata heinäkuussa pidetyn yhteisen rajanvalvontatarkastuksen tulokset.

Keskiviikon rajavaltuutettujen tapaamisella olikin sitten tavallista suurempi mielenkiinto. Olihan se ilmeisesti ensimmäinen Suomen viranomais-
tasolla otettu yhteys Neuvostoliiton viranomaisiin sitten vallankaappauksen alun. Tapaamiseen lähti Repolaan tehdyn ennakkoilmoituksen mukaan koko apparaatti, minä sihteerinä. Asialistalla oli rajanvalvontatarkastusten tulosten käsittely ja valtakirjojen viseeraaminen eli allekirjoittaminen.

Repolan alueen apparaatti saapui tapaamiseen kuin mitään erikoista olisi tapahtunut. Listalla olevien asioiden käsittely sujui rutiininomaisesti.

Tapaaminen oli pitkän kaavan mukainen eli ohjelmaan kuuluivat saunominen ja lopuksi ruokailu. Saunomisvaiheessa oli sitten pakko ottaa puheeksi maanantain tapahtumat. Eversti Pak kertoi saaneensa maanantaiaamuna esimieheltään vain puhelun, jossa oli käsketty avata televisio ja todettu, että tehtävä on entinen ja että Gorbatsšov oli sairastunut. Televisio ja radio olivat kuitenkin pimennettyjä. Niistä kuului vain konserttimusiikkia. Syy rajanylityspaikan sulkemiseen oli epätietoisuus tilanteesta.

Ruokailun jälkeen mentiin yhdessä vartioasemalle katsomaan Suomen kello 17:n tv-uutiset. Ja kuin sattumalta, uutisista tuli live kuvaa siitä, miten Janajevin junta pakeni Moskovasta. Ilmiselvästi Repolan apparaatti sai vasta nyt todellista tietoa siitä, mitä oli tapahtumassa. Eversti Pakin ilme oli hieman alakuloinen, osa seurueesta jopa iloitsi. Havainnoista meni luonnollisesti suora tilannetieto rajavartiolaitoksen esikuntaan.

Perjantaksi 23.8. oli ennakkoon sovittu tapaaminen Kalevalan alueen rajavaltuutetun kanssa. Keskiviikkona hän kuitenkin esitti tapaamisen lyhentämistä yllättävän tilanteen takia. Perjantain tapaamisessa tilanne oli jo lauennut, ja mikä tahansa aikataulu olisi käynyt.

Ainakaan Suomen rajoilla vallankaappausyritys ei aiheuttanut mitään muutoksia tai joukkojen liikkeitä. Tilannekuva saattoi Suomen puolella olla selkeämpi kuin Venäjän viranomaisilla.

Todellisuudessa vanhoilliset olivat sulkeneet Gorbatšovin kotiaarestiin. Kyseessä oli kolmen päivän viinanhuuruinen vallankaappausyritys, joka päättyi Gorbatšovin paluuseen ja Neuvostoliiton romahdukseen muutaman kuukauden sisällä. Heti kaappauksen alettua Suomen ulkorajojen valvontaa tehostettiin ja poliisin toimintavalmiutta nostettiin. Neuvostoliitosta tulevaan pakolaistulvaan varauduttiin. Hallitus nimesi epävirallisen turvallisuustyöryhmän, johon tulivat avainministerit ja virkamiehiä tärkeimmistä ministeriöistä. Jonkinlaisena suomettumisen viime henkäisyä puolustusministeri Elisabeth Rehn pidettiin kokoonpanon ulkopuolella.

Epäselvän tilanteen takia sisäministeriössä tehtiin arvioita mahdollisista seurauksista. Yksi merkittävä skenaario koski mahdollista laajaa, jopa massiivisesta maahantuloa Neuvostoliiton/Venäjän puolelta. Sellaisessa tilanteessa kaikki asiaan liittyvät viranomaiset olisi sidottava toimintaan mukaan. Sisäministeriön ohjauksen mukaan tilanteiden hallitsemiseksi laadittiin läänikohtaiset suunnitelmat, jotka sisälsivät vastaanoton, kokoamisen, kuljetukset, kirjaamisen, majoituksen, huollon ja jatkotoimet. Rajavartiostot olivat näissäkin keskeisiä suunnittelijoita. Kehityskulku jäi onneksi tapahtumatta. Tornion kautta vuonna 2015 tulleiden noin 35000 turvapaikanhakijan hallitsemiseen suunnitelman modifioitu versio olikin sitten tarpeellinen.

Muurit murtuivat ja portit aukesivat kohti Euroopan unionia

Berliinin muurin murtuminen, Saksojen yhdistyminen, Neuvostoliiton romahdus ja Jugoslavian hajoaminen verisine sisällissotineen aiheuttivat sen, että osasta Eurooppaa hävisi samalla rajavalvonta. Uusilla itsenäistyneillä Itä-Euroopan valtioilla oli ennestään ollut rajavartiointia, mutta sen kohtalo uudessa tilanteessa oli auki. Baltian maissa rajavalvonta oli ollut Neuvostoliiton rajojen vartiointia. Balkanilla uusilla valtioilla ei ollut rajavalvontaa lainkaan. Idän suunnassa vanhaa perinteistä rajavalvontaa oli enää Suomen itärajalla.

Tilanteen haistoivat siirtolaiset ja heitä välittävät organisaatiot. Länsi-Eurooppaan alkoi suuntautua voimakasta siirtolaisuutta Afrikasta, Aasiasta ja Lähi-idästä. Turvapaikkajärjestelmää käytettiin järjestelmällisesti hyväksi. Suomikin sai osansa ensi purskeesta, kun somalien suuri turvapaikanhakijoiden ryhmä saapui Neuvostoliiton kautta Suomeen vuonna 1990. Länsi-Euroopan maissa ja EU:ssa ei ollut valmistauduttu tällaiseen tilanteeseen. Ad hoc -tyyppisiä Länsi-Euroopan maiden hallitusten tai maahanmuutto- ja raja- tai poliisiviranomaisten organisaatioita ja kokousfoorumeita syntyi useita.

Rajat ylittävän rikollisuuden paljastaminen ja torjunta kuuluu olennaisena osana rajavalvontaan. Rikostorjuntaa kehitetään jatkuvasti vastaamaan muuttuvia tilanteita. [RV/L]

Kaikkien tarkoitus oli saada kokonaistilannekuva sekä miettiä ja löytää ratkaisuja tilanteeseen. Rajavartiolaitos halusi olla mukana lähes kaikissa pysyäkseen tilanteen tasalla. Siitä tuli tämänkin kirjoittajan työskärsä rajatarkastustoiminnan ja rikostorjunnan kehittämisen lisäksi rajavartiolaitoksen esikunnassa koko 1990-luvun.

Euroopan unionissa raja- ja maahanmuuttoasiat olivat 1990-luvulla vielä ns. kolmannen pilarin asioita, joissa vaadittiin kaikkien jäsenmaiden yksimielisyys. Niitä käsiteltiin EU:ssa jäsenmaiden edustajista koostuvassa Immigration -ryhmässä ja laitonta maahantuloa vielä erikseen Cirefi-ryhmässä (Centre for Information, Discussion and Exchange on the Crossing of Frontiers and Immigration). Toimin Suomen EU:n ensimmäisellä puheenjohtajakaudella 1998 Cirefin puheenjohtajana. Nämä olivat ensivaiheita raja- ja maahanmuuttoasioiden käsittelyssä EU:ssa.

Asioiden merkityksen lisääntyessä kehitys johti 2000-luvun alussa erillisen oman rajaturvallisuusviraston, Frontexin, perustamiseen. Ensimmäinen Frontexin pääjohtaja oli rajaupseeri Ilkka Laitinen. Suomalaiset rajaupseerit ovat sittemmin olleet pysyvästi myös EU:n sihteeristössä ja Suomen EU:n edustustossa Brysselissä.

Eurooppalaisen rajavalvonnan kehittämisen pelikenttä oli 1990-luvulla täysin auki. Suomi oli EU:n jäsenyyden portilla ja pian jäsen. Viimeinen Euroopan unionin neljästä vapaudesta eli ihmisten vapaa liikkuvuus unionin alueella oli vaikein asia toteuttaa. EU:ssa yritettiin saada hyväksytyksi luonnos unionin ulkorajasopimukseksi koko 1990-luvun. Näin ei koskaan käynyt, vaikka kokouksia Brysselissä pidettiin tiuhaan. Tilalle tuli Schengenin sopimus.

Schengen-järjestelmä oli alun perin unionin ulkopuolinen sopimuskokonaisuus vuodelta 1986. Soveltamissopimuksessa vuodelta 1990 alkuperäiset EY-maat sopivat poistavansa tarkastukset sisäisiltä rajoiltaan. Schengen -mailla oli omat sopimusten soveltamista koskevat kokouksensa, joihin Suomi ja sen rajavartiolaitos hyväksyttiin kuitenkin tarkkailijajäseneksi.

Vähitellen yhä useampi EU maa halusi liittyä Schengen-sopimukseen ja siitä tuli ulkorajan valvontaa koskeva säännöstö Euroopan unionissa 1990-luvun lopulla. Samalla unionin oma ulkorajasopimus kuihtui pois. Norjan ja Islannin osalta, osin Suomenkin painostuksesta, saatiin hyväksyttyä sopimusjärjestely, että ne noudattavat Schengenin sopimusta ulkorajoillaan olematta jäseniä EU:ssa. Tällä tavalla saatiin varmistettua, että vapaa liikkuvuus pohjoismaiden välillä jatkuu. Suomessa koko Schengen-alueen yhteistä ja samat rajavalvontasäännökset sisältävää järjestelmää alettiin soveltaa 25.3.2001.

Kaikki on mahdollista; Eräs tapaus Vaalimaalla 1998

Norjan poliisi ilmoitti kesällä 1998, että Suomen kautta saapuu Norjaan Sri lankalaisia turvapaikanhakijoita. Suomessa ei kuitenkaan ollut havaintoja tästä. Tilanne muuttui, kun Tukholmassa jäi sattumalta kiinni kreikkalainen turistibussi täynnä Sri Lankan kansalaisia. He kertoivat tulleen Suomeen kautta. Tilannettahan piti alkaa seuraamaan.

Eräänä elokuun yönä 1998 saapui Kreikan rekisterissä oleva turistibussi Venäjältä Vaalimaan rajanylityspaikalle kyydissä vai kolme Kreikan kansalaista kuljettaja ml. Puhuttelussa he kertoivat olevansa vain siirtämässä bussia takaisin Kreikkaan.

Passintarkastajarajavartijalle jäi pieni epäily ja bussi ajatettiin tarkastushalliin ja moottori sammutettiin. Puoleen tuntiin ei tapahtunut mitään eivätkä kreikkalaiset reagoineet mitenkään. Sitten alkoi kuulua koputusta bussin lattiasta.

Koputus ei selvinnyt muuten kuin poraamalla reikä bussin lattiaan ja selvisi, että penkkien ja tavaratilan välinen onkalo on täynnä ihmisiä henkitoireissaan. Penkit saatiin ylös ja onkaloista paljastui yhteensä 21 Sri Lankan kansalaista. Bussi oli rakennettu erityisesti salakuljetusta varten. Sen koko penkkirivi voitiin vivulla nostaa ylös. Autossa oli kompressor, joka pumpppasi ilmaa lattian alaisiin onkaloihin, mutta vain moottorin ollessa käynnissä.

Kuljettajat pidätettiin ja tutkinta siirtyi Kotkan rikospoliisille. Sri lankalaiset anoivat turvapaikka, mutta pääosa jatkoi Suomesta muualle. Kansainvälisessä tutkimuksessa selvisi, että kyseessä oli Euroopan laajuinen salakuljetusorganisaatio, jossa Suomen kolkka oli vain pieni sivuliike. Samalla autolla oli tehty testimatka aiemmin. Testin tarkoituksena oli selvittää rajaviranomaisten toiminta.

Liittyminen Schengen-järjestelmään lopetti Suomessa Ruotsin ja Norjan välisen rajan valvonnan ja siellä olevat yksiköt lakkautettiin pois lukien Muonioon jäänyt erillinen yksikkö, jonka tehtäväksi jäi huolehtia muista rajavartiolaitokselle kuuluvista tehtävistä kuten pelastuspalvelu ja alueen lentoasemien ulkorajaliikenteen tarkastukset.

Schengenin kaunis idea on poistaa sisärajoilta kaikki tarkastuksiin liittyvät viitteet, mukaan lukien rakennelmat, ja vahvistaa ulkorajavalvontaa. Käytäntö on kuitenkin johtanut monesti tilanteeseen, jossa sisärajatarkastukset on palautettu ainakin osittain. Sopimus kyllä mahdollistaa tämänkin.

Rajavartiolaitokseen perustettiin vuonna 1992 valmiusjoukkueet vaativien operaatioiden toteuttamiseen. Näitä on kehitetty yhteistoiminnassa poliisin ja puolustusvoimien kanssa. Kuvassa Rajavartiolaitoksen valmiusjoukkueiden sekä poliisin Valmiusyksikkö Karhun operaattoreita SEAL 2021 -harjoituksessa Itämerellä. [RVL]

Rajavartiolaitokselle kehitys merkitsi kokonaan uuden ulottuvuuden avautumista. Olihan Suomen itäraja nyt EU:n ulkorajaa, jota valvotaan. Jäsenehtoihin kuuluneet EU:n ja Schengenin tarkastusryhmät vierailivat itärajalla väliin ihmetellen, että onko valvonta kunnossa, kun laittomuuksia on näin vähän. Saksan rajapoliisin mukaan siellä missä on ylikulkua, on sadan prosentin varmuudella myös rikollisuutta. Tarkastajat onnistuttiin kuitenkin vakuuttamaan valvonnan tehokkuudesta. Samalla tarjoutui tilaisuus tuoda esille Suomen näkemyksiä siitä, miten rajaa pitäisi valvoa. Se myös tehoi. Jo 1990-luvun alussa erityisesti Baltian maat, ensimmäisenä Viro, pyysivät apua oman rajavalvontansa kehittämiseen.

Suomalaisia rajaupseereita oli koko 1990-luvun konsultoimassa, kouluttamassa sekä tukemassa myös materiaalin osalta Baltian maiden rajavalvonnan kehittämistä. Euroopan unionissa noteerattiin Suomen näkemykset ja rajavalvonnan toteutus. Kysyntää 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä rajavalvonnan kehittämiseen ja henkilöstön kouluttamiseen oli erityisesti Balkanilla.

Pääministeri Paavo Lipposen johdolla vuonna 1999 Helsingissä pidetty EU:n huippukokous hyväksyi Turkin jäsenehdokkaaksi. Jäsenyysehdokkuus aloitti myös Turkin rajavalvonnan kehittämisen EU-asentoon erilaisina unionin yhteistyöpro-

*Evl Juntunen EU:n Resident Twinning Advicerina Turkissa vuosina 2004 ja 2010–2012.
[Seppo Juntunen]*

jekteina. Turkkihan oli hakenut Euroopan talousyhteisön jäsenyyttä jo 1987, mutta varsinkaan 2010-luvulta alkaen asiat eivät ole edenneet. Suomen Etyj -puheenjohtajavuorolla vuonna 2008 laadittiin Etyj-projektina Keski-Aasiassa Tadžikistanille kansallinen rajahallintostrategia ja sen toimeenpanosuunnitelma.

Lait ja organisaatio ovat jatkuvassa muutoksessa

Rajavartiolaitosta koskevien lakien kokonaisuudistukset on tehty vuosina 1999 ja 2005 vastaamaan tehtäviä, periaatteita, toimivaltuuksia, tietojärjestelmiä ja kansainvälistä toimintaa Frontex mukaan lukien. Keskeiset tehtäväkokonaisuudet ovat rajaturvallisuuden ylläpitäminen, meripelastus ja sen johtaminen sekä sotilaallinen maanpuolustus.

Tultaessa 2000-luvulle tehtävät lisääntyivät ja rajavalvonta teknistyi. Mukaan tulivat liikuteltavat valvontavälineet ja -kamerat sekä droonit, joiden ansios- ta valvonnan painopisteen saattoi vaihtaa nopeasti ja joustavasti kulloisenkin tilanteen mukaan. Tilannetiedot voitiin koota yhteen keskukseseen. Myös eri viranomaisten toimintaa voidaan keskittää samaan tilannekeskukseen. Lapin rajavartioston tilannekeskuksessa toimivat yhdessä rajavartiosto, poliisi ja tuli. Samalla kartalla nähdään kaikki Lapin alueella toimivat viranomaisten partiot. Reagointivalmius on tehostunut huomattavasti. Lähes sama tilanne on kaikissa rajavartiostoissa.

Merivartiostojen tilannekeskuksissa nähdään koko merialueen tilannekuva sekä alueellisen valvonnan että meripelastuksen osalta ja kyetään reagoimaan välittömästi. Kehittyneen valvonnan ja eri viranomaisten saumattoman yhteistyön tuloksena on voitu estää useita vakavia merialueen tapahtumia koko 2000-luvun ajan. Meripelastuksen johtovastuu näkyy kaikessa merellä tapahtuvassa toiminnassa.

Kiinteiden vartioasemien tarve väheni edelleen 2000-luvulle tultaessa. Raja- ja merivartiostojen alueyksiköt lakkautettiin ja korvattiin keskeiselle paikalle sijoitetuilla ja suoraan vartioston johdossa olevalla vartioasemilla, joista käsin toimintaa kohdennetaan tilanteen mukaan. Rajavartiolaitos luopui useista vanhoista vartiolaivoista ja tilalle hankittiin paremmin tehtäviin soveltuvia aluksia. Poistuvia aluksia saivat Viron, Latvian ja Liettuan rajavartiolaitokset sekä Suomessa merivoimat.

Itärajaa 2020-luvulla. [RVL]

Eri viranomaisten yhteiskäytössä olevat tietojärjestelmät ovat lisänneet valvonnan kattavuutta. Synergiaa tuovat niin rajavartiolaitoksen omat kuin muiden viranomaisten järjestelmät sekä Schengenin yhteinen tietojärjestelmä.

Rajavartiolaitoksella on lisääntyvä tarve saada henkilöstöönsä erityisosaajia, jotka työskentelevät muun muassa asiakirjaturvallisuuden ja väärennösten tunnistamisen, rikostutkinnan sekä tietotekniikan alueilla. Myös meillä harvinaisten vieraiden kielten osaajien tarve lisääntyy rajatarkastustehtävissä koko ajan. Uutta pysähtyneisyyden aikaa ei ole näkyvissä, vaan rajavalvonta muuttaa muotoaan kehityksen ja tilanteen mukaan: Pysyvää on vain jatkuva muutos!

PUOLUSTUSVOIMIEN KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

Sotilaan ammattia ei ole kutsuttu maailman vanhimmaks, mutta pistesijoilla se varmasti on. Kansainvälisyydessä sotilaat ovat myös varsin korkealla, pian kauppiaiden ja merenkulkijoiden jälkeen. Kautta aikojen tiedon hankinta ja oikean tilannekuvan saaminen ovat kiehtoneet sotilaita, koska ne on ymmärretty ammatissa menestymisen perustaksi.

Sotilas valmistautuu kohtaamaan vastustajansa ja toimimaan yhdessä liittolaisensa kanssa. Vihamielisyyttä kumpaankaan suhteeseen ei tarvitse liittyä. Eurooppalaisen ritariajan myötä sotilaskunniasta tuli tärkeä periaate, kun ammattisotilaat huomasivat taistelevansa toisiaan vastaan oman kuninkaansa tai muun palkan maksajan puolesta, ei henkilökohtaisen vihan vuoksi. Kunniakäsitys ei nojannut yksisilmäisesti voittoihin, vaan oikeaksi koettuun toimintaan, jossa niin omalla kuin vastapuolen ihmisarvolla oli merkityksensä.

Ymmärtääkseen 1800-luvun alun hengen ja sotilaiden perinteisen kunniakäsityksen kannattaa vilkaista mitä vänrikki Stool tarinoi Suomen sodan vihollisestamme kenraali Jakov Petrovitš Kulnevista:

*Syviä meihin haavoja vaikk' usein pisti peitsellään,
on rakas meille maineensa, kuin meidän oisi hän;
ei lippu niin eik' isänmaa voi veljeyttä vahvistaa välillä sotamiehien
kuin miehuus yhteinen.
Siis Kulneville hurraamme, ei usein mointa löytää voi;
jos vuodattikin vertamme, sen sota hälle soi.
Vihollinen jos olikin, sitähän mekin oltihin;
hän löi, kuin mekin, riemuissaan,
ken tuost' ois pahoillaan?*

Ensimmäinen sotilasasiamies akkreditoitui Suomeen Ruotsista vuonna 1918. Sotilasasiamiestoiminta on palvellut virallisena tiedonhankinta- ja yhteydenpito-kanavana koko itsenäisyyden ajan. Moni Kadettikurssi 61:n ja 45. Merikadetti-

Omaleimainen sotilaallinen ajattelu syntyi toisen maailmansodan aikana, kun sovellettiin kansainvälistä osaamista Suomen oloihin. Välirauhan aikaisessa kuvassa seisovat Venäjällä opiskelleet Vilho-Petteri Nenonen ja marsalkka Mannerheim sekä Ranskassa oppinsa saanut Erik Heinrichs ja Englannissa rannikkotyökistökurssin käynyt Paavo Talvela. Takana seisoo kummimme, tuolloin III armeijakunnan operatiivisen toimiston päällikkö majuri Alpo Marttinen. Aseiden hajavarastointiin osallistuneena hän jatkoi sotilasuraansa Yhdysvalloissa. [Sotamuseo/Puolustusvoimat, Erkki Viitasalo 1941]

kurssin upseereista palveli myös niissä tehtävissä, osa myös syvemmällä tiedustelun maailmassa, josta julkisissa lähteissä kerrotaan vain välttämätön. Toinen syvälinen kosketuspinta ulkovaltoihin saatiin koulutusvaihdon kautta. Koulutus ulkomaille kohdistui kuitenkin harvoihin ja valittuihin. Jonkin verran oli suoria joukko-osastokontakteja lähinnä Ruotsiin. Sotilasurheilu oli myös oma suomalaisille avoin maailmansa – ja ainoa, jossa neuvostoliittolaisten kanssa pidettiin kahdenvälisiä yhteyksiä.

Kylmän sodan aikainen tasapainottelu idän ja lännen välissä oli nykykielellä haastavaa, ja niinpä YK-toiminta tarjosi Suomelle neutraalin ja tervetulleen mahdollisuuden pitää sotilasikkunaa auki muuhun maailmaan. YK:n rauhanturvatoiminnalla oli erityinen arvo, koska se antoi myös tavallisille reserviläisille mahdollisuuden arvioida suomalaista sotilasosaamista kansainväliseen tasoon. Yleensä itsearviointi osui yläkanttiin, mutta kotiin tuotu ja levinnyt viesti oli kuitenkin uskottava ja rohkaiseva: Me pystymme hoitamaan tonttimme.

Välttämättä sotilaiden luontevaa kansainvälistä kanssakäymistä ei katsota hyvällä. Erityisesti autoritaarisissa valtioissa kansainvälinen toiminta varataan poliitikoille ja diplomaateille ja sotilasdelegaatioidenkin joukossa pyörii poliittisesti luotettavia valvojia. Toisen maailmansodan jälkeinen aika oli tässä suhteessa Suomelle vaikea, koska erityisesti Neuvostoliitto valvoi voimakkaasti intressejään Suomessa. Se esimerkiksi viivästytti Suomen pääsyä Yhdistyneiden kansakuntien jäseneksi aina vuoden 1955 joulukuuhun asti. Kotimaassa sotilaisiin kohdistui poliittista epäluuloa, joka omana palvelusaikanamme näkyi eniten 70-luvun radikalismissa.

Sotilasasiamiesten toiminnalla on kaksi puolta, joista ilmeisimmin eroavat puolet ovat omien sotilasasiamiesten toiminta ulkomailla ja toisaalta taas ulkomaiden sotilasasiamiesten toiminta Suomessa. Kysymys on aina tiedon ja ymmärryksen hakemisesta, joka tehdään laillisia keinoja käyttäen. Pienenä maana Suomi on pyrkinyt antamaan kuvan hyvin hoidetusta ja osaavasta puolustuskyvystä, mutta ymmärtänyt aina, että valheen jäljet ovat lyhyet. Sen vuoksi on aina toimittu avoimesti salaten vain sen mikä turvallisuussyistä on salattava.

Kaikkien valtioiden lähetystöt eivät välttämättä pysyttele hyvien diplomaattisten käytäntöjen sisällä. Niiden henkilöstössä voi olla peitetehtävissä toimivia virkailijoita ja näkyvät sotilasasiamiehet toimivat sääntöjä noudattavina kilpinä. Olisihan esimerkiksi kätevää lähettää operatiivisiin tehtäviin valmistautuvia henkilöitä kulttuurisihteereiksi tai komentaa heidät vapaa-ajan kalastajiksi mittailemaan veden syvyyttä mairinnousurannalle. Kömpelö toiminta tuntuu helposti taakse jääneeltä elämältä, mutta käsittämättömän yksinkertaisiin hunaja-ansoihin ihmiset voivat edelleenkin hairautua ja kovin kummista paikoista sotilasasiamiehetkin saattavat yhä sieniään keräillä.

Meidän ikäluokkamme suhtautui varovaisesti kanssakäymiseen vieraiden valtioiden sotilaiden kanssa, silloin kun se ei tapahtunut urheilun, koulutuksen tai rauhanturvaamisen kehyksessä. Silti välillä jouduttiin väentämään asioita rautalangasta itselle ja muille, koska historian tajun puute on maailmalla yleinen vaiva.

Miten historian tajun puute vääristää tilannearvioita ja mihin se voi johtaa

Juha-Pekka Liikola

Olin aloittanut Kaartin Jääkärirykmentin komentajana vuoden 2000 vaihteessa ja kevätkausi oli ollut vauhdikas. Kesällä pääsin tutustumaan pääkaupunkivaruskunnan upseerielämän yhteen piirteeseen, cocktailkutsuihin, kun Ruotsin suurlähettiläs kutsui minutkin Tall Ships Racen kunniaksi järjestetylle vastaanotolle Ruotsin laivaston purjekoululaiva Gladanin kannelle Helsingissä Pakkahuoneen laiturilla.

Kauniin laivan kansi oli täynnä iloista puheensorinaa, kun USA:n ilmavoimasiames putkahti lasi kädessään eteeni ja esittäytyi. Kohteliaisuuksien jälkeen hän meni asiaan. *”Miksi mielestäsi te suomalaiset edelleen pidätte kiinni suuresta asevelvollisuusarmeijastanne. Eikö teidänkin olisi aika modernisoida armeijanne kuten kaikki muutkin tekevät?”* Hän teki työtään ja selvitti everstitason ajatuksia puolustusvoimissa.

Aloitin vastaukseni *”1300 kilometrillä yhteistä rajaa...”* kun hän keskeytti minut ylimielisesti todeten: *”Etkö ymmärrä, että olette Venäjän kanssa samalla puolella meidän kanssamme. Olette molemmat Naton ystävyysohjelman kumppaneitamme ja tulette pian molemmat liittymään Natoon!”*

Yritin perustella kantaani asevelvollisuudesta historiallamme ja kokemuksellamme Venäjästä, kun hän taas keskeytti minut, *”Maailma on muuttunut, eversti! Venäjä on ystävämme ja yhteinen vihollisemme on etelässä. Venäläisetkin tietävät tämän, eikö suomalainen eversti tiedä?”* Koska hänen äänensävynsä oli kaikkea muuta kuin ystävällinen, minunkin vieterini venähti ja tokaisin: *”Meillä on pitkä kokemus Venäjästä. Venäjä ei koskaan muutu. Teidän ystävyytenne on kuin pakkoavioliitto ja ero tulee nopeammin kuin uskotkaan!”*

Keskustelu loppui siihen. Amerikkalainen eversti tuijotti minua hetken aikoen sanoa jotain, mutta muutti mielensä, kääntyi kannoillaan ja häipyi kokkariyleisön vilinään. Jäin lasini kanssa yksin harmistuneena miettimään mitä tästä pitäisi ajatella ja koituuko heidän ykkösasiamiehensä suututtamisesta jotain seuraamuksia, kunnes päättelin, että jyrkkyyteni ja mielipiteeni näkyisi korkeintaan osana hänen viikkoraporttiaan. Se siitä! Lisää boolia mukiin ja tuttuja etsimään ja heitähän kannelta löytyi.

Kesällä 2014, siis 14 vuotta myöhemmin, Venäjä oli muuttunut rajusti Putinin astuttua valtaan. Venäjän yhteistyö Naton kanssa oli muisto vain. Hyökkäys

Tšetšeniaan ja sen sodan provosointi FSB:n toteuttamalla terrori-iskuilla Venäjällä 1999, hyökkäys Georgiaan 2008 ja viimeisenä vaan ei vähäisimpänä Krimin valtaaminen erikoisoperaatiolla 2014 sekä sisällissodan kaltaisen tilanteen kehittäminen itäisessä Ukrainassa olivat kehityksmerkkejä, joita olimme jo tuolloin saaneet todistaa. Pakkoavioliitto oli purkautunut, kuten olin ennustanut amerikkalaiselle everstille 14 vuotta aikaisemmin Gladanin kannella.

Toimin vuonna 2014 isäntänä Suomeen akkreditoitujen sotilasasiamiesten koontumisessa. Istuimme päivällisellä isossa pöydässä. Venäjän lähetystö oli lähettänyt majurin edustamaan, muut ykkösasiamiehensä. Minua vastapäätä istui Yhdysvaltain uusi ilmavoima-asiamies. Keskustelimme pääasiassa eläkkeelle jäämisestä, tuttuja kun olimme ja kun molemmat olimme jäämässä eläkkeelle saman vuoden aikana.

Sitten muistin hänen edeltäjänsä ja kysyin, sattuisiko eversti muistamaan tämän. Kyllä muisti ja sanoi vieläpä todennäköisesti tapaavansa hänet syksyllä Air Force Associationin kokouksessa. Pyysin viemään terveisiä Galadanin kannella tapaamaltaan itsepäiseltä suomalaiselta everstiltä. Sehän sopi, mutta *”mikä oli tämän pyynnön takana, what’s the stake?”*, hän kysyi. No, minä kerroin sanailumme ja totesin olleeni oikeassa Venäjän suhteen. Eversti purskahti raikuvaan nauruun ja hän lupasi aivan varmasti viedä terveiseni perille ja nimenomaan sen, että olin oikeassa.

En koskaan saanut tietää saiko entinen tiedustelija terveiseni, mutta kait hänkin on jo tuolloin ymmärtänyt tehdyn arviointivirheen. Selvästi näkyvissä olleet merkit tilanteen muuttumisesta eivät vuosiin riittäneet havahduttamaan länsimailmaa todellisuuteen. Siihen tarvittiin iso sota keskellä Eurooppaa.

Tämä on kokemukseni siitä, kuinka historian tajun puute vääristää tilannearvioita joskus hyvinkin vaarallisesti. Jos halutaan tonkia läheltä esimerkki siitä, miten toiveikas unelmointi konkretisoitui, ei tarvitse mennä Ruotsia kauemmas. Ruotsi ajoi maavoimansa alas 2009 nopeassa tahdissa uskomuksella, että he ehtivät tarvittaessa nostaa puolustuskykynsä 10 vuodessa tarvittavalle tasolle, jos siihen tulee tarvetta. Nyt tiedämme, ettei 10 vuotta ole riittänyt, vaikka yritystä on ollut.

Suhteet maailmalla voivat muuttua nopeasti ja usein se tapahtuu sykleissä. Toisessa maailmansodassa USA varusti Neuvostoliiton selviämään sodasta, mutta hetken päästä maat olivat vastakkain kylmässä sodassa. Vuosituhannen vaihteessa jenkkiupseeri ylisti minulle ystävyyttä venäläisten kanssa, mutta parikymmentä vuotta myöhemmin jenkki-aseteknologia oli tyrehtyttämässä Venäjän hyökkäystä Ukrainassa. Tätä kirjoitettaessa sykli on taas vienyt kohti suurvaltojen uusia diilejä, joista emme tiedä, koska niistä päätetään selkämme takana tai päittemme yli.

Jotkin asiat tapahtuvat nopeasti ja toiset hitaasti. Yleensä purkaminen on hyvin nopeaa, mutta rakentaminen taas on perin hidasta. Olisi hölmöä jättää tilaisuus käyttämättä, kun sellainen tarjoutuu, mutta yhtä hölmöä olisi uskoa maailman yhäkkinä muuttuneen kokonaan uudeksi. Historian taju auttaa tunnistamaan kulloisetkin virtaukset ja rohkaisee jättämään varauuskäynnin avoimeksi maailmanmenon pyörteiden varalta.

RAUHANTURVAAJASTA NATON JÄSENEKSI

Juha Kilpiä

Kadettikurssimme aktiivipalvelusvuosien aikana ja etenkin niiden jälkeen kansainvälinen toimintaympäristö on ollut myllerrysten kourissa. Kylmän sodan aikaisesta vastakkainasettelusta on välivaiheiden jälkeen palattu tavallaan lähtöruutuun ja rajanaapurimme Venäjän toimien seurauksena Euroopassa on käyty valtioiden välistä sotaa. Sen seurauksena rauhanturvaajana kunnostautunut Suomi on liittynyt läntiseen sotilasliittoon Natoon ja solminut tiiviin sotilaallisen yhteistyön tarjoavan sopimuksen Yhdysvaltojen kanssa.

Tämä kirjoitus perustuu havaintoihini palveltuani neljästäkymmenestä virkavuodesta noin kymmenen vuoden ajan kansainvälisissä tehtävissä taktisen, operatiivisen ja strategisen johtamisen tasoilla niin Suomessa kuin ulkomailla. Palvelukseni ulkomailla alkoi hyppynä tuntemattomaan, kun vuoden 1981 kevättalvella kävin USA:n armeijan Ranger-kurssin. Urani päättyi ulkomailla vuonna 2013 tarkkailijaoperaatio UNTSO:n johtajana YK:n apulaispääsihteerin virassa. Siinä välissä palvelusaikaani sisältyy viisi rauhanturvaoperaatiota ja kahdeksan päällikkö- ja komentajatehtävää.

Arvelen kuuluvani siihen rauhanturvaajaveteraanien pääjoukkoon, joka on ilmoittanut tärkeimmiksi motiiveikseen halun tehdä jotain merkityksellistä tehtävälueella ja samalla kehittyä myös omassa ammatissa. Rauhanturvatehtävät antoivat siihen etenkin palvelusuran alkupuolella ainutlaatuisen mahdollisuuden, joskin monet meistä huomasivat hakeutumisvaiheessa olevansa joukko-osastoissamme korvaamattomia eikä siten ulkomaille irrotettavissa. Takavuosina osaa upseereista innosti myös verovapaan auton hankinta, reserviläisten hakeutumispiikit puolestaan ajoittuivat yleensä huonon työllisyystilanteen jaksoihin.

Suomalais-amerikkalaista kylmän sodan aikaista opiskelijavaihtoa. Ranger Kilpiä valmistautuu partioon Appalakkien vuoristossa Camp Frank D. Merrillissä maaliskuussa 1981. Tulivoiman tekee M-60 ”kevyt” konekivääri. [Juha Kilpiä]

Keskityn vain osaan puolustusvoimien kansainvälisestä toiminnasta eli kansainväliseen sotilaalliseen rauhanturvaamiseen ja kriisinhallintaan. Vaikka kadettikurssimme osallistui lukuisiin YK:n rauhanturvaoperaatioihin merkittävässäkin komento- ja johtotehtävissä, kertomani painopiste on eurooppalaisessa kriisinhallinnassa. Sillä on ollut eniten vaikutusta puolustusvoimien kehittämisessä vastaamaan nykyajan kriisiympäristön teknisiä ja taktisia vaatimuksia sekä valmistautumisessa Naton täysjäsenyyteen.

Moninaisten kansainvälisten puolustusaloitteiden keskellä unohdetaan usein, että jokaisella maalla on vain yhdet puolustusvoimat, joiden käytöstä päätetään kansallisilla poliittisilla päätöksillä. Sen suhteen merkittävä linjaus oli aikanaan se, että Suomi ei lähtenyt seuraamaan läntisen naapurimaamme esimerkkiä ja keskittymään pelkästään kriisinhallintaan ja ulkomaan operaatioihin. Jälkikäteen arvioituna väärään tulevaisuusennusteeseen perustuen Ruotsi ajoi maavoimiensa suorituskyvyn lähelle nollaa eikä sen nostaminen edes ennalleen ole ollut helppoa. Suomea pidettiin sotilasasiamiespiireissä vielä 2000-luvullakin kummajaisena, laajaan reserviin turvautuvana kylmän sodan ulkomuseona. Siitä paineesta huolimatta kansallinen puolustus on säilynyt meillä puolustusvoimien ykköstehtävänä koko ajan.

Sotilasuramme aikana painotettiin aina yhtä keskeistä periaatetta: *Pidä tehtävä kirkkaana mielessä ja tarvittaessa ota se itselle*. Uskon vahvasti, että ikäpolvemme ammattisotilaille ei ollut hetkeäkään epäselvää, että puolustusvalmiutta ylläpidettiin Venäjän muodostaman epävarmuuden vuoksi. Tosin meilläkin on menty viime vuosiin asti eteenpäin säilyttäen perustoimintakyky hieman horjahdellen. Viimeaikojen mittavat panostukset sotilaallisen puolustuskyvyn kehittämiseen kertovat myös menneiden vuosikymmenten puutelistojen pituudesta, eivät pelkästään muuttuneesta uhkakuvasta.

Resurssipaineista huolimatta suomalaiset onnistuivat seuraamaan aikaansa ja kykenivät päätehtävän ohella osallistumaan aktiivisesti myös eurooppalaisen sotilaallisen kriisinhallinnan kehittämistyöhön. On sitten toinen kysymys, kuinka hyvin ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden lähentymisestä johtuvat kriisinhallinnan ja kotimaan puolustuksen synergiaedut tiedostettiin ja käytettiin hyväksi.

Toimintaympäristön muutos vaikuttaa kenttäoperaatioihin

Erään määritelmän mukaan kriisillä ymmärretään ihmisen tai organisaation kohtaamaa uutta tilannetta, jossa aiemmin opitut keinot ratkaista ongelma eivät välttämättä enää toimi. Näin on tapahtunut kylmän sodan jälkeisinä vuosina useaan otteeseen. Kansainvälinen yhteistyö on monipuolistunut ja kenttäoperaatioissakin on jouduttu uusien todellisuuksien eteen.

Kylmän sodan aikana Suomen oli sotilaallisesti liittoutumattomana ja oman näköisensä puolueettomana maana luontevaa toimia rauhanvälittäjänä. Samoista syistä oli helppoa osallistua YK:n puitteissa hyväksyttyihin rauhanturvaoperaatioihin, joiden tehtävänä yleensä oli aselevon tai tulitaukolinjojen valvonta. Näissä perinteisissä YK-operaatioissa, kuten esimerkiksi UNIFIL:ssä Libanonissa ja UNDOF:ssa Golanilla, kehitettiin aina pataljoonatasolle saakka kyseisiin oloihin ja tehtäviin soveltuvaa rauhanturvaamistaktiikkaa. Siihen yhdistyi pyrkimys paikallisten olojen ymmärtämiseen ja hyvien suhteiden ylläpitämiseen sekä puolueeton, rauhallinen ja minimaaliseen voimankäyttöön pyrkivä toimintatapa.

Rauhanturvajoukkomme muodostuivat noin 90 prosenttisesti reserviläisistä, joiden rekrytoinnissa kiinnitettiin huomiota myös heidän siviiliammattitaitoonsa. Laaja käytännön osaaminen tuki joukon omaa huollollista omavaraisuutta ja sa-

malla tuen antamista paikalliselle väestölle. Tavanomaisin vuoden palvelusaika takasi joukon hyvän sisäisen taitotason sekä perehtyneisyyden toiminta-alueen oloihin ja ihmisiin. Niiden vahvuuksien avulla luotiin välttämättömiä, luottamusta lisääviä kontakteja paikallisiin johtajiin ja väestöön.

Suomella olikin 2000-luvulle tultaessa vankka ja kansainvälisesti arvostettu YK-osaaminen. Sitä oli kertynyt sekä kenttäoperaatioista että aktiivisen osallistumisen myötä avautuneissa korkean tason johtajatehtävistä. Ainakin omasta mielestämme olimme rauhanturvaamisen suurvalta.

Kylmän sodan jälkeen 1990-luvun puolivälissä toimintaympäristössä tapahtui merkittävä muutos ja sen seurauksena vaativimpien operaatioiden toimeenpano siirtyi YK:lta Natolle. Konfliktit olivat nyt pääosin valtioiden sisäisiä ja niissä kaikki sotivat toisiaan vastaan. Ei ollut rauhaa, jota turvata eikä osapuolia, joiden kanssa sopia asioista. Uusi tilanne konkretisoitui Balkanilla ja Afrikassa. Huomattiin, että vaikka perinteisten rauhanturvaoperaatioiden periaatteet olivat lähtökohdiltaan toimivia myös entistä moniulotteisemmassa kriisiympäristössä, YK-rauhanturvaamisen keinovalikoima ei enää riittänyt. Puolueettomaan läsnäoloon yhdistynyt asioihin puuttumattomuus ja pelkkä raportointi ei enää auttanut hajonneiden valtioiden sisäisissä kriiseissä.

Balkanin tapahtumat olivat erityisen kova testi YK:n ohella myös eurooppalaiselle kyvyille hoitaa oman alueensa kriisejä. Ilman amerikkalaisten tukea siinä pärjät-

Suomen komppania (YKSK) Suezillä 1957. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

tiin huonosti. Toimintaympäristön muutoksella oli myös kansallisia vaikutuksia. Suomessakin alettiin vähitellen tiedostaa, että ennen sodanjulistusta ja liikekannallepanoa saatetaan elää pitkiäkin aikoja kriisin harmaassa vaiheessa, joka edellyttää operatiivisen ketteryuden lisäksi toimivaltuuksien ja voimankäyttösääntöjen määrittelyä.

Uudistamista vaati sekä itse toiminta kentällä että myös tapa valmistautua operaatioihin. Vähitellen rauhanturvaamisesta siirryttiin terävämpään ja kokonaisvaltaisempaan kriisinhallintaan, missä sotilaiden päätehtävä on turvallisen toimintaympäristön luominen ja ylläpito. Siihen ei päästä ilman kriisinhallintajoukon uskottavuutta, joka syntyy sotilasjoukon todennetuista suorituskyvyyistä ja kyvystä käyttää niitä. Rauhanturvajoukoilta alettiinkin edellyttää laatua määrän sijaan. Valmiuden ylläpidossa kohdattiin vanhat tutut kehittämiskohteet: joukkorekisterit ja nopean toiminnan kyky.

Uuden tilanteen vaikutusta joukkojen valvonta- ja taistelukykyyn sekä etenkin valmiuteen käyttää aseellista voimaa jouduttiin pohtimaan perusteellisesti Suomessakin. Tähän liittyvässä julkisessa keskustelussa tuli harvemmin esille se, että voimaa ei aina ole järkevää käyttää, vaikka siihen olisikin mahdollisuus. Toinen esillä ollut kysymys oli se, että uudessa toimintaympäristössä rauhanturvaajista voi tulla kriisin osapuoli ja kohde, kuten myöhemmin tapahtui Afganistanissa.

Muutosta kuvaa hyvin esimerkiksi se, että Libanonissa YK-operaatiossa oli useita tapauksia missä suomalaisten tukikohtiin tunkeuduttiin. Tilanteita ei viety voiman käytön osalta loppuun asti ja rauhanturvaajat joutuivat muutaman kerran panttivangeiksikin. Tilanteet selvitettiin joskus pitkiksikin venyneiden neuvotteluiden avulla. Afganistanissa Nato-operaatiossa vastaavassa tilanteessa hyökkäys tukikohtaan estettiin kiivaan tulitaistelun jälkeen.

Kokonaisvaltainen kriisinhallinta tarkoitti pelkistettynä sitä, että kansainvälisen yhteisön poliittiset sekä turvallisuuteen, hyvään hallintoon ja kehitykseen tähtäävät toimet pyrittiin saamaan yhteiseen päämäärään tähtääväksi kokonaisuudeksi. Tavoite on hyvä ja kannatettava, eikä suomalaisilla ole ollut vaikeuksia sen ymmärtämisessä kokonaisuomaanpuolustukseemme liittyvän tiiviin viranomaisyhteistyön pohjalta. Sen sijaan erilaisista lähtökohdista toimivien kansainvälisten organisaatioiden yhteistyö on usein kangerrellut. Se tuntuu toimivan, jos yhteistyön arvioidaan palvelevan organisaation omaa etua.

Valtioilla voi olla omia piilotavoitteitaan ja yksityiseltä sektorilta rahoituksensa keräävät toimijat saattavat olla kilpailijoita keskenään. Haasteita on myös kansain-

välisen organisaatioiden sisällä. Esimerkki tästä on ehkä kaikkein monipuolisimmat valmiudet rakentanut YK. Sisäisestä koordinaatiosta, puhumattakaan kokonaisjohtamisesta ei juuri haluta kuulla, mutta sisäinen yhteistyö voi kuitenkin valvutuneiden johtajien ansiosta silti toimia.

Suomi mukana eurooppalaisen kriisinhallinnan kehittämisessä

Toimintaympäristön muutos johti Suomessa kansainvälisen vuorovaikutuksen laajenemiseen ja monipuolistumiseen. Pohjoismaiden rauhanturvaajien koulutusyhteistyö on YK:n puitteissa ollut vuosia esimerkki menestyksekkäästä ja resursseja tehokkaasti hyödyntävästä valtioiden välisestä yhteistyöstä. Suomi on ollut siinä aktiivisesti mukana erityisesti tarkkailijoiden kouluttajana. Vaikka toimintaa on poliittisesti haluttu tiivistää ja laajentaa myös muille aloille, jäi siitä käteen vuosien saatossa hyvin vähän konkretiaa. Viimevuosien jatkuva ”entisestään tiivistynyt” kriisinhallintatyö Ruotsin kanssa ja lopulta kaikkien pohjoismaiden Nato-jäsenyys on muuttanut tilannetta ratkaisevasti ja mahdollistaa nyt syvällisen sotilaallisen yhteistyön.

Nato on lähes kaikille EU:n jäsenvaltioille ensisijainen toimintavalmista sotilaallista turvallisuutta tuottava organisaatio, EU puolestaan rakentaa poliittista ja taloudellista turvallisuutta sekä kehittää suorituskykyä. Euroopan unionin taustalle jäävään rooliin vaikuttavat resurssien rajallisuuden lisäksi muun muassa puolustusteollisuuden kilpailu sekä eurooppalaisten valtioiden johtajuusvaje ja kyvyttömyys päästä yhteisymmärrykseen tiukoissa tilanteissa. Seuraukset näkyivät aikanaan Balkanin kriiseissä ja nyt Ukrainassa.

Suomelle Naton rauhankumppanuus ja sen suunnittelu- ja arviointijärjestelmä ovat olleet sotilaallisen suorituskyvyn kehittämisen keskiössä. Ne tarjosivat tehokkaan verkostoitumisen sekä systemaattisen mallin kriisinhallinnan ja kansallisen puolustuksen uudistuksiin. Standardeja, menettelytapoja, harjoituksia ja joukkojen arviointijärjestelmiä on vuosien saatossa sulautettu omiin järjestelmiimme. Tuloksiakin saatiin ja keskeiset suorituskykymme hyväksyttiin varsin pian Nato-yhteensopiviksi, osa korkeimmalla tasolla.

Oma vääntönsä käytiin ohjesääntörintamalla. Yhtymätason johtamisprosesseissa haluttiin pitää pilkulleen kiinni suomalaisista käytännöistä, sillä pelättiin oman aktiivisen, joustavan ja resursseja tehokkaasti käyttävän toimintatavan menettämistä.

Osin tunnepitoinenkin keskustelu loppui siihen, että puolustusvoimain komentaja käski kääntää Naton käyttämät ohjesäännöt suomeksi ja ottaa niiden esikuntaprosessi käyttöön.

Naton ja EU:n kriisinhallintaoperaatioissa oltiin mukana kokoomme nähden isolla panoksella aktiivisen ja luotettavan kumppanin tavoin. Pehmeiden arvojen politiikan myötä profiloiduimme siviili-sotilasyhteistyön osaajaksi ja puolestapuhujaksi. Sille oli toisaalta operaatioiden luonteen vuoksi myös tilausta. Sotilaallisesti tärkeämpää oli se, että operaatioissa perehdyttiin johtamiseen ja Suomi osoitti niihin edistyneitä yhtymätason viesti- ja johtamisjärjestelmäratkaisuja.

Nykyisen tiiviin kahdenvälisen puolustusyhteistyön pohja brittien ja amerikkalaisten kanssa luotiin aikanaan IFOR/SFOR- ja KFOR-operaatioissa Bosniassa ja Kosovossa. Suomen arvostettua asemaa kuvasi hyvin se, että olimme aikanaan mukana eturivin rauhankumppaneille tarkoitetussa Naton laajennettujen mahdollisuuksien kumppanuusyhteistyössä ja joukkomme osallistuivat Naton nopean toiminnan joukkoja täydentäviin valmiusvuoroihin. Sitä kautta pystyimme pääsemään sisälle parhaiden joukkojen suoritevaatimuksiin ja niiden testaamiseen.

Naton sotilaskomitean kumppanuuskokoonpanossa toteutetut kokoukset Brysselissä sallivat kriisinhallintaoperaatioihin liittyvän tiedon vaihdon ja osallistumisen päätösten muotoiluun. Innokkaimmat jopa totesivat, että Suomi on de facto Naton jäsen. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä artikla 5:n mukaiset asiat olivat luonnollisesti täysin yhteistyön ulkopuolella. Vuoden 2023 Nato-jäsenyyden hyväksymisen nopeus kertoo kuitenkin siitä, että valmiuksia oli luotu ja sotilasteknisesti asiat oli vuosien aikana valmisteltu erittäin hyvin. Niinpä normaalisti pitkäkestoiseen hakuprosessiin ei ollut tarvetta.

Euroopan unionin jäsenenä Suomi on osallistunut aktiivisesti operaatioihin Bosniassa ja Afrikassa. Mukana vuonna 2011 oli ensimmäistä kertaa myös merivoimien osasto miinalaiva Pohjanmaalla Somalian rannikolla. Euroopan Unionin taisteluosastojen valmiusvuoroihin olemme osallistuneet alusta alkaen siitä huolimatta, että niiden käyttämättömyys on aiheuttanut kriittistäkin keskustelua. Osallistumista puolsi valmiusvuorojen tarjoama hyvä alusta yhteistyölle ja koulutukselle.

Vaikka Suomessa poliittisista syistä haluttiin tuoda esille Euroopan unionin turvallisuutta tuova vaikutus, siihen ei kotimaan sotilaallisen puolustuksen näkökulmasta ollut suuremmin katetta. EU:n operaatiot keskittyivät alueen ulkopuolella tapahtuvaan kriisinhallintaan. Brysselin sotilaskomitean kokouksissa istuessa tuli selvästi esille, että lähes samoista jäsenvaltioista riippumatta Nato ja EU ovat kuitenkin erilliset organisaatiot.

Pääosa Naton jäsenistä ei halunnut Naton rinnalle kaksinkertaisia, kustannuksia lisääviä johtamis- ja muita järjestelmiä. Voimakkaimmin tätä suuntausta ajoi britit, ranskalaiset puolestaan halusivat kehittää innokkaasti EU:n puolustusta. Käsitys vahvistui yhteistoimintakokouksissa, jossa pääosa aikaa käytettiin kohteliaisuuksien jakamiseen ilman sen suurempaa käytännön konkretiaa.

Jäsenvaltioiden poliittiset ambitiot näkyivät EU-operaatioiden perustamisessa. Ikävänä esimerkkinä siitä toimii vuonna 2008 perustettu EUFOR TCHAD/RCA-operaatio. Vuoden mittaiseksi tarkoitettu ja sillanpääoperaatioksi mainittu hanke perustettiin pitkän kaavan mukaan Ranskan voimakkaalla tuella, kun luonnollinen ratkaisu olisi ollut EU:n taisteluosaston käyttö. Liikkeelle lähdettiin vajaavahvaisena ja operaatioalueella kohdattiinkin suuria huollollisia ongelmia. Lopulliset tarkoituksetperät jäivät hämäräksi eikä paikallisetkaan osanneet nähdä eroa Euroopan unionin ja alueella jo olevien Ranskan kansallisten joukkojen välillä. Lopputulos ei ollut hyvä sen enempää Ranskan kuin Euroopan unioninkaan kannalta.

Suomen Nato-optio eli pitkään eräänlaisena suomettumisen ajan jatkumona. Sitä analysoitiin vuosien saatossa useissa selvityksissä. Poliittisen arvioinnin lopputuloksena aina vuoden 2023 jäsenyyshakemuksen jättämiseen saakka oli, ettei optio aiheuta toimenpiteitä suuntaan eikä toiseen. Perusteena oli käsitys, että yhteisriip-

Joukkojen hallintaa Kosovossa. [Juha Kilpiä]

puvuuden ja taloudellisen integraation myötä valtioiden väliset aseelliset konfliktit Euroopassa ovat epätodennäköisiä. Tärkeämpää oli sen vuoksi keskittyä muihin ihmisten hyvinvointia uhkaaviin tekijöihin.

Toiseenkin johtopäätökseen olisi perustellusti voinut päätyä, mutta demokraattisen päätöksenteon järjestelmä uskoi toiveisiinsa. Poliittinen johto teki linjaukset ja päätökset. Sotilaiden tehtävä oli olla mukana päätösten valmistelussa, antaa asiantuntijalausunnat ja toimia sen jälkeen poliittisen johdon antamien suuntaviivojen puitteissa. Naton osalta se tarkoitti varmistumista siitä, että teknisesti ei ollut estettä option lunastamiseen.

Uudet järjestelyt kotimaassa, keskitetäänkö vai hajautetaanko osaamista?

Suomessa julkisen keskustelun kestoaiheita ovat läpi vuosien olleet rauhanturvaoperaatioiden valtuutus ja tehtävä eli mandaatti, voimakäytön laajuus sekä operaation vaarallisuus ja siihen liittyvä tappioriski. Työmarkkinallisen osansa keskusteluun on säännöllisesti tuonut myös Upseeriliitto vaatien ”aitoja neuvotteluita” eli parempia palvelussuhteen ehtoja ja maksettavia korvauksia.

Taustalla ovat vaikuttaneet vaihtelevat näkemykset YK:n roolista kansainvälisenä toimijana, aiempi negatiivisia tunteita herättänyt suhde puolustusliitto Natoon ja ylipäättään kysymys sotilaiden toiminnasta ulkomailla. Vieläkin keskustellaan siitä pitääkö ulkomaan palvelus olla sotilaille pakollista vai ei. Kirjoittajan mielestä ammattisotilaiden osalta ulkomaan lakisääteisten tehtävien pitää olla osa normaalia henkilöstösuunnittelua. Reserviläisten osalta asia on toinen, mutta toisaalta heistäkin tulee valmius- ja palvelussitoumuksen allekirjoittamisen jälkeen palkattua henkilöstöä.

Palvelussuhteen ehtojen täytyy olla kannustavia, jotta töihin tulijoita riittää. Silti ratkaistavaksi jää joitakin joukkotuotantoon ja valmiuteen liittyviä perushaasteita; mitkä joukot koulutetaan ja varustetaan ulkomaan palvelukseen sopiviksi, miten koulutettujen joukkojen sijoitukset kestävät koossa ja miten laajaan reserviin perustuva armeija ja etenkin maavoimat taipuu nopeisiin tilanteisiin ja harmaan vaiheen haasteisiin.

Vaikka osaan kysymyksistä ei ole saatu täyttä selvyyttä vielä tätä kirjoitettaessaan, osaan on vuosien saatossa jouduttu ottamaan kantaa myös lainsäädännöllisiin toimiin. Vuoden 1995 joulukuussa uudistettu rauhanturvalaki salli itsepuolustusta

laajemman voiman käytön ja osallistumisen Naton ensimmäiseen kriisinhallinta-operaatioon Bosniassa. Vuonna 2006 päivitetty laki vakiinnutti kriisinhallintaterrorismistön ja toi lisää joustavuutta niin, että poikkeustilanteissa toimintaan voidaan osallistua ilman YK:n mandaattia ja toimeenpanijana voi olla YK:n ohella muukin kansainvälinen järjestö.

Myös kotimaisen päätöksenteon järjestelyjä on jouduttu miettimään. Operaatioiden käytännön toteutuksen pitkäjänteinen suunnittelu on konfliktien luonteen takia haasteellista. Tarvittavia suorituskykyjä on usein vaikea ennakoida eikä kansallisesti haluta sitoutua mihinkään liian aikaisessa vaiheessa. Ongelmaan pyrittiin vastaamaan kansainvälisten joukkojen poolilla, josta olisi voitu ostoslistamaisesti valita kulloinkin tarvittavat joukot. Joukkojen viime hetken kokoonpanomuutoksia tämäkään ei täysin poistanut.

Poliittisen päätöksenteon vaatima aika aiheuttaa lähes aina kiireen toteuttajaportaatissa. Kiireeseen varauduttiin hyvällä ennakkoinnilla ja osallistumalla nopean toiminnan valmiuteen. Valmiusjoukkojen käyttö operatiivisiin tehtäviin on valitettavasti osoittautunut kaikille kansainvälisille organisaatioille lähes mahdottomaksi suoritukseksi. Toisaalta joukkojen hitaammallakaan perustamismenettelyllä suomalaiset eivät ole myöhästyneet. Tässä näkyy suomalaisen järjestelmän vahvuuksia; pystytään päätöksen tekoon, käytännön tason toimijoilla on oma-aloitteisuutta ja sovituista asioista pidetään kiinni. On myös tärkeää, että vaikeuksien edessä ei ole tehty hätiköityjä päätöksiä esimerkiksi operaatiosta vetäytymiseksi. Nämä tekijät ovat osaltaan vahvistaneet kansainvälisesti uskottavan ja luotettavan kumppanin mainettamme.

Suomessa rauhanturvaaminen oli alkuvuosina yksityiskohtiin menevässä poliittisessa ohjauksessa, johtosuhde kulki suoraan puolustusministeriöstä Niinisalon YK Koulutuskeskukseen. Sen seurauksena puolustusvoimissa rauhanturvaaminen nähtiin joidenkin mielestä sisäpiirin toimintana, harvojen harrastuksena ja kansallisen puolustuksen resurssija toimintaa häiritsevänä erillisenä toimintona.

Kansainvälisen toiminnan tehtävien ja volyymin räjähdysmäinen kasvu 1990-luvun puolivälissä aiheuttivat sen, että toimintaa oli tarjolla enemmän kuin tekijöitä. Etenkin koulutustapahtumien osalta tarvittiin kokonaisharkintaa. Saatu oppi on kyettävä hyödyntämään, sillä osaajien määrä on pienessä maassa aina rajallinen. Kävi myös ilmi, että jos tiettyjä asioita ei tehdä vähään aikaan, niin institutionaalinen muisti ja osaaminen katoavat organisaatiosta varsin nopeasti.

Toiminnan suunnittelua, johtamista ja koordinoitua varten pääesikuntaan perustettiin vuonna 1995 kansainvälinen osasto. Sen toimialueet kuvaavat hyvin kokonaisvaltaista ajattelua: yhteistoiminta Suomessa toimivien sotilasasiamiesten

kanssa, Eurooppalaisen kriisinhallinnan kehittäminen ja osallistuminen operaatioihin, Baltian eli käytännössä Viron tukemiseen liittyvät projektit sekä asevalvonta.

Luonnollinen jatkumo tälle oli vuoden 2001 laki, missä poliittinen ohjaus jäi edelleen ulko- ja puolustusministeriöille, mutta käytännön toteutus annettiin kokonaisuudessaan puolustusvoimien vastuulle. Pääesikunta johti ja sen alajohtoportaan ja käytännön toteuttajan toimi YK Koulutuskeskuksesta perustettu Puolustusvoimien Kansainvälinen Keskus.

Vuoden 2008 organisaatiouudistuksessa perustettiin Maavoimien Esikunta. Sen vastuulle siirrettiin myös maavoimien kansainväliset toiminnot täydentämään kokonaisvastuuta maavoimien operaatioista sekä joukkojen koulutuksellisen ja materiaalsen valmiuden ylläpidosta. Sen seurauksena rauhanturvajoukkojen tuottaminen, perustaminen ja ylläpito siirtyivät Puolustusvoimien Kansainväliseltä Keskuselta Porin Prikaatin vastuulle. Siihen valmistauduttiin jo 1990-luvun puolivälissä, kun Säkylässä alettiin kouluttaa varusmiehiä kansainvälisiin tehtäviin ja muodostaa sodan ajan kokoonpanoon kuuluvaa, kansainvälisiin tehtäviin soveltuvaa joukkokokoonpanoa. Tätä järjestelyä testattiin ensimmäisen kerran Kosovossa vuonna 1999 ja huomattiin, että osaaminen eikä etenkin elämäkokemus synny hetkessä. Vähän sitä ennen Utin Jääkärirykmentissä alettiin kehittää erikoisjoukkokoulutusta. Sitä on puolestaan testattu Afganistanin vaativassa ympäristössä. Sielläkin huomattiin, että kaikilta osin ei oltu ajan tasalla.

Edellä mainituilla toimilla kansainvälisten operaatioiden valmiuden luominen ja ylläpito sekä operaatioiden kotimaan johtaminen tulivat vähitellen luontevaksi osaksi maavoimien toimintaa ja lopulta vuoden 2008 alussa puolustusvoimien lakisääteiseksi tehtäväksi. Tätä täydensi vuoden 2017 muutos, missä kansainvälisen avun antaminen ja vastaanotto lisättiin puolustusvoimien tehtäväksi.

Nato-jäsenyyden myötä kansainvälisyys konkretisoituu ja laajenee entisestään. On kuitenkin luultavaa, että ihan jokaisen työtehtävään sillä ei ole edelleenkaan vaikutusta. Nato-integraatiossa on päästävä aivan toiselle tasolle kuin rauhankumppanina. Kotimaan puolustus on yhteensovittava osaksi liittokunnan puolustusta ja samalla on oltava hyvä valmius hankaliinkin ulkomaan operaatioihin. Kokonaisuus tulee vaatimaan paljon työtä tulevana vuosina, mutta samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että omat kansalliset vahvuutemme kyetään säilyttämään. Oleellista on, että kansallinen päätösvalta ”omasta tontistamme” ja päävastuu siitä on Natossakin suomalaisilla.

Kokemuksia kenttäoperaatioista

Seuraavat kokemukset Libanonista eivät sinällään ole ainutkertaisia. Samanlaisia havaintoja löytyy sekä Suomesta että ulkomailta: Ilman hereillä oloa päätehtävä unohdetaan ja organisaatiosta tulee nopeassakin rytmissä omaan hyvinvointiinsa keskittyvä joukko. Rauhanturvaoperaatiot eivät kuitenkaan sellaista salli. Niiden ympärivuorokautinen ja pitkäkestoinen luonne voi pahimmillaan johtaa ihmisten vammautumiseen tai kuolemaan, jos toimintavalmius menetetään ja käskyt ovat harkitsemattomia.

Henkilökohtaisella tasolla eniten ongelmia aiheuttaa se, ettei paikallisia oloja ja hätää kyetä kohtaamaan oikealla tavalla, vaan niiden annetaan vaikuttaa voimakkaasti tunteisiin ja mielen tasapainoon. Operaatiot eivät ole myöskään paikkoja, joihin paetaan henkilökohtaisia tai kotiongelmiä. Johtamisen osalta voi pelkistetysti todeta, että sellainen joukko kuin johtajat.

Monikansallisen organisaation johtamisen vaikeuskerroin on suurempi kuin kansallisen joukon kohdalla. Joukko kuuluu kansainvälisen johtajan operatiiviseen johtoon (OPCON, Operational Control), mutta erikseen ilmoitettujen rajoitteiden lisäksi käsitteen sisällöstäkin voi silti olla toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Toimintaan vaikuttavat kansalliset johtosuhteet ja intressit, minkä vuoksi iso osa komentajan ajasta menee asioiden koordinointiin, perusteleamiseen ja suostutteluun. Yhdistyneiden kansakuntien järjestelmä on tässä suhteessa aivan oma lukunsa byrokratioineen ja sisäisine valtapeleineen. Siitä huolimatta kansainväliset tehtävät ovat parhaimmillaan olleet mielenkiintoisia ja opettavia kokemuksia.

Pataljoonan komentajana perinteisessä YK:n rauhanturvaoperaatiossa

Jukka Haaksiala

Kiinnostukseni YK:n rauhanturvatehtäviin heräsi palvellessani kadettina ja kapteenikurssilla Tykistökoulussa Niinisalossa ja seuratessani tuolloin siellä sijainneessa YK Koulutuskeskuksessa annettavaa rauhanturvaajien koulutusta.

Ennen UNIFILin pataljoonan komentajan tehtävää aloitin YK-uran sotilastarkkailijana Lähi-Idässä 80-luvun puolivälissä. Sen jälkeen seurasivat opettajan tehtävät sotilastarkkailijakursseilla (UNMOC), esikuntatehtävät UNIFILin esikunnassa ja opettajan tehtävä esikuntaupseerikursseilla (UNSOC) Ruotsissa.

Minut määrättiin pataljoonan komentajaksi UNIFIL-operaatioon vuoden ajaksi 1999–2000. Ilmoittautuessani puolustusvoimain komentajalle, hän totesi, ettei pataljoona ole tällä hetkellä kunniaksi Suomen puolustusvoimille ja että komentajana teette asialle jotain. Ymmärsin mitä se jotain edellytti nähtyäni joltain osin pataljoonan toimintaa edellisellä komennuksella ja UNSOC:n opettajadelegaation tutustumismatkalla pataljoonassa muutama kuukausi aiemmin.

Suomi aloitti osallistumisen UNIFIL-operaatiossa 1982. Operaation mandaatti oli vaikea alusta alkaen, koska perinteisessä rauhanturvaoperaatiossa oli kaksi osapuolta ja YK joukot ovat tehtäviensä mukaisesti niiden välissä pitämässä osapuolet erillään toisistaan tulitaukosopimuksen mukaisesti. UNIFIL:ssä oli kuitenkin neljä osapuolta; viralliset Israel ja Libanon, joihin yhteydenpito oli sovittu sekä epäviralliset osapuolet; Israelin kontrolloima Etelä-Libanonin armeijaksi kutsuttu aseellinen joukko raja-alueella ja Hezbollah, islamilainen ääriliike, joka puolestaan ei ollut Libanonin hallituksen kontrollissa. Mandaatin mukaan yhteydenpito viime-mainittuihin ei ollut sallittua, mutta käytännössä asia oli hoidettava epävirallisesti. Tilanne oli haastava sekä mandaatin että virallisten osapuolten suhteen.

Operatiivinen tilanne vaihteli vuosien saatossa pitkistäkin rauhanomaisen rinnakkaiselon jaksoista aika ajoin puhjenneisiin sotiin osapuolten välillä. Myös pataljoonan toiminta mukautui omalla tavallaan kulloinkin vallitsevaan tilanteeseen. Operatiivisissa tapahtumissa oma tehtävä hoidettiin olosuhteiden vaatimalla tavalla, mutta pidempien rauhallisempien jaksojen aikana ei aina muistettu mikä joukko pataljoona oli, ketä se edusti ja mitä se edellytti sotilasorganisaatiolta. Minulle komentajana esimerkiksi sanottiin, ettei me mitään sotilaita eikä varsinkaan varusmiehiä olla, me olemme rauhanturvaajia. Tuli mieleeni kohta Tuntemattomasta sotilaasta: *”Asialliset hommat hoidetaan, muuten ollaan kuin Ellun kanat”*

Oman esimerkin ja toiminnan kautta pyrin saattamaan tilanteen sellaiseksi, että pataljoonan toiminta kestäisi kriittisen, ulkopuolisen tarkastuksen. Henkilöstön habitus ja esiintyminen sotilasarjoissa, valvonta-asemien ja muutenkin varusteiden ammattimainen kunnossapito olivat esimerkkejä heti nähtävistä asioista, jotka piti saada kuntoon. Taustalla oli koko ajan operatiivisen suorituskyvyn ylläpito.

Kiersin alusta alkaen valvonta-asemilla ja kävin henkilöstön kanssa keskusteluja ammattitaidosta ja perustelin, miksi tehtävät piti hoitaa asianmukaisesti esittämälläni tavoilla. Edellytin, että jokaisen rauhanturvaajan piti kyetä vartiossa ollessaan kertomaan tarkastajille tai vieraille tehtävänsä ja sen toteutus vaiheineen. Samoin partion lähtiessä ajoneuvoin tai jalkaisin sille piti antaa tehtävä tarkennuksineen

Amiraali Jubani Kaskeala, puolustusministeri Jan-Erik Enestam ja eversti Jukka Haaksiala menossa tarkastamaan suomalaista rauhanturvajoukkoa Libanonissa. [Jukka Haaksiala]

ennen lähtöä ja palatessa partion piti raportoida välittömästi. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä perusasioista, mitkä piti saada kuntoon ja käytäntöön.

Alkoholin nauttimiseen oli selvät säännöt. Sääntöjen noudattamisen tärkeydestä muistutin aika-ajoin, sillä olimme operatiivisessa tehtävässä ympäri vuorokauden, ja varusteisiin kuului aseita ja ampumatarvikkeita, joiden käsittelyn yhteydessä ei voinut olla alkoholin vaikutuksen alaisena. Valitettavasti jotkut eivät sitä sisäistäneet, jolloin asiaan piti puuttua kurinpidollisesti.

Ilmeisesti toimintani ei miellyttänyt joitakin toisenlaiseen työskentelytapaan totuneita rauhanturvaajia, sillä he aloittivat nimienkeruukampanjan saadakseen komentajan vaihdettua. Vihiä asiasta sain, kun pataljoonan diakoni tuli tapaamaan minua ja antamaan vanhempana rauhanturvaajana neuvoja, miten komentajan tehtävää pitäisi hoitaa. Olihan hän ollut rauhanturvaajana jo neljä kuukautta. Hän kertoi pataljoonan henkilöstön olevan ahdistuneita. Kysyin mikä heitä ahdisti. Vastaus oli, että komentaja on niin sotilaallinen ja tervehtii rauhanturvaajia, joiden pitää vastata komentajan tervehdykseen.

Johtamistapaani ja muutoinkin pataljoonan toimintaa kävivät tarkastamassa eduskunnan oikeusasiamies, pääesikunnan päällikkö ja monet muut eikä moitetta omasta tai pataljoonan toiminnasta tullut. Eikä myöskään nimienkeruukampanja johtanut selvitysten jälkeen mihinkään toimenpiteisiin.

Kantahenkilökunnan toimintaa pidän erittäin merkittävänä osana reserviläisistä kootun joukon johtamista. Heidän pitää omalla tasollaan toimia esimerkillisesti ja vaatia alaisiaan toimimaan tehtäviensä ja sotilasorganisaation periaatteiden mukaisesti. Ammattisotilas ei saa olla väärällä tavalla mukava esimies olemalla alaistensa vietävissä. Sellainen kostautuu ensimmäisessä vakavassa tilanteessa. Valitettavasti törmäsin myös joihinkin johtajaotteensa menettäneisiin kantahenkilökunnan jäseniin. Mielestäni esimies voi toki olla mukava, vaikka hoitaakin tehtävänsä asianmukaisesti.

Päiväkirjaa pidin joka päivä kirjaten joitakin kullekin päivälle sattuneita asioita. Muutaman kuukauden jälkeen olen merkinnyt edellä mainittuja ja monia muita tapahtumia muistellen, että enpä olisi etukäteen arvannut joskus vielä johtavani aikuisten lastentarhaa. Vuoden jälkeen saatoin hyvillä mielin luovuttaa seuraajalleni, en aikuisten lastentarhaa, vaan hyvin toimivan rauhanturvajoukon, josta Puolustusvoimat saattoi olla ylpeä.

Suomalaisella Rakentajaosastolla IFORIin

Juha Kilpiä

Jugoslaviassa vuosina 1991–1995 käyty sisällisota ja sen jälkihoito kuvaavat hyvin kriisinhallinnan pitkäkestoisuutta ja dynamiikkaa.

Slovenia ja Kroatia julistautuivat itsenäisiksi kesällä 1991. Siitä seurannut raaka ja verinen sisällissota levisi vuoden 1992 aikana vähitellen myös Bosnia-Herzegovinaan. Vaarana oli väkivaltaisuuksien leviäminen edelleen Makedoniaan, johon perustettiin poikkeuksellisen oikea-aikaisesti YK:n historian ensimmäinen ennaltaehkäisyyn perustuva rauhanturvajoukko. Siihen kuuluivat maan pohjois- ja länsirajaa vartioiva pohjoismainen pataljoona, sekä pääosillaan Skopjen lentokentälle asettunut yhdysvaltalaispataljoona. Tilanne vakiintui, joten operaatiota voidaan pitää menestyksenä.

Pelkistettynä Jugoslavian hajoamissodassa oli kysymys kolmen etnisen ryhmän, serbien, kroaattien ja bosniakkien (muslimien) välisestä jännitteestä Titon luomassa ja kovalla otteella koossa pitämässä valtiossa. Balkanin ruutitynnyrin

menneet vääryydet maksettiin puolin ja toisin takaisin korkojen kanssa. Aluetta ympäröivillä valtioilla ja niiden tukijoilla oli myös perinteisiä intressejä pelissä.

Kansainvälisellä poliittisella tasolla ei päästy yhteisymmärrykseen siitä mitä tilanteelle pitäisi tehdä, vaikka YK oli toiminut alueella sodan alusta alkaen eri kokoonpanoissa ja tehtävillä. Vuoden 1995 aikana kävi kuitenkin selväksi, etteivät YK:n keinot riittäneet tilanteen hallitsemiseen. YK:sta oli tullut sivusta seuraaja, aseellinen toiminta kävi yhä raemmaksi ja humanitaarinen katastrofi oli käsillä. Viimeinen pisara sietokyvyllä oli YK:n suoja-alueeksi julistamassa Srebrenicassa tapahtunut joukkomurha, missä YK-sotilaiden silmien alla tapettiin arvioiden mukaan 8 000 siviiliä.

Sen jälkeen asioihin puututtiin voimalla ilmaiskuin ja varsin suoraviivaisten neuvottelujen jälkeen solmittiin Daytonin rauhansopimus. Sen myötä YK luovutti Bosniassa vastuun Naton IFOR-operaatiolle (Implementation Force) vuoden 1995 lopussa. Sen perustehtävä oli valvoa Daytonin sopimuksen sotilaallista toimeenpanoa.

Sodan seurauksena Bosnian infrastruktuuri ja ihmiset olivat hajalla. Kansainväliselle yhteisölle syntyi paniikinomainen tarve auttaa ja alueelle tulvi sadoittain erilaisia organisaatiota omine tarkoituksiperineen. Kokonaisnäkemyistä uudesta suunnasta ei aidosti ollut ja varmin voittaja humanitaarisissa projekteissa tuntui olevan paikallinen mafia ja korruptio.

Sotilaallisen tehtävän keskeinen tekijä oli uskottavuus, osapuolille ei jätetty mitään epäselvää joukon kyvystä vastata haastamisiin. Naton johtamisjärjestelmän koko ketju kentältä Brysseliin otettiin käyttöön ja operaatioalueella maavoimia johti Naton nopean toiminnan armeijakunnan esikunta (ARRC, Allied Rapid Reaction Corps). Joukon kokonaisvahvuus Bosniassa oli noin 54 000 sotilasta. Se jakautui kolmeen divisioonaan. Suomalainen rakentajaosasto kuului Pohjoismais-puolalaiseen prikaatiin, joka puolestaan oli osa amerikkalaisen 1.Panssaridivisioonan rungolle muodostettua pohjoista divisioonaa (MND (N)). Sen kokonaisvahvuus oli noin 23 000 sotilasta. Kenttäkaupoissa myytävissä paidoissa luki motto: *”Failure is not an option”* – epäonnistuminen ei ole vaihtoehto.

Vuoden kuluttua IFOR luovutti operaation SFOR:lle (Stabilisation Force). Sen tehtävänä oli edelleen toimia pelotteena, mutta huomio kiinnittyi yhä enemmän olojen vakiinnuttamiseen. Operaation kokonaisvahvuus oli noin puolet IFORista ja EUFOR Althea-operaation ottaessa siltä vastuun vuoden 2004 lopussa se oli jo

pudonnut noin 7 000 sotilaaseen. Kentällä vastuualueet pysyivät samoina, mutta niistä vastasivat divisioonien sijaan taisteluosastot.

Suomi päätti osallistua Naton ensimmäiseen kriisinhallintaoperaatioon rakentajaosastolla. Käytännössä kyseessä oli hyvällä rakentamiskyvyllä varustettu pioneeripataljoona, mutta Suomen sisäpolitiikan herkässä Nato-ilmapiiirissä haluttiin välttää liian sotilaallisia termejä. Sen lisäksi että osallistuminen saavutti hyvän medianäkyvyyden, jouduimme miettimään mitä uusia elementtejä tilanne ja toimintakehys toisivat mukanaan.

Emme tienneet miten osapuolet tulisivat suhtautumaan uuteen toimijaan. Aseellisten hyökkäysten osalta varauduimme pahimpaan, mutta käytännössä massiivista operaatiota ei haastettu kunnolla kertaakaan. Sen sijaan arviomme miinojen ja liikenteen vaarallisuudesta osui oikeaan. Alkoholin liikakäytön tiedettiin aiempien kokemusten perusteella vaikuttavan heikentävästi operatiivisen valmiuden ylläpitoon ja olevan liian usein merkittävä myötävaikuttaja onnettomuuksiin ja hölmöilyihin.

Valmistelujen johtopäätöksenä todettiin, että vanhoilla YK-eväillä ei enää pärjätty. Joukon piti toimia ja näyttää ammattitaitoisilta sotilailta. Uudet vaatimukset edellyttivät entistä parempaa varustusta ja koulutusta, mutta ennen kaikkea yhteensopivuutta (interoperability) eli yhteisiä toimintamenetelmiä ja kykyä käyttää Nato-organisaation tiedustelu-, viesti- ja tulenkäyttöjärjestelmiä. Natoon kuulumattomana maana järjestelmiin sisälle pääsy ei ollut alussa ongelmatonta, mutta sitkeä yrittäminen toi vähitellen tuloksia.

Myös huollon järjestelyt erosivat YK:n vastaavista. Jokainen maa vastasi itse kustannuksista ja toteutus tapahtui lähtömaista toiminta-alueella ryhmitettyjen kansallisten tukielementtien (NSE, National Support Element) kautta. Niiden pohjoismainen kokonaisuus toimi Pécsin kaupungissa Unkarissa. Yleinen ja myöhemminkin vahvistunut kokemus oli, että huollon pitää olla perustamisvaiheessa mahdollisimman etupainoinen ja omavarainen.

Toimintaa kehitettiin myös omassa piirissä. Vaikka kyseessä oli rakentajajoukko, tavoitteena oli kyetä toimimaan tarvittaessa jalkaväen tapaan. Laajalla alueella liikkuminen edellytti hyvää tilannekuvaa ja viestijärjestelmää. Mukana oli ensi kertaa kansallinen tiedusteluyksikkö, yhtymän viestijärjestelmän osia ja kännyköiden käytön lähinnä esikunnan alueella mahdollistanut viestikontti. YK-operaatioissa tiedustelu (intelligence) oli kielletty sana ja toiminto, sen sijaan puhuttiin julkisen tiedon käsittelystä. Natossa puolestaan tiedustelu oli avainasemassa ja niinpä sitä alettiin hoitaa oikealla nimellä Suomen kansallisessa tiedusteluyksiköissä (NIC, National Intelligence Cell).

Tiedustelun kytkeminen kriisinhallintaoperaatioihin ei aina ollut yksinkertaista, kertoo kommodori Gustav Öller:

Kriisinhallintaoperaatioissa osallistuvilla joukoilla on tavallisesti mukanaan organiset tiedusteluosat, jotka edustavat lähinnä taktisen tason tiedustelua. Sotilaallisen kriisinhallinnan vaatimustaso kasvoi perinteistä rauhanturvaamista suuremmaksi epäsäännöllisten asejoukkojen ja terrorismin vaikutuksesta. Joukkojen suojan lisäämiseksi parannettiin tiedustelua ja tiedonvaihtoa. Näin Suomikin 1990-luvun puolivälissä alkoi asettaa vaativimpiin operaatioihin Balkanilla erityisiä tiedusteluyksiköitä ja kansallisen tiedusteluelimen (Finnish Intelligence Cell, FINIC). Balkanilla tämä kehittyi myöhemmin yhteispohjoismaiseksi tiedusteluelimeksi (NORDIC, Nordic Intelligence Cell), joka saavutti myönteistä tunnustusta niin operaation johdossa kuin kansainvälisessä tiedusteluyhteisössä.

Vuonna 2008 Ruotsi ja Suomi osallistuivat yhteisellä komppanialla Euroopan Unionin EUFOR Tchad/RCA kriisinhallintaoperaatioon, jolloin Balkanin kokemusten pohjalta lähetettiin myös bilateraalisella sopimuksella yhteinen tiedusteluelin. Tämän elimen ollessa suomalaisen upseerin johdossa tehtävässä eräässä isossa Tsadin kaupungissa se ilmoitettiin saapuessaan ohjeiden mukaisesti paikalliselle poliisipäällikölle. Poliisipäällikkö totesi hieman mietittyään, että ei heillä ole lupaa olla hänen kaupungissaan ja takavarikoi kaikki aseet, ajoneuvot ja viestivälineet sekä asetti henkilöstön arestiin hotellihuoneeseen ja ovelle aseistetut vartijat.

Tiedusteluelimen johtaja onnistui piilottamaan yhden kännykän, jolla hän sai soitettua Pariisiin operaatioesikunnassa toimivalle operaation suomalaiselle tiedustelupäällikölle ja Suomen kansalliselle vanhimmalle. Vapauttaminen vaatikin sitten neuvottelutoimenpiteitä joukon johdossa olevan ranskalaisen prikaatikenraalin (Force Commander) ja Tsadin ministerin välillä. Tapaus oli sitten myös Ruotsissa jopa iltapäivälehtien etusivulla ja operaation irlantilainen komentaja (Operations Commander) oli vähällä kieltää tiedusteluelimet kaikilta operaatioon osallistuvilta mailta.

Turvallisuuden osalta Bosniassa onnistuttiin hyvin. Tehtävät hoidettiin, mutta yksikään suomalainen ei loukkaantunut tai kuollut ensimmäisen vuoden aikana. Hyvään tulokseen päästiin kokeneella joukolla, hyvällä varustuksella, jatkuvalla koulutuksella ja turvallisuusmääräysten tinkimättömällä, sotilasarvoon katsomat-

Toiminta kentällä NATO-organisaatiossa alkoi IFOR-operaatiossa 1995–1996. Oikealla pohjoismaispuolalaisen prikaatin komentaja, tanskalainen prikaatikenraali Særmærk-Thomsen, Rakentajapataljoonan komentaja eversti Kilpiä ja prikaatin suomalainen, divisioonan amerikkalainen ja armeijakunnan britti pioneeriapäälliköt perehtymässä infrastruktuurin korjaukseen. [Juha Kilpiä]

tomalla noudattamisella. Kaikilla pohjoismailla ei mennyt yhtä hyvin, mieleen on pysyvästi jäänyt muistotilaisuus, missä keskellä paraatikenttää olivat seitsemän sotilaan arkut.

Suomen kontingentin vahvuudesta lähes kaikilla oli aiempaa YK-kokemusta, min-kä vuoksi haitallisimmista YK-perinteistä luopuminen ja alkoholin käytölle annetut tiukat rajat vaativat aluksi jämääkää johtamisotetta. Rautalangasta vääntämisen jälkeen asiat ymmärrettiin, mutta muutamalle asia ei sopinut ja he poistuivat ”kassan kautta”. Toiminnallisesti operaatio oli opettava, pioneeritoiminnan menetelmät ja välineet joutuivat todelliseen kenttätestiin. Rakennusalan ammattilaiset hallitsivat työnsä, heitä ei tarvinnut sillankorjauksessa tai tienrakennuksessa neuvoa. Sen sijaan kehittämiskokemuksia saatiin varsinkin miinanraivauksen alalla. Ne käytettiin myös hyödyksi ja Suomi on myöhemmin päässyt alan kehityksen eturiviin.

Vuoden 1998 alussa Rakentajapataljoonan komentajana aloittaneelle 60. kadettikurssin Juhani Kääriäiselle kävi selväksi, että rakentajajoukon tehtävät olivat pääosin tehdyt ja sen aika oli ohi. Kentältä lähteneessä aloitteessa todettiin, että Suomen maineen ja pataljoonan toiminnan uskottavuuden kannalta muutos oli vält-

tämätön. Pataljoonan organisaatio ei vastannut mahdollisia operatiivisia tehtäviä eikä sillä ollut omaa vastuualuetta. Operatiivisen suunnittelun kautta päädyttiinkin täysin uuteen organisaatioon ja henkilöstörakenteeseen ja niiden edellyttämään koulutukseen ja varustukseen.

Uusi operatiivinen tehtävä korosti entisestään tiedustelun tärkeyttä (HUMINT, ELINT), ilma- ja maatulenjohdon käyttötaitoa, CIMIC-operaatioiden käyttöä tiedustelun ja operaatioiden tukena sekä helikoptereiden käyttöä tulitukeen ja kuljetuksiin. Kaikki edellä oleva edellytti Nato-järjestelmän osaamista, yhteensopivuutta ja standardointia. Johtopäätöksenä oli myös se, että kotimaan puolustajan ja rauhanturvaajan koulutus eivät saa eriytyä. Niiden tulee tukea toisiaan ja koulutuksen ja harjoittelun kantava periaate on, niin taistelet kuin harjoittelet.

EU:n kriisinhallintaa Bosnia-Hertsegovinassa

Juha Kilpiä

EU:n ajatuksena oli vakauttaa olot kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan keinoin ja integroida Bosnia muuhun Eurooppaan. Kokonaisuutta koordinoi poliittisella tasolla EU:n korkea edustaja, jonka lisäksi alueella toimivat EU:n poliisi- ja tarkkailijaoperaatiot sekä komission delegaatio.

Sotilaallinen komponentti EUFOR Althea-operaatio jatkoi SFOR- operaation kaltaisella toimeksiannolla. Pienellä joukolla alueelle jäänyt Nato avusti maata puolustusreformin toteutuksessa ja pyrkimyksissä PfP- ja Nato-jäsenyyteen.

Suomi teki vuonna 2004 rohkean päätöksen ja ryhtyi Pohjoisen Taisteluosaston eli MNTF (N):n kehysvaltioksi. Se tarkoitti toiminnan kokonaiskoordinoointia, käytännön johtamista kentällä, johtamis- ja viestijärjestelmän rakentamista ja kaiken lisäksi Suomi osti amerikkalaisilta esikunta-alueen, ison suomalaisen varuskunnan kokoisen Tuzlan Camp Eagle Basen. Puolitoista kertaa Kosovon kokoisella vastuualueella taisteluosaston komentajan operatiivisessa johdossa oli noin 1 300 sotilasta 12 maasta, lisäksi kansallisessa johdossa tai paikalta palkattua henkilöstöä oli noin 800.

Althean muut taisteluosastot olivat alueella jo valmiina eli ne toimivat kuten aiemmin YK:n ja Naton vaihtaessa tehtäviä, vaihtoivat vain nimeä ja tunnuksia. Pohjoisen taisteluosaston esikunta ja joukot piti rakentaa uudelleen, sillä pääosa

Kansainvälisen sotilasjoukon yhteensopivuuden rakentamiseen on käytettävä paljon aikaa. Usein kielimuurin takana olevat suunnitelmat, käskyt ja niiden toteutus on ymmärrettävä samalla tavalla. Kuvassa EUFOR Althean Pohjoisen Taisteluosaston henkilöstöä johtamisharjoituksessa Serbian vastaisella rajalla Bijeljinaassa huhtikuussa 2005 [Juha Kilpiä]

SFORin taisteluosastosta poistui amerikkalaisten myötä alueelta. Operatiivisen haasteen aiheutti se, että jalkaväkirykymät jäivät kansallisten syitten takia IFOR/SFOR- operaatioiden aikaisiin tukikohtiin, osa vastualueen ulkopuolelle. Niinpä joukot olivat lännessä ja ongelmat 100–130 kilometrin päässä idässä.

Monikansallisen joukon tärkein ominaisuus on sisäinen koheesio. Esikunta rakennettiin yhteisen tekemisen, koulutuksen ja operatiivisen suunnittelun kautta. Operatiivisen toiminnan osalta käytettiin aikanaan Golanilla käyttämääni menetelmää, amerikkalaisten kanssa tehtiin asioita yhdessä, vierihoidossa, ennen vastuun vaihtoa. Ryhmittymisen ja vastuun vaihto ovat herkimpiä hetkiä, jos tulostuntoa aletaan haastaa. Kriisin osapuolten suhteen oli syytä olla hereillä, vaikka suhteessa ei tapahtunutkaan mitään poikkeuksellista.

Ryhmittyessämme alueelle sotilaallisesta ongelmasta oli jo siirrytty valtion sisäisten rakenteiden muodostamisen ongelmaan. Sitä hoidettiin parhaan kyvyn mukaan kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan keinoin. EU:n sotilasyksiköt tekivät aktiivisella otteella parhaansa, mutta ne eivät olleet sopivia työkaluja operaatioissa, joiden aiheena olivat luvattomat metsähakkuut ja polttoainekuljetukset, ihmislakuljetus ja organisoitu rikollisuus. Enemmän olisi tarvittu siviilialan osaajia, sanitarmityyppejä joukkoja ja mikä tärkeintä, paikallista omistajuutta.

Kannettu vesi ei pakottamalla pysy kaivossa kriisinhallintaoperaatiossakaan. Daytonin sopimuksella luotua valtiollista järjestelmää on kritisoitu perustellusti alusta alkaen. Nyt 30 vuotta sodan päättymisen jälkeen Bosnia ei edelleenkään ole toimiva valtio, eivätkä sen kolme etnistä ryhmää tule toimeen keskenään. Myös integroituminen Eurooppaan on kesken. Balkania vaivaa monen kriisialueen perusongelma - kyvyttömyys uudistumiseen, kaikkien katse on liikaa peruutuspeilissä. Sama ilmiö, ehkä vielä vakavampana on nähtävissä Lähi-idässä.

Toisenlaista kriisinhallintaa, CMI ja case ACEH

Kalle Liesinen

Yksin jätetyn sotilaallisen kriisinhallinnan ongelmaksi muodostuu usein poliittisen ratkaisun puute ja kankea siirtymä pysyvän rauhan tilaan. Yhtenä ratkaisuna ensin ETY-järjestön ja sitten Euroopan unionin piirissä kehitettiin 2000-luvun alussa siviilikriisinhallintaa. Aluksi se ymmärrettiin väärin sotilaallisen kriisinhallinnan korvaajana. Vähitellen siviilikriisinhallinnan rooli kuitenkin vakiintui, vaikka se pitkään saikin tehtäviä, jotka olisivat paremmin sopineet perinteisesti organisoituille sotilastarkkailijoille.

Siviilikriisinhallinnan kehittämisessä mukana olleet upseerit ajoivat voimakkaasti kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan ajatusta. Siinä rauhanprosessi nähtiin erilaisten toimijoiden osin päällekkäisenä, mutta ajallisesti eri vaiheisiin painottuvana jatkumona. Väkivalta lopetettaisiin sotilaallisen kriisinhallinnan voimin, toiminta suojattaisiin perinteisellä rauhanturvaamisella ja yhteiskunnan rauhantilaa rakennettaisiin siviilikriisinhallinnan keinoilla. Paluu täyteen rauhantilaan viimeisteltäisiin kehitysyhteistyön ja taloudellisten toimien avustamana. Ulkoiset auttajat tekisivät erikoistuneen työnsä oikea-aikaisesti ja osana suunniteltua kokonaisuutta. Kansainväliset organisaatiot luovuttaisivat vastuun toisilleen ja ennen kaikkea paikalliselle yhteiskunnalle loogisessa järjestyksessä ja heti kun se olisi mahdollista.

Päätettyään kautensa Tasavallan presidenttinä Martti Ahtisaari perusti ministeri Jaakko Iloniemen kanssa Crisis Management Initiative, CMI-nimellä tunnetun järjestön. Pohjaltaan se oli Martti Ahtisaaren kansainväliseen maineeseen nojautuva yksityisen diplomatian toimija. Korkean profiilin hiljainen joukko toimi välittäjänä asioissa, jotka olivat liian arkaluontoisia niin perinteiselle diplomatialle kuin toisaalta jo rahoituksensakin vuoksi näkyvää julkisuutta tavoitteleville kansalaisjärjestöille.

Presidentti Martti Ahtisaaren Indonesiaan neuvottelema Acehin rauha oli mes-tarinäyte kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan soveltamisesta. Syksyllä 2004 Gerakin Aceh Merdeka (GAM) -sissijärjestö tunnusteli suomalaisen Juha Christensenin avustuksella mahdollisuutta aloittaa neuvottelut Indonesian hallituksen kanssa. Tapaninpäivänä vuonna 2004 tapahtuneen Intian valtameren tsunamin jälkeen vapautusliikettään Tukholman Rinkebystä johtanut Acehin prinssi Hasan di Tiro vakuuttui lopullisesti siitä, että oli aika yrittää rauhaa uudemman kerran ja samaa tahtoa löytyi myös Indonesian silloiselta presidentiltä, kenraali Susilo Bambang Yudhoyonolta.

Crisis Management Initiative -järjestö organisoi Ahtisaaren johdolla ja ulkomi-nisteriön rahoituksella Helsingissä käydyt rauhanneuvottelut. Ahtisaaren välittä-män sopimuksen ydin oli sissien aseriisunta ja siihen liittynyt Indonesian armeijan taistelujoukkojen vetäytyminen alueelta. Ahtisaaren suunnitelman mukaan soti-laallisen kriisinhallinnan ja rauhanturvaamisen tehtävät jäivät Indonesian valtion asiaksi. Aseriisunta, sopimuksen toimenpanon valvonta ja siinä avustaminen an-nettiin Euroopan Unionin ja ASEAN-maiden yhteiselle organisaatiolle, jota johti hollantilainen diplomaatti Pieter Feith.

Suomalaisten osuus Acehin tarkkailuoperaatiossa (Aceh Monitoring Mission, AMM) oli 12 % vahvuudesta. Ylimmässä johdossa suomalaisia oli 30 %, ja aserii-sujista suomalaisten osuus oli peräti 35 %. Suomalaiset keskittyivät varmistamaan Ahtisaaren suunnitelman onnistumisen myös käytännössä. Erityisesti aseriisunnas-sa, mutta myös valvontaoperaatiossa evp-sotilailla oli merkittävä rooli. Jaakko Ok-sanen toimi koko operaation varajohtajana, Kalle Liesinen johti aseriisunnan sekä toimi operaation loppuajan AMM:n varajohtajana ja Voitto Leinonen oli aluevas-tuussa Lhokseumawen öljykaupungissa.

Rauhansopimuksen toimeenpanossa Indonesian hallitus kotiutti Acehista kaik-kiaan 25 890 sotilasta ja 5 791 sisäisen turvallisuuden poliisia. Aseriisuntaorga-nisaatio päätti tehtävänsä jo joulukuun 2005 lopussa luovuttamalla juhlallisessa tilaisuudessa dokumentoidut asiakirjat hävitetyistä aseista Indonesian presiden-tille.

Sotilaallisen toiminnan väheneminen ei heti näkynyt Acehin väkivaltatilastoissa. Itse asiassa pariksi kuukaudeksi väkivaltaiset tapahtumat lähes kaksinkertaistuivat rauhansopimuksen solmimisen jälkeen. Paikallinen väkivalta kostoineen oli aikai-semmin pysynyt piilossa, koska sen oli pelätty laukaisevan sotatoimia. Rauhanso-pimus poisti pelon henkilökohtaisten koston leimahtamisesta taisteluiksi ja aloitti siten hetkellisen murha-aallon.

Sota oli vaikuttanut yli puoleen väestöstä joko menetetyn sukulaisen ja ystävän tai itse uhriksi joutumisen kautta. Tsunami surmasi Acehissa 236 292 ihmistä. Tsunamin jälkeisissä mittauksissa 85 % väestöstä tunsu turvattomuutta ja pelkoa, yli kolmasosa kärsi masennuksesta ja kymmenellä prosentilla oli todettu vakava jälkitraumaattinen mielenterveyshäiriö. Kansainvälisten tarkkailijoiden läsnäolo kuitenkin rauhoitti mieliä ja poliisitaustaisten tarkkailijoiden ammattitaito auttoi, ja joissain tapauksissa myös pakotti, hoitamaan asiat hyväksyttävällä tavalla.

Erityistä asiantuntemusta vaativat sodan aikaisista toimista annetut armahdukset. Kuukausien väännön jälkeen yleinen armahdus kattoi sotatapahtumat Acehissa ja asekuljetukset merialueilla, mutta ei esimerkiksi terroritekoja alueen ulkopuolella, kuten pääkaupunki Jakartassa. Muutama rauhansopimuksen jälkeinen murha Acehissa liittyi varmasti näiden tilien tasaamiseen, mutta niiden käsittely onnistui paikallisviranomaisten voimin.

Vakavin Acehin kriisinhallintaoperaatioon ja Ahtisaaren toimintaan liittyvä arvostelu kohdistui kulttuurisiin ja ihmisoikeuskysymyksiin. Moni kansainvälisistä siviilikriisinhallinnan toimijoista olisi halunnut muuttaa alueella vallitsevia arvoja ja poliittista traditiota sekä kehittää ihmisoikeuksia erityisesti naisten ja tyttöjen osalta. Opiksi kannattaa ottaa selvän rajan tekeminen etukäteen sille, mikä liittyy rauhan tekemiseen ja mikä taas yhteiskunnan muuhun toimintaan. Esimerkiksi Šaria-lain muokkaaminen voisi ihmisoikeusnäkökulmasta olla perusteltua, mutta puuttuminen siihen estäisi rauhan. Kun kestävä rauha on saavutettu, yhteiskunnat pystyvät yleensä itse valitsemaan tiensä.

Acehin rauhansopimuksen solmiminen ja sen toimeenpano olivat kaikesta arvostelusta huolimatta siviilikriisinhallinnan suuri menestystarina: Sota loppui, eikä se ole uudelleen puhjennut. Euroopan unionin ja ASEAN-maiden yhteinen kriisinhallintaoperaatio onnistui, koska se sovelsi kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan periaatteita. Tsunamin synnyttämä resurssivirta Acehiin antoi poikkeuksellisen suuren rahallisen tuen rauhanprosessille. Jälleenrakennuksen käynnistyminen ja talouden nousu olivat niin silmin nähtäviä ja kouriin tuntuja, että yksinkertaisinkin kansalainen saattoi sen ymmärtää. Kriisinhallintaoperaatio ei myöskään vaarantanut päätehtäväänsä minkään piilotavoitteen vuoksi, joita kyllä oli kosolti tarjolla.

Martti Ahtisaari painotti nopeasti toteutettavia ja mitattavissa olevia käytännön toimia. Alkuun lähtenyt prosessia ei saanut pysäyttää sen enempää todellisiin kuin keksittyihinkään esteisiin. Vastuun siirto paikallisille ja kansainvälisen kriisinhallinnan vetäytyminen piti suunnitella alusta alkaen. Liikkeelle päästiin suo-

malaisten tuomin käteisvaroin. Myös tarkkailuoperaation supistaminen vuoden päästä sujui hyvin, mutta suomalaisten lähdettyä operaation häntiä roikkui alueella erilaisin tekosyin vielä toisenkin vuoden ajan.

Kriisinhallintaoperaatioita jälkikäteen arvioitaessa kiinnitetään usein huomiota epäonnistumisiin ja haetaan oppeja niistä. Onnistuneet operaatiot tapaavat unohdeta kuten Aceh'n tapauksessa on käynyt. Onnistumisista voi kuitenkin myös oppia aivan yhtä lailla kuin virhetoiminnoistakin.

Ahtisaari seurasi tapahtumien kulkua Suomesta ja kävi paikan päällä harvakseltaan: *"Vastaamme kysymyksiin, mutta emme tee päätöksiä. Ne kuuluvat Indonesian hallitukselle ja Aceh'n paikallisparlamentille"*, oli hänen ohjeensa meille avustajille. Tarkkailuoperaatiossaakaan ei korostettu suomalaisten roolia, vaan näkyvyyttä jaettiin tarkoituksella useille toimijoille: Rauhanprosessin voi saattaa alkuun, sille voi antaa voimavaroja ja taustatukea, mutta vastuu rauhasta on lopulta osapuolten oma asia.

Hyödyt kansalliselle puolustukselle

Kriisinhallintaan ei osallistuta ensi sijassa kansallisen hyödyn vuoksi, vaan tukeaksemme kansainvälisiä ponnisteluja rauhan ja turvallisuuden edistämiseksi. Sen ohessa tulee myös kansallisia hyötyjä. On esimerkiksi meidän etumme pyrkiä rajoittamaan kriisien haitat niiden syntysijoille ja oletus on, että myös meitä autetaan vastavuoroisesti hädän hetkellä.

Uskottava kansallinen puolustus ja sen myötä tuleva pelotevaikutus ovat oleellinen osa Suomen puolustusdoktriinia. Suorituskykymme uskottavuus riippuu ensikädessä ulkopuolisten arvioinnin lopputuloksesta. Uskottavuuden osoittamisessa ja kehittämisessä rauhankumppanuus ja modernit kriisinhallintaoperaatiot ovat olleet hyvä keino. Balkanilla ja Afganistanissa huomattiin, että yhteensopivuudessa oli kehitettävää ja esimerkiksi yksittäisen sotilaan toiminta ja varustus eivät vastanneet vaikeiden tilanteiden vaatimuksia. Siitä huolimatta Suomella on ollut myös paljon annettavaa ja kotimaan puolustuksen perusteet kestävät hyvinkin kriittisen kansainvälisen arvioinnin.

Puolustusvoimille suurin hyöty on saatu vaativista kriisinhallintaoperaatioista, joissa toimitaan joukkokokoonpanossa. Ne tuovat johto-, huolto- ja tukiorganisaatioille 24/7 toimintaympäristössä riittävän laaja-alaista kokemusta ja edellyttävät

Kriisinhallinnan onnistuessa kansalliset hyödyt levittäytyvät myös puolustusvoimien ulkopuolelle. Kuvassa on kyläkauppa Sumatran saarella. Ilman Acehin rauhansopimusta ja onnistunutta aseriisuntaa Helsinki tunnettaisiin siellä yhtä hyvin kuin me Käräsmäellä tunnemme Mauritanian pääkaupungin Nouakchottin! [Voitto Leinonen 2006]

yksityiskohtaista paneutumista yhteensopivuuteen (interoperability) ja sen myötä muun muassa johtamiseen, operatiiviseen ja resurssien käytön suunnitteluun, tilannekuvan ja taistelukyvyyn ylläpitoon, voiman käyttöön maasta ja ilmasta, logistiikkaan, median hallintaan ja viranomaistoimintaan. Yhdellä järjestelmällä pitää selvittää kaikista toiminnoista ja niiden vaatimasta koulutuksesta. On aidosti integroiduttava Nato-järjestelmiin.

Lukumäärien valossa Suomen sotilaallinen kriisinhallinta on viime vuosina ajettu alas. Huippuvuosia elettiin 1990-luvun lopussa, kun palveluksessa oli lain mahdollistama maksimimäärä 2 000 rauhanturvaa. Vuonna 2025 operaatioissa oli vajaa 400 sotilasta ja alempanakin määrissä on käyty. Siihen on kotimaisen politiikan lisäksi useita ulkoisiakin syitä: Geopolitiikka on murroksessa, Nato on siir-

tynyt perustehtävänsä pariin ja Euroopan Unioni sekä erikseen muodostetut kolalitiot toteuttavat ajallisesti ja määrällisesti rajattuja esikunta-, neuvonta- ja koulutusoperaatioita.

Ties monenhenko kerran muutospaineiden keskellä YK on edelleen ainoa maailmanlaajuinen ja tällä hetkellä selkeästi suurin rauhanturvaoperaatioiden toteuttaja 11 operaatiossa yli 100 000 sotilaan, poliisin ja siviilihenkilön voimin. Operaatioiden painopiste on Afrikassa ja Lähi-idässä ja niihin osallistuu 119 kansallisuutta, joten toteutuksesta ei myöskään vaikeuskerrointa puutu. Suurin muutos aiempaan on se, että nykyään joukot tulevat pääosin Aasian ja Afrikan maista, joten joukkokokoonpanon painopiste on siirtynyt länsimaista kehittyvien maiden suuntaan. Jää nähtäväksi, kuinka paljon haluamme olla siinä mukana?

Kontribuutioiden pienentyminen ja sirpaloituminen voi tuoda haasteita tulevaisuudessa. Ylimpien kansainvälisten tehtävien saaminen on politiikkaa ja yleensä sidoksissa operaation käyttöön luovutetun rahan määrään, joukon kokoon tai muuhun käyttöarvoon. Kenraalitason tehtävät eivät sinällään ole itseisarvo, mutta vain niissä voidaan tosiasiallisesti vaikuttaa ja saada merkitsevää tietoa tilanteesta. Kovin pieniä joukkoja lähettämällä sitä hyötyä ei saa.

Hyvin koulutetun ja kokeneen kriisinhallintareservin määrä myös vähenee. Takavuosina joukkojen kokoonpanosta 90 prosenttia oli reserviläisiä, nyt ammattisotilaiden suhteellinen määrä on kasvanut. Parhaimmillaan reserviläiset olivat rauhanturvaajina kuin vuoden kestävässä kertausharjoituksessa, mutta heidän sijoittamisensa kotimaan puolustuksen tehtäviin ei silti ollut optimaalista. Siihen jouduttanee paneutumaan jatkossa yhä enemmän.

Kriisien hallinnan perintö

Olemme eläneet mullistusten aikaa, mutta jotain pysyvääkin on ollut. Vaikka kylmän sodan, Balkanin, USA:ssa tapahtuneiden terrorihyökkäysten ja Ukrainan sodan myötä kriisit ovat muuttaneet muotoaan, ihmisrodun taipumus ongelmien aseelliseen ratkaisemiseen ei ole poistunut mihinkään. Ideologiansa puolesta taistelevat terroristijärjestöt, valtioiden tukemat sijaisorganisaatiot, tekoälyä hyödyntävä robottisota ja hybridivaikuttaminen tuovat uusia elementtejä valmiuden ylläpitoon ja taistelutilan hallintaan kriisin eri vaiheissa. Viimeaikainen kehitys osoittaa myös perinteisen hyökkäyksen olevan mahdollista – ja perinteisen kiväärimiehen olevan poterossaan yhä puolustuksen viimeinen lukko.

Kriisit koskettavat entistä läheisemmin myös meitä suomalaisia, olemme keskinäisriippuvuuden maailmassa. Kansainvälinen yhteistyö ja ulkomaan operaatiot ovat vahvistaneet käsitystä, että haasteista selviämisen kannalta keskeisiä asioita ovat kansallisen yhtenäisyyden vaaliminen ja sen tukema uskottava kansallinen puolustuskyky. Kansainväliset konfliktien hallintaan pyrkivät organisaatiot tuovat pienelle valtiolle lisäarvoa, mutta viimekädessä niidenkin voima perustuu jäsenvaltioiden poliittiseen tahtoon yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

YK:n pääsihteeri Ban Ki-Moon jakaa diplomit kesän 2013 YK-operaatioiden komentajien neuvottelutilaisuuden päätteeksi. Kenraalimajuri Juha Kilpiä toimi YK:n apulaispääsihteerin tehtävässä 2011-2013. [Juha Kilpiä]

Kokonaisvaltainen kriisinhallinta yhdistää sotilaalliset ja siviilikomponentit toimimaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Sotilassosiologisen seuran kunniapuheenjohtaja Kalle Liesinen kuvaa kriisinhallinnan syvetessä eteen tulevia ongelmia seuraavasti:

”Rauhaa rakentaessaan törmää moniin epävirallisiin, syvällä yhteiskunnassa toimiviin ja kriiseistä hyötyviin järjestelyihin. Niiden merkitys on vähitellen avautunut kriisinhallintaan ja rauhantyyöhön osallistuville. Olisi tärkeää tuntea yhteiskuntien sisäiset valta- ja ansaintamekanismit. Muutoin voi epäonnistua kriisinhallinnassa ja on suuressa vaarassa joutua kurkkuaan myöten sotketuksi peliin, jota ei ymmärrä.

Ei sotataloutta, vaan taloutta sodan suojassa ovat Afganistanin ja Pakistanin monipuolinen huumekauppa, Kongon timantti- ja tantaalikaivokset, Länsi-Afrikan ja Etelä-Amerikan huumeiden kuljetus tai Egyptistä Gazaan johtaneet salakuljetustunnelit. Ne kaikki ovat luoneet tilanteita, joissa laiton talous on sanellut tapahtumien kulun. Rikolliset ovat vallanneet monen valtion tärkeät virat ja korkea-arvoiset virkamiehet, hallitusten edustajat ja myös sotilaat voivat olla mukana harmaan talouden pyörittämisessä.

Rikollisen talouden osuus levottomuuksiin on suurempaa kuin yleensä halutaan tunnustaa. Haluamme luonnostamme uskoa, että huumeoliisiin päällikkö ei ole huumekauppias, vaikka niin voi olla Suomessakin. Meille suomalaisille on lisäksi erikoisen vaikeaa tajuta kulttuureita, joissa pieni korruptio nähdään yhteiskunnan joustavuutena, harmaa talous voimana ja suuri rikos suurena ansiona. Jo tsaarin ajan Venäjällä suomalaisia pidettiin niin yksinkertaisina, että he juuri sen vuoksi olivat täysin rehellisiä.

Sotien varjoissa toimii myös muita ansaintamekanismeja kuin suoranainen rikollinen talous. Kriisi antaa mahdollisuuden valtaan ja valta on haltijalleen monella lailla eduksi. Sodan ja sotatilan suojassa pesivät esimerkiksi naisten alistettu asema ja yhteiskuntien näennäisdemokratia, joista joku aina hyötyy. Rauha voikin olla monelle kriisialueen suurelle ja pienelle johtajalle kauhistus, koska se tuo mukanaan muutoksia olemassa olevaan ja heille edulliseen, vaikkakin muuten surkeaan tilanteeseen.

Tuodessamme rauhaa tuomme myös muutoksen. Kun me länsimaalaisina maailmanparantajina marssimme vapauttamaan naiset ja tarjoamme muille puoliväkisin hyviä mallejamme, voi lenkkareistamme lähteä pelottava rautasaappaan ääni. Kiinalaiset tietävät tämän ja toimivat toisin, tarjoten muutoksille aikaa, kunhan heidän oma etunsa ei vaarannu. En sano, että meidän pitäisi linjaamme muuttaa, mutta kriisien tarjoamat ansaintamekanismit - ne meidän pitäisi kuitenkin ymmärtää.”

Kansainvälisille kriisinhallintaoperaatioille on luonteenomaista ennakkoinnin vaikeus. Usein niihin johtavat poliittiset päätökset ovat monen kompromissin tuloksia. Pahimmillaan toimeenpano aloitetaan myöhässä eivätkä tavoitteet ja toimintavaltuudet perustu oikeaan tilannekuvaan. Operaatiot epäonnistuvat tai niistä tulee ikuisia projekteja ja sotilaille annetaan paremman toteuttajan puutteessa heille luontaisesti kuulumattomia tehtäviä. Humanitaarisesta näkökulmasta tarkastellen paras keino konfliktien ratkaisemiseksi olisi niiden ennalta ehkäisy. Siihen liittyviä onnistuneita esimerkkejä ei ole liikaa tarjolla.

Nykykaikaiseen mediaan tuntuu mahtuvan vain yksi käsiteltävä kriisi kerrallaan ja siitä otetaan kaikki draama irti. Todellisuus on toisenlainen. Kriisien juurisyiden hoitamiseen tarvitaan pitkäkestoisia kokonaisvaltaisia toimia ja paikallista halua muutokseen. Myös menestyksen määrittelemine on medialle vaikeaa. Siihen ei ole matemaattista kaavaa, ja vaikka toiminta ei ole aina optimaalista, tilanteeseen puuttumattomuuden seuraukset voivat olla monin verroin vakavammat.

Vain tekemällä oppii. Balkanilta alkoi vaihe, missä Suomen painopiste muiden länsimaiden tavoin siirtyi YK-rauhanturvaamisesta Nato- ja EU-johtoiisiin kriisinhallintaoperaatioihin. Nyt kriisinhallinnasta on siirrytty perinteiseen kansalliseen puolustukseen liittokunnan osana. Jokainen vaihe on elänyt ajassa ja tarjonnut hyviä mahdollisuuksia oman ammattitaidon kehittämislle. Oleellista on tuntee kulloinkin kyseessä oleva organisaatio, ansaita siinä oma paikkansa ja osata ajaa rakentavasti kansallista etua. Nähtäväksi jää kuinka paljon tulevaisuudessa palataan takaisin rauhanturvaamisen koeteltuihin menetelmiin, Ukrainassakin on lopulta aloitettava rauhankannalle palaaminen riippumatta taistelujen lopputuloksesta.

Nato-Suomessa kansainvälisyys on elimellinen osa puolustusvoimien toimintaa. Jokainen ammattiupseeri joutuu tulevaisuudessakin toimimaan myös muutoksen johtajana ja toteuttajana. Liittouman jäseniltä se vaatii kykyä katsoa ajassa eteenpäin vaativassa informaatio- ja uhkaympäristössä. Myös monikansallisissa organisaatioissa, ehkä erityisesti siellä, käsitellään muutosvastarintaa ja tehdään hankalia päätöksiä. Hitaiden ja maltillisten käännosten ohella voidaan tarvita hyvinkin nopeita toimia. Ja tietysti – hyvää tuuria – joka yleensä seuraa hyvin valmistautunutta.

ETYK: LIENNYTYSTÄ, VALVONTAA JA ASERIISUNTAA

Kai Vainio, Aapo Cederberg ja Ossi Siven

Kylmän sodan vastakkainasettelusta huolimatta 1970-luvulta 2010-luvulle solmittiin ja toimeenpantiin monia luottamusta ja avoimuutta lisääviä sopimuksia. Helsingissä vuonna 1975 allekirjoitettu Euroopan turvallisuus ja yhteistyökonferenssin (ETYK) loppuasiakirja vaikutti keskeisesti myönteiseen kehitykseen. Sopimusjärjestelmät alkoivat kuitenkin jo 2010-luvulla murentua presidentti Putinin politiikan vaikutuksesta ja samalla otettiin taka-askeleita entistä sotaisemman vastakkainasettelun suuntaan. Kurssilaistemme työuraan ETY-sopimusten vaikutukset näkyivät pääosin turvallisuuspoliittisena taustana ja vain harvaa ne koskivat käytännön työssä.

Etykistä Etyjiin

Itäblokin maissa oli 1960-luvun lopulla herännyt toiveita vapautua stalinismista. Neuvostoliitto torjui sellaiset ajatukset osin voimakeinoin. Lisäksi Neuvostoliitolle oli sotilaallisia yhteenottoja Kiinan kanssa maiden välisellä raja-alueella. Neuvostojohdossa arvioitiin, että ongelmat voitaisiin ratkaista diplomatian keinoin. Se ehdotti Euroopan turvallisuuskokouksen järjestämistä keväällä 1969. Suomi ei voinut vastata esitykseen myöntävästi huolimatta siitä, että poliittinen tilanne Euroopassa oli huolestuttava. Silloisessa tilanteessa maamme olisi myös länsimaissa kytketty yhä tiukemmin Neuvostoliiton etupiiriin.

Presidentti Kekkonen johdolla valmisteltiin paranneltu esitys, jossa otettiin huomioon myös Saksojen tilanne. Mukaan kutsuttaisiin Yhdysvallat ja Kanada. Vastaanotto lännessä oli vaisu, eikä onnistumiseen uskottu. Tilanne kuitenkin muuttui keväällä 1970. Neuvostoliiton pääministeri Aleksei Kosygin oli edellisenä syksynä tasoitellut välit Kiinaan ja Euroopassa Varsovan liitto signaloi rajojen pysyvyyttä sekä väkivallasta pidättäytymistä. Naton tavoitteiden painopiste oli puolestaan molemminpuolisissa joukkojen supistamisissa. Liennytyksajattelu 1970-luvun puolivälissä oli voimakasta.

Turvallisuuskonferenssin ensimmäinen vaihe järjestettiin Helsingissä kesällä 1973. Neuvottelut etenivät huolimatta eriävistä näkemyksistä, jotka koskivat ihmisten ja tiedon vapaata liikkuvuutta, puuttumattomuutta toisten valtioiden si-

Presidentti Kekkonen puheenpuoro ETYK-huippukokouksessa Finlandia -talossa vuonna 1975. [Finna, Työväen arkisto, Kalevi Keski-Korhonen]

säisiin asioihin ja rajojen loukkaamattomuutta. Etykin huippukokous järjestettiin Finlandia-talossa heinä-elokuun vaihteessa vuonna 1975. Mukana olivat 35 maan päämiehet, jotka allekirjoittivat Helsingin päätösasiakirjan. Kieleen vakiintui myönteisessä tarkoituksessa termi ”Helsingin henki”.

Valtiollisella tasolla Neuvostoliitto ei edelleenkään tunnustanut Suomen puolueettomuutta, vaan pyrki YYA-sopimukseen vedoten sitomaan maamme tiukemmin etupiiriinsä. Seurantakokouksissa Belgradissa 1977 ja Madridissa 1979 ilmapiiri oli riittainen. Presidentti Ronald Reagan valittiin Yhdysvaltojen presidentiksi vuonna 1981. Hänen mielestään Etyk ikään kuin laillisti Itä-Euroopan maiden kuuluvan Neuvostoliiton etupiiriin ja hän sanoutui irti sopimuksesta.

Monet olivat toivoneet Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin olevan kylmän sodan päättäjäistilaisuus, mutta vastakkainasettelu kiristyi pian Etykin jälkeen. Etyk aukaisi kuitenkin uusia vaikutuskanavia parantamalla kulttuurivaihtoa ja korostamalla ihmisoikeuksia. Uusien vaikutteiden myötä Varsovan liiton maihin

Neuvotteluiden päätöstilaisuus pidettiin 30.7. –1.8.1975 Helsingissä. ETYK-erikoispostimerkki julkaistiin 30.7.1975. Merkin suunnitteli Pentti Rahikainen. Painosmäärä oli 4 milj. kpl. Kun vuonna 1985 päätösasiakirjasta tuli kuluneeksi 10 vuotta, julkaistiin samalla kuvalla nimellisarvoltaan 2,10 mk erikoismerkki. [Postimuseo]

syntyi Helsinki-ryhmiksi sanottua kansalaisliikehdintää, joka vähitellen johti vuoden 1989 vallansiirtoihin sosialistisissa maissa.

Helsingistä alkaneen kehityksen on arveltu osaltaan vaikuttaneen myös Neuvostoliiton hajoamiseen ja sen lakkaamiseen valtiona 1990-luvun alussa. Neuvostoliiton ja Jugoslavian hajoamisen jälkeen itsenäistyneet maat kiirehtivät vuosina 1991–92 allekirjoittamaan Etykin päätösasiakirjan. Etykin aloittaman prosessin seuraajaksi ja toteuttajaksi perustettiin vuonna 1994 pysyvä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyj, jossa on 57 jäsenvaltiota. Sen päämaja sijaitsee Wienissä, jossa myös Etykin sihteeristö oli työskennellyt.

Luottamusta lisäävät toimet ja tavanomaiset aseet

Etyjin tärkein asiakirja on Wienin asiakirja. Se on sotilaallista turvallisuutta käsittelevä, osanottajavaltioiden luottamusta ja turvallisuutta kehittävä säännöstö. Siihen sisältyvät tiedonvaihto asevoimista, puolustussuunnittelusta ja budjetoinnista, tietojen verifiointi tarkastuksin ja arviointikäynnein, sotaharjoitusten ja joukkojen siirtojen ennalta ilmoittaminen sekä vierailujen ja uuden kaluston esittelyt.

Etyk-prosessin varhainen osa muodostui asevalvontaa ja luottamusta lisäävistä toimista. Yksi ensimmäisistä tehtävistä vuonna 1991 oli ilmoittaa Wienerin allekirjoittajavaltioiden sodan ajan vahvuus. Asiakirjan valmistelun sai tehtäväkseen tuolloin Pääesikunnan operatiiviselle osastolle sijoitettu Kalle Liesinen, joka kertoo: *”Sinänsä joukkoluettelon laatiminen ei ollut vaikeaa, koska Etyk edellytti vain yhtymätarkkuutta. Sekin kyllä hätkähdytti vanhempia upseereita, koska vastaavaa tietoa ei koskaan ollut jaettu edes kotimaassa, saati sitten ulkomailla. Tosiasiassa ilmoituksen ulkopuolelle jäi merkittävä määrä joukkoja ja aseita, kuten kaikki erilliset pataljoonat ja rannikkotykistö kokonaisuudessaan.*

Pitkään pohdittiin, miten ilmoituksen julkisuus määriteltäisiin. Wienissä kaikilla allekirjoittajamailla olisi pääsy asiakirjaan, joten voisiko tiedon salata suomalaisilta. Pääesikunnan upseerien helpotukseksi tuolloin oli vielä käytössä ”Ei tietoa sivullisille”, ETS, -merkintä, jonka turvin muovikansiin pakattu läpyskä lähetettiin matkaan. Samalla arvovaltaisten luennoitsijoiden esitelmiin lisättiin tieto yhtymien määrästä. Siihen salaisuuteen vihkiminen nostikin pitkään monen heidän kuulijansa omanarvontuntoa.”

Vuonna 1990 oli allekirjoitettu sotilasliittojen välillä TAE (Tavanomaiset Aseet Euroopassa) -sopimus, joka asetti ylärajat konventionaalisille aseille Euroopassa Atlantilta Uralille. Enimmillään sallittiin molemmin puolin 20 000 panssarivaunua, 20 000 kenttätykkiä, 6 800 taistelukonetta ja 2 000 taisteluhelikopteria.

Helsingin vuoden 1992 huippukokouksessa hyväksyttiin mandaatti tavanomaisten aseiden rajoittamissopimusneuvotteluiden (TAE) aloittamisesta. Neuvottelut sopeutetusta TAE-sopimuksesta käytiin Wienissä. Suomi seurasi niitä sivusta, koska emme olleet Naton jäseniä. Sopimuksella oli Suomen turvallisuusympäristön kannalta suuri merkitys, joten raportointivelvoite työllisti Wieneriin sijoitettuja sotilasedustajia merkittävästi. Sopimusta uudistettiin vuonna 1999. Se rajoittaa määriä maakohtaisesti, ei sotilasliittojen perusteella.

Open Skies -tarkastukset toimivat myös Venäjän kanssa. Venäläinen tarkastusdelegaatio AN-30 koneellaan Seutula-Vantaan lentokentällä 11.6.2001. [Matti Kaltokari]

Nato-maat ilmoittivat ratifioivansa vuoden 1999 sopimuksen vasta, kun Venäjä vetää joukkonsa Georgiasta vuoden 2008 loppuun mennessä, mitä ei kuitenkaan tapahtunut. Venäjä oli ilmoittanut keväällä 2007 jäädyttävänsä sopimuksen, koska Nato maat eivät olleet ratifioineet sitä. Lännessä valiteltiin päätöstä. Naton mukaan TAE-sopimus on Euroopan turvallisuuden ja vakauden peruskiviä. Venäjän mukaan Nato olisi ylittänyt rajoitukset jo tuhansilla rajoitusten piiriin kuuluvilla aseilla. Lopullisesti Venäjä irtautui sopimuksesta maaliskuussa 2015.

Wienin asiakirjan mukaisesti osallistujavaltioiden pitää jakaa toisilleen tietoa joukkojensa ja kalustonsa vahvuudesta sekä sijainnista Euroopassa, puolustuspolitiikkansa kehityksestä, hankkimastaan uudesta kalustosta sekä normaalista poikkeavista sotilaallisista toimista. Tietojen verifiointia varten asiakirjassa on luotu säännöstö tarkastus- ja arviointikäynneistä allekirjoittajamaiden kesken. Tarkastusmenettely toimii hyvin vakaan rauhantilan aikana, mutta sisältää myös mahdollisuuksia välttää epämieluisien asioiden paljastuminen.

Sopimuksen mukaisesti jokainen maa on velvoitettu esittelemään viiden vuoden aikajaksolla yhden maavoimien ja yhden ilmavoimien joukko-osaston jäsenmaiden lähettämille edustajille. Viimeisin tästä syystä tehty tukikohtavierailu Suomessa suuntautui Jääkäriprikaatiin ja Lapin lennoston marraskuussa 2021. Paikalla oli 47 henkeä 26 maasta. Yhtä lailla suomalaiset ovat osallistuneet vastaaviin vierailuihin eri puolilla Eurooppaa 1990-luvun alkupuolelta lähtien.

Arviointi- tai tarkastuskäyntien tarkoituksena on esittelyvelvoitteesta poiketen todentaa, että vuotuisessa sotilaallisessa tiedonvaihtoilmoituksessa raportoidut tiedot täsmäävät arviointiryhmälle esitettävien tietojen kanssa. Usein tarkastukseen on sisältynyt myös tarkastettavalla alueella käynnissä oleva sotaharjoitus. Käynnin suorittaa yleensä yksittäinen maa tai kaksi maata yhdessä pienellä kokoonpanolla. Tarkastuskäyntejä toteutetaan osanottajavaltioiden kesken vuosittain.

Suomi sai toukokuussa 2023 Venäjältä tiedon, että se irtisanoo maiden välille vuonna 2000 tehdyn kahdenvälisen sopimuksen ylimääräisistä arviointikäynneistä kesäkuusta alkaen. Sopimuksessa oli sovittu yhdestä vuosittaisesta arviointikäynnistä molemmiin puolin. Vuosina 2017 ja 2019–21 Venäjän tarkastukset kohdistuivat Karjalan lennoston ja vuosina 2016 ja 2018 Lapin lennoston. Vastaavasti Suomi ehti tehdä neljä tarkastuskäyntiä Venäjälle.

Eversti Ossi Sivénin (KadK 70) kokemuksen mukaan Ilmavoimille antoisimpia luottamusta ja turvallisuutta lisääviä (LTL) -toimia olivat arviointikäynnit, jossa yhden työpäivän aikana saa tutustua yksikköön ja tukikohtaan 12 tunnin

ajan. Ilmoitettujen tietojen tarkastamisen lisäksi niissä pystyi kommunikoimaan henkilöstön kanssa ja aistimaan yleistä ilmapiiriä.

Sivénille tarjoutui mahdollisuus arviointikäynteihin ”naapurilennostossa” Viitanassa, Besovetsissä. Sinne Petroskoin kupeeseen on sijoitettu 6. Ilma- ja Ilma-puolustusarmeijan alainen 159. Hävittäjärykmentti, joka toi mukanaan Suhoi Su-27 ”Flanker”-hävittäjät siirryttyään Puolasta Venäjälle vuonna 1992. Olosuhteet olivat karut. Koneet olivat ympäri vuoden taivasalla, koska konesuojat oli mitoitettu Su-27-hävittäjiä pienemmille lentokoneille. Niinpä nuoremmat lentäjät kolasivat lumia koneiden siiviltä aamulla. Lentokonekorjaamona toimi vanha puinen halli, jonka sisälle sopi kaksi konetta. Siellä oli meneillään moottorin vaihto ja lämpötila sisällä oli hieman pakkasen puolella. Yhteistoimintakentän pohjoispäässä oli neljä täydellä ohjuslatauksella varustettua hävittäjää nokka kohti kiitotietä. Kontrasti oli melkoinen, kun Suomessa noudatettiin ohjusten kanssa laajoja varoetäisyyksiä.

Kanssakäyminen 90-luvun lopulla oli jopa ystävällisen tuntuista ja suomalaisia pidettiin mieluisina naapureina. Arviointikäyntien sisältöä, vieraita ja omaa henkilöstöä valvoi Moskovasta lähetetty suurehko delegaatio, jonka jäsenet olivat ”kansallisen ydinvaaran seurantakomissiosta”. Hollantilaiset olivat tehneet edellisen vierailun TAE-sopimuksen perusteella ja heille oli kuulemma näytetty vain sopimuksen ehdottomasti määrittämät kohteet. Suomalaisille näytettiin tukikohdan yleiset rakenteet.

Suomalaisten ensimmäinen arviointikäynti Viitanaan tehtiin tammikuussa 1999 eversti Heikki Lyytisen johdolla. Tulkkauksen hoiti ammattimaiseen ja persoonalliseen tapaansa majuri Martti J. Kari. Suomalaiset saivat rykmentin komentajan esittelyn, seurasivat lentopalvelusta ja keskustelivat lentäjien kanssa. Koulutusmateriaaleista ja keskusteluista tuli esille, että rykmentin toimintaan kuului myös ilmastamaahan-koulutus. Pienenä yllätyksenä suomalaisille näytettiin jo silloin käytössä ollut PC-pohjainen lentojen purkujärjestelmä, jolla saatiin esiteltä mm. koneiden lentoradat. Suomalaiset saivat kokeilla perinteisellä tekniikalla toteutettua simulaattoria. Ilman lämpötilaa oli ilmeisesti ruuvattu kylmälle, sillä moottorien työntövoima vaikutti liiankin suurelta. Vierailuihin kuuluivat pakolliset vierailut museo-osastoihin. Taistelukuvausten äärellä ei kannattanut iloita suomalaisen perinnelaivueen uroteoista.

Su-27 arviointikäynnin yhteydessä Viitanassa. [Ossi Siven 2008]

Ossi Sivén pääsi tarkistamaan Viitanan tukikohdan ja rykmentin kehityksen uudelleen syyskuussa 2008. Silloinkin lentotoiminta oli aktiivista, mutta aikaisempaan verrattuna ilmapiiri oli korostetun virallinen. Isäntien Natovastaisuus oli koulutuksella istutettua ja jyrkkeni sotilasarvon myötä. Rykmentin komentaja esitteli katsauksensa ja oli mukana tukikohtakierroksen alussa, mutta muutoin kanssakäyminen lentäjien kanssa oli minimoitu. Uusintakäynti oli kiinnostava, koska rykmentin tulevaisuus oli avoinna. Lopulta lakkautettavaksi päätyi Lotinanelon 177. Hävittäjärykmentti, joka myös operoi Flanker-kalustolla. Nykyisin 159. Hävittäjärykmentti on saanut käyttöönsä uusimpia operatiivisessa käytössä olevia Su-35-monitoimihävittäjiä.

Molemmilla arviointikäynneillä ilmoitettiin kaluston määräksi kolmisenkymmentä Su-27-hävittäjää ja silloiset lukemat saatiin asiallisesti todennettua. LTL-toimenpiteenä arviointikäynnit olivat nimensä mukaisia. Eversti Sivénin kokemuksen mukaan tilannekuvan täydentäminen ja ilmoitetun tiedonvaihdon vahvistaminen palveli hyvin Suomen tarpeita. On molempien osapuolten kannalta epäedullista, että nykyinen tilanne ei mahdollista tällaista ammatillista kanssakäymistä naapurimaiden välillä.

Vaikka sotilaiden välinen kommunikointi onnistuukin, julkisuus voi tuoda siihen oman vaikeutensa. Ensimmäisellä Viitanan arviointikäynnillä vuonna 1999 kireyttä aiheutti HS:n toimittaja, joka oli kärkkynyt tukikohtaansa pääsyä samaan aikaan arviointikäynnin kanssa. Venäläiset epäilivät ymmärrettävästi, tosin syyttä, suomalaisia arviointikäynnin vuodosta ja päästivät herran vastentahtoisesti sisään. Ilmeisesti pakkasessa odottelu oli katkeroittanut toimittajan mieltä, sillä hän kirjoitti sekä isäntien että vieraiden kannalta asiattoman artikkelin. Kirjallisen annin seurauksena hän sai nauttia myös kotimaan puolella porttikiellosta lennostoon.

Ydinasesopimukset

Ydinaseiden kilpavarustelu oli jo 60-luvulla johtanut moninkertaiseen tuhovoimaan verrattuna mihinkään kuviteltuun tarpeeseen. Tilanteen ylläpitäminen kävi kalliiksi eikä tuottanut lisää turvallisuutta. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto aloittivat kahdensiviset strategisten ydinaseiden vähentämiseen tähtäävät neuvottelut vuonna 1968. Tuloksena syntyi SALT I -sopimus (Strategic Arms Limitations Treaty) vuonna 1972. SALT II hyväksyttiin 1979. Yhdysvallat ei kuitenkaan ratifioinut sopimusta Neuvostoliiton hyökättyä Afganistaniin.

Vanhat sopimukset korvattiin START I -sopimuksella (Strategic Arms Reduction Treaty) vuonna 1991. Siinä sovittiin ydinaseiden vaiheittaisesta vähentämisestä. START II -sopimus solmittiin vuonna 1993. Se kuitenkin raukesi, kuten myös START III vuonna 2002. Uusin yritys oli vuonna 2011 solmittu New START -sopimus, jota jatkettiin viidellä vuodella vielä vuonna 2021. Venäjä kuitenkin lopetti pääosin siihen osallistumisen helmikuussa 2023. Siitä huolimatta maa noudattaa sopimuksessa asetettuja määrärajoituksia, joskaan valvontatarkastuksia ei enää tehdä. On mahdollista, että maailma joutuu jälleen ydinaseiden kilpavarusteluun, johon oman lusikkansa työntää varmasti myös Kiina.

Euroopassa ajauduttiin 1980-luvulla Naton ja Varsovan liiton väliseen varustelukierteesen myös keskipitkän matkan ohjusten osalta. Se päättyi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton väliseen vuonna 1987 solmittuun INF (Intermediate-Range Nuclear Forces) -sopimukseen. Sopimus kieltää muut kuin mereltä laukaistavat lyhyen ja keskipitkän (500–5 500 kilometriä) matkan ballistiset ja risteilyohjukset. Sopimukseen päädyttiin Yhdysvaltojen sijoittaessa keskimatkan euro-ohjuksiksi kutsuttuja risteilyohjuksia Eurooppaan vuodesta 1983 alkaen. Sopimuksen myötä tuhottiin yhteensä noin 1 700 ohjusta vuosina 1987–91.

Venäjä ja Yhdysvallat vetäytyivät tästä sopimuksesta alkuvuonna 2019 luottamuspuolan vuoksi. Osasyynä oli myös Kiina. Maalla on tuhansittain kyseisten kantamien ohjuksia, eikä se ole kiinnostunut neuvottelemaan rajoituksista. Venäjä ilmoitti samalla aloittavansa uusien keskimatkan maalle sijoitettavien ohjusten kehittämisen ja rakentamisen. Yhdysvallat on ilmoittanut aloittavansa vaiheittaisen pitkän kantaman ohjusten siirtämisen Saksaan vuonna 2026.

Sotilasdiplomatiaa ja asevalvontaa

Puolustusvoimien kansainväliset tehtävät lisääntyivät Suomen liittyttyä Euroopan unioniin ja hyväksyttyä Naton rauhankumppanuusohjelman velvoitteet. Ensimmäinen EU-puheenjohtajuus oli osa tätä prosessia ja samalla harppaus kohti ulko- ja turvallisuuspolitiikkamme aktivoitumista. Pääesikuntaan perustettiin vuonna 1996 kansainvälinen osasto laajentamalla entistä ulkomaanosastoa kansainvälisen sotilaallisen yhteistyön valmisteluun vaadittavilla upseereilla.

Eversti Aapo Cederberg (KadK 64) toimi pääesikunnan kansainvälisellä osastolla asevalvontasektorin johtajana. Hänet lähetettiin vuonna 1999 Suomen ETYJ-edustustoon Wieneriin toiseksi sotilasedustajaksi vahventamaan edustuston tiimiä.

Vuosina 1999–2003 Cederberg toimi Suomen sotilasedustajana Ety -järjestössä. Hän muistelee: *”Suurlähettiläs Pekka Kujasalo toimi edustuston päällikkönä ja entisenä kadettiupseerina delegoi sotilasedustajien vastuulle Turvallisuusyhteistyöfoorumin (FSC) ja siihen liittyvien työryhmien sekä Open Skies -sopimuksen toimeenpanoa valvovan OSCC:n kokoukset ja niiden valmistelun. Näin ulkoministeriön diplomaattit saattoivat itse keskittyä EU-koordinaatiovelvoitteiden hoitamiseen Suomen ollessa EU:n puheenjohtajamaa vuonna 1999. Tämä työnjako osoittautui toimivaksi ja jatkui myös seuraajieni osalta.*

Pääesikunnan asevalvontasektorin johtajana olin jo käytännössä osallistunut Wienin asiakirjan mukaisten luottamusta ja turvallisuutta lisäävien toimien suunnitteluun, valmisteluun ja toteutukseen tiiviissä yhteistyössä puolustusministeriön kanssa. Kokeumus helpotti työskentelyä Wienissä, jossa suurin osa neuvotteluihin osallistuvista diplomaateista tunsivat sopimukset vain teoriassa. Näin saimme arvostusta EU:n sisällä sekä myös uusia luottamustehtäviä.

Neuvostoliiton hajottua rynnäkkökivääreitä oli levinnyt hallitsemattomasti eri kriisipesäkkeisiin sekä rikollisten ja terroristien käsiin. Venäjäosaaminen ja hyvät suhteet naapurimme asevalvontadelegaatioon osoittautuivat arvokkaiksi. EU-puheenjohtajuuskaudellamme päästiin sopimukseen ETYJ:n pienaseasiakirjan laatimisesta ja Suomi sai siinä EU:n sisäisen valmistelun vastuulleen. Pienaseiden arveltiin aiheuttavan uusia konflikteja ja lisäävän terrorismin uhkaa, joten ne nousivat kaikkien kansainvälisten foorumeiden agendalle vuosituhanen vaihteessa.

Sotilasedustajakaudellani päästiin Venäjän kanssa sopimukseen Wienin asiakirjan vapaaehtoisista LTL-toimista. Tämä mahdollisti vuosittaisten arviointikäyntien toteuttamisen puolin ja toisin. Sama käytäntö laajennettiin myös koskemaan Open Skies-valvontalentoja. Uskoimme vahvasti, että kahdenvälinen sotilaallinen yhteydenpito vahvistaisi maittemme välisiä hyviä suhteita. Nykytiedon valossa tämä oli harhaluuloa ja Ukrainan sodan myötä Venäjä onkin irtisanonut nämä kahdenväliset sopimukset.

Open Skies -sopimus astui voimaan, kun viimeisetkin maat ratifioivat sen vuonna 2002. Näin asemamme muuttui tarkkailijasta sopimusosapuoleksi. Tämä lämmitti mieltä, kun olimme jo tarkkailijana tehneet harjoituslentoja ja nostaneet omaa valmiuttamme ja osaamistamme. Valmistelut ja harjoituslennot eivät olleet menneet hukkaan ja olimme valmiita sopimuksen täysjäsenyyteen, toisin kuin esimerkiksi Ruotsi.

Terroristi-isku 9/11 muutti neuvotteluilmapiiriä kaikilla Wienin neuvottelufoorumeilla ja samalla alkoi terrorismin vastaisen taistelun kiivas aktiivivaihe. Uusien asevalvontatoimien merkitys korostui ja syntyi hetkellinen yhteen hiileen puhaltamisen henki. Turvallisuusyhteistyönfoorumi ja ETYJ:n Pysyvä neuvosto tarjosivat hyvän ilmapuntarin kansainvälisen turvallisuuspoliittisen tilanteen seuraamiseen.

Ensimmäiset merkit Venäjän toimintatapojen muutoksesta saatiin presidentti Putinin astuttua valtaan. Hän tuhosi voimakeinoja kaihtamatta Tsetseenien vastarinnan ja heidän pääkaupunkinsa Groznyin talvella 2000. Todellinen myrskyvaroitus oli Georgian lyhyt sota ja sen seurannaisvaikutukset vuonna 2008. Olimme nähneet, että Venäjän johto ei kaihda sotilaallisen voiman käyttöä omien tavoitteittensa saavuttamiseksi. Valitettavasti puolustushallinnon viestiä ei silloinen ulkopoliittinen ylin johto halunnut uskoa. Vasta 2014 Krimin valtaus ja Itä-Ukrainan sotilaalliset operaatiot muuttivat ymmärrystä.”

Avoimet taivaat

Kai Vainio palveli Pääesikunnan tiedusteluosastolla 1980–90 lukujen taitteessa. Hän kertoo Ilmasta tapahtuvan asevalvonnan alkuvuosista: ”Osallistuin jäsenenä Ulkoministeriön rahoittamaan STYX (Strategisten ydinaseiden seuranta) -työryhmään. Siinä arvioitiin asiantuntijoiden voimin ydinaseiden ja aseteknologian kehitystä ja vaikutuksia maaillemme. Syksyllä 1989 Yhdysvaltojen presidentti George W. Bush oli uudistanut alkujaan Neuvostoliitolle jo vuonna 1955 tehdyn aloitteen ilmasta tapahtuvan asevalvonnan vastavuoroisesta toteuttamisesta. Uusi esitys oli aluksi tarkoitettu Naton ja Varsovan liiton väliseksi. Se ei saanut juurikaan kannatusta, mutta huomiotta presidentin aloitetta ei voinut jättää.

Kanada ja Unkari ryhtyivät toimeen kutsuen liittokuntien delegaatiot ensimmäiseen kokoukseen Ottawassa tammikuussa 1990. Suomikin lähetti tohtori Stefan Forssin ja minut kokoukseen huolimatta siitä, ettei meillä ollut pääsyä kokoussaliin. Muutaman suljetun kokouksen jälkeen saimme kuitenkin osallistua kokouksiin tarkkailijoina. Samalla statuksella jatkoimme seuraavaan kokoukseen Budapestissä. Sen jälkeen neuvottelut siirtyivät Wieniin osana luottamusta lisääviä toimia ja Ety-järjestön mandaattia Suomen osallistuessa täysivaltaisena osapuolena neuvotteluihin. Open Skies -sopimus allekirjoitettiin 24.3.1992 ja tuli voimaan 2002 kahdenkymmen maan ratifioitua sen.

Sopimukseen valmistautuminen edellytti perehtymistä sen sisältöön ja lentotoimintaan. Koska Saksalla oli jo vuonna 1995 erityisesti Open Skies -toimintaan modifioitu Tu-154-kone, oli luonnollista lähestyä saksalaisia koulutuksen tiimoilta. Minut nimettiin johtajaksi ryhmään, johon kuului mm ilmakuvauksen ja tiedustelun asiantuntijoita. Opintomatka Saksaan tehtiin elokuussa 1996. Suomessa harjoiteltiin keväällä 1997. Yhteistyö saksalaisten kanssa sujui erinomaisesti. Valitettavasti heidän koneensa tuhoutui saman vuoden syyskuussa ilmassa törmättyään toiseen koneeseen eteläisen Afrikan länsirannikolla. Onnettomuuden myötä menehtyi joukko ammattilaisia ja suunnitelmasta toisenkin Tu-154-koneen modifioimiseksi luovuttiin. Tarkoitukseen varusteltiinkin Tupolevin sijaan uusi Airbus A319.

Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 2003. Sopimukseen liittyi 34 maata. Sen puitteissa lennettiin yli sata lentoa vuosittain. Suomeen kohdistui enimmillään viisi lentoa vuodessa meidän pyrkiessämme lentämään vähintään kaksi lentoa Venäjällä vuokrakoneella. Lennoilla taltioitu kuvamateriaali on kaikille osapuolille vapaasti saatavilla.”

Eversti Aapo Cederberg toimi johtajana usealla Open Skies -lennolla. Hän kertoo kokemuksistaan seuraavaa: ”Suomi osallistui Open Skies -sopimuksen valmisteluun aktiivisena tarkkailijajäsenenä, varmaankin siksi, että periaate sopimuksesta hyväksyttiin ETYK:n huippukokouksessa Helsingissä vuonna 1992. Toinen syy aktiiviselle

Saksan Open Skies -kone Tu-154 Helsinki-Vantaalla keväällä 1997. Etualalla koelentoihin osallistunut suomalainen ja saksalainen henkilöstö. [Kai Vainio]

osallistumiselle oli mielenkiinto valvontalentoja kohtaan; voisiko niistä olla hyötyä tiedustelujärjestelmämme kannalta? Pitää muistaa, että tuohon aikaan satelliittijärjestelmien tarkkuus ja kapasiteetti oli varsin erilainen kuin tänä päivänä. Lisäksi Suomen saatavissa olevat kaupallisten satelliittien kuvat olivat yllättävän kalliita.

Saksa oli halukas auttamaan meitä. Heillä oli OS-lentoja varten presidentti Honeckerin entinen Tupolev-154, joka oli tähän tarkoitukseen sopiva ja laajarunkoisena koneena erittäin hyvä myös koulutustarkoituksiin. Eversti Kai Vainio onnistui sopimaan koulutusjärjestelyistä Saksan verifikaatiokeskuksen kanssa. Saimme kahden viikon koulutuspaketin aikana erittäin hyvän käsityksen käytännön toimista ja riittävän osaamisen valvontalentojen aloittamiselle. Vaikka olimme tarkkailijastatuksella ja sopimus ei vielä ollut virallisesti voimassa, valvontalentoja toteutettiin aktiivisesti.

Suomen kymmenen henkilön ryhmä oli koottu puolustusvoimien eri toimijoista, joilla oli sopiva rooli OS-ryhmässämme oman erikoisosaamisensa ansiosta. Tämä ns. ”ankka-ryhmä” toteuttikin kaikki Suomen ensimmäiset valvontalennot Suomessa ja ulkomaille. Saksalaiset suorittivat ensimmäisen operatiivisen valvontalennon Suomessa vuonna 1996. Se onnistui erinomaisesti ja oli samalla meille harjoitus ja testi, pystymmekö vastaanottamaan myös aggressiivisemmin käyttäytyviä valvontaryhmiä. Ensimmäiset harjoituslennot Venäjälle toteutettiin 1998 ja 1999. Venäjä teki vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti valvontalennot Suomeen. Tämän lisäksi lensimme Iso-Britanniassa

ja USA:ssa sekä osallistuimme saksalaisten toteuttamille harjoituslennoille tarkkailijoina esimerkiksi Slovakiassa.

Open Skies lento ei ole vain yksi tuhannen kilometrin lentosuoritus vaan viikon kestävä prosessi, johon liittyvät tekniset tarkastukset, sensoreiden koelennot, tehtäväsuunnitelman esittely ja neuvottelu lennon käytännön toteutuksesta. Venäjälle toteutetuista lennoista on monia värikkäitä tarinoita. Lennot pienellä ja vanhaa teknologiaa edustavalla AN-30-koneella olivat täysin toista kuin ”luksusluokassa” TU-154:lla. Esimerkiksi velvoite varmistaa reitin oikeellisuus ja saada kaikki kohteet kuvattua vaati kekseliäisyyttä. Koneen navigaattori makasi keulassa olevassa lasikuvussa ja suunnisti viivoittimen ja sekuntikellon avulla.

AN-30-koneen keulakupuun ei mahtunut tarkkailijaa. Onneksi meidän tekniikka-tiimimme Pertti Järvelinin johdolla oli kekseliäs ja kehitti siihen aikaan edistyksellisen GPS-valvontajärjestelmän. Koneen kummankin puolen sivuikkunoihin kiinnitettiin imukupeilla GPS-sensorit ja omatekoisella tietokoneohjelmalla pystyttiin seuraamaan tarkasti missä lennetään ja antamaan kuvauskäskyt oikeaan aikaan. Näin pystyimme valvomaan, että lentosuunnitelmaa noudatetaan. Muilla mailla ei ollut vastaavia seurantajärjestelmiä ja siinä kyllä riitti venäläisilläkin ihmettelemistä. Nykyään tähän tarkoitukseen löytyy jo välineitä kaupan hyllystäkin, mutta silloin olimme aikaamme edellä.

Ilme ja kumma, venäläiset antoivat meidän lentää suunnitelman mukaisesti Karjalan kannaksella ja Suomen itärajan suuntaisesti varuskuntien ja lentotukikohtien yli. Toki mekin toteutimme heidän toiveensa vastaanottaessamme heidän lentojansa Suomessa. Ilmapiiri oli yllättävän ystävällinen ja avoin. Hyvät suhteet pystyin myöhemmin hyödyntämään Wienin neuvotteluissa.

Open Skies -tiimit muodostivat kuin suuren perheen, jonka ydinryhmässä tunsimme olevamme. Jokaisella lennolla järjestettiin myös sosiaalista ohjelmaa ja juhlaillallinen, joka oli luottamuksen ja turvallisuuden lisäämistä parhaillaan. Venäjän lentopoijat olivat rentoa porukkaa, ja jopa naukkailivat välillä lentosalkussa olevasta eväspullosta kirkastetta. Siihen olisin tehtävänjohtajana toki voinut puuttua tai niin olisi pitänyt tehdäkin, mutta en halunnut myrkyttää hyvää ja veljellistä henkeä, maassa maan tavalla. Näin hekin varmaan ajattelivat, kun eivät puuttuneet meidän reittisuunnitel-luumme ja valvontalaitteisiimme. Lennot USA:ssa ja Brittien saarella olivat tyystin toisenlaisia, mutta toki meitä sielläkin kohdeltiin erinomaisesti ja kullannarvoisia neuvojakin saimme. Saksalaisilta saatoimme aina kysyä näkemyksiä ja aseveljeys oli lämminhenkistä ja mutkatonta.

Nykypäivän jännitteisessä todellisuudessa muistelee lämmöllä ja kiitollisuudella näitä operatiivisia LTL-toimia, silloin oli ilo elää ja kokea monenlaista. On helppo ymmärtää, että venäläiset ihmiset ja upseerit ovat ystävällisiä ja sydämellisiä ihmisiä, jos

heitä kohtelee reilusti. Poliittinen johto ja järjestelmä on sitä vastoin vihamielinen ja arvaamaton. Siksi ei varmaan ole näköpiirissä, että pian palaisimme samalle luottamuksen tasolle, jonka onnistuimme noina vuosina saavuttamaan.”

Alkujaan vastustavista näkemyksistä huolimatta Open Skies -sopimus osoittautui hyväksi asevalvonnan välineeksi. Vasta suurvaltasuhteiden kiristyminen 2010-luvun lopulla aiheutti kitkaa. Yhdysvallat sanoi sopimuksen irti marraskuussa 2020 Venäjän seurattessa kesäkuussa 2021. Kahden suurvallan jätettyä sopimuksen se on käytännössä menettänyt merkityksensä sotilaallisen valvonnan välineenä.

Rauhankumppaneista prospekteiksi

Neuvostoliiton hajoaminen ja Varsovan liiton lakkauttaminen sai monet uskomaan, että myös Naton aika olisi ohitse. Rauhankumppanuusohjelman tavoitteena oli saada erityisesti Itä-Euroopan ja muut liittoon kuulumattomat maat mukaan yhteistyöhön sotilaallisen suoritus- ja yhteistyökyvyn kehittämiseksi kansallisen puolustuksen ja kansainvälisen kriisinhallinnan tarpeita varten. Vuosien mittaan ohjelmaan liittyi 30 maata, joista 16 on sittemmin liittynyt Natoon. Seitsemän Välimeren maata on osallistunut ohjelmaan vuodesta 2004 alkaen.

Vuonna 1997 Nato loi erillisen erityissuhteen Venäjän ja Ukrainan kanssa. Venäjän kanssa perustettiin vielä vuonna 2002 tasavertainen Nato–Venäjä-neuvosto yhteistyön edelleen syventämiseksi. Jopa Venäjän Nato-jäsenyydestä puhuttiin 2000-luvun alkuvuosina. Länsivastaisuus Venäjällä alkoi kuitenkin nousta esille Ukrainassa vuonna 2004 tapahtuneen oranssin vallankumouksen myötä. Nato–Venäjä-neuvosto lakkautettiin kuitenkin vasta vuonna 2014 Venäjän miehitettyä Krimin.

Rauhankumppanuus ei riittänyt itäisen Euroopan maille, vaan ne halusivat liittyä Natoon. Sitä varten hyväksyttiin vuonna 1999 erillinen MAP (Membership Action Plan) -ohjelma. Siihen osallistuva maa laatii kansallisen ohjelman, jonka tavoitteet liittyvät poliittisiin, taloudellisiin, sotilaallisiin, oikeudellisiin sekä turvallisuutta koskeviin kysymyksiin. Nato arvioi tavoitteiden toteutumista, minkä jälkeen päätökset uusista jäsenistä tehdään yksimielisesti.

Suomi lähetti upseerin Belgian Monsissa sijaitsevaan, SHAPE:n (Supreme Headquarters Allied Forces Europe) yhteydessä vuonna 1995 perustettuun rauhankumppaneiden koordinaatiokeskukseen (PCC – Partnership Coordination Cell). Kullekin maalle oli nimetty Naton puolelta yhteysupseeri, jonka välityksellä asioita hoidettiin.

SHAPE-varuskunnan raubankumppanuusmaiden edustajista koottu Darts-tikkamestareiden kultamitalijoukkue keväällä 2006. Kilpailuun osallistui vuosittain viitisentoista joukkuetta varuskunnasta. Kausi päättyi siirtymiseen säkkipillien säestyksellä upseerikerholle, jossa juhlavassa avec-tilaisuudessa jaettiin palkinnot. [Kai Vainio]

Kai Vainio palveli koordinaatiokeskuksessa vuosina 2003–2006 ja kertoo:

”Ensimmäisenä PCC-vuotenani rakennuksessa oli edustajia noin 20 maasta. Vuotta myöhemmin seitsemän kumppania liittyi Natoon, 2009 kaksi, 2017 yksi, 2020 yksi, vuonna 2023 Suomi ja seuraavana vuonna Ruotsi. Viimemainitut liittyivät jäseniksi suoraan ilman MAP-ohjelmaa. Rakennuksessa oli siis vilkasta ja kanssakäyminen tiivistä. Myös Venäjän ja Ukrainan edustajilla oli tilat rakennuksessa. Venäläisiä ei yhteisissä tilaisuuksissa näkynyt. Sen sijaan ukrainalaiset olivat erittäin sosiaalisia ja mukana yhteisissä tapahtumissa. Kanssani samaan aikaan hyväksyttiin ensimmäinen suomalainen Partnership Staff Element PSE-upseeri, majuri Petteri Soini rajoitetuin oikeuksin työskentelemään SHAPE:ssa. PCC-upseerin työ oli välittää tietoa ja kysymyksiä kotimaan ja Naton välillä. Väliin työ oli turhauttavaa, sillä monien kumppaneillemkin avointen tilaisuuksien jälkeen meidät poistettiin salista. Sen jälkeen jäsenmaat saattoivat keskittyä syvällisemmin vain jäsenille tarkoitettuihin asioihin. Onneksemme rajoitukset ovat jäsenyyden myötä viimeinkin kadonneet.”

Liennytyksen aika palaa, kun sotahalut loppuvat

Vuonna 2021 Suomi haki ja sai Etyjin puheenjohtajuuden vuodelle 2025, jolloin tuli kuluneeksi 50 vuotta Helsingin ETYK -kokouksesta. Tarkoituksena oli juhlistaa huippukokousta valtiopäämiestasolla vuoden 1975 Helsingin hengessä. Vastoin kaikkia toiveita ja odotuksia Venäjä kävi Euroopassa hyökkäyssotaa. Lähes kaikki aserajoituksiin ja -valvontaan liittyvät sopimukset oli hylätty. Todellista keskusteluyhteyttä sopimuspohjaisen maailmanjärjestykseen palauttamiseksi Venäjän, Kiinan ja lännen välillä ei ollut. Sodan henki oli palannut politiikkaan aiempaa arvaamattomammassa muodossa.

Työskentelyilmapiiri Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestössä on ollut varsin vaikea 2010-luvun loppuvuosista alkaen. Vuoden 2021 jälkeen organisaatiolla ei ole ollut edes virallisesti hyväksyttyä budjettia. Organisaation päätöksenteossa kaikki osallistujavaltiot ovat samantarvoisia, ja päätökset tehdään konsensuksella. Niinpä Venäjä on kyennyt rajaamaan järjestön pelkästään osallistujavaltioiden välisen poliittisen keskustelun foorumiksi ja lamauttamaan sen maiden yhteisenä toiminta-alustana, jonka avulla parannettaisiin Etyj -alueen kansalaisten elinoloja.

Helsinki +50 -konferenssi järjestettiin Helsingissä 31.heinäkuuta 2025. Venäjän käymän hyökkäyssodan takia ei pyritty järjestämään juhla- tai huippukokousta. Puheenjohtajavuorossa olleen Suomen tavoitteena oli kuitenkin säilyttää yhteistyöjärjestön toimintakyky ja tukea sen työtä turvallisuuden edistäjänä. Etyjin työkaluja tulisi voida hyödyntää täysimääräisesti Ukrainan sodan päättyessä.

Ennen konferenssia Suomi järjesti Etyjin nuorisofoorumin, joka toi yhteen nuoria yli viidestäkymmenestä osallistujavaltiosta keskustelemaan alueen turvallisuushaasteista. Varsinaiseen konferenssiin osallistui tuhatkunta ihmistä, joista suurin osa oli kansalaisjärjestöjen edustajia. Pääpaino olikin korostaa kansalaisyhteiskunnan roolia Etyjin periaatteiden toteuttamisessa. Hallituksen edustajia saapui kaikista Etyjin 57 osallistujamaasta ja 11 kumppanimaasta. Myös Venäjältä ja Valko-Venäjältä tuli osallistujia, vaikka Venäjän ulkoministeriön virallinen edustaja Marija Zaharova ilmoittikin, että kokous oli Venäjälle vastenmielinen.

Viisikymmenvuotisjuhlinta jäi lopulta vaisuksi jo pelkästään korkean tason vieraiden puuttuessa. Konferenssin yhteydessä perustettiin kuitenkin Helsinki+50 -rahasto Etyjin operatiivisen toiminnan tueksi ja keskustelut jatkuvat siitä, miten Etyjin tulevaisuutta kehitetään.

Me kylmän sodan veteraanit selvisimme omasta ajastamme, tosin luovien kieli keskellä suuta suomettumisen hengessä ja Tamminiemi -kirjan oppeja noudattaen. Uudelle sukupolvelle uskoa selviytymiseen antaa uskottava puolustuskyky ja jäsenyytemme Natossa, vaikka sekä Etyjissä yhteisesti neuvoteltuja sitoumuksia, että YK:n peruskirjaa on piittaamattomasti rikottu. Sotainen kausi maailmanpolitiikassa ei kuitenkaan jatku loputtomiin, vaan lempeämpiäkin jaksoja henkiin jäävien eteen tulee. Niihinkin pitää valmistautua ja siihen auttaa perehtyminen kokemuksiin asevalvonnasta, aseriisunnasta ja luottamusta lisäävistä toiminnaista.

Ukrainan sodan päättyessä Etyj on toivottavasti edelleen olemassa oleva organisaatio, jolla on pysyvät päätöksentekuelimet, päämaja Wienissä ja käsitys siitä, miten sen paljastuneet heikkoudet voidaan korjata. Kannattaako korjaustoimenpiteisiin ryhtyä, vai pitääkö tehdä jokin kokonaan uusi järjestely, jää myöhemmin päätettäväksi.

Raiballinen aika ja kaupallinen intressi näkyy monessa asiassa: Oman aikansa salaisuudet, Suhoi Su-27M ja Suhoi Su-30MK (kuvassa) nähtiin ensi kertaa lännessä Kauhavalla kesällä 1995. Ensimmäisestä kehitettiin sarjamalli Su-35 ja jälkimmäisestä Su-30:n vientiversio. [Jyrki Laukkanen]

SOTA, SOTILAS JA SODANKÄYNTI

Kalle Liesinen

Kadettikurssimme virkauraa varjosti politiikalle alistettu keskustelu sodan ja rauhan kysymyksistä. Elimme aikaa, jolloin oli rauhantahtoisia ohjuksia ja fasisistiksi määriteltyjä ohjuksia ja aika kului tasapainoillessa niiden välillä. Harvoin tarjoutui tilaisuuksia pohtia ammattimme eettistä ja filosofista taustaa. Vaikka upseereiden asema yleensäkin, ja Suomessa erityisesti, on tottelijan ja sodankäynnin toteuttajan rooli, meiltä voidaan odottaa syvällistä ymmärrystä väkivaltaisista kriiseistä ja sodasta. Sitä tarvitaan myös oman ajattelumme selkeyden vuoksi.

Sotaa voi tutkia yhteiskunnallisena ilmiönä ja sen voi yrittää määritellä oikeustieteellisin termein. Yhteiskuntatieteissä sotaa tarkastellaan monesta näkökulmasta. Niin kuin tieteelliseen käytäntöön usein kuuluu, korkeimmalla abstrahointitasolla liikkuu filosofia, joka pyrkii määrittelemään sodan sen olemuksen kautta. Filosofi Thomas Hobbes päätteli 1600-luvulla jokaisen valtion olevan potentiaalisesti sodassa muita valtioita vastaan, koska ”kaikkien sota kaikkia vastaan” on luonnontila, ja rauha puolestaan päämäärä, joka perustuu järkeen.

Jo Marcus Tullius Cicero (106–43 eaa) ajatteli valtioiden kuuluvan oleellisesti sodan olemukseen ja oikeustieteellisestä näkökulmasta se myös yksinkertaistaisi asioita huomattavasti. Sota ei kuitenkaan suostu olemaan yksinkertaisesti hallittava ilmiö. Sen osapuolina voivat olla myös uskonnollisesti, etnisesti, ideologisesti tai kulttuurisesti organisoituneet ryhmät, jotka eivät noudata, eivätkä suostu noudattamaan valtiollisia rajoja.

Yleisen kristillisen käsityksen mukaan sota on synnin seurausta. Kirkkoisien Aurelius Augustinuksen (354–430) ja Tuomas Akvinolaisen (1225–1274) mukaan sota voi olla oikeutettua suuremman pahan ehkäisemiseksi. Islamilaيسssa maailmassa ajatellaan sodan olevan oikeutettua, jos islamia pitää puolustaa. Pyhää sotaa – Jihadia – käydään ainoastaan vääräuskoisia vastaan. Hyvin rauhalliseksi mielletyssä buddhalaisuudessa suhde sotaan muotoillaan siten, ettei Buddha Siddharta Gautama puuttunut henkilökohtaisesti kuninkaiden asioihin. Niinpä myöskään kuninkailta ei ole asiaa puuttua Buddhan tiehen kohti valaistumista tai muuten ärsyntyneen norsu puolustaa itseään. Jotakuinkin kaikki uskonnot löytävät tarvittaessa oikeutuksen sodalle ja sitä varmemmin, mitä lähempänä niiden omaa etua liikutaan.

Sodan voi ajatella aina edellyttävän jonkinlaista organisoitumista ja silloin sen ole-
musta voidaan ulkopuolelta lähestyä juridisena kysymyksenä. Genevessä alkoi vuon-
na 1864 nykyhetkeenkin ulottuva ja sodan ymmärtämiseen vaikuttava kehitys, kun
Jean Henri Dunantin (1828–1910) aloitteesta solmittiin sopimus haavoittuneiden
huollosta. Se oli alku sodan nykyisille oikeussäännöille, siis kansainväliselle huma-
nitaariselle oikeudelle, jonka rakentamista jatkettiin Haagin rauhankonferensseissa
vuosina 1899 ja 1907. Kansainvälisen oikeuden ajateltiin tuovan järjestystä ja rauhaa
sekä sääntelevän valtioiden suhteita ja kansainvälisten organisaatioiden toimintaa.

Norjalainen Johan Galtung (1939–2024) jakoi rauhan sodan vastakohtana negatiiviseen ja positiiviseen rauhaan. Sotatilán poissaolo riittää negatiiviseen rauhaan, mutta positiivinen rauhantila saavutetaan vasta, kun sotaan johtavat rakenteelliset syyt ovat poissa. Galtung tunnetaan monialaisesti rauhan- ja konfliktintutkimusta tehneenä henkilönä. Hän on lähestynyt asiaa matemaatikkona, sosiologina, valtiotieteilijänä, taloustieteilijänä, historioitsijana ja antropologina sekä teologina. Sinänsä järkeen käyvä ajatus positiivisesta rauhasta kohtaa aina kysymyksen siitä, kuinka kaukana poissa rakenteellisten sodan syiden pitäisi käytännössä olla, riittävätkö siihen maapallon rajat.

Mitä sodasta tiedetään

Kadettikoulutuksen tieteellisyydestä keskusteltiin jo 80-luvulla, jolloin silloisen Sotatieteen laitoksen johtaja eversti Matti Lappalainen alkoi perustella monikkomuodon käyttöä määriteltäessä upseerikoulutuksen tieteellistä taustaa. Niinpä aloimme puhua sotatieteiden maailmasta, joka alkuun tuntui jonkinlaiselta matemaattisluonnontieteelliseltä laajennukselta historian ja kasvatustieteen suuntaan. Sosiologian ja muiden yhteiskuntatieteiden merkitys sotatieteissä avautui erityisesti kenraali Jaakko Valtasen aikana hänen painottaessaan yhteiskuntatieteiden merkitystä. Operaatiotaidon ja taktiikan keskeinen rooli sotatieteissä säilyi koko ajan, ja sitä piti yllä jo 30-luvulla perustettu Suomen Sotatieteellinen Seura, jonka heikkous oli pitkään jäsenyyden rajaaminen vain yleisesikuntaupseereihin.

Sodan ymmärtämiseksi operaatiotaidon ja taktiikan tunteminen eivät riitä. Maailmalla sotateorioihin perehtyneet upseerit ovat kehittäneet heille ominaisella alueella vastauksia kysymykseen, miten sotilaat sotivat keskenään. Sotilaat kuitenkin päättävät perin harvoin sodasta ja rauhasta, vaikka toimivatkin toimeenpanevana portaana. Suuri kysymys siitä, mitä kokonaisvaltainen sota pohjimmiltaan on, odotti silloin ja odottaa yhä tyhjentävää vastausta sodan ytimeen paneutuneilta länsimaisilta tutkijoilta, niin sotilailta kuin siviileiltäkin.

Voimme jo puhua sotatieteistä Suomessa tieteenaloja yhdistävänä opetus- ja tutkimussuuntauksena. Työuramme aikana ymmärrys sodan olemuksesta koko ihmisyhteisön toimintana kasvoi. Kadettikurssilla 61. oli osansa upseerikoulutuksen akateemisen tason vahvistamisessa ja vaikkapa Suomen Sotilassosiologisen seuran perustamisessa osana tuota näköalan laajentumista. Valmiutemme käsitellä sodankäynnin kehittymistä arvaamattomiin suuntiin on aikaisempaa parempi.

Sotateoreetikko ja pasifisti, professori Quincy Wright (1890–1970) määritteli sodankäynnin olevan evolutionäärinen, oppiva järjestelmä, joka pitää olemassaoloaan yllä muuntumisen kautta. Jotkin sotateoreetikkojen yleispätevät totuudet tuntuvat kuitenkin kestävän myös aikaa. Ehkäpä Niccolò Machiavellin (1469–1527) kirjainen *Il Principe*, Ruhtinas, on käynyt monen nykyisenkin valtionjohtajan pöydällä. Kaikki varmaankin tietävät myös Carl von Clausewitzin (1780–1831) tiivistelmän: *”Der Krieg ist eine bloße Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln”*, sota on politiikan jatkamista toisin keinoin.

Joillain sotateoreetikoilla on ollut yhä näkyvää vaikutusta sodankäynnin tapoihin. Italialainen Giulio Douhet (1869–1930) uskoi psykologiseen vaikuttamiseen, joka murtaa vastustajan moraalin. Tehokkaimpana vaikutuskeinona hän piti siviilien massapommituksia, joita liittoutuneet myöhemmin toteuttivatkin ja jota yritettiin myös Helsingin suurpommituksissa 1944. Sir Basil Liddell-Hart (1895–1970) sekä Thomas Edward Lawrence (1888–1935) puolestaan kehittivät epäsuoran lähestymisen teoriaa, jossa vältetään suoria hyökkäyksiä puolustuskykyistä vihollista vastaan ja korostetaan iskemistä pitkänä aikasarjana vastustajan heikkoihin kohtiin. Amerikkalaista ilmasotagurua, John Boydia (1927–1997), ei ehkä muuten kannattaisi tässä mainita, mutta hän korosti kykyä oppia ja sopeutua, tosin enemmän sotureiden kuin itse sodankäynnin näkökulmasta.

Neuvostoliitossa arvostettu Mihail Frunze (1885–1925) rakensi selkeän lähestymistapaeron sotateorioiden sisälle: Poliittinen tarkastelu määritteli sodankäynnin tarkoituksen ja se kuului poliittiselle johdolle. Miten sotaa käytiin, kuului sotatieteille ja oli sotilasjohdon asia. Kenraali Frunze kyllä itse unohti oman oppinsa ja astui aidan väärälle puolelle. Hän kuoli leikkaussalissa kloroformimyrkytykseen, jonka arvellaan olleen sotilaallista jultempaa maailmaa edustaneen Josif Stalinin järjestämä.

Frunzen tekemä jako on edelleen yleispätevä ja yleismaailmallinen. Sillä on monenmoisia vaikutuksia sotaan. Yksi niistä on, etteivät sotilaat toimeenpanijoina ole yleensä sotaintoilijoita, sillä he istuvat tuleen omilla housuillaan ja joutuvat kohtaamaan kuolevat ja vammautuvat henkilökohtaisella tasolla. Poliittisessa johdossa taas voidaan lähettää muut sotaan ja tuudittautua siihen, että yhden surmaaja on toki murhaaja, mutta tuhansien tapattaja puolestaan suurmies tai -nainen.

Haagin rauhankonferenssissa vuonna 1907 määriteltiin sodankävijän tunnusmerkit. Se oli edellytys siviilien suojelemiseksi sodan väkivallalta ja heidän erottamiseen taistelijoista. Sotilaalla kuului olla määrätty ja kaukaa erottuva tunnus ja hänen kuului kantaa asettaan avoimesti. Sissisodan tunnettu teoreetikko Mao Zedong (1893–1976) määritteli sissin olevan kala, joka ui väestön muodostamassa vedessä. Välttämättä Mao ei tarkoittanut, että sissien tulisi vastoin sodan oikeussääntöjä tekeytyä siviileiksi tunnistamisen vaikeuttamiseksi, sillä hän myös ohjeisti kohtelevaan väestöä hyvin. Vaaroista huolimatta siviiliväestön ja taistelijoiden sekoittaminen on kuitenkin ollut joidenkin sotien käytäntönä Vietnamista aina Gazan sotaan asti.

Monen tietämättömän ihailema Ernesto “Che” Guevara (1928–1967) lisäsi sabotaasin sissisodan keinovalikoimaan. Hän kehotti vuonna 1961 kirjassaan *La Guerra de Guerrillas* käyttämään naisia sissisodan taistelutehtävissä, koska heidän mahdollisuutensa liikkua siviileinä vihamielisellä alueella on parempi kuin miehillä.

Alivoimaisen mahdollisuudet

Sopimusvarainen kansainvälinen järjestelmä rajoittaa niitä, jotka noudattavat sopimuksia. Jos sanktioita ei ole, sopimusjärjestelmä tarjoaa vähintään aloitteen hyödyn niille, jotka eivät sopimuksia noudata. Kaiken lisäksi sodan voittaja näyttää usein pystyvän seurauksitta valikoimaan ne sopimukset, joita itse noudattaa. YK:n turvallisuusneuvoston viidellä pysyvällä jäsenellä on veto-oikeutensa vuoksi vielä ylimääräinen etu tässä suhteessa. Niinpä alivoimaisen mahdollisuuksia tutkineilla sotateoreetikolla on ollut houkutus hylätä kansainvälisen oikeuden rajoitukset kokonaan.

Viime vuosikymmeninä läntinen sotateoria on keskittynyt laatuun määrän sijaan. Teknisesti huippukehittyneet järjestelmät yhä pienempien ja taistelukykyisempien joukkojen käytössä kuvaavat läntistä asevoimien kehittämistä. Samanaikaisesti länsimaiden tappionsietokyky on heikentynyt. Täysimittaisen sissisodan jatkokehittelmä onkin terrorismi, jonka ikoniksi muodostui Osama bin Mohammed bin Awad bin Laden (1957–2011). Osama bin Ladenin johdolla on toteutettu asymmetristä globaalia sodankäyntiä, joskin hän esiintyi enemmän johtohahmona kuin sodankäynnin tutkijana.

Osama bin Ladenin panos sodankäynnin teoriaan on ollut irrottautuminen maantieteellisistä rajoista ja kansainvälisestä humanitaarisesta oikeudesta. Bin Ladenin johtama Al Qaidan verkottunut olomuoto hahmoteltiin teoreettisesti vasta

vuonna 2006, kun internetissä ilmestyi 1600-sivuinen kirjoitus Kutsu globaaliin islamilaiseen vastarintaan. Kirjoituksen tekijä on Abu Musab al-Suri (1958-?) oikealta nimeltään Mustafa Setmariam Nasar.

Musab al-Suri määritteli Al Qaidan erillisten ryhmien muodostamaksi hajanaiseksi verkostoksi. Verkosto ei ole hierarkkisesti rakennettu ja välttää organisoitumista, joka tekisi siitä haavoittuvan. Riittää, että toimintaa ohjaa anti-imperialistinen ja länsivas-tainen voimakas ideologia. Silloin ei tarvita vaurioaltista organisaatiota ja täsmällisiä operaatio-ohjeita, vaan ainoastaan ylimalkaisen suunnan ja voiman antava tunneltaus. Sen synnyttämiseen sosiaalinen media tarjoaa oivallisen välineen.

Al Suri inspiroi tiukasti organisoitunutta Isis-järjestöä ja hänen väitetään poh-tineen myös kemiallisen aseiden käyttöä asymmetrisessä sodassa. Terroristiseen so-dankäyntiin on hyväksytty sissisodan menetelmiä, mutta ei sitä suurta heikkout-ta, jonka mukaan sissien olisi sivistettävä kansaa ja voitettava väestön myötätun-to taakseen. Tavoitteeseen päästään nopeammin, kun vihaa ja pelkoa kylvämällä luodaan tiivis samanmielisten joukko. Sen ei tarvitse voittaa sydämiä puolelleen, sillä pelko ja tietämättömyys voittavat sydämen niin kuin sakset paperin tai kivi sakset. Isisin tavoitteleva lyhytkestoinen Kalifaatti osoittautuikin puhdasoppi-seksi despotiaksi.

Ydinasevallat ja sota

Quincy Wrightin mukaan ydinaseen tulo näyttämölle oli sotateorioiden murros-kohta. Ydinaseet ovat ainoa asejärjestelmä, jota ei sen leviämisen jälkeen ole käy-tetty, ja sodan uhrien määrän sanotaan kääntyneen laskuun sen ansiosta. Vakaus-paradoksi (The stability–instability paradox) väittää, että kun kahdella valtiolla on ydinase, sodan uhka niiden välillä vähenee, mutta epäsuorien konfliktien uhka li-sääntyy: On järkevää välttää ydinsotaa ja estää tavanomaisen sodan laajeneminen sellaiseksi. Sen sijaan osallistuminen epäsuoraan konfliktiin toista ydinasevaltiota vastaan on mahdollista. Neuvostoliiton ja USA:n kylmän sodan aikaiset sijaissodat (Proxy-war) ovat tästä oiva esimerkki.

Vaikka suoraa konfliktia ydinasevaltojen välillä ei ole syntynyt, taiteen mieli-kuvitusmaailmassa sellaiselle alettiin heti raivata tilaa. Juuri tähän hetkeen osu-vimmalta tuntuu tieteiskirjallisuuden suurmestarin Frederik Pohlin (1919–2013) kuvitelma pienoismaailmassaan Mars masked (1981) ja Cold War (1982). Sa-pattivuosi -nimellä suomennetusta yhdistelmäteoksesta voimme lukea seuraavia toteamuksia:

”Kukaan ei enää voita sodassa mitään – jos vihollinen saa tietää sotaa käytävän”.

”Voittoon on aina kaksi mahdollisuutta. Toinen mahdollisuus on päihittää vastustaja voimaan turvautuen. Toinen on kampata hänet salaa nurin”.

”Kysymys ei ole sodasta. Mutta ei myöskään rauhasta ja se vaikuttaa meidän jokaisen elämisen laatuun – meidän ja kaikkien kansojen”.

Sinänsä Pohlin kirjoissaan kuvailema ajatus valtiojohtoisista ilkeyksistä on yhtä vanha kuin tunnetut sotateoriatkin. Rajaton väkivallan käyttö on ollut vain yksi sodankäynnin mahdollisuus. Jo kiinalainen Sünzî, myös Sun Tzu (500-luvulla eaa.), piti sodankäynnin suurimpana taitona kukistaa vastustaja ilman aseellista taistelua:

”Voittoisat soturit voittavat ensin ja käyvät sotaan vasta sitten, mutta häviäjät aloittavat ensin sodan ja hakevat sitä kautta tietä voittoon”.

Ei siis ole täysin perusteetonta puhua hybridisodankäynnin renessanssista, vaikka itse termi onkin sotateorian uusi ja määritelmältään vakiintumaton.

Hybridisodankäynnin voi ajatella avaavan mahdollisuuden kahden ydinasevaltion väliseen suoraan konfliktiin. Oleellista on, ettei toinen osapuoli ainakaan heti tiedä, eikä välttämättä pysty koskaan osoittamaan, joutuneensa sotateoimen kohteeksi. Hybridisodan olemus sisältää sekä asymmetrisen sodan teorian että terrorismin keinoja. Se toimii rajoista piittaamatta, sotaa julistamatta ja iskemällä sinne, missä on heikoin kohta. Jopa sir Liddell-Hart voisi nyökytellä periaatteelle hyväksyvästi, vaikka hän luultavasti paheksuisikin sodan levittämistä siviilitoiminnaksi.

Yhdysvalloissa hybridisodankäyntiä tutkinut tohtori Francis ”Frank” G. Hoffman (1950-) käyttää termiä yhdistelmäsoat, (Compoud wars), viimeisimpänä kehitysaskeleena ennen hybridisotaa. Yhdistelmäsoata käyvät valtiollinen asevoima sekä muut organisaatiot yhdessä ja keskenään koordinoituna. Käsite selittää erilaiset, samaan suuntaan pyrkivät ja sodasta hyötyvät organisaatiot, mutta ei vielä sisällä hybridisodalle ominaista sotilaallisten -, rikollisten - ja siviilikeinojen rinnakkaista käyttöä.

Hoffman on tiivistänyt hybridisodan olemuksen seuraavasti:

”Hybridisodat yhdistävät valtioiden välisen sodan kuolettavuuden sekä säännöttömän sodan pitkittyneen pakkomielteen ja intohimon.”

Välttämättä lauselma ei tuossa muodossa jää elämään, sillä – vaikka siinä on toisuuden siemen – tiivistys jättää itse sodan toimijaksi. Sotaa voi toki pitää Quincy

Wrightin tapaan kehittyvänä järjestelmänä, mutta silti se on sitä enintään tekoälyn tasoisena työkaluna. Sodan takana on aina inhimillinen äly tai älyttömyys.

Alivoimaisen osapuolen on vaikea yhdistää valtion taseisia resursseja asymmetriisiin keinoihin. Isis yritti sitä ja epäonnistui Kalifaatin rakennusyrityksessään. Sen sijaan valtiolla yhdistelmämahdollisuus on, mutta miten se tehdään? Vastausta kysymykseen voi juuri tällä hetkellä etsiä Venäjältä.

Gerasimovin doktriini

Brittiläinen professori Mark Galeotti (1965-) tuli kolumnissaan käyttäneeksi termiä Gerasimovin doktriini, kun Venäjä oli vallannut Krimin niemimaan vuonna 2014. Se levisi nopeasti käyttöön kansainvälisessä lehdistössä ja myös Venäjällä, vaikka kyse olikin hyvin pitkälle väärinkäsityksestä. Kenraali Valeri Vasiljevits Gerasimov (1955-) on Venäjän asevoimien pääesikunnan päällikkö ja hän kytkeytyi sotateoriaan tietysti virka-asemansa, mutta myös vuonna 2013 Venäjän sotatieteellisessä akatemiassa pitämänsä puheen vuoksi. Siinä Gerasimov selitti miten ulkovallat pyrkivät vaikuttamaan Venäjään epätotunnaisin keinoin, joita on alettu kutsua hybridisodaksi.

Ainakin vielä Gerasimovin doktriini elää terminä, mutta todellisuudessa sen takana ovat muut sotateoreetikot. Kenraaliluutnantti Sergei A. Bogdanov ja eversti Sergei G. Chekinov kirjoittivat vuosina 2010–2017 kolmetoista artikkelin sarjan Venäjä puolustusministeriön Vojennaja Mysl' -sotilasaikakauslehteen. Jotkut sotilastutkijat ovat voineet julkaista ajatuksiaan kirjoina ainakin osittaisen akateemisen vapauden piirissä. Chekinovin ja Bogdanovin artikkeleiden kohdalla niin ei ole. Kirjoituksissa ei edetä tieteellisistä teorioista kohti niiden salaista toimeenpanoa, vaan ennemminkin päinvastoin. Artikkeleiden funktio on kouluttaa Venäjän ylintä ja sotilasjohtoa ymmärtämään valtion omaksumaa ja toteuttamaa näkemystä sodankäynnistä. Ne kuvaavat Venäjän lähestymistapaa sodankäyntiin eräänlaisen katekismuksen tapaan. Niinpä artikkeleita kutsutaankin Chekinov-Bogdanov kommentaareiksi.

Kommentaarit ovat puuduttavaa luettavaa, koska niitä on siunattu pitkillä lueteloilla ja muoto on rakennettu yleiseksi sotateoriaksi, jossa nimetään erikseen USA:n tekemisiä, mutta jätetään lukijan vastuulle arvioida, mikä puolestaan on Venäjällä teoriaa ja mikä käytäntöä.

Chekinov-Bogdanov kommentaareissa korostetaan verkostoituneen sodankäynnin ulottuvan nykyään kaikkialle maailmassa, mutta säilyvän silti yhdessä johdossa. Valtion johto tekee koordinoituja harhautusoperaatioita diplomaattisia kanavia ja

mediaa hyväksi käyttäen. Hyökkäyksen valmistelu on jatkuva, mutta ”erityisoperaatioista” päätetään erikseen ja niiden ajankohta salataan tiukasti.

”Vihollinen yrittää etukäteen vaikuttaa erityisesti maan tiedotusvälineisiin, uskonnollisiin organisaatioihin, kulttuuri-instituutioihin ja ulkomailta rahoitettuihin kansalaisjärjestöihin sekä ulkomaisia apurahoja saaviin tutkijoihin”.

Tarkastelemalla venäläisten käyttämiä suojautumiskeinoja voi päätellä, miten maa itse toimii hybridisodan hyökkääjänä. Ainakin huoli ulkomaalaisista agenteista, avoimista tietoverkoista ja median hallinnasta tuntuu Venäjällä olevan paljon suurempi kuin maahan kohdistuva todellinen uhka.

Jo Neuvostoliiton ajoista lähtien venäläinen sotateoria on painottanut taisteluiden siirtämistä pois omalta alueelta. Siten suojellaan omaa teollista kapasiteettia ja myös väestöön kohdistuvaa painetta. Chekinov-Bogdanov kommentaarien kuvaamassa uudessa sodankäynnissä korostuvat sekä hyökkäyksellisyys että väestön kestävyys merkitys:

”Puolustukselliseen doktriiniin tukeutuva maa voi kohdata nopean lopun kohdattessaan vihollisen yllätyshyökkäyksen”.

”Uutta sodankäyntiä dominoi informaatio- ja psykologinen sodankäynti, joilla pyritään kontrolloimaan joukkoja ja asejärjestelmiä sekä painostamaan vastustajan joukkoja sekä väestöä moraalisesti ja psykologisesti”.

”Asymmetrisiä keinoja käytetään poliittisissa, taloudellisissa sekä tiedonhallinnan, teknologian ja ekologian (sic!) epäsuorissa ei-sotilaallisissa operaatioissa vähentämään vastustajan sotilaallista voimaa”.

”Uuden sukupolven ei-tappavia biologisia aseita käytetään vaikuttamaan ihmisten psyykeen ja mielialaan yhdistettynä propagandaan, millä luodaan kaaosta vastustajan väestöön”.

Vastustajalle tärkeitä kohteita kartoitetaan kaikkia keinoja ja organisaatioita käyttäen. Näihin lukeutuvat erikoisjoukot, avaruusjoukot, viestitiedustelu, verkkotiedustelu, diplomaattikunta, salaiset tiedustelupalvelut sekä teollisuustiedustelu. Vaikka uuden sodankäynnin valmisteluvaihe onkin pysyvä olotila, voidaan joitain kuukausia ennen hyökkäystä vielä kiihdyttää toimia, jotta saadaan syntymään haajaannusta vastustajan riveissä:

”Peitetehtäviin istutettuja agenteja käytetään synnyttämään tyytymättömän väestön keskuudessa laitonta toimintaa, kaaosta, paniikkia ja tottelemattomuutta”.

”Vastustajan virkamiehiä ja sotilasjohtoa pelotellaan, harhautetaan, houkutellaan, lahjotaan ja kiristetään hylkäämään palvelusvelvollisuutensa, jolloin heidän käytöstään voidaan kontrolloida”.

”Asevoimien on valmistauduttava toimimaan yhdessä arvaamattomien (outojen) aseveljien kanssa, kun niiden tavoitteet ovat samansuuntaisia”.

Gerasimovin doktriinina tunnettu ajattelu ei tyydy hylkäämään sodan sääntöjä asymmetrisen sodankäynnin tapaan. Se ei myöskään terrorismin lailla kiistä koko pelilautaa ja haasta aikaisemmin hyviksi todettuja periaatteita. Sen sijaan se laajentaa sotateoriat kattamaan kaikki sodankäynnin muodot vanhoja keinoja hylkäämättä. Keskiössä säilyy perinteinen sodan käsitys asevoimin tehtyine hyökkäysoperaatioineen ja maan valtauksineen. Siinä kokonaisuuden osassa ei ole muuta uutta kuin robottien ja tekoälyn laajeneva käyttö. Hävitä Venäjä ei mielestään voi, koska viime kädessä se käyttää ydinaseistustaan.

”Olemme tutkineet viimeaikaisia aseellisia konflikteja ja meillä on syytä uskoa nykyaikaisen sodankäynnin kaatuvan alku- tai loppuvaiheeseensa”.

Alkuvaiheeksi edeltämään aseellisia sotatoimia on Gerasimovin doktriinissa rakennettu mittava valmistelujakso, jossa käytetään asymmetrisiä ja hybridisodan menetelmiä sekä kierretään ja jätetään huomiotta kansainvälinen humanitaarinen oikeus. Valmisteluvaihetta ei kutsuta sodaksi. Sen tarkoitus on kuitenkin lannistaa väestö, saattaa kohteeksi joutuvan maan poliittinen ja taloudellinen tilanne hallitsemattomaksi ja keskeinen teollisuus toimintakelvottomaksi sekä kykenemättömäksi täyttämään sodan käynnin tarpeita. Sota alkaa vasta, kun asevoimat tunkeutuvat kohdemaahan.

Sodan loppuvaiheen kuvaus pitää sisällään eräänlaisen kritiikin niin sissisodan kuin terrorisminkin kyvyille saavuttaa sodan lopulliset päämäärät:

”Ilman maavoimien operaatioita ei voi saavuttaa sodan lopullisia tavoitteita”.

”Myös uuden sukupolven sodissa vastustajan päävoimien voittaminen, maan taloudellisen potentiaalin tuhoaminen ja maan valtaaminen ovat keskeisiä tavoitteita”.

”Sodan loppuvaiheessa hyökkääjä tuhoaa lopullisesti kaikki vastarintapesäkkeet ja vastustajan eloon jääneet osastot erikoistuneiden joukkojen erityisoperaatioilla, sekä tarvittaessa tehokkailla nykyaikaisilla aseilla ja maavoimien puhdistusoperaatioilla”.

Venäläisessä sotateoriassa tavoitellaan eräänlaista suurta yhteenvetoa toimiviksi todistetuista sodankäynnin keinoista aina Sünzistä Musab al-Suriin asti. Irtautuminen maantieteellisistä ja sopimusperusteisista rajoituksista tapahtuu häveliäästi ja sotaa kutsutaan mieluummin sotilaalliseksi erikoisoperaatioksi kuin sodaksi jo sisäpoliittisistakin syistä.

Tiedämmekö mikä sotia synnyttää?

Kylmän sodan jälkeen ajateltiin hetken verran integraation ja globalisaation tuovan mukanaan keskinäisiä riippuvuussuhteita, joka vähitellen tekisivät sodat mahdottomiksi. Samaan suuntaan viittasi demokraattisen rauhan teoria, joka esittäjiensä poliittisten tarkoituksien säilyttämänä korosti yhteiskunnallisen muutoksen tärkeyttä rauhan säilyttämiseksi.

Vanhaltaan säilyneet intressiristiriidat liittyvät ilmastomuutoksen, poliittisten ja uskonnollisten ideologioiden, etnisten ja alueellisten pyrkimysten kaltaisiin seikkoihin sekä luonnonvaroihin, joihin lukeutuvat myös puhdas vesi, meri- ja merenpohjaoikeudet ja jopa maatalousmaa. Keskeinen lähde luonnonvarojen korostamiselle on Zbigniew Brzezinski (1928–2017), joka nimitti Punaiselta mereltä Persianlahden yli Kazakstaniin ulottuvaa aluetta suureksi shakkilaudaksi kirjassaan *The Grand Chessboard* (1997). Suurella shakkilaudalla suurvallat pelaavat Brzezinskin mukaan suurta peliä hallitakseen öljyvaroja.

Teoria on yksinkertaisuudessaan houkutteleva ja pitää ainakin alueellisesti paikansa. Venäjään Ukrainan sodan yhteydessä kohdistetut painostustoimet liittyivät nekin pitkälti öljykauppaan. Kamppailu raaka-ainevaroista sekä niiden hallitsemiseksi tärkeistä liikennereiteistä ja tukialueista ei ole päättynyt, vaikka strategisten raaka-aineiden tärkeysluettelo elääkin jatkuvasti. Osoittamatta kuitenkin jää, miksi sodat ja levottomuudet olisivat taloudellista yhteistoimintaa parempi ratkaisu.

Brzezinskin talouspainotteisen lähestymistavan kanssa kilpailee toinen suosittu ajatusmalli, jonka mukaan suuren shakkilaudan alue – tai sen pohjoispuolinen kaari – muodostaa samanlaisen vastakkaisten voimien kohtauspaikan kuin Euroopan Balkan oli kahden edellisen vuosisadan aikana. Samuel P. Huntington (1927–2008) ennusti kirjassaan *Sivilisaatioiden yhteentörmäys*, että kun Euroopan sotavalmius alkaa hiipua, sotiminen muuttaa luonnettaan. Maapallon muut kulttuurit kääntyvät itsetäyteistä ja maailman rikkaudet kuluttavaa länsimaista sivilisaatiota vastaan. Slaavilais-ortodoksinen, islamilainen, kungfutselaiskiinalainen, hindulaisbuddhalainen tai afrikkalainen kulttuuri eivät hyväksy länsimaisia arvoja omikseen, vaan kokevat ne päällekkäviksi.

Huntingtonin ajatukset pelkistyvät siihen, että me olisimme astuneet muslimisotien aikakauteen. Islamilainen maailma nähdään hänen ajattelussaan samanlaisena kuin Eurooppa oli 1600-luvulla. Sivilisaatioiden yhteentörmäys on kuitenkin meneillään islamilaisessa maailmassa ennemmin kulttuureiden sisällä kuin niiden välillä. Sen sijaan Kiinan johtaman kolmannen maailman ja liitoksissaan natisevan läntisen maailman kulttuureilla voi olla välien selvittely vielä edessään.

Kolmannen näkökulman sotien syihin on avannut London School of Economics and Political Science -yliopiston professori Mary Henrietta Kaldor (1946-), joka on todennut uusista sodista:

”Päämääränä ei ole enää valloittaa tietty alue, vaan saavuttaa poliittista valtaa lietsomalla pelkoa ja vihaa”.

”Se mitä aiemmin pidettiin vanhojen sotien epätoivottuna ja laittomana sivuvaikutuksena, on nyt olennainen osa taistelua uusissa sodissa.”

Kaldorin mukaan valtioiden sotilaat ovat usein vain sivuosissa ja pääroolia vetävät yksityiset sotajoukot ja verkostot, joilla on kytköksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Armeijoiden välisten yhteenottojen sijaan näemme, kuinka väkivalta kohdistetaan tavallisiin puolustuskyyttömiin ihmisiin. Taidamme seurata tämän tyyppisiä sotia Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, mutta Venäjää Mary Kaldorin havainnot eivät selitä.

Jokin yksittäinen taho hyötyy sodasta aina, mutta rauhan oloihin verrattuna koko väestö ja taloudellinen kehitys kärsivät vielä enemmän. Tämä saa miettimään, miksi valtiollinen toimija ryhtyisi hyökkäyssotaan, vaikka se ryöstösaalista hetkeksi tarjoaisikin. Puolustuksellisen sodan ymmärtää, koska valtion olemassaolon tarkoitus on turvata kansalaistensa hyvinvointi ja vapaus. Antautuminen väkivallan edessä ei nimittäin tuo rauhaa, vaan pakon liittyä väkivallan käyttäjän riveihin.

Kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden suurimmaksi uhkaksi voi nimetä huonon hallinnon, korruption ja näköalattomuuden aiheuttaman toivottomuuden, joka johtaa järjestäytyneeseen rikollisuuteen, alueellisiin konflikteihin, luhistuviin valtioihin, sekä terrorismiin ja joukkotuhoaseiden leviämiseen. Viime vuosien kokemukset lisäävät listalle kaatumistaan pelkäävän valtiojohdon epädemokraattisessa valtiossa.

Venäläisten sotateoreetikkojen ja propagandistien nykyiset ajatukset tuovat kurssimme mieleen erään YYA-ajan kriittisen opettajamme yksityisen lausahduksen:

”Kaikkein hölmöintä olisi tulla oman propagandansa sokaisemaksi.”

Voiko olla mahdollista, että niin olisi tapahtumassa Venäjällä? Maa on sulkeutunut ja suljettu oman kielensä, kirjaimistonsa, mediasa ja fyysisten rajojensa sisään. Tiedotusvälineet maalaavat Venäjällä uhkakuvia, jotka vaikuttavat enemmän vainoharhaisilta kuin realistisilta. Venäläisten on mahdollisista epäilyksistään huolimatta osoitettava uskonsa viralliseen viestintään tai he joutuvat vaikeuksiin. Voiko sellaisissa oloissa vaarantua myös valtion johdon kosketus todellisuuteen?

Sodan lait, totta vai tarua

Sodan todellisuus näyttää ajautuneen sodan lakien, siis juridiikan, edelle. Kokonaisvaltaisessa sodassa ei enää erota toisistaan sotilasta eikä siviiliä, ei sotaa tai rauhaa eikä myöskään sodan todellista syytä. Kehityskulku haastaa sopimusvaraisen maailmanjärjestyksen ja sodan oikeussäännöt.

Antikvariaateista voi vielä löytää Gunnar Rosénin käsikirjan *Sodan Lait* vuodelta 1954. Rosén ja Juhani Parkkari päivittivät yhdessä teoksen viisikymmentä vuotta myöhemmin 2004. Uusin suomenkielinen julkaisu asiasta on Parkkarin kirja *Sodan oikeussäännöt* vuodelta 2018. Ulkoministeriö oli samalla nimellä julkaissut vuonna 2016 koonnoksen erilaisista sopimuksista, jotka muodostavat keskeisen osan säännöstöstä.

Sodan oikeussäännöt eivät ole tarua, vaan niiden puitteissa tehdään päivittäin työtä. Sodan oikeussäännöt eivät silti ole aivan tottakaan, sillä esimerkiksi hyökkäysrikkosen määritelmän oli hyväksynyt vain 44 maata YK:n 193 jäsenvaltiosta. Edes YK:n

Kun sodan lakeja toista sataa vuotta sitten rakenneltiin, pidettiin siviileiden suojelemista keskeisenä tavoitteena. Alkuperäinen ajatus oli tehdä jyrkkä ero siviilien ja sotilaiden välille sekä osoittaa täysi vastuu väkivallan käytöstä valtioille ja vain niille. Määritelmien ulkopuolella olevat ja siviileiksi pukeutuneet väkivallan käyttäjät olisivat rikollisia ja heihin suhtauduttaisiin sen mukaisesti. Kuvassa suomalaisia rintamakorsussa ”sotilasvarusteineen”. [Museovirasto]

ihmisoikeusjulistuksesta ei ole täyttä yksimielisyyttä, sillä 45 valtiota noudattaa *Cairo Declaration on Human Rights in Islam* -asiakirjaa ja vielä suurempi joukko maita tulkitsee ihmisoikeuksia valtiointensa kulloisenkin harkinnan mukaan.

Kansainvälinen humanitaarinen oikeus, *jus in bello*, säätelee alkaneen sodankäynnin voimankäyttöä, menetelmiä ja kohteita. Se koskee erityisesti sotilaita johtajista rivimiehiin. Suomen puolustusvoimissa asian opetus aloitetaan alokkaille jaettava Sotilaan käsikirjassa, kuten kuuluukin. Voimankäytön oikeutusta ja sotaan ryhtymistä rajoittavat oikeussäännöt, *jus ad bellum*, ovat puolestaan tarkoitettu ohjaamaan valtioiden poliittisia johtajia, jotka aloittavat sodat ja ovat niistä vastuussa.

Jus ad bellum nojautuu Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjaan. YK:n rakenteellisen heikkouden takia sodan oikeutuksen arviointi jättää toivomisen varaa valtioiden välilläkin ja diilintekijöillä on tilaa toimia. Vielä hämärämmällä alueella ovat valtioiden sisäiset sodat, puhumattakaan sijaissodista, joissa sotasylliset ovat suojassa kuin *Capo dei capi* konsanaan. Sodan oikeussäännöt ovat osittain vanhentuneita ja sen vuoksi vaikeasti tulkittavia. Osittain niistä muodostuu voittajan oikeutta, eikä niillä senkään vuoksi tunnu olevan toivottua ennalta estävää vaikutusta.

Nykyisten sodan oikeussääntöjen tausta

Sodankäyntiä on pyritty järjeistämään kautta historian. Hammurabin laista (1760 eaa.) löytyy sotavankien perheoikeuksia sekä sotilaiden perinnönjakoa käsitteleviä kohtia. Juutalaisten Tooran kautta sodan lait ovat löytäneet syntyäikansa hengen mukaisina tiensä Vanhaan testamenttiin. Mooseksen kirjassa (5. Moos. 20:19–20) on ensimmäinen sodan ekologinen sääntö: *”Jos joudutte pitkään piirittämään jotakin kaupunkia, älkää ryhtykö kirves kädessä hävittämään sen ympäristössä kasvavia puita. Älkää hakatko niitä maahan, sillä saatte niistä syötävää. Eiväthän puut ole ihmisiä, ei teidän tarvitse käydä niiden kimppeun. Saatte kuitenkin katkoa sellaisia puita, joista tiedätte, etteivät ne tuota syötävää hedelmää. Niitä voitte kaataa ja niistä voitte rakentaa piirityslaitteita viholliskaupunkia vastaan, kunnes se kukistuu.”*

Teksti muistuttaa, että sodan lait perustuvat ihmisjärjellä käsitettäviin periaatteisiin. Miksi siis tehdä tarpeetonta tuhoa, josta saattaa kärsiä itsekkin?

Vuosisatojen kuluessa monet sodissa hankaliksi osoittautuneet asiat hioutuivat kohdilleen. Siviilien vapaa ryöstely organisoitui ja vandalismi väheni sotajoukko-

jen huollon kehittyessä ja päälliköiden turvatessa oman verotusvuoronsa. Viimein sotilaskunniasta ja oikeaksi koetusta toiminnasta tuli tärkeä periaate ammattisotilaiden kesken.

Sodan kirjattujen oikeussääntöjen syntylisteiksi voi nimetä Krimin sodan (1853–1856) ja sitä seuranneen Italian toisen vapaussodan (1859) sekä Yhdysvaltain sisällissodan (1861–1865). Yhdysvaltain unionin joukkojen toimintaa säätelivät kongressin vuonna 1806 hyväksymät 101 sota-artikkelia. Yli viisikymmentä vuotta vanhoina ne eivät enää sisällissodan alkaessa vastanneet vaikeisiin kysymyksiin sotavankien ja aseistettujen siviilien, saati etelävaltioiden orjien kohtelusta.

Yhdysvaltain sotilasjohdossa palveli kenraalimajuri ja juristi Henry Halleck, joka sodan etiikasta kiinnostuneena oli julkaissut kirjan *Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War* (1861). Halleck itse oli sidottu sodan käytännön johtamiseen, mutta hän värväsi professori Francis Lieberin päivittämään sota-artikkelit vastaamaan ajan vaatimuksia. Työstä syntyi Lieber Code -nimellä kulkeva *Instructions for the Government of the Armies of the United States in the Field*, jonka presidentti Abraham Lincoln asetti voimaan 1863. Yhdysvaltalaisen käsityksen mukaan juuri se on pohja myöhemmille Geneven sopimuksille.

Euroopassa haavoittuneiden sekä sairastuneiden suuri määrä ja mitätön hoito Krimin sodassa herättivät huomiota. Matematiikan opettaja ja sairaanhoitaja Florence Nightingale kykeni osoittamaan poliitikoille lääkintähuollon merkityksen myös numeroina. Heti Krimin sodan päättyttyä alkoi Italian toinen vapaussota. Sen viimeinen suuri yhteenotto tapahtui Solferinossa Garda-järven eteläpuolella kesäkuussa 1851. Siellä käytiin tasaväkisin voimin 260 000 ihmisen välinen taistelu, jossa käytettiin paljon pistimiä, ja jonka vuorokausitappiot olivat 39 000 sotilasta.

Paikan päällä oli sveitsiläinen liikemies Henry Dunant, joka järkyttyi näkemästään, yritti organisoida hätäapua haavoittuneille ja kuoleville sekä kirjoitti havainnoistaan vuonna 1862 kirjan *Un souvenir de Solferino*. Vuonna 1863 Henry Dunant perusti Punaisen Ristin kansainvälisen komitean (ICRC). Sen ensimmäinen suuri aikaansaannos oli saada ensimmäiset kaksitoista valtiota allekirjoittamaan ensimmäisen Geneven sopimuksen vuonna 1864. Siitä ja Liber Codesta alkoi kansainvälisen humanitaarisen lainsäädännön kehittyminen nykyaikaiseen muotoonsa.

Prosessi kulki Oxfordin käsikirjan ja Haagin rauhankonferenssien kautta yhä useamman maan liittymiseen Haagin sopimusjärjestelmään, johon lopulta kuului kolmetoista sopimusta ja yksi julistus. Sen jälkeen tarvittiin vielä 85 vuotta ja kaksi maailmansotaa, kunnes päästiin nyt voimassa oleviin vuoden 1949 Geneven so-

pimuksiin, joihin kaikki maailman valtiot ovat sitoutuneet. Ytimeltään nykyinen apparaatti on siten jo 78 vuotta vanha.

Mikä sitten nykyisessä järjestelmässä on vialla? Keskeinen vika on tietysti se, ettei kansainvälistä humanitaarista lainsäädäntöä noudateta. Oikeussääntöjen noudattamista myös kierretään erilaisin tulkinnoin: Sota ei olekaan sota vaan sotilaallinen erikoisoperaatio, poliisioperaatio, rauhoitusoperaatio, humanitaarinen interventio tai kriisinhallintaa. Vallattu alue ei olekaan velvoitteita tuovasti miehitetty, vaan kiistanalainen, kuten esimerkiksi Israel usein tulkitsee.

Sodan oikeussääntöjä kirjoittaessa ei tunnettu kokonaisvaltaista sotaa hybridiopeeraatioineen, eikä sen kaikkia piirteitä ole osattu ottaa huomioon. Oma tarinansa on poliitikkojen kielenkäytössä yleistynyt terroristi-termin käyttö, jolla voi olla perusteensa, mutta jota käytetään myös oikeuttamaan vihollisotilaan laitton kohtelu. Gazan sodassa käytetty siviilien hyödyntäminen taktisena elementtinä tuntuu olevan humanitaariselle lainsäädännölle ylivoimainen kysymys käsiteltäväksi. Kuitenkin juuri kaikkiin näihin kysymyksiin sodan lakien tulisi päteä.

Sodan lakien rakenteellinen ongelma

Valtioiden oman väestönsä kanssa käymät sodat nähdään pitkälle valtioiden omina asioina, eikä niihin ulkopuolelta haluta puuttua. Kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhreja on kuitenkin ajatus suojella Geneven yleis-sopimusten soveltamisalaa koskevalla artiklalla ja sopimusten II lisäpöytäkirjalla vuodelta 1977. Säännöt olisivat sinänsä päteviä, mutta lisäpöytäkirjan mukaan niitä ei kuitenkaan sovelleta sisäisissä häiriöissä ja jännitystiloissa, joita *”ei katsota aseellisiksi selkkauksiksi”*.

Valtiot suhtautuvat mustasukkaisesti omaan asemaansa, jota uudet valtiot ja autonomiat haastaisivat. Sen vuoksi kaikenlaisilla itsenäisyysliikkeillä on pitkä tie kuljettavana, ja se on usein väkivallan pontimena.

Valtioksi tai edes osin autonomiseksi alueeksi pääseminen on korkea tavoite eikä siihen ole selvää säännöstöä. Jokin voi onnistua, kuten Itä-Timor, jokin jäädä puolitiehen, kuten Somalimaa ja jokin verisiin lähtötelineisiinsä, kuten vaikkapa Biafra. Aivan omat lukunsa ovat itsenäisyytensä menettäneet alueet kuten Tšetšenia, Hongkong tai vaikkapa Sèvres’in vuoden 1920 rauhansopimuksessa sovittu itsenäinen kurdien valtio. Onpa YK:n peruskirjassa sellainenkin erikoisuus kuin Yhdis-

tyneiden kansakuntien huoltohallintoalue, jota on myös käytetty ratkaisuna tiellä itsenäisyyteen, tosin enimmäkseen aika kuoppaisella tavalla. Suomella on tapana esitellä Ahvenanmaata yhtenä ratkaisumallina.

Geneven yleissopimusten toisessa lisäpöytäkirjassa määrätään kansainvälistä luonnetta vailla olevien aseellisten selkkausten uhrien suojelemisesta. Pöytäkirjassa määritellään puuttumattomuusperiaate. Sen mukaan mihinkään pöytäkirjan määräykseen ei saa vedota oikeutuksena puuttua *”sen korkean sopimuspuolen aseelliseen selkkaukseen tai ulkoisiin tai sisäisiin asioihin, jonka alueella selkkaus tapahtuu”*.

Kosovon tapauksessa uuden räikeän ihmisoikeuksien loukkauksen virittäminen Jugoslavian hajoamissotien päälle oli kuitenkin länsivalloille liikaa ja siihen puututtiin humanitaarisen väliintulon hengessä vuonna 1999. Syyriassa vuosina 2011–2024 maailma puolestaan tyytyi katsomaan sivusta ja vaikenemaan paljastuneista valtion toimista, jotka rikkoivat sodan oikeussääntöjä mennessä tullen. Sääntörikkomuksiin ei siis puututa ennustettavalla tavalla eikä kaikissa rikoksissa eikä varsinkaan, jos ne tapahtuvat yleisimmän sotatyyppin, eli sisällissodan puitteissa.

Kun sodan lakeja toista sataa vuotta sitten rakenneltiin, pidettiin siviileiden suojelemista keskeisenä tavoitteena. Alkuperäinen ajatus oli tehdä jyrkkä ero siviilien ja sotilaiden välille sekä osoittaa täysi vastuu väkivallan käytöstä valtioille ja vain niille. Määritelmien ulkopuolella olevat väkivallan käyttäjät olisivat rikollisia ja heihin suhtauduttaisiin sen mukaisesti.

Kurssimme jäseniä oli vuonna 2005 Acehissa panemassa täytäntöön sissien aseeriisuntaa ja siellä konkretisoitui aseellisten siviileiden ongelma humanitaarisen lainsäädännön näkökulmasta. Sumatran saarella taisteleva yksikkö ei suinkaan ollut komppania, vaan kylä. Kun kylää lähestyi sissejä etsivä hallituksen yksikkö, alkoivat lapset juosta viestejä ympäriinsä, naiset piilotella aseita ja arvoesineitä sekä öisin ammuskelevat miehet kuokkia peltoaan entistä ahkeramman näköisenä. Tällaisen öisen asemiehen saattoi erottaa siviileistä vain, jos hän oli riittävän tyhmä mennäseen piiloon. Yleensä ei ollut.

Sellaisillakin siviileillä, jotka eivät ole organisoituneet taistelevaksi kyläksi, on aina osuutensa sodasta. Siviilit valitsevat normaalisti johtajansa, jotka sodasta päättävät ja siviilit myös rahoittavat sodan ja antavat sille henkisen tukensa. Tämä vaaransi aikaisemmin siviilien elämän sotaa käyvien valtioiden alueilla. Nyt siviilien käyttäminen suojakilpenä uhkaa kokonaan romuttaa siviilien suojelemisen sotatoimien aikana.

Gazan ongelmista kurssimme jäsenet saivat mieltä avartavia kokemuksia jo 80-luvulla. Neljäkymmentä vuotta myöhemmin esitetyt Donald Trumpin rakennussuunnitelmat eivät tulleet silloin kyseeseen. Kaikki ideat väkirikkaan Gazan muok-

kaamisesta Lähi-Idän Hong Kongiksi hylättiin suoralta kädeltä. Kaupungin tehtävä oli olla leiri ja tukikohta tulevaisuuden ratkaisevassa taistelussa Palestiinan puolesta. Liiallinen hyvinvointi vain tylsyttäisi taisteluhalun. Keskustelut pakolaisleirien silloisen paikallisjohdon kanssa pakottivat ajattelemaan, millaista elämä Suomessa olisi ollut, jos Karjalan evakot olisi asutustilojen sijaan säilötty leireille lisääntymään ja valmistautumaan vääryyksien oikaisemiseen tulevana vuosikymmeninä. Sodan oikeussäännöt eivät olisi sitä estäneet.

Gazan sota sodan oikeussääntöjen testipenkkinä

Vuonna 2023 Hamas halusi syystä tai toisesta saada sodan alkamaan. Asia ratkesi hyökkäyksellä helppoon siviilikohteeseen Re'imien musiikkifestivaaleilla. Kaikkiaan 364 ihmisen joukkosurma kibbutseissa riitti sodan käynnistämiseen. Mikä tämän sodan tavoite on, ja kenen käskystä se aloitettiin, on hämärän peitossa, vaikka Iranin, Hizbollahin ja huthien orkestroituminen mukaan siitä viitteitä antaakin. Sen sijaan sodan luonne ja logiikka on jo paljastunut, vaikka ei ehkä vielä täysin ymmärretty.

Iskunsä yhteydessä Hamas otti 251 ihmistä panttivangeiksi. Osa heistä käytettiin kauhua herättävien filminpätkien aineistona ja houkuttelemaan Israel asutuskeskustaisteluun. Loput panttivangit hajautettiin suojaamaan Gazaan tehtyjä linnoitteita, erityisesti maanalaisia tunneleita. Egypti oli vuonna 2015 tulvittanut merivedellä Hamasin salakuljetustunnelit Rafahissa. Menetelmä oli menestyksenkäs ja Israel oli esimerkkiä noudattaen hankkinut viisi mittavaa pumppulaitosta Gazan koko tunneliverkoston täyttämiseksi. Hamas tarvitsi korkean profiilin panttivangit tunneleihin estämään niiden tulvituksen, ehkä myös kaasun käytön, kysymys ei siis ollut mistään päähänpistosta.

Gazaan panttivankien perään työnnetty israelilaisreserviläiset kohtasivat kerrostaloja, joista heitä ammuttiin. Ilmeisesti kovin monta kertaa heitä ei saatu houkuteltua tai käskettyä hyökkäämään käsiasein linnoitettua ja ansoitettua taloa vastaan. Sen sijaan vakiintuneeksi tavaksi muodostui ilmaisktu täsmäasein, jolloin vallittu rakennus romahti kasaan omalla tontillaan tosin samalla tukkien pääsyn sen alla kulkeviin tunneleihin.

Vuosien mittaan Gazasta tunneliverkostoineen on rakennettu asutuskeskustaistelu ympäristö, jossa taistelun voittamiseen ei vielä ole löydetty kaikkia keinoja. Gazassa sodittiin neljä kertaa kauemmin kuin historian suurimmassa kaupunkitaistelussa Stalingradissa. Hamas ei ole raportoinut asemiestensä tappioita, vaan laski heidät siviileiksi. Asemiehiä on kuitenkin tiedetty olleen jonkun verran yli 25 000.

Valitun sodankäyntitavan seurauksena aseistamattomien siviilien tappiot ovat selvästi suuremmat kuin aseellisten. Gazassa syntyvyys ylitti taisteluiden aikanakin kuitenkin yhä sodan aiheuttaman kuolleisuuden, sillä keskimääräiset tappiot ovat olleet alle 85 ja syntyvyys puolestaan yli 160 henkeä vuorokaudessa. Mittasuhteiden hahmottamiseksi kannattaa muistaa vuorokausitappioiden nousseen Stalin-gradin kaupunkitaistelussa yli 3000 kuolleen.

Edesmenneen Hamasin Gazan-johtajan Yahya Sinwarin kerrotaan sanoneen siviilikuolemien olevan ”tarpeellinen uhraus”, joka muuttaa yleistä mielipidettä. Sodan aloittanut joukkomurha ja panttivankien otto ovatkin sotarikoksina jääneet Gazan siviilitappioiden varjoon. Journalistisen tiedon totuusarvoa Sinwarin lausunnosta on vaikea todistaa, mutta se vastaa tapahtunutta.

Siviilien suojeleminen Gazassa oli sodan oikeussääntöjen kompastuskivi. Voisi ajatella Gazan hallinnon – eli Hamasin – olleen vastuussa väestönsä suojaväestöstä sieltä, missä se aikoi taistella. Israelille vastuu väestöstä puolestaan siirtyi sen valloittaessa aluetta. Valloittajan toimia kuitenkin rajoitetaan kieltämällä toisessa lisäpöytäkirjassa siviiliväestön siirtäminen alueeltaan. Israel piti Gazan asukkaat kaistan sisällä, vaikka suojaväistö ahtaan alueen ulkopuolelle, olisi säästännyt siviilitappioilta. Geneven neljännessä yleissopimuksessa siirto toki sallittaisiin määrätyn ehdoin, jos turvallisuus ja välttämättömät sotilaalliset syyt sitä edellyttävät. Evakuointi olisi kuitenkin pitänyt tehdä yhteistoiminnassa siviilihallinnon – eli tässä tapauksessa Hamasin – kanssa. Oikea menettely ei suinkaan ole yksiselitteinen asia, eikä sodan oikeussäännöistä siihen löydy suoraa ohjetta.

Sodan lakien puuttuvat lenkit

Sodan lakien käyttökelpoisuutta vaivaavat myös asiat, jotka loistavat poissaolollaan. Yksi tällaisista juridisista kysymyksistä on sotilaiden huumautuminen. Toisessa maailmansodassa uraan huutaminen rynnäkössä irtosi paljon helpommin vodkamoukun jälkeen ja suomalaisen kaukopartiomiehenkin suksi luisti tavallista paremmin pervitiinin voimin. Huumeet ovat saaneet uutta jalansijaa ainakin Lähi-idässä, jossa al Assadin klaanin mittava huumetuotanto on paljastunut. Sen kärkituote oli terroristien ihmelääkkeeksi mainostettu Captagon. Aine on fenetylliiniä, johon on lisätty kofeiinia, metamfetamiinia sekä ekstaasihuumetta.

Ihmelääkkeen alaisena kyky noudattaa sodan oikeussääntöjä oli varmasti alentunut. Emme pidä päihtymystä lieventävänä asianhaarana, pikemminkin päinvastoin. Rankaisemattomuusperiaatteen mukaan uhreja ei kuitenkaan tulisi rangaista rikoksista, joita he tekevät pakotettuina hyväksikäyttäjän lukuun. Onko

sotilas siis uhri, kun hyväksikäyttävä organisaatio syöttää hänelle Captagonia, jonka aiheuttamissa harhoissa hän toimii tehokkaana tappokoneena mistään säännöistä piittaamatta?

Vielä vakavampi puute liittyy miehittämättömien laitteiden kehitykseen. Toistaiseksi niihin on etäyhteydellä kytketty ihmisoperaattorin valta estää voiman käyttö. Seuraava looginen hyppäys on täysin autonominen asejärjestelmä, jossa ei ole haavoittuvaa etäyhteyttä, vaan tekoäly kaikkien päätösten tekemistä varten.

Ihmisohjauksen korvaaminen tekoälyllä ei kuulosta kovin dramaattiselta, koska ihminen ohjelmoi algoritmin ja vastaa periaatteessa yhä päätöksistä. Siihen tuskin kuitenkaan pysähdytään, sillä tekoälyn asosovellutukset kehittyvät edelleen. Adaptiivinen tekoäly kykenee muuttamaan toimintaansa havaitessaan siinä virheen. Jos siis ihmisen tappaminen yhdellä tavalla ei luonnistu, tekoäly laatii itse itselleen uuden algoritmin. Se voi siis määritellä itse paitsi toimintatapansa, myös maalin aikaisemmasta poikkeavalla tavalla. Jos adaptiivinen tekoäly päättelee ihmislajin olevan vaara omalle eksistenssilleen, tekoäly voi havainnon perusteella korjata aikaisemmin ihmisten eduksi ohjelmoitua etiikkaansa.

Heinäkuussa 2015 yli tuhat tekoälyn parissa työskentelevää tutkijaa, joukossaan Stephen Hawking, Elon Musk ja Steve Wozniak, varoittivat tekoälystä johtuvasta asevarustelukilpailusta. YK:n pääsihteeri António Guterres kytki asian vuoden 2023 rauhanohjelmaansa (New Agenda for Peace) ehdottaen, että Yhdistyneet Kansakunnat saattaisi vuoteen 2026 mennessä päätökseen säännöt autonomisten aseiden kiellosta ja kontrollista. Vallitseva käsitys teknologisesti kehittyneissä maissa tuntuu kuitenkin olevan, että nykyinen humanitaarinen lainsäädäntö riittää ongelman hallitsemiseen. Ilman kummempia ennustajan kykyjä, voi arvioida ongelman tulevan silmille vuosikymmenen loppuun mennessä.

Kannattaako asento korjata vai tehdäänkö kokonaan uusi

Lähellä poliittisia päättäjiä olevat toimeenpanijat tuntuvat ajattelevan, että vuosikymmenien saatossa kehittynyt sodan oikeussääntöjen järjestelmä on niin masiivinen, ettei sen muuttaminen ole mahdollista. Mieluummin siitä sanoudutaan kokonaan irti, kuten Yhdysvallat ja Unkari Kansainvälisestä rikostuomioistuintesta.

Jos sodan oikeussääntöjen käyttökelpoisuutta korjattaisiin, voisi YK toimia hartioidena. Se ei ole juridinen toimija, mutta sen varaan on laskettu nykyisen järjestelmän painoarvo. Valitettavasti niissä tapauksissa, joissa oikeussääntöjen tulkinta on YK:n turvallisuusneuvoston käsissä, pystyvät sen pysyvät jäsenet vesittämään sodan lakien toimeenpanon veto-oikeutensa voimin. Toki YK:n yleiskokouksella on mahdollisuus ottaa asia käsittelyynsä, mutta niin ei tapahdu. YK voisi myös valtuuttaa alueellisen organisaation hoitamaan rajatun ongelman ja muutamassa rauhanturvaoperaatiossa niin on meneteltykin.

Tasavallan presidentti Alexander Stubb ilmaisi Suomen näkemyksen YK:n asennon korjaamisesta yleiskokouksen 79. yleiskeskustelussa New Yorkissa 25. syyskuuta 2024. Hänen kolme pointtiaan olivat:

- *Kaikkien suurten maanosien on oltava aina edustettuina YK:n turvallisuusneuvostossa.*
- *Yhdelläkään valtiolla ei pitäisi olla veto-oikeutta.*
- *Jos turvallisuusneuvoston pysyvä tai vaihtuva jäsen rikkoo YK:n peruskirjaa, sen äänioikeus olisi jäädytettävä.*

Suomen esittämät muutokset olisi tehtävä jo maailmanrauhankin vuoksi, mutta pelkästään se ei riitä sodan oikeussääntöjen päivittämiseen. Tarvitaan kokonaan uusi asento, joka edellyttää Geneven vuoden 1949 yleissopimusten kirjoittamista uuteen ja ajankohtaa vastaavaan muotoon sekä sodan lakien valtiollista hyväksymistä ja ratifiointia. Oikeus- ja sanktiojärjestelmä pitää perustaa kestäväälle pohjalle, johon myös tasavallan presidentin aloite YK:ssa tähtäsi. Jos äkkiä aloitettaisiin, saatettaisiin olla valmiita ennen nykyisten sopimusten satavuotispäivää.

Sotilaan näkökulmasta olisi hyvä saada aikaiseksi eräänlainen sotien perustuslaki. Se sisältäisi ne pääperiaatteet, jotka nykyisinkin on toimiviksi todettu. Uusien sodankäyntimahdollisuuksien vuoksi perustuslakiin kannattaisi varmaankin sisällyttää sopivin osin myös Asimovin lait unohtamatta niiden lisäystä: *”Tekoäly ei saa vahingoittaa ihmiskuntaa tai laiminlyönnlein tuottaa ihmiskunnalle vahinkoa”*. Riittävän realistisesti laadittu sodan perustuslaki riittäisi rivisotilaan ohjenuoraksi ja yksityiskohtaisen juridiikan voisi silloin kirjoittaa tarkoituksenmukaisella tavalla normittamaan sodankäyntiä.

Kokemus on tehnyt meistä kylmän sodan ajan sotilaista niin frunzelaisia, että haluaisimme jaon *jus in bello* ja *jus ad bellum* -lainsäädäntöön säilyvän. Rajan hämärtäminen poliittisen ja sotilaallisen päätöksenteon välillä ei lisää sotilaiden vastuuta, mutta pienentää politiikan tekijöiden vastuuta. Sotiminen

on yksinkertaista ja lain voi sotilaille lukea niin kuin se on. Poliitiikka ei taas ole yksinkertaista ja siinä tarvitaan juridista liikkumavaraa – myös humanitaarisista syistä.

Pohjimmiltaan sodan oikeussäännöissä on kysymys siitä, milloin kansainvälisen lainsäädännön mukaan saa laillisesti tappaa ja kenet. Sodan lakien ei tarvitse tunkeutua kansallisen rikoslain alueelle eikä estää kansallisen rikoslain toteuttamista juuri niin kuin valtio hyväksi katsoo. Erilaisten humanitaaristen näkökohtien vaeltelu yleisen rikoslain ja sodan lakien välitilassa sumentaa molempia. Sodan lakien ja yleisen kansallisen lainsäädännön välille tarvitaan selvä raja.

Sotilaiden näkökulmasta sota on mieletön tapahtuma, jos sen seurauksena osapuolten olemassaolo loppuu. Kovin järkevää ei ole myöskään olojen heikkeneminen kaikilta sotijoilta, mutta se voi olla välttämätöntä oman olemassaolon turvaamiseksi. Poliitikkojen neuvonantajana upseeri varmaankin sanoisi, että näiden kannattaisi ryhtyä vain sellaiseen sotaan, jonka voi voittaa. Sitäkään neuvoa ei ole aina noudatettu, sillä vallanpitäjälle itselleen hävittykin sota saattaa joskus olla eduksi, vaikka se ei sitä muille olisikaan.

Itse sotaan joutuvina sotilaat ovat kautta vuosisatojen suosineet sodankäynnin sääntöjä, vaikka niistä luopuminen onkin joissain sotateorioissa oikotie menestykseen. Humanitaarisen oikeuden säilyminen toteutuskelpoisena on edelleen oikeusvaltioiden sotilaiden intressissä. Sen toivotaan estävän sotien ajautumisen mielettömyyden tilaan.

Humanitaarisen lainsäädännön päivittämistä pidetään yleisesti mahdottomana ilman kolmannen maailmansodan tarjoamaa piristysruisketta. Asiassa voisi kuitenkin katsoa mallia 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Sveitsiläinen kansalaisjärjestö sai tuolloin kaiken alulle, tosin keskittyen varsin paljon oman asemansa suojaamiseen. Kylvetystä siemenestä päästiin laajaan valtioiden väliseen sopimiseen ensin Haagin konferenssissa 1899, jonka kutsui koolle Venäjän keisari Nikolai II ja sitten toisessa konferenssissa Yhdysvaltain presidentti Theodore Rooseveltin aloitteesta.

Paperit hyväksyttäväksi kokouksissa kirjoitti tietysti tuntemattomaksi jäänyt virkamiesten, diplomaattien ja sotilaiden joukko. Se, mikä onnistui toista sataa vuotta sitten, voisi siis onnistua nytkin. Asian on tärkeä, sillä se koskee koko ihmiskuntaa uusien ilmiöiden, kuten vaikkapa tekoälyn ja ympäristösodan puristuksessa. Tavalla tai toisella asia on seuraavan upseeripolven edessä.

PUOLUSTUSVOIMAT JA SEN HENKILÖSTÖ

Kaikista muista organisaatioista poiketen puolustusvoimilla on kaksi ilmenemis-
muotoa: rauhan ajan sotilaallinen virkamiesorganisaatio ja toisaalta sodan ajan ase-
voimat. Kurssimme aloittaessa upseereina puolustusvoimat valmisteli kasvamista
liikekannallepanossa yli kuusitoistakertaiseksi. Jo perusmatematiikka kertoo, että
se merkitsi sadanpäämiesten muuttumista vähintään tuhannen päämiehiksi, vaikka
pulaa aktiivupseereista helpotettiin sijoittamalla edistyneimpiä reserviläisiä vaa-
tiviin johtajatehtäviin. Nyt luvut ovat paljon pienempiä, mutta ilmiö on yhä sama.

Sodan ajan organisaatioksi laajentumisen edellytys on koulutettu reservi, ja sen
hermoiksi venytetään upseerikunta. Toimiupseereilla, sittemmin opistoupseereilla
oli oma roolinsa asejärjestelmien kivijalkoina sekä päällikkötehtävissä koulutuksen-
sa mukaisesti. Nyt on palattu aliupseeri- ja sopimussotilasjärjestelmään, ja tämän
henkilöstön osan rooli sotilaallisteknisinä ammattilaisina sekä asejärjestelmien eri-
tyisosaajina on entisellään, ellei jopa entistä tärkeämpi.

Puolustusvoimien siviilihenkilöstöä on vuosien varrella ulkoistettu ja jäljelle jää-
neiden rooli sodan ajan vahvuuteen siirryttäessä on ainakin toivottavasti selke-
ämpi kuin aikaisemmin. Ennen ulkoistuksia naisia työskenteli puolustusvoimissa
yli kolmasosa henkilöstöstä. Nyt naisten osuus on hieman alle 20 %. Naisista yli
40 % on siviilitehtävissä, mutta heidänkin sijoitettavuutensa kriisiajan tehtäviin
on aikaisempaa parempi.

Henkilöstörakenteen erityisvaatimukset

Eräänlaisena mittatikkuna tai nyrkkisääntönä eri maiden asevoimien kelpoisuu-
desta käytettiin 90-luvulla kolmen kolmanneksen sääntöä: Jos sotilaiden saamasta
budjetista kolmannes meni henkilöstön palkkoihin, kolmannes hankintoihin ja
kolmannes toimintaan, oltiin hyvällä puolella. Suomi piti tiukasti kiinni kolmi-
jaosta, välillä kyllä milloin henkilöstön ja milloin toiminnan kustannuksella. Sitä
kuitenkin helpotti naureskelu asevoimille, joissa palkka- ja arvoinflaatio oli syönyt
hankinnat ja sotaharjoitusten arveltiin muistuttavan herrasväen eväsretkiä luonnon
helmaan. Euroopan nyt 2020-luvun puolivälissä etsiessä puuttuvia voimiaan, on
käynyt selväksi, että naureskelulla oli myös vankat perusteensa. Kaikista ponniste-

luista huolimatta Suomenkin alkujaan yli 600 000 henkilön armeijan varustuksen voi heikoimmillaan sanoa rajoittuneen aseeseen, kokardiin ja siihen mitä siviiliyh-teiskunnasta sattui löytymään.

Vuosien mittaan henkilöstörakenteeseen vaikuttivat osin eri suuntiin vetävät vaatimukset. Varusmiesten määrän väheneminen ikäluokkien pienentyessä ja siviilipalveluksen yleistyessä näytti vapauttavan vakinaista henkilöstöä koulutustehtävistä operatiiviseen työhön. Niin toki tapahtuikin, mutta vasta kiinteiden rakenteiden rationalisoinnin ja joukko-osastojen lakkautusten myötä. Toisaalta asejärjestelmien kehittyminen lisäsi ammattiosaa- jien tarvetta ja yhä useampaan tehtävään tarvittiin lisää palkattua henkilöstöä. Tässä asiassa oli kyllä isoja akanvirtojakin, esimerkiksi luopuminen rannikkotyökistön keskiölaskennasta vapautti henkilöstöä enemmän kuin automatisoitu ja tietokoneohjattu toiminta tarvitsi.

Sijoitetun reservin koko pieneni luonnostaan suurten ikäluokkien vanhetessa sekä varusmiespalvelukseen kelpoisten ja sinne tulevien määrän vähentyessä. Reserviläisten psykofyysinen kunto ei vuosien mittaan parantunut eikä sotavalmius ylipainoisten taistelijoiden puuskutuksessa erityisesti vakuuttanut. Lopulta ratkaisevaksi tekijäksi sijoitetun reservin määrän leikkauksesta päätettäessä muodostui varustus. Ilma- ja merivoimien kalustosta niiden teknisen luonteen vuoksi oli kohtuullisesti huolehdittu. Nyt haluttiin myös muiden perustettavien joukkojen olevan kalustoltaan ja johtamisjärjestelmiltään toimintakelpoisia.

Periaate oli sinänsä yksinkertainen, mutta ei tarkemmin ajatellessa täysin ongelmaton. Suomen puolustettava alue on suuri ja joukkojen määrän pienentyessä niiden kyky vaikuttaa ja liikkua tuli entistä tärkeämmäksi. Ei siis riittänyt, että sama materiaali vain jaettaisiin aikaisempaa pienemmälle joukolle: Pienempi joukko tarvitsi suhteessa paremman varustuksen pystyäkseen samoihin tehtäviin kuin iso joukko.

Varusteluhiimassa saattoi unohtua myös se tosiseikka, että joissain tehtävissä rynnäkkökivääri, makkaratikku ja kotoa tuotu pilkkihaalari saattaisivat hyvin riittää. Aivan viime aikoina olemme saaneet muistutuksia siitä, millaista harmia aiheuttaa esimerkiksi kaadettu linkkimasto, poltettu muuntoasema tai paikallisen vesilaitoksen myrkyttäminen. Pitkittyneen hybridisodankäynnin analyysi voi nostaa esiin vartiointi- ja kodinturvajoukkojen tarpeen, ellei ole jo nostanutkin.

Henkilöstörakenteen ratkaisujen taustalla vaikutti koko ajan sodan ajan joukkojen johtajatarve. Reserviupseereita sijoitettiin ylimmillään komentajatehtävissä pataljoonan johtoon ja esikuntatehtävissä aina armeijakuntatasolle. Oli toki myös sellaisia sodan ajan erikoistehtäviä, joiden korkein osaaminen tuli ja tulee yhä si-

viilistä. Suomalaiset olisivat voineet iloisesti hämmästyä, jos sodan ajan tiedotusorganisaatio olisi 90-luvulla polkaistu tositoimiin. Niin olisivat kyllä hämmästyneet silloiset trollitehtaatkin valtakunnan eturivin ammattilaisten vaihtaessa hattua silmänräpäyksen aikana.

Reserviläisten korkea yleisen osaamisen taso ei kuitenkaan suoraan vastannut sodan ajan operatiivisen johtamisen vaatimuksia, usein myös taktisen johtamisen valmius olisi johtanut kuolonuhreja vaativaan oppimiseen. Se asetti paineita puolustusvoimien henkilöstön koulutukselle. Perinteisesti haluttiin pitää kiinni siitä, että erityisesti upseerin oma osaaminen ulottuu taistelutekniikasta operaatiotaitoon ja ylimmän johdon osalta operaatiotaidosta aina strategisiin kysymyksiin asti. On vaikea opettaa, jos ei itse osaa.

Puolustusvoimat on koko kadettikurssimme vaikutusajan joutunut paitsi sopeutumaan toimintaympäristön jatkuvaan muutokseen myös kamppailemaan rahoituksensa kanssa. Vasta viime vuosina politiikkojen matematiikka on kehittynyt niin hyväksi, ettei puolustusvoimien sentillä yritetä enää ratkaista valtion euroluokan ongelmia edes julkisuuden politikoinnissa. Se ei poista säästöpaineita, mutta tuo keskustelun kuitenkin järkeviin raameihin. Tosin vieläkin saattaa nähdä puolustushankintojen elinkaarikustannuksen rinnastettuna jonkin hyvän asian vuosimeenon niin kuin ne olisivat sama asia.

Jatkuvan säästöpaineen keskellä on ollut joitain henkilöstöön vaikuttavia rakenteellisia solmukohtia. Yhdeksänkymmenluvulla sellainen oli Puolustushallinnon rakennuslaitoksen perustaminen vuonna 1994. Aikaisemmin käytetyt kiinteistöt olivat olleet puolustusvoimien budjetissa ja jääneet usein huonolle hoidolle, myöskään käyttämättömistä kiinteistöistä ei kyetty luopumaan. Rakennuslaitos otti kiinteistöt haltuunsa ja alkoi periä niistä käyvää vuokraa.

Rakennuslaitoksen perustaminen oli melkoista shokkihoitoa puolustusvoimille. Laitoksella oli monopolin etu. Vaihtoehtoisia kasarmien ja luolatilojen vuokraajia ei ollut, joten tilojen hinnoittelu voitiin helposti tehdä sellaiseksi, että Rakennuslaitos osoitti aina positiivista tuottoa. Vuokratkustannusten nousu pakotti puolustusvoimat nopeasti rationalisoimaan kiinteistöjensä käytön ja luopumaan kaikesta tarpeettomasta. Se johti osaltaan varuskuntien lakkauttamisiin ja vaikkapa Maanpuolustuskorkeakoulun perustamiseen lukuisten eri paikoissa toimivien ja hintavien erillisten yksiköiden tilalle.

Rakennuslaitoksen toiminnot yhdistettiin vuoden 2021 alussa perustettuun Senaatti-kiinteistöjen tytäryhtiöön nimeltään Puolustuskiinteistöt. Puolustusministeriön kansliapäällikön, kenraali Aimo Pajusen aikoinaan voimakkaasti ajama ja

puolustusvoimain komentajan Jan Klenbergin tuloksetta vastustama strateginen päätös on oivallinen esimerkki valinnoista, jotka vaikuttavat pitkään koko organisaation toimintaan henkilöstö mukaan lukien. Prosessi kesti 27 vuotta ja vaikutti hyvin moneen asiaan.

Puolustusvoimien henkilöstökoulutuksen suuri solmukohta oli vuosituhanen vaihteessa. Perustava paine siihen tuli siviilimaailmasta, jossa opistotason koulutus lakkautettiin ja perustettiin ammattikorkeakoulujärjestelmä. Eurooppalaiseen yliopistojärjestelmään vaikuttavan Bolognan prosessin tiedettiin olevan tulossa, mutta sen sisältöä vasta mietittiin. Puolustusvoimain komentajana tuolloin toiminut kenraali Gustav Hägglund halusi tarkastella kaikkia mahdollisuuksia mieli avoimena. Hän toi itse yhtenä vaihtoehtona esille poliisihallinnon käyttämän mallin soveltamisen upseerikoulutukseen.

Tuossa ”vuoden upseeri” -mallissa upseerikoulutus olisi annettu ammatillisena koulutuksena kuten poliisiammattikorkeakoulussa, ja upseerit olisivat sitten omien pyrkimystensä mukaan opiskelleet siviiliyliopistoissa ylempiä virkoja varten. Poliisihallinnossa tyypillinen koulutus on oikeustieteellinen ja virkoja täytettäessä poliisitehtäviin perehtynyt varatuomari on yhä vahvoilla.

Tuolloin toiminut pääesikunnan koulutusosaston päällikkö Kalle Liesinen oli monesta suunnasta kohdistuvan paineen alla: Opetusministeriö ei halunnut hyväksyä upseerin koulutusta kelpoisuusehdoissa mainituksi akateemiseksi tutkinoksi ilman täysin rinnasteisia tutkintovaatimuksia. Upseeriliitto ei halunnut hyväksyä akateemisia tutkintovaatimuksia, koska ne jättivät osan vanhemmista upseereista akateemisen statuksen ulkopuolelle. Lisäksi epäiltiin akateemisuuden estävän käytännön asioiden oppimisen. Opistoupseerien koulutus oli valtakunnassa katoava ilmiö ja olisi jatkuessaan edellyttänyt ammattikorkeakoulun perustamista, jota komentaja ei halunnut, ellei myös upseereita olisi koulutettu siellä. Pääesikunnan operatiivinen osasto piti kiinni nykyistä huomattavasti korkeammasta reservin määrästä ja vaati sen johtajiksi upseeripyramidia, jossa nuorten aktiiviupseereiden joukko olisi paljon suurempi kuin todellisuudessa valmistuvien määrä, mutta myös suurempi kuin pyramidin yläpään virkojen määrä. Pääesikunnan henkilöstöosasto taas kertoi paineista eläkeiän nostoon, joka hidasti virkakiertoa ja vaikeuttiärkevän ikärakenteen syntymistä niin rauhan kuin sodan ajan tehtävissä.

Pitkän väännön ja stressin jälkeen taistelut päätyivät ratkaisuun, jossa uusien opistoupseereiden koulutus lopetettiin, aliupseerijärjestelmä palautettiin voimaan, upseerikoulutus muovattiin täyttämään akateemiset ehdot niin, ettei tuleva Bolog-

nan prosessi vaarannu ja otettiin käyttöön järjestelmä, jossa osalla upseereista olisi taattu virka määräajaksi ja sen jälkeen Yhdysvaltain tapaan mahdollisuus kouluttautua valtion kustannuksella siviilitehtäviin. Upseeriliiton vaatimuksesta osaa määräaikaista upseereista ei olisi saanut kutsua upseereiksi ollenkaan, joten käyttöön tuli vielä määräaikaisen reserviupseerin älytön nimike. Lopulta ratkaisu täytti kaikki asetetut vaatimukset. Harva siihen oli täysin tyytyväinen, säästötavoitteita ei saavutettu ja koulutuspäällikkö oli riittävän romuna siirtymään sairasloman kautta siviiliin, mutta tie eteenpäin oli kuitenkin avattu.

Määräaikaisten upseereiden järjestelmä herätti eniten sisäistä vastustusta ja siitä luovuttiin, kun sodan ajan reservin määrää pienennettiin toista sataa tuhatta henkilöä lisää ja osaavien sodan ajan yksikönpäälliköiden tarve siten väheni. Uusien opistoupseereiden koulutuksen lopettaminen järjestyi ilman suurempaa kapinointia. Aliupseereiden sekä sopimussotilaiden rooli korvaavana henkilöstöryhmänä on onnistunut hitaan muutosprosessin myötä. Myös aluksi kauhua herättänyt upseereiden akateeminen koulutus on osoittautunut menestykseksi eikä yhteiskunnassa enää kuule ääniä, jotka väheksyisivät upseereiden asiantuntemusta alallaan. Toivottavasti myös perustettava sodan ajan organisaatio saa järjestelmästä kelvolliset, määrältään riittävät ja fyysisesti tehtävänsä kykenevät johtajat. Jos niin ei ole, puolustusvoimat on epäonnistunut tärkeimmässä koulutustehtävässään.

Ammattiliiton näkökulma puolustusvoimien kehittämiseen

Olli Niemensivu

Puolustusvoimissa työskentelevä henkilöstö on järjestäytynyt eri ammattiliittoihin oman henkilöstöryhmänsä etuja ajaakseen. Eri järjestöjen tavoitteet voivat olla ristiriidassa keskenään, mutta toisaalta ne useimmiten kokevat julkisen hallinnon työolosuhteen yhteiseksi intressikseen. Jossain määrin ammattiliitot ovat myös säilyttävä voima puolustushallinnon sisällä.

Kun kadettikurssimme aloitti opintonsa, kadetin päiväraha oli neljä markkaa. Nykyrahassa se olisi viisi ja puoli euroa. Kurssimme aktiivit tekivät työtä saadakseen kadettien aseman osaksi Upseeriliiton tavoitteita ja jossain määrin siinä onnistuttiinkin. Kesällä 1975 kadetin päiväraha saatiin sidottua valtion matkustuspäivärahaan tosin vain 30 % osuudella. Se kuitenkin takasi kadetin päivärahan säilymisen yleisen talouskehityksen mukana ja tietysti myös mekanismin sen kehittämiseen.

Valmistuessamme vuonna 1977 luutnantin kuukausipalkka oli hiukan alle 1 500 markkaa, joka nykyrahaksi muutettuna vastaa 1 160 euroa. Siitä ajasta lähtien vuotuinen inflaatio on ollut keskimäärin 3,3 % ja elinkustannusindeksi on kasvanut +362 % verran. Upseerin lähtöpalkassa ei siten ollut aloittaessamme juurikaan hurrattavaa. Upseerin on kuitenkin elätettävä itsensä ja perheensä, jonka vuoksi tunsimme kiinnostusta Upseeriliiton toimintaan. Upseerin taloudellisten etujen kehityksessä voi nähdä selkeitä muutoskohtia. Toisaalta parannukset ovat olleet erilaisia eri puolustushaarojen, upseeriryhmien sekä palkan lisäksi saatavien korvausten osalta.

Yhden henkilöstöryhmän palkkauksessa ei vuotuisten neuvotteluiden puitteissa ole helppoa saada syntymään yleisestä linjasta poikkeavia muutoksia. Niinpä suurimmat taloudelliset harppaukset otettiin ollessamme nuoria upseereita kehittämällä työaikakorvauksia ja erityisesti korvauksia sotaharjoituksista. Todellisia tuntipalkkoja harjoituksista tuskin maksetaan vieläkään, mutta kehitys tuntui kuitenkin onnistuneelta, koska alkupiste oli perin alhaalla. Harjoitusten määrällä on kuitenkin ylärajansa, joka 90-luvun kokemusten perusteella on 60 sotaharjoitusvuorokauden kohdalla vuodessa. Enempäänkin tietysti yksittäiset henkilöt pystyvät, mutta koko henkilöstö alkaa uupua sellaisessa vauhdissa.

Toinen tie edistää tulotasoa kulki erilaisten pätevyyslisien kautta. Osin ne vaikuttivat kielteisen mekanismin kautta. Kun jotain työtä ei ilman erityistä pätevyyttä saanut tehdä, saatettiin organisaation sisällä jopa vieroksua uusien osaajien koulutusta. Olisihan sellainen voinut vaikka viedä tuottoisan sotaharjoituspaikan tai

päivystyslisän. Ongelmaa esiintyi lähinnä opistoupseerikunnan keskuudessa, mutta yhtä kaikki, myös tulotasoa voi pätevyyslisillä nostaa.

Kolmas tapa vaikuttaa henkilökohtaisen palkkauksen nousuun on huolehtia virkauran etenemisestä. Puolustusvoimien eläkejärjestelmä joutui kuitenkin kateelisten hampaisiin ja eläkeiän nosto hidasti selvästi urakehitystä. Se oli harmillista senkin vuoksi, että suomalainen upseeriarvojärjestelmä ei ollut kansainvälisesti tasa-arvoinen. Suomalaiset sotilasasiamiehet tottuivat istumaan päivällispöytien nuorisopäädyyissä, kun yhtä tai kahta sotilasarvoa ylemmät ulkomaiset ikätoverit seurustelivat isäntien kanssa.

Lopulta käytännöllisimmäksi tieksi osoittautui niin palkkausjärjestelmien kuin opintoarvojen täydellinen rinnastus vastaaviin siviilijärjestelmiin. Sen jälkeen samantasoisia tehtäviä samoissa oppiarvoissa voitiin vertailla ja saada niiden palkkaus harmonisoitua. Upseerien osalta se merkitsi käytännössä palkan parantumista.

Puolustusvoimissa otettiin 1990-luvun puolivälissä käyttöön esimies-alainen keskustelu, jossa alainen saattoi tuoda esiin toiveita sekä odotuksia työssään ja esimies antaa palautteen ja suoritusarvioinnin kuluneesta kaudesta sekä tulostavoitteet seuraavalle vuodelle. Kehityskeskustelut ohjasivat aikaisempaa avoimempaan johtamistapaan ja ennen kaikkea lisäsivät vuorovaikutusta.

Tehtävistään ulos kasvaneen opistoupseerikunnan määrä henkilöstössä kääntyi lopulaskuun uuden vuosituhaten alkaessa. Uusia opistoupseereita ei enää koulutettu ja upseerin tehtäviin tultiin siitä lähtien vain Maanpuolustuskorkeakoulun kautta. Sitä vastoin perinteisen aliupseerikunnan määrää käytännön osajina lisättiin.

Vuodesta 1983 vuoteen 2003 upseereiden palkat kasvoivat 2–2,45 kertaisiksi. Elin-kustannusten nousu samana aikana oli 82 %. Positiivisinta kokonaispalkkauksen kehitys oli nuorimmilla upseereilla ja everstiluutnanteilla. Samasta työstä ei välttämättä edelleenkään makseta samaa palkkaa, sillä eri henkilöstöryhmien erilaiset palkkaluokitussjärjestelmät johtavat erilaisiin tuloksiin. Vuonna 2006 kirjattiin varapäällikkönä toimivan upseerin kuukausipalkaksi 2 456 €/kk, mutta samassa tehtävässä toimivan opistoupseerin palkaksi 2 936 € kuukaudessa. Sektorijohtajina upseeri ansaitsi 3 454 € kuukaudessa, kun erikoisupseerin kuukausipalkka oli 4 227 €.

Ammattijärjestöä tarvitaan neuvottelemaan palkkauksesta ja työehdoista, sillä ne asiat ratkaistaan neuvottelupöydissä. Työtaisteluiden sijaan toivoisi asioiden kuitenkin edistyvän pitkäjänteisen ja kauaskatseisen kehityksen kautta. On selvää, että upseerityömarkkinoilla on nyt katsottava tarkasti, miten toimimme liittokunnan jäsenenä ja mitä haasteita ja mahdollisuuksia se tuo tullessaan palkkauksen ja palkkausjärjestelmien kehitykselle.

KRONOLOGIA

- 1977 Sotaharjoituslisä muuttui verottomaksi sotaharjoituspäivärahasi (37,80 mk = 29,32 €)
- 1979 Upseerin tutkinto mainitaan korkeakoulututkintona uudessa asetuksessa
- 1982 Kurssillamme jalkaväkimiesten tyytymättömyyttä Upseeriliiton toimintaan, osa perui jäsenmaksun suoraperinnän
- 1983 Kapteenit johtaviksi virkamiehiksi, vaikutti korvauksiin ja työaikalisiin
- 1984 Vuonna 1982 asetettu Henkilöstöjärjestelmän kehittämistyöryhmä, Heke, sai valmiiksi mietintönsä, jonka tarkoitus oli huolehtia sodan ajan henkilöstötarpeesta ja yksinkertaistaa järjestelmää. Vaikutus pelkistyi toimiupseerikoulutuksen kehittämiseen
- 1988 Pääosa lentäjistä erosi upseeriliitosta perustaen oman yhdistyksen, joka palasi Upseeriliittoon vuonna 1994
- 1990 Laajamittainen talouslama, vuonna 1991 bkt oli laskenut 5 % ja idänkauppa romahti 60 %. Taloustalkoot kestivät vuoteen 1994. Lomarahat vapaina ja lomautuksia henkilöstölle
- 1991 Sotilasarvoasetusta valmisteltiin muutettavaksi. Suunnitelmissa oli mukana prikaatikenraalin ja opistoupseerimajurin arvot. Vuonna 1994 prikaatikenraalin arvo tuli voimaan YK-palveluksessa. Opistomajurin arvo ei toteutunut
- 1994 Tulospalkkiokokeilut (TUPA) alkoivat
- 1995 Virat irrotettiin ylennyksistä. Upseeri saattoi saada ylemmän sotilasarvon alemmassa virassa
- 1996 HAY-palkkausjärjestelmän kokeilut aloitettiin, (HENKI-mittari)
- 1998 Puolustusvoimien rakennemuutos aiheutti paljon upseerisiirtoja
- 2001 Laki puolustusvoimista uusittiin: upseerin akateeminen koulutusjärjestelmä, sotatieteelliset oppiarvot, uusien opistoupseereiden koulutuksen lopettaminen, uusi palkkausjärjestelmä
- 2002 Suomen valuuttana otettiin käyttöön Euro. Vertailukelpoisessa palkka-luokitusjärjestelmässä todettiin upseereiden 10,2 % jälkeenjääneisyys vastaavan vaatimustason tehtävissä valtiolla
- 2003 Sotilasprofessorin virka käyttöön, viimeinen opistoupseerikurssi valmistui
- 2007 Upseereiden palkat korotettiin HAY-järjestelmän mukaisesti sovittuihin tavoitepalkkoihin. Uusi järjestelmä nosti noin 2 000 upseerin palkkausta, 300 jäi takuupalkan tasolle
- 2007 Yhtenäispäällystö toteutui (upseerit ja aliupseerit)
- 2008 Uusi puolustustilalaki voimaan.

Oma palvelusaikamme koki vanhojen yhteiskunnallisten rakenteiden muuttamisen samalla kun puolustusvoimien henkilöstörakennetta säädettiin vastaamaan tehtäviään ja aikaansa. Varuskuntien vanha elämä, jossa poikamiesluutnantit kantoivat kuukausipalkkansa upseerikerhon emännälle ruokien ja juomiensa vastineeksi, ja kapteenien huusholleista piti huolta kotiapulainen, oli jo muisto – joskaan ei kovin kaukainen. Puolustusvoimien organisaation ja rakenteen muutos ymmärrettiin ja hyväksyttiin, mutta joskus vanhoihin perinteisiin ja symboleihin koskeminen ärsytti. Siitä, sekä silloista suhdetta tupakointiin kuvaa hyvin kurssiveljemme Pertti Alasen aloite Upseeriliiton liittovaltuuston kokouksen:

Upseeriliitto ry:n hallitukselle

Puolustusministeriön asevelvollisille suoritettavista korvauksista tekemän päätöksen 23.3.1971/247 mukaan matkustavat reservin upseerit rautateillä I luokassa. Tämän päätöksen nojalla heille kirjoitetaan mm. kertausharjoituksen palvelukseenastumismääräykseen I luokan rautatielippu.

Esitän liittovaltuuston kevätkokouksen hyväksyttäväksi pöytäkirjan, jossa liittovaltuusto velvoittaa Upseeriliiton hallituksen ryhtymään toimiin Pääesikunnan kuljetusosaston pysyväismääräyskokoelman muuttamiseksi niin, että kaikki vakinaisessa väessä palveluksessa olevat upseerinarvossa palvelevat matkustavat rautateillä I luokassa.

Asia voidaan hoitaa Puolustusvoimissa sotilaskäskyasiana. Kysymys ei ole myöskään kovin suurista summista. Valtion virkamiesten matkustussääntö ei ole mikään Koreaani (päinvastaisista huhuista huolimatta), jonka minimivaatimusten noudattaminen on Puolustusvoimille kategorinen imperatiivi.

Kun reservin vänrikki istuu I luokassa ja poltaa sikaa-riä, kaaderiyliluutnantti istuu II luokassa yhdessä miehistön kanssa. Eikä kehtaa katsoa ihmisiä silmiin.

Turussa 14.2.1980

Yliluutnantti Pertti Alanen

Henkilötilinpäätös

Antero Karumaa

Puolustusvoimien Henkilöstrategia 2030+ tarkoittaa Puolustusvoimien kehittämisstrategiaa ja antaa perusteet henkilöstö- ja koulutustoimialojen toimintaa ohjaaville normeille. Voimassaoloaika on kirjattu alkavaksi 1.1.2024 ollen voimassa toistaiseksi eli kunnes uusi korvaava asiakirja laaditaan. Keskeinen teema on korostettu punavärillä ja vahvalla reunustuksella: ”Inhimillistä suorituskyyä”.

Toimin viimeiset virkavuoteni Pääesikunnassa ensin komentopäällikkönä, sitten puolustusvoimien henkilöstöpäällikkönä. Siitä näkökulmasta valittu teema – ”Inhimillistä suorituskyyä” – on oivallinen ja aikaan hyvin sopiva tiivistys. Henkilöstöstrategia sisältää ansiokkaan listauksen kehittämistoimenpiteitä. Määrällisiin tavoitteisiin on kirjattu prosenttilukuja: tehtävien täyttöaste 95 %; arvioitu lisätarve 10–15 %. Urakiertoa päivitetään hidastamalla tehtäväkiertoa sekä lisäämällä pääkaupunkiseudun ja pohjoisen palveluspaikkojen houkuttelevuutta. Maanpuolustustyötä tekevät allekirjoittavat varmasti toimintakulttuurin kovan ytimen: reiluus, tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus, rehellisyys, sekä rohkeus, aloitteellisuus ja peräänantamattomuus.

Puolustusvoimain komentaja korosti henkilöstrategian esipuheessa useita keskeisiä teemoja: Euroopan ja Suomen turvallisuustilanne on vakava ja vaikeasti ennakoitava. Ei ole todennäköistä, että turvallisuustilanne kehittyisi nopeasti parempaan suuntaan. Tämä oli ensimmäinen viesti koko henkilöstölle – niin palkatuille kuin asevelvollisillekin.

Päämääränä on turvata puolustusvoimille lukumäärältään, laadultaan ja tahdoltaan riittävä henkilöstö, joka varmistaa tehtävien toteuttamisen kaikissa valmiustiloissa niin kotimaassa kuin ulkomailla. Liittolaisuus velvoittaa. Tulevina vuosina on keskityttävä henkilöstön saatavuuden, sitoutumisen ja osaamisen varmistamiseen sekä yksilöiden toimintakyvyn ja hyvinvoinnin turvaamiseen henkilöstrategian ohjaamalla tavalla.

Kehittämislinoja on viisi. Selontekojen sisältöhistoriaa seuraamalla voidaan havaita voimakas aaltoliike henkilöstömäärän ja -rakenteenkin osalta. Vuosikymmeniä oltiin laskevalla käyrällä; nyt suunta on nouseva. On muistettava, että jokainen suuri sotilashenkilöstössä tehty muutos on vaikutuksiltaan virkauran mittainen. Eläkeuudistuksen jälkeen ylimenokausi kestää 30, jopa 40 vuotta!

Henkilöstön saatavuus mitataan vuosittain Kadettikoulun pääsykokeissa. Ikäluokkien pienentyessä myös Maanpuolustuskorkeakouluun soveltuva ja halukas väestö vähenee. Yleisen toimintakyvyn alenema koskettaa kaikkia Suomen kansalaisia. Asevelvollisuuden suorittaneiden miespuolisten kansalaisten lukumäärää on seurattu koko itsenäisyyden ajan. Vielä ennen sotavuosia osuus oli lähellä 95 %; 1970-luvulle asti ylitettiin vielä 80 %; lähivuosina odotetaan jo kriittisen 60 %:n rajan alittuvan. Saksan asevoimien komentaja, kenraali Klaus Naumann varoitti asiasta jo 90-luvulla: *”Kun 60 % raja alitettiin, muuttui Saksassa selityksen suunta. Siihen asti kansalainen joutui selittämään muille, miksi hän ei ole suorittanut kansalaisvelvollisuuttaan. Rajan alituksen jälkeen, kansalainen joutui selittämään muille, onko hän sotahullu vai muuten vain yksinkertainen, kun menee varusmiespalvelukseen.”* Niinpä nykyisin Suomessakin ilmoitetaan vain asepalveluksen keskeyttäneiden lukumäärä, jotta lukema olisi myönteisempi tai helpommin sulateltava.

Puolustusvoimat on pyrkinyt näyttämään suuntaa: Suomalainen asevelvollisuus on puolustuksen perusta, yksilöä motivoiva ja myönteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia korostava. Olemme tunnistaneeet huolet, mutta myös toimeen on tartuttu. Kansalaisille ovat tulleet tutuiksi monet kampanjat: Tee työtä, jolla on tarkoitus; Kunnossa kassulle; Suomen suurin liikuntakoulu; Onko läski Suomen pahin vihollinen; Kujanjuoksu kutsuntoihin. Oman Pääesikuntakauteni onnistuneimpia selvityksiä oli Risto Siilasmaan johtama ”Suomalainen asevelvollisuus” -raportti ja laaditut 77 toimenpidesuositusta.

Kuvatussa henkilöstöstrategiassa on otettu huomioon tarve sovittaa yhteen henkilökohtaiset toiveet ja puolustuksen pitkäjänteiset kehittämistavoitteet – niin pitkälle kuin mahdollista. Huoli henkilöstön sitoutumisesta on vaikuttanut sekä henkilöstösuunnitteluun että koulutusjärjestelmän kehittämiseen. Työn, perheen ja vapaa-ajan yhteensovittaminen on noussut keskiöön. Muutos on pysyvää. Haaste on erityisen suuri sotilasjohtajille.

Aikaisemmin puolustusvoimille annettiin erikoislupa ainoastaan viiden (5) reserviin siirtyneen erikoisosaaajan palkkaamiseen. Säännöstä luopuminen oli merkittävä uudistus ja toi mukanaan aidon mahdollisuuden hyödyntää palveluksesta irtisanoutunutta, reserviin siirtynyttä ja eläköitynyttä henkilöstöä. Asiantuntijuutta tuleekin hyödyntää!

Toiminta osana liittoumaa tuo henkilöstöjohdolle uusia haasteita. Osaavan, sitoutuneen ja ennen kaikkea riittävän henkilöstön rekrytointi korostuu. Myös toimintaympäristön muutoksen ymmärtäminen ja liittokunnan jäsenyyden tuomien uusien uranäkymien nostaminen mahdollisuuksien tarjottimelle, on vaativa tehtävä.

Puolustushaaroissa on aina toimittu korkeaa valmiutta vaativissa töissä. Ilmavoimat ovat jo olleet operatiivisissa tehtävissä Suomen ulkopuolella, samoin merivoimat kansainvälisessä kriisinhallinnassa. Laivue 2020 ja Pohjanmaa-luokan monitoimikorvettien suunnitellut pitkäkestoiset ja mahdollisesti Itämeren altaan ulkopuolelle suuntautuvat operaatiot vaativat kuitenkin tarkennuksia meripalveluksen toimintamalleihin. Upseereille meripalveluvuorokausia tulee arviolta 100–140 vuosittain.

Kansainvälistyvässä toimintamallissa muutkin pitkäkestoiset tehtävät tulevat lisääntymään. Palkkakilpailukyky ja palvelussuhteen ehdot vaativat työtä. Vaatimustasot ja testien kriteeristö on mielenkiintoinen kokonaisuus, joka tulisi avata ainakin keskeisille poliittisille päätöksentekijöille. Korkea valmius ja erikoisosaaminen maksaa; hintalappu on uskallettava kertoa!

Amiraali Juhani Kaskeala: ”Suomalaisen sotilaan osalta pätee sekä kotimaan puolustuksessa että kansainvälisissä tehtävissä yhä vanha sanonta, että joukko on niin vahva kuin sen heikoin lenkki. Puolustusvoimien toimintaa arvioidaan tulevaisuudessakin sotilaidemme käyttäytymisen ja siten myös heidän sisäistämiensä arvojen perusteella. Suomen puolustusvoimat saa toimintansa oikeutuksen aina omalta kansaltamme. Siksi sotilaidemme tulee jakaa kansalaisten yhteisesti hyväksymät arvot ja tukeutua suomalaisikansalliseen arvoperustaan myös toimittaessa uusissa tehtävissä globalisoituvassa maailmassa”

Lainaus Juhani Kaskealan artikkelista kirjassa ”Ihmisestä on kysymys, arvot väkivallan maailmassa”. (Hannu Niskanen, Seppo Ahonen, Kirjapaja Oy Helsinki 2004.

Maksettavien korvausten rinnalla suunnittelupöydälle nousee uusia tekijöitä: toimintakyvyn ylläpito, kuormittuneisuuden ja uupumisen seuranta, palautuminen ja henkilöstövaihdot. Myös valintakriteereitä meripalvelukseen, erilaisten tehtävien vaatimia pätevyyyksiä kaikissa puolustushaaroissa ja uran nousujohteisuutta joudutaan tarkastelemaan uusista lähtökohdista.

Hankittavien asejärjestelmien, alusten ja lentokoneiden elinkaari ulottuu 25–40 vuoden päähän. Nyt aloittavan henkilöstön osaamispääoman tulisi olla käyttökelpoista vielä 2060-luvulla. Kadettikurssien aloitusvahvuuksissa ei tunneta varalisää. Jokainen aloituspaikka on tärkeä, vaikkakin suomalaisen kadettikoulutuksen ammattiin valmistumisen aste on ollut todella korkea. Kurssimuotoinen koulutus ei anna juurikaan mahdollisuutta opintojen venyttämiseen. Siten ennustettavuus ja valmistuvien upseerien sijoittaminen ainakin ensimmäisiin tehtäviin voidaan hoitaa suunnitelmallisesti ja ennakoivasti.

Jokainen ennenaikainen lähtö reserviin aiheuttaa kuitenkin tyhjän rivin henkilöstösuunnitelmaan. Teknisten alojen kurssivalinnassa joudutaan tasapainoilemaan aloitusvahvuuden, soveltuvuuden sekä työn imun, houkuttelevuuden kanssa. Lentäjäkoulutuksen tapaan saattaa olla pakko määrittää kohtuullisen korkeat karenssimaksut myös aloittaville merikadeteille.

Työssä vai palveluksessa

Sotamarsalkka Mannerheimin tunnetun päiväkäskyn sanat ovat varmasti kaikille tutut: *”Me taistelemme kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta”*. Puolustusvoimissa on toimittu erillään, tultu yhteen ja uudistuttu. Kymmenittäin organisaatioita on lakkautettu, osa unohdettu tai laitettu odottamaan uutta tulemistä. Puolustusvoimien kirkollinen työ on ekumeenista. Upinniemen Merikappelissa sadat sotilaat ovat suorittaneet sotilasriippikoulun. Monet maahanmuuttajataustaiset, uudet suomalaiset, ovat halutessaan saaneet kasteen kirkon jäseniksi. Eri kirkkojen ja uskonnollisten yhdyskuntien kanssa pyritään toimimaan rinnakkain ja yhteistyössä. Tarvittaessa myös aluksilla ja varuskunnissa järjestetään hiljentymisen paikat kunkin oman uskonnon harjoittamiseen.

Suomalaisen sotilaan arvopohja on kuvattu sotilasvalassa. Vanhimmat määräykset ovat hakkapeliittojen ajalta 1600-luvulta. Sotilasvala vannotaan joukko-osaston komentajan ja lipun edessä järjestyneen joukon ollessa paraatimuodossa. Asevelvollisen on vannottava sotilasvala tai annettava sen sijaan vakuutus. Muuta valinnaisuutta tai vapaaehtoisuutta tai tunnetta.

Kadettilupaus otettiin käyttöön vuonna 1926 Kadettikunnan aloitteesta: *”En karta työtä, en kärsimyksiä, en kuolemaa tämän lupauksen lunastamiseksi”*. Sotilasvalan tapaan kadettilupaus kiinnittyy isänmaahan ja sen palvelemiseen. Nykytilanteessa joudutaan varmasti miettimään tulisiko velvoitteet maamme rajojen ulkopuolelle näkyä kadettilupauksen tekstissä?

Yleinen Palvelusohjesääntö luo yhtenäiset käyttäytymis- ja toimintamallit puolustusvoimien sotilashenkilöstölle. Ohjesääntö rakentuu suomalaisille sotilasperinteille ja tukee puolustusvoimien arvopohjaa. Arvojohtaminen nähdään johtamista-pana, jossa johdettavat otetaan huomioon yksilöinä ja joka perustuu molemminpuoliseen luottamukseen ja tuntemukseen, että tehty työ on tärkeää. Puolustusvoimien arvopohja on hyvin kestänyt yhteiskunnan murroksen ja turvallisuuspoliittiset muutokset. Arvojohtamisessa keskeistä on johtajan oman esimerkin merkitys.

Sanotaan, ettei puolustusvoimissa olla töissä vaan palveluksessa. Itse sain ensin virkauralla ja vielä uudelleen reservivuosien aikana palvella useita puolustusvoimien ylipäälliköitä. Ensin Tasavallan Presidentin adjutanttina (1992–2000) ja myöhemmin Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikuntien tehtävissä yli

Paraatipuvussa käytetään alkuperäiskokoisia kunniamerkkejä. Rintatähti kiinnitetään vasemman rintataskun päälle virkatutkintomerkkin paikalle. Mikäli rintatähtiä on kaksi, ne kiinnitetään siten, että arvokkain on ylimpänä, virkatutkintomerkkin paikalla. Mikäli rintatähtiä on kolme, toiseksi arvokkain kiinnitetään lähemmäs vartalon keskilinjaa. Neljän rintatähden tapauksessa ks. s. 33. Kavaijipuvussa rintatähtiä käytetään kuten piirroksissa alavasemmalla ja alla. Rintatähtien arvojärjestys on sama kuin paraatipuvussa.

Till paraduniform bärs utmärkelsetecken i originalstorlek. Kraschanen fästs på vänster bröstficka, på tjänsteexamensmärkets plats. Då kraschanerna är två, bärs den högre på tjänsteexamensmärkets plats. Tre kraschaner bärs så, att den näst högsta bärs närmare kroppens mittlinje. Om fyra kraschaner se s. 33. Till kavajiform bärs kraschanerna enligt teckningarna nere till vänster och härunder. Rangordningen av kraschanerna är densamma som till paraduniform.

Ritarikunnat ja suomalaiset kunniamerkit ovat mukana juhlassa ja arjessa.

[Kunniamerkkiopas-Ordenshandbok 2019. Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikunnat, sivu 38; toimitus SVR&SL/ kontra-amiraali Antero Karumaa, kolmas painos. Keuruu 2019. ISBN 978-951-37-7650-3]

kymmenen vuoden ajan (2013–2024). Omalla kaudellani SVR/SL:n ritarikunnissa sain osallistua yli 100 000 kunniamerkin jakovalmisteluihin. Sotiemme veteraanien ja merialueen miinaraivaajatehtävissä palvelleiden palkitseminen osana Suomi100-juhlintaa oli itselleni henkilökohtaisesti tärkeä ja koskettavakin projekti.

Presidentti Sauli Niinistö tiivistä palkitsemisen tärkeyden ja vaikuttavuuden Kunniamerkkioppaaseen antamassaan tervehdyksessä: *”On tärkeää, että sata vuotta täyttävä järjestelmä elää ajassa ja tunnistaa yhteiskunnan muutokset. On voitava palkita myös ne henkilöt, jotka eivät etsi huomiota, mutta antavat paljon lähimmäistensä tukemiseksi ja yhteiskunnan kehittämiseksi. Julkisen arvonannon osoittaminen kannustaa meitä rakentamaan Suomesta entistä vahvemman, tasa-arvoisemman ja paremman maan elää”*.

Presidentti Mauno Koivisto tuumitteli ”Historian tekijät”-kirjassaan ajan virtaa ja koettua elämää osuvasti: *”Historia jatkuu, tilanteet seuraavat toisiaan, joskus itseään toistaen. Tulee olemaan parempia aikoja ja huonompia aikoja, vaikka monen mielestä entisiä aikoja ei voita mikään”. Presidenteillä on tapana olla oikeassa!*

Kustaa III ei sodassaan saanut vallattua takaisin Turun rauhassa 1743 menetettyä Haminan kaupunkia. Niinpä paraattia kumartavan vallasväen ja pyllistävän rahvaan välissä pitivät venäläisjoukot. Kuva on kurssiveljemme Timo Artellin maalauksesta. Hänen mielikuvituksensa vie meidät aivan 1700-luvun loppuun, jolloin Raatihuone on juuri valmistunut. Presidentti Mauno Koiviston sanoin: ”Tulee olemaan parempia aikoja ja huonompia aikoja...”

Upseerikoulutuksen pitkät perinteet

Kalle Liesinen

Yhdeksänkymmenluvulla Kuopion yliopiston juhlasalissa esitelmöi hyvin valmistautunut majuri siviiliyleisölle maanpuolustuskysymyksistä. Luento päättyi yleisökysymyksiin, joihin vastaaminen sujui hyvin, kunnes yleisön joukosta nousi pysyyn esityksestä vaikuttanut naishenkilö. Hän julisti, kuinka ihanaa on, että isänmaamme parhaat miehet palvelevat puolustusvoimissa. Luennoiva majuri näytti hämmentyvän ja vastasi, ettei isänmaan kannalta ole hyväksi, jos parhaat voimat tekevät työtään asevoimissa. Joka vuosi olisi tietysti hyväksi löytää jokunen operatiivinen nero, mutta muuten riittää, että Kadettikouluun tulee täysjärkisiä ja tasapainoisia suomalaisia. Upseerin ammatin voi nimittäin oppia siinä kuin jonkin muunkin ammatin. Vastaus tuntui vakuuttavan yleisön upseerikunnan korkeasta laadusta paremmin kuin yhtyminen hiukan kiiluvasilmäisen, mutta varmasti kovin isänmaallisen kysyjän ajatuksiin.

Vuosituhanen vaihteessa keskusteltiin kiivaasti siitä, voidaanko Maanpuolustuskorkeakoulussa ottaa käyttöön akateemiset oppiarvot, kuten kandidaatti, maisteri ja tohtori. Jotkut pelkäsivät niiden tekevän upseereista automaattisesti kädettömiä ja jättävän varjoonsa aikaisemmat upseeripolvet, joilta akateemisen perinteen mukaiset oppiarvot puuttuivat. Samalla kiivailtiin myös kadetti -nimikkeestä, jota kukaan ei tosin ollut muuttamassakaan.

Upseereiden koulutus maailmalla on kulkenut kahta linjaa: Ensimmäinen tunnettu kadettikoulu syntyi Gascognen maakuntaan Ranskan ja Espanjan rajalle. Sen perusti 1600-luvun alkupuolella hallinnut Ranskan kuningas Ludvig XIII Oikeudenmukainen. Koulu oli tarkoitettu maakunnan aateliston nuorimmille pojille, joilla ei ollut esikoisen perimäoikeutta. Kadettikoulun tuli kasvattaa vapaaehtoisia upseereiksi Gascognen rykmenttiin ja virkamiehiksi kuninkaan hallintoon.

Gascognen pikku päälliköt, ranskaksi Cadets de Gascogne – Gascognen kuopukset – osoittautui menestykselliseksi konseptiksi, ja idea levisi nopeasti Euroopassa. Brandenburgin suuri vaaliruhtinas Fredrik Vilhelm ja hänen lapsenlapsensa, Preussin sotilaskuningas Fredrik Vilhelm I perustivat lukuisia kadettikouluja nykyiseen Pohjois-Saksaan. Samalla kadettikoulut saivat uuden merkityksen tarjoamalla 1600-luvun ammattiupseereiden jälkeläisille mahdollisuuden päästä arvostettuun opintahjoon jäätyään orvoiksi isän ammatinvalinnan vuoksi. Merkittävä luontaisetu upseereiden perheille siis.

Venäjällä saksalaissuuntausta suosinut keisarinna Anna Ivanovna perusti maan ensimmäisen kadettikoulun Pietariin vuonna 1731. Opiskelu aloitettiin kahdeksanvuotiaana ja alkuvuosina se tähtäsi puhtaasti sotilasuralle. Myöhemmin opetusta kehitettiin lisäämällä Katariina II Suuren käskystä taiteiden ja tieteiden opetusta. Suomen suuriruhtinaskunnan aikaan suomalaisia opiskeli upseereiksi niin Suomen kuin Venäjänkin kadettikouluissa. Paras esimerkki tästä on Carl Gustaf Emil Mannerheim, joka saatuaan potkut Haminan Kadettikoulusta luki yksityisesti ylioppilaaksi ja pääsi sen turvin Venäjän keisarillisen armeijan Nikolain ratsuväkiopistoon vuonna 1887.

Kuningas Kustaa III vakinaisti vuonna 1779 Savon prikaatin komentajan Yrjö Maunu Sprengtportenin aloitteesta Haapaniemen sotakoulun, josta Suomen kadettikoulutuksen lasketaan virallisesti alkaneen. Koulu juonsi juurensa Sprengtportenin Ristiinan Brahelinnessa jo vuodesta 1777 pitämään yksityiseen upseerikoulutukseen. Opiskelijat aloittivat 13–15-vuotiaana ja heillä piti olla hyvä lukutaito ja katekismuksen tuntemus. Merivoimissa oli 1700-luvun jälkipuoliskolla järjestetty työmaakoulutuksen tyyppisesti tykistöupseereiden kurssitusta ja Saaristolaivaston laivapoikakoulutusta. Vuonna 1779 myös ne vakinaistettiin upseerikoulutukseksi Viaporin Meriväen koulussa.

Suomen sodan päätyttyä kadettien koulutus jatkui Suomen suuriruhtinaskunnassa. Suomen Kadettikoulu toimi Haminassa vuodesta 1821 aina sortokauden vuoteen 1905 asti. Haminan kadetit aloittivat opiskelunsa noin kymmenvuotiaana. Opetus oli yleissivistävää; tärkeimpiä aineita olivat kielet, matematiikka ja luonnontieteet. Vaikka kadeteista kasvatettiin upseereita keisarin armeijaan, piti varsinaiset sotataidot oppia myöhemmin joukko-osastoissa.

Toinen upseerikoulutuksen linja on jo teini-iän jättäneiden upseereiden nykyaikaista yliopisto-opiskelua. Englannin kielellä puhuttaessa usein käytetäänkin *Officer cadet* erotuksena yhä eri puolilla maailmaa toimiviin lapsikadettien sotilallisiin sisäoppilaitoksiin, joita Venäjällä ovat Suvorovin sotilaskoulut tai Yhdysvalloissa The Navy League Cadet Corps (NLCC). Suomalainen upseerikoulutus on tavallaan yhdistelmä molempien linjojen traditiosta.

Pidämme lapsisotilaiden kouluttamista jo eettisesti arveluttavanakin, mutta niin Haapaniemen kuin Haminankin kadettikouluissa sellaista ajatusta olisi pidetty kummallisena. Niissä ajateltiin koulutuksen painopisteen olevan sivistyksessä ja upseeriksi opittavan vasta joukko-osastopalveluksessa. Tarkemmin ajatellen niin on yhä, koulutus vain on pidentynyt.

Laulutaitoiset ymmärtävät miten yhdessä tekemällä ja yhteen soinnuttamalla saa aikaan enemmän kuin yksin – niin kuorossa kuin esikuntatyössäkin. Kadettikuoro ja Helsingin Varuskuntasoihtokunta valmiina musiikkiesitykseen. Kadettikoulu 1976. [Vesa Ranki]

On luultavasti mahdotonta välttää kokonaan tilanne, jossa sota ei toisi näkyviin puutteita koulutuksessa. Pakon alla asiat kehittyvät nopeasti ja voittajaksi selviytyy se, joka kykenee oppimaan nopeimmin ja sopeuttamaan toimintansa vastaamaan kulloistakin tarvetta. Niinpä upseerikoulutuksessa pitää kehittää tieteellisen lähestymistavan ja pragmaattisen toimeenpanokyvyn symbioosia. Se ei ole poistanut perustavanlaatuaista yleissivistyksen ja avarakatseisuuden tarvetta eikä vaatimusta itsenäisestä ajattelusta.

Myös oman aikamme upseerikasvatus tuki yleissivistystä, vaikka välillä kuultiinkin ääniä tarpeettomista harrastuksista, joiksi nimettiin milloin sotahistoria, milloin jokin muu akateeminen aihealue. Upseerikerhot säilyivät pitkään kulttuurin suojapaikkoina ja varjelivat upseerikunnan uskottavuutta sivistyneistön jäseninä.

Hyvä esimerkki sillasta nykyisen ja ikiaikaisen upseerikulttuurin välillä on kuorolauluharrastus, joka ei taida jokaisen teinin harrastuksiin kuulua, vaikka moni musiikkia harjoittaakin. Ennen sotia laulu oli kadettien opetusohjelmassa pakollisena oppiaineena. Parhaimmat laulajat muodostivat Kadettikuoron, muut olivat ”marssi-

laulajia”. Sota katkaisi kadettien lauluopinnot, mutta ne jatkuivat uudelleen vuonna 1957. Siitä lähtien Kadettikuoroa johti musiikkineuvos Urpo Jokinen (1920–2007) aina vuoteen 1997 asti. Kadettikuoro on edustanut puolustusvoimia monissa tärkeissä tilaisuuksissa ja on laulanut useasti myös puolustusvoimien ulkopuolella. Ohjelmistoon on kuulunut serenadeja, iskelmiä, hengellisiä lauluja ja tietysti hyvin paljon isänmaallista ja sotilaallista musiikkia.

Vuonna 1994 perustettu Kaaderilaulajat jatkaa Kadettikuoron perinteitä. Urpo Jokisen jälkeen vuodesta 2004 Kaaderilaulajia on johtanut Matti Orlamo. Kaaderilaulajat on kadettiupseerien kuoro, jossa on laulajia kadetista kenraaliin. Kaaderilaulajat vaalii ja kehittää upseerien sotilas- ja kuorolauluperinnettä, jonka soisi edelleen kestävän aikaa.

Suomalainen upseerikoulutus on aina toiminut syrjässä eurooppalaisista valtavirroista ja riippuvaisena paikallisista resursseista, mutta välttämättä ajautumista kansalliseen umpioon. Puolustusvoimien sanotaan saaneen tärkeimmät vaikutteensa venäläisen ja saksalaisen tradition sekoituksesta. Kun osaamista katsoo tarkemmin, löytää vaikutteita Ranskasta, myös Italiasta, eikä Britanniakaan pidä unohtaa erityisesti puolustushaarojen kohdalla. Ulkomailla opiskelemaan päässeiden kokoamat opit sovellettiin Suomen oloihin, siinä pääosin onnistuen. Illalla sotilaallista asiaa saatettiin syventää totin ääressä laulaen vuoroin Stanislaw Mazierskin Partisaanivalssia ja Herms Nielin Erikaa.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä oman koulutuksen ja puolustusvoimien kehittämiseksi tehtyjen ratkaisujen peilaaminen ulkomaisiin kokemuksiin oli poliittisista syistä vaikeaa. Upseereiden koulutusta ulkomailla pyrittiin kyllä järjestämään, mutta vertaillen mittatikun kanssa koulutettavien määriä eri maissa. Silti 61. Kadettikurssilla ja 45. Merikadettikurssilla on kaksikin Yhdysvaltain armeijan Ranger-kurssin käynnyttä, Hannu Aikio sekä Juha Kilpiä ja toisaalta varttuneemmasta päästä taas Frunzen sotilasakatemian suorittanut Georgij Alafuzoff ja Kiinassa lippu-upseerikurssin käynyt Tapio Niitynperä.

Ulkomailla toki ehti uransa aikana opiskella moni muukin. Erityisesti alkuvuosina opiskelu oli erityisen raskasta, koska oppimisen lisäksi ulkomailla haluttiin demonstroida myös suomalaisen upseerin kompetenssia. Siinä menestyttiin hyvin ja hyvästä maineesta oli hyötynsä, mutta vähintään yhtä tärkeää oli ymmärtää, millainen todellisuus ulkomaisen julkikuvan takana oli, mikä olisi käyttökelpoista Suomessa ja miten omaa puolustustamme tulisi kehittää.

Nykyajan kadettien koulutus ja upseerikasvatus

Hannu Aikio

Kokemukseni kadettikoulutuksesta alkavat kadetin näkökulmasta ja omalta kursiltani vuosina 1974–1977. Keskityimme opiskelussa eniten käytännön läheisyyteen, harjoitusten pitoon ja ammuttamisoikeuksien saamiseen. Kaikki nämä olivat edellytyksiä upseerin ensimmäisiin tehtäviin joukko-osastoissa. Akateemisuudesta emme juurikaan tienneet mitään, englannin pro exercitio piti saada läpi, matematiikan approbaturin saivat kyvykkäät suorittaa Helsingin yliopistossa ja kasvatuspia kuunneltiin isossa auditoriossa. Venäjän kieltäkin opiskeltiin ja ruotsin kielen valtion virkamiehen kielitutkinto piti suorittaa. Kaiken näköistä kahteen ja puoleen vuoteen mahtui, huipuna olivat kuitenkin ampumaleirit ja sissiharjoitukset.

Toinen tutustuminen kadettien koulutukseen tuli eteeni vuonna 1983, jolloin minut vasten tahtooni siirrettiin Jääkäriprikaatista Kadettikoululle opetusupseeriksi. Sain toimia joukkueen johtajana sekä kurssin johtajana. Opetussuunnitelmat eivät olleet kovin paljoa muuttuneet omasta kadettiajastani. Tuntui kuitenkin, että tällä kertaa punainen lanka oli jossakin määrin nähtävissä koulutuksen järjestämisessä. Opetuksen suunnitteluun käytettiin luokka Lockstedtin seiniä, jotka olivat tapetoitu kelmuilla. Tietokoneaikaan oli vielä matkaa. Sotakorkeakoulun jälkeen sain vielä olla vanhimman kurssin johtajana ja taktiikan opettajana vuoden ajan ennen seuraavaa pakkosiirtoa Ouluun vuonna 1988.

Matka Oulusta vei Pääesikuntaan ja ulkomaille, ulkoministeriöön ja lopulta Jääkäriprikaatin komentajan tehtävään. Johdin Ivalon-Inarin alueella Pohjoisen maanpuolustusalueen harjoitusta Kaamos 2002, kun Puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala yllätti minut kysymällä halukkuuttani siirtyä Kadettikoulun johtajaksi.

Kadettikoulu oli vuonna 1993 sulautettu osaksi Maanpuolustuskorkeakoulua sen perustamisen yhteydessä. Nimikin oli muutettu Maanpuolustuskorkeakoulun (MPKK) perustutkinto-osastoksi, puhekielessä tämä oli taivutettu petokseksi. Kun minua kysyttiin Kadettikoulun johtajaksi vuonna 2003, tiesin upseerikoulutuksen uudistuksista ja MPKK:n perustamisesta lähinnä sen alkuvaiheen synnytysvaikeudet erityisesti nimiasiaan, upseerikasvatukseen sekä perinteisiin liittyen.

Kadettikoulu oli aivan erilainen kuin sen edellisen kerran jättäessäni vuonna 1988. Tuolloin Kadettikoulu oli joukko-osasto, jossa oli oma kouluttajahenkilöstö sekä tuki- ja huolto-organisaatio. Maanpuolustuskorkeakoulun perusta-

Kadetteja koulun auditoriossa 1970-luvulla. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

misen yhteydessä vuonna 1993 Kadettikoulu, Taistelukoulu ja Sotakorkeakoulu lakkautettiin ja niiden opetus siirtyi Maanpuolustuskorkeakoulun rehtorin alaisuuteen. Organisaatiouudistus oli tuonut koko upseerikoulutuksen yhden johdon alle.

Kadettikoulutus, pataljoonan komentajakurssi (entinen kapteenikurssi), esiupseerikurssi, yleisesikuntaupseerikurssi sekä tohtoriopinnot olivat kaikki pääosin samalla kampuksella. Ainelaitokset antoivat opetusta ja tekivät sotatieteellistä tutkimusta. Perustutkinto-osaston johtajan alaisuudessa olivat kadettikurssien johtajat ja pieni opintotoimisto. Joukkueen johtajia ei kadeteilla enää ollut, koulutustaidon ja johtamistaidon laitoksilta nimettiin opintojen ohjaajat, jotka pitivät vaihtelevasti yhteyttä kadetteihinsa.

Otin Perustutkinto-osaston johtajan tehtävät vastaan eversti Antti Myyryläiseltä, joka oli hoitanut tehtävää vasta kevästä 2003, puolisen vuotta. Ilmoittauduin rehtorille kenraalimajuri Aarno Vehviläiselle, joka toivotti minut lämpimästi tervetulleeksi. Meillä oli sen verran yhteistä historiaa, että Aarno oli Sissikomppanian päällikköni RUK:ssa ollessani oppilaana vuonna 1974. Jo silloin hän antoi lähtemättömän kuvan esimerkillisestä upseerista. Hän oli johtanut myös Jääkäriprikaatia vuosina 1993–1996, joten meillä riitti jutustelua ja yhteisiä muistoja.

*Kesäleirilla 1975 Sarrijärven ampuma-alueella ”Piiska” työnnetään asemaan kadetti Pen-
nasen johdolla. [Hannu Aikio]*

Reserviupseerikurssimme Sissikomppania on tavannut kokoontua säännöllisesti. Komppanian päällikkömme Aarno on ollut usein mukana muistellen pieniä yksityiskohtia myöten oppilasaikaamme vuosikymmenien takaa.

Maanpuolustuskorkeakoulun rehtori antoi minulle ensimmäiseksi tehtäväksi järjestää upseerikoulutuksen 225-vuotisjuhlat paraateineen Santahaminassa. Paraati-puheessaan, jonka olin luonnostellut, Puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala toi julki halunsa muuttaa Maanpuolustuskorkeakoulun perustutkinto-osaston nimen takaisin Kadettikouluksi. Näin nimi muuttuikin muutaman vuoden kuluttua seuraavan lakimuutoksen yhteydessä. Suurin ponnistuksemme oli Kadettikoulun koulutusohjelmien tarkistus koskien sotatieteiden kandidaatin ja maisterin tutkintoja. Eurooppalainen yliopistouudistus koski myös upseerikoulutusta, joka oli rakennettu vastaamaan akateemisia vaatimuksia.

Tässä ei sinänsä mitään uutta ollut, nyt vaan mentiin mukaan yliopistomaailmaan yhä tiukemmin ja tiiviimmin. Vastaavaa kehitystä oli nähty aiemminkin. Kadettikoulutuksen pituus oli alkujaan vuonna 1919 puolitoista vuotta, joka pi-

teni vuonna 1930 kaksivuotiseksi. Ensimmäiset akateemiseksi rinnastettavissa olleet upseerit valmistuivat vuonna 1962 alkaneelta kurssilta, jolloin kurssin pituus oli kaksi ja puoli vuotta. Suurin piirtein tämän opetussisällön myös vuonna 1977 valmistunut kurssimme sai käydä.

Vuonna 1978 kurssin pituutta lisättiin puolella vuodella ja saatiin lisää aikaa akateemisiin opintoihin. Kurssiohjelmaan liitettiin mm laskuvarjohyppykurssi jalkaväkijälle. Upseerin tutkintoon johtavan kadettikurssin pituus nousi neljään vuoteen vuonna 1991. Muutamassa oikeustapauksessa upseerikoulutuksen kelpoisuus akateemiseksi tutkinnoiksi oli haastettu upseerin hakiessa siviilivirkaa. Kelpoisuus oli hyväksytty, mutta vain kapteenikurssin käyneiden osalta.

Vuonna 2001 otettiin käyttöön kaksiportainen upseeritutkinto ja akateemiset tutkintonimikkeet. Kolmessa vuodessa valmistuttiin sotatieteiden kandidaatiksi ja ne, jotka olivat saaneet opinto-oikeuden maisteriopintoihin, valmistuivat neljässä vuodessa. Kandidaatit ylennettiin luutnanteiksi ja maisterit yliluutnanteiksi. Kandidaatit saivat määräaikaisen 10 vuoden viran ja maisterit pysyvän viran Puolustusvoimissa ja Rajavartiolaitoksessa.

Ottaessani Kadettikoulun johtajan tehtävät vastaan elokuussa 2003 viimeinen 4-vuotinen kadettikurssi valmistui upseerin tutkintoon johtavista opinnoista. Samalla oli käynnissä kaksivaiheinen (3+1 v) sotatieteiden kandidaatti- ja maisterikurssi. Määräaikaisia reserviupseereita koulutettiin Maasotakoulussa. Tutkinnoista valmistuttiin vänrikkinä, luutnanttina tai yliluutnanttina. Oman lisänsä soppaan toivat opintojansa upseeriksi täydentävät opistoupseerit ja muutama vanhan koulun upseerikin, joiden tutkintoa ei voitu hyväksyä akateemiseksi ilman Pro gradu -työtä. Pysy tässä sitten mukana.

Bolognan prosessi – koulutusjärjestelmä uusiksi

Bologna pelastaa kaiken oli tapanamme sanoa, kun prosessi lähti käyntiin. Koulutusjärjestelmää olikin syytä yksinkertaistaa. Lopulta mottomme pitikin paikkansa synnytysvaikeuksista huolimatta.

Bolognan prosessi on 29 eurooppalaisen opetusministerin vuonna 1999 allekirjoittaman Bolognan julistuksen käynnistämä prosessi, jonka aikana eurooppalaisen korkeakoulualan (EHEA) koulutusjärjestelmät yhtenäistetään niin, että opiskelija voi ylittää helpommin perinteiset valtiorajat. Tavoitteena on myös nostaa koulutusalueen kiinnostavuutta muualla maailmassa.

Tavoitteena oli saavuttaa yhtenäinen eurooppalainen korkeakoulutusalue vuoteen 2010 mennessä. Vielä vuoden 2001 upseerikoulutusuudistuksessa Bolognan prosessin lopputulos ei ollut tiedossa ja silloin oli vain varmistettu, että esteitä siihen sopeutumiseen ei ole. Vuoteen 2005 mennessä Bolognan julistukseen oli sitoutunut jo 45 eurooppalaista maata. ’

Prosessin päätavoitteiksi oli valikoitunut:

- Ottaa käyttöön helppotajuinen ja arvosanojen osalta Euroopan laajuisesti vertailukelpoinen järjestelmä, sisältäen Diploma Supplement -tutkinnon liitteen.
- Ottaa käyttöön kahden syklin tutkintojärjestelmä (alempi korkeakoulututkinto/ylempi korkeakoulututkinto)
- Perustaa yhteinen opintojen mitoitustajärjestelmä (ECTS)
- Edistää opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta poistamalla hallinnollisia esteitä
- Edistää eurooppalaista yhteistyötä laadunvalvonnassa
- Edistää eurooppalaisen korkeakoulutuksen ulottuvuutta ja vetovoimaisuutta
- Ottaa käyttöön elinikäisen oppimisen näkökulma
- Lisätä opiskelijoiden osallistumista koulutustavoitteiden kehittämiseen (esimerkiksi ainetutorit)

Näitä periaatteita ja tavoitteita noudattaen lähdettiin sorvaamaan koulutusjärjestelmää tulevaisuuden sotatieteiden kandidaatti- ja maisteriopintoihin. Kokosimme työryhmän, jossa olivat edustettuina kaikki puolustushaarakoulut, aselajikoulut, Rajavartiolaitos ja Pääesikunnan koulutusosasto. MPKK johti ja koordinoi suunnittelua, käytännössä työ lankesi minulle perustutkinto-osaston johtajana.

Näkemyserot olivat suuria. Pääesikunnan siviilitaustaiset koulutussuunnittelijat MPKK:n koulutussuunnittelijan säestäessä ajoivat akateemista opiskelua alusta loppuun. ECTS-pisteet kertyisivät pelkästään akateemisista perus- ja aineopinnoista. Sotilaiden näkökulma oli toisenlainen. Ammatillisistakin opinnoista, jotka johtavat upseerin ensimmäisiin tehtäviin joukko-osastoissa tulee saada opintopisteitä. Vertailtiin hammaslääkärin ja lääkärin tutkintoja, joissa harjoittelulla on merkittävä osuus. Jotkut olivat sitä mieltä, että rakennetaan koulutusohjelma. Toiset puolestaan ajoivat akateemisia perus- ja aineopintoja unohtaen ammatin vaatimat taidot.

Tästä sekamelskasta muodostui lopulta kaksiportainen tutkinto, jossa suoritetaan ensin 3-vuotinen sotatieteiden kandidaattitutkinto ja valmistuneet nimitetään luutnantin virkoihin. Luutnantteina upseerit komennetaan joukko-osastoihin kolmeksi vuodeksi, jonka jälkeen he palaavat MPKK:lle sotatieteiden maisteriopintoihin. Joukko-osastovaihetta suunniteltiin aluksi kolmeksi vuodeksi, josta se nostettiin ensin neljään vuoteen ja sitten nykyiseen viiteen vuoteen.

Työelämäjakson jälkeen aloitettavat maisteriopinnot kestävät kaksi vuotta. Näin päästiin kaksiportaiseen, viisi vuotta kestäväan tutkintojärjestelmään, joka oli tavoitteenakin. Käytännössä koulutus maisteriksi kestää 10 vuotta. Poikkeuksena suunniteltiin oma koulutusohjelma hävittäjälentäjille, joiden maisteriopinnot alkavat työn ohessa heti kandidaattiopintojen jälkeen. Tämä johtui lentopalveluksesta, josta ei voinut jäädä pois seuraavassa opintokokonaisuudessa.

Maanpuolustuskorkeakoulun maisteriopinnot avattiin myös siviiliopiskelijoille, jotka olivat suorittaneet kandidaattiopinnot jossakin muussa yliopistossa. Sotatieteiden maisteriohjelmassa voi suorittaa nykyään viranomaisyhteistyön koulutusohjelman (SMVIR), jonka tehtävänä on tuottaa kansallisen turvallisuuden, poikkeus- ja normaaliolojen edellyttämiä, korkeakoulutettuja asiantuntijoita kokonaisuomaanpuolustuksen ja viranomaisyhteistyön tarpeisiin Puolustusvoimien näkökulmasta.

Kadettikasvatus ja perinteen siirto

Puolustusvoimain komentaja amiraali Juhani Kaskeala oli esittänyt huolensa myös kadettikasvatuksesta tai sen puutteesta. Akateemisuuden huumassa vanhat upseerikasvatukseen ja kadettiperinteisiin liittyvät toimintatavat ja opetus olivat jääneet taka-alalle. Tutkintouudistuksen myötä tätäkin korjattiin siten, että kaikkien puolustushaarojen opinnot aloitettiin uudelleen Santahaminassa yhdessä kaikkien puolustushaarojen osalta. Vanhemmat toisen vuosikurssin kadetit olivat ja ovat vastuussa kadettikasvatuksesta. Kurssit olivat yhtä aikaa kampuksella reilut puoli vuotta. Näin ainakin periaatteessa saatiin kaikille puolustushaarasta tai aselajista riippumatta samanlainen arvopohja.

Pohdimme perinnekasvatusta yhdessä kadettivääpelin ja perinteiden isän kanssa. Heidän tehtävänänsä oli päivittää yhtenäinen toimintaohje ”Kadettiyhteisön perinteitä ja vakiintuneita toimintatapoja”. Ohjeen allekirjoitimme yhdessä kadettivääpeli Antti Waltarin ja perinteiden isän Mikko Lehmusvuoren kanssa elokuussa 2004 juuri ennen seuraavan kadettikurssin astumista Santahaminan kampukselle.

Tässä suora lainaus asiakirjasta ”Kadettiyhteisön perinteitä ja vakiintuneita toimintatapoja”:

”Suomalaisen upseerikoulutuksen ja kasvatuksen historia ja perinne ulottuu aina vuoteen 1779. Siitä lähtien on maassamme annettu koulutusta upseeripolvelle toisensa jälkeen. Aina uutta sotakoulua perustettaessa tai uutta kurssia aloitettaessa ovat vanhemmat kadetit ja kaaderit osallistuneet niin perustamiseen kuin opettamiseen ja kasvattamiseen. Näin on muodostunut katkeamaton ketju 1700-luvun Haapaniemen Sotakoulusta aina 2000-luvun Maanpuolustuskorkeakouluun.

Suomalaisen upseerikasvatuksen perinteet ovat siirtyneet kadettipolvelta toiselle Haapaniemen Sotakoulun ajoista, yhdistäen kadettikurssit toisiinsa yli kahdensadan vuoden ajan. Jo Haapaniemen Sotakoulussa annettiin suurta arvoa kadettipiirin sisäiselle lujjuudelle ja keskinäiselle luottamukselle, sillä näiden arvojen ymmärrettiin ulottuvan kauas tulevaisuuteen.

Perinteiden merkitys ei ole vain vanhojen tunnusten ja muistojen vaalimisessa tai hyväksi koettujen ulkonaisten muotojen ja tapojen tunnollisessa noudattamisessa. Perinteiden syvällisempi merkitys ja niiden oikea ymmärtäminen ilmenee luottamuksellisena ja puhtaiden miehekkäiden arvojen ilmapiirinä, joka syntyy silloin, kun kadettipiiri tuntee olevansa yksi ja sama jakamaton kokonaisuus. Oikein ymmärretyt perinteet velvoittavat yhteistyöhön ja yhteisvastuuseen. Ne kasvattavat yksilön ja joukon sisäistä lujjuutta ja edistävät kurin korkeinta astetta – itsekuria.

Oikein arvostetut ja ymmärretyt perinteet ilmentävät kaikkea sitä henkistä voimaa, joka Haapaniemestä ja Haminasta versoi luomaan Suomesta meille vapaan isänmaan, ja jotka itsenäinen Suomen Kadettikoulusta lähtien vaikuttivat kalliisti lunastetun vapauden säilymiseen.

Perinteitä ja niiden opettamista ei saa ymmärtää väärin. Jokainen kadetti on velvollinen miettimään tarkoin toimintaansa siten, että niin opettaja – vanhempi, kuin oppilas – nuorempi, kokevat molemmat asian arvokkaaksi. Perinteiden opettaminen ja oppiminen on kasvattamista ja kasvamista.

Perinteitä opeteltiin aikaisemmin suullisena perimätietona ja ulkoa opettelemalla. Tarkoituksena oli harjoittaa tulevan upseerin ulkolukutaitoa ja halua opetella oudoiltakin tuntuvia asioita päästäkseen kadettien veljeskuntaan. Tärkeintä oppimisessa on kuitenkin perinteiden asiayhteyden tietäminen ja ymmärtäminen. Ymmärrettäessä suuremman yhteyden omasta paikastaan kadettikurssien historiassa, kadetti ymmärtää lopullisesti upseerisuuden ja siihen kasvamisen. Tähän tarvitaan vain avoin asenne uuden asian ymmärtämisessä, kärsivällisyyttä ja kestävyyttä.

Uusimuotoisen upseerikoulutuksen mukanaan tuomat haasteet on pakko huomioida perinnekasvatuksessa. 88.kadettikurssista eteenpäin kadetit ovat aloittaneet opintonsa puolustushaarakouluissa ympäri Suomea, jolloin vakiintuneista menettelytavoista on ollut pakko luopua. Perinteistä ei ole kuitenkaan luovuttu, vaan ne ovat pikemminkin nousseet korkeaan arvoon kadettikursseja yhdistävänä tekijänä.

Kadettien saavuttua Santahaminaan on kurssi ensimmäistä kertaa yhdessä, jolloin oikeanlaisen yhteishengen, ”kadettihengen”, syntyminen on todella haastava ja ehdottoman tärkeä asia. Kadettien yhteishengen luominen kurssikoossa aselajista, puolustushaarasta sekä kadettikurssista riippumatta, on puolustusvoimien kannalta korvaamaton hyöty. Upseereiden välinen sotilaallinen, mutta luonteva käyttäytyminen on edellytys kitkattomalle yhteistyölle.

Tähän perinnevihkoon on koottu niin nykyisin käytössä olevia kuin aikaisemminkin käytössä olleita perinteitä ja toimintatapoja. Perinteiden tunteminen kuvastaa niiden arvostusta. Jokaisen kadetin on osattava kertoa tässä vihkossa mainituista perinteistä ja kadettikoulutuksen historiasta. Perinteistä saamme voimaa yhteiseen työhömmme kehittämään Puolustusvoimia.

Perinteemme eivät kuulu muiden kuin kadettiupseereiden tietoon.

Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisussa ”Käsi kalvan kahvassa; Suomalaisen upseerikoulutuksen lyhyt historia” on selvitetty laajemmin upseerikoulutuksen ja siihen liittyvien sotakoulujen sekä laitosten toimintaa 1700-luvun lopulta nykypäivän yhtenäiseen Maanpuolustuskorkeakouluun.

Helsinki 24.8.2004

Perinteet ja kadettikasvatus olivat ja ovat edelleen tärkeä osa upseeriksi kasvamista. Kuvassa kurssimme Haminan ja Haapaniemen kadetit nuorempi ja vanhempi adjutantti, perinteiden isä, vanha kaaderi, Arkadia-Munkkiniemen kadetti sekä ikäpresidentti. [Vesa Ranki]

Kadettikoulun perinteet kuuluvat vain Kadettikoulun käyneiden upseereiden piiriin. Koulutusjärjestelmän uudistuksessa minun kirjoittamaton tavoitteeni oli kaikkien kadettien koulutuksen aloittaminen Santahaminassa, joten perinnekasvatus sai näin uuden lähdön eli paluun vanhaan.

Totean vielä, että kadettiperinteiden ohjeessa käsitellään upseerikoulutuksen historiaa, perinteiden vaalimista perinnehenkilöineen, juhlia, kampuksen yksityiskoh-
tia, upseerikoulutuksen perimätietoa sekä vakiintuneita toimintatapoja.

Aloittaessani koulun johtajana upseeriston piirissä kulki edelleen huhuja, ettei perinteistä enää huolehdi eikä niitä ole nykykadettien opiskelussa. Katkaisin hu-
huita siivet kutsumalla kummikurssin edustajia ja entisiä Kadettikoulun johtajia seuraamaan kasteyön tapahtumia. Positiivinen supina oli melkoista aamuyön val-
jetessa. ”Meill on hanki ja jää, meill on halla ja yö...”

Koulutus Merisotakoulussa

Antero Karumaa

Kadettikurssien numerointi noudattaa maa- ja ilmavoimien osalta samaa järjestelmää. Merikadettikurssien numerointi poikkeaa siitä, koska itsenäisyyden alkuvuosina Merisotakoulun koulutus tapahtui erillisenä ja eri tahdissa kuin Kadettikoulussa. Maavoimien kurssin järjestysnumeron (61.K) ja merikadettikurssimme (45. MEK) ero selittyy itsenäisyyden alkuvuosien koulutusjärjestelyistä ja sotavuosien ymmärrettävistä ja pakottavista ratkaisuksista. Itsenäisyyden alkuvuosina kadettikurssit, merikadettikurssit ja rannikkotykistökadettikurssit noudattivat omaa aikatauluaan. Eri syistä merikadettikurssia ei aloitettu vuosina 1944, 1949, 1954, 1956, ja 1964. Painava tekijä säästösyiden lisäksi oli pula laadukkaista hakijoista. Oma merikadettisukupolvemme sijoittuu sopivasti satavuotisen aikajanan keskiväliin eli puolivälin tarkistuspisteeseen. Vuonna 1923 perustettu Meriupseeriyhdistys on pitänyt yllä toimivaa yhteyttä merikadettikoulutuksen ja virkauran aikaisen toiminnan välillä.

Upseerien virkauran koulutusjärjestelmä oli vakiintunut jo 1960-luvulla seuraavaksi:

- Perustutkinto Kadettikoulussa; 2,5 vuotta tai vastaavat opinnot Merisotakoulussa
- Palvelus joukko-osastoissa 3–6 vuotta
- Kapteenikurssi; 7–9 kuukautta; merivoimien kapteenikurssi Merisotakoulussa
- Palvelus joukko-osastoissa tai esikunnissa
- Mahdollisuus pyrkiä Sotakorkeakouluun 6–7 vuotta valmistumisen jälkeen
- Sotakorkeakoulu (SKK);
kesto 2 vuotta ja teknillisellä opintosuunnalla 3 vuotta.

Merivoimien yleisesikuntakursseja järjestettiin neljän vuoden välein, joten osa henkilöstöstä hakeutui toisen puolustushaaran yleisesikuntaupseerikurssille. Eri-tyisen suosittu vaihtoehto oli SKK:n ilmasotalinja.

Merisotakoulun kadettiosaston pääsyvaatimukset oli kirjoitettu selkeään luettelomuotoon. Hakijan oli oltava:

- Hyvämaineinen
- Ruumiinrakenteen ja terveydentilansa puolesta upseerin ammattiin sopiva
- Suorittanut ylioppilastutkinnon ja reserviupseeritutkinnon
- Iältään kahtakymmentäkuutta vuotta nuorempi.

45. Merikadettikurssin kadetit laivapalveluksessa. Taiteilijan näkemys merikadettiveljistä, heidän olemuksestaan, harrastuksistaan ja osaamisalueistaan. [Kadetti Mauri Väänänen piirros, joka jaettiin muistolahjana valmistuvalle merikadettikurssille maaliskuussa 1977]

Kurssimme aikana ryhdyttiin soveltamaan vuonna 1978 uusittuja pääsyvaatimuksia, jolloin myös toimiupseerin alempi virkatutkinto sekä erityisistä syistä yli 26 vuoden ikä hyväksyttiin perusteeksi. Päivityksessä kirjattiin vaatimus tarkasta näkökyvystä ja värien erottelukyvystä. Näitä vaatimuksia oli jo noudatettu terveystarkastuksissa. Fysiologisten testien lisäksi mukana oli psykologinen osuus (persoonallisuus, erityislahjakkuus ja johtajuus).

Merikadettikurssimme aloitti 19 merikadettia. Varusmieskoulutus ja muu valmistava palvelus oli varsin kirjavaa. Yli puolet merikadeteista oli saanut sotilaallisen peruskoulutuksen maavoimissa. Oma taustani oli panssarijoukoissa. Sotilaspassin merkintä määrätti sodan ajan tehtäväni T55-kalustolla varustetun panssarivaunu-komppanian varapäällikkönä ja joukkueenjohtajana.

JOINT-termi odotti vielä keksimistään, joskin merikadettikurssin oppilaina olimme tietämättämme jo sisäistäneet yhteisöeroinnin merkityksen ja periaatteen. Mustaa karvalakkia olen käyttänyt koko virkaurani panssarijoukoista merivoimien tehtäviin ja päähineen siniristiä erityisellä ylpeydellä.

Merikadettikoulutuksen periaate on noudattanut samaa perusratkaisua ensimmäisistä kursseista lähtien: talvet teoriaa ja kesät meripalveluksessa. Ratkaisut ovat vaihdelleet käytössä olevan aluskaluston, koulutettavien asejärjestelmien ja nykyisin uusien suorituskyykyjen mukaan. Oman merikadettikurssimmeikin vuosikello oli järjestetty samalla periaatteella: Kaksi ja puoli vuotta kestävä kurssi alkoi syyskuussa Kadettikoulussa Santahaminassa. Ensimmäisen talvikauden merikadetit asustivat ja opiskelivat yhteisjaksolla Kadettikoulussa aina maaliskuun alkupäiviin asti. Kevätkaudella merikadetit siirtyivät Merisotakouluun Suomenlinnaan. Tällöin aloitettiin varsinainen puolustushaaralle ominainen opetus.

Laivapalvelusjaksot kattoivat koko kesäkauden toukokuusta lokakuulle. Purjehduskauteen kuului ainakin yksi laivastovierailu koululaivalla yleensä pohjoismaisten merikadettipäivien yhteydessä. Meripalvelus painottui saaristopurjehdukseen Suomenlahden ja Saaristomeren välästä.

Vuonna 1967 voimaan tuli uusi asetus sotilasopetuslaitoksista. Säädös edellytti, että Merisotakoulussa oli annettava merikadeteille merikapteenin tutkintoon tarvittava tietomäärä. Rinnastus merikapteenin tutkintoon edellytti myös perehtymistä lastaustekniikkaan. Siksi merikadettikurssimme suoritti opintojakson Kotkan Työteknillisessä opistossa. Erikoiskoulukseen sisältyivät tutkasimulaattoriharjoitukset, joita oli tuolloin ainoastaan Turun Merenkulkuoppilaitoksessa. Merenkulkuhallituksen toimesta järjestettiin merenmittauksen ja sotilasmerikarttojen valmistamiseen liittyvä perehdyttäminen.

Jäänmurtajien toimintaan saimme tutustua viisi vuosikymmentä sitten upouusilla jäänmurtajilla Perämeren olosuhteissa. Maailmankin mittaluokassa edistykselliset murtajat Urho ja Sisu mahdollistivat ympärivuotisen laivaliikenteen Perämeren pohjukan satamiin vasta tuolloin.

Merkittävä kulinaarinen muistikuva liittyy Turkuun, jossa vuonna 1975 avattiin yksi Suomen ensimmäisistä Pizzerioista nimeltään ”Dennis”. Linnankadulla edelleen sijaitsevasta ravintolasta on muodostunut merikadettikurssille tärkeä kokoontumispaikka ja yhteisöllisyyden kulmakivi.

Purjehduskaudella merivoimien laivueissa annettiin keskeinen asejärjestelmien ja meritaisteluvälineiden opetus sekä toteutettiin työpaikkaharjoittelu. Kiinteän rannikkotyökistön ammunta- ja tulenjohtokoulutus tapahtui Upinniemen tykkipattereilla. Lisäksi kurssi osallistui merivoimien sukeltajakoulutukseen Upinniemessä, jonka yhteydessä oli mahdollisuus suorittaa sukeltajakurssin pääsyvaatimusten edellyttämät testit ja tasokokeet.

Laivuejakso muodostui tärkeäksi kriteeriksi joukko-osastovalintoja harkittaessa. Vaikutusta oli myös varttuneempien meriupseerien tekemällä ”hiljaisella” rekrytointityöllä, jota tapahtui erityisesti Merisotakoulun kapteeni- ja esiupseerikurssien opiskelijoiden toimesta.

Laadittavat tutkimustyöt pyrittiin suuntaamaan siten, että tutkimus voisi hyödyntää tulevia palvelustehtäviä. Niinpä kaikki omatkin virkaurakurssien (kadetti, aseupseeri, kapteenikurssi, yleisesikuntaupseerikurssi) aikana tekemäni tutkimustyöt ovat käsitelleet kokonaisvaltaisesti samaa aihepiiriä: Tuima-luokan ohjusvenettä ja sen käyttöä, ohjusaseen ja laajemmin merivoimien tulenkäyttöä sekä muita operatiivisia ratkaisuja merellisen hyökkäyksen torjunnassa.

Oman aikakautemme koulutusjärjestelmän päämäärät kirjattiin seuraavasti:

- Kouluttaa hyvät tiedot ja taidot omaavia kouluttajia ja vastuuntuntoisia meriupseereita pienen aluksen I-upseerin ja päällikön sekä suuren aluksen nuoremman upseerin tehtäviin rauhan aikaa varten
- Antaa hyvät yleistiedot ja kaikki puolustushaarat kattava yleissotilaallinen perusta tuleville meriupseereille koko virkauraa varten
- Lisäksi antaa merikapteenin tutkintoon tarvittavat tiedot merenkulkuaineissa, merilainopissa ja merimiestäidossa.

Upseerien jatkokoulutus kokosi merikadettikurssin vielä aseupseerikursseille ja myöhemmin upseereiden elektroniikkakursseille. Viimeinen yhteinen koko merikadettikurssin kattava koulutustapahtuma oli Merivoimien kapteenikurssi (Meriv-KaptK 24), joka järjestettiin Merisotakoulussa. Kurssin päämääriä tarkistettiin ja sovellettiin talvikaudella 1982–1983 kurssimme aikana.

Kirjallisessa muodossa tavoitteena oli

- Kouluttaa merivoimien sodan ajan yleisvoimiin kuuluvien viiriköiden päällikön tehtävät hyvin osaavia meriupseereita, jotka hallitsevat merivoimien joukko- ja perusyksiköiden käyttö- ja johtamisperiaatteet sekä pystyvät toimimaan yleisvoimiin kuuluvien laivueiden laivueupseereina ja paikallisvoimiin kuuluvien laivueiden komentajina
- Kouluttaa rauhan ajan perusyksiköiden päälliköitä ja merivoimien erikoisalojen toimistoupseereita merivoimien ja rannikkopuolustuksen eri tasoihin esikuntiin.

Merivoimien kapteenikurssin uudistuksen sisältöä jälkikäteen tarkasteltaessa on havaittavissa operatiivisen suunnittelun ja merivoimille suunniteltujen tehtävien vaikutus.

Koululaivat ja koulutusalusukset

Koululaivan Suomen Joutsen lienee nykyäänkin merivoimien tunnetuin alus, vaikka valkokylkinen yli satavuotias fregatti on jo vuosikymmenet kellunut Aurajoes-
sa museoaluksena. Koululaiva teki yhteensä kahdeksan valtamerimatkaa. Suomen Joutsenen matkoilla ”marinoitiin” yli tuhat tulevaa merisotilasta. Sana marinointi (ranskaksi marinade ’merta koskeva’) tarkoitti alun perin ruoka-aineitten käsittelyä niin, että ne säilyvät purjelaivoilla pitkällä merimatkoilla.

Sotavuosien jälkeen koululaiva teki vielä vuosina 1949 ja 1950 Itämerellä muutamman viikon purjehdukset, joille merikadetit komennettiin. Valtameripurjehdusten pitkää kestoja ja kuljetun matkan pituutta kuvastaa laivapäiväkirjojen merkinnöistä koostettu koululaivan kulkeman matkan pituus, 190 000 meripeninkulmaa. Maa-
kravuille kerrottakoon sen olevan 8,78 kertaa maapallon ympäri.

Pitkällisen ja monivaiheisen valmistelutyön jälkeen Suomen merivoimille hankittiin Englannissa vuonna 1946 valmistunut fregatti Porlock Bay (F-650). Alus sai Suomessa nimen Matti Kurki. Koululaivan lasketaan tehneen kaikkiaan kuusi-
toista koulutuspurjehdusta vuosina 1962–1974. Purjekoululaivan matkatessa kuu-
kausia tuulen voimalla olivat Matti Kurjen kahden 2 750 hv koneen vauhdittamat purjehdukset viikkojen mittaisia. Yhteenlaskettua kulkumatkaa kertyi sillekin 150 000 meripeninkulmaa.

Merikadettikurssimme ajoittui ajankohtaan, jolloin merivoimilla ei ollut käytössään varsinaista koululaivaa. Niinpä koulutuspurjehdukset rajattiin Itämeren piiriin ja merikadettipäiville suuntautuviin matkoihin. Simppukesän Itämeren ylitys tapahtui jäänmurtaja Sisulla. Tuolloin vielä MKH:n väreissä kulkeneella mustakylkisellä jo veteraani-ikäisellä aluksella suuntasimme Tanskaan (Ålborg). Myöhemmin emälaivana toiminut ja Louhi-nimen saanut alus palveli Ohjusve-
nelaivueen tukitehtävissä. Louhi tuli varsin tutuksi Tuima-luokan ohjusveneiden henkilöstölle. Ensimmäisen merikadettikesän muistorikkaimmat ja ehkäpä rajuimmat muistot ovat yhä Louhen kamppaillessa rajun myrskyn kourissa kotimatalla. Itämeren myrsky ja jäänmurtaja olivat haasteellinen yhdistelmä, kun simppukadetti kiinnitettiin köydellä ruorimiehen postiin aluksen kallistellessa hervottomasti.

Toinen koulutuspurjehdus Norjan rannikolle (Molde) hoidettiin tykkiveneellä ja RVL:n ulkovartiolaivalla. Niinpä merkittävimmät merikadettikurssimme saaristopurjehdukset tehtiin R-luokan vartioveneillä. Rihtniemi ja Rymättylä olivat todellisia työjuhtia. Ajopäivät venähtivät pitkiksi ja koko Suomen rannikko Suomenlahden itärajalta Pohjanlahden perukoille koluttiin väylä väylältä.

Koululaiva, miinalaiva Pohjanmaa (kylkinumero 01) oli ensimmäinen Suomessa erityisesti koulutustehtävään suunniteltu ja rakennettu alus. Siten 1980-luvulta alkaen monet merikadettikurssimme upseerit ovat saaneet palvella koululaiva Pohjanmaalla eri tehtävissä. Siten valitettava välivaihe ja koulutuspurjehduskokemus saatiin paikatuksi. Merikadettikurssin johtajana olin mukana Pohjanmaan valtameripurjehduksella Brasiliaan, jolloin ensi kertaa Suomen Joutsenen matkojen jälkeen ylitettiin päiväntasaaja ja kuljettiin eteläisellä pallonpuoliskolla.

Merisotakoulun merenkulun koulutukseen saatiin kurssiajankohdan jälkeen astronomiseen paikanmäärittelyyn tarvittavat tilat. Pihapiiriin sijoittuva planeettaario on ollut koulutustilana vuodesta 1981 alkaen. Opetustila on tarjonnut oivallisen mahdollisuuden taivaankappaleiden tunnistamiseen ja korkeuden mittaamiseen, joita edelleen käytännön harjoituksissa koulutuspurjehduksilla testataan. Omat kokemuksemme pimenevässä yössä Suomenlinnan tuulisilla valleilla maaten ja tähtilevyjä käännellen, eivät tuottaneet voimaannuttavia oppimiselämyksiä!

Kadettiperinteet ovat jalostuneet Merisotakoulussa sadan vuoden kuluessa. Perinteisiin voidaan lukea koulutuspurjehduksilla toimeenpannut kasteet. Itämerellä aluksen kulkiessa etelään ohi Gotlannin eteläisen kärjen eli Hoburgin niemen maanhaju poistetaan ensikertalaisista ”Itämeren kasteessa”. Valtameripurjehduksilla on toimeenpantu harvinaisempi ”Päiväntasaajankaste”. Merimiesperinteen ikivanha ajatus on aina ollut lujittaa miehistön yhtenäisyyttä. Niinpä laivakaste on tasapuolisesti kohdentunut kaikkiin kastamattomiin maan matosiin päälliköstä pappiin ja kommodorista matruusiin.

Merikadettitanssiaiset ovat kuuluneet perinnekirjan ohjelmaan ja juhlamenoja ohjaa ”Perinteiden Isä”. Muut tapahtumat ovat vaihdelleet vuotoaan vuosikymmenien saatossa:

- Simppujen esittäytyminen
- Myrskyjen yö
- Koulutuspurjehdusten peräkansishow
- Puurojuhla
- Joulusauna.

Merisotakoulun kadettien saunomisen kulttuuriin ovat aina kuuluneet Havis Amanda-patsas ja allasta reunustavat opetetut hylkeet. Naiskadettien aloittaessa opinnot ollaan saunamenoja ja muita perinteitä luontevasti päivitetty. Merisotakoulun perinnekirjan sisältöä ja perinnetapahtumien lainmukaisuutta on kuitenkin jouduttu selvittämään myös tehdyn kantelun vuoksi. Merisotakoulun henki-

lökunnan toimintaa ja perinnetapahtumien ei katsottu olevan ristiriidassa lain ja asetusten kanssa. Tehdyn tutkinnan perusteella ei nostettu syytteitä. Uskoakseni harkitsemattomia ylilyöntejä ei nykyisin tapahdu, ja kastetapahtumien sisältö on seurannut hyvin aikaa.

Suomenlinna ja muut koulutusympäristöt

Merisotakoulu hakee perinteensä ruotsinvallan ajalta. Helsingin edustalle päätettiin rakentaa keskuslinnoitus ja laivastoasema, joka sai nimekseen Sveaborg. Suomalaiset käyttivät nimeä Viapori. Vuonna 1756 Ruotsin kuningas antoi käskyn Suomen Saaristolaivaston perustamisesta. Viapori eli Suomenlinna on ollut Suomen sota-historian keskeinen tapahtumapaikka ja eletty historia näkyy saarilla edelleenkin: Suomen sota (1808), Oolannin eli Krimin sota (1856), Kapina (1906), vankileiri (1918). Leijonalippu nostettiin Kustaanmiekan valleilla 12.5.1918. Nykymuotoinen Merisotakoulu perustettiin lokakuussa 1930.

Historiallinen näkymä Suomenlinnaan ja Helsinkiin. Etualalla Suomenlinnan saaret varustuksineen. [Väri litografia 1854-1855, kustantaja J. Veith, Museovirasto]

Sotien jälkeen Suomenlinna ja muukin puolustusvoimien rakennuskanta oli varsin huonossa kunnossa. Suomenlinna oli huomattavana muinaismuistoalueena käynyt hankalaksi ja epätaloudelliseksi sotilasalueeksi. Vuonna 1974 annetulla asetuksella vahvistettiin jo 1920-luvulla alkaneen sotilaallisen kauden päättyminen. Näin Suomenlinnan saaret ja Vasikkasaari eivät enää kuuluneet Suomenlinnan linnoitukseen ja linnoituspiiriin. Olimme tuolloin aloittaneet opiskelun Merisotakoulussa.

Merikadettien koulutus- ja majoitustiloina toimivassa rakennuksessa oli sijainnut vuoteen 1965 saakka Tilkan sotilassairaalan ihotautiosasto. Tilojen perusparantaminen viivästy, koska Merisotakoulun siirto oli harkinnassa. Valtioneuvoston asettaman hajasijoitustoimikunnan ratkaisu oli koulutoiminnan siirtäminen Vaaasaan. Toinen vaihtoehto oli siirtyminen Upinniemen varuskuntaan. Puolustusministeriö teki kuitenkin vuonna 1974 päätöksen, jossa määrättiin sijoituspaikaksi edelleen Suomenlinna.

Pitkittynyt prosessi johti laajaan ja monivuotiseen perusparannusohjelmaan. Merikadettikurssimme toimi suurella rakennustyömaalla. Kurssimajoitus oli järjestetty kahteen nykyiseen luokkatilaan ja asuimme 10 ja 9 hengen ”saleissa” Tuuletus tapahtui luonnonmukaisesti ja talvisaikaan sisäikkunoiden edessä saatiin tehdä lumitöitä. Peruskorjatut tilat ja 50 majoitushuonetta käsittävät uudistilat asuntolatalossa otettiin käyttöön heti kurssimme päätyttyä vuonna 1978. Entinen vartiotupa korjattiin planetaarioksi vuonna 1981.

Opetusministeriön alaisen Suomenlinnan hoitokunnan perustaminen vuonna 1973 ja ensimmäiset toimintavuodet ajoittuvat merikadettikauteemme. Museoviraston ja puolustusvoimien ylläpidosta vastaava henkilöstö siirtyi hoitokunnan palvelukseen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston alaisuudessa toimiva työsiirtola oli vuodesta 1971 alkaen keskeinen korjaustöiden käytännön toteuttaja.

Merikadettien keskuudessa napistiin ajoittain, että työsiirtolan vangeilla oli merikadetteja paremmat olot ja suuremmat liikkumisvapaudet. Kadettipursimiehen kurinpitovaltaan kuului nimitaulun hallinta, jossa punainen nappi tarkoitti rajoitusta elinpiiriin eli käytännössä poistumiskieltoa koulurakennuksesta. Kaupungin valot näkyivät etäällä, eikä lauttarantaan johtavaa huokausten siltaa saanut ylittää.

Suomenlinnaan tutustuttiin osin johdetusti, osin vapaaehtoisesti. Historiakierrokset kuuluivat merikadettiperinteeseen, kerhotilojen läpikäynti taas vapaa-aikaan. Suomenlinnassa toimi kirkko, kauppa, kioski, posti, kirjasto, sotilaskoti sekä kolme sotilashenkilöstön kerhotilaa (Upseerikerho sekä Ylä- ja Alakerho). Sotamuseolle korjattiin myöhemmin tilat venäläisaikaiseen tykkimaneesiin. Entiseen ruu-

Merisotakoulu Suomenlinnassa [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

tivarastoon korjattiin tilat Rannikkotykistömuseolle. Sukellusvene Vesikko oli jo nostettu ja kunnostettu museokohteeksi Tykistölahteen. Ainakin simppukadetin silmin historiallisia museoita ja kohteita tuntui riittävän ruuhkaksi saakka!

Kustaanmiekan suuri valtiolippu ottaa aina Suomeen meritse saapuvat valtiovieraat vastaan. Kunniakomppania on ryhmitetty Kustaanmiekan valleille, samoin soittokunta. Kunnialaukauspatteri ampuu Vallisaaresta kunnialaukaukset eli saluutit. Korkeita vieraita kuljettavan aluksen sivuuttaessa Kustaanmiekan kapeikon soitetaan kansallislaulut. Helsingin satamassa vieraat ohjataan kadettikujaa pitkin presidentinlinnaan, jossa järjestetään varsinaiset tervetulojuhllaisuudet. Samaa hienoa protokollajärjestystä on noudatettu koko itsenäisyyden ajan. Valitettavasti nykyisin valtiovieraat yhä harvemmin saapuvat Suomeen meritietä pitkin.

Naapurisaaret Vallisaari, Kuninkaansaari sekä Lonna toimivat koulutuspaikkoina. Rannikkotykistön linnakesaaret Isosaari, Kuivasaari, Miessari ja Rysäkari olivat kaikki miehitettyjä ja aktiivisen toiminnan piirissä merikadettikaudellamme. Toiminta-alueemme oli laaja ja monimuotoinen. Viranomaistoimintaa edustivat palokunta ja RVL:n merivartioasema. Saarella toimi 70-luvun alulle erikseen nimetty poliisimies eli nykytermein omapoliisi.

Liikennöinti Suomenlinnaan tapahtui Suomenlinnan liikenteen lautoilla. Kesällä 1952 oli aloittanut uusi Suomenlinna-niminen lautta. Helsingin kesäolympialaiset vauhditti lautan saamista käyttöön, sillä kilpapurjehduksen järjestelyissä Suomenlinna oli keskeinen paikka. Katajanokalta aloitti liikennöinnin huoltolautta ”Ehrensverd”, joka kansankielellä tunnetaan susilauttana. Kesäkaudella vesibussivuorot lisäsivät kulkuyhteyksiä. Suomenlinnan ja mantereen välille rakennettu huoltotunneli on toistaiseksi pidetty ainoastaan viranomaiskäytössä.

Talviliikenne hoidettiin jäätietä pitkin. Merikadettiaikanamme talvikuukausina pienoisbussi liikennöi jäätietä pitkin Olympiaterminaalin ja Suomenlinnan kirkon välillä. Tiedossa on, että vuoden 1960 jälkeen turvallinen jäätie kyettiin valmistelemaan 16 talven aikana. Särkän salmen avauduttua laivaliikenteelle ei virallista jäätietä ole enää avattu. Vuosi 1986 jäänee siten viimeiseksi jäätietalveksi.

Brittiläisen runoilijan ja kirkonmiehen John Donnen tunnettu lause kuuluu: *”Yksikään ihminen ei ole saari”*. Suomenlinna ja sotakoulu saarella ovat muodostuneet yhdistäviksi tekijöiksi lukuisille merikadettien sukupolville. Ja toiminta saa jatkumon seuraavalle satavuotiskaudelle, jota kummikurssimme (94. MEK) edustaa. Merivoimat elää muutoksen aikaa – Suomenlinna edustaa pysyvyyttä. Merikadettina on ainakin muutama hektinen kalenterivuosi aikaa opetella saarelaisen omaperäistä ja lauttasidonnaista elämäntapaa.

Opin teillä ulkomailla

Suomesta on aina menty hakemaan oppia ulkomailta ja sovellettu opittua kotimaan olosuhteisiin. Siten on luotu omaperäistä sotataitoa, usein kyllä resurssipulan pakottamana. Venäläinen ja preussilaissaksalainen sotataito tulivat Suomeen itsestään varttuneiden upseereiden ja nuorten jääkäreiden mukana. Itsenäistymisen jälkeen kokemuksia haettiin tietoisesti myös muualta. Sotiemme operaatiopäällikkö kenraaliluutnantti Aksel Fredrik Airo kävi École spéciale militaire de Saint-Cyrin sekä École Supérieure de Guerren Ranskassa.

Tutkiessa suomalaista upseerikoulutusvaihtoa ennen toista maailmansotaa, huomaa yllätyksekseen Italiassa koulutuksensa saaneiden, kuten myös ratsuväen upseereiden, suhteellisen suuren määrän. Köyhä valtio harvoissa tapauksissa kustansi upseereidensa opinnot ulkomailla. Rahoitus saatiin stipendeinä ja lahjoituksina eri tahoilta. Kielitaito saattoi olla ratkaiseva tekijä koulutusta harkittaessa. Kylmän sodan aikana upseerikoulutus ulkomailla sai poliittisen arkaluontoisuuden leiman ja koulutuspaikkojen sekä koulutuksen välillä vähäisessäkin määrässä haettiin ”tasapainoa”, tosin enimmäkseen sisäpoliittisista syistä.

Kylmän sodan päätyttyä avautui Kiinan ja Suomen välinen upseerikoulutusvaihto. Sen voi sanoa lisänneen ymmärrystä Kiinan pyrkimyksestä kolmannen maailman johtavan supervallan asemaan. Missään muualla suomalaisella upseerilla ei ole ollut yhtä eksoottisia, eikä myöskään kotimaissaan yhtä korkeisiin asemiin noussei-

Komentajakurssi tutustuu Kiinan rautateiden toimintaan Pekingin päärautatieasemalla.

ta kurssikavereita. Koulutusvaihto Kiinan kanssa hiipui tällä vuosituhannella useastakin syystä. Asia on harmillinen, koska vaikka ajat ja painopisteet muuttuvat, ymmärrystä toisten ajattelutavasta tarvitaan aina.

Ylimmän sotilasjohdon kurssilla Kiinassa 2001–2002

Tapio Niitynperä

Suomen ja Kiinan sotilasyhteistyö oli antanut odottaa aikaansa. Kylmän sodan aikana Suomen sotilaallinen kanssakäyminen muiden maiden kanssa oli ylipäättään rajoittunutta puolueettomuuspolitiikan takia. Liika aktiivisuus olisi nimittäin tarkoittanut myös sotilaallisten suhteiden lähentämistä Neuvostoliittoon, mitä kenraali Gustav Hägglundin mukaan haluttiin välttää.

Suomalaiset upseerit astuivat Mannerheimin jalanjäljille Aasiaan vasta vuonna 1989. Sotilasyhteistyö kehittyi nopeasti poliittisten suhteiden kehittyessä niin, että 2000-luvulle tultaessa aloitettiin opiskelijavaihto upseerien jatkokoulutuksessa.

Pääesikunnan päällikkö, kenraaliluutnantti Ermei Kanninen oli jo vuonna 1979 esittänyt, että Suomen tulisi lähettää sotilasasiamies Aasiaan. Vuosikymmen myöhemmin, Tiananmenin tapahtumien aikaan, saapui Pekingin suurlähetystöömme yhteysupseeriksi virkamatkapohjalla ensimmäinen sotilasedustajamme everstiluutnantti Heikki Hult. Ensimmäiseksi virkatehtäväkseen hän sai suunnitella lähetystön mahdollista evakuointia.

Tätä oli edeltänyt Suomen presidentin ensimmäinen Kiinan-vierailu, jonka Mauno Koivisto teki lokakuussa 1988. Sittemmin Kiinan yhteistyöhalukkuus antoi Suomelle ”rauhanturvaamisen suurvaltana” mahdollisuuden tarjota palveluitaan tällä alalla. Keväällä 1992 pääesikunnan päällikkö kenraaliluutnantti Gustav Hägglund vieraili Kiinassa ensimmäisenä korkea-arvoisena länsimaisena upseerina yli kuuteen vuoteen. Yhteistyön aloituksessa päädyttiin rauhanturvaamisen painottamiseen. Hägglund luennoi YK:n rauhanturvatoiminnasta Kiinan maanpuolustusyliopistossa. Tätä ennen Helsingissä oli jo vierailut useita kiinalaiskenraaleja.

Suurlähettiläs Arto Mansalan mukaan puolustusministeriö oli antanut Hägglundille matkaluvan ”vähän pitkin hampain”, ja se halusi korostaa vierailun epävirallista luonnetta. Pääesikunnan päällikköä seurasi pari vuotta myöhemmin amiraali Jan Klenbergin vierailu ensimmäisenä Suomen puolustusvoimain komentajana.

Suomi-Kiina-suhteiden nopean kehityksen huipentumana oli Kiinan presidentin Jiang Zeminin vierailu Suomeen kesällä 1995. Tätä ennen ei kukaan Kiinan johtaja ollut käynyt Pohjoismaissa. Vuosituhannen vaihteeseen tultaessa maiden sotilasdelegaatioiden vierailuvaihto oli jo vakiintunut vuosittain säännölliseksi ja puolustusasiamiestehtävä vakinaistettu Pekingin suurlähetystössä.

Puolustusalan yhteydet kantoivat rauhanturvaamisen lisäksi hedelmää, kun sotilasalan yhteyksien tuloksena Suomi ryhtyi asekauppoihin Kiinan kanssa. Jo toisessa maailmansodassa käytetyt ”pystykorvat” ja samantyyppiset venäläismallit poistui-
vat Suomen puolustusvoimien varustuksesta kylmän sodan jälkeen. Niiden tilalle tilattiin halvalla Kiinasta ja entisestä Itä-Saksasta yli 100 000 rynnäkkökivääriä. Kiinalaiskiväärit olivat jo Suomessa käytössä olevien kiväärien tapaan kopioita venäläisestä AK-47:stä, joten niihin kävivät samat patruunat.

Maanpuolustusyliopiston vararehtori, kenraali Wang Wenrong luovuttaa kurssidiplomin eversti Nütyngerille. [Artikkelin kuvat: Tapio Nütynger]

Kiinan opiskelijavaihdon synty

Palvellessani Maanpuolustuskorkeakoulussa osallistuin rehtorimme kenraalimajuri Seppo Tanskasen vierailuun Kiinan Maanpuolustusyliopistoon Pekingissä syksyllä 2000. The National Defense University of the Chinese People's Liberation Army (NDU, Kiinan Kansan Vapautusarmeijan kansallinen maanpuolustusyliopisto) on Kiinan keskusotilaskomitean johdossa oleva ylintä sotilasopetusta antava yliopisto, kuten meillä Maanpuolustuskorkeakoulu.

Vierailun seurauksena päädyin yhteysupseeriksi Kiinan Suomen entisen suurlähettilään Wang Lianin ja Kiinan raja-alueiden historian ja maantieteen tutkimuskeskuksen johtajan professori Ma Dazhengin ”Mannerheim Kiinassa” -kirjaprojektiin. Siinä tehtiin täydennystutkimuksia yhdessä Suomen Sotahistorian Komission kanssa. Vastaavasti päädyin keväällä 2001 yhteysupseeriksi NDU:n johtajan ja keskusotilaskomitean jäsenen, kenraali. Xing Shizhongin tehdessä vastavierailun Suomeen.

Pääsikunnan kansainvälisen osaston päällikön prikaatikenraali Heikki Holman ja koulutusosaston päällikön eversti Kalle Liesisen delegaatio vieraili toukokuussa 2001 Kiinassa. Tällöin sovittiin Kiinan Kansan Vapautusarmeijan ja Suomen puolustusvoimien vierailuvaihto-ohjelman periaatteet ja lähiajan korkean tason vierailuvaihdon sekä opiskelijavaihdon käytännön järjestelyt.

Näiden tapahtumien lopputuloksena alkoi vastavuoroinen opiskelijavaihto elokuussa 2001 johtaen minut ylimmille upseereille tarkoitetulle kansainväliselle kursseille ensimmäisenä Euroopan unionin upseerina. Tämä näkyi esimerkiksi vierailukohteissamme niin, että isäntien lippurivistöissä oli Suomen lipun kanssa Euroopan unionin lippu.

Valmistauduin kurssille varaamalla mukaani runsaasti esittelymateriaalia Suomesta ja puolustusvoimistamme eri puolustushaaroineen. – Ensimmäisistä luennoista alkaen näin, ettei luokkatiloissa ollutkaan piirtoheittimiä. Kysyinkin niistä järjestelyupseerilta, joka kertoi, että ne vietiin jo vuosia sitten jonnekin varastoon. Luennoilla ja harjoituksissa käytettiin huipputeknologiaa kirjoittamalla suoraan tietokoneelta screenille tai ”älyopetustauluihin”. Tämä ensimmäinen yllätys Kiinan korkeasta kehitystasosta ei jäänyt suinkaan viimeiseksi. Ero MPKK:n silloiseen, osin vielä piirtoheittimiin nojaavaan opetusmenetelmään, oli huomattava ja yleiset tietokonetaidot kuten operaatiotaidon sotapelit tietokonesimulaattorilla olivat Kiinassa Suomea pidemmällä.

Kansainväliset kurssit ja 29th Advanced Command Course

Maanpuolustusyliopiston kansainvälisten opiskelijoiden osasto (kampusalue no. 3) sijaitsi Changpingin alueella noin 40 km Badalingin moottoritietä Pekingistä luoteeseen, puolimatkassa ajettaessa yhdelle suosituimmista Kiinan muurin turistikohteista ja aivan Ming-dynastian hautojen vieressä. Kampuksella oli jo 30 vuoden ajan opiskellut vanhempia upseereita: everstejä ja kenraaleita yli 70 maasta. Vuoden ja puolen vuoden pääkurssien opiskelijat olivat aiemmin olleet lähinnä kolmannen maailman: Aasian, Amerikan, Afrikan, Oseanian ja IVY-maiden sekä Lähi-idän maiden upseereita. Näistä monet olivat sittemmin edenneet maansa asevoimien tai poliittiseen johtoon, jotkut molempiin. Euroopasta kurssilla oli nyt ensimmäistä kertaa kolme upseeria: Kroatiaista, Romaniasta ja Suomesta.

Kiinalainen taho totesi kurseja järjestettävän siksi, että yhteistoiminta eri maiden ja ennen kaikkea naapurimaiden upseerien kanssa osaltaan ennaltaehkäisee mahdollisten kriisien eskaloitumista. Toisaalta, jos kriisi ei olisi vältettävissä, niin olisi kuitenkin eduksi tuntea mahdollisen vastustajan kulttuuri, ajattelu- ja toimintatavat, jopa avainjohtajat.

Taustalla oli toki tärkeää myös Kiinan näkökantojen, ajatusten ja perustelujen esiin tuonti ja sen myötä vaikuttaminen alueilla, joista pääosa kurssilaisista on vuosien mittaan tullut. Näille maille kurssit olivat myös eräänlaista kehitysapua. Aivan erityisen kohteliaasti korostettiin kansainvälisten upseerien ammattitaidon tuoman lisäarvon merkitystä kiinalaisten oman ammattitaidon ja armeijan kehittämisessä.

Maanpuolustusyliopiston kansainvälinen osasto järjesti seuraavia kurseja, joita nimitettiin tiimeiksi:

Team 1 eli 29th Advanced Command Course oli noin puolen vuoden pituinen kurssi, joita järjestettiin englannin, ranskan, espanjan ja venäjän kielillä. Kurssilla oli 10 everstiä tai kenraalia: Suomesta, Kroatiaista, Romaniasta, Saudi-Arabiasta, Syyriasta, Libanonista, Jordaniasta, Qatarista, Mauretaniasta ja Egyptistä. Egyptiläinen panssarikenraali Alaa El Din Abudel Raouf toimi luokan vanhimpana.

Team 2 eli 10th Higher Command Course oli vuoden pituinen kurssi, joka järjestettiin vain englanninkielisenä. Kurssilla opiskeli 20 upseeria eri puolustushaaroista: Bangladesh, Kambodža, Intia, Myanmar, Nepal, Pakistan, Thaimaa, Indonesia, Malesia, Marokko ja Sri Lanka, jonka kenraalimajuri Chan-

drapala Susil toimi koko kurssin vanhimpana. Kurssin opetussuunnitelma oli vastaava kuin jäljempänä esiteltävän ykköstiimin, mutta aikaa oli käytettävissä kaksin verroin. Siihen sisältyi myös kuukauden vuosiloma ja he tekivät kaksi tutkimustyötä.

Team 3 eli 30th Advanced Command Course oli kurssimme venäjänkielinen rinnakkaisluokka, joka aloitti ja lopetti kurssinsa muutama viikko omamme jälkeen. Tämän kurssin 15 upseerista pääosa oli ns. IVY-maista, mutta oli muitakin: Azerbaidzhan, Georgia, Kazakistan, Kirgistan, Mongolia, Puola, Tadžikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. Luokan vanhin kenraalimajuri Mikhilai Borbaatar, oli Mongolian armeijan pääesikunnan päällikkönä vieraillut vast'ikään Suomessa ja myös MPKK:ssa Santahaminassa.

Kurssien lisäksi järjestettiin kuuden viikon Kansainvälinen Symposiumiseminaari, joka osallistui usein ykköstiimin ohjelmaan, eritoten vierailuihimme ympäri Kiinaa. Tämän kurssin 30 osallistujaa olivat Yhdysvalloista, Kanadasta, Venäjältä, Japanista, Australiasta, Uudesta-Seelannista, Nepalista, Thaimaasta, Saksasta, Ranskasta ja Kiinasta, josta olikin kolmannes osallistujia, sekä sen etelä- ja lounaispuolisista naapurimaista. – Tähän seminaariin osallistui hieman myöhemmin Suomesta prikaatikenraali Hannu Herranen, joka on lisäksi ollut ainoa NDU:ssa opiskellut suomalainen.

Kansainväliset upseerikurssit yhteisellä opintomatkalla Tyynen valtameren Qingdaon laivastotukikobdassa.

Kurssin oppisisältö oli jäsennetty kahdeksaan opetusmoduliin, joista ensimmäinen käsitteli Kiinan kansallista asemaa päämääränä Kiinan ”ymmärtäminen”. Tähän sisältyi neljä asiakokonaisuutta:

- Yleiskatsaus Kiinan maantieteeseen, historiaan, kulttuuriin ja poliittiseen järjestelmään.
- Kiinan sosialismin luonne, avautumis- ja uudistuspolitiikka, tiede ja teknologia, sivistystoimi, sosiaalinen kehitys ja demokratian rakenne sekä oikeusjärjestelmä.
- Kiinan politiikan perusteita: diplomatia, etniset vähemmistöt, uskonnot, väestö, ympäristönsuojelu ja ihmisoikeudet, Taiwanin kysymys, Etelä-Kiinan meren saarten ja Tiibetin menneisyys ja nykyisyys.
- Kiinan kansallinen puolustus. Kiinan puolustuspolitiikka, puolustusjärjestelmä ja Kansan Vapautusarmeijan historia sekä nykyinen asema.

Toisessa jaksossa käsiteltiin sotilaallista ajattelua päämääränä Kiinan sotataitoon paneutuminen. Tähän sisältyi kaksi asiakokonaisuutta:

- Kiinan muinainen sotilaallinen ajattelu Sun Tzun teoksen ”The Art Of War” ydinasioiden tarkasteluna ja niiden ilmenemisenä nykyisissä operaatioissa.
- Kiinan moderni sotilaallinen ajattelu sisältäen Mao Zedongin ajatuksia aktiivisesta puolustuksesta ja strategiasta kansalaissodassa. Deng Xiaopingin ajatuksia sotilaserakenteiden uudistamisesta sekä Jiang Zeminin esityksiä armeijan modernisoinnista.

Kolmas jakso oli strategian opintoja, joiden päämääränä oli nykyisen strategisen tilanteen ymmärtäminen, strategisen tietouden ja päätöksentekokyvyn parantaminen. Tämä vaihe koostui kolmesta asiakokonaisuudesta:

- Kansainvälinen strategia. Pääsisältönä oli maailman strategisen tilanteen luonne ja kehitys, maailmantalouden tilanne ja sen vaikutus kansainväliseen turvallisuuteen, globalisaatioon ja regionalismin (paikallisuutta korostava ja kansainvälisyyttä kaihtava) kiistaan, asevalvonta- ja riisunta, geopolitiikka ja Kiinan näkökulma kansainvälisiin strategisiin kysymyksiin.
- Kansallinen turvallisuus ja puolustusstrategia, johon sisältyi turvallisuusympäristön analyysi, kotimaan turvallisuuden ja vakauden ylläpito, huumeiden ja salakuljetuksen vastainen taistelu, kansallinen puolustus ja asevoimien rakentaminen, sotatiede- ja teollisuus sekä liikekannallepano ja sotilassivistys.
- Sotilasstrategia, johon sisältyi Kiinan ja mm. sen ”potentiaalisten vastustajien”, kuten Yhdysvaltain, Intian ja Japanin, sotilastrategia. Edelleen sodankäynnin nykyinen vallankumous, pelotevaikutus, paikallissodat ja korkean teknologian vaikutus niihin, meri- ja ilmavoima- sekä ydinasestrategia- ja strategisen logistiikan opinnot.

Neljäs jakso käsitti nykyaikaiset operaatiot tarkoituksena niiden ja yhteisoperaatioiden ymmärtäminen sekä johtamiskyvyn parantaminen niissä. Tähän kuului kolme osa-aluetta:

- Nkyaikaisten operaatioiden teoreettinen opiskelu, johon kuului niiden kehitys, doktriinit ja yhteisoperaatioiden teoria.
- Nkyaikaisten operaatioiden opiskelu, joukossa esimerkiksi operaatiot: Desert Storm, Falkland ja Taiwaninsalmen kriisi (mm. Yijiangshan saaren taistelu).
- Yhteisoperaatioiden karttatarjoitus armeija ja divisioonatasoilla: päätösten ja suunnitelmien testaus sotapelisimulaattorissa sekä monipuolinen opetuskeskustelu.

Viides jakso oli tutkimustyön laatiminen. Sitä tietysti tehtiin, kuten Suomessa-kin, koko kurssin ajan aina, kun siihen vain oli aikaa. Tutkimustyöni aihe oli “A strategic military strike”, jossa selvitin suomalaista näkemystä strategisen iskun doktriinista.

Työ piti jättää arvioitavaksi heti joulun jälkeen. Sitä seurasi työn julkinen puolustaminen viiden professorin neuvostolle opettajakunnan ja muiden opiskelijoiden läsnä ollessa. Muutama päivä ”väitöstilaisuuden” jälkeen ohjaava professori selvitti henkilökohtaisesti arvionsa työstä ja sen loppuarvosanan sekä mainitsi sen tulevan julkaistavaksi NDU:n julkaisusarjassa. – Tätä tutkimustyön julkisen puolustamisen prosessia pidin upseerikasvatuksen kannalta meillekin hyvin soveltuvana.

Kurssin lopulla tehtiin 10 päivän opintomatka yhdessä symposiumikurssin kanssa Qingdaoön, Shanghaihin ja Zi’aniin. Matkasimme junalla Keltaisenmeren rannalla sijaitsevaan yhdeksän miljoonan asukkaan Qingdaoön. Se oli ollut Saksan miehittä-
mä 1897–1914, mikä selitti sen osin saksalaistyyllisen arkkitehtuurin. Pormestarin päivällisen jälkeen tutustuimme mm. laivastotukikohtaan, maailman johtavaan Haierin kodinkonetehtaaseen ja saksalaisten perustamaan Tsingtao-panimoon.

Maailman suurimmassa kaupungissa Shanghaissa oltiin myös kaupungin johdon vieraana, tutustuttiin mm. 468 m korkeaan tv- ja näköalatorniin, kulttuurikohteisiin ja iltaristeilyyn Huangpu-joella. Täältä lensimme vanhaan itäiseen pääkaupunkiin Zi’aniin, jossa tutustuimme mm. Terrakotta-armeijaan ja useisiin keisariajan kulttuurikohteisiin.

Elämä kampuksella Kiinan muurin vieressä

Herätys oli kello kuusi aamulla, jolloin kasarmialueen ulkokaiuttimista kuului reipasta musiikkia. Tähän tottui pian niin, ettei sitä aina edes huomannut. Aamutoimien jälkeen seitsemältä oli vapaaehtoinen Tzaitse-harjoitus. Niitä järjestettiin joka päivä koko kurssin ajan, joskin viikonloppuisin vasta klo 07:40. Harjoitusta veti kurssin teamleader, vanhempi eversti Zhao Baoliang. – Olin aamuisin nähnyt hänen liikehtivän omituisesti toimistorakennuksen edustalla ja pyysin päästä mukaan. Osallistujien määrä kasvoikin sittemmin niin, että pian siihen osallistui upseereita kaikilta käynnissä olevilta kursseilta. Aamiainen oli campuksen ruokalassa klo 07:25 alkaen ja luennot alkoivat klo 07:50 päättyen klo 11:30 jälkeen.

Lounastauon ja iltapäivän kuumimman ajan siestan (klo 12:00 – 14:30, Pekinghän sijaitsee Madridin korkeudella) vietin majoituksessa. Iltapäivän opetus päättyi yleensä klo 17:00, ellei oltu campuksen ulkopuolella vierailulla, joita olikin viikoittain. Eri opetusjaksojen syventävissä vaiheissa kävimme puolustusministeriössä, maa-, meri- ja ilmavoimien tukikohdissa, avaruustutkimuskeskuksessa, armeijan poliisin koulutuskeskuksessa, eri yliopistoissa, kuriin erikoistuneessa high schoolissa, mallikolhoosissa, vankilassa, tv- ja radiokeskuksissa, uutistoimistoissa sekä useissa kulttuuri- ja museokohteissa.

Opiskelijoiden turvallisuudesta huolehtiminen vaikutti olevan tärkeä asia ja ilmeni monin tavoin. Kurssin alussa järjestettiin kaikille perusteellinen terveystarkastus: pituus, paino, veriarvot, pulssi, hampaat, verensokeri, ultraäänilaitteella tutkittiin vatsa ja röntgenillä keuhkot. Kylmän vuoden ajan alkaessa annettiin lääkepaketti flunssan ehkäisyyn, koska lämmitys aloitettiin vasta marraskuun alussa.

Aidatun ja vartioidun kasarmialueen sisällä oli vielä erikseen aidattu ja jatkuvalla kulunvalvonnalla vartioitu alue, jossa sijaitsivat ulkolaisten opiskelijoiden majoitus- ja luokkatilat, jonne portit suljettiin klo 22. Mahdollisiin Suomen suurlähetystössä asiointeihin osoitettiin auto kuljettajineen.

Luentojen jälkeen tein usein pyörälenkin asioiden tarvittaessa samalla ruokakaupassa. Kaupungissa oli myös MacDonalds ja KFC-pikaruokapaikat sekä iltaisin kadunkulmissa katuruokapisteitä. Jos meni paikalliseen ruokapaikkaan, sai varautua testaamaan 40 tunnin kiinan kielen kurssin taitojaan, sillä englanninkielisiä ruokalistoja ei ollut. Jotkin ravintolat olivat erikoistuneet koiraruokiin, joten kiinan kielen opintoni eivät menneet hukkaan.

Sun Tzün -patsas (Sun Tzu Art of War – Sodankäynnin taito) kansainvälisen kampusalueen sisään tulossa.

Iltaisin ilman viilennyttyä kaikenikäistä väkeä kokoontui viereisen puiston kuntoilulaitteisiin, pelaamaan pingistä tai katsomaan ja kuuntelemaan joinakin iltoina toimivia ”vesisuihkuvalourkuja”. Kampuksella myös pelattiin satunnaisesti koripalloa kiinalaisia vastaan. Viikonloppuisin NDU järjesti silloin tällöin lauantaiamuaisin kurssien yhteiskuljetuksen Pekingin keskustaan ja iltapäivällä takaisin. Pienryhmissä liikkuen katseltiin kiinalaisten elämänmenoa, nähtävyyksiä ja testattiin erilaisia lounaspaikkoja sekä shoppailtiin markkinoilla ajankuluksi. Kaupantekoon liittyvä jutustelu ja tinkiminen muodostuikin ajan mittaan kurssilaisten eräänlaiseksi huviksi.

Kiinalaiset isännät olivat hyvin vieraanvaraisia järjestäen aina pienimmänkin aiheen ilmaantuessa moninaista vapaa-ajan ohjelmaa ja juhlapäivien tapahtumia. Kurssilaiset vastaavasti pitivät iltaisin esitelmää maistaan ja puolustusvoimistaan. Oman esitelmäni pidin Suomen itsenäisyyspäivänä ja sen päätteeksi järjestin vastaanoton, johon osallistui opettajakuntaa ja upseereita kaikilta kursseilta. Samalle kohderyhmälle järjestin myös vierailun Nokian tehtaille ja edustussaunaan Nokian paikallisjohtajan toimiessa isäntänä. Oman kurssin kanssa kävimme lähetystömme saunaillassa sotilasasiamiehemme isännöidessä. Vastaavasti vierailimme myös kurssiveljien Pekingin lähetystöissä.

Kurssilaiset ja pääosa opettajistakin olivat varuskunta- ja sisäoppilaitos -tyyliin jatkuvassa kosketuksessa myös luentosalin ulkopuolella keskustellen ja vaihtaen kokemuksiaan, opettaen toisilleen atk-taitoja ja englannin kieltä. Ryhmätyöt, omien

esitysten ja puheenvuorojen valmistelu sekä tutkimustyön teko veivät nekin aikansa. Televisiosta näkyi noin 60 kiinalaista kanavaa, mutta myös neljä englanninkielistä (mm. CNN, BBC ja paikallinen Beijing TV) sekä mm. arabian, espanjan, pandžabin ja venäjänkieliset kanavat.

Eräänä iltana tutkimustyötä valmistellessani avasin iltauutisten aikaan television, mutta uutiset näyttivät olevan myöhässä, sillä kuvaruudussa näkyi mielestäni amerikkalainen elokuva, jossa lentokone lensi päin tornitaloa. Siirryin jatkamaan töitani, mutta samaa filmiä näytettiin yhä uudelleen ja pian toinenkin lentokone tuhoutui kaksoistorneihin, jolloin käsitin kyseessä olevan 11.9.2001 WTC-iskut. Kurssilaisten kanssa asiasta keskusteltiin paljon ja noin vuorokauden kuluttua kursien muslimiupseerit arvelivat iskun takana olevan Osama Bin Laden.

Yhdysvaltojen hyökkäys Afganistaniin alkoi vielä syksyllä Talebania vastaan, mikä aiheutti spekulatioita kurssilaisten keskuudessa. Kävipä syntymäpäivilläni myös pakistanilainen kenraali, joka kertoi aikanaan kouluttaneensa amerikkalaisten tuella ja aseilla talebaneja ampumaan alas silloisten neuvostomiehittäjien ilma-aluksia. (Tuolloin en aavistanut, että tulevana vuosina 2008–2009 päädyin itsekin Afganistaniin sen Pohjoisen Afgaaniarmeijakunnan johdon ja esikunnan mentoriksi.)

Toinen vastaavan kohun kurssilla aiheuttanut kriisi oli joulukuussa 2001, kun Intian parlamenttiin tehtiin 13 kuolonuhria vaatinut pommi-isku. Iskun takana oli kaksi pakistanilaista Kashmirin itsenäisyyttä ajavaa muslimiryhmää, minkä seurauksena Intian ja Pakistanin rajat suljettiin ja molemmat miehittivät rajansa mobilisoiden armeijoitaan muslimisissien iskujen jatkuessa Intiassa. – Aamiaisella saattoi sekä nähdä että tuntea kylmenevän ilmapiiirin naapuripöydissä, joissa kurssin intialaiset ja pakistanilaiset upseerit ruokailivat.

Kokemukseni mukaan upseerikoulutuksessa tulisi kansainvälisten tehtävien lisääntyttyä kiinnittää aiempaa enemmän huomiota kulttuurieroihin niin käytösta-voissa kuin ajattelussa. Niin kiinalaiset kuin muslimitkin puhuivat osittain omaa ”liturgiaansa”, johon sisältyviä sivumerkityksiä länsimaalaisen oli vaikea hahmot-
taa, jos kohta länsimaalaistenkin kesken on suuria eroavaisuuksia. Niiden hallinta on avain menestykseen.

Kiinalaiset arvostivat kovasti sekä ulkolaisia että johtajiaan, mutta vain viime mainittuja he pelkäsivät, koska heidän ”elämänsä” oli usein esimiehen käsissä. Kiinassa sotilaskomentajilla oli aina myös taistelijaparinaan vastaavassa sotilasarvossa oleva poliittinen komissaari.

Kurssini saudieversti, naapurini, oli koko muslimiupseerikunnan hengellinen johtaja. He kävivät joka perjantai siestan aikaan Changpingin moskeijassa. Pyhän Ramadan kuukauden alkaessa yläkerran väki kysyi, häiritseekö, kun he aloittavat aamiaisvalmistelut ennen auringonnousua kolmelta aamulla. Vastaavasti auringon laskettua noin klo 17 heille tuli kiire kotiinsa, koska olivat olleet päivän syömättä. He saivat myös vapaata joinakin juhlapäivinä, kuten Ramadanin päättyessä. Vastaavasti me kolme alueen kristittyä saimme eri anomuksesta joulupäivän vapaata, mutta aattona oli täysi työpäivä.

Päällimmäiseksi jäi mieleeni eri kulttuurien erinomainen ja lämmin ystävällisyys keskenään sekä senioriupseereiden kiitettävä yleissivistys, mikä perustui maailmaa nähneiden kansainvälisiin kokemuksiin: lähes kaikki olivat palvelleet joko opiskellen, YK-tehtävissä, kouluttaja-apuna, sotilasasiamiehinä tai taistelijoina eri puolilla maailmaa.

Mielestäni kurssin opetustavoitteet saavutettiin erinomaisesti. Tätä täydensi hyvin eri kurssien opiskelijoiden keskinäinen vuorovaikutus harjoituksissa, luennoilla, vierailuilla ja vapaa-aikana ”sivistäen” osallistujia eri näkökulmista yhtä paljon kuin varsinainen opetusohjelma.

Suomen osalta opiskelijavaihto tyrehtyi alkuunsa. Käsitykseni mukaan pääesikunta ei ollut kiinnostunut sitä jatkamaan. Kiinan taholta ongelmaksi muodostui MPKK:n englanninkielisen opetuksen puute.

Kiinalaiset vaihto-opiskelijat Suomessa

Lähtiessäni Kiinasta sain sotilasasiamieheltä kuulla kiinalaisen vaihto-oppilasupseeri majuri Yao Qingin käyneen ilmoittautumassa opiskelijakomennuksen johdosta Maanpuolustuskorkeakouluunme ja lähteneen Suomeen. Palatessani virkaani yleisesikuntaupseerikurssin maavoimalinjan johtajana ja operaatiotaidon pääopettajana tapasin pian Yao Qingin. Hän oli ”siviilimiehenä” kirjautunut Helsingin yliopistoon opiskelemaan kokopäiväisesti Suomen kieltä ennen ye-kurssin alkua.

Tuolloin alkaneen ye-kurssin maasotalinjalla opiskeli kiinalaisen lisäksi kaksi upseeria Virosta, yksi Saksasta ja yksi Ruotsista. Operaatiotaidon ja taktiikan harjoituksiin he osallistuivat rajoitetusti ja diplomityönsä he tekivät pääosin strategian

laitokselle. Kurssin esikunta- ja viestiharjoitukseen heistä muodostettiin prikaatin esikunta komentajanaan kiinalainen ja esikuntapäällikkönään saksalainen, mikä toimi.

Ye-kurssin päätyttyä Yao Qing palasi Kiinaan. Hän oli kurssin aikana opetellut suomen kieltä ja kehittänyt englannin kielen taitoaan. Vuoden kuluttua hän palasi Suomeen Kiinan sotilasasiamiehen apulaiseksi. Tätä seurasi muutaman vuoden kuluttua paluu kotimaan palvelukseen hetkeksi ennen uutta saapumista tänne sotilasasiamieheksi. Palveltuaan Suomessa yhteensä lähes 10 vuotta hän palasi Kiinaan ilmestyen myöhemmin kenraalimajurina Brysseliin Kiinan pysyvän EU-edustuston sotilasedustajaksi. Viime vuonna hän jäi 60 vuotta täytettyään eläkkeelle Kiinan Keskussotilaskomitean kansainvälisen sotilasyhteistyötoimiston varajohtajan tehtävästä.

Kiinan seuraava vaihto-opiskelija majuri Tao Pan tuli esiupseerikurssille. Hän palveli sittemmin sotilasasiamiehenä Algeriassa ja Vietnamissa ollen nyt ylieverstinä Kiinassa. Kolmas vaihto-opiskelija majuri Jianguang Xu tuli myös esiupseerikurssille. Hän on palvellut kahdesti sujuvan ruotsin kielen taitajana Kiinan Tukholman sotilasasiamestotoimistossa ollen nyt ylieverstinä Kiinassa. – Lisäksi kiinalaisia on osallistunut Finncentin YK-kursseille.

Kadettiveljilleni, eritoten nuorimmille 111. kummikurssilla, kirjaan lopuksi kannustukseksi jatkuvaan itsensä kehittämiseen eversti Hermann Foertschin sanat teoksestaan ”Nykyinen ja tuleva sotataito” (ilmestyi v. 1939): *”Ken ei uupumattomasti kouluta henkeään, hän ei ole tajunnut hitustakaan elämämme dynamiikasta.”* – Olkoon tästä hyvänä esimerkkinä kiinalaisen majuri Yao Qingin ura suomalaisen ye-koulutuksen pohjalta aina Kiinan asevoimien ylimpiin tehtäviin.

OSUMIA, HUTEJA JA SUOJATULTA

Tavallaan kadettiupseeri ei jää koskaan eläkkeelle, sillä muu yhteiskunta edellyttää upseereiden tuovan esille asiantuntemustaan puheiden, kirjoitusten ja kannanottojen muodossa. Usein kyse on esiintymisestä rajatulle joukolle, joka haluaa pohdita asioita ilman poliittisia ja hetkeen sidottuja tarkoituksia. Se antaa mahdollisuuden etäännyttää kuulijoita päälle kaatuvista ongelmista kokonaisvaltaisemman näkemyksen äärelle, kuten Jääkärisäätiön puheenjohtaja Jukka Pennanen puhuesaan seuraavasti Suomen liikkumavarasta:

Suomi – reaktiivinen toimija

Jukka Pennanen

”Pienen valtion dilemma on olla useimmiten reaktiivinen toimija ulko- ja puolustuspolitiikassa. Olosuhteet ja niihin liittyvät voimat ohjaavat pienen valtion toimintaa. Poliittisia aloitteita toki tehdään, mutta ne liittyvät harvoin suoraan omaan maahan ja tuskin koskaan pelkästään siihen. Suomi on tästä meille läheinen ja selkeä esimerkki, jonka historiamme vahvistaa.

Suomalainen aktivismi sai alkunsa pitkälti 1899 helmikuun manifestista. Toki itsenäisyydestä haikailevia oli ollut jo aikaisemmin, mutta vasta ”hyvien keisarinaikojen” päättymisen sai kansan reagoimaan. Vajaassa kahdessa viikossa kerättiin kaiken kansan kattava, yli puolen miljoonan nimen adressi vietäväksi Nikolai II:lle, joka ei edes ottanut lähetystä vastaan.

Jääkäriliikkeen perustaminen 16 vuotta myöhemmin oli selkeä jatke tälle reaktiolle. Syyt olivat pitkälti samat. Käynnissä oleva maailmansota sotatilalakeineen antoi venäläisille syyn Suomen sisäisen suvereniteetin kuristamiseen. Aktivistien reaktiivinen toiminta pakotti valitsemaan aseellisen vastarinnan, koska muut vaihtoehdot eivät olleet uskottavia. Kääntyminen Saksan suuntaan oli ainoa mahdollisuus, koska sotilaskoulutusta ei muualta ollut mahdollista saada. Pitkälti itsestä riippumaton ja siis reaktiivinen valinta sekini.

Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina harjoitettu reunavaltiopolitiikka ja pohjoismaiden suuntaus olivat reaktioita bolsevistisen Neuvostoliiton aggressiivista ulkopoliittikkaa vastaan. Molemmat epäonnistuivat Neuvostoliiton etupiiripyrkimysten paineessa. Aloitteellinen ulko- ja puolustuspolitiikka kaatui kommunistisen suurvallan painoarvoltaan järeisiin reaktioihin, jotka kulminoituvat talvisotaan.

Maamme välirauhan aikainen lähentyminen Saksaan oli vastareaktio Neuvostoliiton jatkuvasti kiristyvään painostukseen, jonka vaikutusta tehostivat miehitystoimet Balti-

assa. Suomen reaktio huipentui hyökkäykseen Saksan rinnalla. Oliko kyseessä ajopuu tai reaktiivinen politiikka? Ajopuu ei tee omia päätöksiä, vaan lipuu kosken väylässä kuohujen ja kivien mukaan. Suomi reagoi, mutta oliko sillä todellisia vaihtoehtoja ajopuuta enemmän? Saattoi olla, mutta virran voimavektorit tulivat muualta ja pakottivat politiikan reaktiiviseksi.

Kylmään sotaan Suomi reagoi pyrkimällä olemaan siinä välissä, puolueeton. Paasikiven–Kekkonen linjan perusta ja toiminta olivat selkeän reaktiivisia. Puolueettomuus taisi olla loppujen lopuksi vain se ”pakkorako”, johon sittemmin totuttiin ja joka väljeni Neuvostoliiton romahtaessa. Liittyminen Euroopan Unioniin tapahtui itäisen naapurimme muutoksen reaktiona, ei aikaisemmin. Natoon taas reagoitiin pitkään olemalla reagoimatta, tai sitten uskomalla sen sisältyvän oman valintaoikeuden, option, piiriin. Mitä muuta optiikkaan on kuin reaktiivinen mahdollisuus?

Nyt siis optio on käytetty. Hyvä niin, vaikka reaktiivisuusprosessi kohti länttä kesti vuosikymmeniä. Haasteena on yhä se, että niin EU:ssa kuin Natossakin toimitaan ja ennen kaikkea edellytetään toimittavan yhteishengessä. Pitkästi siis suurten valtioiden ohjattessa ja pienten seurattessa, joten ulko- ja puolustuspolitiikkamme pysyy edelleen reaktiivisena. Tuskin meillä varsinkaan turvallisuuden osalta olisi edes varaa muunlaiseen politiikkaan. Niinpä jatkamme tutuksi tulleella reaktiivisella linjalla, mutta puolen valinneena ja samanmielisten ystävien seurassa. Varmasti jääkäritkin olisivat tästä pitkälti yhtä mieltä.”

Nuorina upseereina jouduimme usein kohtaamaan vaatimuksen olla ”rakentavia”. Turhan usein se tarkoitti olemista samaa mieltä vaatimuksen esittäjien kanssa tai ainakin suun pitämistä supussa. Sinänsä jälkimmäinen vaatimus on puolusteltavissa, sillä upseeri pystyy harvoin esiintymään julkisuudessa vain itsenään, vaan on yleisön silmissä aina instituution edustaja. Viime vuosina Suomessakin esille noussut kriittinen militarismitutkimus puolestaan haastaa sotilaita esittämään tarkemmin määrittelemättömän ”vaihtoehdon”. Turhan usein se taas tarkoittaa jotain muuta, joka on ei-paha, muttei myöskään tästä maailmasta.

Puhtaasti sotilaallinen ammattitaito on hallittavissa sopivalla sekoituksella tietoa ja kykyä. Upseerin rooli yhteiskunnassa on puolestaan paljon monimutkaisempi ja vaikeammin hallittavissa. Kadettikurssimme ikäluokat toivat upseerikoulutukseen akateemiset tietokriteerit huolimatta äänistä, jotka epäilivät upseereiden muuttuvan sen myötä toimintakyvyttömiksi teoreetikoiksi. Se pelko ei ole konkretisoitunut, mutta kyky hahmottaa todellisuus vääristymättömänä on toivottavasti parantunut. Se on nyt vielä tärkeämpää nyt kuin jääkäreiden tai kadettikurssimme aikana. Reaktiivinenkin voi olla, kunhan kaiken sumun läpi näkee mihin oikeastaan reagoi.

Taistelevat kenraalit vai johdon organisaation ongelma?

Kalle Liesinen

Rauhan aikana puolustusvoimat on keskusvirastotasoinen toimija valtakunnan hallinnossa. Sillä on kuitenkin oma erityisasemansa, jota korostaa sotilaskäskyasioiden kuuluminen Tasavallan Presidentin toimivaltaan. Vuosikymmenien mittaan on käyty poliittista kädenvääntöä puolustusvoimien asemasta yhteiskunnassa. Nykyisen käytännön vaihtoehtoiksi on matkan varrella esitetty mm. puolustusvoimain komentajan siirtämistä puolustusministeriön osastopäälliköksi tai kokonaisturvallisuuden johdon antamista valtioneuvoston kanslian haltuun. Usein tällaiset muutokset lisääisivät kulloinkin vallan kahvassa olevien poliitikkojen vaikutusmahdollisuuksia Tasavallan Presidentin ja puolustusvoimain komentajan kustannuksella.

Valtataistelua on käyty myös puolustusvoimien sisällä erilaisia organisatorisia järjestelyitä tekemällä. Niiden historia on hyvä tuntee, että osaa suhtautua poliitikkojen laatikkoleikkeihin. Vaikka upseereiden vilpityn pyrkimys olisikin tehokkaaseen toimintaan, voivat hallinnolliset kysymykset aiheuttaa kitkaa myös puolustusvoimien sisällä. Jouduimme katsomaan asiaa sivusta, kun tulimme ikään, johon kuului mahdollisuus työskennellä nuorena upseerina pääesikunnassa. Johtamisjärjestelyistä kiinnostuneet voivat viihdyttää itseään tutkimalla historiaa tarkemminkin, mutta seuraavat solmukohdat on hyvä tietää.

Maanpuolustuksen ylin johto

Suomen Tasavallan joukkojen komentaja Kenraali Mannerheim antoi ensimmäisen päiväkäskynsä Vaasassa 2. helmikuuta 1918. Siinä hän ilmoitti Senaatin antaneen hänelle kunniakkaan tehtävän olla ”Suomen täkäläisten puolustusvoimien ylipäällikkönä”. Siitä alkoi kymmenien vuosien ajanjakso, jonka aikana sotaväen ylimmän johdon järjestelystä väännettiin kättä suuntaan, jos toiseenkin.

Kädenväännön kohteita olivat milloin ylipäällikkyyys, milloin päämajan ja sotaministeriön valtasuhde, milloin sotaväen päällikön esikunnan ja yleisesikunnan asema. Ennen toista maailmansotaa, vuoden 1937 lopussa puolustusvoimien ylin johto määritti puolustusministeriön tehtäväksi. Yleisesikunta jäi käsittelemään Suomen puolustamisen operatiivisia suunnitelmia, huoltoa ja kulkulaitosta. Näitä asioita varten perustettiin puolustushaaratoimistot sekä huolto- ja kulkulaitostoimisto.

Sotaväen päällikkö Hugo Viktor Österman toimi puolustusministeriössä puolustusvalmistelutyön johtajana. Hän oli puolustusvoimien rauhan ajan komentaja, joka vastasi erityisesti koulutuksen johtamisesta. Talvisodan alkaessa hän siirtyi Kannaksen armeijan komentajaksi Mannerheimin ottaessa vastuun sodan johtamisesta ylipäällikkönä. Ylipäällikölle perustettiin Mikkeliin päämaja, josta sotaa johdettiin. Rauhan ajan johto-organisaatio ei siten vastannut sodan ajan toteutusta.

Sotien jälkeen vuonna 1959 annettiin asetus, jonka mukaan ylipäällikön valtaa käytti Tasavallan presidentti neuvottelukuntanaan puolustusneuvosto. Puolustusneuvoston puheenjohtajana oli pääministeri; puolustusvoimain komentaja ja pääesikunnan päällikkö ovat neuvoston jäseniä. Yleisesikuntapäällikkö toimi oman virkansa ohella puolustusneuvoston pääsihteerinä. Puolustusneuvosto toimi Suomessa vuoteen 2000 asti, jolloin muutettiin perustuslakia ja sen tehtävät otti hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittinen ministerivaliokunta. Koska Tasavallan Presidentillä on kuitenkin yhä rooli sekä ulkopoliitikassa että sotilaskäskyasioissa, järjestetään yleensä ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan sekä Tasavallan Presidentin yhteinen kokous, jota usein kutsutaan TP-utvaksi. Puolustusvoimien johto ei enää kuulu kokoonpanoon niin kuin puolustusneuvoston aikaan.

Puolustusvoimain komentaja on suoraan tasavallan presidentin alainen. Komentaja vastaa puolustusvoimia koskevien päätösten toimeenpanosta tasavallan presidentille tai valtioneuvostolle ja osallistuu TP-utvan kokouksiin, jos ne käsittelevät valtakunnan puolustusta.

Puolustusvoimien johtaminen

Valtakunnan ylin johto on organisoitu poliitikoille, mutta puolustusasioissa se kuuluu myös puolustusvoimain komentajan näkemyksiä. Puolustusvoimain komentajan johtoesikunta on pääesikunta. Sen organisaatiota on vuosikymmenien mittaan kivuliaasti muutettu yleensä kokoonpanoa pienentäen. Vuonna 1968 toteutettiin jako yleisesikuntaan, koulutusesikuntaan, huoltoesikuntaan ja sotatalousesikuntaan. Lisäksi pääesikuntaan tulivat kuulumaan hallinnollinen osasto ja kirkollisasiaintoimisto. Yleisesikunnan päällikkö määrättiin hoitamaan pääesikunnan päällikön tehtäviä.

Vuonna 1993 maa jaettiin kolmeen maanpuolustusalueeseen ja 12 sotilaslääniin. Samassa yhteydessä uudistettiin pääesikunta. Kokoonpanoksi tuli tuolloin neljä esikuntaa: henkilöstöesikunta, operaatioesikunta, huoltoesikunta ja maavoimaesikunta sekä pääesikunnan päällikön alainen tiedotusosasto. Uudistuksella pyrittiin

selkeyttämään toimivalta- ja tehtäväkysymyksiä sekä siirtymään länsimaiseen käytäntöön, jossa henkilöstö- ja koulutusasiat hoidetaan samassa paikassa.

Vuoden 2008 alussa pääesikunnasta irrotettiin maavoimat omaksi puolustushaarakseen. Samalla maavoimille siirrettiin asevelvollisuusasioiden hoito, kansainväliset kriisinhallintaoperaatiot ja huollon tuki kaikille puolustushaaroille. Pääesikunnan esikuntajaosta luovuttiin ja siirryttiin länsimaiseen osastojakoon.

Otsikon oudolla organisaatiolla viitataan vuosina 1969–1992 toimineeseen pääesikunnan koulutusesikuntaan. Sillä oli nimittäin kaksi eloisaa roolia. Nimensä mukaisesti se johti ja kehitti puolustusvoimien koulutusta, mutta esikunnan toinen, ja ajoittain koulutusta suurempi rooli oli maavoimien kehittäminen. Koulutusesikunta ei kuitenkaan ollut puolustushaaran esikunta, eikä sillä ollut operatiivista vastuuta, joka taas kuului yleisesikunnalle.

Kahdeksankymmenluvun alkuvuodet yleisesikuntaa johti kenraaliluutnantti Rolf Wilhelm (Wille) Stewen, tunnettu kilparatsastaja sekä aristokraattisen ja ankaran oloinen hahmo kenraaleiden joukossa. Koulutusesikuntaa puolestaan johti siellä pitkään vaikuttanut, värikäs ja tehokas kenraaliluutnantti Raimo Viita, jonka virhesilmää pelättiin, ja jonka palautteenantotapa oli synnyttänyt lempinimen Ulvova Mylläri. Kirjoittajan henkilökohtaisen kokemuksen mukaan habitukseltaan hyvin erilaisia kenraaleja yhdisti voimakas tahto ja ärtyisyys hölynpölyä kohtaan, mutta myös kyky kuunnella järkipuhetta, jos joku uskalsi väittää sellaiseen kykenevänsä.

Käytännön elämässä pääesikunnan työjärjestys ei vastannut täsmällisesti kaikkiin maavoimien kehittämisen ja toisaalta operatiivisen johtamisen välisiin rajanvetokysymyksiin. Esikunnilla oli myös toisistaan eroavia intressejä. Jo kenraaliluutnantti Pentti Multasen toimiessa koulutuspäällikkönä vuosina 1975–1980 oli selvää, ettei koulutusesikunta tarkastellut varuskuntia ja toimipisteitä valmiudellisista lähtökohdista toisin kuin yleisesikunta. Koulutusjohto näki valmiuden ylläpidon vievän resursseja tehokkaalta koulutushenkilöstön käytöltä. Asia käy ilmi vuoden 1978 papereista, jotka käsittelevät maavoimien varuskuntien, joukko-osastojen ja sotilasopetuslaitosten yksityiskohtaisia kokoonpanoja sekä vuoden 1983 asiakirjasta ”Reserviläiskoulutusjärjestelmän kehittäminen”.

Yksittäisissä kysymyksissä, kuten tiedustelualan ohjaamisessa, haettiin usein vastualueiden rajoja maavoimille kuuluvan taktisen toiminnan ja toisaalta yleisesikunnan johdossa olevan valtakunnallisen toiminnan välillä. Myös koulutusesikunnan ohjaava rooli ilma- ja merivoimien sekä rajavartiolaitoksen suuntaan oli hankalasti rajattavissa.

Koulutuspäällikön laaja tehtäväkenttä tiedostettiin koulutusesikunnassa, joka 80-luvulla yritti toistuvasti keventää kuormaa esittämällä Sotilasopetuslaitosten tarkastajan korkean viran perustamista johtamaan maavoimien tutkimusta ja sotilasopetuslaitoksissa puolihyödyttömänä olevan oppilasresurssin käyttöä. Sekä kapteeni- että yleisesikuntaupseerikurssien opetukseen liittyen pyrittiin kehittämään menetelmiä ja organisaatioita. Prikaati-90 kokoonpanon ja sitä tukevien paikallisyksiköiden kehitystyö käskettiin Sotakorkeakoululle jo vuonna 1978.

Kahdeksankymmenluvun alkupuolella maavoimien tutkimus- ja kehittämistoiminta keskittyi pataljoonatasoon toimintaan. Taistelukoulun johtamissa kertausharjoituksissa testattiin määrävahvuisia pataljoonia tavoitteena prikaati 90-organisaation toimintakyvyn varmistaminen ja esittely yleisesikunnalle vuoden 1984 syksyllä.

Taistelukoulun kokeiluharjoitukset olivat mittavia tapahtumia, jotka johtivat kiistaan yleisesikunnan ja koulutusesikunnan välillä. Keväällä 1983 Yleisesikuntapäällikkö puuttui kokeiluharjoitusten hintaan, pituuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen esittäen niiden lopettamista. Koulutuspäällikkö vastasi omalla muistiollaan kommentoiden yleisesikuntapäällikön muistiota: ”...*tajutessani sen yksipuolisen ja tarkoitushakuisen sävyn, oli ensivaikutelma todella masentava*”. Molemmilla kenraalilla oli perustelut kantaansa.

Mukana olleet muistavat kieltämättä kalliit harjoitukset eräänlaisina kohokohtina ja poikkeuksellisen opettavina koulutustapahtumina. Toisaalta puhuessaan syksyllä 1983 ylemmän päällystön kurssille koulutuspäällikkö keskittyi pelkästään maavoimien kehittämiseen ilma- ja merivoimien jäädessä sivuun.

Seuraavaksi kiisteltiin sitten maavoimien kehittämisestä ja tarkemmin sodan ajan panssariprikaatin organisaatiosta, jossa yleisesikunnan ja koulutusesikunnan käsitykset poikkesivat toisistaan. Erimielisyys koski yleisesikunnan käsittelyssä supistunutta panssariprikaatin tiedustelukykä, epäsuoran tulen järjestelyjä sekä panssarijääkärien poistamista taisteluvaunukomppanioista. Koska koulutuspäälliköllä ei mielestään ollut riittävää mahdollisuutta vaikuttaa asiaan, hän kirjelmöi siitä suoraan puolustusvoimain komentajalle.

Silloisten aselajitarkastajien työ organisaatioiden kehittämiseksi olisi edellyttänyt yhteyttä joukkojen operatiivisiin käyttöajatuksiin puolustushaarojen yli ja olisi sen vuoksi hyötynyt kitkattomista suhteista alaesikuntien välillä. Kenraalien ristikkäiset näkemykset hämmensivät myös esikuntien nuorempaa upseeristoa.

Kolmen puolustushaaran malli

Puolustusvoimien johtotehtäviin nousevat everstit päättelivät jo 80-luvun alkuvuosina, että koulutusesikunnan kaksoisrooli puolustusvoimien koulutuksen johtajana ja samalla maavoimien kehittämisestä vastaavana esikuntana olisi tulevaisuudessa uusien vaikeuksien lähde. Niinpä yleisesikunnan järjestelyosasto alkoi selvittää pääesikunnan uudelleenorganisointia. Koulutusesikunnassa ajatus erikoistuneen maavoimaesikunnan perustamisesta pääesikuntaan otettiin myönteisesti vastaan.

Vara-amiraali Jan Klenbergin toimiessa pääesikunnan päällikkönä tapahtui esikunnan johtotehtävissä sukupolvenvaihdos. Vuonna 1988 kenraaliluutnantti Ilkka Halonen toimi yleisesikuntapäällikkönä ja koulutusesikunnan johtotehtäviin tulivat kenraaliluutnantti Tuomo Tuominen koulutuspäälliköksi, kenraalimajuri Matti Kopra jalkaväen tarkastajaksi ja eversti Ilkka Ilmola koulutusosaston päälliköksi. Tulevista kenraaleista everstiluutnantti Vesa Kämäri johti maavoimatoimistoa ja koordinoi osaltaan maavoimien toiminta- ja taloussuunnittelua. Maavoimatoimintoista muodostuikin koulutusesikunnan loppuajan painopistealue. Tie koulutuksen johtovastuun siirtämiselle henkilöstöesikuntaan oli siten avattu.

Maavoimien esikunta aloitti toimintansa Mikkelissä vuonna 2008. Kesti siis 1980-luvun alusta 2010-luvulle, että Suomeen saatiin synnytettyä pääesikunta ja kolme puolustushaaraa. Kolmenkymmenen vuoden kehityskulku oli hidas eikä se ollut yhdenkään yksittäisen ihmisen hallinnassa jo pelkästään kestopa vuoksi. Matkan varrella pystyttiin kuitenkin toimimaan, vaikka välillä saattoikin tuntua siltä, että asioiden lisäksi myös ihmiset riitelivät. Sellainen oli organisaatioiden sisäistä syöpää, josta ei hyötynyt kukaan.

Kokemus osoittaa, että organisaatiot pitää rakentaa mahdollisimman selväpiirteiseksi, mutta siitä huolimatta pitää varautua myös niiden välille syntyviin näkökulmaeroihin. Voimme hyvin kuvitella Nato-ympäristön, jossa suomalainen upseeri joutuu asettamaan kilpaileviin vaakakuppeihin globaalin sodan voittamisen arktisella alueella ja toisaalta Suomen väestön pääosan suojaamisen Helsinki–Tampere–Turku-kolmiossa. Tuollaiset päätökset eivät kuulu upseereille, niiden ajatteleminen ja asiantuntijavalta kuitenkin kuuluu ja sen vuoksi on hyvä ymmärtää miten erilaiset organisaatiomallit vaikuttavat päätösten syntyyn.

Mitä tapahtui suojeluskuntien ylösnousemukselle

Kalle Liesinen

Venäjän–Japanin sota käytiin vuosina 1904–1905. Venäjällä se johti vuoden 1905 vallankumoukseen ja tsaarin vallan heikkenemiseen. Suomen suuriruhtinaskunta kärsi samoista levottomuuksista kuin emämaakin ja Suomessa perustettiin siviilivoimin kansalliskaarteja, joiden tehtävänä oli valvoa yleistä järjestystä. Aina järjestyksen valvojien ajatukset eivät käyneet yhteen ja esimerkiksi Helsingin kansalliskaarti jakaantui työläisten ja ylioppilaiden omiin kaarteihin.

Vuoden 1906 jälkeen seurasi rauhallisempi aika, mutta ajatus aseellisista järjestyskaarteista oli jäänyt elämään. Toinen maailmansota ja Venäjän vuoden 1917 vallankumoukset heikensivät yhteiskunnan järjestystä ja toivat tullessaan konflikteja, jotka usein liittyivät venäläisten sotilaiden käytökseen, milloin virallisella, milloin omavaltaisella asialla. Ensimmäinen pelkästään suomalaisten välinen ja haavoittuneita vaatinut, Huittisten meijerikahakaksi kutsuttu, tapaus sattui 9.8.1917. Siinä ottivat yhteen lakkoilevat maataloustyöläiset ja paikalliset maanviljelijät. Meijerikahakan jälkeen porvaristo alkoi kiihtyvällä tahdilla perustaa suojeluskuntia, johon työväenliike vastasi muodostamalla omia järjestyskaartejaan.

Syyskuussa 1917 Helsingin työväenjärjestöjen edustusto päätti perustaa Sosiaalidemokraattisen puolueen järjestysmiehet -nimisen organisaation. Se oli suoraa jatkoa vuonna 1906 lakkautetuille punakaarteille. Järjestön säännöt olivat puolueen hyväksymät ja se toimi työväenyhdistysten sekä ammattiosastojen valvonnassa. Suomen Ammattijärjestö puolestaan kehotti perustamaan järjestyskaarteja tulevaa suurlakkoa varten. Tarkoitus oli luoda maanlaajuinen kaarti, joka kykenisi pysäyttämään suuriruhtinaskunnan elinkeinoelämän. Sääntöjen pohjana olivat vuosien 1905–06 punakaartin säännöt, mutta nimeksi tuli Suomen Työväen Järjestyskaarti. Marraskuun lopussa näitä kaarteja oli perustettu eri puolelle maata kaikkiaan 237 kappaletta.

Suomen itsenäistymisen jälkeen ensimmäinen punaisen kaartin sekä valkoisen suojeluskunnan välinen ja kuolonuhreja vaatinut välikohtaus tapahtui Sipoossa 9.1.1918. Helsingin punakaartin osasto oli tullut Sipoon Nikkilään takavarikoidaan maalaisilta elintarvikkeita sekä aseita ja törmäsi ryöstelyn estämiseksi perustettuun Sipoon suojeluskuntaan. Kuolonuhreja oli kaksi ja haavoittuneita neljä. Molemmiin puolin hälytettiin paikalle lisävoimia, mutta illan koittaessa kahakka kuivui kokoon ihmisten päättäessä lähteä yöksi kotiin. Virallisesti Suomen sisällis-

Sosiaalidemokraattien puolueeneuvoston lisäjäsenillä täydennetty Suomen työväen toimeenpaneva komitea teki vallankumouspäätöksen 26.1.1918 ja määräsi punakaartit pidättämään P. E. Svinhufvudin johtaman senaatin eli hallituksen jäsenet. Kuvaan kokoontuneena työväestön etujoukko ei näy siltä kurjalistolta, jota he ajattelivat edustavansa. [Helsingin kaupunginmuseo, kuvaaja: Eric Sundström 1917]

sota syttyi vasta 27.1.1918, mutta jotkut pitivät Sipoon kahakkaa sen todellisenä alkuketkenä. Kun pitäydytään virallisessa versiossa, voidaan sanoa, että Sipoossa oli alkanut Kansalaissota.

Suomen senaatti julisti 25.1.1918 suojeluskuntien eli valkokaartien olevan hallituksen sotajoukkoja. Seuraavan päivän iltana Helsingin työväentalon torniin nostettiin punainen lyhty vallankumouksen alkamisen merkiksi. Aamulla punakaarti otti Helsingin haltuunsa ja 28. tammikuuta punaisen puolen hallitukseksi perustettiin Suomen kansanvaltuuskunta. Oli alkanut Kapina.

Suomen armeija kenraali Mannerheimin johdolla alkoi riisumaan venäläisiä joukkoja aseista Pohjanmaalla 28.1.1918. Tampereella toimi venäläisen eversti Mihail Stepanovitš Svetšnikovin komentama 106. jalkaväkidivisioona, joka kuului Neuvosto-Venäjän puna-armeijan 42. armeijakuntaan. Armeijakunnan komitea julisti sodan suojeluskuntia vastaan, koska venäläisjoukkoihin oli puututtu. Oli alkanut Vapaussota.

Leikittely ja kinastelu erilaisilla sodan nimillä on tietysti kiehtovaa, ja sillä voi ilmaista poliittisia näkemyksiään. Viime vuosisadan alun tapahtumiin perehtymisen kuitenkin vielä antoisampaa, koska mitä enemmän siitä tietää, sitä komplisoidummaksi tilanne osoittautuu. Pelkästään lukemalla kokemusasiantuntija M. S. Svetšnikovin netistä löytyvän kirjan ”Vallankumous ja kansalaissota Suomessa 1925” voi jo sukeltaa syvälle aikakauden henkeen. Jos ottaa riittävän pitkän takaskeleen tuon hetken riidoista ja niiden popularisoimisesta nykyhetken kiistoiksi, voi oppia paljon muutakin. Yksi ymmärrettävä asia on suomalaisten selkäyttimeen tarttunut epäluulo kaikkia miliisiorganisaatioita kohtaan. Valtiovallan viralliseksi sotajoukoksi nimetty suojeluskuntakaan ei siltä tekojensa vuoksi vältty.

Suojeluskuntien kehitys osaksi puolustusvoimia

Vapaussodassa Mannerheimista tuli myös suojeluskuntien ylipäällikkö, mutta muutoin niiden asema heti sodan jälkeen jäi epämääräiseksi. Itsenäinen valtio keskittyi luomaan oman virallisen armeijansa ja suojeluskuntien asemasta käytiin pitkällistä poliittista kädenvääntöä. Elokuussa 1918 suojeluskunnat määrättiin kuitenkin asetuksella olemaan käytettävissä sisäisen järjestyksen ylläpitoon ja sotaväen reserviksi.

Vuonna 1919 suojeluskunnat saivat oman ylipäällikkönsä ja viran haltijasta käytiin tiukka poliittinen taistelu. Lopulta vuonna 1921 suojeluskuntien ylipäälliköksi nimitettiin jääkäri ja diplomi-insinööri Lauri Malmberg, joka hoiti tehtävää aina vuoteen 1944 ja suojeluskuntien lakkauttamiseen asti.

Kenraalimajuriksi 1927 ylennetty Lauri Malmberg oli jälkeenpäin ajatellen sopiva henkilö johtamaan suojeluskuntia. Hän oli tosin osallistunut Pietarsaaren teloituksiksi kutsuttuun rikokseen, jossa humalainen upseerijoukko pikaoikeudenkäynnissä tuomitsi ja teloitti seitsemän taisteluihin osallistumatonta siviiliä. Malmberg oli kuitenkin tarmokas, jääkäreiden edustaja sekä paremmin koko kansan hyväksyttävissä oleva henkilö kuin jyrkimät oikean laidan kulkijat.

Kaksikymmenluvulla Malmberg teki vähitellen eroa poliittisesti motivoituneisiin järjestöihin. Suojeluskuntajärjestö ei suinkaan keskittynyt vain sotilaallisiin aktiviteetteihin, vaan suurena toimijana kehitti kaikkea rakentavaksi katsomaansa kansalaistoimintaa urheilusta iltamiin. Moni uusi harrastusala otti ensiaskeleensa suojeluskuntien huomassa jo pelkästään käytettävissä olevien resurssien vuoksi. Suojeluskunnat rakensivat esimerkiksi 900 ampumarataa, 600 urheilukenttää ja

150 hyppymäkeä. Sotilaallinen organisoituminen kuului asiaan ja niinpä suojeluskuntajärjestö, välillä puolustusvoimia ärsyttävällä tavalla, jakeli kurssimerkkejään ja suojeluskuntaupseerin arvoja, mutta sen toiminnan ytimen saneli reserviläisten viitseliäisyys ja kiinnostus.

Suojeluskuntia varjosti maine porvarillisina lahtarikaarteina ja osa niistä osallistuikin keväällä 1932 Lapuan liikkeen masinoimaan Mäntsälän kapinaan. Pelätesään suojeluskuntien ja armeijan välistä sotaa Malmberg ja hänen esikuntapäällikkönsä Väinö Palojarvi esittivät eronpyyntönsä, jota Svinhufvud ei kuitenkaan hyväksynyt. Kapinakin kuivahti kokoon, kun hallitus ei suostunut kaatumaan, puolustusvoimat seisoi laillisen valtiovallan takana ja suojeluskuntien johto tuomitsi kapinan.

Poliittista eroa kansallissosialistisesta liikkeestä ilmensi myös suojeluskuntajärjestön Hakkapeliittalehden into tukea silloisen Abessinian, nykyisen Etiopian taistelua Mussolinin Italiaa vastaan. Vuosina 1935–1936 Suomesta lähti vapaaehtoisia taistelemaan Abessiniaan fasisteja vastaan. Mannerheimin tuolloin johtama Suomen Punainen risti lähetti abessinialaisille 50 hengen kenttäsairaalan ja ambulanssin. Espanjan sisällissotaan taas lähdettiinkin molemmille puolille, tosin enimmäk-

Suojeluskuntien rooli kansalaisyhteiskunnan osana oli laaja. Kuvassa Suomen ensimmäinen sisäliikuntasali Suojeluskuntain Päälystökoululla Tuusulassa. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

seen sosialisteiksi miellettyjen tasavaltalaisten joukkoihin, mutta paljon Abessiniaa sekalaisemmin perustein.

Vuonna 1933 annettiin uusi Puolustuslaitosasetus. Siinä määriteltiin ensimmäistä kertaa käsite Suomen puolustusvoimat. Niihin kuuluivat puolustuslaitos, siis armeija, sekä suojeluskuntajärjestö, rajavartiolaitos ja merivartiolaitos. Se oli hyvä alku Talvisodan järjestelyille, joissa Suojeluskuntain yliesikunnasta tuli Kotijoukkojen esikunta Lauri Malmbergin johdossa. Syksyllä 1940 Suojeluskuntapiirit ottivat hoitaakseen sotilaspiirien tehtävät ja olivat käytännössä jo täysin integroituneet puolustusvoimien osaksi.

Suojeluskunnat lakkautettiin ja niiden työ jaettiin muille

Jatkosodan päättänyt välirauhansopimus allekirjoitettiin 19.9.1944. Siinä Suomi sitoutui *”heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisluntoiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tämantapaisten järjestöjen olemassaoloa.”*

Järjestöjen ”hajoittaminen”, eli suomalaisen tulkinnan mukaisesti lakkauttaminen alkoi Valtiollisen poliisin tekemän listan mukaisesti ja lakkautusten ensimmäinen aalto kattoi 420 rekisteröityä yhdistystä. Lokakuussa 1944 lakkautuksia täydennettiin vielä kuudella järjestöllä, jotka eivät olleet julkisesti neuvostovastaisia, mutta joiden jäsenet saattoivat olla. Yksi näistä järjestöistä kuului järjestöjäsenenä Rintamamiesliittoon. Neuvostoliiton suurlähettiläs Pavel Dmitrijevitš Orlov esitti Suomelle näkemyksensä, että myös Rintamamiesliitto on lakkautettava, koska sen jäsenjärjestökin on lakkautuslistalla. Niinpä Suomen hallitus päätti 19.lokakuuta lakkauttaa vielä Rintamamiesliitonkin ja samalla kaikki siihen kuuluneet 298 muuta yhdistystä.

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan alasajo oli siten jo hyvässä vauhdissa, vaikka se ei vielä ollut edes koskenut Suojeluskuntajärjestöön. Liittoutuneiden valvontakomission puheenjohtaja Andrei Ždanov oli kuitenkin heti tultuaan Suomeen 5.9.1944 ilmoittanut suojeluskuntaorganisaation lakkauttamisen olevan hänen tahtonsa. Taustalla oli ilmeisesti käsitys, että suojeluskuntalaiset voisivat estää Suomen valtiojärjestyksen muuttamisen Neuvostoliiton haluamalla tavalla.

Suojeluskuntien lakkauttaminen ei siten tullut yllätyksenä, vaikka kaikki tapahtuikin perin lyhyen ajan sisällä. Lauri Malmberg oli ehtinyt jo syyskuun lopulla aloittaa järjestelyt suojeluskuntien ylimääräisessä edustajakokouksessa. Kokouksessa päätettiin alustavasti omaisuuden luovuttamisesta Punaiselle Ristille ja maanpuolustustyön jatkamisesta urheilu-, ampuma- ja asevelijärjestöissä. Vuoden 1927 laki suojeluskunnista oli antanut suojeluskunnille oikeuden omaisuuden kartuttamiseen ja hallinnointiin ja niin oli myös tehty. Suojeluskunnat olivat monin tavoin kehittäneet alueidensa kansalaistoimintaa. Ne esimerkiksi omistivat yli 90 % Suomessa olleista hyppyrimäistä, ja järjestö oli varakas. Ennen Suojeluskuntien virallista lakkauttamista lahjoitettiin pois lähes 300 suojeluskuntataloa ja yli 90 % suojeluskuntajärjestön muusta omaisuudesta.

Suomen eduskunta hyväksyi ilman äänestystä lain suojeluskuntajärjestön lakkauttamisesta marraskuun alussa 1944. Suomen Kommunistinen puolue vaati julkisuudessa myös lottatoiminnan lopettamista. Samoin kuin Rintamamiesliiton tapauksessa Valvontakomissio vaati marraskuun lopussa kaikkien suojeluskuntien toimintaan liittyvien muidenkin järjestöjen, siten myös Lotta Svärd -järjestön lakkauttamista.

Suomalaisella vasemmistolle ja Valvontakomissiolle saattoi tulla yllätyksenä suomalainen omaisuuden suoja. Lakkautettujen järjestöjen varat ja omistukset eivät ei siirtyneetkään automaattisesti lakkauttajille, kuten Neuvostoliitossa oli tapana. Menettely herätti ihmetystä ja siitä syntyi vuosien poliittisjuridinen riita, joka pääosin päättyi alkutilanteeseensa. Omaisuuden siirron turvin Suomeen syntyi huomattavaa kolmannen sektorin toimintaa, joka kattoi suoranaista asekoulutusta lukuun ottamatta jokseenkin kaikki suojeluskuntien hoitamat kansalaisyhteiskunnan tehtävät.

Ajatus suojeluskuntien uudesta perustamisesta 90-luvulla

Neuvostoliiton romahtaminen 1991 ja Pariisin rauhansopimuksen sotilaallisten rajoitusten julistaminen mitättömiksi vuonna 1992 antoivat mahdollisuuden tarkastella sopimuksen perusteella lakkautettujen järjestöjen asemaa. Suojeluskuntiin ja Lotta Svärd -järjestöön kohdistui paljon nostalgisia toiveita. Vapaaehtoisen maanpuolustustyön selvittämiseksi Pääesikunta asetti vuoden 1991 alussa työryhmän, joka tutki myös mahdollisuuksia antaa puolustusvoimien ulkopuolista turvallisuuskoulutusta. Ensimmäiset kokeilukurssit järjestettiin jo vuonna 1992.

Isoimmat maanpuolustusjärjestöt perustivat Maanpuolustuskoulutus-järjestön vuoden 1993 lopussa. Rekisteröity yhdistys ei ollut kaikkien tahojen mielestä riittävä, mutta toisissa piireissä jo sekin sai kuulemaan kaikuja kumpujen yöstä. Suojeluskuntien uudelleen perustamista haluavat näkivät suojeluskunnat tarpeellisina niin maapuolustustyön kuin Suomen kunnian palautuksenkin kannalta. Monen mielessä saattoi kukkia myös muisto suojeluskuntien suuresta roolista ja tuloksellisuudesta vapaan kansalaistoiminnan kentällä.

Jos Maanpuolustuskoulutus ry:n perustaminen aiheutti vasemmistopuolueissa epäluuloja, niin ajatus kansalaismiliisistä kammotti myös niitä oikeistolaisia, jotka muistivat punakaartien tavan pitää järjestystä yllä. Keskustelun ollessa kuumimmillaan puolustusvoimain komentajan johtoryhmän kokouksessa huokaistiin, että *”innokkaimmat kannattajamme ovat pahimpia vihollisiamme”*. Puolustusvoimille oli tärkeää selvittää 90-luvun laman aiheuttamista säästöistä ja saada poliittinen hyväksyntä ilmavoimien kaluston uusimiselle ja ylijäämämateriaalin ostolle Saksasta. Siinä tärkeysjärjestyksessä poliittinen kodinturvakeskustelu ylilyönteineen ei ollut tervetullutta.

Kun Hornet-päätös oli tehty ja Saksa oli suostunut myymään ylijäämämateriaaliaan Suomeen, heräsi suojeluskuntakeskustelu uudestaan. Arvovaltainen kansalaisjoukko oli saanut kenraali Lauri Sutelan kääntymään suojeluskuntien uudelleen perustamisen kannalle. Talvella 1995 Finlandia-talolla järjestettiin juhlakokous, jossa oli tarkoitus käsitellä asiaa. Kenraali Sutela esitti ensin suojeluskuntien uudelleen perustamista harkittavaksi ja sen jälkeen vastikään puolustusvoimain komentajan tehtävät vastaanottanut kenraali Gustav Hägglund tyrmäsi ehdotuksen samalta puhujakorokkeelta.

Kenraali Hägglundin perustelut olivat selkeitä: Varat ja omaisuus oli jaettu lukuisille eri järjestöille, jotka jatkoivat suojeluskuntien työtä esimerkiksi urheilun, metsästyksen, maanpuolustustyön, muun kansalaistoiminnan sekä säätiörahoituk-

sen muodossa. Vapaaehtoisten maanpuolustuskoulutusta varten oli jo perustettu MPK ry. Niinpä suojeluskuntien ja Lotta Svärd -järjestön saattaminen entiselle tolalleen tarkoittaisi kymmenien, jopa satojen toimivien järjestöjen lakkauttamista sekä tehtävien, varojen ja omaisuuden siirtoja järjestöltä toiselle. Aktiivista maanpuolustustyötä harrasti toki innokas ja omistautunut joukko ihmisiä, mutta heidän todellinen lukunsa oli paljon pienempi kuin heidän jo olemassa olevien järjestöjensä jäsenmäärän summa. Suuri osa aktiiveista kuului nimittäin useampaan kuin yhteen maanpuolustusjärjestöön. Suojeluskunnille ei siten ollut vanhasa muodossaan enää tilaa Suomessa eikä edes uutta jäsenistöä, mutta toki niiden perintöä piti vaalia.

Juhlakokouksen osallistujat poistuivat paikalta tyrmistyneinä. Kenraali Sutela oli lähettänyt puheensa konekirjoitettavaksi puolustusvoimain komentajan uudelle sihteerille, joka oli tehnyt työn ja palauttanut puheen Sutelalle. Hän ei kuitenkaan talon tapoihin tottumattomana ollut kertonut asiasta sen enempää Hägglundille kuin tämän silloiselle adjutantille, joka puolestaan oli luonnostellut komentajansa puheen. Kenraali Sutela oli pitänyt itsestään selvänä, että hänen puheensa oli puolustusvoimain johdossa etukäteen luettu ja sen ajatuksiin yhdytty, kun muutakaan tietoa ei ollut. Niinpä puheet olivat tarpeettoman suorasukaisesti ristiriidassa keskenään. Lopputuloksena uusi puolustusvoimain komentaja näytti vetäisevän maton vanhan edeltäjänsä alta tylyllä ja julkisella tavalla. Kesti melkein kaksi vuotta, ennen kuin kenraali Sutela suostui antamaan tapauksen edes osittain anteeksi.

Maanpuolustuskoulutusyhdistys aukkoa täyttämään

Jos eivät kenraalit hetkeen puhuneet toisilleen, niin eipä sen jälkeen vähään aikaan puhuttu myöskään suojeluskuntien uudelleen perustamisesta. Vapaaehtoinen aseellinen koulutus jäi kuitenkin kaikkien ymmärtämällä tavalla suojeluskuntien jättämäksi tyhjäksi aukoksi, johon alettiin etsiä korvaavaa ja parlamentaarisesti hyväksyttävissä olevaa mallia. Vuoden 1998 lopulla puolustusministeriö, sisäasiainministeriö (sisäministeriö vuodesta 2013) ja puolustusvoimat sekä MPK ry:n perustaneet maanpuolustusjärjestöt allekirjoittivat yhteistoimintapöytäkirjan. Siinä sovittiin maanpuolustuskoulutuksen sääntöjen tarkastamisesta ja toiminnan laajentamisesta.

Vuosien työn myötä yleinen käsitys vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen hyväksyttävyydestä levisi. Välillä keskustelua edelleen häiritsivät ajatukset ja toteumatkin erilaisista kodinturva- ja velanperintäorganisaatioista, joilla ei maanpuolustustyön kanssa ollut mitään tekemistä. Se kuitenkin motivoi ajatusta muuttaa Maanpuolustuskoulutus ry julkisoikeudelliseksi yhdistykseksi, ja tehdä selvä ero vaikkapa Yön susien tai Odinin sotureiden kaltaisiin organisaatioihin.

Laki vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta (556/2007) hyväksyttiin keväällä 2007 ja se astui voimaan vuoden 2008 alussa. Samalla luovuttiin vanhasta järjestönimestä ja uusi julkisoikeudellinen Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) aloitti toimintansa. Yhdistyksen organisaatiota tiivistettiin vuonna 2011, kun perustettiin seitsemän maanpuolustuspiiriä. Uudistustyö jatkui 2017, kun maanpuolustuspiirien, Ilmapuolustuspiirin ja Meripuolustuspiirin alaisuuteen muodostettiin aikaisemmista organisaation osista vaihteleva määrä koulutuspaikkoja.

Vielä eläkkeelle jäätyämmekin monet kadettikurssistamme ovat tehneet työtä MPK:n piirissä. On selvää, että vapaaehtoisista reserviläisistä saadaan paljon hyvää maanpuolustuksen saralle, kun osataan vastata heidän kiinnostuksensa kohteisiin. Liittyminen Natoon ja sodankäynnin muutokset niin hybridisodan kuin aseellista selkkausta valmistelevan harmaan vaiheen aikana tuovat uusia tarpeita myös puolustusvoimien suunnitteluun. Voi olla, että sota alkaakin kotirintamasta ja siviiliyhteiskunnan rakenteista, siis sieltä missä vanha suojeluskuntajärjestelmä toimintansa aikoinaan lopetti. Esille voi silloin nousta kysymyksiä, joiden vastaukset ovat löydettävissä historiasta.

Mitä tapahtui upseerikerhoille

Osmo Salo

Upseerikerhot ovat perinteisesti olleet tiivis osa sotilasyhteisöä. Suomen suuriruhtinaskunnassa alkoi vuoden 1871 asevelvollisuuslakiin liittyvä uusien varuskuntien rakentaminen vuonna 1878. Rakennustyö oli Suomen vastuulla ja uusia varuskuntia punatiilirakennuksineen pidettiin Venäjän keisarikunnan parhaina. Varuskuntasuunnitelmiin sisällytettiin myös rakennukset upseeriklubien toimintaa varten. Niissä upseerit saattoivat rauhassa viettää vapaa-aikaansa ja järjestää yhteiset tilaisuutensa.

Vanhin upseerikerhoksi tehty rakennus on valmistunut Suomenlinnaan vuonna 1876. Tiloissa toimii nykyään Suomenlinnan Upseerikerho. Suomeen perustetut upseeriklubit olivat myös ympäri Venäjän keisarikuntaa palvelleiden suomalaisten upseerien tapaamispaikkoja heidän käydessään kotimaassaan. Upseerikerhotoiminta toi yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kerhoihin tallentui joukko-osastojen historiaa siirrettäväksi nuorille polville.

Suomen kansallinen sotaväki lakkautettiin 1900-luvun alkuvuosina osana Venäjän sortotoimia ja upseeriklubit olivat sen jälkeen Venäjän armeijan Suomeen sijoitettujen joukko-osastojen käytössä. Vapaussodan aikana upseeriklubi -rakennusten käyttäjät vaihtelivat venäläisten, punakaartien, valkoisten ja saksalaisten kesken riippuen siitä kuka kulloinkin piti valtaa varuskunnassa.

Vuoden 1918 tapahtumien jälkeen upseeriklubien rakennukset jäivät Suomen armeijan käyttöön ja uusiakin rakennettiin. Jossakin vaiheessa alettiin puhua upseerikerhoista. Aliupseereilla oli omat kerhonsa. Upseerikerholla oli paikkakuntien elämässä merkityksensä sosieteetin juhlapaikkoina ja varuskuntien kontaktipintoina siviiliyhteiskuntaan. Suomen itsenäistyttyä kerhotoiminta sai paikallisia muotoja ja monen poikamiesupseerin kerrottiin palkkapäivänä kantavan vähäisen tilipussinsa sisällön kerhoemännälle vastineeksi edellisen kuukauden ruokailusta ja juomingeista.

Sotien 1939–1945 aikana upseerikerhotoiminta oli satunnaista ja kerhorakennukset olivat sodan ajan tarpeiden mukaisessa käytössä. Sotavuosien jälkeen upseerikerhotoiminta elpyi. Uusia kehorakennuksia rakennettiin 1960-luvulla perustettuihin varuskuntiin. Toisaalta kerhoja myös suljettiin tai ne hiipuivat paikoilleen joukko-osastojen muuttoliikkeen sitä vaatiessa. Pääesikunta käski 1954 keskittää alkoholin anniskelun vain yhteen upseeri- ja yhteen aliupseerikerhoon kaikissa varuskunnissa, käskyä tulkittiin ilmeisen joustavasti.

Vielä 1970- ja 1980-luvuilla upseerikerhotoiminta oli vilkasta niissä varuskunnissa, joissa vanhat perinteiset kerhot vielä toimivat. Sotilasalueille pääsyä kiristettiin

*Katajanokan kasino on olemassaolonsa aikana palvellut monenmaalaisia upseerikerhoja.
[Aarne Pietinen Oy, Helsingin kaupunginmuseo 1936)*

1980-luvun alkupuolelta, kun Venäjän erikoisjoukkojen toiminnasta alettiin saada käsitys. Jollakin tapaa varuskunta-aitojen sisällä olevaan upseerikerhoon menossa olevan piti sen jälkeen asiansa oikeutus vartiomiehelle ilmaista.

Vielä 61.Kadettikurssin ja 45. Merikadettikurssin valmistuessa upseerikunnan sosiaalinen elämä kulki vanhassa uomassaan. Toki asia vaihteli varuskunnittain, mutta pääsääntö oli, että nuori upseeri muutti perheineen valtion vuokra-asuntoon suljetulle sotilasalueelle ja sopeutui nopeasti osaksi varuskuntaelämää. Suuret varuskunta-alueet, kuten vaikkapa Upinniemi, olivat varsin itseriittoisia omine kouluineen ja ostoskeskuksineen, joissa ruokakaupan lisäksi löytyi tyypillisesti postitoimisto, baari, parturi ja pankki. Illanviettoa varten olivat upseeri- ja toimiupseerikerhot, joista jälkimmäiset olivat yleensä rahvaanomaisempia, mutta taloudellisesti paremmin toimeen tulevia.

Kerhotoimintaa pitivät yllä rekisteröidyt upseerikerhot. Kerhojen käytännön pyörittäminen oli enimmäkseen upseerien omissa käsissä. Nuorille upseerille oli aluksi tarjolla yhdistyksen kerhoupseerin ja sihteerin tehtäviä. Sotilasarvojen karttuessa viimeistään päädyttiin kerhojen johtotehtäviin. Näitä tehtäviä riitti myös eläkeläisupseereille. Kerhojen ravintolatoiminta oli yleensä erikseen palkatun kerhon emännän ja vakinaisen henkilökunnan käsissä. Vuosikymmenien varrella kerhoille oli kertynyt merkittävää, osin museaalista perinne-esineistöä. Kerhoilla oli tyypillisesti esillä ja säilytyksessä myös muiden tahojen esineitä taideteoksista huonekaluihin.

Kahdeksankymmenluvulle tultaessa upseerikunnan perinteiseen elämäntapaan tuli iso muutos. Nuoret upseerit eivät enää välttämättä muuttaneetkaan varuskuntiin. Monet olivat menneet naimisiin 60-luvulla kasvaneen neitosen kanssa, joka piti suljettua varuskuntaa taantumuksen tyyssijana ja halusi elää ”ihmisten” parissa. Suomen vapautuvat lainamarkkinat antoivat tähän oivan taloudellisen mahdollisuuden. Asuminen varuskunnan ulkopuolella vaikutti nuorten upseereiden harrastuksiin ja jätti samalla kerhotoiminnan yhä enemmän vanhempien upseereiden varaan.

Tultaessa 1990-luvulle upseerien ajankäyttö oli jo ratkaisevasti muuttunut ja kerhojen merkitys varuskuntien olohuoneena oli vähentynyt. Kehitys vaikutti väistämättä upseerikerhojen taloudelliseen tilanteeseen, jota yritettiin paikata tarjoamalla kerhotiloja myös muille käyttäjille. Ne olivatkin hyviä kokoontumispaikkoja paikkakunnan reserviupseerikerholle ja muille ensisijaisesti miesten yhdistyksille. Tehokkaimmaksi tavaksi paikata hiipuvaa taloutta osoittautuivat ulkopuolisille järjestetyt tilaisuudet kuten häät.

Upseerikerhojen hivuttautuminen varuskuntien ulkopuolisten käyttöön ei jäänyt huomaamatta sotaväkeen varauksellisesti suhtautuvien keskuudessa. Sosialidemokraattien kansanedustaja Seppo Tikka oli erityisen aktiivinen vaatiessaan sotilaskerhojen ja sotilaskotiyhdistysten poistumista kaupallisilta markkinoilta. Välttämättä kyse ei ollut pelkästään ravintolatoiminnan aiheuttamasta markkinahäiriöiden pelosta. Monet upseerikerhot tekivät vaikuttavaa suhdetoimintatyötä paikkakunnillaan, eivätkä kaikki katsoneet sitä hyvällä.

Kerhorakennukset olivat puolustushallinnon omaisuutta ja niiden kiinteistöhoidollisesta ylläpidosta vastasi Puolustushallinnon Rakennuslaitos (PHRAKL 1994–2020). Päättäminen ylläpidon rahoituksesta tapahtui kuitenkin puolustusvoimien esityksestä varuskuntakohtaisen priorisoinnin perusteella. Rakennuskannan ylläpitoon suuntautui vuosikymmenien aikana vähemmän resursseja kuin olisi ollut tarvetta. Oli halvempaa jättää vajaakäyttöiset tilat heitteille kuin tehdä niihin peruskorjauksia.

Rakenteellinen ongelma ratkaistiin siirtymällä puolustushallinnon sisäiseen laskutukseen, joka nopeasti johti luopumiseen suuresta määrästä rakennuskantaa ja pakotti pohtimaan myös kerhorakennusten tarpeellisuutta. Vuokrataso nousi niin korkeaksi, että se kattoi korjausvelan, kulut ja varautumisen peruskorjaukseen. Siihen puolustusvoimien varuskuntabudjeteissa ei enää riittänyt rahaa.

Samassa varuskunnassa oli saattanut olla useita kerhoja kerhorakennuksineen. Upseerikerhojen lisäksi aliupseeri-, toimiupseeri- tai päällystökerho. Olemassa ole-

*Jublakattaus Lappeenrannan upseerikerholla: Breitenfeldinpäivän iltajuhla 4.9.2021.
[Hannu Hyppönen]*

vat kerhotoiminnot yhdistämällä päädyttiin varuskuntakerhoihin. Joissain tapauksissa siten saatiin ainakin väliaikaisesti taloudellisesti toimiva kokonaisuus, jota usein tuettiin myös järjestämällä varuskuntaruokalan lounas henkilökunnalle kerhon tiloissa.

Vuosituhatlupien loppuun mennessä upseerikerhot olivat kohdanneet kolme kovaa iskua olemassaolonsa perusteita vastaan. Kerhojen jäsenet ei enää asuneet varuskunnissa kuten ennen, kaupallinen toiminta oli osoittautunut ongelmalliseksi ja tilojen vuokra kävi puolustusvoimille raskaaksi.

Puolustushallinnon Rakennuslaitos sulautettiin 2021 alussa perustettuun Senaatti-kiinteistöjen tytäryhtiöön nimeltään Puolustuskiinteistöt. Samalla puolustushallinnon kiinteistöjen omistus siirtyi Senaatti-kiinteistöille, joka pystyi monopolia muistuttavana organisaationa nostamaan vuokratason omalta kannaltaan varmasti riittäväksi. Siitä tuli lopullinen kuolinisku. Kun puolustusvoimilla ei enää ollut millä maksaa, loppui tuki kerhotoiminnalle vuosien 2016–2017 aikana. Sen seurauksena puolet jäljellä olevista upseerikerhoista lopetti toimintansa ja tarpeettomaksi jääneet kerhorakennukset joutuivat myyntiin tai purettiin.

Osassa kerhoja ravintolatoiminta oli siirretty kokonaan yksityisiin käsiin eikä yksityistä yritystoimintaa voitu epäsuorastikaan tukea. Näin puolustusvoimien rahoja säästyivät noin miljoona euroa vuodessa. Kerhojen vaikutusta työilmapiiriin ja suhdetoimintaan tai edes niiden kulttuurista arvoa ei osattu hinnoitella.

Joillain paikkakunnilla upseerikerhojen arvo ymmärrettiin siviileiden keskuudessa ja ravintolatoiminta jatkui yrittäjävetoisena ja järjestöjen tukemana. Aina sekään ei auttanut. Esimerkiksi Lappeenrannan kaupunki osti Senaatti-kiinteistöltä Rakuunamäellä sijainneen upseerikerhon käypään hintaan ja lahjoitti rakennuksen ehdollisella lahjakirjalla Lappeenrannan Upseerikerho ry:lle ylläpitovelvoittein vuonna 2017. Kerhon toimintaa aloitettiin tarmokkaasti kehittää toiminnanjohtajan johdolla. Vuoden 2000 keväällä Upseerikerhon ravintolatoiminta jouduttiin keskeyttämään koronaepidemian vuoksi.

Kun kerhotoiminta Lappeenrannassa jatkui vuoden keväällä 2022, palkattu avainhenkilöstö irtisanoutui eikä uutta saatu enää tilalle. Tämä johti upseerikerhon hakeutumiseen konkurssiin, kehoyhdistyksen lakkauttamiseen sekä kerhorakennuksen palautumiseen Lappeenrannan kaupungille lahjakirjan mukaisesti. Konkurssin toimeenpanija hoiti kerhon oman omaisuuden myynnin.

Muutama upseerikerho päättyi kokonaan yksityiselle yrittäjälle ja ne jatkoivat toimintaansa kaupalliselta pohjalta aikaisemman perinne-esineistöä sisustuksessa säilyttäen. Viimeisillä toimijoilla on myös kulttuurihistoriallinen merkityksensä.

Ainakin yksi kerho jäi joukko-osaston käyttöön kokous- ja konferenssikeskukseksi. Joitain kerhoja myös säätiöitiin ja näin turvattiin niiden olemassaolo.

Suomen tunnetuin Upseerikerho on Katajanokan kasino, joka luovutettiin ikuisiksi ajoiksi Suomen Upseerien Liitolle vuonna 1919. Toisen maailmansodan jälkeen reserviupseerit tulivat toimintaan mukaan ja useat upseerijärjestöt perustivat yhteisen Katajanokan upseerikerhon vuonna 1945. Ravintolatoimintaa ovat viime vuosikymmeninä pyörittäneet ulkopuoliset yritykset, joiden toiminta perustuu riittävän suureen ja varakkaaseen asiakaskuntaan.

Sama lainalaisuus vaikuttaa koko Suomessa. Ainoastaan upseerijäsenille tarkoitettut klubityyppiset kerhot ovat jo vajonneet historiaan kuin Pickwick-kerhon jälkeenhääneet paperit.

Katajanokan Kasino erottautuu muista upseerikerhoista erityisellä historiallaan. Rakennus valmistui vuosina 1911–1912 ja toimi alun perin Tsaarin Itämeren laivaston upseerikerhona. Venäläisten matruusien noustessa kapinaan maaliskuussa 1917, upseerit joutuivat poistumaan kerholtaan. Siinä rytyssä osa laivojen upseereista tapettiin survomalla avantoon kasinon rannassa. Kapinoitsijoiden lähdettyä kasino jäi Helsingin punakaartin haltuun, mutta heidän kautensa päättyi pian Saksan Itämeren divisioonan vallattua Helsingin huhtikuussa 1918.

Suomen hallitus myönsi 50 000 markkaa saksalaisille upseereille kerhotoilujen kalustamiseen. Itämeren divisioonan poistuessa Suomesta palautettiin käyttämättömiä varoja valtiolle 21 940 markkaa. Mannerheim määräsi kasinon upseerien kerho- ja kokoontumistilaksi vuonna 1919, ja sotaministeri Karl Rudolf Walden esitteli asian valtioneuvostolle. Tällöin asiakirjoissa mainittiin, että valtio ”luovuttaa” kasinon upseerijärjestölle.

Vuosikymmenten kuluessa valtio alkoi tulkita sopimusta niin, että kasino oli annettu vain upseerien käyttöön, mutta omistus säilyi valtiolla. Tämä tulkinta vahvistui 1950-luvulla, kun valtion tilintarkastajat alkoivat selvittää kerhon omistussuhteita. Asia ponnahti uudelleen esiin vuonna 1971, minkä jälkeen valtio ryhtyi perimään vuokraa upseerien ja maanpuolustusjärjestöjen ylläpitämistä tiloista. Seuranneet vuosikymmenet olivat täynnä kiistaa kasinon käytöstä ja omistuksesta, kunnes pääministeri Paavo Lipponen määräsi asian ratkaistavaksi. Pitkien neuvottelujen jälkeen valtio myi kiinteistön Katajanokan upseerikerholle vuoden 2001 alussa, ja samalla Upseeriliitto osti kasinon pihalla olevan makasiinirakennuksen omiksi toimitiloikseen.

Upseerimiekka

Antero Karumaa

Suomen sotavoimien ensimmäinen virkapukuohjesääntö vahvistettiin vuonna 1919. Ohjesääntö sisälsi määräykset miekan eli sivuaseen malleista ja käytöstä. Meriväen upseerien miekka oli samankaltainen kuin maavoimissa. Tuppi valmistettiin mustasta kiiltoonahkasta ja varustettiin kullatuilla heloilla. Upseerimiekköjen kahvaan kuuluivat miekantupsut (porte-épée).

Yhtenäiset ohjeet virkapukumallien kokoonpanot ja käyttöohjeet vahvistettiin marraskuussa 1930. Merivoimien upseerien miekan käyttömääräykset säilyivät ennallaan. Malli m/30 antaa edelleen perusteet merivoimien nykyisinkin käyttämälle virkapuvustolle. Miekan käyttö rajattiin 1960-luvulla pääosin paraati- ja juhla-

45. Merikadettikurssi juhlapuvussa ja miekkavarustuksessa. Valmistumisvuonna 1977 sotilashenkilöiden mieskohtaiseen pukuvarustukseen kuului leijonakahvalla varustettu suorateräinen upseerimiekka m/1919. Tuppia on kahdenmallisia: merivoimissa messinkiheloilla varustettu nahkatuppi ja muilla upseereilla suora musta metallituppi. Taiteilija Akseli Gallen-Kallelan luonnosteli suomalaisen upseerimiekan kahvamallin. Miekan kädensijaan on kuulunut tyyllitelty Suomen leijona. Olemme kantaneet koko palvelusajan miekkaamme ylpeydellä, onban miekka aina ilmentänyt sotilasohtajan kunniaa. [Sotamuseo/Puolustusvoimat]

Viimeinen matka – Sotilaan hautajaiset. Hienon meriupseerin ja pidetyn merikadettiveljen viimeinen matka miekkavarustuksessa. Mauri Väänänen siunaustilaisuus 3.2.2023 Tikkurilan Kristuksen Taivaaseen Astumisen ortodoksikirkossa. [Kuvien käyttöön on omaisten lupa.]

Siunaustilaisuuteen kirkossa tai kappelissa vainajan arkku verhotaan kielekkeisellä valtiolipulla. Arkkun päälle asetetaan vainajan miekka ja lakki. Miekka on tupessa. [Yleinen palvelusohjesääntö, YIPahO 2009.]

pukuihin kuuluvaksi. Vuonna 1966 miekka poistettiin myös juhla-asusta muiden paitsi kadettien osalta.

Pääesikunta (taloushuolto-osasto) teki vuonna 1985 esityksen Puolustusministeriölle. Keskeisin sisältö siinä oli poistaa säästösyistä miekka, miekkankannatin sekä nahkavyö pukuvarustuksesta ja virkapukuavustuksen piiristä. Asiasta tehty päätös astui voimaan 1.7.1985. Syksyllä 1985 valmistunut kadettikurssi ei saanut upseerin perusvarustukseensa miekkaa, nahkavyötä eikä kannatinta.

Vuonna 1990 silloinen puolustusvoimain komentaja, amiraali Jan Klenberg, arvioi Kadettikunnan Kylkirauta-lehdessä: ”Miekkapäätös oli ilmeisesti virhe.” Nyt on toimittu neljä vuosikymmentä ilman henkilökohtaista sivuasetta. Toki kadettiaikana on harjaannuttu miekan käyttöön.

Merivoimissa aluspalveluksen seremonioissa ja juhlamenoissa on kannettu miekkaa. Ohjeistus on kirjattu myös Laivapalvelusohjesääntöön. Merivoimien yhdistymisen (1998) jälkeen erityisesti rannikkojoukkojen upseeristolla oli haasteellista toimia maavoimien mallista poikkeavan merivoimien upseerivyön ja riippuvien kannattimien kanssa. Entisenä adjutanttina aina toivoo, että miekkavarustuksen istuvuus ja meriupseereiden harjaantuminen sen käyttöön varmistetaan ennen paraateja ja muita juhlamenoja. Näyttävät miekkaotteet kiinnittävät aina myös yleisön huomion varsinkin, jos ne epäonnistuvat.

Kummikurssimme (111.KAD ja 94. MEK) saattavat olla ensimmäisiä valmistuneita ikäluokkia, jotka – neljän vuosikymmenen jälkeen – saavat upseerimiekan valmistumisen yhteydessä. Perustettavan Upseerimiekkarahaston tavoitteena on kerätä riittävät varat upseerimiekkojen hankkimiseen ja luovuttamiseen kaikille valmistuville Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen tehtäviin siirtyville upseereille.

Upseeri ja yhteiskunta kohtasivat 70-luvulla

Veli-Matti Heinijoki

Suomalaiseen eliittiin lukeutuva tohtori Lasse Lehtinen on tiivistänyt suomettumisen ajan olleen enemmän eliitin kuin tavallisen kansan vaiva ja harhauma. Havainto on pitkälle totta. Jukuripäisen kansan epäluulo kaikkea vierasta kohtaan säilyi vuosikymmenet kulttuurimme pohjavirtana. Se antoi vankan, joskin hiljaisen tuen myös meille upseereille. Suomettumisen vieroitusoireet alkoivat pintaautua ensin populistisissa liikkeissä. Vaakunaleijona ehti jo karata omille teilleen, mutta puolustusvoimat onnistui pysymään koko kansan instituutiona.

Sota ja sotilaat herättävät tunteita, jotka heijastuvat yhteiskunnassa kriittisenä militarismitutkimuksena ja outoina asenteina sotatieteitä kohtaan mutta myös alttiutena informaatiovaikuttamiselle. Asiaan tuntuu kuuluvan välillä kärjekäs poliittinen debatti, jossa upseerin näkökulmasta vedellään niin suoria yhtäläisyysviivoja erilaisten ilmiöiden välille, että todellisuus tuntuu joskus hämärtyvän mielenkuohujen tieltä. Yhteiskunnan polarisoitumisen sekä pyrkimykset upseerien ja ”sotakiiman” samastamiseksi voi pahimmillaan joutua kokemaan henkilöön käyvänä hyökkäyksenä.

Paras ja yleensä ainoa keino toimia, kun pelkona on tulla rinnastetuksi sodan kauhuihin ja saada sotahullun leima, on pysyä asiallisena ja kuunnella ihmisten huolia. Aina voi muistuttaa, että sotilas kuitenkin istuu tuleen omilla housuillaan, toisin kuin poliittiset päättäjät. Vaikka maanpuolustushenkinen yhtenäiskulttuuri Suomessa onkin jo murtunut ja siirtyminen moniarvoiseen yhteiskuntaan herkkyyksineen on pitkällä, muutos mentaliteettien tasolla on hidasta. Suomalainen voi yhä kohdata toisen suomalaisen helposti henkilökohtaisella tasolla. Siitä kannattaa ehdottomasti pitää kiinni ja säilyttää kontakti erilaisten näkemysten piiriin, toki omansa säilyttäen. Anekdootti kertoo, miten kulttuurin pohjavirta toimi 70-luvulla:

Olin saanut Sandiksessa Kadettikoululla tehtävän osallistua Pirkka-Hämeen Kadettiipiiriin tilaisuuteen, tamperelaispoika kun olen. Junamatka sujui hienossa Ilmavoimien sinisessä virkapuvussa. Tarkoitus oli ennen tilaisuutta käydä näyttäytymässä tyttöystävälleni. Kun kuljin rautatieasemalta kohti Keskustoria, näin edessäni isohkon joukon mielenosoittajia punaisine lippuineen ja banderolleineen. Hämeensillan kiertäminen olisi ollut melkoinen koukkaus, joten ei muuta kuin tulta päin.

Nuori mies, joka piti kädessään suurta punalippua ja toisessa megafonia, oli lukiokaverini ja pitkäaikainen ystäväni. Hän oli myös vasemmistoaktivisti ja rauhanliikkeen toimija. Meistä kumpikin ilahtui tunnistaessamme toisemme, ja kuulumisten vaihto alkoi luistaa vilkkaasti. Emme huomanneet ensin, että ympärillemme alkoi kerääntyä ihmisten piiri, joka odotti piristävää konfliktia alkuillan ratoksi. Kun huomasimme tilanteen koomisuuden, minä sinisessä sotilaspuvussa ja pitkätukka kainalossaan punalippu, totesimme, että tavataan toiste, kun kumpikin on jättänyt sotisovan ja varusteet kotiin.

Ei siis muuta kuin ystävälliset taputukset kaverin olalle ja eteenpäin. *”Sano Vellu pikkusiskolles’ terveisiä”* –. Ihmiset olivat toisilleen ihmisiä ja Suomessa raja-aidat onneksi vielä matalia.

SAATESANAT SUKU- POLVILTA TOISILLE

KUMMIKURSSIEN KAPULAN- VAIHTO ISOKUMMEILTA MEILLE

Viidenkymmenen vuoden ero kadettikurssien välillä on nykyisellä maailmanmenolla pitkä ja vielä pidempi se on sukupolvien yli, eli meidän tapauksessamme sadan vuoden hyppäyksenä 11. Kadettikurssilta sekä 6. Merikadettikurssilta Kadettikursseille 111 ja Merikadettikurssille 94.

Isokummit, Kadettikurssi 11 ja samaan aikaan opintonsa aloittanut 6. Merikadettikurssi, sotivat Talvi-, Jatko- ja Lapinsodassa päällikköinä, komentajina ja esikuntaupseereina. Yhteensä 67 kadetin kurseista kaatui 10 upseeria sekä lento-onnettomuudessa ilman vihollisen välitöntä vaikutusta kuoli lisäksi Lentolaivue 34:n komentaja ja hävittäjä-ässä, majuri Olavi Ehrnrooth. Isokummimme kokivat kaikki kolme sotaa alusta loppuun.

Kun suomalaisjoukot nostivat Koltajärvellä lipun kolmen valtakunnan rajapyykille Lapin sodan päätyttyä 27. huhtikuuta 1945, oli heidän pataljoonansa komentajana majuri Tuomas Hyttinen 11. Kadettikurssilta.

KADETTIKURSSI 11 ja

6. MERIKADETTIKURSSIN SANKARIVAINAJAT

Kapteeni **Einar Boman**, Psapajoki 1941

Majuri **Ragnar Groundstroem**, Summa 1944

Majuri **Jaakko Hakanen**, Pitkäranta 1944

Kapteeni **Johannes Kalervo**, Sotkamo 1940

Majuri **Eero Leppänen**, Portinhoikka 1944

Kapteeni **Teemu Palo**, Simpele 1941

Kapteeni **Yrjö Pitkänen**, Hiitola 1941

Majuri **Arvo Siivonen**, Vadrusjärvi 1942

Lutnantti **Esko Verho**, Kämärä 1940

Kapteeni **Wäinö Vuorimaa**, Ulismainen 1940

Isokummiemme elämänkaarta leimasi sota-aika tehtävissä, joissa vastuutaan ei voinut vältellä. Kurssin kärkinimiä rasitti myös puolustusvoimien materiaalin hajarastointi, josta tehtiin aikansa poliittinen skandaali. Mannerheim-ristin ritareina palkittiin Reino Lukkari (67), Olavi Arho (104), Eero Leppänen (135) ja Alpo Marttinen (163). Vankilaan virkatehtäviensä hoitamisesta joutuivat Usko Haahti ja Reino Lukkari, sekä pidätetyiksi Evert Soukkio ja Vilho Tuulensuu. Alpo Marttinen lähti samasta syystä maanpakoon ja tuli myöhemmin tunnetuksi niin sanottujen Marttisen miesten johtajana Yhdysvalloissa.

Sotien jälkeen moni upseeri joutui miettimään uransa uudelleen. Kahta vaille puolet eloon jääneistä 11. Kadettikurssin ja 6. Merikadettikurssin upseereista lähti kesken uransa siviilitehtäviin, usein vakuutusosalalle tai pankkilaitoksiin. Puolustusvoimien palveluksessa eläkkeelle asti jatkoi 25 upseeria. Heistä kenraalikuntaan nousi Tauno Kopra, jonka poika, kenraaliluutnantti Matti Kopra toimi Pääesikunnan päällikkönä 90-luvulla ja pojanpoika Jukka Kopra kansanedustajana vuodesta 2011 alkaen.

Isokummit (Kadettikurssi 11 ja 6. Merikadettikurssi) sotivat Talvi- ja Jatko- ja Lapinsodassa päällikköinä, komentajina ja esikuntaupseereina. Kuvassa marssitaan ylimääräisiin harjoituksiin vuoden 1939 sotilasvarusteissa. [Museovirasto, Thérèse Bonney]

Kadettiväepeli Kari Rekola otti vastuulleen pienoismallin Viipurin linnan tykistä. Sen ojensi tykin tekijä eversti Aimo Mattila kenraaliluutnantti Tauno Kopran ja muiden kummien seurassa tapattumaa. [Sotamuseo/Puolustusvoimat 16.5.1975]

Isokummiemme mukana puolustusvoimista katosi osaamista, jota ei sen jälkeen ole saatu takaisin. Sellaista oli esimerkiksi Edel Reinivuolla, joka toimi Vies-tirykmentissä viestikyyhkysosaston johtajana vuosina 1932–1935. Veikko Pou-tiainen ja Kaarlo Pakkala palvelivat puolestaan sukellusveneiden päällikköinä, Pakkala Vetehisellä sodassa 1939–1941. Sodan jälkeisen Suomen kehittämisessä riitti erikoisten olojen työskarkaa niin virkaan jääneille kuin evp.-upseereillekin. Risto Pajari työskenteli vuonna 1945 asetetun puolustusrevision ja sen jälkeen eduskunnan puolustusvaliokunnan sihteerinä. Puolustusrevision maanpuolus-tuksen ja puolustusvoimien järjestelyä koskeva esitys valmistui vuonna 1949 ja linjasi kehityksen alkuun.

Monet toimivat työnsä lisäksi vapaaehtoisissa yhteiskunnallisissa tehtävissä niin henkisen kuin ruumiinkulttuurinkin parissa. Heidän joukossaan olivat monikertai-nen miekkailun Suomen mestari Torvald Appelroth ja jalkapallon Suomen mestari Jaakko Jaakonkari, jotka olivat aktiivisia lajiliitoissaan sekä monen muun upsee-rin kanssa mukana vuoden 1952 kesäolympialaisten järjestelyissä. Kadettikursien työn jälkiä löytyy niin journalismin, musiikkimaailman kuin järjestötoiminnan piiristä. Ajatus yhdessä toimivan ja kulttuuriaan arvostavan kansan voimasta oli kirkastunut isokummiemme mielessä.

Asekätkentäjuttu

Jatkosodan jälkeen puolustusvoimien materiaalia hajavarastoititiin tarkoituksena antaa mahdollisuus sissisodankäyntiin, jos Neuvostoliitto vastoin vuoden 1944 Moskovan välirauhansopimusta miehittäisi maan. Tapahtumaketjua alettiin lehdistössä kutsua asekätkennäksi, koska se kuulosti vetävämmältä ja ehkä myös laittomalta.

Hajavarastoinnin vastuulliseksi yritettiin poliittisista syistä osoittaa Päämajassa sodan ajan operaatioita johtanut päämajoitusmestari ja sittemmin yleisesikunnan päälliköksi nimitetty kenraaliluutnantti Aksel Fredrik (A. F.) Airo. Hänet pidätettiin 1945 ja pidettiin ”turvasäilössä” sekä vangittuna vuoteen 1948 asti, jolloin hänen syytensä hylättiin. Hajavarastointi tehtiin Päämajan operatiivisen osaston päällikön eversti Valo Nihtilän johdolla. Käytännössä sen ideoivat ja toteuttivat maavoimatoimiston päällikkö, everstiluutnantti Usko Haahti sekä majurit Reino Lukkari ja Reino Arimo. Operaatio oli suuri. Jokaisen suojeluskuntapiirin alueelle varastoititiin pataljoonan aseistus ja kaikkiaan aseita oli 35 000 sotilaan tarvetta varten.

Hajavarastointi yritettiin toteuttaa salaisesti. Suomen voimassa oleva lainsäädäntö ei sitä kieltänyt, mutta Moskovan välirauhansopimus salli sotamateriaalin vain 34 400 miehen maavoimille ja edellytti suomalaisen sotamateriaalin liikamäärän asettamista Neuvostoliiton ja Yhdistyneen Kuningaskunnan hallitusten käyttöön sekä luopumista kaikista oikeuksista tähän materiaaliin. ”Liikamäärää” ei ollut määritelty ja sallitun sotavoimien vahvuudenkin katsottiin koskevan rauhan aikaa – olihan yhä käynnissä Lapin sota saksalaisia vastaan.

Hajavarastoinnista tuli ”asekätkentää”, kun siihen osallistunut sotamies Lauri Kumpulainen jäi kiinni ase- ja varustekätköstä viemistään muonapakkauksista. Varkaudesta syytetty Kumpulainen yritti ensin kiristää tiedoillaan esimiehiään, ja kun se ei onnistunut, hän meni Suomen kansan demokraattisen liiton Oulun toimistoon ja sieltä puoluetoimitsija Lauri Kilpeläisen kanssa paljastamaan Suomen toimet venäläisille. Liittoutuneiden valvontakomissio käski selvittää asian. Pontta vaatimukselle antoivat suomalaiset kommunistit vaatien sotilasjohdon rikostutkintaa ja rangaistuksia maanpetoksellisesta toiminnasta laillista hallitusvaltaa vastaan.

Koska sotilaallinen varautuminen ei ollut rikos, asekätkennän määrittely rikokseksi edellytti taannehtivan lainsäädännön käyttöä. Sitä varten pääministeri Mauno Pekkalan (SKDL) hallitus antoi elokuussa 1946 eduskunnalle esityksen ”Laiksi aseellisen toiminnan luvattoman valmistelun rankaisemisesta eräissä tapauksissa”. Laki tuli voimaan 24. päivänä tammikuuta 1947, yli puolitoista vuotta ensimmäisten pidätysten jälkeen.

Kun suomalaisjoukot nostivat Koltajärvellä lipun kolmen valtakunnan rajapyykille Lapin sodan päätyttyä 27. huhtikuuta 1945, oli heidän pataljoonansa komentajana majuri Tuomas Hyttinen 11. Kadettikurssilta. [Sotamuseo/Puolustusvoimat 27.4.1945]

Materiaalin hajavarastointi ei Päämajan työnjaossa ollut ylimmän johdon tehtävälstalla, olihan heillä johdettavanaan Lapin sota ja huolenaan puolustusvoimien alasajo, miinanraivaus ja sopeutuminen Liittoutuneiden valvontakomission vaatimuksiin. Tulevaisuutta ehtivät työkseen pohtia Päämajan nuoremmat upseerit maavoimatoimiston päällikön Usko Sakari Haahdin johdolla. Haahti oli kurssin 11 kadettialikersantti ja monipuolisissa tehtävissä menestynyt upseeri. Hän piti tammikuussa 1977 kutsustamme meille kummikadeteilleen esitelmän aseatkennän tapahtumista. Vielä tuolloinkin asia oli poliittisesti arka. Tapahtumat perusteellisesti avannut Matti Lukkarin kirja ”Aseatkentä” julkaistiin vasta vuonna 1984.

Kylkiraudan päätoimittajana toiminut Tapio Niitynperä kaivoi esitelmän varastoistaan ja julkaisi sen lehden numerossa 3/1994. Jo silloin uskallettiin sanoa, että aseatkennän paljastuminen, mutta kätköjen jääminen piiloon saattoi vahvistaa Suomen asemaa itsenäisenä kansakuntana. Sotasyyllisyysoikeudenkäynnin tapaisena taannehtivan oikeuden näytösoikeudenkäyntinä aseatkentäjuttu menetti poliittisen teränsä jo ennen Neuvostoliiton romahdusta.

Haahti korosti, että ajatus aseiden hajavarastoinnista oli syntynyt kesällä 1944, paljon ennen Jatkosodan päättymistä. Tuolloin varauduttiin mahdollisuuteen, et-

tä sodan jatkuessa suomalaiset joutuisivat vetäytymään Sisä-Suomeen tai sen päättyessä Suomi miehitetäisiin. Sissitoimintaa sellaisena kuin sen nykyään ymmärrämme ei tuolloin tunnettu, mutta Keski-Euroopan partisaanitoinnista ja Jugoslaviasta saadut tiedot viittasivat sellaisen olevan mahdollista.

Suunnitelma hajavarastoinnista syntyi 5. elokuuta 1944. Se esiteltiin operatiivisen osaston päällikölle eversti Nihtilälle, joka jäi pohtimaan asiaa aina elokuun puoliväliin asti, jolloin hän hyväksyi suunnitelman edelleen kehitettäväksi ottaen huomioon myös saksalaisten arvaamattoman käytöksen, mikäli Suomi pyrki erkautumaan sodasta. Hajavarastoinnin toimeenpano aloitettiin ennen Moskovan välirauhansopimuksen syntymistä 19.9.1944. Siinä eversti Nihtilä seurasi Sotakorkeakoulun opettajana vuonna 1936 lausumaansa periaatetta:

”Yleisesikuntaupseerin tulee aina elää vähintään kahta aikaa: nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Ja tulevaisuudessa – niin lähitulevaisuudessa kuin kauempana – tulee aina varautua pahimpaan mahdollisuuteen.”

Hajavarastointi tehtiin Päämajan operatiivisen osaston päällikön eversti Valo Nihtilän johdolla. Käytännössä sen ideoivat ja toteuttivat kummimme, maavoimatoimiston päällikkö, everstiluutnantti Usko Hahti (kuvassa) sekä majurit Reino Lukkari ja Reino Arimo. [Sotamuseo/Puolustusvoimat 1909]

Moskovan välirauhansopimuksen jälkeinen aika antoi kaiken syyn jatkaa varautumista pahimpaan. Liittoutuneiden valvontakomissio edellytti Lapin sodan käymistä ja puolustusvoimien demobilisaatiota saman aikaisesti. Venäläisten vaatimukset vaikeuttivat toimeenpanoa niin, että syntyi epäilyks Suomeen ajamisesta tilanteeseen, jossa aseleposopimuksen määräyksiä ei olisi pystytty täyttämään. Se olisi tarjonnut syyn maan miehittämiseen. Venäläiset joukot olivat ylittäneet Suomen rajan ja edenneet Suomussalmelle, Kuusamoon, Märkäjärvelle sekä Ivaloon ja jääneet sinne. Liikekannallepanosta vastannut suojeluskuntajärjestö oli lakkautettu ja valvontakomissio vaati aseiden keskittämistä yhdeksään keskusvarastoon. Operatiivinen ratkaisu oli jatkaa hajavarastointia ja jättää jo tehty purkamatta.

Varastojen perustamiseen osallistui arviolta viidestä tuhannesta aina kymmeneen tuhanteen ihmistä, joista myöhemmin pari tuhatta pidätettiin ja 1 488 henkilöä tuomittiin. Prosessi ei tuolloisessa poliittisessa tilanteessa ollut viatonta leikkiä, vaan oikeusvaltio koki kovia niin pidätysaikojen kuin taannehtivan lainsäädännön vuoksi.

Kommunistien miehittämän Valtiollisen poliisin, Punaisen Valpon käyttämät kuulustelumetodit olivat kovia, joskaan eivät perinteisessä mielessä ammattitaitoisia. Yksi viimeisimmistä pidätetyistä, Mannerheim-ristin ritari, lentomestari Urho Lehtovaara teki ilmeisesti itsemurhan kuulustelijansa aseella kuulustelun aikana. Kun jutun alkaessa pidätetty ja ankarimman tuomion, kuusi vuotta kuritushuonetta saanut everstiluutnantti Usko Haahti pääsi ehdonalaiseen vapauteen vuonna 1948, hän saattoi kuitenkin jo todeta, että Vaaran vuosista 1944–48 selvittiin itsenäisyys säilyttäen. Virallisesti asekatkenta jutun oikeuskäsittely päättyi vasta keväällä 1950.

Kunnian palautus

Kun Haahti ja Nihtilä vapautuivat vankilasta, teki SKDL asiasta välikysymyksen, koska vapautuneet "eivät olleet tunnustaneet toimintansa rikollista luonnetta". Silloinen hallitus ohitti välikysymyksen toteamalla, että oli toimittu lain mukaan. Poliittinen paine ja suomettumisen aika säilöivät asekatkennan arkaluontoisten asioiden joukkoon, eikä siitä puhuttu suoraan kuin valitussa seurassa.

Suomen 191 Mannerheim-ristin ritaria 20 pidätettiin ja tuomittiin asekatkenta jutussa. Yksi ritareista oli toimintaa Vaasan sotilaspiirissä johtanut Alpo Marttinen. Kun hajavarastointi alkoi paljastua, hankkeesta Oulussa

vastannut majuri Aito Keravuori lähetettiin ensimmäisenä Ruotsiin. Pian perässä pakeni eversti Marttinen, joka sai varoituksen pidätyksestään kesken jalkaväkirykmentti 6:n komentajan tehtävien vastaanottoprosessia.

Eversti Alpo Marttinen kokosi Ruotsissa yhteen itsensä mukaan lukien neljäntoista suomalaisupseerin ryhmän ja sai vaikeuksien jälkeen järjestettyä sille pääsyn Yhdysvaltoihin. Marttinen toimi Yhdysvaltoihin muuttaneen suomalaisen asekatkijäryhmän henkisenä johtajana, asioiden hoitajana ja edunvalvojana. Ryhmä värväytyi Yhdysvaltain armeijaan ensin sotamiehinä ja sitten kouluttajina aliupseeriarvoissa. Vuonna 1951 he läpäisivät kansalaisuustutkinnon ja saivat Yhdysvaltain kansalaisuuden. Marttinen ylennettiin Yhdysvaltain maavoimien everstiluutnantiksi ja myös muut suomalaiset saivat upseerin arvon majureina, kapteeneina ja luutnantteina. Lauri Törni liittyi joukkoon vuonna 1954 ja sai kahta vuotta myöhemmin Alpo Marttisen suosituksesta yhdysvaltalaisen upseerikoulutuksen.

Vaikka Vaaran vuosina sotilasmateriaalin hajavarastointi aiheuttikin siihen osallistuneille vaikeuksia aina maanpakoa myöten, se ymmärrettiin sotasyllisyysoikeudenkäynnin tapaan välttämättömäksi uhraukseksi eikä oikeaksi rikokseksi. Puolet pidätetyistä upseereista jatkoivat uraansa puolustusvoimissa ja nousipa vuonna 1945 pidätetty ja myöhemmin 14 kuukauden vankeusrangaistukseen tuomittu Yrjö Keinonen puolustusvoimain komentajaksikin.

Neuvostoliiton sorruttua puolustusministeri Elisabeth Rehn otti vuonna 1992 asekatkennän esille valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaispuheessa ja sitä pidettiin valtiovallan ensimmäisenä huomionosoituksena asekatkijöiden työlle.

Seuraavana vuonna järjestettiin Sotamuseossa tilaisuus, johon puolustusvoimain komentaja, amiraali Jan Klenberg oli kutsunut Tasavallan presidentin Mauno Koiviston. Näytteille oli tuotu vuonna 1991 avatusta kätköstä löydetty pikakivääri Degtjarjov DP-27 – ”Emma”, jonka numeron perusteella tiedettiin olleen kapteeni Lauri Törnin yksikön ase ja mahdollisesti myös Koiviston henkilökohtainen ase.

Presidentti avasi asean perän ja kaivoi paikalla olleiden yllätykseksi syvältä sen sisältä kuluneen silkkihiinan, jota oli käyttänyt aseensa puhdistamiseen. Aseen hän oli saanut Kuusniemen taistelussa 1944 ja liina oli peräisin kaatuneelta venäläiseltä upseerilta. Aseen tunnistus oli varma ja Tasavallan presidentti antoi luvan asettaa henkilökohtainen aseensa julkisesti nähtäville. Mauno Koiviston ja Martti Ahtisaaren presidenttikausina isokummiemme työ sai ansaitsemansa arvostuksen niin, että se uskallettiin myös ääneen sanoa.

Marttisen miehiä puolisoineen lounaalla

Marttisen miesten ura USA:n armeijassa alkoi alokaskoulutuksena jatkuen aliupseereina suurimman osan yletessä upseereiksi aluksi reservissä. Korean sodan myötä ura jatkui upseereina. Talvikouluttajina ja talvivälineiden kehittäjinä monet Marttisen miehet toimivat ainakin jossakin vaiheessa, mutta tie oli auki myös kansainvälisiin tehtäviin ja rintamalle esimerkiksi Vietnamiin. Eläkkeelle miehet siirtyivät pääosin 1960 ja -70 lukujen vaihteessa.

Yhteyttä Marttisen miehiin ei haluttu pitää, ennen kuin ilmapiiri vapautui Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Ensimmäinen kirjattu kosketus lienee Washingtonin sotilasasiamiehen eversti Kari Savolaisen osallistuminen kutsuttuna Mannerheim-ristin ritarin everstiluutnantti Olavi Alakulpin hautajaisiin Arlingtonin sotilashautausmaalla elokuussa 1990.

Eversti Kari Savolainen toimi puolustusasiamiehenä Washingtonissa ja hän kutsui Marttisen miehiä lounaalle kesällä 1993. Koska hän oli vaihtamassa tehtäviä seuraajansa eversti Pertti Suomisen kanssa, järjestettiin lounas ilmailuasiamiehen, kurssin 61 everstiluutnantti Kai Vainion asunnossa 31.7.1993. Oman väen lisäksi lounaalle osallistui viisi ”Marttisen miestä” puolisoineen eversti Antero ja Aino Aakkula, eversti Aito ja Hellä Keravuori, eversti Kalle ja Liisa Keränen, everstiluutnantti Antero ja Annikki Havola sekä kapteeni Sulo ja Bertta Uitto.

Paikalle päässeet olivat erittäin otettuja kutsusta. Lounaan aikana sotilasasiamiehet saivat kuulla mielenkiintoisia tarinoita heidän vaiheistaan Yhdysvaltojen armeijassa. Kai Vainio tapasi puolisonsa kanssa vielä myöhemmin Antero Havolan puolisoineen heidän kodissaan Williamsburgissa. Havola oli johtanut ensimmäistä amerikkalaista retkikuntaa, joka saavutti etelänavan. Hän oli vastannut myös Grönlantiin ilman tanskalaisen lupaa rakennetun ydintukikohdan, Camp Centuryn rakennusmateriaalikuljetuksista.

Marttisen miehistä Paavo A. Kairinen muutti kaikessa hiljaisuudessa takaisin Suomeen vuonna 1982 ja asettui Turkuun. Hän kuoli 88-vuotiaana elokuussa 2000. Viimeinen elossa ollut asekatkentaajutussa tuomion saaneista oli eversti Antero Aakkula. Puolustusvoimain komentaja, amiraali Juhani Kaskeala myönsi Aakkulalle sotilasansiomitalin vuonna 2005, vuosi ennen everstin kuolemaa 2006.

KUMMIKURSSIEN KAPULAN- VAIHTO MEILTÄ NUORUKAISILLE

Ikämme puolesta voimme toimia tuutorina lähinnä eläkkeelle siirtyville upseereille. Kadettikurssin vanhemman kummikurssin aseman koemme kuitenkin eräänlaiseksi mentorin tehtäväksi. Niinpä meidän kuuluu tarjota osaamista, kokemuksia ja hiljaista tietoa nuorempien käyttöön. Uskomme, että nuoremmat osaavat opettaa tai itse oivaltaa sellaiset sotilaalliseen ajatteluun kutsuvat havainnot, kuten jonon eteneminen juuri niin nopeasti kuin sen ensimmäinen liikkuu, tai että kuudenkymmenen sekunnin tyhjän puhuminen 120 hengen komppanialle maksaa kaksi täyttä henkilötyötuntia.

Viidenkymmenen vuoden ikäero ja Suomen turvallisuuspoliittisessa asemassa tapahtuneet muutokset vaikuttavat siihen, että emme ala suoraan neuvomaan 111. Kadettikurssia ja 94. Merikadettikurssia. Jokainen sukupolvi joutuu ratkomaan oman aikansa pulmat itse. Luotamme siihen, että niin tapahtuu tulevaisuudessakin, mutta näemme myös ongelmien kolkuttelevan jo ovilla. Jotkin upseerina olemisen peruskysymykset pysyvät kuitenkin aina samoina ja niitä koskevia ajatuksiamme on hyödyllistä kuunnella.

Vuosikymmenien mittaan saavutetuista hyvistä tuloksista huolimatta julkisen hallinnon tehtävät eivät mittaa upseereiden osaamisen tärkeintä osaa. Rauhan ajan virkamiehen ja kouluttajan työ sattuu olemaan yleinen työtehtävä, mutta upseerin ammatin varsinainen funktio on kyky menestyä silloin, kun asioita aletaan ratkoa väkivalloin. Tuo upseerin osaamisen perimmäinen olemus on rauhan aikana näkymätön ja sen ihmiselle asettamat vaatimukset taktisella, operatiivisella ja strategisella tasolla poikkeavat toisistaan. Koulun penkiltä ei kenraaliksi valmistuta. Onneksi kokemus rakentaa upseerien osaamista yksityiskohdista yleiseen ja pienestä kohti suurempaa.

Jo upseerin ammattiin astuessaan ja ennen kuin henkistä kestävyyyttään kannattaa koitella, on päästävä selville omasta mielenlaadustaan: Ymmärrätkö miten ajatteluni tapaa kulkea? Osaanko välttää tarpeettomia, mutta kohdata välttämättömiä riskejä? Kykenenkö sopeutumaan, kun sellaista tarvitaan, mutta toimimaan määrätietoisesti, kun on sen aika? Osaanko olla yhteistyökykyinen ja lojaali alainen? Miten suhtaudun muiden mielipiteisiin, neuvoihin, arvosteluun ja lopulta myös muutosvastarintaan? Jaksanko hoitaa rauhan ajan tehtäviä, mutta muuntautua myös kriisiajan johtajan toimintaan? Kykenenkö jakamaan voimani oikein palveluksen ja kodin välillä?

Niin rauhan kuin sodankin aikana voidaan asioista tulla perustellusti erilaisiin johtopäätöksiin, kun näkökulmat ovat erilaisia. Yhtymätason päätöksissä vähintään eri aselajit, joskus eri puolustushaarat ja liittoutumissa myös eri kansakunnat joutuvat sopeuttamaan toimintansa toisiinsa. Upseerilla voi siis olla tehtävästään nousevia ja ikävimmillään myös ulkoisen politiikan sanelemia paineita, jotka vaikuttavat päätöksentekoon. Suomalaisten upseereiden eettiset periaatteet eivät ole vanhentuneet, vaikka tietotekniikka onkin mullistanut menetelmät ja kansainvälinen toiminta tuo käyttöön Joint and Combined -operaatioiden käytännöt ja ongelmat: Oma toimintaa ei saa edelleenkään vahingoittaa eikä itseään viisaampaa kannata koskaan esittää.

Sotilasorganisaatioita ei johdeta kollegiaalisesti, vaikka johtamisprosessiin kuuluvatkin yhteistyö ja kollektiivisen älykkyyden hyödyntäminen. Viime kädessä joukon johtaja sovittaa erilaiset ajatukset yhteen esimiehensä asettamissa rajoissa. Näkemysten kirjo otetaan huomioon, mutta tavoitteena ei ole mielipiteiden muodostama pienin yhteinen nimittäjä, vaan paras lopputulos. Sodassa se voi merkitä hallittuja riskejä, haastavampia tehtäviä kuin helpoin vaihtoehto, sekä vaaroja ja rasituksia, jotka eivät jakaudu tasan. Johtaja kantaa aina vastuun siitä mitä tehdään. Alaisen vastuulle kuuluu, miten tehdään, ja siihen ylemmän johtajan ei ole syytä puuttua, ellei ole pakko. Joskus on.

Upseereille asetetaan kovat henkiset vaatimukset, joiden täyttämisessä sotilaallinen järjestelmä auttaa. On osattava käyttää ihmisjoukon aivoissa syntyvää synergiaa, mutta myös katkaista oikea-aikaisesti luova prosessi ja luottaa omaan näkemykseensä. On ymmärrettävä, että päätökseen johtava prosessi on omansa ja toimeenpanon johtaminen taas oma kokonaisuutensa. Tapahtumien kulku voi viedä aivan uuteen todellisuuteen, johon on sopeuduttava punaista lankaansa hukkaamatta. On toimittava niin, että saa ihmiset seuraamaan johtajaansa ja mieluiten ymmärtämään miksi niin tekevät.

Monet ratkaistavat kysymykset pakottavat upseerin ojan ja allikon väliin: Liiallinen uhkarohkeus sortaa ojaan ja liiallinen varovaisuus puolestaan vie suonsilmään. On myös asioita, joissa kultainen keskitie ei toimi. Joskus on otettava kaikki voimat käyttöön ja heitettävä arpa peruuttamattomasti. Silloinkin pitää ajatella mitä seuraavaksi tapahtuu, sillä lopputulos on aina seuraavan kehityskulun alku, toki myös ylemmän johtoportaan murhe.

Komentaja on yksinäinen mies tai nainen häntä tukevan esikunnan ympäröimänä. Vastuu päätöksistä ei ole kevyt kantaa ja kaiken lisäksi komentajalta odotetaan luotettavuutta, rohkaisua ja suunnan näyttämistä aina viimeistä rivimiestä myöten. Uskottavuus on rakennettava ennen kuin sitä aletaan vaatia.

Komentaja joutuu tekemään päätöksensä puutteellisin tiedoin. Vihollinen ei tietojaan paljasta, ja jos paljastaa, sopii aina epäillä tiedon olevan tahallisesti vääristettyä. Osa asioista tulee esille vasta tapahtuessaan. Päätöksen teon otollinen aikaikkunakaan ei välttämättä asetu kohdalleen ja päättämättömyys voi sekin koitua tuhoksi. Virhe on myös, jos kuvittelee olevansa kaikkein fiksuin, joku on aina viisaampi. Epävarmuutta ei saa kuitenkaan näyttää. Lähtöaskel ei koko tanssia ratkaise. Oleellista on, että sen rohkenee ottaa.

Monitasoisia monimuuttujia sisältävät ongelmat eivät ole vain upseereiden yksinoikeus, vaan niitä kohtaavat monet muutkin akateemisissa ja käytännöllisissä tehtävissä toimivat. Upseereilla on kuitenkin muihin nähden selkeä ero: Sodassa ongelmankäsittely tulee palkituksi tai rangaistuksi korvaamattomina arvoina, koettuina kauheuksina ja suruna. Siihen on oltava henkisesti valmis.

Upseerin opintojen tarkoitus on varmistaa kaikille riittävät mahdollisuudet onnistua työssään. On tärkeää huolehtia omasta kehityksestään. Henkilöarviointiaan kannattaa kuunnella vastaanottavaisena, koska sen avulla voi parantaa heikkouksiaan ja saattaa parhaimmillaan oivaltaa kommunikointia vääristävän eron oman minäkuvansa ja toisten ihmisten kokemuksen välillä.

Paljon voidaan koulutuksessa ja harjoituksissa simuloida, mutta ei kuitenkaan kaikkea: Upseerin perusosaamista on sitkeys toimia määrätietoisesti silloinkin, kun vastoinkäymiset seuraavat toistaan. Kyky nähdä tilaisuus on voittajan taitoa, kuten myös käsitys hetkistä, jolloin on päätettävä, ja jolloin on toimittava. Aika on nähtävä dynaamisena työkaluna; usein on yhdentekevää, koukkaako vasemmalta vai oikealta, kunhan pitää pelin liikkeessä. Kokonaisuus on ymmärrettävä: mitä tapahtuu, mikä on oma osuus siinä, ja mitä on mahdollista tehdä.

Menestymistä sodan oloissa voi yrittää ennustaa, mutta siinä asiassa tärkeimmän henkilöarvioinnin tekee jokainen itse. Onko minusta voittajaksi, kestänkö vastuuni, kun päätökseni ovat kohtalokkaita, voitanko, vaikka vastassa ovat raaka voima ja repivä äly, olenko varma, että henkinen ja fyysinen kuntoni sekä terveyteni kestävät? Olenko hakeutumassa oikeaan tehtävään?

Sen enempää fyysiset kuin henkisetkään vaikeudet eivät saa olla päätöksenteon ja johtamisen tiellä. Jotkut meistä näyttävät kestävän stressiä kuin kalliot. Aivan kaikkea ulkoa päin ei kuitenkaan näe. Ihmisruumiilla on outo tapa kehittää fyysisiä oireita, jos jännitteitä ei muuten saa purettua. Ikävän moni suomalainen etsii vaihtoehtoa myös pullosta, mutta siellä sitä ei ole.

Historiasta tiedämme, etteivät kaikki rauhan ajan tähdet välttämättä loista taistelukentällä, ja toisaalta muistamme joidenkin taistelukentän onnistujien olleen

jokseenkin mahdottomia työtovereita rauhan oloissa. Aivan ääripäitä lukuun ottamatta tämä ei ole sotaväessä ongelma, koska ammattiin syventymisen myötä jokaiselle voidaan löytää paikka organisaatiossa. Kaikkien ei tarvitse olla komentajia, tarvitaan operaatio- ja aselajijohtoa, suunnittelijoita ja organisaattoreita, jotka hallitsevat työnsä ja varmistavat, että tieto riittää. Epäonnistunutta tehtäväjakoa ei kuitenkaan kannattaisi sietää kovin pitkään. Toimivan kokoonpanon rakentaminen on normaalia henkilöstöjohtamista, eikä siinä tarvitse olla ylimääräistä dramatiikkaa.

Voittajana on helpompi katsella painajaisiaan kuin häviäjänä, mutta yhtä kaikki, tapaaminen menetettyjen ihmishenkien kanssa on aina aamuöisin. Millainen tuo kokemus on, riippuu sekin ihmisen henkisestä kestävyyydestä. Upseerin on kyettävä kohtaamaan vastuunsa sodassa ja muistonsa sodan jälkeen.

Jos hyvin käy – niin kuin meille kävi – pysyy sodan aloittamisen kynnyksellä niin korkeana, ettei sotaan jouduta. Se ei onnistu bluffaamalla, vaan valmiuden on oltava todellista. Rauhan ajan upseeri joutuu perustelemaan puolustuskyvyn tarpeellisuuden ja tehon omalle yhteiskunnalle sekä rakennetun torjuntavoiman myös ulkopuolisille ystäville ja vihollisille. Sekään ei onnistu muutoin kuin tosiasioiden pohjalta. Valehteleminen ei auta eteenpäin, ja itselleen valehtelu on varmasti tuhoisaa.

Kadettikurssimme koki tärkeäksi, että upseerin ammatti ei ole poliittinen. Toki jossain kadettikerhon satunnaisessa keskustelussa pohdimme oluen innostamana, miltä kurssimme tuleva kenraalikunta näyttäisi silloisten poliittisten voimasuhteiden mukaisesti rakennettuna. Arvioimme poliittisten upseereiden ”edustavuusvaatimuksen” vuoksi korkeita virkoja riittävän poliittisessa jaossa useammalle meistä kuin niitä upseerikunnassa oikeasti oli. Kaikille poliittisille kenraalinviroille olisi löytynyt myös ottajansa, tosin joidenkin virkojen kohdalla enemmän pragmaattisten kuin ideologisten motiivien kannustamana. Tällaisista houkutuksista huolimatta emme vielä pidä upseerin ammatin politisoitumista hyvänä, sillä samalla menetettäisiin uskottavuus kansalaisten silmissä.

Politisoituminen toisi poliittisten intressien välisen kaupankäynnin puolustusvoimien sisälle ja suora yhteys kansakunnan etuun katoaisi. Poliittisten keskustelujen taustavirtana pysyy kamppailu vallasta ja sen myötä piiloagendoja, todellisia tai kuviteltuja, epäiltäisiin aina. Sen sijaan sodan ja rauhan kysymysten asiantuntijana upseeri ei pelaa valtapelejä eikä niiden vuoksi vääristä todellisuutta. Pienikään epäily sellaisesta ei saa herätä.

Upseerikunta ei hae yhtenäisyyttään politiikasta eikä myöskään militarismista siinä merkityksessä, joka tarkoittaa sotilasvaltaa yhteiskunnassa. Upseeri on aina lojaali demokraattisesti valitulle valtion johdolle. Sotilaallinen valta Suomessa on lakisäätöis-

ti rajoitettu ja yhteiskunnallisessa keskustelussa upseerit käyttävät asiantuntijavaltaa kysymyksissä, joihin ovat perehtyneet. On tärkeää verkottua myös siviiliyhteiskunnan suuntaan sekä avata poliitikoille ja kansalaisille tietoa ja sen taustoja. Kiihkoton keskustelu ja harkittu päätöksenteko helpottuu, kun tietoja ei muokata politiikan tarpeisiin, mutta annetaan ne sellaisenaan demokratian käyttöön.

Kadettina voi marsalkan sauva repussa tuntua kaukaa haetulta ajatukselta, mutta upseeri ei ole ”vain töissä” puolustusvoimissa. Upseereiden vastuulla on puolustusvoimien kehittäminen kunkin ajan vaatimuksia vastaavaksi organisaatioksi ja sen vuoksi marsalkan sauva painaa repussa jo käytännön kokemusta keräävällä luutnantilla.

Vanha tarina kertoo joukosta sotilasasiamiehiä katselemassa Britteinsaarilla, miten moottoroitu patteristo ajoi taistelunäytöksessä aseisiin. Pöly lensi, moottorit mörisivät ja ammatissotilaat suoriutuivat tehtävästä vauhdikkaasti. Muiden puuhatessa tykin luona näkyi tykkiaseman takana polviasennossa kolme sotilasta pitämässä toista kättään oudosti ylhäällä. Muuan vierailevista sotilasasiamiehistä kysyi näytöksen johtajalta mitä nuo miehet tekevät. Näytöstä johtanut upseeri ei heti osannut vastata, jalkaväkimies kun oli. Niinpä hän komensi paikalle tykkiryhmän kokeneen kersantin, joka tömistä paikalle ja vastasi kysymykseen kuin kaupan hyllyltä: *”Sir, he pitelevät valjakkohevosia”*.

Ratsastava patteristo oli tosin jo vuosikymmen aikaisemmin moottoroitu ja luopunut hevosistaan, mutta ratsuttajat olivat jääneet. Yksi tykkiryhmän värvätyistä oli päässyt kuskiksi tykinvetäjään, mutta muut kolme ajuria olisi pitänyt irtisanoa viroistaan tai kouluttaa uusiin tehtäviin. Moinen ikävä työ oli jäänyt tekemättä, ja niinpä kolme ratsuttajaa yhä piteli kiinni olemattomien hevosten lieoista tykkiryhmän takana.

Moni sotilas pelkää turhaan nenäkästä, mutta joskus myös vilpittömän tiedonhaluista alaistaan, joka esittää kysymyksen ”Miksi”. Upseerin on tiedettävä, miksi jotain tehdään ja osattava myös sanoittaa vastaus kysymykseen. Jos miksi-kysymystä ei riittävän usein tule, upseerin on syytä itse testata toimintoja pohtimalla vastaus valmiiksi. Kun niin tekee, voi oivaltaa jotain myös upseerin ammatin syvästä olemuksesta niin toteuttajana kuin kehittäjänäkin – ja joskus tuoda järkeä myös aivan arkipäiväisiin toimiin.

Suomen pienen armeijan upseereita yhdistää toistemme tunteminen, luottamus keskuudessamme ja kadettiveljeydeksi kutsuttu yhteishenki. Sanotaan, että ensivaikutelman voi tehdä vain kerran, mutta sen saattaa ehkä korjata myöhemmin. Luottamuksen voi menettää vain kerran.

Upseerin ammatti edellyttää aktiivista asennetta ja johtamista ”edestä”. Vastuu päätöksistä on kyettävä hyväksymään menemättä kollektiivin tai tekoälyn selän taakse. Tehtäväkehitys ja urakiero kannustavat jatkuvaan itsensä kehittämiseen ja ohjautumaan omalle vahvuusalueelle. Ylimoitettu kunnianhimo ja liian kapea asiantuntemus ovat rasite vaativissa upseerin tehtävissä. Jos työ on koko elämä, on myös vaikea ymmärtää ja johtaa ihmisiä, joista useimmille kulttuuri tarjoaa puitteet ja elämän merkityksen ja jotka puolestaan luovat ja ylläpitävät kulttuuria.

Menestyäkseen upseerina on löydettävä tasapaino työn ja perheen sekä osaamisen ja sivistyksen välille. Perhe ja läheiset rakentavat henkistä kestävyttä. Opittujen tietojen ja taitojen soveltaminen vaatii henkistä kypsyyttä ja tilannetajua. Monipuolinen sivistys auttaa kestäviin valintoihin ja vastuun kantamiseen niin itsestä kuin muista ihmisistä myös virkauran jälkeen.

Henkisen kestävyuden kuvajaiseksi meille on kehittynyt myytti suomalaisesta sisusta. Ilmaisulle ei ole täsmällistä vastinetta muissa kielissä. Sisun varassa jo maahan lyötykin pyrkii päämääräänsä tahdonvoimansa ja vastoinkäymisiä kestävien ratkaisujen avulla. Sisu sopii hyvin myös upseerille, mutta henkisen kestävyuden koko kirjoa se ei kuitenkaan kata. Suomalaiseen sisuun nimittäin liittyy turhan olennaisena osana altavastaajan rooli.

Kenraaliluutnantti Ilkka Hollo kuului 90-luvulla siihen jääkiekkoliiton hallitukseen, joka kummasteluista huolimatta palkkasi Kurt Lindströmin Suomen maa-joukkueen päävalmentajaksi ja lopputuloksena oli Suomen ensimmäinen jääkiekon maailmanmestaruus. Ilkka Hollo perusteli päävalmentajan valintaa sanomalla: *”Piti palkata ruotsalainen, kun omien kantti ei kestänyt voittaa”*. Henkinen kestävyys ei ole pelkästään vastoinkäymisistä toipumista, vaan myös kykyä ottaa menestys vastaan.

Toivotamme kurssiemme puolesta hyvää elämää 111. Kadettikurssille ja 94. Merikadettikurssille, tulevaisuuden rakentajille!

HENKILÖHAKEMISTO

- Aakkola Aino; 404
 Aakkola Antero; 404
 Aho Erkki; 47
 Aho Esko; 23
 Ahonen Hannu; 233
 Ahonen Seppo; 330
 Ahtisaari Martti; 64, 66, 147, 272–275, 403
 Aikio Hannu; 337, 338
 Airo Aksel; 357, 399
 Akvinolainen Tuomas; 298
 Alaa El Din Abudel Raouf; 361
 Alafuzoff Georgij; 46, 158, 337
 Alanen Pertti; 27, 327, 416
 Alhava Armas; 222
 Appelroth Torvald; 398
 Arho Olavi; 397
 Arimo Reino; 399
 Armstrong Neil; 16
 Augustinus Aurelius; 298
 Autio Matti; 233–235
 Bin Laden Osama; 301, 367
 Blomqvist Åke; 29, 143
 Bogdanov Sergei A.; 304
 Boman Einar; 396
 Borbaatar Mikhlai; 362
 Boyd John; 300
 Brzezinski Zbigniew; 307
 Bush George W.; 291
 Bäckman Johan; 21
 Carter Jimmy; 13
 Cederberg Aapo; 281, 289, 291
 Chekinov Sergei G.; 304
 Christensen Juha; 273
 Cicero Marcus Tullius; 298
 Clausewitz Carl von; 300
 Dach Hans von; 45
 Deng Xiaoping; 363
 Donne John; 356
 Douhet Giulio; 300
 Dumell Matts; 48
 Dunant Henry; 311
 Dunant Jean Henri; 299
 Ehrensvärd Augustin; 110
 Ehrnrooth Adolf; 64
 Ehrnrooth Ernst; 112
 Ehrnrooth Olavi; 396
 Engeström Yrjö; 22
 Enqvist Ove; 109
 Eskelinen Heikki; 44, 45, 48
 Fagerholm Karl August; 11, 15
 Feith Pieter; 273
 Foertsch Hermann; 369
 Forsell Vilho; 221, 222
 Forss Stefan; 291
 Fredrik Vilhelm; 334
 Fredrik Vilhelm I; 334
 Frunze Mihail; 300, 337
 Gagarin Juri; 15
 Gal Reuven; 61
 Galeotti Mark; 304
 Galtung Johan; 299
 Gautama Siddharta; 298
 Gerasimov Valeri; 304
 Gorbatšov Mihail; 55, 57, 58, 236, 238
 Gordijevski Oleg; 231
 Gorshkov Sergei G.; 123
 Groundstroem Ragnar; 396
 Gröhn Seppo; 182, 199, 201
 Guevara Ernesto; 301
 Guterres António; 316
 Haahti Usko; 68, 397, 399, 400, 402
 Haaksiala Jukka; 262, 264
 Haavisto Pekka; 42
 Hakanen Jaakko; 396
 Halleck Henry; 311
 Halonen Ilkka; 376
 Halonen Tarja; 65–67
 Hammurabi; 310
 Hanste Yrjö; 112
 Hassi Satu; 23
 Hautala Heidi; 42
 Hautala Yrjö; 42
 Havola Annikki; 404
 Havola Antero; 404
 Hawking Stephen; 316
 Holma Heikki; 360
 Heikkurinen Toivo; 29
 Heinijoki Veli-Matti; 182, 204, 20, 213, 218, 394
 Heino Lauri; 103
 Heinrichs Lars; 32

- Heinäluoma Eero; 67
 Herranen Hannu; 362
 Hobbes Thomas; 298
 Hoffman Francis G.; 303
 Hollo Ilkka; 410
 Honka Olavi; 16
 Honkasalo Laura; 23
 Hruštšov Nikita; 16
 Huhtala Kari; 138
 Hult Heikki; 358
 Huntington Samuel P.; 307
 Hyttinen Tuomas; 396
 Hägglund Gustav; 61, 77, 322, 358, 383, 384
 Häkämies Jyri; 67
 Iivonen Jyrki; 66
 Illi Esko; 144
 Ilmola Ilkka; 376
 Iloniemi Jaakko; 55
 Ivanovna Anna; 335
 Jaakonkari Jaakko; 398
 Janajev Gennadi; 57, 236
 Jeltsin Boris; 57–59
 Jiang Zemin; 359, 363
 Jokinen Urpo; 337
 Jordania Vakhtang; 231
 Juntunen Seppo; 221, 236
 JärvelinPertti; 293
 Järvenpää Pauli; 66
 Kairinen Paavo A.; 404
 Kaldor Mary; 308
 Kalela Jaakko; 23
 Kalervo Johannes; 396
 Kanninen Ermei; 358
 Kare Kauko; 44
 Kari Martti J.; 101, 286
 Karjalainen Ahti; 47
 Karumaa Antero; 39, 109, 144, 328, 347, 392
 Kaskeala Juhani; 330, 338, 340, 344, 404
 Katainen Jyrki; 215
 Katariina II Suuri; 335
 Kauriinoja Katariina; 211
 Keinonen Yrjö; 403
 Kekkonen Urho; 16, 17, 27, 35, 41, 44, 47, 55, 222, 225, 281, 371
 Keravuori Aito; 403, 404
 Keravuori Hellä; 404
 Keronen Olavi; 34
 Keränen Kalle; 404
 Keränen Liisa; 404
 Kilpeläinen Lauri; 399
 Kilpiä Juha; 107, 251, 265, 270, 277
 Kim Il-Sung; 12
 Kivi Aleksis; 142
 Kivimäki Ville; 20
 Kivinen Timo; 65
 Klenberg Jan; 44, 60, 63, 234, 322, 358, 376, 393, 403
 Kohtala Seppo; 182, 196
 Koivisto Mauno; 41, 64, 135, 147, 149, 333, 358, 403
 Komsa Ville; 42
 Koppinen Veikko; 73
 Kopra Jukka; 397
 Kopra Matti; 376, 397
 Kopra Tauno; 397
 Korhonen Merja; 20
 Korhonen Keijo; 64
 Kosygin Aleksei; 225, 281
 Kulnev Jakov; 246
 Kumpulainen Lauri; 399
 Kustaa III; 335
 Kustaa VI Adolf; 14
 Kuusela Armi; 14
 Kuzmin Fjodor; 57
 Kylmäsuu Matti; 221, 232
 Kämäri Vesa; 376
 Kääriäinen Juhani; 269
 Könkkölä Kalle; 42
 Laitala Pekka; 233
 Laitinen Ilkka; 240
 Lappalainen Matti; 299
 Lehmusvuori Mikko; 344
 Lehtinen Lasse; 394
 Lehtovaara Urho; 402
 Leimu Pekka; 32
 Leino Eino; 14
 Leinonen Voitto; 273, 276
 Lenin; 24, 44, 47
 Leonov Aleksei; 15
 Leppänen Eero; 68, 396, 397
 Liddell-Hart Basil; 300, 303
 Lieber Francis; 311
 Liesinen Kalle; 8, 59, 272, 273, 279, 283, 298, 322, 334
 Liikanen Erkki; 23
 Liikola Juha-Pekka; 71, 249
 Lincoln Abraham; 311
 Lindström Kurt; 410
 Linna Väinö; 14
 Lipponen Paavo; 66, 242, 391
 Ludvig XIII Oikeudenmukainen; 334

- Lukkari Matti; 400
 Lukkari Reino; 68, 397, 399
 Ma Dazheng; 360
 Machiavelli Niccolò; 300
 Makarov Nikolai; 67
 Malmberg Lauri; 379, 380, 381, 382
 Mannerheim; 9, 14, 15, 331, 335, 358, 360, 372, 373, 378-380, 391
 Mansala Arto; 359
 Mao Zedong; 73, 301, 363
 Marttinen Alpo; 68, 397, 402, 403
 Maziersk Stanislaw; 337
 Mullova Viktoria; 231
 Multanen Pentti; 374
 Musab al-Suri Abu; 302, 306
 Musk Elon; 316
 Myyryläinen Antti; 339
 Naumann Klaus; 329
 Niel Herms; 337
 Niemensivu Olli; 31, 324
 Nightingale Florence; 311
 Nihtilä Valo; 399, 401, 402
 Niinistö Sauli; 67, 68, 71, 333
 Niitynperä Tapio; 59, 337, 358, 400
 Nikolai II; 318, 370
 Nikunen Heikki; 62
 Niskanen Hannu; 330
 Niskanen Inka; 211
 Niskanen Olli; 151
 Näre Sari; 20
 Oksanen Jaakko; 273
 Orlamo Matti; 337
 Orlov Pavel; 381
 Paasikivi Juho; 11, 35, 371
 Pajari Risto; 398
 Pajunen Aimo; 61, 63, 321
 Pakkala Kaarlo; 398
 Palo Teemu; 396
 Palojärvi Väinö; 380
 Pan Tao; 369
 Parkkari Juhani; 309
 Partanen Helena; 66
 Pekkala Mauno; 399
 Pekuri Lauri; 182
 Pennala Veli-Jukka; 168
 Pennanen Jukka; 44, 97, 370
 Pirhonen Jouko; 138
 Pitkänen Yrjö; 396
 Pohl Frederik; 302, 303
 Poutiainen Veikko; 398
 Puškin Aleksandr; 16
 Putin Vladimir; 28, 67, 80, 94, 158, 249, 281, 290
 Qing Yao; 368, 369
 Randpere Valdo; 231
 Ranki Vesa; 36
 Rannikko Erkki; 45
 Rantanen Kalle; 143, 144
 Reagan Ronald; 55, 282
 Rehn Elisabeth; 58, 64, 211, 238, 403
 Reinivuo Edel; 398
 Rekola Kari; 7, 42, 44, 398
 Repo Eino S.; 27
 Riutta Pertti; 44–48
 Roosevelt Theodore; 318
 Rosén Gunnar; 309
 Salo Osmo; 386
 Savolainen Jukka; 144, 145
 Savolainen Kari; 404
 Savonenkov Grikori; 11
 Shevardnadze Eduard; 58
 Siilasmaa Risto; 329
 Siirala Martti; 19
 Siivonen Arvo; 396
 Simonen Aarre; 12, 14
 Sinwar Yahya; 315
 Sipilä Sulho; 112
 Sívén Ossi; 281, 285-287
 Soini Petteri; 295
 Soininvaara Osmo; 42
 Sorsa Kalevi; 35
 Sorvari Jukka; 32
 Soukkio Evert; 397
 Sprengtporten Yrjö Maunu; 335
 Stalin Josif; 11, 12, 300
 Stewen Wille; 374
 Stubb Alexander; 67, 317
 Sundman Svante; 112
 Sunzi; 93
 Suomi Juhani; 225
 Suominen Ilkka; 31
 Suominen Pertti; 404
 Susil Chandrapala; 362
 Sutela Lauri; 44, 383, 384
 Sutela Tauno; 31, 32
 Svetšnikov Mihail; 378, 379
 Svinhufvud Pehr Evind; 380
 Taanila Hannu; 27
 Tanskanen Seppo; 360
 Tarkka Jukka; 150
 Tarvainen Esa; 147
 Tavia Esko; 32
 Tikka Jaakko; 144
 Tikka Seppo; 388
 Tiro Hasan di; 273

Tito Josip; 12, 265	Vehviläinen Aarno; 339	Wozniak Steve; 316
Trump Donald; 28, 313	Veranen Eero; 98	Wright Quincy; 300, 302, 304
Tsaadav Petr Jakovlevits; 158	Verho Esko; 396	Xing Shizhong; 360
Tuominen Tuomo; 376	Viita Raimo; 42, 374	Xu Jianguang; 369
Tuomioja Erkki; 23, 66, 67	Virolainen Johannes; 16, 17	Yudhoyono Susilo Bambang; 273
Tupitsin Pekka; 221, 222	Visa Sakari; 140, 149	Zaharova Marija; 296
Tuulensuu Vilho; 397	Vuorimaa Wäinö; 396	Ždanov Andrei; 381
Tuurnala Alpo; 109, 137	Vyhrstjuk Andrei; 231	Zedong Mao; 73, 301, 363
Törni Lauri; 403	Väyrynen Paavo; 58, 64	Zhao Baoliang; 365
Uitto Bertta; 404	Wahlgrén Pekka; 182, 192	Zuroff Efraim; 21
Uitto Sulo; 404	Waltari Antti; 344	Zyskowitz Ben; 23
Uusitalo Eino; 47	Waltari Mika; 32-34	Öller Gustav; 268
Vainio Kai; 182, 197, 198, 211, 281, 291, 292, 295, 404	Wang Lian; 360	Österman Hugo; 373
Valkama Yrjö; 112	Westerlund Lars; 21	
Valtanen Jaakko; 51	Wirkkala Tapio; 142	
	Wittgenstein Ludwig; 32-34	

Kadettikurssi 61. ja 45. Merikadettikurssi

Ahola-Luttila	Petri Olli Ilmari	Äijälä	Pekka Pellervo
Aholainen	Erkki Tapio	Heinijoki	Veli-Matti
Aikio	Hannu Einari	Hilden	Kari Pekka J
Alafuzoff	Georgij	Huttunen	Raimo
Alhovaara	Pekka Ahti Juhani	Häkkinen	Risto
Aspelin	Nils	Iire	Veikko
Gröhn	Seppo	Ikonen	Mauri
Haaksiala	Jukka	Jalarvo	Jarmo
Haanpää	Jorma	Jokinen	Pertti Tapani
Halonen	Ari	Joutsen	Timo
Harju	Martti	Juslin	Jan-Erik

Juntunen	Seppo Jaakko	Pöllänen	Heikki Tapani
Jylhä	Kari	Ranki	Vesa
Kaakinen	Risto	Ranta	Kari-Pekka
Kallio	Reino	Rantanen	Jukka
Karumaa	(Väinö) Antero	Rekola	Kari
Keskinen	Markku	Riutta	Pertti
Keso	Tenho	Saarinen	Hannu
Kihlström	Artto	Salo	Osmo
Kilpiä	Juha	Seppänen	Pekka Juhani
Kohtala	Seppo	Snäkin	Veli-Matti
Koski	Pekka	Suutarinen	Timo
Kotala	Tapio	Tammiala	Timo
Kylmäsuu	Matti	Tavia	Esko
Kämäräinen	Erkki	Toivanen	Lauri
Lahti	Markku	Toivanen	Pekka Ilmari
Lairio	Timo	Toppinen	Reijo
Lappeteläinen	Jarkko	Tuominen	Markku
Leinonen	Voitto	Vainio	Kai
Liesinen	Kalle	Valtari	Jukka
Liikola	Juha-Pekka	Varjonen	Olli
Malinen	Hannu	Vartiainen	Hannu
Mattila	Seppo	Vauhkonen	Pekka
Niemensivu	Olli	Viljanen	Risto Yrjö
Niittymäki	Tapani	Vuohelainen	Kyösti
Niitynperä	Tapio	Vähä-Pietilä	Ari
Nordblad	John	Väisänen	Antti
Närä	Hannu	Wahlgren	Pekka
Otranen	Erkki	Wäänänen	Jukka Pekka
Pennanen	Jukka	Äijälä	Jouni
Pulsa	Harri	Öller	Gustav
Pussinen	Seppo		

In Memoriam kevät 2026

Alanen	Pertti
Artell	Timo Tapani
Haapio	Heikki Ilmari
Johansson	Ensio Anselmi
Kokkinen	Jarkko Juhani
Kukkonen	Risto Niilo Juhani
Laitala	Pekka Olavi
Mustala	Erkki Tapani
Nurmi	Ari Lauri
Pihlajaniemi	Martti Eino
Rautava	Pekka Tapio
Saarimäki	Kaarlo Olavi
Salonen	Raino Johannes
Sällälä	Urpo Ilmari
Väisänen	Markku Juha
Väänänen	Mauri Jarmo

Jatkosodassa oli Viipuria puolustamassa sodan loppuvaiheessa Alpo Marttinen rykmentinkomentajana Kivisalmella, jossa hyökkäysten torjuminen on laskettava suureksi osaksi hänen henkilökohtaiseksi ansiokseen; Mannerheim-risti n:o 163. — Hyökkäystä Viipurinlahden yli olivat torjumassa Aimo Mattila prikaatin tykistökomentajana ja Jaakko Jaakonkari pataljoonankomentajana. — Viipurin itäpuolella Eero Leppänen taisteluosaston komentajana johti Talissa 25—27. 6. vihollisen suuresta panssari- ja ilmapainostuksesta huolimatta erikoisella päättäväisyydellä vastahyökkäyksemme päätökseen ja haavoittui taistelun aikana kuolehtavasti; Mannerheim-risti n:o 135. — Samoin Viipurin itäpuolella taistelivat pataljoonankomentajina Jaakko Jaakonkari ja Arvo Kettunen Juustilassa sekä Tauno Kopra Kärstilänjärvellä, jossa haavoittui vaikeasti. — Viipurin linnoitussuunnitelmia oli luomassa Päämajan linnoitusosastolla Reino Lukkari, joka oli taistelupioneerin esikuva rohkeudessa, harkinnassa ja taidossa; Mannerheim-risti n:o 67.

*M*e toivomme, että Tykin karut muodot istuttaisivat teihinkin, kummikurssimme LXI kadettikurssin kadetteihin sen saman velvoittavan perusajatuksen, joka meitä on johtanut:

MAATA ON PUOLUSTETTAVA
UHKASI SITÄ VAARA
MISTÄ TAHANSA

*T*oivomme, että kummikurssimme valitsee keskuudestaan Tykin Vartijan vastaamaan sen säilytyksestä sekä velvoittaa hänet hoitamaan sitä hyvin ja tuomaan sen tilaisuuksiin, joihin kurssi yksin tai kummiensa kanssa kokoontuu. Vielä toivomme, että Tykkiin liittyvä perinne ei pysähtyisi tähän, vaan kerran kun Kadettikoulua käy kurssi CXI te luovuttaisitte Tykin sille.

XI KADETTIKURSSI

Kadettikurssi 61 ja Merikadettikurssi 45 ovat koonneet kirjaksi kokemuksiaan vuosilta 1975–2025. Kirja on lahjamme 111. Kadettikurssin ja 94. Merikadettikurssin nuorukaisille. Sen mukana tuomme tervehdyksen myös omilta kummeiltamme, kolme sotaa kokeneelta 11. Kadettikurssilta ja 6. Merikadettikurssilta.

Maanpuolustuskorkeakoulu tukee opiskelua alumni- ja tutor-toiminnalla. Jo ennen sellaisen organisoimista perustettiin kummikurssijärjestelmä, jossa uransa loppupuolella ja eläkkeellä olevat kadettikurssit tukevat vuorollaan Kadettikoulussa opiskelevia. Tarkoituksena on siirtää osaamista, jota on kertynyt työn ja elämäkokemuksen kautta. Meille tärkeää on kertoa historiasta oman aikansa kontekstissa. Olemme nähneet yhteyksistään irrotettujen tapahtumien muuttuvan hybridi-vaikuttamisen välineiksi. Siinä kamppailussa tieto ja ymmärrys ovat paras kilpi ja miekka.

Kirjamme ei ole julkisessa myynnissä, mutta viiden vuosikymmenen kokemuksia perintönä tuleville isänmaan puolustajille voi lukea myös suomalaisen kirjastolaitoksen kautta, sekin on osa puolustamisen arvoista Suomea.

9 789528 817994